BBC

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب پېژندنه

دکتاب نوم : ژوندۍ خاطرې
په تیرو نهو لسیزو کې دافغانستان تاریخ
لیکوال : ډاکټرعبدالعلي ارغنداوي
خپرندوی: بي بي سي د پښتو څانگه
همکاري: دافغانستان له پاره د بي بي سي د تعلیمي
ډراموپروژه
دکمپیوترسمبالوونکي : اجمل سنگریار او ایمل سنگریار
دپشتۍ انځور: محمدحسن پاوند
دچاپ ځای : پبلک آرټ پریس ،پېښور
لومړی چاپ ۱۹۹۷

۱۱ - د شاه محمود خان په صدارت کې ... ۸۸
۱۲ - د سردار محمد داؤد خان صدارت ۹۶
۱۳ - د سردار محمد داو خان صدارت او عمراني... ۱۰۳
۱۴ - د سردار محمد داؤد خان استعفی ۱۱۱

شپږم څپرکی

۱۵ - انتقالي دوره ۱۲۱
۱۶ - اساسی قانون ۱۲۹
۱۷ - داولسي جرگې انتخابات ۱۳۷
۱۸ - د خلق دیموکراتیک گوند ۱٤٥
۱۹ - اسلامي حرکتونه ۱٥٤
۲۰ کابل پوهنتون د سیاسی فعالیتونو ډگر ۱٦۳
۲۱ -آزاد مطبوعات او جریدې ۱۷۲
۲۲ - قومی جوړښت ۱۸۰

اووم څپرکی

۲۳ - د داؤد خان کودتا او جمهوریت ۱۹۰
۲٤ - د جمهوریت دوره او مخالف حرکتونه ۱۹۸
۲٥ اقتصادی پالیسي او اصلاحات اراضی ۲۰٦
۲٦ - د هلمند اوبه او پروژه ۲۱٤
۲۷ - حزب انقلاب ملي او لویه جرگه ۲۲۳

فهرست

۲۸- د پښتونستان مسئله	۲۳۱
۲۹- د افغانستان خارجي پالیسي	۲٤۱

اتم څپرکی

۳۰-د ثور کودتا او د داؤد خان سقوط	۲۵۱
۳۱- د خلق حکومت او خپل منځی اختلافونه	۲٦۰
۳۲- اصلاحات اراضی	۲٦۹
۳۳- د حکومت په مقابل کې مخالفتونه	۲۷۷
۳٤- د نور محمد تره کی سقوط	۲۸۵
۳۵- د حفیظ الله امین قدرت ته رسیدل	۲۹٤

نهم څپرکی

۳٦- پر افغانستان د روس یرغل	۳۰٤
۳۷- ولی روسانو پر افغانستان یرغل وکړ ؟	۳۱۲
۳۸-د شوروی اتحاد د قواوو پر ضد پاڅون	۳۲۱
۳۹- داخلي مقاومت او په پاکستان کې...	۳۲۹
٤۰- په حکومت او گوند کې اختلاف	۳۳۸
٤۱- د ژنیولوز نامه	۳٤٦
٤۲- د تنې کودتا	۳۵٤
٤۳- د ملگرو ملتونو د سولې پروسې ناکامي	۳٦٤

سریزه

د افغانستان د شفاهي تاریخ پروژه په اول سر کې د بي بي سي د فارسي او پښتو څانګې ترمنځ یوه ګډه پروژه وه. داسې په نظر کې نیول شوي وو چې د راډیو له پاره یوه سلسله پروګرامونه جوړ شي او وروسته د کتاب په شکل چاپ شي.

لومړنیو کسانو چې د دې پروژې نظر وړاندې کړ د بي بي سي د ختیځې خپرونې پخوانی مرستیال مشر ډیوېډ پیج، د پښتو څانګې پخوانی مشر ګورډن آډم، د فارسي څانګې مشر باقر معین او د فارسي څانګې بهروز آفاق تبریزي او د پښتو څانګې علي ارغنداوي وو.

څنګه چې په بي بي سي کې کلیدي لوبغاړي همیشه تبدیلیږي، نورو ځایونو ته ځي، ورته بېل مسئولیتونه ورکړل شي او په داسې کارونو مشغول شي چې یو مخ جلاوي. وروسته پښتو څانګې فیصله وکړه چې دا پروژه یوازې پیل کړي. علي ارغنداوي افغانستان، پاکستان، هند او یورپ ته ولیږل شو او د افغانستان په چارو کې یې د مهمو شخصیتونو سره مرکې وکړې. د امریکا په متحده ایالاتو او مسکو کې نورې مرکې د پښتو څانګې پخوانی مرستیال مشر نبي مصداق او د پښتو څانګې مقیمو همکارانو وکړې. د پروګرامونو په جوړولو او کره کتنه کې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څو خبرې

افغانستان چې د آسیا په زړه کې پروت دی د پېړیو په اوږدو کې یې د منځنۍ ختیځ او منځنۍ آسیا هیوادونه د هند د نیمې وچې سره نښلولي وو. دا هېواد چې د لویو لارو پر سر پروت وو له دې امله د سوداګرۍ لارې تیرې شوې وې. د سوداګرۍ او ترانزیټي اهمیت تر څنګ افغانستان په ستراتیژیک لحاظ هم ډېر مهم ؤ نو ځکه ورته د تاریخ په اوږدو کې د هند د دروازې نوم ورکړل شوی و. د هند نیمې وچې ته د انګلیس تر ورتګ وړاندې ټول یرغلګر قوتونه د افغانستان د لویو درو او لارو څخه هندوستان ته ورغلي دي. د همدې اهمیت له کبله افغانستان د ګاونډیو هیوادونو او لویو طاقتونو د مداخلې ډګر وګرځیده چې په نتیجه کې یې نا آرامي منځ ته راغله او کورنۍ جګړې پیل شوې.

د نولسمې پېړۍ په منځنیو لسیزو کې په افغانستان کې مرکزي حکومت یا د منځه تللی ؤ او یا خو به ډېر کمزوری ؤ او په بېلو بېلو سیمو کې به جلا جلا حکومتونه وو. نو دی حالت بهرنۍ مداخلې ته لاره هواره کړه او افغانستان د برتانوي امپراتورۍ او تزاري روسیې تر منځ د پیشقدمۍ ډګر وګرځیده. دواړو امپراتوریو پر افغانستان جګړې تحمیل کړې او د دې هیواد خاوره یې د خپلو امپراتوریو برخه وګرځوله. د هند برتانوي حکومت د تزاري روسیې څخه په ویره کې ؤ چې د افغانستان د لارې به پر هند برید وکړي. د غه ویره وه چې بالاخره د هند برتانوي حکومت فیصله وکړه چې د افغانستان ختیځې برخې جلا کړي او د

ژوندۍ خاطرې

ؤ. هغه څو ځله په پنجشیر کې د قومندان احمد شاه مسعود سره وکتل او د مجاهدینو سره یې لار جوړه کړه. په دې پروسه او د حکومت په انتقال کې د هغه رول ډېر مهم ؤ نو ځکه ما ډېره هڅه وکړه چې ورسره خبرې وکړم. وعده یې راکړه چې خبرو ته به تیار وي خو کله چې زه د جینوا څخه بېرته لیرې هغه ښار ته ورغلم چیرې چې ده ژوند کاوه ځان یې تیر کړ او خبرو ته حاضر نشو.

په برتانیه کې د بل هر اروپایي هیواد په پرتله د خلق د دیموکراتیک گوند د وزیرانو شمیر ډېر دی. په دې وزیرانو کې د مالیې پخوانی وزیر عبدالکریم میثاق هم شامل دی چې د خلق په دیموکراتیک گوند کې د سیاسي بیرو غړی پاتې شوی دی او اوس په لندن کې ژوند کوي. هغه په ډېره خوښۍ حاضر شو چې د شفاهي تاریخ په پروگرام کې خبرې وکړي. ده د خلق د دیموکراتیک گوند پر تاریخ او نورو موضوعگانو خبرې وکړې چې ثبت شوو خبرو یې درې ساعتونه ونیول. ده په دې خبرو کې د حفیظ الله امین او نور محمد تره کی د هغه اختلاف خبرې وکړې چې په نتیجه کې یې نور محمد تره کی ووژل شو او حفیظ الله امین قدرت ته ورسید. د ده خبرې د سلیمان لایق په شان وې او په انتقادي توگه یې ټولو موضوعگانو ته ځواب ووایه.

د افغانستان د شاهي کورنۍ د غړو څخه سردار عزیز نعیم چې د پخواني پاچا محمد ظاهرشاه زوم او د محمد داؤد خان وراره دی په لندن کې اوسي. د جمهور رئیس محمد داؤد خان په وخت کې هغه په لندن کې د افغانستان د سفارت لومړی سکرتر ؤ خو کله چې د محمد داؤد خان حکومت د منځه ولاړ نو دی هم په برتانیه کې مهاجر شو. عزیز نعیم د لومړي سر څخه د یوه مورخ په صفت د افغانستان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو څو خبرې

شفاهي تاريخ د پروګرام په پلان او غونډو کې ګډون کړی ؤ. دی د افغانستان په شاهي کورنۍ او جريانونو کې ښه فعال پاته شوی دی نو ځکه يې مرکې د پروګرام له پاره ښې په زړه پورې او دلچسپه وې او په ټول پروګرام کې ښې ګټورې ثابتې شوې.

بايد وواېم چې په نړۍ کې ډېرو افغانانو چې د افغانستان د چارو سره يې اړيکې درلودې د شفاهي تاريخ په پروګرام کې علاقه وښودله او مرکو ته حاضر شول. د ډېرو سره مخامخ خبرې او د ډېرو نورو سره تليفوني مرکې وشوې.

په پای کې بايدوواېم چې د افغانستان د شفاهي تاريخ په مرکو کې د پښتو څانګې د پخواني مرستيال مشر نبي مصداق او په کابل، پيښور او مسکو کې د بي بي سي د پښتو څانګې د همکارانو هريوه: مرحوم ميرويس جليل، حامد علمي، رحيم الله يوسفزي او داؤد جنبش همکارۍ د ستاينې وړ دي.

د پښتو څانګې د مشرې صفيه حليم هلې ځلې او مرسته د پوره يادونې وړ ده چې د دې په سپارښت د دې کتاب چاپ تر لاس لاندې ونيول شو. د پخواني شوروي هيوادونو او جنوب غربي آسيا ته د بي بي سي د خپرونو د سيمه ايز مشر ډيويډ مورتيون څخه مننه کيږي چې د کتاب د نشر له پاره يې مالي مرسته او نورې آسانتياوې برابرې کړې. د پښتو، فارسي او مرکزي آسيا د مجلې د مشر باقر معين توصيه چې د کتاب د شکل او چاپ په برخه کې يې کړې ده ډېر ارزښت لري. د پښتو ژبې د پياوړي ليکوال حبيب الله رفيع څخه مننه کيږي چې د دې کتاب متن يې صحيح کړی او چاپ ته برابر کړی دی.

په پای کې بايد وواېم چې په پيښور کې د بي بي سي د ښوونې او روزنې د

ژوندۍ خــــــاطرې

ته دا احوال په همدغه ورځ رسېدلی وي. خو د خبرې څخه يې نه معلومېده چې د کومو ستونزو سره مخامخ دی.

په کابل کې حالات سم نه وو او لاره يې هم خوندي نه ښکارېده. د شفاهي تاريخ له پاره د پوهاندرباني خبرې ضروري وې نو ځکه مې فيصله وکړه چې بايد کابل ته ولاړ شم. د جلال آباد څخه د نورو مسافرو سره يو ځای په واړه سرويس موټر کې کابل ته ولاړم. تر دې وخت پورې لا سوځلې موټرونه او د سره پوځ ټانکونه د سړک پر غاړه او د کابل په سيند د جلال آباد او کابل د لويې لارې په اوږود کې ډېر ځايونه پراته وو.

د يوې خوا سړک خراب ؤ او د بلې خوا ورځې هم لنډې وې نو ځکه ماسپښين قضا کابل ته ورسيدو. د کابل ښيره بدله وه هغه پخوانی کابل نه ؤ چې پنځلس کاله وړاندې ما ليدلی ؤ او د لويديځو هيوادونو توريستان او د گاونډې پاکستان څخه به ورته سيلانيان راروان وو. اوس د کابل بازارونه خالي وو او يوازې د کابل د سيند پر غاړه لړه گڼه گوڼه وه. د خلکو ښيرې الوتې وې او د هر چا سره ويره وه چې جگړه ونه نښلي. ښه لوړ مازيگر بازارونه خالي وو. په لومړي سر کې ما فکر کاوه چې په کابل کې به ټول مهم خلک په اسانۍ سره وموندل شي او په لږ وخت کې به مرکې پوره شي. خو چې ما فکر کړی و هغسې ونه شول. کابل د بيروت په شان ويشلی ښارؤ او هغه خلک چې د شفاهي تاريخ د مرکو له پاره په کار وو په آساني سره نه پيدا کېدل.

د ډاکټر نجيب الله د حکومت ډېر غړي په کابل کې نه وو ځينې نور چې بيا په کابل کې وو خبرو ته حاضر نه وو. په کابل کې مې د بي بي سي د مقيمو همکارانو

يو څو خبرې

هريوه مرحوم ميرويس جليل او حامد علمي په مرسته وکولای شول چې د ډېرو مشرانو سره مرکې وکړم خو يوازې د جمهور رئيس رباني سره ليدل گران کار ؤ. هغه په دغو ورځو کې د اهل حل وعقد د شورا له خوا جمهور رئيس ټاکل شوی ؤ او کارونه يې ډېر وو. تر ډېرو هلو ځلو وروسته او د حامد علمي په مرسته مې وکولای شول چې د جمهوري رياست د دفتر څخه وخت واخلو.

بله ورځ سهار وختي د جمهوري رياست دروازې ته ورغلو او د جمهوري رياست محافظانو راته وويل چې د باندې انتظار وکړو. سخت ساړه او د تورې ځيلې ټکنی يخ ؤ. زموږ د طالع څخه په همدې سهار د جنرال عبدالرشيد دوستم د يوه قومندان اسد مار خور چې په بالاحصار کې يې قواوې پرتې وې او د حکومتي قواوو تر منځ د درنو وسلو جگړه پيل شوه. په دې وخت کې د جمهوري ارگ د دروازې د باندې ولاړيو چې هره لحظه د راکټونو او توپونو د گوليو د لگيدلو خطره وه. تر ډېر ځنډ وروسته اجازه راکړل شوه چې په جمهوري ارگ کې د ننه د لکشا ته ولاړ شو. په دې وخت کې مرمۍ يوې خوا بلې خوا ته تيريدلې. د جمهوري ارگ په انگړ کې يوه عسکر راته وويل چې په ناجوگانو کې مرمۍ نه گورې چې لگيږي. د لاس په اشاره يې پوه کړو چې بايد د ديوال په بغل کې ولاړ شو. د جمهور رئيس په دفتر کې تر لږ وخت انتظار وروسته چې د درنو وسلو ډزې کيدلې راته وويل شول چې استاد رباني به مازيگر مصاحبې ته وخت ولري.

په همدې مازيگر چې د جمهور رئيس وياند عزيز مراد راسره ؤ په دلکشا ماڼۍ کې يې جمهور رئيس رباني ته ورو ستم. که څه هم هغه وزگار نه ؤ ولې د ژونديو خاطرو په پروگرام کې يې ډېره علاقه وښودله او د خپلو خبرو او مصاحبې په ترځ

يو څو خبري

چې د هغوی پروپاګنډ ورته ډېر نقصان ورساوه.

په غربي هیوادونو او یورپ کې هم د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په شمول د پخوانیو حکومتونو چارواکي او هغه کسان اوسي چې د افغانستان په چارو کې یې فعاله ونډه اخیستې ده. د پخواني پاچا او د هغه د زوم سردار عبدالولي سره څو ځله خبرې وشوې چې په یوه مناسب وخت کې د خپلو تجربو په هکله خبرې وکړي. تر ډېر ځنډه وروسته د پښتو څانګې نبي مصداق روم ته ورغلی سردار عبدالولی خو خبرو ته هېڅ حاضر نشو ولې پخواني پاچا د ژوندیو خاطرو د پروګرام له پاره خبرې وکړې، خو د هغه خبرې څنګه چې زموږ غوښتنه وه هغومره اوږدې او هراړخیزه نه وې. خو بیا هم په پروګرام کې ډېرې ارزښتناکې تامې شوې چې وروسته په فارسي کې هم ورڅخه کار واخیستل شو.

د ثور د کودتا او د حفیظ الله امین د مرګ په هکله ډول ډول راپورونه ورکړل شوي دي، خو کله چې زه په آلمان کې د مصاحبو په کار لګیاوم خبر شوم چې د پخواني جمهور رئیس حفیظ الله امین میرمن آلمان ته راغلې ده. سمدستي مې لارې چارې ولټولې چې ورسره د شفاهي تاریخ د پروګرام له پاره مرکه وکړم. د امنیتي ملحوظاتو له کبله ورسره لیدل ګران وو خو د هغې د یوه نژدې دوست د اطلاعاتو او کلتور د وزارت د پخواني معین علي ګل پیوند په مرسته مې وکولای شول چې ورسره مصاحبه وکړم. په مصاحبه کې میرمن امین د هغې ورځې خبرې وکړې چې ۱۹۷۸ کال د ثور د میاشتې پر شپږمه نیټه د نور محمد تره کي او ببرک کارمل تر بندي کیدلو وروسته حفیظ الله امین پوځیانو ته د یرغل امر ورکړ. دې د هغې شپې خبرې هم وکړې چې د حفیظ الله امین د درې میاشتنۍ جمهوري

یو څو خبرې

یې په لاس کې وو. سید قاسم رشتیا په خپله تر نیمه پیړۍ ډېر وخت افغانستان ته خدمت کړی دی. ده په مطبوعاتو کې په ډېر ځوان سن کار پیل کړ چې وروسته بیا د مطبوعاتو وزارت ته هم ورسید. رشتیا صاحب په جینوا کې ژوند کوي او اوس هم په تحقیق لګیا دی. د افغانستان د شفاهي تاریخ پر تېوله دوره د هغه مرکه او خبرې مستندې او د خپلو سترګو لیدلی حال ؤ. ده ته د امیر حبیب الله خان د وخت څخه تر همدا اوسه پورې هر څه وریاد وو. همدا دلیل ؤ چې ورسره خبرې دومره اوږدې شوې چې ساعتونه یې ونیول. د هلمند پروژه داسې یوه موضوع ده چې ډېر افغانان ورکې معلومات نه لري او ځینې نورو ته بیا ښه واضح نه ده. رشتیا صاحب تېوله پروژه تشریح کړه او ویې ویل چې دا یوه کامیابه او ګټوره پروژه وه. د هغه په مرسته مې وکولای شول چې د اعلیحضرت امان الله د زوی سردار احسان الله خان سره وګورم چې په جینوا کې ژوند کوي. ده د خپل پلار تېولې خاطرې را یادې کړې او په سویس کې یې د یوه غره نوم واخیستی او ویې ویل هر کله چې به مور د خپل پلار سره یو ځای سویس ته راغلو ده به ویل چې د دغه غره او کابل ارتفاع یو شان ده. ده همدا ډول د دوهمې نړیوالې جګړې د پښتنو بندیانو خبرې وکړې چې د برطانوي پوځ څخه آلمانیانو په مدیترانه کې نیولي وو او په ایتالیه کې د جګړې بندیان وو چې اعلیحضرت امان الله خان به هره اونۍ یو څو تنه خپل کور ته را دعوتول او د وطن خبرې به یې ورسره کولې. سردار احسان الله خان د افغانستان د تاریخ سره ډېره مینه درلوده او ویل یې چې د خپل پلار ژوند لیک او د افغانستان تاریخ لیکي.

د ډاکتر نجیب الله د بهرنیو چارو وزیر عبدالوکیل هم په سویس کې ؤ. هغه د ملګرو ملتونو د سولې په پروسه کې چې واک مجاهدینو ته انتقال کړي ډېر فعال

(c) kitaabon.com: The Digital Library

لومڑی شپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱

د امیر حبیب الله خان حکومت

د افغانستان لرغونی هیواد چې په زرونو کلونه زوړ تاریخ لري وربانديې د نورو تر څنګ د مغولو، انګلیس او روس تاړاکونه تیر شوي دي باید هېر نه کړو چې افغانانو په ډیره مېړانه او تلفاتو د خپل هیواد څخه دفاع کړې، یرغلګر او د نورو لاس پوځي يې مجبور کړي دي چې افغانستان خوشی او د قدرت څخه لاس واخلي. خو دا خبره د یادونې وړ ده چې په همدې حالاتو کې د بشري تلفاتو تر څنګ پر افغانستان داسې معاهدې تحمیل شوی دي چې په نتیجه کې يې افغانستان ځینی برخی دلاسه ورکړې دي. د دا ډول لوزنامو بنه مثال د ډیورنډ معاهده ده چې د امیر عبدالرحمن خان او برتانوي امپراتورۍ تر منځ لاس لیک شوه. د امیر عبدالرحمن خان تر مرګ وروسته د هغه زوی سردار حبیب الله خان پاچا شو. سید شمس الدین مجروح ته چې هغه وختونه وریاد دي وایي چې په هغه وخت کې پوره امن او آرامي وه:

د امیر شهید په وخت کې په افغانستان کې استقرار او آرامي ډېره وه، امنیت ؤ. دا امنیت او استقرار د امیر عبدالرحمن خان (د ده د پلار) د عملیاتو برکت ؤ چې هغه په افغانستان کې یوه شدیده او قوي دیکتاتوري تېره کړې وه چې هر څه یې مثلاً په اصطلاح فیوډال قدرتونه ورته وایې دا خانان او ملکان په افغانستان کې او دا مدعیان د قدرت دا یې ټول د منځه وړي وو. یو مرکزي حکومت جوړ شوی ؤ چې ډېر قوي ؤ. د هغوی په برکت باندې د امیر حبیب الله خان په دوره کې آرامي وه او وچلیدی یو څه موده. البته دا د داخلي اصلاحاتو په لحاظ چندان څه شی نه ؤ یوازې د حبیبیې مکتب هغه جوړ کی هغه هم قابل د تذکر دی ښه کار ؤ او بعضې سړکونه جوړ شول، په افغانستان کې ځینې فابریکې لکه د برق او بعضې نورې فابریکې جوړې شوې. عسکري که څه هم د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې منځ ته راغلې وه خو ده تقویه ورکړه. دا کارونه کیدل خو مملکت د ترقۍ خوا ته بیول او واقعاً یو صنعتي انقلاب په ملک کې راوستل داسې کار موجود نه ؤ.

ولې نور حرکتونه موجود وو چې برتانوي هند ته یې اندیښنه پیدا کړې وه چې د ډیورنډ معاهده به افغانان ونه مني. افغان مؤرخ پوهاند حسن کاکړ وایي چې په ۱۹۰۵ عیسوي کال کې کابل ته د لویس ډبلیوډین سفر د همدې اندیښنې له کبله شوی و:

د ډیورنډ کرښه چې په ۱۸۹۳ کال کې پر امیر باندې تپل شوې وه دا دوی داسې بلله چې دغه معاهده د شخص امیر عبدالرحمن خان سره امضا

شوې ده چې اوس مړ شوی دی. د ده وارثان امیر حبیب الله خان او نور به دغه معاهده ونه مني او له دې امله به د برتانوي هند له پاره په سرحدي سيمو کې په قبايلو کې مشکلات خلق کړي. نو په داسې حال کې چې هغوی د روسیې څخه کاملاً مطمئن نه وو او په دغو سیمو کې یې ډېر عملیات وکړه غوښتل یې چې خپل نفوذ قايم کړي. دوی غوښتل چې پر امیر باندې فشار راوړي یعنی دغه معاهده دوی تثبیت کړي او هغه څه قراردادونه چې امیر عبدالرحمن خان د انګلیسانو سره کړي دي هغه ومني او په دې معنی اوس چې عبدالرحمن خان نه ؤ نو دوی فکر کاوه په افغانستان کې چې هلته یوه ډېره لويه پارټۍ پيدا شوې وه چې هغوی خارجي خپلواکي هم غوښته او د انګلیسانو دغه تسلط ته یې بیخي خاتمه ورکوله هغه ډېره قوي وه. په هغه کې شخص نصر الله خان او عین الدوله امان الله خان چې د امیر حبیب الله خان زوی ؤ شامل وو هغوی د دې نه مطمئن نه وو نو غوښتل یې چې کابل ته راشي او امیر په دې متقاعد کړي چې دغه شرايط او دغه قراردادونه د پخوا په څېر، د امیرعبدالرحمن په څېر ومني. د هم دغو ملاحظو له امله وو چې ډېن یې کابل ته واستاوه او غوښتل یې چې هغه نور شیان هم پر امیر باندې تحمیل کړي مګر امیر په دې باندې ټينګار کاوه چې هغه معاهدې چې د ده د پلار سره شوې دي د پخوا په شان قابل د اعتبار دي او د نورو معاهدو ضرورت نشته او هغوی په دې باندې قانع شول او سفر ته یې بیر ته خاتمه ورکړه.

که څه هم د ډېن په معاهده کې پخوانۍ موافقې ومنل شوې ولې په قبايلي

سیمو کې د برتانوي هند ستونزې هم هغه شان پاته شوې او د نورو سره یو ځای د چکنوور ملا صاحب هم خپل فعالیتونه جاري وساتل. سناتور غلام نبي چکنووري چې د چکنوور د ملا صاحب زوی دی وایي چې د ده پلار غزاوې جاري ساتلې وې:

د چکنوور ملا صاحب هم دا غزاوی جاري ساتلې وی. نو هغه، وخت په وخت باندې د انگریزانو سره جهادونه کړي دي. قومي او اولسي لښکرې به یې جمع کولې او دا روحیه به یې هم په خلکو کې ژوندۍ ساتله او عملاً به یې غزاوې کولې. د انگریزانو سره هغه د مومندو په ساحه کې، د ډیرۍ، شوقدر، سبحان خوړ او کړپې په حدودو کې متعددې غزا گانې کړې دي په مختلفو تاریخونو کې په ۱۳۱۲ هـ ش کې چې د ده سره خپل پیروان وو او د هډې صاحب سره یې یو ځای په غزا کې برخه اخیستې ده. په هم هغه وختونو کې وخت په وخت باندې قومي شاعرانو چاربیتې ویلې دي چې یوه دا ده:

د چـــکنوور ملا اختیـــار وکه د غـــزا نیت یې په تلوار وکـــه
کور په کور وگرزید مهمند باندې ویل راځئ غزا وکو په خوند باندې
مهـــمند وواړو اتفـــاق وکو هر سړی دا رنـــگه طلاق وکـــو
زمـــوږ په دغه بســـم الله شه د خدای رحمـــت په دی ملا شه .

که د یوې خوا د قبایلي او نورو افغانانو مبارزې د انگریزانو پر ضد جاري وې د بلې خوا په کابل کې هم د امیر حبیب الله خان پر ضد د مشروطه خواهانو فعالیت روان ؤ. د مشروطه خواهانو مشر مولوي محمد سرور واصف و چې د عزیز الله واصفی اکاؤ او دی وایي چې د هغوی هدف شاهي مشروطه ؤ:

مولوي محمد سرور خان واصف د مشروطه خواهانو د حزب رئیس ؤ.
او هغه یو حزب ؤ چې مطابق د اسلامي قوانینو سره وپادشاه ته یې ځینې شروط ایښې وو چې پاچا به د خدای تعالی د اوامرو پابندي کوي او د ملت په شورا به کار کوي او دی به په مشروطه شکل باندې نظام چلوي. نو په هغه وخت کې یې مولوي محمد سرور خان واصف چې واده یې لا نه ؤ کړی په توپ کې الوزاوه نو ده پر توپ باندې یو شعر ولیکئ:

ترک مال و ترک جان و ترک سر   در ره مشروطه اول منزل است

(د مال، ځان او سر څخه تیریدل د مشروطیت په لاره کې لومړی منزل دی).

همدا وخت ؤ چې لومړی نړیواله جګړه ولګیدله چې ورکی برتانیه هم شامله وه. د هند وایسرای امیر حبیب الله خان ته په یوه لیک کې د دې جګړې اطلاع ورکړه او ورڅخه یې وغوښتل چې بیطرفه پاته شي:

اعلیحضرتا! زه غواړم چې تاسې ته اطلاع درکړم چې په یورپ کې جګړه ده، اتریش او هنګری د سربستان په مقابل کې جګړه اعلان کړې ده او جرمني هم د روس او فرانسې سره دښمني پیل کړې ده څنګه چې د فرانسې او برتانیې ګټې یو د بله تړلې دي نو د برتانیې او المان ترمنځ هم دښمني پیل شوې ده. د ډېر د ترون له مخې تاسې منلې ده چې په خارجي اړیکو کې به د برتانیې توصیه منئ نو ځکه زه اوس تاسې ته توصیه کوم چې په دې جګړه کې بیطرفه پاتې شئ!

ترکیه چې هم په جګړه کې داخل وه د هغه هیواد سلطان امیر حبیب الله

خان ته بلنه ورکړه چې په جګړه کې داخل شي او په خاصه بیا پښتانه قبایل تشویق کړي چې د برتانوي هند پر ضد راپورته شي. امیر د ترکیې د سلطان لیک ته څرگند جواب ورنکړ ولې د برتانوي هند وایسرای ته یې ولیکل چې ترهغه وخته چې افغانستان په سوله او امنیت کې وي نو زه به هم د برتانیې سره د شوو لوزنامو درناوی وکړم، که څه هم امیر حبیب الله خان بیطرفه پاته شو ولې د محمود طرزي په شان نور افغانان د انګریزانو خلاف وو. افغان مؤرخ سید قاسم رشتیا ته چې امیرحبیب الله خان وریاد دی وایي چې دا بیطرفي د افغانانو په ګټه وه:

ټولو افغانانو غوښتل چې انګریزان لیرې شي، انګریزان ورک شي او انګریزان شکست وخوري، ما تې وخوري نو د دې له پاره ګویا دوی طرفداران د دې وو چې افغانستان د ترکانو او جرمنانو سره موافقه وکړي. هغه ګروپ چې د دې مخالف ؤ هغوی غوښتل چې بیطرفي وساتي هغوی لږ وو لاکن په عمل کې د هغوی موقف د افغانستان په ګټه ثابت شو. یعنی محمود طرزي او سراج الاخبار د انګریزانو سره مخالف وو او انګریزانو هم تجویز وکړی چې دا اخبار په سرحد کې بند شي دا د دې له پاره وو ځکه چې د هندوستان خلک یې راپورته کول. نو د دی جهته دا ویلای شو چې سراج الاخبار په دې حصه کې ډیر رول درلودی چې خلک د جرمنانو او ترکانو طرفداره کړي لاکن حکومت ځان په هغه سیاست چې ټاکلی یې ؤ په هغه سیاست ټینګار وکړ. نو په اخر کې ګویا هغه سیاست موفق شو. جرمنانو شکست وخوړی او افغانستان د غسې سلامت پاته شو.

د همدا ډول مخالفتونو په ترڅ کې امیر حبیب الله خان د لغمان په کله گوش کې ووژل شو سید شمس الدین مجروح ته چې دا وختونه وریاد دي وایي چې په ځرگنده سره دا یو سیاسي قتل ؤ:

د امیر شهید مرگ یقیناً یو سیاسي مرگ ؤ هغه پلان شوی مرگ ؤ. امیر شهید د عمومي جنگ په وخت کې افغانستان د جنگ څخه بیرون وساته بعضی خلکو خصوصاً زلمو او منورینو غوښتل چې افغانستان باید په جنگ کې شامل شي، افغانستان باید د انگریزانو څخه خپل استقلال واخلي. افواهات دي ترکومه حده پورې صحیح ده او یا نه ده داسې وایي چې امان الله خان د امیر حبیب الله خان د زوی په حیث او یا مثلاً د شهزاده په حیث دی پکې شامل ؤ. سردار محمد نادرخان چې سپه سالار ؤ او محمود بیگ طرزي او خود سردار نصرالله خان نایب السطنة چې د صدر اعظم په حیث یې کار کاوه او تقریباً د افغانستان ټول کارونه د هغه په لاس کې وو د خپل ورور په وخت کې. وایي چې دا په دې توطئه کې شریک وو دوی غوښتل چې یو جنگ وشي او استقلال د افغانستان لاس ته راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) kitaabton.com: The Digital Library

۲

امیر امان الله او خپلواک افغانستان
د سردار نصرالله خان لنډه دوره
د امیر امان الله واکداري او
د استقلال جګړه

د امیر حبیب الله خان تر مرګ وروسته سمدستي په هغه ورځ په جلال آباد کې غونډه جوړه شوه. عزیز نعیم چې د افغانستان د شاهي کورنۍ غړی دی د دې غونډې له یوه برخه وال سره خبرې کړې دي او وایي:

سلطان احمد خان شیرزوی چې ډیر وخت د افغانستان وزیر خارجه ؤ او د دې ورځې مشاهد او واقعات یې په خپلو سترګو لیدلي دي ما ته په خپله

دا قصـه کړې ده چې د امیـر حبیب الله خان تر شهادت وروسته د دربار خلک د جلال آباد په شاهي باغ کې را ټول شوي وو. سردار نصرالله خان نایب السلطنة او سردار عنایت الله خان معین السلطنة هم حاضر وو چې ناڅاپه خبر راورسیدی چې د امیر حبیب الله خان جنازه د درونټې د پله څخه را تیره شوه. په دې مجلس کې دا موضوع مطرح شوه چې د اسلام په اساس باید د پاچا د ښخولو د مخه نوی پاچا وټاکل شي سلطان احمد خان وویل چې هغه او نورو تعلیم یافته ځوانانو غوښتل چې سردار عنایت الله خان پاچا شي ځکه چې هغه وزیر معارف او د عصري نظر خاوندۀ ولې شاغاسي علي احمد خان چې وزیر داخله ؤ د نایب السلطنة لاس یې مچ کړی او ویې ویل چې زه تاسی د پاچا په توګه منم او تر هغه وروسته ټولو د هغه په پیروی د سردار نصرالله خان بیعت وکړی.

په دې وخت کې سردار امان الله خان چې تر معین السلطنة سردار عنایت الله خان کشر ؤ په کابل کې پاته او د چارو مسئول ؤ. هغه امیر نصرالله خان ونه مانه او په خپله یې خپل ځان پاچا وباله. دا چې هغه څنګه وکولای شول چې د امیر نصر الله څخه چې شهزاده ګان او روحانیون یې ملګری وو واک ترلاسه کي پوهاند حسن کاکړ وایي چې هغه لا پخوا کار کړی ؤ:

مخکې له مخکې ده کار کړی ؤ هم دغه ؤ چې په مجرد دې چې دا خبر ده ته ورسیدی دا اعلان یې وکړی چې یو دا چې د خپل پلار قاتل به وژني او بل دا چې خارجي استقلال به اخلي چې انګریزانو د ده د نیکه امیر عبدالرحمن په وخت کې تصرف کړی ؤ هغه به اخلي او په عین حال کې یې

د دي مقصد د عملي کولو له پاره عساکرو ته شپږ روپۍ اضافه معاش ورکړی. یعني د څورلسو روپیو څخه شلو روپیو ته ورسیدی چې بیا وروسته یې ورته کم کئ هم دغه شیان وو چې د فعتاً د ده محبوبیت په کابل کې ډېر شو او لا هم د پخوا څخه زیات شو او امیر نصرالله خان چې په جلال آباد کې ؤ د ده په مقابل کې مقاومت ونه کړ اوبله دا چې امیر نصرالله خان اساساً د قتل و قتال او د وژنی طرفدارنه ؤ او غوښتل یې چې د امیر حبیب الله تر قتل وروسته دغه قتل وقتال ونه اوسي ده زرخان تسلیم کړ او که نه مقاومت یې کولای شو.

مقاومت ونه شو، سردار امان الله خان د امیر نصرالله خان تر استعفی وروسته په ټول افغانستان کې ومنل شو او د کابل د عیدگاه په جامع جومات کې د پاچا په توگه اعلان شو او د شور بازار د حضرت لخوا چې په شاه آغا مشهور ؤ بگړۍ ور وتړل شوه. په همدې سره د هغه موقف نور هم مضبوط شو او سمدستي یې د هغو کسانو محاکمه پیل کړه چې ورباندې د امیر حبیب الله خان د قتل شک ؤ. سردار نصر الله خان هم په لاس درلودلو ملامت وگڼل شو او ورباندې د ټول عمر د بند سزا وخیژول شوه. ډگرمن شاه علی رضا د قاتل په توگه اعلان او په اعدام محکوم شو. نادر خان او د هغه ورونه چې لږ وخت تر توقیف لاندی وو ورته په عزت یو ځل بیا وکتل شوه او مقامونه ورکړل شول. د بیعت تر لاسه کولو وروسته امیر امان الله خان د هند وایسرای ته د امیر حبیب الله خان د شهادت او د هغه د واک اخیستلو په هکله یو لیک ورولیږئ:

تر احترام وروسته غواړم چې تاسی د برتانوي حکومت د هند وایسرای

ته په ډېره خواښيني سره اطلاع درکړم چې زما پلار اعليحضرت سراج الملة والدين امير حبيب الله خان په غير قانوني او غير عادلانه توګه په لغمان کې په ۱۳۳۷ هـ ق کال کې د جمادي الاول په اتلسمه نيټه ووژل شو. زما اکا سردار نصرالله خان چې ناحقه په جلال آباد کې واک غصب کړی ؤ او ځان يې امير اعلان کړی ؤ اوس يې ماته بيعت کړی دی او د تخت څخه ليرې شوی دی. سردار عنايت الله، سردار حيات الله او د شاهي کورنۍ نورو غړو چې سردار نصرالله خان ته يې بيعت کړی ؤ هغه يې غير قانوني وباله او اوس يې ماته بيعت را کړ او زه يې د امير او پاچا په توګه ومنلم.

که څه هم دبرطانوي هند وايسرای سمدستي جواب ورنکړ ولی څه وخت وروسته يې چې د لندن سره سلا او مشوره کړې وه د امير د ليک جواب ورو ليږئ:

تر احترام وروسته. ستاسی ليک راورسيدئ، ستاسی د پلار سراج الملة والدين اعليحضرت حبيب الله خان د بې وخته مړينې په خبر ډير پريشانه شوم. برتانوي حکومت چې د افغانستان سره د پخوانۍ دوستۍ له کبله يو ځای ؤ اوس په يوه ګډ غم کې ورسره شريک دی. ستاسې څخه مننه کوم چې ماته مو اطلاع راکړه چې تاسې د کابل د خلکو لخوا په پاچهي منل شوي ياست او سردار نصرالله خان واک پريښی او ستاسې ورونو بيعت درکړی دی.

ويل کيږي چې روحانيون او ځينې نور کسان چې د سردار نصرالله خان ملګري وو ناراضه شول او ځينی بيا وايي چې هم دا دليل ؤ چې اعليحضرت امان

الله خان سمدستي د استقلال اعلان وکړ تر څو د خلکو ملاتړ ترلاسه کړي، خو افغان مؤرخ سید قاسم رشتیا د دې خبرې سره موافقه نه لري:

دا یوازې د دوی پروپاګنډ دی او چندان معنی نلری امان الله خان خپل د سرداری په وخت کې د خلکو سره ډیر تماسونه درلودل او افکار یې هم دې خوا ته متوجه وو او د انګریزانو قوت دوی ته معلوم وو لاکن بیا هم د ده مشاورانو د دې معلومات درلودل چې په دې وخت کې انګریزان تر ټولو وختو ضعیفه وو ځکه چې د جنګ څخه خلاص شوي وو او د خلکو اعصاب ګویا د سولې خوا ته متوجه وو او عسکر رخصت شوي وو او په هندوستان کې ډیر عسکر موجود نه وو عسکر ټول په اروپا کې وو. ګویا دا یو حساب شوی پلان ؤ او لاکن بیا ډیر یو شجاعانه حرکت ؤ.

دا حرکت لومړی په تورخم او لنډي کوتل کې پیل شو علاقه دار عبدالودود خان چې د شینوارو او سیدونکی دی دا وخت وریاد دی :

داسې مې یاد دي چې قسم مې دې نه وي چې لنډي کوتل ته راورسیدل انګریزان په لنډي کوتل پریوتل، د کونړ څخه مسریا جان پاچا دی خدای وبخښي ماهلته ورسره سبق وایه، چکنوور کی د چکنوور ملا صاحب مبارک، په مهمندوکی ماصل خان نومیده مشر ؤ د ټولو مهمندو، دوی به راسپاره شول د انګریزانو سره به جنګیدل په لنډي کوتل کې.

د انګریزانو د احضاراتو سره یو ځای په ټول افغانستان کې سفر بري اعلان شوه. سپه سالار صالح محمد خان مشرقي، سردار عبدالقدوس خان کندهار او سپه سالار محمد نادر خان جنوبي ته ولیږل شول تر څو د برتانوي فوځ مقابله وکړي. په

جنوبي کې د سپه سالار محمد نادر خان او د هغه د ورونو په مشرتوب افغانانو انګلیسي پوځونه مجبور کړل چې تل او وانه خوشي کړي او په دې سیمه کې افغانانو ته پوره بریالیتوب تر لاسه شو. په کندهار کې هم د انګلیسي فوځونو مخه ونیوله شوه. په ننګرهار کې د جنرال صالح محمد خان په مشر توب د هغه فوځ ونه کولای شول چې د برتانیې د هوايي قوې سره مقابله وکړي. سناتور غلام نبی چکنووري وايي چې نظامي شیرازه خوره شوې وه ولې اولسي مقاومت جاري ؤ:

نو هغه نظامی شیرازه خوره شوه بیا د چکنوور ملا صاحب او نور د هغه وخت مشران د قومونو او علما او روحانیون د ټول ننګر هار دا راجمع شول مګر چون دلته دا مهمند دره کې جنګ ؤ او د چکنوور د ملا صاحب ځای ؤ او دلته د ده اثر او رسوخ هم ډیر ؤ او بل په غزا ګانو کې د ده شهرت زیات ؤ نو ده خطونه ولیږل او د قومونو او د سرحدونو دا خلک را جمع شول. انګریزانو پیش قدمي وکړه پر تورخم باندې واوښتل او ډکه یې ونیوله. په دغه وخت کې د چکنوور ملا صاحب په خپله باندې د تورخم په سپینه ځوکه کې چې د ده خپله مورچه وه د خپلو غازیانو سره یو ځای هلته ؤ. مګر چون انګریزانو پیش قدمي وکړه نو هغه عقب نشیني وکړه او د هزارنو په کلي کې چې د ډکې نه په څو میله فاصله کې غرب ته پروت دی هلته یې دېره ونیوله او هلته یې یله جاري خلک را غونډ کړل نو دغلته هم یو شاعر وايي:

چې ملا صاحب ورته دېره ونیوله   په هزارنو کی یې ښکاره ونیوله

عــمـر مــاصـل ورسـره مل ؤ   انــګریز د دوی د لاســه دل ؤ

په کونړ او چترال کې د مـیرزمـان خان په مشـرتوب افغانانو وکولای شول چې په برتانوي هند کې ځینې سیمې تر لاسه کړي چې تر ډېره وخته یې ساتلې وې. هاشم زمـاني چې د میـرزمـان خـان زوی دی وایي چې دا هېره شوې د جـهـاد ځلورمـه جبهه وه:

د کـونړ مـجـاهـدینو او غـازیانو د اسـمـار او ناړۍ د لارې پر انګریزي تأسیساتو سختې حملې وکړې او د یو سلو اته ویشتو شهیدانو په ورکولو سره یې د آرنوی، لمبربټ او ګډ درې مهمې سیمې ترلاسه کړې او د چترال په سیمه کې یې داسې پرمختګ شروع کړ چې چترال یې محاصره کړ. دا جبهه که څه هم مؤرخینو هېره کړې ده. خو د صالح محمد خان په مشرۍ د خیبر د لوی محاذ ناکامي یې تلافي کړې ده.

څنګه چې په کـونړ او پکتیا کې د افغـانانو فـشـار جـاري ؤ برتانوي الوتکو کابل بمباري کړ. سید قاسم رشتیا ته دا بـمباري وریاده ده:

طیـارې ډېرې کـښـتـه راغلې یوازې د ارګ پر اطرافو چې اوس د کـابل هوټل دی دلتـه ګـدامـونه وو او طویلې وې او اسان وو. پر هغـوی باندې یې څو بمونه واچول. په دغه وخت کې چې طیـارې د چهلستون څخه تیـریدې، زمونږ کور په چهلستون کې ؤ او دلته شپږ بجې د سهار وې او یو وار زمـا مـور وه او کـه بل څـوک پیـدا شـوه په غـیـږ کې یې ونیـولم او تاخـانې ته یې کښته کړم. ما ویل څه شی دي؟ څه خبره ده؟ دوی ویل جهاز هوایي. هر څه چې یې وکتل جهاز هوایي معلوم نشو لاکن تمامه ورځ ګویا مونږ بیریدلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د لته بیا جهاز هوایي راځی او پرمور باندی بمونه اچوي.

ځینې باور لري چې افغانستان د برتانوي الوتکو فشاراو برتانوي هند بیا د خپلو ستراتیژیکو سیاسی او اقتصادی اړتیاو له کبله مجبور شول چې اور بند ومني او د لوزنامو په ترڅ کې د افغانستان استقلال ومنل شو.

۳

د امیر امان الله خان ریفورمونه او د یورپ سفر

د افغانستان په معاصر تاریخ کې امیر امان الله خان لومړی پاچا ؤ چې ریفورمونه یې پیل کړل. ولې د هغه ریفورمونه د ځینو عواملو له کبله د مخالفت او نا کامۍ سره مخامخ شول. سید شمس الدین مجروح وایي چې په لومړي سر کې مخالفت نه و:

په ابتدا کې خو د امان لله خان د ریفورمونو سره مخالفت نه ؤ. مخصوصاً امان الله خان چې اعلان د استقلال وکړ، دی ډېر محبوب او مقبول شخصیت ؤ په افغانستان کې. عوامو د افغانستان ده ته واقعاً په ډېره درنه سترګه کتل. امان الله خان په افغانستان کې نور ډېر اصلاحات راوستل ډېر مشهور واقع شول. په افغانستان کې عصري مکتب یوازې

حبیبیـه چې ما مخکې ورته اشاره وکړه جوړه وه. ده ابتدایي معارف اجباري کړ او په ټول افغانستان کې په کلو کې په قصباتو کې په ښارونو کې په اطرافو کې په ولایاتو په هر ځای کې عصري مکتبونه بیرته شول.

د دې عصري مکتبونو په لړ کې د کندهار په شالمار ښوونځی کې هم د تلگراف مکتب پرانیستل شو. مدیر جیلاني خان الکوزي چې د تیلگراف د ښوونځی زده کوونکی ؤ، د امیر امان الله خان سره لیدلي دي:

اعلیحضرت امان الله خان چې کندرهار ته تشریف راوړی موږ په هغه وخت کې په مکتب تیلگراف کې وو موږ لس کسه وو چې د مکتب څخه یې ورکړي وو تیلگراف ته. چې د تیلگراف فن موږ زده کړو. نو زموږ دوه معلمان وو هغوی موږ ته د تیلگراف فن راښووی. اعلیحضرت امان الله خان چې راغی کندهار ته د شالمار په مکتب کې یې زموږ څخه امتحان واخیستی نیمی یې کړو زموږ ټولگی یې پر دوو برخو وویشه یوه ډله یې یوې خوا او بله ډله یې بلې خوا ته کېښینولو یو سیم یې کش کړی هلته ماشین تړلی ؤ چې دا ټکهاری د ماشین کیدئ نو یو مضمون یې نوشته کړی هغه موږ مخابره کوی. هغه چې موږ مخابره کړی هغه بلې خوا هغه ونیوئ. هغه چې یې ولیدئ، بیا یې دلته د غه متن ولیدی. هغه صحیح ؤ. نو موږ ته یې انعام را کړ لس کسو ته د سړي پر سر دری دری سوه کابلۍ چې دا په هغه وخت خورا ډیرې پیسې وې او زموږ معلم ته یې زر کابلۍ ورکړې.

د ښوونځیو تر څنگ دولتي چارو ته هم توجه اړول شوی وه. سید شمس

الدین مجروح وایي چې تر دې د مخه دولتي تشکیلات نه وو موجود:

تشکیلات دولتي منځ ته راغله مخکې دا تشکیلات نه وو. په منظم او عصري صورت باندې وزارتونه پیدا شول. تقسیم کار وشو. تقسیم عمل وشو. په افغانستان کې مثلاً حساب و کتاب مثلا په افغانستان کې د اول ځل له پاره بودجه جوړه شوه. بل ښځو ته تعلیم ورکړل شو، یا سهم ورکړل شو، مثلاً ښځې د حجاب څخه راووتې. د ده په پروګرام کې خدمات عسکري اجباري شول د افغانستان په تبعهؤ باندې. د نفوسو په لحاظ باندې، په هغه وخت کې خلکو ورته هشت نفري ویل.

د اداري چارو تر څنګ د افغانستان تاریخي عنعناتو او لویې جرګې ته هم پوره توجه شوې وه. عزیزالله واصفي چې د جمهور رئیس داؤد خان په وخت کې د لویې جرګې مشرؤ وایي چې د اعلیحضرت امان الله خان په لویه جرګه کې پوره آزادي موجوده وه:

تاسې ګورئ چې په هغه جرګه کې په نام د مولوی عبدالحمید پنجشیري په خپله د اعلیحضرت امان الله سره مواجه دی په عین لویه جرګه کې چې دی سوالونه کوي او اعلیحضرت امان الله خان د هغه ځوابونه وایي. په دې کې هیڅ شک نشته چې دا علیحضرت امان الله خان په دوره کې یوه مدني دوره شروع شوه او علماؤ د هغه وخت چې هغه ډیر محافظه کار شخصیتونه وو او باید هم وای او تر اوسه هم دغسې ده. دا توافق په مابین کې د یوې مترقي او موډرنې ډلې او د یوې محافظه کارې ډلې ډیر مشکل په نظر بریښي اوس هم او په آینده کې هم داسې نه چې

تنها په افغانستان کې بلکه په ټول جهان کې د مدنیت او محافظه کارۍ په منځ کې یو ډېر عظیم تفاوت موجود وي. نو دا ابتداء د اعلیحضرت امان الله خان په وخت کې شروع شوه ځکه ده په آني وخت کې غوښتل چې افغانستان د مدنیت وشاهراه ته د اروپایانو په پیروۍ باندې مخ ته بوزي تاسې معیار د ډیمرکراسۍ او لویې جرګې د افغانستان د هغه ځخه فهمولای شئ او دا نه وایم چې آیا په دې جرګه کې مولوي صاحب عبدالحمید پنجشیري حق په جانب ؤ او که امان الله خان دا د قضاوت خبره ده. مګر تاسې کولای شئ چې یو روش د پاچا په لویه جرګه کې د یوه ملا په مقابل کې یاد نورو وکیلانو په مقابل کې چې په خپله ده انتخاب کړي وو وګورئ. داسې معلومېدلای شي چې یو پاچا په کوم ملاطفت په کومه نرمۍ او په کوم شرافت باندې د خپلو خلکو سره خبرې کوي.

اعلیحضرت امان الله خان نه یوازې په لویه جرګه کې بلکه د باندې هم د ډېر نرم چلند خاوند ؤ. سید قاسم رشتیا چې په هغه وخت کې د لږ عمرؤ او بې لایسنسه موټرېې روان کړی ؤ د کابل په دارالامان کې د اعلیحضرت امان الله خان سره مخامخ شو:

زه شپاړس کلن وم او زما پلار یو موټر درلودی هغه موټر مې نوی زده کړی ؤ. په جادهٔ دارالامان کې مې چکر واهه د خپل د اکا د زوی سره. یو وار د ده موټر تېر شو موږ موټر یوې خواته کړئ، دی ولاړئ او بیرته راغی او دا ځراغونه یې پرسترګو رابرابر وله. ما موټر ودراوه. ده هم موټر ودراوه کښته شو. موږ هم کښته شولو. ما سلام وکړ او زما د اکا زوی سلام وکړ.

PROPERTY OF ACKU 7139

ده وویل چې موټروانی کوئ لایسنس لرئ؟ اجازه نامه لرئ؟ زه نه پوهېدم چې اجازه نامه څه شی ده. ما ورته وویل چې یه نه یې لرم، هغه راته وویل ما چې ستا موټروانی ولیدله ښه موټروان یې. موټروانی کولای شې لاکن سبا ورشه په وزارت دربار کې هلته یو باشي دی باشي ته ووایه چې ما ته یو لایسنس راکړه! هغه ستا څخه امتحان اخلي. سبا چې زه ورغلم ده په خپله هدایت ورکړی ؤ او نفر موجود ؤ نفر ما ته وویل چې راشه دموټروانی امتحان راکړه. دغه ځای چې اوس کتابخانه عامه د کابل ده. دلته ګویا موټرخانه دولتي وه. په دې میدان کې یې زما څخه امتحان واخیستئ.

اعلیحضرت امان الله خان علاقه درلوده چې د نورو هیوادونو په شان افغانستان هم پر خپلو پښو ولاړ هیواد وي. په همدې غرض هغه فیصله وکړه چې د اروپایي هیوادونو مدنیت وګوري او د هغوی د تجربو څخه ګټه پورته کړي. پوهاند حسن کاکړ وایي چې د یورپ سفر ډېرې ښې ګټې درلودې ولې لږ شانې اوږد او وځنډېدئ:

دا سفر د یو پاچا له پاره چې هغه په خپله صدر اعظم هم و نه لري شپږ میاشتې غیاب او په سفر باندې تګ د مصلحت نه لیرې کار دی. مګر دا چې د بلې خوا ځینې ډېرې ښې ګټې هم لري نو د اسلامي افغانستان د یوه مستقل واکمن په حیث اروپا ته د اعلیحضرت امان الله خان مسافرت ډېر ګټور ؤ. واقعاً اول په اسلامي حکومتونو کې یې ډېر زیات استقبال وشو. په مصر کې یې نهایت زیات استقبال وشو. په خپله هندوستان کې یې هم ډېر قوي استقبال وشو. اما په دې سفر پیسې هم مصرف شولې اما په

عمومي کې ده ته ډيرو مملکتونو دومره تحفې ورکړې دغه تحفې چې د دغه سفر څخه ده ته راغلې په مراتبو ډيرې وې نظر هغه ته چې د ده په سفر خرڅې شوې وې اما غټه خبره فقط داوه چې افغانستان د نيا ته د يوه واکمن مملکت په حيث معرفي شو . اما منفي خوا يې فقط همدغه ده چې اعليحضرت امان الله خان په حيث د يوه فرد درجه اول واکمن د افغانستان د شپږو مياشتو له پاره په داسې حال کې چې په داخل کې هم وضع ښه نه وه او نا رضايت موجود ؤ ولاړ شي او بيا راشي دفعتاً دوې مياشتې وروسته په اصلاحاتو باندې پيل وکړ او داسې اصلاحات چې تر هغه لومړنۍ مرحلې نه زيات اساسي او پاروونکي وو دا د مصلحت نه د يوه واکمن له پاره ليرې خبره وه.

ولې د اعليحضرت امان الله خان زوی سردار احسان الله خان چې اوس په سويس کې هستوگنه لري وايي چې د دې سفر څخه د مجبورۍ خبره وه:

اول هغه غوښتل چې فقط درې څلور هيوادونه وگوري مگر مجبور ؤ چې نور مملکتونه وگوري، کله يې چې د فرانسې، انگلستان او ايتاليې ليدنه کوله نور و هيوادونو هم بلنه ورکړه. هغه د ترکيې او ايران په شان هيوادونو چې و افغانستان ته نژدې پراته دي غوښتنې نشوای ردولای. د اعليحضرت امان الله خان له دې سفر څخه هدف گرزيدل نه وو هغه غوښتل چې د افغانستان د پرمختگ له پاره صنعتي لارې ولټوي.

که څه هم اعليحضرت امان الله خان په خپلو لومړيو کلونو کې ډير اصلاحات منځ ته راوړه ولې د يورپ تر سفر وروسته يې په نورو داسې اصلاحاتو

لاس پورې کړې چې ډیرو ته د منلو نه وو. عـزیز نعـیم چې ښه مؤرخ او د خـپل پلار سردار محمد نعیم خان څخه یې هم اورېدلي دي وایي چې اعلیحضرت امان الله خان د داسې ځوانانو تر تأثیر لاندې راغلی ؤ چې د اولس سره یې آشنایي نه لرله:

اعلیحضرت امان الله خان په یوه حرکت کې شامل ؤ چې هغه د افغانستان د ځوانانو جنبش ؤ. دا ځوانان د ترکیې د ځوانانو د جنبش تر تأثیر لاندې راغلي وو هغوی د افغانستان له پاره په خپلو زړونو کې هیلې او ارزوګانې درلودې. ولې دا ځوانان د ښارونو وو او کلي یې نه وو لیدلي. دا ځوانان د هغو هیوادونو تر تأثیر لاندې هم وو چېرې چې یې زده کړه او تحصیلات کړي وو. چې په خاصه د یورپ هیوادونه د یادونې وړ دي. د هغوی خیال ؤ چې د ترقۍ معنی اروپایي کېدل دي. حتی په هغه دوره کې لویو زمامدارانو لکه اعلیحضر امان الله خان، کمال اتاترک او رضا شاه هم کله چې ریفورمونه معرفي کړل د هغوی مقصد اروپایي کیدل وو. هغوی عیني او ذهني شرایط په نظر کې ونه نیول او داسې تحولات یې منځ ته راوړل چې د محیط د هضم کیدلو نه وو.

سید قاسم رشتیا وایي چې وروستي او د دویمې دورې ریفورمونه شکلي او د خلکو د عنعناتو سره برابر نه وو:

په دویمه دوره کې داسې اصلاحات منځ ته راغلل چې زیاترو یې شکلي شکل درلودئ او داسې عجولانه ماهیت یې درلودئ او د خلکو دعنعناتو سره یې ټکر وخوړئ. او ژر د امان الله خان سلطنت پای ته ورسیدی او سقوط یې وکړ.

٤
د اعلیحضرت امان الله سقوط

د اعلیحضرت امان الله خان د ریفورمونو سره مخالفت پیدا شو او ځینې خلک را پورته شول دا چې هغه ولې ونه کولای شول چې دا بغاوتونه ارام کړي سید شمس الدین مجروح وايي چې د هغه شاته پوره قوت نهٔ موجود :

قوت یې شاته چې مثلاً عسکر واوسي یامثلاً لویه پارټۍ یا حزب یا ډله واوسي چون دا په افغانستان کې موجود نه وو او مخصوصاً دا بعضې اصلاحات چې شوي په دنیا کې مثلاً په مشرق کې اکثراً په قوت باندې شوي دي په د یکتاتورۍ زور باندې شوي دي په عسکري زور باندې شوي دي ده له هغه زور نه هم کار نه اخیسته ،هغه زور ورسره نهٔ او لهذا له داخلي مخالفت سره مواجه شو او تر کومه حده پورې چې خلک فکر کوي

افواهات دي له انګريزانو سره يا مثلاً بعضی نورو ګاونډيانو سره هم د ده د قدرت او د ده د نهضت نه تشويش موجود ؤ وايي هغوی هم ګوتې وهلې چې په افغانستان کې د انظام له منځه لاړ شي نو د اخلي انقلاب را پيدا شو.

داخلي انقلاب په لومړي ځل په پکتيا کې پيدا شو پروفيسر رسول امين وايي چې د هغه پلار د دې پاڅون د آرامولو په غرض ورليږل شوی و:

په ۱۹۲٤ کال کې ګوډ ملا په خوست کې باغی شو نو د هغه له پاره بيا مير زمان خان ته امان الله خان وويل چې ته دا د کونړ خلک بوزه او دا ګوډ ملا ووهه نو په دې جګړې کې زما پلار هم تلی ؤ بيا ګوډ ملا هغوی وواهه او ويې نيو رايې وستی کابل ته بيا زما پلار يوه قصه کوله په اسونو باندې څوک سواره وو څوک پياده روان وو چهلستون ته و لاړو او مير زمان خان بيا ارګ ته ولاړئ او وايي بيا د هغې خوا څخه چې ګوډ ملا موږ راوستئ نو بيا د هغه نه وروسته دا کار چې وشو امان الله خان بيا د انظامي رتبې ورکړې چې په هغه وخت کې ملکي رتبې وې تاسو ته به معلوم وي مير زمان خان ته يې دواړې ورکړې.

خو د اعليحضرت امان الله خان د يورپ تر سفر وروسته نارضايتې ډيره شوه او په لومړي ځل شينواري پر جلال آباد ور وختل چې ورکی علاقه دار شينواری هم شامل ؤ:

زموږ د اسپين ږيري ورغله زه ورسره کيناستمه پير مبارک د غسې قرار تکيه وهلې وه په چوکۍ کې، نو زموږ سپين ږيرو ورته عرض وکړ چې

صاحبه میرزمان خان سره د لبنکره د کنړه راغی او جلال آباد یې ونیوئ .

جلال آباد یې ونیو او دغه دي مور ته دعا وکړه، نور غږ یې ونکړ پیر مبارک داسې لاس وروخو ځوئ داسې اشاره یې وکړه چې اشاره یې څنګه داسې وکړه یو دم زمور خلکو بیرغونه واچول ویل ورځئ پرې ورورو په دا ځای کې چې وو د جلال آباد نه یې هم وشړل پورې بهسود باندې یې هم تیر کړل منځ کې سیندؤ په دې باندې یې هم ورتیر کړل د میر زمان خان نه مرګ هم پکې وشو ډیر یې ووژل بیا نو پس د هغه نه بهسود او دا کلي والادا زمور خلکو را تالا کړل وریژې او غوړي او دا به یې راوړه مور ته ملا یانو پرې فتوی را کړه ویل دا اوس حلال شوي دي او راوړئ خورئ بیامو تیپر نه خواړه بیا مو هغه وریژې خوړلې.

په نورو ځایونو کې هم مخالفت په زیاتیدو شو خو تر ټولو لوی پاڅون په کوهدامن کې د حبیب الله خان کلکاني په مشر توب چې په افغانستان کې په ځینو کې د بچه سقاو په نوم پیژندل شوی دی، را پیدا شو. سید شمس الدین مجروح وایي چې د بچه سقاو تر څنګ د قدرت مدعیان نور او حتی د اعلیحضرت امان الله خان دربار یان هم ورسره ملګری وو:

په خپله دغه شیر جان او محمد صدیق خان فرقه مشر، یو وزیر دربار ؤ هغه بل په پکتیا کې مشغول ؤ په کار باندې د سپه سالار محمد نادر خان په مقابل کې نو داسې د دې خلکو لاس ؤ. د قدرت په مدعیانو کې یوازې محمد صدیق خان، شیر جان خان یا دا خلک نه وو نور خلک هم وو پکې یو د هغه جملې نه دغه حضرت صاحب ؤ، د شوربازار د حضرت صاحب کشر

وروروپخپله مشر ورور يې نه کشر ورور يې چې هغه مثلاً هلته په دغه کې
ويلي ؤ اول ملاقات کې چې په باغ بالا کې شوى ؤ دى وړاندې شوى ؤ که
دى مخکې کړو معين سلطنة دې نه وي دى به پاچا کړو بيا هغه خانه نشين
شو بندي غوندې شو داسې بعضې دا سردارانو کې دا سردار حيات الله
خان دامير حبيب الله خان زوى هغه هم دسقاو سره لار لرله عين د امان الله
خان په وخت کې پټ پټ يې خبرې ور سره کولې مثلا محمد ولي خان دا
خلکو داسې فکر کاوه چې دوى به يو جمهوريت جوړ کاندې محمد ولي
خان وزير دفاع او وزير حربيه د امان الله خان و.

په افغانستان کې ډير خلک باور لري چې د اعليحضرت امان الله خان په
رالويدلو کې د انگريزانو لوى لاس او خلک يې پارولي وو. پوهاند حسن کاکړ چې
د افغانستان د چارو په هکله د انگريزانو آرشيف ليدلى دى وايي چې په دې هکله
يې رسمي اسناد نه دي ليدلي:

مخصوصاً په دغه شرقي قومونو کې يوه سلسله تحريکات روان وو او
د غبار په کتاب کې هم واضح دي چې ډيرو ملايانو تحريکات کول اما دا
چې سړى ووايي دغه خپله حکومت د انگليسانو يعنى حکومت د
هندوستان دوى استولي ليږلي دا ماته ثابته نه ده، معلومه نه ده او ممکن
ده کړي يي وي ممکن نه يې وي کړي مگر داسې په رسمي ډول سره په دا
اوراقو کې ماته داسې شواهد چې وښيي چې حکومت دانگليس د
اعليحضرت امان الله خان په راچپه کولو کې سهم لري او اقدام يې کړى
وى ماته معلوم نه ده او بايد دا وويل شي چې امير امان الله خان چې د سفر

ځخه را وګرځیده مخصوصاً په انګلستان کې هم حکومتي عمالو هم خلکو
د اعلیحضرت امان الله خان استقبال نظر هر بل مملکت ته زیات کړی ؤ
اعلیحضرت امان الله خان هم د دوی د دغه ښه استقبال څخه نهایت
مشکور ؤ حکومت هند بر تانوي اساساً د اعلیحضرت امان الله خان د
اصلاحاتو مخالف نه ؤ او هغوی هم یعني واقعاً په دې باندې خوښ وو چې
په افغانستان کې د غسې اصلاحات راشي افغانستان چې د هغه پخواني
ذهنیت سره ژوند کاوه او په نوي دنیا کې داخل شي ددې اصلاحاتو هغوی
مخالف نه وو.

د افغانستان شمالي ګاونډي شوروي اتحاد چې په اولو کلونو کې د اعلیحضرت امان الله خان سره د مرستې وعده کړې وه په سختو ورځو کې ترې وا وښتئ، سید قاسم رښتیا وایي چې د بچه سقاو د حملې په وخت کې یې د امان الله خان د پوځي مرستې غوښتنه ونه منله:

> دامان الله خان په آخري ورځو کې چې بچه سقاو په کابل کې حمله کړې وه د دوی څخه طیارې او پیلوټان درخواست کړي وو لاکن دوی دا خبره ونه منله وروسته چې بیا په قندرهار کې ؤ یو نفر نماینده د روسانو راغی او خواهش یې وکړ چې تاسو څه شی غواړئ؟ امان الله خان خپل نظریات وویل لاکن دوی ولاړل او هغه یوازنی د تیلګراف ماشین چې له ځان سره یې راوړی ؤ هغه یې بیرته یوړئ امان الله خان هر څه ټینګار وکړ چې هغه وساتي چې وکولای شي ددنیا دخلکو سره رابطه قایمه کړي هغه یې د ځان سره یوړئ نو وروسته چې غلام صدیق خان مسکو ته ولاړ او

غلام نبي خان دې ته حاضر شوئ و چې بيا دلته افغانان چې وو ، په هغه وخت کې په روسيه کې ډير وو ، هغوی سره يو ځای کړي او دلته مزار شريف ته داخل شي روسانو که څه هم په اول کې خپل څو تنه عسکر له دوی سره يو ځای کړي وو د دوی مقصد د امان الله خان مؤفقيت نهٔ هغه وخت چې دوی خپل عسکر بيرته وغوښتل هغه وخت لا امان الله خان په غزنی کې ؤ ددې نه معلوميږي چې روسانو هيڅ يوه آرزو نه درلوده چې امان الله خان بيرته په افغانستان کې راشي او بلکه د دوی له پاره حبيب الله کلکاني د دوی په نظر بهتر کانديد ؤ.

د روسانو او نورو داخلي مخالفتونو سره سره د اعليحضرت امان الله خان قواوو وکولای شول چې په اول کې حبيب الله خان او د هغه ملګروته ماتې ورکړي جنرال هاشم خان کاکړ هم په دې جګړو کې شامل او څلور سوه تنه يې يرغمل نيولي وو:

پلار مې دې خدای وبخښي يو فقير سړی ؤ راته وويل چې امان الله خان ته لاړ شه او ورته ووايه چې د سقاو له زوی سره وجګړې ته چمتويم ، زه امان الله خان ته ورغلم او هغه رانه زما د قطعې پوښتنه وکړه خو ما ورته وويل چې زه د پوليسو د نوي ښوونځي زده کوونکی يم او دوه اوښې مې را سره دي او کومه قطعه راسره نشته! امان الله خان هغه نورو کسانو ته چې دده په دربار کې ناست وو اشاره وکړه او وويل چې دوی هم د خدمت دعوی لري. ما ورته وويل چې له ما سره دې لاړ شي بيا د عزالدوله کورته لاړو او يو توپ مو واخيست او په تيل وهلو تيل وهلو مو ښهرارا ته ورساوه ،

دجگړې په ترځ کې ما د سقاو دزوی ځلور سوه پلویان یرغمل ونیول او امان الله خان ته مې ودرول بیا دبرتانیې سفارت ته ورغلو چیرته چې د سقاو زوی سنګرنیولی ؤ امان الله خان خپل د دربار وزیر یعقوب جان ته وویل چې کیدای شي چې د سقاو زوی د برتانیې له سفیر سره خبرې کړې وي چې سفیر راته کومه بله بلاجوړه نه کړي ماامان الله خان ته یو لیک ولیکئ او ورته مې وویل چې یا به د سقاو زوی له دې ځای څخه وشړم او یا به ځان وربانديږو وژنم هم هغه ؤ چې په شپږو بجو د سقاو زوی بیرته شمالي خواته وتښتید خو دوهم ځل کله چې د سقاو زوی بیا حمله وکړه زه ناروغ وم نائب سالار عبدالوکیل خان یې ولیږئ او هغه د سقاویانو له خوا ووژل شو.

د حبیب الله خان دوهمې حملې اعلیحضرت امان الله خان مجبور کړی چې تخت خوشی کړي او د قندهار او هند دلارې په ایتالیا کې مهاجر شي، په مهاجرت کې هم د اعلیحضرت امان الله خان په زړه کې د خپلو خلکو مینه پاته وه د هغه زوی سردار احسان الله خان وایي چې د ایتالیې د حکومت څخه یې وغوښتل چې پښتانه بندیان د هغه په کور کې واوسي:

د جګړې په وخت کې جرمنیانو یو زیات شمیر پښتانه پوځیان بندیان کړي وو همدغه پښتانه انګریزانو او امریکایانو د روم په جنوب کې د ځان سره کښته کړی وو چې د جرمنیانو او ایتالویانو پر ضد وجنګیږي د هغو شمیر د سلو او یو سلو شلو تنو تر منځ وو اعلیحضرت امان الله خان د ایتالیې د دولت څخه وغوښتل چې پښتنو بندیانو ته اجازه ورکړي چې د

ده په کور کې واوسېږي د ایتالیې حکومت د هغه دا غوښتنه ونه منله خو

څلورو تنو ښښتنو بندیانو ته به یې اجازه ورکوله، چې د جمعې په ورځ

زموږ کورته راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

۵

امیر حبیب الله خان کلکانی

کله چې اعلیحضرت امان الله خان د کابل ښخه ووتئ نو خپل ورور سردار عنایت الله خان ته یې د چارووا ک ورو سپارئ هغه هم دری ورځې وروسته مستعفي شو او په الوتکه کې د کابل ښخه ووتی ، د سردار عنایت الله خان د وتلو سره سم حبیب الله خان کلکاني په کابل کې وا ک ته ورسیدئ. د پوهاند فاضل خان پلار جنرال محمد صدیق خان چې د حبیب الله خان کلکانی سپه سالار او آکایی شیر جان خان چې د دربار وزیر ؤ وایي چې حبیب الله خان یو شجاع او سخی پاچا ؤ:

د امیر حبیب الله خان په هکله باید تاسو ته ووایم چې امیر حبیب الله

خان زړه ور، سخي، ځوانمرد او راستکار سړی ؤ خلک وايي چې دوه داړه ماران وو چې په خلکو باندی يې داړې اچولې او د حکومت له خوا اعلان شوی وو چې که دوی مړه يا ژوندی ونيول شي حکومت به د دوی گرفتار کوونکو ته انعام ورکړي امير حبيب الله په کابل کې عسکر ؤ او کله چې خپل کور ته روان ؤ دې داړه مارانو د هغه لار ونيوله خو د امير حبيب الله په لاس ووژل شول او امير حبيب الله د دوی سرونه حکومت ته ورکړل خو ځکه چې دوخت په حکومت کې فساد او رشوت عام وو او د حکومت مامورينو له ليوانو سره غوښې خوړلې او له شپنو سره يې چيغې وهلې نو حبيب الله ته يې انعام ورنه کړ او هغه يې د قاتل په نامه بندي کړ خو حبيب الله له بندي خانې څخه وتښتيدئ او د حکومت پر ضد يې بغاوت وکړ او هغه ځای ته ورسيد چې موږ ټول ورباندې خبريو.

په کابل کې حکومت مضبوط شو او د ښار معتبرين چې د اعليحضرت امان الله خان طرفداره وو بنديان شول په دې بنديانو کې جنرال هاشم خان کاکړ هم شامل ؤ چې په اول سر کې يې حبيب الله خان کلکاني ته ماتې ورکړې وه:

کله چې سقاو پاچاهي وگټله نو سقويانو زه او د کابل نور معتبرين بنديان کړو او موږ يې ملک محسن ته چې د سقاو والي ؤ ودرولو هلته يو مدير ؤ چې زما سره يې پېژندگلوي لرله هغه ملک محسن ته وويل چې ستا سو هغه لومړنی ماتې د همدغه سړي له لاسه وه، ملک محسن را ته په خندا شو او ويې ويل چک دې واچوه چې موږ ستا بگيلان يو بيا يې دوه ډوډۍ راته وغوښتله او له ما سره يې ښه دار مدار وکړ.

د کابل د نورو خلکو تر څنګ د سید قاسم رښتیا پلار او اکا ګان هم بندیان شوي وو :

دوی بندیان وو زما اکا د بچه سقاو تر آخره پورې ګویا په بندي خانه کې ؤ زما پلار هم ډیر وخت په بندي خانه کې ؤ او زموږ نور اقارب هم بندیان شول او زموږ کورونه ضبط شول، سرکار ضبط کړل او موږ ته یې دوې کوټې راکړې وې چې ټول فامیل په هغه کې ګوزاره کوله او زه د سن له لحاظه د ټولو نه مشروم ګویا سرپرست زه وم هغه ورځ چې دوی بندیان کیدل زما اکا ماته وویل چې اوس نو دا ته د دې کورنۍ سرې یې او ته باید د دوی سرپرستي وکړې او په هغه وخت کې ګویا زما وظیفه داوه چې دا ټولې ښځې، کوچنیان ټول باید وساتم او د دوی حراست زما په غاړه ؤ او په دې لاره کې مې ډیر جنجالونه ولیدل د بچه سقاو سپاهیانو کله کله تقاضا کوله چې ماته داشی راوړه داشی راوړه ما ویل ټول خو په هغه کورونو کې دي چې تاسو ضبط کړي دي ټول قلف او کلي او تاسې مهر ولاک کړي دي نو له کومه ځایه یې زه راوړم! ورشه دباندې د خپلو خپلوانو څخه یې راوړه، پیسه راوړه کله کله زما خوابدیده او کله ما د دوی په ټوپک باندې لاس اچوئ هغوی به ویل چې اوس غواړې چې اوس یو ډز وکړم.

که په سید قاسم رښتیا څه بود نشول خو د سرپرسي سایکس په قول حکومت وکولای شول چې د کابل د نورو خلکو څخه پیسې واخلي:

غاصب د کابل د غني او شتمنو او سیدونکو څخه په زور او جبر پیسې

واخیستلې او په دې پیسو یې دوولس زره کسان د کوهستان څخه عسکرۍ ته استخدام کړل. د دې قوا وو په زور هغه وکولای شول چې په جنوب غرب کې هزاره گانو او په ختیځه برخه کې تگاویانو ته په ډیرو تلفاتو سره ماتې ورکړي.

پوهاند فاضل خان چې د خپلو مشرانو څخه اوریدلي دي وایي چې د امیر حبیب الله خان په وخت کې د کابل امنیت ډیر ټینگ ؤ:

تر هغه ځایه پورې چې ما له خپلو مشرانو څخه اوریدلي دي د حبیب الله خان په وخت کې امنیت ډیر ټینگ ؤ ویل کیږي چې پل خشتي ته نژدې د چایو شال غلا شوی ؤ سید حسین هم هلته ودریدئ او د هغه سړي شال یې ورته بیرته پیدا کړ او د غله غوږ یې ورته میخ کړ امنیت هغسی چې د امیر حبیب الله خان په وخت کې ټینگ ؤ د نادرخان د راتلو په اول سر کې نه ؤ د نادر خان په وخت کې ټول سفارتونه لوټ شول مگر د امیر حبیب الله خان په وخت کې یو هم لوټ نه شو.

سید قاسم رښتیا وایي چې د هغه حکومت په وخت کې افغاني ارزښتونو ته پوره توجه شوې وه او زیاتوي چې د هغوی د ناموسدارۍ د سپلین د پوره قدر وړ دی:

زیاتر چې قابل د قدر دي چې دوی په ناموس کې ډیر گویا په د قت سره ناموسدارۍ ساتلي دي او هیڅ یو تجاوز په ټول وخت کې نه دی شوی او نه دوی خلکو ته آزار ورکړی بلکه د امان الله خان خویندې چې کورنۍ یې په ارگ کی وو او ټول ښځې او هلکان وو او بچه سقاو په دوهمه ورځ

دوی ته وویل چې خپل خپلوان و غواړئ چې تاسې بوزي او نفرېې مقرر کړل چې هر یو خپلو خپلوانو ته وسپاري.

سید شمس الدین مجروح چې په همدا وخت کابل ته تللی دی په دربار کې گډون کړی ؤ او وایي چې د کوهدامن خلک هم په دې حالاتو خوښ نه وو:

د کابل ښاریې نیولی ؤ په لاس کې یې ؤ او د کوهدامن خلک یې مجهز کړي وو، مسلح کړي وو هغه هم عوام د کوهدامن زه پخپله په دغه وختونو کې کابل ته تللی یم نو دی می هم ولیدی په یو تقریب باندې هلته پېښ شوی وو، په خپله د کوهدامن خانانو مشرانو مثقف خلکو پوه خلکو تشویش لاره خوشحاله نه وو په دې کار سره پوهیدل چې د دې عاقبت ډیر بد دی نو په ننگرهار کې جنگ ؤ د سقاو په مقابل کې په قندهار کې د سقاو په مقابل کې جنگ ؤ په مزار کې د سقاو په مقابل کې جنگ روان ؤ تمام افغانستان نه ؤ منلی، یو کابل ؤ او یوځه د کوهدامن خلک یې مسلح کړي وو هغه خوا دې خوایې ډزول را ډزول څه بیچاره گان پکې مړه شول څه پکې د منځه لاړل څو دی هم له منځه لاړ.

عبدالاحد خان کرزی وایي چې د سقاوي په ټوله دوره کې په قندهار کې د سقاویانو پر ضد جگړه روانه وه او د هغوی کلی کرز د مقاومت مرکز او د هغه پلار په دې مقاومت کې لویه ونډه اخیستې وه:

دا خونو د قندهار اکثره سپین ږیري په دغه سقاوي انقلاب کې داخل وو او مرکز یې هم د غه کرز ؤ په هغه وخت کې د ښار د باندې نژدې ښار ته یو کلی کرز ؤ اعاشه یې ټوله د هغه ځای څخه کیدله چې بیا زموږ پلار په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې انقلاب کې ډېر سهم درلودئ مور چې قندهار ونیوئ بیرته مو د سقاویانو څخه قندهار تسلیم کړئ اڅکزي او نور قومونه د قندهار چې راغلل قندهار یې ونیوئ د قندهار په خزانه کې شپیته زره افغانۍ د پرتې وې د هغه رسید مور کابل ته وروړئ چې د غه شپیته زره افغانۍ په خزانه کې شته ټوله اسلحه چې په هغه وخت کې وه یو کارتوس هم نه شو بې ځایه نه په خود ارګ کې چې په هغه وخت کې ډېر کافی سامان وو دا فرش وظرف یوشی بی ځایه نه شو.

ځینو افغانانو او روحانیونو په دې جګړو کې برخه وانه خیسته ، سناتور غلام نبی چکنووري وایي چې سقاوي ښه وریاده ده او د چکنوور ملا صاحب وویل چې دا د مسلمانانو تر منځ جګړه او مسلمان کشي ده نو ځکه یې حصه وانه خیسته:

دومره مې یاد یږي لږ لږ په هغه وخت کې ډېر خلک ورله راغلل قومي خلک ، خو دوی وویل چې دا خپله د مسلمانانو په منځ کې مسلمان کشي ده هغه په دې کې حصه نه ده اخیستې مګر دومره وو چې دا راته لږ لږ یاد دي چې سردار محمد هاشم خان چې د پیښور په لاره باندې راغی د هغه ځای نه راغی خانقاه ته راغی او له هغه سره یې یوه شپه وکړه او هغه بیا ورته وویل چې که ته جرګې کوې مرکې کوې جنګ مه کوه جرګه وکړه او لویه جرګه وکړه ، دې ننګرهار کې لویه جرګه جوړه کړه مګر هغه د کوم چا په ځای کې یې مه جوړوه د خان ملک او د میا او ملا په ځای کې یې مه جوړوه ځکه چې بیا دغه کیږي ته د هډې صاحب په زیارت کې جرګې وکړه

لویه جرگه ځکه چې هغه یو روحاني او جهادي شخصیت دی او هلته به ستا جرگه ممکن کامیابه شي او بدا ثر به ونه کړي په هم هغه توصیه باندې یې د هډې صاحب په زیارت کې جرگه وکړه، لویه جرگه یې وکړله مگر دغه څومره انقلاب چې ؤ دی په خپل کور کې ؤ هیڅ چیر ته نه ؤ خوځیدلی او هیڅ یې په دې کې حصه او برخه نه وه اخیستلې.

د سردار محمد هاشم خان نور ورونه لا پخوا د جنرل محمد نادرخان په مشرتوب پکتیا ته ورسیدل او هلته یې د حبیب الله خان کلکاني پر ضد په فعالیت لاس پورې کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۶

۶

محمد نادرشاه

په پکتیا او کابل کې د حبیب الله خان کلکانی

د قواوو سره جګړې

محمد نادرخان د اروپا څخه برتانوي هند ته ورسیدئ او هلته یې په فعالیت لاس پورې کړ. محمد حکیم آریوبي چې د ځائیو اوسیدونکی دی وایي چې محمد نادرخان او د هغه ورونه د مرستې په غرض د هغوی کور ته ورغلي وو:

زما پلار او نیکه په ځائیو او پکتیا کې وو، نو بیا اعلیحضرت شهید راغی او د هغه ورونه راغلل. پکتیا ته راغلل او په پکتیا کې زموږ کره راغلل نو هغوی زما د پلار او نیکه او زموږ د قوم څخه ځینې غوښتنې لرلې او هغوی ویل موږ راغلي یو تاسو ته، ستاسې څخه کومک غواړو یو کومک دغه دی چې موږ تاسې ته راغلي یو چې په کابل کې چې کوم حکومت راغلی دی دا حکومت یو سالم حکومت نه دی او یو قانوني حکومت نه دی دا نورو راوستی دی د بیگانه ؤ ورسره لاس دی نو که تاسې زموږ سره کومک وکړئ چې دا حکومت نسکور شي. بیا به یو قانوني حکومت منځ ته راشي نو هلته زما پلار او نیکه او زموږ کورنۍ اعلیحضرت شهید او ورونو ته وویل چې دا خبره زموږ په قوم پورې اړه لري نو زه به د خپلو قومي مشرانو سره مشوره وکړم، هغه یوه غونډه وکړه یوه جرگه یې وکړه هغه هلته په قوم کې ډیر مؤثریت لرلو نو هغه قومي مشرانو دا خبره خوښه کړه او له هم هغې ورځې څخه چې دا خبره فیصله شوه په سبا یې زموږ دقومونو او د پکتیا د ځینو نورو خلکو لښکرد پکتیا څخه د کابل پر خوا روان شول.

تر پکتیا وروسته اصلي هدف کابل ؤ او د دې عملیاتو مشري د مارشال شاه ولیخان پر غاړه وه. د دې عملیاتو په هکله مارشال شاه ولیخان په خپلو

یادابښتونو کې وایي چې د کابل په غرونو کې مې خپلې قواوې ځای پر ځای کړې وې:

د میزان پر شپاړسمه نیټه چې د ۱۹۲۹ عیسوي کال د اکتوبر نهمه نیټه وه د وروستۍ حملې تیاري ونیول شوه. د شپې په لسو بجو ماوزیرو ته امروکړ چې د زنبورک پر غره ډولونه ووهئ د شیر دروازې او آسمایي پر غره هم ډولونه ووهل شول د سپاه سالار محمد نادر خان څخه تر اجازې او ډیرو سلامشورو وروسته مې پر ارگ د اور امر ورکړ او تر سختې بمبارۍ وروسته حبیب الله او د هغه ملگري د ارگ د شمالي دروازې څخه کوهدامن ته وتښتیدل.

په دې وخت کې د محمد نادر خان او د هغه د ورونو کورنۍ په کابل کې پاتې وې. عزیز نعیم چې د محمد نادر خان د ورور سردار محمد عزیز سکه لمسی دی وایي چې د هغه پلار په سقاوي کې د پنځلسو کالو او په کابل کې پاته ؤ:

زما پلار د بچه سقاو په وخت کې یو څورلس کلن پنځلس کلن ځوان ؤ او د سقاوي د سلطنت په وروستیو میاشتو کې که څه هم سقاو زموږ کورنۍ ډیره ونه ځورله مگر کله چې اعلیحضرت نادرشاه وکابل ته راغی او د سقاو پر ضد یې قیام وکړ په دې وخت کې زموږ کورنۍ هم تر نظارت لاندې راغله او په هغه ورځ چې مارشال شاه ولیخان وکابل ته راغلئ نو په

دي وخت کې جګړه وروستۍ مرحلې ته ورسيده. سقاو زموږ د کورنۍ غړي د انساني سپر په توګه استعمال کړل او اعليحضرت نادرشاه ته يې هم اطلاع ورکړه چې که نادر خان سقاو د خپلې حملې هدف وګرځوي نو دوی به پر خپله کورنۍ حمله کوي او اعليحضرت نادرشاه سقاو ته پيغام وليږئ چې اصلي موضوع د دوی کورنۍ نه ده بلکه موضوع د افغانستان خاورې ته نجات ورکول دي. د حملې په وخت کې يوه ګولۍ زما د پلار داوړې څخه تيره شوه اما کوم آسيب ورته ونه رسيدئ.

فرقه مشر هاشم خان کاکړ د سردار نعيم خان تر څنګ د هغوی د کورنۍ نور غړي هم راويستلي دي:

د سقاو زوی کابل ته راغی نو کله چې نادر خان د کابل د نيولو له پاره راغی د ده د کورنۍ ټول غړي په کابل کې بنديان وو. نادر خان فيض محمد او عبدالغنی خان وليږل چې د ده د کورنۍ غړي ورته راولي. خو د شاوخوا څخه د مردکو باران وو هغوی په دې بريالی نشول. زه ورغلم او هغوی مې راوايستل او هغوی څلور ورځې کم دوې مياشتې زما په کورکې پاته شول. زما او د نادر خان ښې اړيکې وې او هغه په ما اعتماد لاره او زما سره يې مشورې کولې.

په افغانستان کې ځينی خلک په دې عقيده دي چې په لومړي سر کې

محمد نادر خان د امان الله خان په نوم په فعالیت بوخت ؤ خو عزیز نعیم په دې عقیده نه دی:

خبره داسې ده هغه څه چې ما د خپلو لویانو د خولې څخه اوریدلي دي ځکه ما اعلیحضرت نادر خان نه ؤ لیدلی ولې چې اعلیحضرت نادر خان زما تر پیدا کیدلو د مخه په شهادت رسیدلی ؤ. نو د خپلې کورنۍ د لویانو لکه د سردار هاشم خان او د ده د امثالو د خولې چې ما اوریدلي دي د نادر خان مقصد افغانستان ته نجات ورکول و یعني مقصد یې د پاچهۍ نیول او تخت و تاج نه ؤ او کله چې یې کابل ونیوئ واضح یې وویل چې زه د تخت و تاج د نیولو له پاره نه یم راغلی بلکه افغانستان ته د نجات ورکولو له پاره راغلی یم او هغه څوک چې د افغانستان خلک ومني هغه سړی باید قدرت په لاس کې واخلي. که هغه په خپله امان الله خان وي او که یې د کورنۍ بل تن وي. اما د هغه وخت د شرایطو په رڼا کې امان الله خان د افغانستان د خلکو اعتماد د لاسه ورکړی ؤ او هغه شرایط دا دي: اول دا چې پرده یې د کفر تور لګولی ؤ او بل دا چې دی د افغانستان څخه ولاړئ یعنی افغانستان یې په اور کې پرېښودئ او دی په خپله ووتئ ګویا د ده دې ګام دی د خلکو په وړاندې بې اعتماده کړ او لکه په امان الله خان چې خلک بې باوره شوي وو نادر خان باید ژر راغلی وای او کابل یې نیولی

وای اما نادر خان دا ونه ویل چې زه د امان الله مخالف یم او له دې امله ځینو خلکو چې د نادر خان سره یې مرسته کوله هغوی داسې فکر کاوه چې نادر خان د امان الله خان له پاره کار کوي چې په پای کې نادر خان مجبور شو چې وو ایي چې نه خو د امان الله خان پر ضد یم او نه خو د امان الله خان طرفداره یم، او کله چې یې کابل ونیوئ نو خلکو ده ته مبارکي ورکړه اما ده وویل چې د صاحب دې مبارک شي نو د هغه وخت تر شرایطو لاندې یې تخت په شوق سره قبول نه کړ که څه هم هغه یې په اکراه قبول کړ څو چې وکولای شي په افغانستان کې آرامي را منځ ته کړي. هغه څه چې ما د سردار محمد هاشم خان د خولې څخه اوریدلي دي نادر خان تر پایه پورې د دې آرزو نه درلوده چې پاچهي د ده په کور کې د میراث په توګه پاتې شي. خو ده وویل چې دی به تر یوه وخته پورې پاچا وي او بیا به د پاچهۍ څخه لاس واخلي او لویه جرګه به غونډه جوړوي او کوم څوک به د افغانستان د مشر په توګه ټاکي. سردار محمد هاشم خان به ویل چې مامشوره ورکوله چې دا کار چې تاسې کوئ ډیر د وخت څخه وړاندې دی او دا شیان په فکر کې مه نیسئ او باید ترلسو پنځلسو کالو پورې تاسې د افغانستان د پاچا په توګه پاته شئ تر څو چې اوضاع ارامه شي. اما وروسته اوضاع بل ډول شوه.

اوضاع آرامه شوه او د ولایتونو څخه بیعت تر لاسه شو. نادر خان په کابل کې یوه لویه جرگه را وغوښته تر څو د هیواد مشر وټاکي. ډاکټر احسان روستا مل تره کی چې په کابل پوهنتون کې د سیاسي علومو استاد او د کابینې وزیر پاته شوی دی وايي چې په دې جرگه کې محمد نادر خان ته د سلطنت د قبلولو دعوت ورکړل شو:

په کابل کې د لویې جرگې په نامه یو مجلس تنظیم شو او په هغه کې د اماني دورې دوه تنه سابقه وزیران چې په جرگه کې شامل وو د جنرال نادر خان د اظهاراتو په مقابل کې چې گواکي دی د سلطنت ارزو نلري د جرگې د اعضاؤ په نماینده گۍ جنرال نادر خان د سلطنت د مقام د قبلولو له پاره په تاکید سره دعوت کړ د جرگې نورو اعضاؤ د دغه پیشنهاد په چکچکو سره تأئید کړ. جنرال نادرخان د سلطنت پر تخت تر کښېنستلو پس د افغانستان د والیانو او لویو حاکمانو د جلبولو له پاره د مملکت په ولایاتو کې د ماکیاولي د سیاست څخه کار واخیست. د خارجي جرایدو په حواله د سقاویانو د تښتېدلو څخه وروسته کله چې اعلیحضرت محمد نادر شاه دوی ته د مجازاتو د عفوی وعده ورکړه نو حبیب الله او سید حسین د خپلو یوولسو کسو طرفدارانو سره خپل ځانونه تسلیم کړل. خو دوی په یو زرو نه سوه دیرش کال کی د مارچ په آخر کې ووژل شو.

په دې کسانو کې د فاضل خان پلار هم شامل ؤ چې په اعدام محکوم شو. د کورنۍ نور غړي يې بنديان شول چې ورکی د هغه وړوکی ورور هم شامل ؤ:

کله چې زما پلار شهيد شو زما ورور محمد کاظم خان چې لا ماشوم ؤ بندي او هلته په بنديخانه کې ځلميتوب ته ورسيدئ. موږ چا ښوونځيو ته نه پرېښودلو او خلکو زموږ د دوستۍ څخه ډډه کوله.

سيد قاسم رښتيا وايي چې دا کار قصدي نه ؤ او يوازې د کسات اخيستلو اوغچ ويره وه:

په لومړيو کلونو کې داسې فکر ؤ چې هغه کسان چې د دوی کورنۍ ګويا وژل شوې دي دوی حتماً د انتقام د رويه امکان لري چې داسې حرکات وکړي د دوی سخت ګيري همدا وه چې ګويا دوی کوښښ کاوه چې دوی په مکتب کې نه وي چې هلکان تحريک نه کړي مقصد دا نه ؤ چې دوی تعليم ونه وايي. مګر د ظاهر شاه په دوره کې وضعيت بدل شو او اکثر و تعليم وکړ. فاضل خان او د دوی کورنۍ او آقای واله او دغو کسانو چې تعليمات کړي دي. هغو ټولو دغه د محمد هاشم خان په دوره کې ګويا خپل تعليمات شروع کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷

د محمد نادرشاه اداره او خارجي اړيکې

کله چې د محمد نادر شاه اداره ټينګه شوه نو د هيواد داخلي چارو ته يې پوره پاملرنه وکړه. ډاکټر احسان روستا تره کی وايي چې محمد نادر شاه په دې برخه کې په جدي اقداماتو لاس پورې کړ:

اعليحضرت محمد نادر خان په عين حال کې د مملکت داداري، مالي او نظامي چارو په تنظيم کې په جدي اقداماتو لاس پورې کړئ او د افغانستان د سياسي اصولو په جوړولو کې يې چې د اماني دورې د اساسي اصولو يو تعديل شوی متن ؤ د مملکت اداره په مرکزي سيستم

تنظيم کړله خو دغه اصول اساسي عملاً د پاچا په لاس کې وو نادر خان
خپل خارجي روابط په ښه توګه ټينګ کړي وو او په لنډه موده کې يې د
مملکت په خارجي او داخلي ساحو کې ځيني اساسي او مډرن اقدامات په
نظر کې ونيول.

په دې اقداماتو کې د پوځ بيا تنظيمېدل او په نوي پوځي تنظيم کې د جلبيانو را غوښتل او خوش رضايي عسکر شامل وو، د جلبيانو د خدمت وخت دوه کاله ولې خوش رضايي کار د ټول عمر ؤ په دې دوره کې د امان الله خان پاليسي پرېښودل شوه او پر سرحدي قومونو عسکري جبري نه وه ولې د ضرورت په وخت کې به قبايل مجبور وو چې په پوځي برخه کې مرسته وکړي. اداري، قضايي او تعليمي برخو ته هم پوره پاملرنه شوې وه، عزيز نعيم وايي چې اعليحضرت محمد نادرشاه په پوره احتياط ګامونه پورته کړل او تندرونه وو:

اعليحضرت نادر خان اصلاً يو محافظه کار سړی ؤ که څه هم د تحول او ريفورم طرفدار ؤ اما هغه يې د وطن د شرايطو په چوکاټ کې غوښتل عملي کړي، د اعليحضرت امان الله خان د پاچاهۍ دوه کاله مخکې د حبيبيې ليسې فارغ التحصيلان و جامعې ته ورانديې شول اما پوهنتون نه ؤ چې دوی هلته عالي تحصيلات تر سره کړي. بيا يې د دارالامان ماڼۍ جوړه کړه يا مثلاً فابريکې يې جوړې کړې اما د هغوی اقتصادي اړتيا وو

ته یې فکر ونه شو او هیڅ یوې فابریکې په تولید اتو پیل نشو کولای او له دې امله د نادرخان په وخت کې د ملک د ودانولو بنسټ ته فکر وشو، پوهنتون تأسیس شو، بانک ملی تأسیس شو، مکتبونو ته توسعه ورکړل شوه، شمال او جنوب یو د بل سره وصل شول او په څلورو کالو کې یې دودانولو بنسټ کېښېښود او په خارجی سیاست کې دی واقعیتبین ؤ او ایډیالست نه ؤ ده ویل چې انګریزان په دې منطقه کې پراته دي او هغه موږ په زور سره نشولیرې کولای او له دې امله مجبور یو چې موږ ګوزاره ورسره وکړو.

د داخلي چارو تر څنګ بهرنیو اړیکو ته هم توجه واړول شوه د برتانیې امپراتوري چې د افغانستان سره یې نژدې اړیکې لرلې محمد نادر خان خپل ورور شاه ولي خان د لندن دربار ته د خپل استازي په توګه ولیږئ او د اعلیحضرت محمد نادرخان دا لیک یې د برتانیې پاچاته وړاندې کړی:

په ډیرې خوښۍ سره باید د خپل لومړي لیک په ترڅ کې تاسي اعلیحضرت ته چې د نړیوالې سولې مینه وال یاست اطلاع درکړم چې په افغانستان کې انقلاب پای ته رسیدلی دی، زه ډاډه یم چې دا اعلان به ستاسی د خوښۍ سبب وګرځي څنګه چې تاسی اعلیحضرت ته معلومه ده چې افغانستان په تیرو کلونو کې د برتانوي حکومت سره نژدې او دوستانه

اړیکې لرلې دي چې د دې ثبوت د نړیوالې لومړۍ جګړې په وخت کې چې حالات نامعلومه و د افغانستان بې طرفه پاتې کېدل وو ستاسې سره د خپلې صادقانه دوستۍ په ترغ کې خپل سکنی ورور شاه ولي خان چې د هیواد د قرارۍ په هڅوکې یې برخه اخیستې ده د خپل خاص استازي او وزیر مختار په توګه ستاسې دربار ته معرفي کوم.

مارشال شاه ولی خان په لندن کې د وزیر مختار په توګه ومنل شو او د برتانیې دپاچا له خوا ریچرد میکناکي په کابل کې د استازي په توګه د یوه لیک په ترغ کې واعلیحضرت محمد نادر خان ته وروپیژندل شو :

په ډیرې خوښۍ ستاسی د ورور شاه ولي خان په لاس یو لیک چې د خاص استازي او وزیر مختار په توګه مو معرفی کړی دی، را ورسید. په افغانستان کې د آرامۍ په جوړیدلو او ستاسې په بریالیتوب چې پر تخت کښیناستلی یاست درته مبارکی وایم، دا لیک به د ریچرد میکناکي په لاس درورسیږي چې ستاسې په دربار کې به زما نماینده وي چې زما ور باندې پوره باور دی.

ښوونې او روزنې ته د توجه په ترغ کې محمد نادرشاه انجمن ادبي ته هم پوره پاملرنه کړې وه، سید قاسم رښتیا هلته د سالنامی په کار لګیا ؤ او وایي چې اعلیحضرت محمد نادرشاه همیشه د هغوی څارنه کوله:

په انجمن ادبي کې مؤظف وم چې دا سالنامه جوړه کړم هلته نادر خان په خپله هره ورغ راتلی مطبعې ته او دا عکسونه او دا چاپ د سالنامې یې کتی هغه وخت زه هلته موجود وم چې دی راغی، زه ورسره صوفي عبدالحمید خان معرفي کړم ده زما څخه پوښتنه وکړه چې « پدرت کیست ؟ » ما وویل چې سید حبیب خان مستوفي. ده وویل چې: آه ته خو زما وراره یې خوشحاله شوم چې ته دومره رسیدلی یې چې په خارجي لسان باندې تکلم کوې، دلته اصلاحات کوې، دلته اخبار چاپوې! په دې سالنامه کې دلته یو عکس ؤ د موسولوني هغه یوه صفحه عکس ؤ د عکس لاندې ما لیکلي وو موسولوني دیکتاتور ایتالیا. ده چې هغه وکتئ زما څخه یې پوښتنه وکړه چې دیکتاتور څه معنی ؟ ما وویل چې صاحب اختیار صاحب قدرت. ویې ویل نه درست نه دی دیکتاتور هغه یو نفر ته وایي چې په خپل سروي او دا یو دشنام دی یو کنځا دی دا باید ایسته کړې! ده قلم واخیست ویې لیکل « موسولوني رئیس وزرا ء ایتالیا ».

د محمد نادر شاه دوره لنډه وه، سید شمس الدین مجروح چې په دې وخت کې د حکومت مامور پاته شوی دی وایي که هغه ډیر وخت پاته شوی وای نو په افغانستان کې به ډیر پرمختګ راغلی وای:

محمد نادر خان که څو کاله زیات پاتی شوی وای، یقیناً افغانستان به

زیاته ترقي کړې وای، زیات اصلاحات به پکی شوي وو ځکه دی ډیر محتاط روان ؤ، ډیر پوهیده، مثلاً یوشی به چې د قوم په روحیه باندې برابر نه و نو دا ډول اصلاحاتو ته یې ډیره زیاته عجله نه کوله او د بلې خوانه د خپل محبوبیت او دې نه یې هم استفاده کوله یواځې په زور او یا په وهلو ټکولو او په وژلو باندې متکي نه ؤ او دا وهل او ټکول او بندي کیدل پس د ده د مرګه زیات وشول، په افغانستان کې یو نوع فشار د حکومت را پیدا شو، د ده په خپله ډیر ښه حکومت ؤ، ولې متاسفانه چې ډیر ژر له منځه ولاړی او موفق نه شو چې هغه ټول اصلاحات وکړي اما په هر حال د ده په وخت کې یا د ده د وخت نه وروسته هغه اصلاحات چې تر نظر لاندې وو په ډیر تدریجي صورت باندې، په ډیر عادلانه صورت باندې منځ ته راغلل مثلاً د ښځو مکاتب او مدارس شروع شول، د ښځو مثلاً حقوقو باندې فکر وشو، قوانین لیکل مثلاً بیرته مروج شول، بیرته منځ ته راغلل، قانون اساسي بیرته ولیکل شو، تثبیت شو او سره د دې هم د افغانستان حیثیت په خارجي دنیاکې د هغه معرفي کول د هغه نماینده ګي کول په ښه شان باندې دا کارونه وشول او دا ډیر مفید وو.

د نورو چارو تر څنګ اعلیحضرت محمد نادرشاه د خپلو مخالفانو لیرې کولو ته هم مخ واړاوه یو د دې مخالفانو څخه غلام نبي خان چرخي ؤ چې

داعلیحضرت امان الله خان ملګری ؤ او د کابل په ارګ کې د محمد نادر خان په امر ووژل شو. تر دې وروسته د چرخي کورنۍ او د شاهي کورنۍ تر منځ بدي پیل شوه، لیون یې پولادا چې په افغانستان کې ډیر وخت پاته شوی دی وایي چې دا د افغاني بدیو ناوړه شکل ؤ. د عزیز نعیم نیکه سردار محمد عزیز خان چې هم په دې بدۍ کې وژل شوی دی وایي چې اروپا یانو دی قصو ته رومانتیکه بڼه ورکړیده:

پولادا ودې موضوع ته یوه رومانتیکي بڼه ورکړې ده ځکه زموږ د کورنۍ او د چرخي د کورنۍ ترمنځ پخوا کومه دښمني موجوده نه وه منتها هغه اختلاف چې موجود ؤ هغه دا وو چې چرخي د افغاني ځوانانو سره ارتباط درلودی ځکه دوی له تندروه دریځ څخه پیروي کوله او اعلیحضرت محمد نادر شاه د میانه رودریځ څخه پیروي کوله او د هغه وخت د شرایطو په رڼا کې یې ومحافظه کارۍ ته ترجیح ورکوله او نه تندروۍ ته ځکه بله چاره نه وه ولی چې د هغه تندروۍ په نتیجه کې افغانستان بیا تر دیرشو کالو پورې تر شا ولویدئ. د محافظه کارۍ څخه زما مقصد دا دی چې تحول به منځ ته راوړي اما د موجوده شرایطو په چوکاټ کې اوله همدې امله د غلام نبی خان د قتل موضوع د کورني اختلاف سره اړیکي نه لري او داسې مثال لري لکه څو تنه چې د یوه دولت پر ضد قیام وکړي نو خوامخوا هغوی په قتل رسیږي خو باید دوی په

عادلانه ډول محاکمه شوي وای یعني د غلام نبي خان قتل یو ډول افراط ؤ مور باید اعتراف وکړو چې د ده په قتل کې افراط شوی دی اما قتل د کورنۍ دښمنۍ په نتیجه کې نه ؤ اما تر دې پیښې وروسته کورنۍ دښمني پیدا شوه چې په نتیجه کې یې زما نیکه سردار محمد عزیز خان او وروسته اعلیحضرت نادر خان هم په شهادت ورسیدل.

اعلیحضرت محمد نادر شاه چې په کابل کې د ښوونځیو فارغ التحصیلانو ته د مراسمو په ترځ کې د جایزو په ورکولو لګیاؤ د عبدالخالق له خوا چې غلام نبی خان چرخي خپل زوی منلی ؤ ووژل شو، په دې وخت کې د محمد نادرشاه زوی د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه هم حاضر ؤ او وایي چې دا ډیرې ترخې خاطرې دي او زما پلار زما په مخ کې په شهادت ورسیدئ:

زما ډیرې ترخې خاطرې دي، زما پلار زما په مخ کې شهید شو نو زما به څه احساس وي او څه کیدای شوای، هغه ماته هر څه ؤ، هم می پاچا ؤ، هم مې پلار خو کله چې د سلطنت تکلیف زما په اوږو شو که څه هم ما ته ډېر دروند بار ؤ او زه دې دروند بار ته چمتو نه وم خو بیا مې هم هغه ومنئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸

د محمد نادر شاه قتل او د محمد ظاهر شاه پاچاکیدل

کله چې محمد نادر شاه ووژل شو نو په دې وخت کې د قتل عام ویره وه

سید قاسم رشتیا وايي چې سردار شاه محمود خان په پوره حوصله د مرګ ژوبلې مخه ونیوله:

زلمي خان نائب سالار چې خپلې وفادارۍ یې حکومت سره، د پاچا سره ښکاره کړې وې پیشنهاد یې کړی ؤ چې دا ټول که قاتلان نه دي ټول کافران دي او د پاچا دښمنان دي او دا مکتبیان باید ټول ووژل شي نو بیا

شاه محمود خان بېرته ګرځېدلی ؤاو وې ويل قطعاً دا کار مه کوئ قطعاً اجازه نه ورکوم چې په يوه باندې لاس پورته کړئ!

درمرجان خان ځاځي چې د څلورم ټولګی شاګرد او په هغه ځای کې حاضر ؤ دا ټول حالات په خپله ليدلي دي:

دغه زموږ ووړکي دا مکتبونه چې ټول دلته پاتې شول چار چاپيره عسکرو يو واري غړ وکړ، زموږ سر بلندخان نائب سالار نوميده ځاځی ؤ دغه بړغ وکړ چې راونيسئ دا ووړکي پرې نږدئ داسې چار چاپيره شول دا عسکر ويې نيولو ټول دا څو ک چې وتښتيدل په هره ليار وتښتيدل هغه لاړ هغه ځينی چې پاتې شول هغه همدغسې چې بويې تلو بويې تلو په هغه جمله کې زه هم وم بيا يې ننباسلو د دلکشا يوه سالون ته په دا دهليز کې يې ټول ننباسلو هلته يې حصار کړلو بيا خپله سر بلند خان امر وکړ چې دا ووړکي را وباسئ ټول يو دم مړه کړئ چار ماري يې کړئ. بيا هغه خبر شول شاه محمود خان وويل چې نه داسې کار مه کوئ د ټولو ووړکو ګناه نه ده دا به د يوه ګناه وي په ټولو ووړکو باندې غرض مه لرئ هم دلته دې وي تر څو چې زه نفر پيدا کړم. بيا هم هغه وو چې دوی پسې کوشش وکړلو، پورته شول هغه نفر يې ونيو هغه نفر يې چې ونيولو بندی يې کړلو دا نور نفر په دلکشا کې بند پاتې شول هم هغه بندي خانه کې د دلکشا په کوټه کې نو

هم هغه ؤ چې پس له تقريباً نهو لسو بجو د شپې امر راغی چې هغه خلک چې تاسې بنديان کړي دي هغه ووړکي د مکتبو تاسې هغه پرېږدئ مونږ خپل مدعي پيدا کړي ومونيولو.

سيد قاسم رښتيا وايي کله چې دا معلومه شوه چې نادر شاه خپل ژوند د لاسه ورکړی دی نو سردار شاه محمود خان سمدستي محمدظاهر خان دپاچا په توگه اعلان کړی:

په عين وخت کې محمد هاشم خان د ښکاري لارې د افتتاح له پاره سمت شمال ته تلی ؤ د ځينې وزيرانو سره او شاه محمود خان دلته وکيل د صدر اعظم ؤ او دلته گوياوختی چې نادر خان شهيد شو دوی ته معلومه شوه چې مړ دی هلته گويا ځينو کسانو دا فکر کاوه چې شاه محمود خان خان پاچا کوي لاکن دی را پورته شوی ؤ او ظاهر شاه ته يې ويلی ووچې پاچا ته يې تا ته بيعت کوم. ظاهر شاه ويلي و چې زما لوی يې زما مشر يې. ده ويل نه دا خبره نه کيږي ته د نادرشاه زوی او حق د سلطنت ستا دی او زه تا ته بيعت کوم ستا نوکريم. عسکر هم د ده په لاس کې وو که ده غوښتل چې پاچا شي هيڅ په دې کې شک نه ؤ چې سبا به د ده پاچاهي اعلان شوی وای.

سردار شاه محمود خان چې د صدر اعظم وکيل او د دفاعی چارو وزير ؤ

کولای شول چې په خپله پاچا شي دا چې هغه ولې د خپل ځان په نسبت ظاهر شاه ته ترجیح ورکړې ده په دې هکله د سردار شاه محمود خان زوی محمود غازي وايي چې د هغه اکا ګانو او پلار د وطن سره قوي علاقه لرله:

زما پلار شاه محمود خان غازي په کابل کې وزیر دفاع ؤ او د صدارت چارې یې هم په لاس کې وې وطندوستي او د آرامۍ سره علاقه د اعلیحضرت نادرشاه د ورونو سره دومره قوي وه چې قدرت طلبي یې یوه خوا پریښې وه او سلطنت یې اصلي وارث ته ورکړ د دې خود ګذرۍ نتیجه آرامي وه چې وروسته افغانستان ته راغله.

سردار محمد هاشم خان چې د نادرشاه په وخت کې صدراعظم مقرر شوی ؤ هم هغسې پاته شو، سید قاسم رښتیا وايي چې د محمد نادرشاه ځای د هغه زوی محمد ظاهر شاه ته ورسیدئ نور هر څه د پخوا په شان پاته شول:

دا تقسیمات چې وروسته وو هغه ته دوی تغیر ورنه کړ، ظاهر شاه په عوض د نادر شاه راغی او شاه محمود خان وزیر حربیه پاته شو عسکر د ده په لاس کې وو او د محمد هاشم خان ملکي حکومت او صدارت په لاس کې ؤ او لاکن پس له دې د محمد هاشم خان قدرت په زیاتیدو کې ؤ او دلته ګویا دوی ټولو حکومت په لاس واخیست شاه محمود خان تجرید شو عسکریې په لاس کې وو لاکن شاه محمود خان شریف سړی ؤ او شاه

محمود خان گویا مداخله نه کوله دلته محمد هاشم خان یواځې د یکتاتور منځ ته راغی ځکه چې د نادر خان قتل هم واقع شوی ؤ. دغه بدگماني هم زیاته وه او د امنیت مسئله هم وه دده یو پولیسي حکومت جوړ کړ او دلته د دې له پاره یوه بل عامل هم کومک وکړ دلته دوهم جنگ شروع شو او دلته هم یادول په کار دي چې په مملکت کې باید انضباط زیات شي او بل دلته د هتلر افکارو په افغانستان کې هم تر یوې اندازې تاثیر درلودئ چې دیکتاتوري گویا یو مود د ورځې ؤ هلته هتلر ؤ هلته موسولوني ؤ هلته فرانکو ؤ.

د محمد هاشم خان حکومت نه یواځې په کابل کې بلکه په ولایتونو کې هم پوره انضباط راوستی ؤ د ولایتونو څخه مخور کسان چې د قدرت خاوندان وو په کابل کې د منصبونو په پلمه ساتل شوي وو په دې کسانو کې د عبدالاحد کرزي پلار معین خیروجان هم شامل ؤ:

نو د هغه وخت سیاست به دغه تقاضا کوله نو ظاهراً خو هلته سناتور ؤ هلته ؤ معاش یې درلودئ ډیر ښه په عزت و او په نهایت کې د هغه وخت دامنیت او استقرار له پاره د دې له پاره چې مملکت آرام وي ډیر خلک هلته په کابل کې وو مثلاً مشاور صاحب سید احمد خان هلته ؤ، نائب سالار صاحب محمد انور خان ؤ، معین صاحب عبدالرشید خان چې هغه هم بیا

په وزارت داخله کې معین ؤ هغه هلته ؤ د هر ولایت داسې کسان په اعیان کې وو او په بعضې چوکیو کې وو چې تقریباً دوی اعزازي هلته وو هلته اوسیدل اما داسې بې اجازې د حکومت یعني د شخص محمد هاشم خان بې اجازې خپلو وطنو ته نشو تلای زموږ پلار هم همیشه اجازه اخیستله یوه میاشت دوې میاشتې چې به راتلئ قندهار ته له شخص محمد هاشم خان څخه به یې اجازه اخیستله ،د صدر اعظم صاحب څخه بیا به راتلئ قندهار ته.

که د ولایتونو مخور کسان کابل ته راوستل شوی وو همدا ډول د کابل متنفذین ولایتونو ته تبعید شول په دې کسانو کې استاد خلیل الله خلیلي هم شامل ؤ چې د حبیب الله خان کلکاني په حکومت کې لوی مامور پاته شوی دی.

خو د هغه زوی معتصم بالله خلیلي وایي چې د صافیانو د پاڅیدلو له کبله د هغه پلار تر نظارت لاندې نیول شوی ؤ:

پلار مې د هاشم خان په وخت کې چې هاشم خان صدر اعظم ؤ په افغانستان کې په هغه وخت کې بندي شو، د هاشم خان په وخت کې بیا قندهار ته تبعید شو ولې چې دصافیانو قوم جګ شوی وو په کنړو کې صافیان او دوی داسې فکر کوي چې هاشم خان چې البته دا صافیان د وزیر عبدالرحیم خان له خوا یا د استاد خلیلي له خوا تحریک شوي دي په هغه

اساس هم نائب سالار عبدالرحیم خان یې بندي کړئ او هم زما پلار یې بندي کړ، پس له هغه یې بیا تبعید کړ په قندهار کې.

که څه هم محمد ظاهر شاه په دی وخت کې پاچا ؤ ولې د هیواد چارې د هغه اکاگانو په مخه بیولې، عزیز نعیم وایي چې دا واضح خبره ده په دې وخت کې ظاهر شاه ځوان او د خپلو آکاگانو مشورې ته احتیاج ؤ:

دا خو یوه څرگنده خبره ده کله چې ظاهر شاه په تخت کښیناست نو ده رهنمایی ته ضرورت درلود او که داسې یو قوي لارښود موجود نه وای په افغانستان کې به بیا انارشي را منځ ته شوې وای. د سردار هاشم خان په باب وایي چې د ده دوره یوه تاریکه او د استبداد دوره وه او کوم پرمختگ ونه شو، د تاریخ د یو شاگرد په حیث که څوک د هغه وخت شرایط په نظر کې ونیسي نو موږ ویلی شو چې د ده دوره هم د ملک دودانۍ له پاره د اساس ایښودلو یوه دوره بلل کیدای شي او په همدې وخت کې د کابل پوهنتون پراختیا مومي او معارف دوه چنده کیږي البته دا منو چې یوه برخه خلک پاماله شول خو د هغه برسیره د افغانستان د ودانو لو بنسټ کیښودل شو او د شاه محمود خان له پاره یې زمینه برابره کړه چې د دیموکراسۍ لومړی خښته کښیږدي د بلې خوا په دې وخت کې په دریمه نړۍ کې یواځې یو محدود شمیر مستقل هیواد ونه موجود وو او که موږ

نیاز پاچا د مصر مستثنی کړو چې يوه نسبي ديموکراسي يې درلودله په بل ملک کې ديموکراسي موجوده نه وه يعنی آزاد مطبوعات، سياسی احزاب موجود نه وو. درست دي چې په افغانستان کې آزاد پارلمان، سياسي احزاب موجود نه وو اما د خلکو او حکومت تر منځ يو ديالوګ موجود ؤ او په غير مستقيم ډول يې د خلکو افکار درک کول او د هغه په اساس يې ګامونه پورته کول.

د خلکو سره د ديالوګ تر څنګ د هيواد نورو چارو ته هم توجه شوې وه سيد شمس الدی مجروح وايي چې د هغه په وخت کې ډير اصلاحات منځ ته راغلي دي:

د سردار محمد هاشم خان په دوره کې باوجود د دی چې هغه په خپله سخت ګيره سړی ؤ د يکتاتور مزاجه سړی ؤ، دې کې شک نشته. ولې په افغانستان کې يې ډير کار وکړ، ډير اصلاحات وشول اصلاحات په دې معنی چې د ترقۍ خواته، د صنعت خواته، د آبادۍ خواته، د سړکونو جوړولو خواته په دې لحاظ باندی ډېر پيشرفت وشو په افغانستان کې مخصوصاً هغه د امان الله خان په مقابل کې عکس العمل د ښځود مکتب په هکله په دغه وخت کې د ښځو مکتب بيرته منځ ته راغی او د ښځو مثلاً رفع حجاب ،د ښځو آزادي او د ښځو حتی په رايو اخستلو کې

شامیلیدل د محمد ظاهر شاه په وخت کې منځ ته راغله او د همدې لحاظه دافغانستان په تاریخ کې ډیر قابل قدردی. زه باید تاسې ته ووایم چې همیشه په افغانستان کې حکومتونه ښه یا بد دي په دې کې شک نشته دی چې دیموکراتیک حکومتونه نه وو او ډېر مثلاً سړی ووایي چې ټول به پاک او منزه خلک وو داسې هم نه وو همیشه دافغانستان حکومت د خپلو متعصبو او نا پوهه عوامو خواصو څخه خواص په سطح کې د روحانیونو او ملایانو او په سطح د عوام خانان او ملکان، د دې نه دی د دواړو څخه ډیر پیشرفته تر او مترقی ترؤ او دې نه زیات منورتر ؤ دافغانستان هر حکومت همیشه کوشش کاوه چې دوی استخدام کاندې، له دوی نه استفاده وکاندې دوی له ځان سره ملګري کاندې، خپل قدرت هم وساتي او داخپل مطالب چې اصلاحات د افغانستان دي دا مخکې بوزي، دا کار یې همیشه کړی دی او داخلک یې اکثره استعمال کړي هم دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹

په دویمه نړیواله جګړه کې د افغانستان بیطرفي

کله چې په یورپ کې دوهمه نړیواله جګړه ولګیده نو په دې وخت کې دبرتانوي امپراتورۍ او المان اړیکې دافغانستان سره ډیرې او نژدې وې یعني په ستراتیژیک لحاظ افغانستان دبرتانوي هند او شوروي اتحاد ددوو لویو قدرتونو ترمنځ واقع شوی ؤ. پوهاند حسن کاکړ وایي چې په همدا وخت کې کوم بل دریم ګړی هیوادنه ؤ چې دافغانستان سره مرسته وکړي:

دلته باید په نظر کې ونیول شي چې دافغانستان عمومي حالت داسې

ؤچې یعني ددوو لویو اروپایي قدرتونو ترمنځ واقع ؤچې یو شوروي اتحاد

په شمال کې او بل هندبرتانوي په هندوستـان کې وو او داسې یو بل دریم
ګړی قوت چې دافغانستان حفاظت وکولای شي لکه ملل متحد که څه هم
دملل جامعه وه اما هغه دومره قوي نه وه، په ۱۹۳۷کې چې پر ایتوپیا
باندې ایتالیا حمله وکړه دهغې اهمیت له منځه لاړ. لهذا دافغانستان
دپاره داخارجي سیاست ډیر زیات مهم شو په دې معنی چې څنګه د دوو
لویو قدرتونو په منځ کې دغه خپل خپلواک بیطرفه حیثیت وساتلی شي
دا ډیره غټه او مهمه خبره وه او په دې کې نولومړنی شی چې محمد هاشم
خان او د ده ډیرو نژدې مصاحبینو فیصله وکړه دا وه چې مونږ له یوې
خوابه امنیت د مملکت ساتو اما په خارجي سیاست کې چې دافغانستان
واکمني وساتي دافغانستان بشپړ تیایي حالت وساتي یوه فیصله چې
دوی وکړه فقط دا وه چې مملکت ته باید انکشاف ورکړو او دنورو خارجي
مملکتونو په سرمایې او کومک سره اما دهغوحساسیتونو سره چې
دهمسایه مملکتونو کې مخصوصاً داتحاد شوروي او هندبرتانوي په مقابل
کې یې لرل په نظر کې ونیول شی د دوی کوشش داؤ چې یو افغانستان
بیطرفه وساتل شي او له بلې خوا څخه کومکونه، کریډیټونه دانکشافي
پروژو دپاره له هغو مملکتونو څخه واخیستل شي چې همسایه نه وي.
المان داسې یو هیواد ؤ چې پرمخ تللی ؤ او دافغانستان همسایه نه ؤ نو

همدا وجه وه چې دالمان په مرسته په افغانستان کې ډيرې پروژې فعاله شوې.
پوهاند ګل جانان ظريف چې د المان په فرانکفورت کې د پوهنتون استاد دی او ډير وخت په هغه هيواد کی پاته شوی دی د دې مرستو په هکله پوره مطالعات کړي دي:

ددوهم نړيوال جنګ د پيل دمخه دافغانستان او المان ترمنځ په تجارتي او تخنيکي اړيکو کې دليدوړ آسانتيا وې پيښې شوې وې دافغانستان اومه مواد المان دنړيوال تجارتی بازار دنرخ څخه په لوړه بيه اخيستل او هم يې افغانستان ته د ۵۵ ميليونو مارکو د کريډټ ورکولو سره موافقه وکړه او په افغانستان کې ترټولو زيات المانی متخصصين چې په ۱۹۳۶ کې يې شمېر ۱۷۰ تنو ته رسيده دفني پرسونل په توګه استخدام شول.

پوهاند حسن کاکړ چې پر همدې دوره د پوره مطالعې خاوند دی وايي چې دالمان دا مرسته دخدای په جات نه وه:

هغوی هم دخدای په جات کومک نه کاوه هغوی داقتصادي مقصد په اړخ کې يا دهغه اقتصادي کومک له لارې سياسي مطالب هم مخکې بيول چې په هغو کې غټه خبره فقط دا وه چې دوزيرستان لوی عالم ميرزا علي خان چې په فقير ايپي باندې مشهور ؤ له هغه سره يې مرستې وکړلې او هغه يې تحريک کاوه دانګليسانو په مقابل کې عمومي پاليسي همدغه

وه چې دغـه د سرحـد قـبـايل چې پښتـانه دي تحـريک کـړي ويې پاروي په مقابل د هندبرتانوي کې.

خو په سرحـد کې د فقـيـرايپي ترڅنگ نور قبـايل لا پخوا د ملي آزادۍ په جذبه راپاريدلي وو او پـه جگړو بوخت وو ولې د برتانوي پوځ افـسـر کـرنل مـحـمـد شـريف خـان چې په همدې وخت کې د فـقـيـر ايپي سره په جگړه بوخت و وايي چې د هغوی سره محوري قدرتونه ملگري وو:

په وزيرستان کې فقير صاحب له دا اکسز پاور (محوري قواوې) به يې ورته ويل که نه جرمني او جاپان او ايټلي، اوريدل به مو داسې چې هغـه له يې دومره لوی رقم ورکـاوه چې هغـه بيـا توپې هم جوړې کـړې او هغـه دا فـيـصله وکـړه چې انگريز له شکست به زه په دې ورکـړم چې د «دته خيلو» کلاترې نه واخلم نو په دغه ورځو کې زمـا پوستنگ (مـقرري) په دته خيلو کې واو درې مياشتې په جون - جولای - اگست کې مونږه کلابند وو او دې حد ته خبره ورسيده چې راشن مـاشن به مونږ ته دهوا نه راغـورځيده ليکن په ټول نارترن کمانډ (شمالي قومندانۍ) کې چې د هغې هيډکواټر، په پينډۍ کـې ؤ پاراشـوټس نـهٔ نومـونږ لـه به يې دا اوړه، دانې، چای، چيني وغيره دا به يې دهوانه فري (يله) راغورځول نتيجه يې دا شوه چې هغه به چې ځمکې باندې را خلاص شول هغه به خواره شول په هر حال مونږ

سره يوه وړه غونډې توپه وه او ايپي فقير صاحب سره څلور وې هغې له به په لس کسه باندې يوګډپه دريمه ورځ فی کس له لس کارتوس په دوهمه ورځ باندې ورکول کيدل. او دا دفقير صاحب سره لکه څنګه ما چې ددې خبرې په سرکې وويل د هغه سره پيسه وه او هغه به په دې باندې سودا کولی شوه او هغه پيسه به ورله د ايټلي، جرمني او دجاپان د طرف نه راتله.

په همدا ډول حالاتو کې چې دنړۍ لوی قدرتونه چې په دې سيمه کې پوره فعاله وو افغانستان ترسخت فشار لاندې ؤ خو عزيز نعيم وايي چې افغاني مشرانو خپله ګټه په بيطرفۍ او د قواؤ په توازن کې ليدلې وه:

افغانستان ددواړو خواوو ترمنځ خپله ګټه دقوې په توازن يعني بيطرفۍ کې ليدله بيا هم ددوهمې نړيوالې جګړې په وخت، کې افغانستان بيطرفي غوره کړه داخل دافغانستان ګاونډې هيوادونه برتانوي هند او شوروی اتحاد رقيبان نه وو بلکه متحد او يو دبل ملګري وونو که چيرې افغانستان طرف نيولی وای نو د ايران په شان يوه برخه به يې دشوروي اتحاد او بله برخه به يې دبرتانيې تر تأثير لاندې راغلې وای نو ځکه افغانستان دا تشخيص وکړ چې په دوهمه نړيواله جګړه کې بيطرفه پاته شي ځنې موضوع ګانې پيښې شوې چې دافغانستان بيطرفي ته خطرمتوجه کړي که څه هم په سطح کې اوضاع عادي وه ولې تر سطحې

لاندې وضع غیر عادي وه مختلفو حکومتونو تلاش کاوه چې افغانستان په خپله طرفدارۍ په جنګ کې راګډ کړي یوه موضوع هم والماني او ایټالوي استادانو او متخصصانو ته بهانه ګیري وه کوم چې په افغانستان کې په کار لګیا وو دمتحدینو په عقیده دامتخصصان په اصل کې متخصصان نه وو بلکه استخباراتي ماموران وو او ښايي دجرمني په ګټه کار وکړي نو ځکه دهغوی د ویستلو غوښتنه وشوه افغانستان دا غوښتنه په اول کې ونه منله ولې تر ډیر فشار وروسته یې دا موضوع لویی جرګی ته وړاندی کړله او لویې جرګې فیصله وکړه چې تضمین ورکړل شي تر څو د جرمني او ایټالیې اتباع خپلو کورونو ته په سلامتۍ ورسول شي. دافغانستان حکومت ته دا تضمین ورکړل شو او وروسته داکسان خپلو کورونو ته سلامت ولیږل شول.

سیدقاسم رښتیا چې په همدا وخت کې په کابل راډیو کې دنشراتو مشرؤ وايي چې افغانستان په دې ټینګار سره په نړۍ کې دلوی نوم خاوند شو:

داکسان مور. هیڅکله تاسو ته نه تسلیموو او که تاسې هرڅه چې ووايئ داکارنه کوو داټینګار دافغانستان له پاره یولوی نوم په دنیا کی قایم کړ. ځکه چې هیڅ یوبل مملکت داسې یو کار نه ووکړی په داسې وخت کې چې انګریز او روس دواړه یو خوا ته وو په آخر د جنګ دوی

مجبور شول چې خپل پیشنهاد ته تغیر ورکړي.

پوهاند ګل جانان ظریف وايي چې د اکسان د بر تانوي هند او ترکیې له لارې خپلو هیوادونو ته ولیږل شول او هغو المانانو ته چې دا وختونه وریاد دي او س هم د افغانانو ممنون دي:

آلماني او ایتالوي متخصصین د هند او ترکیې له لارې و خپلو هیوادو ته ستانه شول په دې هکله باید وویل شي چې په ځینو خصوصي او عامو غونډو کې المانیان د افغانانو د دې دریغ په درناوي او قدرداني یادونه کوي او ستایي یې او د افغانانو د دې میړني او جسور موقف نیونې احساس په تیره په مسنو اشخاصو کې زیات لیدل کیږي باید علاوه شي چې د نړۍ تردوهم جنګ وروسته د المان او افغانستان ترمنځ نژدې اړیکې موجودې وې چې علمي او تخنیکي همکارۍ لکه د کابل، بن او بوخم د پوهنتونو ترمنځ توامیت او د افغاني پرسونل روزنه د یولړ انکشافي پروژو چې د سروبي، ماهیپر د بریښنا او د پکتیا د کرکرنې پروژې پکې شاملې وې او د افغانستان او آلمان د رعیتیانو اتباعو له پاره د یو بل هیواد ته د آزاد تګ او د ویزې نه موجودیت یې ځینې مثالونه دي.

۱۰

د هاشم خان استعفی او د شاه محمود خان حکومت

سردار محمد هاشم د خپل حکومت په اوږده دوره کې په ټول هیواد کې ریښې ټینګې کړې وې. پوښتنه داده چې په دا ډول حالاتو کې دی ولې استعفی ته مجبورشو عزیز نعیم وایي چې د هغه صحت ښه نه ؤ:

د سردار محمد هاشم خان حکومت اول او ولس کاله دوام وکی او ولس کاله د هر حکومت له پاره اوږد وخت دی. سر دار محمد هاشم د افغانستان په ډیر بد وخت کې صدراعظم ؤ. د دوهمې نړیوالې جګړې په وخت کې د افغانستان ټول کارونه د سردار محمد هاشم خان په لاس کې وو. هغه ته د

جنګ نه وړاندې د زړه تکليف ورپيښ شوی ؤ او د تداوۍ له پاره جرمني ته ولاړئ. په هغه وخت کې ډاکټرانو ورته وويل چې د کار فشار کم کړي. د جهاني جنګ وړاندې سردار محمد هاشم خان د همدې تکليف په اساس غوښتل چې استعفی ورکړي، ولې پاچا ونه منل او ځنې ويې غوښتل چې د جګړې په وخت کې د صدارت وظيفې ته دوام ورکړي. د جنګ په وخت کې هم ورباندې د زړه حمله راغله او شپږ مياشتې په شفاخانه کې بستري ؤ. زما په ياد دي چې ده وويل هر کله چې جنګ خلاص شي زه به هم د صدارت د کار څخه لاس واخلم.

سيد قاسم رښتيا وايي چې په نړۍ کې آزادي راغلې وه نو همدا وجه وه چې شاهي خاندان فيصله وکړه چې محمد هاشم خان کار پرېږدي.

تغيير د اوضاع په دنيا کې همداسې ايجابول چې بايد په افغانستان کې تغيير پيدا شي نو په هغه سيستم کې محمد هاشم نور ګنجايش نه درلودئ په دنيا کې آزادي راغلې وه، په دنيا کې نوي دولتونه راغلي وو، نوې آزادۍ راغلې وې، حقوق بشر راغلي وو، دلته پر افغانستان دا تأثير خوامخوا راتلئ. دلته د شاهي خاندان مشورتي کورنۍ فيصله وکړه چې محمد هاشم خان کار پرېږدي او شاه محمود خان صدارت واخلي او دلته شاه محمود خان د يوه نوي پروګرام سره يو ځای راغلئ. پروګرام يې دا وو

هغه ټول بنديان چې سردار محمد هاشم خان بندي کړي وو او څوارلس کاله

يې تير کړي وو خوشي کړل او هغوی ته يې کارونه ورکړل.

که د يوې خوا سياسي بنديان خوشي شول او آزادي راوسټل شوه ولې د بلې

خوا سيد شمس الدين مجروح وايي چې په عمراني برخه کې رکودؤ او څه پرمختګ

ونه شو:

يقيناً د ده دوره د فعاليت په لحاظ باندې په افغانستان کې د آبادۍ په

لحاظ يو رکود پيښ ؤ. د هغه يو دليل خو البته لکه مخکې چې ما وويل

د يو شخص په سجيې، خلق او مشيت پورې هم تعلق لري او د بلې خوا

شرايط هم د ملک په اقتصادي مشکلاتو پورې اړه لري. مثلاً په دا آخر

کې چې څه لږ حرکتونه پيدا شول په خارجي کومکونو او امدادونو باندې

زياته اتکا وشوه. د هغې نه يو څه راووتل. مګر په دغه دوره کې څنګه چې

د ده د شخصيت نه توقع کيده څه ونه شوه. البته شک نشته سړی آرام

سړی ؤ، نرم سړی ؤ يقيناً اولسي سړی ؤ او ښه سلوک يې کاوه د خلکو سره

يې په دار مدار باندې ژوندون کاوه، باوجود چې تصادمونه هم پيښ شول،

په دې آخر کې د ده د دورې د منورينو سره . يو څه شوق يې لاره چې کوم

تحول د ديموکراسۍ په لحاظ په افغانستان کې راشي او يو نوی نهضت

پيدا شي اخبارونه وي، شورا زياته فعاله اوسي، مؤثره اوسي. د

افغانستان په حوادثو کې يې دې کارونو ته موقع ورکړه.

شاه محمود خان ته دا نظر چې ديموکراسي راوستل شي څنګه پيدا شوی ؤ، عبدالحميد مبارز چې په دې وختونو کې پوره فعال پاته شوی ؤ وايي چې د امريکا تر سفر وروسته دا نظر ور پيدا شو:

امريکا ته تر اووه مياشتنی سفر وروسته، کله چې شاه محمود خان بيرته افغانستان ته راوګرځيدئ تر هغه وروسته يې اول ډيموکراسی ته هڅه وکړه په همدې ترغ کې يوه سلسله جريدی را ووتلي چې مرحوم عبدالرحمن محمودي د «ندای خلق» د جريدې امتياز واخيستئ، غلام محمد غبار د «وطن» د جريدې امتياز واخيستئ، ګل پاچا الفت د «اولس» د جريدې امتياز واخيستئ او مرحوم فيض محمد انګار د جريدې امتياز تر لاسه کئ. دې جريدو په کابل کې خپل آزاد نشريات پيل کړل او د ويونکو شمير يې زښت ډير ؤ. د دې ټولو جرايدو هدف ډيموکراسي او مشروطه شاهي وه. د هغوی تلاش دا وو چې حکومت د سلطنت څخه بيل کړي. د شورا په اوومه دوره کې آزادي وه. هلته يو اقليت موجود ؤ چې په دې اقليت کې مير غلام محمد غبار، ډاکټر عبدالرحمن محمودي، محمد کريم نزيهي، محمد علم ورد ک، د دوشی سخي امين، د کندهار عبدالحی حبيبی او د مزار څخه خال محمد خسته

داسې یو اقلیت ؤ چې د حکومت د طرفدار اکثریت په مقابل کې دریدلي وو. دې اقلیت د آزادۍ طرفداري کوله او د حکومت د ځینو پروژو سره یې همیشه مخالفت کاوه.

د مطبوعاتو د آزادۍ سره هیچا مخالفت نه درلودئ. سید قاسم رښتیا چې په همدې وخت کې د مطبوعاتو مستقل رئیس ؤ هم په دې آزادۍ کې ونډه اخیستې ده:

مطبوعات زما په پیشنهاد آزاد شول ، د شاه محمود خان په دوهم کال چې صلاح الدین خان سلجوقي په سفارت مقرر شو زه د هغه په عوض کې رئیس مطبوعات شوم. په دې وخت کې زما هم آرزو دا وه ، هغه چې شاه محمود خان آمادګي لري د دې له پاره چې د ډیموکراسی په ساحه کې قدمونه واخلي په هغه کې ما برخه واخیسته. هغه ؤ چې ما پیشنهادونه کول او دا پیشنهادونه هغه منل. دلته پیشنهاد وشو چې یو قانون مطبوعات جوړ شي او آزاد اخبارونه منځ ته راشي ده هم قبول کړل. په مجلس وزرا کې تیر شول. مجلس وزرا بحث وکړ او ټول حیران وو چې څرنګه کیږي د مخه د نشر سانسور نه وي. تر نشر دمخه د سانسور ستونزه حل شوه. بیا د بلدیی (ښاروالي) انتخابات وو. ما عرض وکړ چې ټول خلک د بلدیې انتخابات کوي په یوه کوټه کې کښیني بیا وایي چې

پلانکی د بلدیې رئیس دی. ما وویل چې خلک پوهیږي باید موقع ورکړو چې په خپله نفر وټاکي ده قبول کړه فرمان یې ولیکئ او د بلدیې انتخابات وشول. غلام محمد خان فرهاد د بلدیې رئیس شو.

پوهاند احمد جاوید چې د کابل پوهنتون رئیس پاته شوی دی په دې وخت کې د پوهنتون شاګرد ؤ وایي چې د دې قانون په اساس آزادې جریدې راووتلې:

د دې قانون په اساس ډیری غیر دولتي جریدې خپرې شوې چې یوه هم ندای خلق ده. د ندای خلق مؤسس ډاکټر عبدالرحمن محمودي او مسوول مدیر یې عبدالحمید مبارز ؤ. ندای خلق د خلق د جریدی سره چې د حزب دیموکراتیک خلق ارګان ؤ هیڅ ارتباط نه لري. دا جریده پس له نه ویشت شمارو توقیف شوه. بله د وطن جریده ده چې مؤسس یې میر غلام محمد غبار او مسوول مدیر یې محمد علي خروش او وریسې محمد صدیق فرهنګ ؤ. دا جریده پس له اته ویشتو شمارو توقیف شوه. د خلق جریده ډیره جذباتي احساساتي او توندروه او د وطن جریده معتدله ، استدلالي او محافظه کاره وه دې دوو جریدو د افغانستان په سیاسي ژوند کې ډیر اهم رول درلودی.

په افغانستان کې سیاسي فعالیت په ډیریدو ؤ. ډاکټر عبدالصمد حامد چې ډیر کلونه په افغانستان کې د صدرات معاون ؤ وایي چې په لومړي ځل د

افغانستان پوهانو ته امیدواري پیدا شوې وه:

د لومړي ځل له پاره د افغانستان د پوهانو په منځ کې یوه امیدواري پیدا شوې وه او خوش بیني او جذبه. چې نوی حرکت به وي داسې یو نظام به وي چې په خپله افغانان به د خپل ژوند په باره کې تصمیم نیسي. خپل وطن به ابادوي. د مثال په توګه مثلاً مونږ شاګردان وو ډیر خلک به داوطلبانه تلل د جاده میوند د جوړیدلو له پاره کورونه به یې نړول چې جاده جوړه شي. داو طلبانه به پکې کار کیده. ټولو ته دا ضمني وظیفه بلل کیده. د اوومې دورې شورا چې منځ ته راغله نسبتاً آزاد انتخابات وو او د افغانستان د سیاسي فعالو حلقو خلق هم پکې شامل وو، دا یوه بله مایه د امیدوارۍ وه. اول ځل غیر دولتي خصوصي آزاد اخبارونه ووتل او دانشرات د هم هغه وخت په سویه زما په فکر د قدر وړ وو.

ډاکټر احمد عبدالرحیم زی چې د خپل ورور عبدالملک خان عبدالرحیمزی تر بندي کیدلو وروسته په اطریش کې پاته شو په همدې وخت کې د کابل پوهنتون محصل او د شاه محمود خان خدمتونه یې د قدر وړ بللي دي:

زه باید ووایم چې مرحوم شاه محمود خان په هغه وخت کې ډیر خدمت کړی ؤ بالخاصه تر یوې اندازې چې ځوانانو ته یې موقع ورکړې وه چې خپل افکار آزاد اعلان کړي. د ده په دوره کې یو تحول راغلی ؤ او تصادف هم

زمـوږ نیک ؤ چې په دې دوره کـې موږ په پوهنتون کـې وو. زه په خـپله په فـاکولتـهٔ حقـوق کې وم. موږ ته په اول وار کې موقـع راکړه شوه. ښاروال د کـابل انتخابیدئ مـوږ باید په کـابل کې گرځـیدای خلکوته مو توضیح ورکولای چې د ښاروال اهمیت څه دی. پس له هغه څخه انتخابات د شورا راغلل چې مرحوم غبار او مرحوم محمودي په اوله دوره کې انتخاب شول یوه څـورلس نیم زره او بل یې تقـریبـاً دیارلس نیم زره رایې په کـابل کـې واخیستې، دوی په پارلمان کې په شورا کې د هغه وخت وکیلان وو په دې تولو کې چې وو د فاکولتې محصلینو ته موقع ورکړه شوې وه چې خلکو ته تبلیغ وکړي.

۱۱

د شاه محمود خان په صدارت کې ډیموکراسي او سیاسي ګوندونه

کله چې شاه محمود خان فیصله وکړه چې ډیموکراسي راولي نو په دې وخت کې سیاسي ګوندونو او د محصلانو اتحادیې په فعالیت پیل وکړ ولې ویښ ځلمیانو لاپخوا خپلې ډلې جوړې کړې وې او په پوره فعالیت بوخت وو، پوهاند عبدالشکور رشاد چې د ویښ ځلمیانو یو فعال غړی ؤ وایي چې د ویښو ځلمیانو مرام ملي وحدت ؤ:

دویښ ځلمیانو په مرامنامه کې مهمه نقطه دا وه چې وحدت ملي

تأمین شي په افغانستان کې او له بله طرفه دوی کوشش کاوه چې اقتصادي منابع په پراخه پیمانه باندې په کارولویږي، وده وکړي، بندونه جوړشي، ولې وکبنلی شي او فابریکې راشي، فابریکې جوړې شي د دې دپاره ددوی مبارزه وه چې خلک په کارباندې ولویږي او دبیکارۍ مخه ونیوله شي دغه رنگه ددوی په اهدافو کې دعلم او تعلیم، تدریس وتحصیل مسئله وه دوی غوښتل چې په هر ځای کې په هر کلي کي دهاتي مکتبونه جوړ شي او حتی د دهاتي مکتب نظر تقریباً ددوی نظر ؤ چې بیا وروسته دولت هغه تعمیل کړ نو د تعلیم خپرونه وه البته ځینې مواد نورهم وو ورسره مثلاً په هغه وخت کې د پښتونستان حرکت نوکی په شدت کې ؤ ددغه سره ددوی همنوایي موجوده وه او غوښتل یې چې هغه غصب شوې مځکې چې دوخت دحکمران یعني انگلیس په لاس کې پاته شوې وې هغه ته حق دخودارادیت ورکړشي که دوی وغواړي چې دافغانستان سره ملحق شي او یا دا چې په خپله دیو حکومت تشکیل وغواړي یا دا چې له پاکستانه سره گډشي دایی هم په اهدافو کې وه.

ځینې خلک بیا وایي چې د ویښو ځلمیانو په جوړیدلو کې سردار محمد داؤد خان مرسته کړېده ولې جیلاني خان الکوزی چې د ویښو ځلمیانو غړی او ډېر کلونه یې په بندکې تیر کړي دي دا خبره نه مني:

په داؤد خان په دې کې لاس نه درلود ئ زمونږ سره داؤدخان کوم لاس نه درلود فقط دونه وو چې داؤد خان لا یو وخت مونږ وروغوښتلو زمونږ د بعضې ملګرو سره یې خبرې وکړې چې تاسې داسې کارونه کوئ. مونږ وويل په هغه دروا غ دي چې خلکو تا ته ويلي دي مونږ نور کارونه نه دي کړي. داؤد خان زمونږ سره کوم ارتباط نه درلود پس له هغه چې مونږ د قندهار خلک بنديان شول او زمونږ بعضې خلک چې هلته په کميټه مرکزي کې وو هغه حکومت تطميع کړل نو هغه خلک که د هغو سره کار درلود ئ مونږ په هغه نه يو خبر زمونږ له داؤد خان سره کوم کار نه ؤ زمونږ مرکز ويښ په قندهار کې ؤ، مونږ د غه وو او هغه نفري چې زمونږ وو په کابل کې هغه حکومت تطميع کړل مونږ يې بندي خانې ته کش کړو، دوی ته يې چوکۍ ورکړې پس له څلورو پنځو کالو چې يې مونږ ايله کړو زمونږ څخه يې معافي غوښتله د هغه څخه ما پوښتنه وکړه چې مونږ دې ولې بنديان کړو مونږ خو په هغه وخت کې هم ويل چې مونږ بې ګناه يو پس له هغې چې دوی ايله کړو ورويې غوښتلو چې ستاسو په خصوص کې اشتباه شوې ده هيڅ شی نه ؤ په مابين کې.

په افغانستان کې د خلق د ديموکراتيک حکومت مؤسس او مشر نور محمد تره کي ادعا کوله چې نوموړی د ويښو ځلميانو مؤسس او مشر ؤ جيلانی

خان الکوزی وايي چې :

داخبره بلکل صحيح نه ده بلکه هغه چې دی موسس نهٔ بلکې د ويښ ځلميانو سره يې څه دغه هم وکړه يعنی د ويښ ځلميانو سره يی وفا ونه کړه دی په هغو څلورو کسانو کې وو چې حکومت ته ور تسليم شوي دي په دغه يې آتشه مطبوعاتي په امريکا کې مقرر کړ.

د ويښو ځلميانو تر څنگ د وطن حزب په کابل او د افغانستان په ځينو ځايونو کې د مير غلام محمد غبار په مشرتوب ريښې ټينگې کړې وې، ډاکتر عبدالرحمن محمودي هم د ندای خلق ترنوم لاندې منورين راټول کړي وو. ډاکتر عبدالاحمد عبدالرحيم زی چې د محصلانو د اتحاد يی غړی ؤ د ډاکتر محمودي او نورو مشرانو سره ليدلي دي او وايي چې د هغوی اساسات محلي وو:

اول کې د دوی اساسات چې وو محلي وو عمومي نه وو، ويښ ځلميان چې وو زيا تره يې د پښتو خوا ته توجه وه او دا نور چی وو، وطن چې ؤ په مسايلو د سوسياليستي کې لږ فکر کاوه او خپله دا رهبران يې، خدای دې اوس وبخښي مثلاً ډاکتر محمودي ؤ دا ځينی نفر وو ډير احساساتي وو. په احساساتو کې سړی داسې قضاوتونه سياسي چې کوي عموماً لږ ذره کې موازنه پريږدي او يو وارې موږ، تاسو ته مثلاً وايم موږ په ليسه استقلال کې يو کنفرانس داير کړ په هغه کې مرحوم محمودي خبرې

وکولې او ما خپله له دې سره خبرې وکړې له غبار سره وغږېدم ورته ومې
ویل: چې تاسې هر څه چې وایئ تاسې وکیلان د پارلمان یاستئ تاسې
مصئوونیت لرئ او اول کې چې مونږ دا شروع کووکه داسې لوی لوی
خیزونه اچوو هدف ته نه رسیږو مونږ غوښتل چې یوه اساسنامه د اتحادیې
د محصلینو جوړه کړو ،مونږ پیشنهاد کړه پوهنتون ته او دا اساسنامه چې
مونږ د مختلفو هیوادو څخه چې زمونږ څخه وړاندې وو مثلاً تجربه یې
درلوده مثلاً لکه مصرغوندې نورو ځایو غوندې مونږ اساسنامه د هغه په
اساس سره ترتیب کړه او هغه مو وړاندې کړه ریاست د پوهنتون ته او
زمینه مونږ ته مساعده شوې وه چې موږه یوه اتحادیه د محصلینو عملي
کړو، زه خلپه د حقوقو فالوکتې له خوا څخه په دې کې نماینده وم او له طرف
د طب څخه مثلاً په هغه وخت کې حسن شرق وچې تاسې یې نوم اوریدلی
دی ،ځینی له ساینس څخه وو له نورو څخه وو مثلاً غلام علی آئین ؤ د
فاکولتې د ساینس دا ټول نفر وو چې باید په دې مسایلو کې بحث سره
وکړي، متأسفانه ځینی نفر زمونږ چې وو، دوی خپل هم له دې حیثه د
کارنه وو چې دوی خپل شخصي اغراض نسبت د ټولنې، نسبت د
محصلینو مسؤلیتونو او ارزوګانو ته ترجیح ورکړه په دې وخت کې وو چې
دا موفق نه شو مثلاً وکیلان د پارلمان وو چې انتخاب شوي وو هغوی

غوښتل چې ځانته تولنه جوړه کړي، په محصلینو کې ځانته یو تعداد
ولري چې هغوی د دوی خوله او ژبه وي نور مثلاً د حکومت له خوا څخه وو
خو د داؤد خان په هغه وخت کې ؤ مثلاً نفریې لیدل هغو ته یې هدایت
ورکاوه خو صدارت ته هم نفر تلل چې هدایت یې اخیسته د خلکو څخه او
راتله په اتحادیه د محصیلنو کې به دوی خبرې کولې نو اتحادیه د
محصلینو یې غوښته چې یو منطقه د پریکتس خپله جوړه کړي د غه خبره
وه چې گویا زموږ موقعیت یې ضعیف کړ په هغه وخت کې.

ولې عبدالحمید مبا رز چې د ډاکتر محمودي نژدې ملگری او د محصلانو
د اتحادیې غړی ؤ وایي چې اتحادیې په خپله د آزادو ډلو سره اړیکې وموندلې:

د محصلینو اتحادیې د هغو آزادو ډلو سره اړیکې پیدا کړې چې د میر
غلام محمد غبار، محمودي او ویښو ځلمیانو په شاو خوا راټول شوي وو
دې کسانو هم زیارو یستیٔ چې د دې ځوانانو د هلوځلو څخه د ډیموکراسی
په لاره کې کار واخلي ځکه چې د پوهنتون څخه د سیاسي غونډو مرکز
جوړ شوی ؤ په دې وخت کې حکومت د دې کنفرانسونو او غونډو څخه په
بیره کې شو په تیره بیا په هغو کنفرانسونو کې چې ومحمودي ته بلنه
ورکړل شوې وه دا هغه وخت ؤ چې حکومت په سیاسي غونډو باندې بندیز
ولگوئ او یو شمیر محصلین یې هم ورسره بندیان کړل.

پوهاند احمد جاوید هم په دې فعالیتونو کې رول لوبولی دی او وایي چې سردار محمد داؤد خان د محصلینو د اتحادیې د لارې هڅه کوله چې شاه محمود خان را وغورځوي:

داؤد خان چې د شاه محمود خان سره مخالف ؤ د ملي کلوپ او د محصلینو د اتحادیې په تشکیل سره غوښته چې شاه محمود خان د قدرت نه وغورځوي او مجبوریې کړي چې د دیموکراسۍ د ادعانه منصرف شي. په همدې لحاظ آزادې جریدې پرله پسې بندې او توقیف شوې او د انتخاباتو د رسیدو په وخت کې دولت خپلې پالیسۍ ته تغییر ورکړ او د ملي شخصیتونو د انتخاب کیدلو مانع شو په همدې لحاظ یې له محمودي او غبار سره نه یوازې مخالفت شروع کړی بلکهٔ د دوی د انتخابیدلو ممانعت یې وکړ په همدې مناسبت په کابل کې یوه لویه مظاهره وشوه. مظاهره کوونکي چې پکې محصلین هم وو د آزادۍ غوښتلو په نارو او شعارو دارګ خواته روان شول، زه په خپله په دې وخت کې هم هلته وم او د صحنې شاهد او ناظر وم د هرچا د خولې نه د محمودي او غبار نومونه په ډیر احترام او احساساتو سره اوریدل کیدل هیڅ کله ما داسې فضا چې د ملي او صمیمي حقیقي جذباتو څخه ډکه وي نه وه لیدلې خلکو په ډیره مینه او هیجان سره محمودي او غبار په اوږو پورته کولو سره فریادونه وهل او د دیموکراسۍ او آزادۍ په ژوندۍ باد ویلو سره یې خپل

احساسات څرګند کړل، ټول مظاهره کوونکي د ارګ د دروازې په څنګ کې په مسالمت آمیز ډول راټول شول هم هلته یې د ارګ له نماینده سره خبرې کولې د دولت پولیسو او عسکري سوارکارانو دجمعیت په منځ کې حملې وکړې او غوښتل یې چې خلک پراګنده کړي ډیر خلک ټپیان شول او دځوانانو او محصلینو حتی عامه خلکو احساسات جریحه دار شول داورځ دډیموکراسی پای ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲

دسردار محمد داؤد خان صدارت

عبدالحمید مبارز وایي چې دشاه محمودخان په وخت کې ډیموکراسي په ښه توګه مخ په وړاندې روانه وه ولې دسردار محمد داؤد خان دفعالیت له کبله شاه محمودخان مجبور شو چې استعفی ورکړي:

د ډیموکراسۍ اوله دوره په ښه توګه مخ په وړاندې روانه وه، منورین او روشنفکران په دې عقیده وو چې دشاه محمودخان حکومت تقویه شي ترڅو دشاه محمود خان دنفوذ له لارې ډیموکراسي خپل ورستي پړاوونه تیر کړي ولې سردار محمد داؤد خان غوښتل چې حکومت لاس ته راوړي او یو شمیر محصلانو دهغه سره اړیکې درلودې په دې جمله کې حسن

شرق او دهغـه نور ملگري شـامل وو او دهغوی هڅـه دا وه چې ژر دسردار شـاه مـحـمـود خـان حکومت سقـوط وکړي او دسردار مـحـمـد داؤد خـان حکومت وا ک واخلي، د تاریخ یو واقـعیت دادی چې په هغـه مـهـال کې دکابل والي عبدالحکیم شاه عـالمي ؤ او په ځینو ځایوکې ده په خپلو خلکو دتلیـفـون پایې چپـه کـولې او ویل به یې چې دا مـحـصلینو او دغـبـار او محمودي طرفدارانو چپه کړې دي او په مملکت کې بې نظمي راولي په دې وخت کـې هغـوی ته بل چانس هم مـیـسـر شـو چې د ډاکـتـر مـصـدق قـیـام دشهنشـاه ایران په مقابل کې منځ ته راغی او په هغه ځـای کې یو تغییر را وستل شو دې تغییر دافغانستـان پر ډیموکراسی بداثر وکړ او په مقاماتو کې داسې انگیزه پیدا شوه چې نه داچې په افغانستـان کې دا یران حالات رامنځ ته شي.

د ایران حالت رامنځ ته نشو خو دافغان ملت پخوانی مسئول مدیر قدرت الله حدا دوایي چې بې باکي شروع شوې وه او دکـود تا په تورځینې کسـان ونیـول شول:

ضمناً هر چیرته داسې لږ بی باکی هم شروع شوې وه او له بلې خوانه شـاه مـحـمـودخان هم کله کله په دې متردد شو چې هلتـه د گوسـوار د زوی خبره پیدا شـوه دخواجه محمدنعیم خان چې یو کودتا غوندې یو شي ؤ چې دنوروز په ورځ یې داخلک ونیول او په هغه کې ډیر خلک وو. گل جان خان ورد ک ؤ په هغـه وخت کې، حتی دمـا یارو کورنۍ هم ورسره شریکه وه نو

دوی ډاریده چې دغسې یوه کودتا څه شی ونه شي نو دغه ټول دلایل داؤد خان راټول کړل او دغه یې سلطنت ته وویل او خلک یې په دې قانع کړل چې دشاه محمود خان نه نوره خرابیږي او نن یا سبا به دا سړی له منځه لاړ شي ده غوښتل چې یو څه محکم حکومت راشي چې مبادا دا سلطنت هم له منځه لاړ نشي.

په دی وخت کې د محمد ظاهر شاه نفوذ ډیر شوی ؤ، سیدقاسم رښتیا وایي چې ظاهرشاه نه غوښتل چې سردار محمد داؤد خان صدر اعظم شي او د شاهي خاندان دباندې کاندید په نظر کې نیول شوی ؤ:

اعلیحضرت دلته زیاتر نفوذ درلود په دی دوره دشاه محمود خان کې په خپله ظاهر شاه گویا ډیر زیا تر نفوذ درلود، په ټولو مسایلو کې داخل ؤ دلته بیا دوی فیصله کوله چې دا خانداني وضعیت ته دوام ورکړي یا هغه قطع کړي دلته یو کاندید هم راغلی ؤ چی هغه ملک یار گویا کاندید ؤ دصدارت لاکن بیا وروسته بیا ده قبوله نه کړه دلته داؤدخان چی اعلیحضرت نه غوښتل چی داؤد خان راشي ده فکر کاوه چی داؤد خان دا مسایل ډیر شدید گویا د پیچیدگی سره مخامخ کوي خصوصاً د پښتونستان مسئله لاکن اعلیحضرت بل څوک کاندید پیدا نه کړ او داؤد خان صدراعظم شو.

که څه هم ځینې باور لري چې دشاه محمود خان په لیرې کولو کې د سردار محمد داؤدخان لوی لاس ؤ. ولې عزیز نعیم موافقه نه لري او وایي چې زه په خپله

ددې کورنۍ ديوه غړي په توګه په اطمينان سره ويلی شم چې سردار محمد داؤد خان د شاه محمود خان په مقابل کې هيڅ ډول توطئه نه ده کړې:

زه ددې کورنۍ ديوه غړي په توګه تاسو ته اطمينان درکوم چې داؤدخان دشاه محمودخان په مقابل کې دهيڅ ډول توطئې څخه کار نه دی اخيستی ولې دکار دطرز او طريقې له مخې يې دسردار شاه محمودخان سره موافقه نه لرله او همدا وجه وه چې دوه ځله يې دحکومت څخه استعفی ورکړه ولې يو شمير عناصر موجود وو چې سردار شاه محمودخان ته به يې ويل چې سردار محمد داؤد خان تخريب کوي کلونه تير شول سردار شاه محمودخان استعفی ورکړه او سردار محمد داؤد خان صدراعظم شو. يو وخت دسردار محمد داؤد خان لور ته دسردار شاه محمود خان دزوی له پاره مرکه ورغلې وه سردار محمد داؤد خان په دې عبارت دسردار شاه محمودخان خانمې ته وويل چې زه حيران يم چې سپه سالار صاحب څنګه دا خواهش کوي بايد امر وکړي.

که ديوې خوا داخلي حالاتو دسردار محمد داؤد خان راتګ ته لاره هواره کړې وه ولې نړيوال حالات هم بې اثره نه وو ډاکټر عبدالصمدحامد وايي چې دسوړ جنګ جريان هم دسردار محمد داؤد خان دراتګ عامل بلل کيدای شي:

مخصوصاً د دوهم عمومي جنګ څخه وروسته داخلي او بين المللي او منطقوي عوامل سره ډير ميشته دي، نښتي دي او يو له بله نه جلا کيږي. زه تصور کوم چې دسوړ جنګ جريان او زموږ په منطقه کې د پښتونستان

مسئله چې زموږ او د پاکستان ترمنځ یې جنجال خلق کړی ؤ او د امریکې د سیاست چې د ډالس وزیر خارجې له خوا طرح کېده چې باید شوروي حتی المقدور په دنیا کې او بیا زموږ په منطقه کې محاصره وي ددې باعث ګرځېدلی چې یوه نوع خارجي نوې لاره یوه نوع نوې موقف ګیري دې منځ ته راشي او په دغه نوې موقف ګیری کې شاید شاه محمود خان داسې معلومېده چې صحیح سړی نه وي، داؤد خان په دې نوي ترتیب کې به دغه موقف په وړاندی بیایي او دی نوي موقف کې د یموکراسی او آزادی ته مجال نه ؤ او په دې چې شوروی سره چې نژدې کېدل شوروي یو دیکتاتوري نظام هلته ؤ نو شاید داسې فکر کېده چې په افغانستان کې هم باید یو قوي لاس وي شاید عامل یې دا شی وي زه ګومان نه کوم چې داخلي عوامل دومره مهم شوي وای چې د هغه په اساس د ډیموکراسی حرکت معطل شوی وای په دې چې سره دځینې آزادي ګانو بیا دافغانستان په ټولنه کې د روشنفکرانو نفوذ او د سیاسي فعالو خلکو نفوذ دومره زیات نه ؤ چې ددې نه دافغانستان د هغه وخت د قدرت مرکز ته دخطر احساس موجود شي.

سردار محمد داؤد خان واک ته ورسیدئ په دې وخت کې افغانستان په پوځي لحاظ کمزوری او اقتصادي مرستې ته هم ضرورت ؤ ددې مرستو لو یه برخه په لومړي ځل دشوروي اتحاد څخه ترلاسه شوه، دافغانستان ممتاز ډیپلومات عبدالرحمن پژواک چې ډیر کلونه په ملګرو ملتونو کې دافغانستان نماینده پاته

شوي دي وايي چې نه ځله په حساب، د امريکا څخه د مرستې غوښتنه وشوه:

اولينه مراجعه د افغانستان و امريکايانو ته د سردار محمد داؤد خان مرحوم په وخت کې وشوه چې د افغانستان د پروژو سره هم کومک وکړي تعميراتي، د سړکونو او دې خبرو. او هم د تسليحاتو په باره کې د اسلحې په باره کې څه کومک د افغانستان سره د دفاع د پاره وکړي د دې د پاره نه کرتې مراجعه وشوه، امريکايانو ته شپږ کرتې، زه په هغه وخت کې مدير عمومي سياسي وم په وزارت خارجه کې زما په واسطه د حکومت په هدايت مراجعه وشوه امريکايانو ته. او پس له هغه نه دوه وارې د سردار محمد نعيم خان چې معاون د صدارت او وزير خارجه هم ؤ هغه او د ده ورور مرحوم سردار محمد داؤد خان چې صدر اعظم ؤ دوی شخصاً ورته مراجعات وکړل لاکن د دوی له خوانه کوم کومک ونه شو چې کومک ونه شو افغانستان مجبور شو چې د بل ځای نه دا کومکونه لاس ته راولي په دې وخت کې ؤ چې د روسانو نه داخواهش وشو هغو موافقه وکړه چې مونږ دا کومکونه کوو.

ځينې کسان باور لري چې سردار محمد داؤد خان د پلان گذارۍ سيستم رامنځ ته کړ چې د شوروي اتحاد څخه د تقليد يوه نښه وه ولې ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې تر داؤد خان وړاندې هم د پلان گذارۍ سيستم په نظر کې نيول شوی ؤ:

پخوا د دې چې داؤد خان راشي لا د شاه محمود خان په دوره کې

عبدالمجید خان زابلي چې د اقتصاد ملي د گروپونو مشر ؤ هغه په یوه سلسله مقالو کې د پلان گذارۍ سیستم د مزایاوو په هکله خپل نظر او توضیحات ورکړي وو هغه سره هم دا نظر ؤ او یو مرکزي قوي قدرت چې مرکزي قوت د دولت د پاره څوک چې غواړي هغې کې د اقتصاد رهنمایي مهم جزدی د دې لحاظه داؤد خان دې شي ته توجه کړې وه لیکن زه فکر کوم چې د شوروي مستقیم تأثیر به البته نه ؤ لیکن یو نوع تقلیدي اثر به موجود ؤ چې هغه کې پلان گذاري د غه کیږي لیکن د شوروي تر څنگ د هند تأثیر ؤ چې هغوی هم یو نوع پلان گذاري سیستم لاره، وروسته ناصر دوی چې منځ ته راغلل چې هغوی سره هم افغانستان نژدې اړیکې لرلې هغوی هم یو نوع د سوسیالیزم پروگرام تعقیباوه چې د هغه خصوصیت هم داسې ؤ نو یواځې شوروي د نمونې په حیث نه ؤ لیکن کوم کمپ کې چې افغانستان قرار لاره چې هغه د باندونگ دولتونه وو یا د غیر وابسته دولتونو حرکت، نهضت وو چې د هغوی په موسسینو کې افغانستان هم ؤ دا ټولې چپې سوسیالستي اقتصادي پالیسۍ تعقیبولې. لکه هند، لکه مصر، لکه افغانستان لکه اندونیزیا تر سوکارنو یوگوسلاویا تر ټیټو لاندې ټول دا هم یکې وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳
د سردار محمد داوخان صدارت او عمراني چاري

کله چې سردار محمد داؤد خان صدر اعظم شو نو اداري چارو او دهيواد عمران ته توجه وا ړول شوه. سيد شمس الدين مجروح چې لوړ رتبه وزير پاته شوی دی وايي چې سردار محمد داؤد خان جدي ؤ او عمراني چاروته يې ښه توجه کړې وه:

کاريگر سړی ؤ د فعاليت او عمران په لحاظ باندې په ملک کې زيات کار وشو، لاکن د طبيعت په لحاظ باندې يې له خپل تره سره کم فرق لاره ،

محمد هاشم خان سره، سخت ګیره سړی ؤ عسکري مزاجه سړی ؤ او ټول کارونه یې چې وکړه ورکې قابل افتخار کارونه هم دي دافغانستان اردو جوړول دي، عسکر قوي کول دي او ډېر ښه عسکري ماشین جوړ شو آبادي ډیره وشوه، سړکونه او عمارتونه او بعضې نور اصلاحات اداري او دامنځ ته راغلل، دې کې هیڅ شک نشته.

ډاکټر محمدحسن شرق چې د سردار محمد داؤدخان نژدې ملګری او د صدارت په وخت کې د قلم مخصوص مدیر پاتې شوی دی د دې دورې په فعالیتونو پوره خبر دی:

دمثال په ډول زه تاسو ته ویلی شم کله چې په ۱۳۳۲ کال کې محمد داؤد صدر اعظم شو په ټول افغانستان کې یوولس کیلو متره قیر ریزي شوی سړک موجود ؤ او کله یې چې د ۱۳٤۱ کال په پای کې استعفی وکړه نو په هغه وخت کې په افغانستان کې دوه زره کیلو متره قیرریزي شوی سړک موجود ؤ، دښوونې او روزنې په برخه کې تاسو ته وایم کله چې سردار محمد داؤدخان صدراعظم شو په پوهنتون کې دمحصلینو شمېر یوازې څلور سوه تنو ته رسیدئ خود محمدداؤد دصدارت دلس کلنې دورې په وروستي کال کې په پوهنتون کې دمحصلانو شمیر درې زره تنو ته زیات شو په اقتصادي ډګرکې دافغانیو ارزښت لوړ شو چې دیوه امریکایي ډالر نرخ ۳۸ افغانیو ته راښکته شو.

سردار محمد داؤد خان مالي او اقتصادي چارې عبدالملک خان عبدالرحیم

زي ته سپارلي وې چې خپله زده کړه يې په ترکيه کې کړې وه عبدالملک خان وکولای شول چې دهيواد مالي او اقتصادي چارې په ښه توګه سمبالې کړي ولې دی وزارت دومره دوام ونکړ او دکودتا په تور په زندان کې واچول شو. زموږ همکار يعقوب کاکړ تر ليرې کيدو لږ وخت وړاندې عبدالرحيم زي په لندن کې ليدلی ؤ:

ښاغلی عبدالملک عبدالرحيمزی دافغانستان وزير ماليه دامريکا څخه کابل ته دتلو په وخت کې ديو دوو ورځو دپاره په لندن کې پاته شو ښاغلي حکيمي دده مرستيال ؤماته يې په بانک کې تيلفون وکړ چې که زه هوټل ته ورشم او دښاغلی عبدالرحيم زي سره ووينم. عبدالرحيم زي زما څخه غوښتنه وکړه چې که دلندن وتاريخي ځايونو ته لکه د انګلستان بانک ته دی بوزم خو لومړی يی غوښتنه وکړه چې که يو ترکي رستورانت ته يی دډوډی له پاره بوزم هغه ؤ چې دی مې په لندن کې داستانبول نامي رستورانت ته دغرمې دډوډی له پاره بوتلئ دډوډی ترخوړلو وروسته موږ بيرته هوټل ته ولاړو خو کله چې هوټل ته ورسيدو ډاکټر نجيب الله دافغانستان سفير په هوټل کې دده دملاقات له پاره راغلی ؤ عبدالرحيم زي زما څخه معذرت وغوښت چې اوس مصروف يم او که خدای وکړي بيا به بل وخت دلندن تاريخي ځايونه ګورو، دوداع په وخت کې دده مرستيال ښاغلي حکيمي په خصوصي توګه راته وويل چې ښايي وکابل ته تر رسيدو وروسته به دی دوزارت چوکی دلاسه ورکړي هغسې هم وشوه کله

چې دی کابل ته ورسیدی موقوفه شو.

دعبدالملک خان کشر ورور عبدالاحمد عبدالرحیم زی چې په ویانا کې په زده کړه بوخت ؤ وایي چې سردار محمد داؤد خان هغه هم په خپل پروګرام کې نیولی ؤ:

داؤد خان چې دلته راغلی ؤ ماته یې وویل چې ما په خپل پروګرام کې د پولیسو په څانګه کې نیولی یې که ته په پولیسو کې وې په خاصه دلچسپه ده او پس له هغه څخه چې تنها هم راسره ورغیدئ وې ویل چې ته به راځې افغانستان ته باید یواځې پولیس مدنظر ونه نیسې بلکه سیستم د اداري دافغانستان چې وزارت داخله دی ټول مدنظر ونیسې او وروسته چې دلته یحیی خان طرزي سفیر شوی ؤهغه راڅخه خواهش وکړ چې تاسې به افغانستان ته له خیره راځئ زما اوس آخري دوری دسفارت دي زه وزیر هم وم سفیر هم یم زه قسم درته خورم چې زه اعلیحضرت ته داټول لیکم له محمود حبیبي سره می هم خبرې وکړې وایي هغه هم آماده دی تاسې هم ولاړشئ تاسې ته لویې چوکۍ دي هلته، لوی مسوؤلیت دی، ما مخ ورته راواړاوه ماویل نظر خو دې ډیر ښه دی اما یوشی دی چې ماته یې په مونشن کې وویل چې تاسې لاړشئ ویانا ته چې پاچا له تاسې نه خطر حس کاوه اوس څنګه یو دم ماته افغانستان ضرورت لري چې هلته یې خطر راڅخه حس کاوه او دوهم سوال زما دادی چې زما ورونه په زندان کې دي چې هغو دومره وطن ته کار وکاوه زه دهغو دپښو خاورو ته هم نشم

رسیدلی هغوی یې داسې تقدیر کړل نو ما به ځنګه تقدیر کړي په دی کاروکې. دامې ورته وویل. دطرزی په خپله خدای دې وبخښي اوس که ژوندی نه وي او ښکې یې په سترګوکې راغلې، ما ته یې وویل چې دا بدبختي دافغانستان ده نه د تاسې چې داسې حال راغلی دی، ما وویل هغه مسؤلین دې خدای ته جواب ورکوي.

داوخت ؤ چې دشوروې سره اړیکې ښې شوې دشوروي اتحاد په مرسته په افغانستان کې ډیرو پروژو په فعالیت پیل وکړ. د پروژو تر څنګ په پوځی ډګر کې هم دشوروی مرسته ډیره شوه دسردارد محمد داؤد خان مخالفان وایي چې همدا وخت ؤ چې په افغانستان کې د شوروي نفوذ پیل شو ولې قدرت الله حداد وایي چې هغه مجبوره ؤ او بله لاره یې نه درلوده:

په دې وخت کې دا دامریکې کومک له پاکستان سره زیات شو نظامي او اقتصادي نو افغانستان ته په یوه حساب تقریباً بله لاره نه وه پاتې ځکه چې هم دمملکت دودانۍ دپاره هم دچلیدلو دپاره اوهم مثلاً یو چا سره چې مونږ اوس یوه دعوه شروع کړله دهغه اوددې مملکت دومره زیات تفاوت داتهولې خبرې وې چې دا مشورت یې ورکاوه که روسان بې له قیدوشرطه له افغانستان سره کومک کوي نوودې کړي نو په دې خاطر داؤدخان یوه لویه جرګه دایره کړله چې په لویه جرګه کې دغه دبې قید و شرطه سیاسي خبره راغله او روسانو داومنله چې مونږ دابې قید و شرطه کومک کوو نو له هغه ځایه څخه دا کومکونه شروع شول نو داچې یعنی که

ظاهرخان او داؤدخان دانه غوښتل چې روسان دې افغانستان ته راشي زه په دې حصه کې دوی دواړه ملامت نه بولم په دې چې یعنی هغه نیکسن د امریکا مرستیال جمهور رئیس چې راغلی ؤ افغانستان ته دغه خبره یې کړې وه چې دافغانستان خلک ټول غله دي او دا خبره تر اوسه پورې دافغانانو له زړه نه ده وتلې کومک یې هم ونه کړ نو په دغه ترتیب سره یعنې ظاهرخان او داؤد خان به ډېرې غلطۍ درلودې په هغه کې هیڅ شک نشته مگر دغه آرزو به یې نه درلوده او دا یو مجبوریت ؤ او بالآخره پاکستان په مونږه لاره وتړله دغه لاره د ترانزیت وتړل شوه مالونه په بندر کې پاته شول په کراچۍ کې، دغلته د خلکو صادراتی مالونه چې وو په زرهاوو ټنه ممیز او نور شیان دا ټول خراب شول تجارت بېخي سقوط وکړ ختی هغه څوک چې تولید یې کاوه لکه دهقانان هغه بیکاره پاته شول نو دلته خو یې صاحب مونږ پاک دیوال ته ودرولو دا بالکل طبیعي خبره ده چې مثلاً که ټولې دروازې سړی په ځان باندې تړلې ووینې نو سړی له کړکۍ خیز کوي چاره نشته.

دسردار محمد داؤد خان په وخت کې دشوروي سره اړیکي ښې ولې دپاکستان سره اړیکي خرابې شوې، دافغانستان پخوانی جمهور رئیس پروفیسر صبغت الله مجددي وایي چې دی هم د شوروي دمخالفت له کبله په زندان کې اچول شوی ؤ:

داؤد خان صدراعظم ؤ نو په هغه وخت کې دروسانو نفوذ هم هلته

شروع شوي ؤ، په افغانستان کې دوی خپل نفوذ وړاندې کړی ؤ او ددوی نمایندګان او متخصصین او انجنیران او ډاکتران دارا تلل نو فعالیت ددوی شروع شو دمسلمانانو په مقابل کې بیا کمونیستانو زه تهدید کړم د سنه ۱۹۵۹ په اوایلو کې یعنې چې سنه ۱۳۳۸ وه په هغه وخت کې یې تهدید کړم دا ببرک کارمل او خیبر راغئ دده دخولې نه یې ماته احوال راکړ چې تاسې یواځینی سړی یئ په افغانستان کې چې زمونږ په مقابل کې تاسو کارکوئ او تبلیغات کوئ که موږ سره جوړ شې نو چې هر څه غواړې مونږ تاسو ته حاضر یو چې دریې کړو هم هغه ؤ چې خبره یې جوړه کړه حکومت ته یې وویل چې دا خروسچوف راځي افغانستان ته خروسچوف وژني او حکومت بدون د کومې محاکمې او پوښتنې نه دحوت میاشت وو چې د کوره یې راوویستم بندي یې کړم په یوه تیاره کوټه کې یې واچولم چې په یو کال کې ما لمر نه دی لیدلی په درې نیم کاله کې مې خپل اولاد هم نه ؤ لیدلی.

سیدقاسم رښتیا چې د سردار محمد داؤدخان په وخت کې د کابینې غړی او د مطبوعاتو مستقل رئیس پاتې شوی دی وایي چې په دې دوره کې اجتماعي چارو ته دومره توجه نه وه شوی:

زه په اخري کلو کې وزیر وم د مطبوعاتو، رئیس مستقل د مطبوعاتو وم په کابینې کې وم او د داؤد خان په وخت کې اقتصادي مسایلو ترجیح درلوده او سیاست داخلي خصوصاً اجتماعي چارو ته

چندان توجه نه وه. مور هم گویا په کابینه کې پر هغه باندې ډیرې خبرې نه وې کړې یوائې یې دښځې دحجاب په حصه کې یو ابتکار وکړ، په هغه کې هم بې له دې چې له چاسره مشوره وکړي ده په خپله کړې وو او هغه گویا په آخره کې کامیاب شو او تر یوې اندازې پورې هغه خوب، هغه آرزو چې امان الله خان درلوده دیرش کاله وروسته د داؤدخان په ذریعه بیا عملي شوه لاکن په اجتماعي مسایلو کې داؤدخان تر آخره پورې په لس کاله کې چې صدراعظم ؤ په دې حصه کې کوم داسې یو گام نه دی اخیستی.

دافغانستان دچارولیکوال لویس دوپری په خپل کتاب کې وایي چې دافغانستان په تاریخ کې دا دوره بې حده مهمه او ۱۹۵۹ کال دیادولو وړ دی دهمدې کال په جشن کې شاهي کورنۍ او دحکومت غړي دخپلو میرمنو سره یوځای راوتلي وو چې ورکې ښځوته اجازه ورکړل شوې وه چې خپلې چادرۍ لیرې کړي .که په کابل کې دا پروگرام کامیابه ؤ ولې په کندهار کې دپوره مخالفت سره مخامخ شو، بلوا جوړه شوه چې ورکې ډیر خلک مړه او ډیر نور بندیان شول.

۱٤

د سردار محمد داود خان استعفی

ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې د افغانستان خلکو ته دډيموکراسۍ ورځې وريا دې وې او نوريې د ډيکتاتورۍ زغم نه درلودئ.

په افغانستان کې څه بدلون راغلی ؤ پس له دې چې دشاه محمود خان لنډه دوره ختمه شوه په داؤدخان باندې داتور لګيدلی ؤ چې عامل دډيموکراسۍ د شنډيدلو دی ؤ نو کوم هغه خلک چې د ډيموکراسۍ سره يې علاقه لرله يا يې له سياسي آزادۍ سره علاقه لرله دوی پرداؤدخان باندې نشو تولیدلی بيرته چې يو حرکت راشي دوهم په خارجي سياست

کې هم تقریباً بدلون راغلی ؤ مرحله شدیده دسوړ جنګ چې محصور کول دشوروی په منطقه کې ؤ هغه دوره نسبتاً پای ته رسیدلې او شوروي بیرته فعالیده نو دلته هم د داؤدخان شخصیت ته ډیر ضرورت نه ؤ او دریم عامل به دا وو چې په اداري مسئله کې هم ورو ورو کنټرول دلاسه تلو ځیني وقایع شوي وو په سرحدي مسایلو کې دباجوړ مسئله وه ځینی خلک وژل کیدل، امنیت خرابیدئ داشیان به ددې باعث ګرځیدل. لیکن زه فکر کوم چې دلته په خپله پخواني پاچا هم علاقه لرله چې یو دده په وخت کې نسبتاً داسې آزاده دوره دې راشي چې دخلکو سیاسي آزادۍ ترلاسه شي او په دې افتخار کې دی هم شامل شي او هلته زه شخصي معلومات هم لرم چې په دې کې ده ډیر وخت نه پخپله هم تماسونه دخلکو سره نیول.

د ډاکټر حامد ترخنګ نور خلک هم باور لري چې دافغانستان پخواني پاچا محمدظاهرشاه په خپله علاقه لرله چې دیکتاتوري ختمه او ډیموکراسي ته لاره خلاصه کړي خو دی په خپله وایي چې دافغانستان نورو شاهانو هم په دې لاره کې هڅه کړیده:

باید تاسې ته ووایم چې نه یوائې زما په دور کې بلکه هروخت او په هره زمانه کې او په خاصه توګه په دې وروستیو وختوکې دافغانستان دباچاهانو سره دا خیال ؤ چې په هیواد کې ډیموکراسي او اصلاحات

راشي خو هغو ته شرايط مساعد نه وو زما د پاچاهۍ په دوره کې د تعليم
يافته ځوانانو شمير په هيواد کې زيات شو او دوی وکولای شول چې د دغو
هيلو د پرمختګ په لور کې کار وکړي او په دې ترتيب سره د هيواد اساسي
قانون جوړ شو او د ډيموکراسۍ دور پيل شو او د هيواد دری ګونې قواوې
سره جلا شوې او دا يو نيک اقدام و ځينې ګوت نيونه کوي چې دا شرايط
هسې هم راتلل خو که بهرني تحريکات د دې سبب شي چې يو نيک اقدام له
مينځه لاړ شي دا بيله خبره ده.

سيد قاسم رښتيا وايي چې د داؤد خان د صدارت د دورې په پای کې
نارضايتي راغلې وه:

په آخر د دورې د داؤد خان کی دا افکار پيدا شوي وو، دا نهضتونه
پيدا شوي وو نارضايتي ډېره وه چې ولې په افغانستان کې دا اصلاحات نه
راځي؟ ولې په افغانستان کې آزادي نه راځي؟ ولی په افغانستان کې
آزادي د بيان نه راځي؟ ولې د آزادې شوری انتخابات نشته؟ نو دلته دا په
صورت محرک موجود ؤ لاکن ظاهر شوی نه ؤ دلته دوه کارونه هم وشول
چې ظاهرشاه يې مجبور کړ چې داؤد خان ليرې کړي يو دليل دا وو چې ده
د پښتونستان په حصه کې ده داسې قدمونه واخيستل چې بالاخره په قطع
مناسبات منجر شول د افغانستان او پاکستان ترمنځ او دلته په دې هم

کفایت و نه کا په داخلی صحنه کې هم ګویا وضعیت ډیر نازک شو ځکه

چې د خلکو شکایتونه زیات وو چې داؤد خان ګویا چا ته موقع نه ورکوي او

ګویا په محدوده حلقه کې محصور دی.

د داخلي پالیسۍ ترڅنګ د ګاونډیو هیوادونو سره اړیکې مهمې وې،

سیدشمس الدین مجروح وایي چې د افغانستان او پاکستان تر منځ سړه جګړه روانه

وه او دا ترتیب نورنه چلیدئ:

په هغه باندې دوه دلیله وو یو دا دی چې د افغانستان او پاکستان

ترمنځ اختلاف او جنګ سرد روان وو او د پاکستان رادیو او اخبارونو

دافغانستان په شخصي نظام باندې حملې کولې، راډیوګانو ورپسې

خبرې کولې په خلکو کې یو قسم عکس العمل پیدا شو دنظام په مقابل

کې او د دنیا سره هم زموږ روابط، ارتباطات وو قرضې موغوښتلې،

پیسې موغوښتلې، کومکونه موغوښتل نو هغوی هم داسې فکر کوئ

چې داکومکونه له ملتونو سره کیږي یوائې د حکومتونو او داشخاصو

سره خونه کیږي که نه باید یو داسې نماینده ګي وکړای شي یو څوک چې

خارجي کومکونه غواړي یا خارجي روابط ساتي یا خارجي معاملات

کوي په اصطلاح نو په دې لحاظ دخارج په لحاظ او دداخل په لحاظ باندې

یو تحول ته ضرورت لیدل کیدئ ددې ضرورت تشخیص وشو او ددې

ضرورت تشخیص په خپله ظاهرشاه کړی ؤد دې تشخیص ضرورت ته داؤدخان هم ملتفت و دا مسایل وو په هغه وخت کې زه وزیر وم یو څو کسه وزیران وو زیات نه ؤ په هغه جمله کې یو زه وم، یو ډاکتر محمد یوسف خان ؤ ډاکتر علي احمدخان وزیر معارف ؤ او علي محمد خان دا یو پنځه شپږ کسه وو چې پردې باندې کله چې سردار محمد نعیم خان وزیر خارجه ؤ په هغه وخت کې او معاون صدارت هم ؤ د سردار محمد داؤد خان کشر ورور دا پنځه شپږ کسه کله کله په دې باندې راغونډیدو د محمد داؤدخان په کاله کې یادمحمد نعیم خان په کاله کې او په دې مو خبرې کولې چې دا تحول راولو. په څه صورت یې راولو سردار محمد داؤدخان په دې شکل ؤ چې په افغانستان کې به لویه جرگه راغونډه کړو خلکو ته به ووایو چې تاسو څه غواړئ پاچاهی غواړئ؟ په څه ترتیب یې غواړئ؟ یا جمهوریت غواړئ؟ پاچاهي دي نه وی جمهوریت دې وي په دې صراحت باندې په دې اندازه هرڅه چې خلکو وویل هغسې به وکړو.

داسې ښکاري چې پر جمهوري نظام دلویې جرگې فیصله عملي نه وه سیدشمس الدین مجروح هم د دې خبرې سره موافق دی او وایي چې دا خبره یو مخ عملي نه وه یوازنی عملي کار داؤ چې شاهي مشروطه حکومت او داساسي قانون مسوده جوړه شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما یادېږي ملګرو زمانه تائید کړی دی دا یوازې زما نظر نه ؤ لاکن زه په دې عقیده یم چې اول کرت د پاره دا نظر ما ورته وواېه نورو ملګرو زما تائید وکړو زه په دې پوهیدم چې دا خبره صحیح نه ده که تاسې محض غواړئ چې خلکو ته یو ظاهرداري وکړئ نو لویه جرګه به راغونډه کړئ ټول به ووایئ تخت و بخت برقرار ، موږ پاچاهي غواړو داسې یو شی به ترې نه راوځي. که تاسې رښتیا غواړئ یو حرکت وکړئ د قانون اساسي یوه مسوده جوړه کړئ چې په هغه کې مثلاً د شوری قدرت او صلاحیت معلوم وي او د صدراعظم مسئوولیت د شوری په مقابل کې معلوم وي رایه اعتماد واخلي شوری یې تائید وکاندې که شوری یې تائید نه کاوه برطرف کیږي به. پاچاهي او حکومت بیل کړئ په نور مملکت کې ډیرې خلاګانې قانوني شته دي دا قوانین راغونډ شي په دې باندې باید کار وشي او دغسې یو قانون اساسي اول وړاندې کړئ او که خلکو قبول کړ تر هغه وروسته به اصلاحات شروع شي د قانون اساسي د مسودې کمیته وه په هغه کې زه د کمیټې رئیس وم او په هغه کې متخصصین هم وو د حقوق اساسي حتی یو خارجي مشاور هم مونږ لاره د فرانسې نه مو دعوت کړی ؤ لوی سړی ؤ پوه سړی ؤ ، حتی د الجزایر پر قانون باندې یې هم کار کړی ؤ له بعضې نورو اسلامي ممالکو سره هم آشنا ؤ هغه مو غوښتی ؤ . بیا دا قانون

اساسي چې جوړ شو د قانون اساسي خو يو هدف دا ؤ د پاچاهي کورنۍ
څخه بايد صدر اعظم ونه اوسي که صدراعظم د پاچا سره تعلق ولري
مشکل دی چې خلک هغه بيا مسوول کاندې برطرفه يا د محاکمې لاندې
ونيسي نو سردار محمد داؤدخان مستعفی شو خوشحاله نه ؤ خوشحاله په
دې نه ؤ چې سردارمحمد داؤدخان دا فکر نه کاوه چې ګڼي دی د پاچاهي
کورنۍ په حيث باندې تر دې تعريف لاندې راشي چې دی د پاچا د کورنۍ
دی. ډاکټر يوسف خان او د اخلک منځ ته راغلل او زه د وزير عدليې په
حيث د قانون اساسي د کميټی د رئيس په حيث باندې تعيين شوم او په دوو
کالو کې مو داشی تکميل کړ.

سردار محمد داؤدخان مستعفي شو ، عبدالحميد مبارز چی په همدې وخت
کې د مطبوعاتو په وزارت کې لوړ رتبه مامور ؤ وايي چې يوه ورځ وروسته د خپلو
نورو همکارانو سره يو ځای د سردار محمد نعيم خان کورته ورغی:

هغه ورځ چی سردار محمد داؤدخان دصدارت د مقامه استعفی وکړه
په داسبا ورځ عبدالرشيد لطيفي ، مولانا ارشاد ، محمد ابراهيم عباسي او
زه په خپله دسردار محمد نعيم خان کورته ورغلو چی د بهرنيو چارو وزير ؤ
داچې دافغانستان مطبوعات دبهرنيو چارو دوزارت تر اداري او کنټرول
لاندې وو د بلې خوا دده وظيفه هم پای ته رسيدلې وه نو دښاغلي لطيفي

دغوښتنې سره سم مو،، و محمد نعیم خان ته ورغلو سردار محمد نعیم خان ومو،، ته په خپله هرڅه روښانه کړه ده ومو،، ته وویل چې افغانستان ته ټوله دنیا دیوه فیوډالي شاهي نه پرته په بل نظرنه ګوري مو،، ددې دپاره چې ددې مونارشي نه چې په فیوډالي بنسټ ولاړه ده خلاص شو نو پریکړه مو وکړه چې حکومت استعفی وکړي او داساسي قانون د جوړولو او وړاندې کولو دپاره لاره خلاصه شي چې په هیواد کې یوډول دیموکراسي رامنځ ته شي.

شپږم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵

انتقالي دوره

که څه هم اعليحضرت امان الله خان او وروسته بيا محمدنادرشاه اساسي قانون جوړ کړ او ترهمدې دورې پورې پاته ؤ ولی عزيز نعيم وايي چې دا اساسي قانون دوروستي وخت دتقاضاؤ سره برابر نه ؤ:

د ۱۹۳۱ع کال اساسي قانون ديو وخت له پاره جوړ شوی ؤ او د وروستي وخت دتقاضا وو سره برابر نه ؤ ددې کبله دا احساس همېشه دسردار محمد داؤدخان سره موجود ؤ که چېرې دلوړ څخه حرکت رانشي او د کښته څخه منځ ته راشي نو هغه به په ډېر بدشکل منځ ته راشي دا

دلیل ؤ چې سردار داؤد خان به همیشه د خپلو وزیرانو سره صلاح مشورې او خبرې کولې نو همدا دلیل ؤ چې سردار داؤدخان اعلیحضرت محمدظاهرشاه ته وړاندیز وکړ چې شاهي مشروطه نظام جوړ شي او دیوه اساسي قانون په رڼا کې سلطنت او حکومت سره جلا شي ډېر وخت د دې وړاندیزونو جواب ونه ویل شو نو څکه سردار محمد داؤدخان مستعفي شو په هر حال د هغه استعفی ومنل شوه او د نوي صدراعظم په هکله یې نظر وغوښتل شو یو دهغو کسانو څخه چې داؤدخان د خپل جانشین په توګه معرفي کړی ؤ چې د دې کار تر عهده وتلی شي هغه ډاکټر محمد یوسف ؤ. او وروسته ډاکټر یوسف خان دې کار ته وګومارل شو خو کله چې نوی حکومت جوړ شو یوه بله پالیسي یې غوره کړه په تبلیغاتو کې د داؤدخان پر ضد خبرې وې او پخوانۍ دوره د استبداد د دورې په نوم یاده شوه او د ډاکټر یوسف حکومت د دیموکراسۍ عصرو بلل شو.

عبدالحمید مبارز چې ډاکټر محمدیوسف د نژدې پېژندئ وایي چې د هغه د لیاقت له کبله نوموړی دې مقام ته ورسیدئ:

ډاکټر محمد یوسف د سردار محمد داؤدخان د اولې دورې یو ډیر پوه او لایق وزیر ؤ دی پېژندل شوی شخصیت ؤ، بل دا چې دی د سردار محمد داؤد او د پاچا د ډاډورسړی ؤ. له دې کبله په هغه مهال فکر کیدئ چې

د دوو کسانو څخه به بنایي چې یو د صدر اعظمۍ د پاره وټاکل شي چې یو
ډاکټر یوسف او بل سړی ډاکټر محمدظاهر ؤ فکر کوم چې ډاکټرظاهر
دا بلنه ونه منله خو ډاکټر یوسف دا بلنه و منله چې صدراعظم شي.

ډاکټر محمدیوسف خان وایي چې پخواني صدراعظمان د سلطنتي کورنۍ
خلک وو او په دې کار سره نورهم د هغه کار ګران شوی ؤ:

انتقالي دوره زما د پاره آسان کار نه ؤ ،زما د مخه صدراعظمان
د سلطنتي کورنۍ څخه وو او دا د هغوی د قدرت اصلي منبع وه کله چې
د اساسي قانون په اساس حکومت د سلطنتي کورنۍ څخه جلا شو نو
صدراعظم باید د حزبي لارې او د خلکو په ملاتړ راغلی وای ولې په هغه
وخت کې احزاب نه وو او ملي پشتیباني په منظم ډول نه وه موجوده
د انتقالي حکومت د قدرت یوائیني منبع د هغوی کار او د سلطنت اعتماد
ؤ خو باید دا خبره وکړو چې په دی لاره کې مشکلات موجود وو په دې دوره
کې پاچا تجویز وکړ چې اساسي قانون جوړ شي نو په دې لاره کې یې
مسوولیت زما په غاړه راواچاوه چې په انتقالي دوره کې اساسي قانون
جوړ کړو هغه مسئلې لکه لویه جرګه چې په شاه پورې مربوط وي سرته یې
ورسولې او لویه جرګه یې راوغوښته.

پوهاند جاوید وایي چې خلک ځکه خوشحاله وو چې د صدارت څوکۍ

دشاهي کورنۍ دانحصار څخه راوتلې وه:

دانتقالي دورې په راتګ خلق ددې امله خوشحال وو چې نوی قانون اساسي منځ ته راغی په دې موجب دحکومت تصدي یا دصدارت څوکۍ د شاهي کورنۍ څخه خلاص او خلقو ته وسپارل شوه یعني دولت دحکومت څخه جلا شو څرنګه چې تاسې خبریاست دمیزان په نهم په ۱۳٤۳ کال کې د افغانستان نوی اساسي قانون تصویب شو.

ډاکټر عبدالصمد حامد چې ددې اساسي قانون دجوړيدلو دکمیټې غړی ؤ وايي چې په اساسي قانون کې افغاني دود او دعصر غوښتنې په نظر کې نیول شوې وې:

په دې قانون اساسي کې کوشش کیده چې د یوې خوانه د افغانستان ثقافتي او دخلکو دعلاقې او واقعیتونو په بنا باید هر نظام چې راځي داسلام په اصولو ولاړ نظام وي دبلې خوانه دافغانستان نورې عنعنې چې په هغه کې شاهي سیستم ؤ او لویه جرګه وه دې شیانو ته هم ځای ورکړ شي او یو چوکاټ ددغه خصوصیت په چوکاټ کې طرح شي دبلې خوانه باید ددې قانون اساسي په چوکاټ کې نوي اوضاع دجهان او دسبا ضرورتونو ته هم باید مثبت ځوابونه ورکړل شي او داسې یوه لاره دې پیدا شي چې داسلام داصولو په چوکاټ کې خلکو ته په سیاسي فعالیت کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وندې اخيستلو مجال ميسر شي بې له دې چې په دې بهانه يا هغې بهانه

يوې خاصې طبقې ته د قدرت انحصار يا اجاره ور تر لاسه شي. دا اصلي

تفکر ؤ چې د دې تفکر نتيجه داوه چې د يوې خوانه بايد آزادي گانې راشي

د بلې خوانه دې شاهي کورنۍ په سياست کې ونډه وانخلي خپله پاچا ته

البته وظايف ترغاړه شوي وو.

دا اساسي قانون په هغه لويه جرگه کې تصويب شو چې په ۱۳۴۳ هـ ش

کال کې د ميزان په مياشت کې راغوبښتل شوې وه ډاکټر محمد يوسف خان وايي

چې دالويه جرگه آزاده او ورکې مداخله نه ده شوې:

تاسو ته معلومه ده چې لويه جرگه زموږ عنعنوي مؤسسه ده او لوی

کارونه بايد په لويه جرگه کې اجرا شي نن ورځ هم زه دلويې جرگې

طرفداريم چې په افغانستان کې جوړه شي او د نن ورځې مسئلې حل کړي

په هغه وخت کې يوه آزاده لويه جرگه انتخاب شوه دحکومت مداخله ډيره

کمه وه په حقيقت کې موږ هيڅ مداخله ونه کړه که چيرې مداخله شوې وي

نو په هغه زه نه يم خبر په دې جرگه کې دهيواد په هکله ډيرې آزادانه خبرې

وشوې په دې لويه جرگه کې اساسي قانون درايو په اکثريت پاس شو.

دنوي اساسي قانون له مخې انتخابات سر ته ورسيدل اولسي جرگه جوړه

شوه او ډاکټر محمديوسف خان دصدراعظم په توگه وټاکل شو ترڅو د پارلمان څخه

داعتماد رایه ترلاسه کړي. میرمن معصومه وردک په دې وخت کې په اولسي جرګه کې یوه فعاله وکیله وه:

په شورى کې کوشش کیدئ چې رایې علني وي او مستقیمې وي، حکومت ته چې رایې ورکول کیږي باید علني ا و مستقیمې وي مګر ځینی چپیان وو چې هغوی کوشش کاوه چې رایې سري وي. ولې هغو دمخه، پیش له انتخاباتو څخه هغو دحکومت سره تماسونه نیولي وو چې که تاسې موږ سره کومک وکړئ چې وکیلان شو بیا په رایه کې ستاسو سره موږ کومک کوو مګر ظاهراً موږ له تاسوسره مخالفت کوو نو په دې خاطر دغه موضوع شوه چې رایي علني وي یا سري وي پر دغه موضوع باندې یو کش مکش ؤ په شوری کې عسکر راغلل د ننه شوراته، وکیلانو وویل چې عسکرو او پولیسو ته ضرورت نشته باید دوی ووځي بیا فیصله وشوه چې بـه رایه به سري وي او حکومت دې راشي سامعین دې رانشي د ننه په شوری کې دباندې به لاوډسپیکرونه ودرول شي خلک به خپلې خبرې وکړي کله چې سهار موږ راغلو په شوری کې ناست وو چې فیرونه شروع شول او ددریم دعقرب حادثه وشوه.

ډاکټر محمدیوسف خان وایي چې دده په مقابل کې فعالیت کمونیستانو او هغو کسانو پیل کړی ؤ چې اساسي قانون یې په ګټه نه ؤ:

تاسو ته معلومه ده کله چې زه دوخت د پاچاله خوا د صدراعظم په توګه انتخاب شوم باید د ملي شورى څخه مې داعتماد رايه ترلاسه کړې واى کله چې د نوي اساسي قانون له مخې اولسي جرګه او مشرانو جرګه جوړه شوه نو په دغه وخت کې په پارلمان کې تحريکات او لاس وهنه پیل شوه داتحريک دهغو کسانو له خوا پيل شو چې اساسي قانون يې په تاوان او يا داچې زه يې په شخصي او يا د کورنۍ په تاوان وم. تاسو ته بايد وواىم په هغه ورځ چې زما حکومت د اولسي جرګې څخه داعتماد رايه غوښته د اولسي جرګې دروازې خلاصې وې هغه محصلين چې د کمونستانو له خوا اغواشوي وود اولسې جرګې تالار اشغال کړ او حکومت ته يې موقع ورنه کړه چې داعتماد رايه واخلي اما يوه ورځ وروسته زه اولسي جرګې ته ورغلم خپل پروګرام مې وړاندې کړ او د کابينې لست مې وړاندی کړی بی له څو کمونستو وکيلانو ټولې اولسي جرګې داعتماد رايه راکړه.

که د شورى په تالار کې ډاکټر يوسف خان وکولاى شول چې داعتماد رايه ترلاسه کړي ولې دباندې مظاهرې جوړې او د ۳ عقرب پېښه منځ ته راغله چې ورکې څو کسان ووژل شول زمونږ ملګرى اسحق نګارګر په دې وخت کې د پوهنتون استاد او دا ورځې وريادې دي:

کله چې د دريم دعقرب پېښه رامنځ ته شوه او د ډاکټر يوسف خان

حکومت له پښو وغورځیده میوندوال د کابینې په جوړولو مامور شو نو په هغه وخت کې د پوهنتون دځوانانو په منځ کې داسې ډېر تاوتریخوالی لیدل کیده نو میوندوال په خپله کابل پوهنتون ته راغی توره دریشي یې اغوستې وه او دځوانانوله تودو احساساتو سره مخامخ شو او هغوته یې په خطاب کې وویل چې دی به د دریم دعقرب د پیښې مسئولین محاکمه کاندي خو وروسته چې دمسئولینو دا محاکمه ونه شوه نو د پوهنتون ځینی استادان لاړل هلته په صدارت کې یې له میوندوال صاحب سره خبرې وکړې بیا له هغه نه وروسته بیرته دپوهنتون او حکومت مناسبات سره ګډوډ شول او هم هغه مظاهرې او اعتصابات له سره پیل شول.

۱٦

اساسي قانون

د ۱۳٤۳ کال اساسي قانون داسې يو سند ؤ چې ورکې ډيموکراسي او شاهي مشروطه نظام تضمين شوي ؤ په دې اساسي قانون کې اجرائيه، مقننه او قضائيه قواوې بيلې شوې او پاچا د ملي حاکميت د ښکارندوی په توگه وپيژندل شو، داکتر احسان روستا مل تره کی چې يو حقوقدان او دعدليې وزير پاتې شوی دی وايي چې دا يو پرمخ تللی اساسي قانون ؤ:

دا اساسي قانون دانکشاف په لور د ملکونو د مقتضياتو او شرايطو په

نظرکې نیولو سره دد یموکراسۍ او دبشري حقوقو اکثر اصلونو ته په متن کې ځای ورکړی دی خو دډیروا ړخونو له نظره دجامعې دسیاسي شعور دتکامل له سطحې څخه پورته او دهغه وخت دحاکمه هیئت د سیاسي حوصلې او روحیې نه تریو حده پورې خارج ؤ څرنګه چې په عملي توګه دا ناسازګاري دهغو تعرضاتو او صدماتو په مقابل کې چې پر اساسي قانون باندې وارد شوي دمقاومت دنه کولو په شکل ظاهر شو په بل عبارت د ۱۹٦٤ کال اساسي قانون په داسې شرایطو کې وضع اونافذ شو چې افغاني جامعې دډیموکراسۍ او دهغه دحدبندۍ سره چې ددې سند په وسیله صورت موندلی ؤ په عمل کې پیژندنه درلوده دبیان دآزادۍ نشتوالی، دآزادو جرایدو داجازې عدم موجودیت، داجتماعاتو منع، دسیاسي اوصنفي جمعیتونو نشتوالي، دانساني حقوقو محدودیت، دشخصي مصوونیت نشتوالی، دقضایي مصوونیت نشتوالی او نور دافغاني جامعې مدني او سیاسي فضا ددغه اساسي قانون دانفاذ نه مخکې مختصر تصویر ښیي زما په عقیده ښخوا تردې چې دغه اساسي قانون چې ځینې مهمو موادویې دلسو کلونو په موده کې د تطبیق امکان پیدا نه کړ تنظیم او نافذ شي لازمه وه چې د ۱۹۳۰ کال داساسي قانون په چوکاټ کې متناسبه او لازمه تیاری نیول کیدای او هغه آزادي او حقوق

چې د ۱۹۳۰ کال د اساسي قانون په چوکاټ کې د خلکو د پاره پېژندل شوی وو په واقعي او عملي توګه رعايت کېدای او برعکس هغه مواد چې د عصر له مقتضياتو سره يې سازګاري نه درلوده له نظره غورځېدلي وای.

د ناسازګاريو تر څنګ د ځينو خلکو په خيال په دې اساسي قانون کې د نهمې مادې په اساس پاچا ته ډېر واک ورکړل شوی ؤ. ډاکټر عبدالصمد حامد چې د دې اساسي قانون مسوده جوړه کړې ده وايي چې بله لاره نه وه موجوده:

ځينو خلکو پر دغه نهمې مادې باندې تنقيد کاوه، ليکن د افغانستان د هغه وخت د وضعې په بنا چې نه احزاب موجود وو او نه نورې سياسي بنيې موجودې وې چې هغوی د خلکو د ارادې تمثيل وکړې نو قدرتي بله لاره نه وه غير له دې چې د سلطنت مقام ته چې عنعنوي ريشه يې لرله ځينې مهم صلاحيتونه لکه اعلان حرب، يا د شورۍ انحلال يا د لويې جرګې راغوښتنه وسپارل شي مخصوصاً چې او س ګورو چې څومره مشکلات مونږ دې شيانو کی لرو دا چې هره نوی مرجع بايد د خلکو له خوا د قبول وړ ګرځېدلې وای او هغه بايد تجربه شوې وای د دې لحاظه دا قانون اساسي مناسبه ؤ ليکن بدبختانه په عمل کې د قانون اساسي د تطبيق کېدلو د پاره بيا کوم کارونه چې بايد شوي وای هغه موجود نه وو اول مشکل داؤ چې د افغانستان د سوابقو د لحاظه مدرن تنظيمي سازمانونه موجود نه وو لکه

احزاب او نورې اتحاديې چې دوی دې بيا دسياسي مرامونو دتحقق دپاره هڅه وکړي او که انحراف چيرته ترلاسه کيږي دهغې په مقابل کې مقاومت وکړي او دوهم هغه ټکي چې دقانون اساسي په طرح کې موجود وو چې په لويه جرګه کې بيا بدبختانه حذف شول هغه دا وو چې بايد داحزابو قانون د تقنيني فـرمـان په واسطه دانتـقـالي دورې دحکومت په واسطه لکه دمطبوعاتو دقانون او لکه نوروقوانينو غوندې داجتماعاتو او انتخاباتو قـوانين غـونـدې بايد داحـزابو قـانـون هم وتلی وای چې اول انتـخـابات داحزابو دمـوجوديت په اساس منځ ته راغلي وای بدبختـانه پـه هر غـرض چې وو دا قـانون بيا حذف شو داسې مـحول شـو چې بايد داحزابو قـانون دلومړی شوری له خوا وټاکل شي اوهلته هم لکه چې معلومه ده بيا عوامل داسې راغلل چې قانون تر اخره پورې پاس نه شو چې نو نتيجه يې زما په نظر داشوه چې پټ په غيـر مشروع توګه هغه ډلې چې خارجي ارتباطات يې لرل هغوی فعال وو او نور مجال ددې پيدا نشو چې نورې سياسي ډلې موجودې شي. په آخره کې اخواني حرکتونه هم چې شروع شول هغوی هم تقريباً په عدم مشروعيت کې دعکس العمل په بنا منځ ته راغلل.

خو پوهاند جاويد ددې اساسي قانون دځينو موادو سره پوره موافقه لري:

ددې قـانون په څلورويشتـمه مـاده کې راغلي دي چې دپادشاه زوی،

لور، ورور، خور او د دوی ښځې میړونه او زامن او لوڼې او د پادشا تره او د تره زامن پادشاهي کورنۍ ده. د دولت په رسمي تشکیلاتو کې پادشاهي کورنۍ په پادشاه او ملکه پسې جوخت ځای نیسي د پادشاهي کورنۍ لګښت د پادشاهي لګښتونو په بودجه کې ټاکل کیږي، لقبونه یې د پادچاهي کورنۍ له پاره دي او د قانون د حکمونو سره سم ټاکل کیږي د پادشاهي کورنۍ غړي په سیاسي ګوندونو کې ګډون نه کوي او د غه وظیفې په غاړه نه اخلي یو صدارت عظمی یا وزارت دوهم د شورۍ غړیتوب دریم د سترې محکمې غړیتوب. د پادشاهي کورنۍ غړي خپل حیثیت د پادشاهي کورنۍ د غړو په صفت ترڅو چې ژوندي وي ساتي. داخبره یا دا ماده چې یو ډیموکراتیک او مترقي ټکۍ ؤ دننه په هیواد کې او په بهرنیو محافلو کې د ډیر تود استقبال سره مخامخ شوه متأسفانه سردار داؤدخان په دې مصوبه خوښ نه ؤ.

عزیز نعیم د اساسي قانون دې مادې ته د شک په ستر ګه کتلي او وایي چې دا ماده د هغه د پلار او اکا سردار محمد نعیم خان او سردار محمد داؤدخان د منزوي کیدلو په غرض راوړل شوې وه:

د ځینو افواهاتو او خبرو څخه داسې معلومیږي چې ښایي اعلیحضرت د ځینو تلقیناتو تر تأثیر لاندې راغلی وي او د سردار محمد

داؤدخان او دهغه دتیم موجودیت یې ځان ته خطرباله او یا کیدای شي چي دسردارمحمد داؤدخان د دورې ترقي او پیشرفت حسادت ته هڅولی وي په هر صورت وروسته داسي معلومه شوه چي بنا یې هغې ډلې چي داساسي قانون مسوده جوړه کړه اعلیحضرت هڅولی وي چي سردار داؤدخان او سردار محمدنعیم خان منزوي کړي.

د دې اساسي قانون په یوه بله ماده کي ویل شوي دي چي پاچا غیر مسؤول او واجب الاحترام دی. ډاکتر عبدالصمدحامد وايي چي دا ماده یوه لفظي اشتباه او باید داسي نه وای:

تنقید ددې لحاظه کیده چي یو د اسلامي نقطې نظره په دې چي هلته هیڅ انسان کامل مصئوونیت نه لري هرڅوک دخپل عمل مسؤول دی او مخصوصاً صلاحیتونه چي د پاچا سره وي باید مسؤولیت هم ولري دلته زما په نظر یوه لفظي اشتباه وه مسؤلیتونه دوه خیل مسؤلیتونه دي یو سیاسي مسؤلیتونه دی او یو اخلاقي او ایماني اوقسماً جزايي مسؤلیتونه دي. دلته خبره دسیاسي مسؤلیتونو نه وه، سیاسي مسؤلیت معمولاً حکومتونه لري چي بیا ترې سلب اعتماد کیږي او دبل حکومت په واسطه تعویضیږي او دسلطنت په باره کي نو دا مسؤلیت نه تطبیقیږي په دې چي داسي نه کیږي چي د یو پاچا څخه سلب اعتماد وشي

بیا بل پاچا دې راشي دا مشکلات لري لیکن په قانون اساسي کې داسې ویل شوي وو چې پاچا د دې صلاحیتونو نه چې په نهمه ماده کې وو د دې قانون اساسي او د نورو قوانینو په چوکاټ کې ترې استفاده کوي او هلته بیا توضیح شوي وو چې مثلاً توشیح د قوانینو دې څنګه وشي؟ اعلان د حرب دې څنګه وشي؟ لویه جرګه دی څنګه دایره شی؟ صدر اعظم دې څنګه تعینیږی؟ دا شیان ټول وو یعني په محدودیت کې وو اما سره د دې هم زما په نظر زه اوس اعتراف کوم چې بهتره به دا وای چې دغه ماده اصلاً موجوده نه وای.

عزیز نعیم وایي چې په دې اساسي قانون کې د پاچا اختیارات ډیر او په عمل کې ډیموکراسي نه وه:

دې اساسي قانون په عوض د دې چې په رښتیا یو د یموکراسي منځ ته راوړي، چې یو مشروطه سلطنت منځ ته راوړي په دې اساسي قانون کې نه په فرضیه کې وینو او نه یې په عمل کې د دې قانون په اساس پاچا ته د صدر اعظم د تعیین، د مشرانو د جرګې د دریمې برخې د انتصاب، د سترې محکمې د قاضیانو او قاضي- القضات د تعینولو او د شورى د انحلال او داسې نورو واک ورکړل شوی ؤ کله چې صلاحیت دومره وي نو باید مسؤلیت هم موجود وي خو په قانون اساسي کې پاچا غیر مسؤل او

واجب الاحترام ؤ، صلاحیت د پاچا سره ؤ او صدراعظم صلاحیت نه درلودئ، بلې خوا که وګورو د احزابو، دولایتي جرګو، د بلدیې او مطبوعاتو قانونه پاس شول ولې پاچا توشیح نه کړل، ډیموکراسی نه په عمل کې وه نه په فرضیه کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷

د اولسي جرګې انتخابات

عبدالرحیم هاتف چې په دې وخت کې د اولسي جرګې وکیل پاتې شوی دی، وایي چې دا انتخابات تر ډیرې اندازې آزاد او ورکې مستقیمه مداخله نه وه:

هغه انتخابات چې ما په خپله لیدلي دي په ښاروکې، تقریباً تر ډیرې اندازې بې مداخلې وو. مستقیمه مداخله د هغه زمانې حکومت نه پکې درلوده. غیر مستقیم البته سفارشونه به یې ضرور کړي وي او دا د هغه زمانې پر محلي حکومتو باندې درنه هم تمامیدله. دا چې د ښارستانو څخه دباندې په اولسوالیو کې څنګه جریان ؤ په هغه کې سړی پوره تضمین نه

شي کولای چې هغه به هم بې د خله ووکه به نه وومگر ضرور په هغوی کې په لومړی سرکې هم په بعدي دوره کې هم څه مداخلې شوې دي، په هغه شکل باندې چې سربیره د هغو مداخلو سره سړی په حساب کې ونیسی تر پخوانیو دوړو مترقي وو.

میرمن معصومه ورد ک چې د قندهار د معروف ځخه وکیله شوې وه وریسې ویل کیدل چې د حکومت په مرسته راغلې ده، ولې دا په خپله دا خبره نه مني:

برخلاف ماته حتی د دولت له خوا په لوړه سطحه خبر راکړل شو چې ته څنګه قندهار ته ځې؟ هلته خو تلل ډیر خطرناک دي، مخصوصاً هغه چې دمخ لوځي په وخت کې په قندهار کې مظاهره وشوه او خلک بندیان شول، ددې څخه حتی حکومت هم هراس درلودئ چې نه ویل کیږي ماته کوم خطر هلته پیدانه شي مگر خوشبختانه زما قومي ځای په قندهار کې واو په لویه جرگه کې زما شناخت ؤ چې زه په لویه جرگه کې وم هلته مې خبرې وکړې په ځینې موضوعاتو باندې هغو ټولو خپل تأثیر اچولی ؤ او ضمناً زما خپل قومي ارتباط ؤ نو زه راغلم اما حکومت او حتی په سطح د حکومت نه پورته دا تشویش موجود ؤ چې که دا ولاړه شي قندهار ته نه ویل کیږي چې کوم عکس العمل قندهار یان ورښکاره نه کړي.

دافغانستان پارلمان داولسي جرگې او مشرانو جرگې څخه جوړ شوی ؤ د

اولسي جرګې ټول غړي انتخابي ولې د مشرانو جرګې يوه دريمه سناتوران د پاچا له خوا انتخاب شوي وو. د اولسي جرګې صلاحيت هم ډير ؤ او حکومت مجبور ؤ چې رايه اعتماد ترې ترلاسه کړي او په خپلو ټولو مهمو چارو کې د شورى موافقه ولري عبدالاحد کرزى چې د اولسي جرګې معين پاته شوى دى وايي چې په اولسي جرګه کې نورې وړې جرګه ګۍ هم موجودې وې:

شورى په خپله يعنى د اولسي جرګې په نامه چې ياديدله ځانته يې جرګه ګۍ درلودې هغه جرګه ګۍ به د پارلمان له مابينه انتخابيدلې مثلاً د تقنين جرګه وه د قوانينو کمسيون، مالي او بودجه ؤ د غسې د وزارت خارجي کمسيون ؤ هر کمسيون ته به د هر ولايت يويو نفر ورتلئ په ټولو کمسيونو به تقسيم ؤ بيا ټولې لايحې اصولنامې يا بعضې قرار دادونه بودجې هريو چې به راتله هم به مطابق د قانون هغه خپل مربوط کمسيون ته ورتله هغو به وارد واره غور پرکاوه وزيران به يې راغوښتل هغه مربوط وزيران به يې راغوښتل مثال د بودجې کمسيون به د ماليې وزير راغوښتئ د هغه څخه به يې خپل معلومات کاوه يا هر وزير به يې را غوښتئ د هر وزارت بودجه به ځان ته راتله د هغو څخه معلومات به يې کاوه چې دا بودجه تاسو څنګه ترتيب کړې ده دې ته څه ضرورت لرئ وزيران هم راتلل ډير په احترامانه وضعيت به پوښتنې ځينې کيدلې هغو به هم په احترامانه

وضعیت د دیموکراسۍ سره موافق جوابونه ویل بیا به مربوط کمسیون دا ترتیب کړل خپله فیصله به یې وکړه عمومي مجلس ته به راتله په مجلس کې نو عمده او مهمو مسایلو ته به خپله حکومت راتلئ صدراعظم به یې جواب وایه وزیران به ورسره وو او په داسې کوچنیو موضوعاتو کې هغه مربوط وزیر به راتلئ هغه جواب وایه دفاع به یې کوله خپلې طرحې دخپل قرارداد یا دخپلې بودجې دهرشي جواب به هغو وایه یعنې ټول شیان به په ډیموکراتیک اساس برابر وو د دیموکراسۍ د اصولو سره به موافق وو هلته دوې جلسې دسوال وې یوه د استیضاح وه بله دسوال وجواب وې پر سوال جواب باندې به رای ګیري نه کېدله یعنی دسوال په جلسه کې به دحکومت څخه دیوشي سوال کیدئ او یوه مهمه موضوع که به پیښه شوه په هغه کې به یې له حکومت نه استیضاح کوله بیابه رایه ګیري باندې کیدله قانون داؤ چې که به پارلمان تأئید کړی وای دا دحکومت دصدراعظم جوابونه صحیح ؤ خلاص ؤ حکومت او که یې تائید کړې نه وای حکومت سلب اعتماد ؤ.

په دې وخت کې چې ډاکټر عبدالصمد حامد دصدراعظم مرستیال او دپلان وزیر ؤ وایي چې داولسي جرګې غونډې ته ورغلی دی ولې داتګ په آرام خاطر نه ؤ:

هر وزير يا هر حکومت چې شـــوری تـه تلئ پـه آرام خـــاطـر نـه تلئ.

احساس دنا آرامي به ورسره ؤ او دا دما په نظر ښه شی دی چې يو حکومت

هم ځان دومره مقتدر ونه گڼي چې قاطع تصميم ونيسي او مونږ هم چې تلو

تنقيـد پـه مونږ باندې کيـده او پـه استـدلال کې هم کله کله له مونږ سره ډير

مشکلات وو، وکيـلان کـه څـه هم د تحصيـل له لحاظه اکثر سويه يې جگه نه

وه ليکن له دوی سره د کور او کلي تجربه موجوده وه او دوی پوهيدل چې د يو

خاص اداري تصميم پـه عـمل کې پـه نهـايت کې څـه نتيـجه ورکوي او څـه

نقايص لري د دې لحاظه ډير وخت لگيده چې موږ به ملتفت کيدو او د غه مو

کـول. زه شخصـاً پـه وزارت پلان کې چې وم نو د پلان خصوصيت داسې ؤ

چې دې سره ټولو وکيلانو علاقه نيوله او علاقه هم په دې چې زما محل ته

څه شي ورکول کيږي او ولې لږ دي د دې د پاره قناعت ورکول هم مشکل شی

وليکن سره د دې هم ما ډيره ښه تجربه لرله په عمومي مجلس کې وزيرانو ته

چانس د خبرو لرۀ. معمولاً رئيس د حکومت خبرې کولې ولې کمسيونونو

تـه بـه مونږ تلو زما په خيال هوا او فضا اکثراً مثبتـه وه.

د اولسي جـرگې وکـيـلانو د قـانون ترڅنگ د هيـواد پر نورو چارو هـم نظر

ساتلی ؤ. ننگ يوسفزی چې د پارلمان وکيل ؤ وايي چې محمود حبيبي د اصلاح د

ورځپاڼې د کارتون پر سرسلب اعتماد او د خپل کار څخه ليرې شو:

محمود حبيبي خو په دې ليرې شو چې هغه په هغه وخت کې داطلاعاتو او کلتور وزير ؤ او اصلاح دحکومت سرکاري ورځپانه وه او په اصلاح کې يو داسې کارتون يا کاريکاتور چې مونږ ورته وايو هغه چاپ شو چې په هغې کې د اسلام دستر پيغمبر توهين شوی ؤ دهغه سپکاوی شوی ؤ او پارلمان په دې خبره باندې بد وګڼل او د دې په وجه باندې پارلمان دا سړی ليرې کړ او مات يې کړ او ويې وغورځاوه.

داسې ښکاري چې پارلمان پوره تجربه نلرله ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې خبرې ډيرې ولې فيصلې کمې وې:

واقعاً ډيرې خبرې کيدې تصميمونه ډير لږ نيول کيدل مثلاً پر حکومت باندې چې رايه اعتماد کيده شل ورځې خبرې کيدې زما په خيال د درې هفتې پورې هم خبرې اوږدېدې يا قوانين به کله کله نه پاس کيدل يا قراردادونه به نه امضأ کيدل ليکن زه وايم چې په يوه ټولنه کې په خپله د ديموکراسۍ مشق داهم يو قوي ملي ارزښت دی چې خپل قيمت لري د دې زده کول او د دې نقش بيله قيمته نه کيږي داسې نه کيږي چې سړی دې هم غازي شي هم شهيد شي او هم صحيح سالم کورته دې راشي قراردادونه دې هم زروشي او قوانين دې هم زر تصويب شي، خلک دې هم تعامل زده کړي او دافغانستان قانون اساسي وديموکراسي هم زما په نظر

دافغانستان دخلکو د ارادې نه نشئت نه دی کړی بلکه خارجي سیاست په دې کې لاس لاره.

که څه هم په نورو هیوادونو کې دا ډول مشکلات موجود وي ولې وصدر اعظم ته داعتماد رایه دومره وخت نه نیسي خو عبدالرحیم هاتف دځینې نیمګړتیاؤ په ړه پر اساسي قانون اړوي او وایي چې داساسي قانون دتصویب په وخت کې لږ کمی پاتې ؤ:

یوه خبره داده چې یو څو نقیصې په خپله دقانون اساسي دتصویب په وخت کې پاته وې یوه داخبره ده چې مثلاً احزاب نه وو په افغانستان کې او دوه سوه شپاړس نماینده ګان په اولسي جرګه کې فقط دری تنه ددست چپي طرفه څخه په یوه حزب کې موجود ووچې نو دوه سوه دیارلس حزبه کیږي یعنی هر فرد یو حزب ؤ هغو خپل نظر مستقل وایه او که به دچا سره په تماس کې راتلئ څه معامله به یې کوله ګذشت به یې کاوه او پر یو شي باندې به یې توافق کاوه نو دا خو را درنه معامله وه دحکومتو دپاره چې ددغه شوری سره خپل کار پر مخ باندې بوزي په شوری کې په قانون اساسي کې یوه بله ګونګې فقره چې ددوو ژبو رسمیت ؤ او دهغه حدود نه ؤ معلوم په وروسته کې دلویو جنجالو او دلویو معرکو سبب شوه حتی تر اوسه پورې هم سړی دهغه آثار لیدلای شي. او داچې حزبونه نه وو ځینې

خلکو چې د دې خبرې چندانې رعايت نه کاوه چې د دې عواقب به څه شي وي مونږ منتظر شوو دې ته چې د احزابو قانون راوځي که نه راوځی د دې رعايت يې نه کاوه د قانون اساسي پر اجمال باندې يې حزبونه بنا کړه خصوصاً د ست چپي گروپونو د هغو د عمل په نتيجه کې په خپله بيا د ست راستي مذهبي گروپونه د شورى څخه د باندې ايجاد شول او د غو دواړو انکشاف وکړ د قانون احزاب د نيستى په نسبت باندې په افغانستان کې نيشنالستي، ليبرالستى او نور ملي احزاب، معتدل يا وسطي احزاب منځ ته رانه غله او هغو د پاچاو استيذان او اشارې ته کتل نو هغه خلا تر اوسه پورې باقي پاته ده او دا تر اوسه پورې چې تاسې په افغانستان کې جنجالونه وينئ، د هغه دوو افراطو دوو قطبو د جنگونو نتيجه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸

د خلق ډیموکراتیک ګوند

که څه هم په افغانستان کې د حزبونو قانون نهٔ وو لې د ۱۳۴۳ کال په اساسي قانون کې د حزبونو خبره شوې وه د دې قانون په نظر کې نیولو سره د خلق ډیموکراتیک ګوند د نور محمد تره کي په مشرتوب په فعالیت پیل وکړ او لومړی کنګره یې په ۱۳۴۳ کال کې جوړه شوه. د افغانستان پخواني صدراعظم سلطانعلي کشتمند په دې کنګره کې ګډون کړی وو:

موسسه کنګره چې د ۱۹۶۵ کال د جنورۍ د میاشتې په لومړۍ نیټه

جوړه شوه په هغه کې د رابلل شوو دیرشو تنو څخه اووه ویشت کسانو

ګډون کړی ؤ چې یو د هغو څخه زه هم وم . په نوموړې کنګره کې اووه تنه
د مرکزي کمیټې د اصلي غړو په حیث او څلور تنه د مرکزي کمیټې د على
البدل غړو په حیث وټاکل شول چې زه هم یو د مرکزي کمیټې د اصلي غړو
څخه وم زه په لومړۍ کنګره کې د ټاکل کېدو څخه وروسته بیا تر هغې
ورځې پورې چې د ګوند څخه مې استعفی کوله همدغه مقام مې درلودئ.
د افغانستان د خلق د یموکراتیک ګوند هغه وخت تأسیس شو چې
د سیاسي ګوندونو او سازمانونو د جوړېدو د پاره عیني امکانات او زمینې
رامنځ ته شوې وې ، د ١٩٦٤ کال په اساسي قانون کې یو لړ
د یموکراتیکې آزادۍ وړاندې کړی شوې نو په همدې اساس سره د یو لړ
تدارکي کارونو څخه وروسته د افغانستان د خلق د یموکراتیک ګوند
تاسیس کړی شو البته د همدې ګوند د تأسیسیدو څخه هدف لکه څرنګه
چې د هغه په اساسنامه کې راغلی وو د افغانستان اولس ته خدمت ،
د ټولنې د زحمتکشې طبقې د حقوقو دفاع د اولس د ملي حقوقو تأمین ،
اقتصادي پرمختګ ، د خلکو د ژوند د سطحې لوړول او داسې نور کارونه
وو.

په دې کنګره کې نور محمد تره کی عمومي منشي او ببرک کارمل دوهم
منشي وټاکل شول ځینې وایي چې د همدې وخت څخه د مشرتوب پر سر د هغوی تر

منځ اختلاف پيل شو. سليمان لايق چې د مؤسسې کنګرې غړی دی داخبره نه مني:

موږ دغسې کوم اختلاف په هغه وخت کې د دوی ترمنځ نه ليدئ تره کی د هغه اووه ويشت نفري غونډې په ترځ کې چې مونږ لومړنی کنګره ورته وايو دخپل حزب په اتفاق آرا سره د کنګرې عمومي منشي، دحزب عمومي منشي وټاکل شو او کارمل هغه ته د دوهم منشي په حيث وټاکل شو، په هغه ځای کې يو سړی چې اوس زموږ ترمنځ نشته يو محترم سړی طاهر بدخشي هغه دريمې رايې واخيستې په هغه ځای کې دهغې کنګرې مشهور خلک چې اوس لاژوندي دي دستګير پنجشېری، صالح محمدزيری، ډاکټرشاه ولی، نوراحمدنور، سلطانعلی کشتمند او دغه کسان دي زه شخصاً هم البته په هغه کنګره کې وم.

عبدالکريم ميثاق چې هم په دې کنګره کې ګډون کړی ؤ وايي چې دحزب د تأسيس په وخت کې درهبرۍ پر سر رقابت پيل شو:

کله چې د خلق ديموکراتيک ګوند تأسيس شو په دې ګوند کې د دريو کسانو ترمنځ پر رهبرۍ باندې رقابت ؤ، داکسان د نورمحمد تره کي، ببرک کارمل او طاهر بدخشي څخه عبارت وو دا رقابت په دې شکل وو چې هر يوه کوشش کاوه چې د مرکزي کميټې غړي دځان طرفداره کړي او خپل موقف په حزب کې مضبوط کړي، اساسي اختلاف په ظاهري توګه پر

رهبري ؤ او په اصولو کې کوم اختلاف نه ؤ موجود البته نور محمد تره کی

په تدریج سره دا ادعا وکړه چې هغه په ببرک کارمل باندې سیاسي اعتماد

نه لري نو ځکه نشي کولای چې د هغه سره په یوه رهبری کې کار وکړي.

نور محمد تره کی په هغه وخت کې د حزب عمومي منشي ؤ او د همدې بې

اعتمادۍ په اساس چې هغه راپورته کړه حزب د ۱۳٤٦ کال د ثور په

میاشت کې پر دوو برخو خلق او پرچم وویشل شو.

د خلق د گوند تر ویشلو وروسته نور محمد تره کی د خلق او ببرک کارمل

د خلق د بلې برخې چې وروسته د پرچم په نوم یاد شو، مشر شو که څه هم دا گوند

ویشلی ؤ ولې تگ لاره یې یوه وه. سلیمان لایق وایي چې د هغوی ایډیالوژي ملي

او دیموکراتیکه وه:

گوند یوه ملي دیموکراتیکه ایډیالوژي غوره کړه که څه هم وروسته په

گوند کې مارکسیستي لینینستي تعلمیات پراخ شول چې په لکچرونو کې

په تدریسي حوزو د حزب کې چې طبیعی ده هر حزب د غه ډول فعالیتونه

لري په کلتوري فعالیتونو کې مارکسیستي لیننستي تعلمیات تبلیغ او

ترویج شول لیکن حزب په خپله کوم مرام هم چې له هغه نه پاته دی هغه یو

کمونستي مرام نه دی په هغه ځای کې راه رشد غیر سرمایه داري

د اقتصاد په حیث منل شوې دی چې طبیعی ده دا یو کمونیستی پروگرام نه

شي کیدای داقتصاد دپاره او نه شوای کیدای او همداسې په سیاسي عرصه کې ملي دیموکراټیک حکومت ملي په دې معنی چې هغه ضد استعماري او ضد امپریالیستي دا توجیه به ځینې کیده او دیموکراټیک په دې معنی چې هغه د فیوډالي نظام پر ضد چې په هغه زمانه کې داستبداد مظهر یاله کیده دهغه پر ضد توجیه کیدای شي نو ملي دیموکراسي زمونږ سیاست ؤ او په هغه گوند کې په هغه وخت کې د داسې یو دولت پیشبیني کېدله چې په هغه کې یوه پراخه جبهه حکومت وکړي په دې پراخې جبهې کې کارگران ، دهقانان او ملي سوداگر او دغسې وطنپال روحانیون ،روشنفکران، کسبه او دجامعې ټول اجتماعی اقشار په نظر کې نیول شوي وو.

خو عبدالکریم میثاق وایي چې د گوند د تأسیس په ورځ په څرگنده سره معلومه شوه چې داگوند چپي او دسوسیالیزم طرفدار دی:

په کنگره کې کله چې خبرې پیل شوې او ځینې خلکو بیانیې ورکړې کله چې نوبت نور محمد تره کي ته ورسیدئ نو هغه له خپل میز څخه یو سور ټوکر رااوویست او دا سور ټوکر یې د خپل میز پر سر هوار کړ او وروسته یې په خبرو پیل وکړ کله چې نور محمد تره کي دا سور ټوکر په خپل میز هواراوه نو په دغه وخت کې د کنگرې دغړو له خوا په تودو

احســاسـاتو هرکلی وشـو. نو ددې خـبـرې څخـه داسـې څـرگندیږي چې دکنگرې ایدیالوژي چپه وه او دافغانستان دپاره یې سوسیالیزم غوښتی.

پوهاند رسـول امـین چې دنور محـمد تره کي سره له نژدې پیـژندل وایي چې هغوی دشوروي ترکنترول لاندې وو:

اول چې ما تره کی ولیـدی ما داسې فکر کاوه چې یاره ځینی شبونه په تره کي کې زمـا خوښ شول او هغـه داوو چې تره کی هم تهوکـې کوي زه هم تهوکې کوم په دغه تهوکو کې یعنی سطح یو شان ته وه بیا وروسته چې مادی لیده دی په مسایلو گړیده دی په ډیرو زړو نسخو گړیده ما تره کي ته وویل چې تاسې که فکر کوئ چې په شوروي کې کوم شی کیږي دا علمي دي او په نورو ځایونو کې چې کیږي دا غیر علمي دي علمي نه دي. بیـا زمـا یوه واقعه د ده یاده ده چې بحث شو دکتاب په څه محتوی باندې ما ورته وویل تره کي صاحب داته چې وایې داسې نه دي دا عبارات نو ځکه ماویل خپله باندې مـارکس وایي چې زړه جـامـعـه دهغې عنعنات او دودونه دا دهرې جامعې هرنسل ته انتقالیږي او ددې نه خلاصیدل ډیر مشکل دي نو ده وویل چې دا تا په کـوم کـتـاب کـې لوسـتـي دي مـا ورته دکتـاب نوم واخیستی، ده وویل دا په کوم ځای کې چاپ شوی دی ما وویل په لندن کې چاپ شوی دی نو ده مـاته وویل چې ښـه ته دامپریالستـانو چاپ شوي

کتابونه کورې ځکه دې مازغه خراب شوي دي البته دا یو ډېر لوی بحث دی لیکن یو شی چې د تره کي او د دوی د خبرونه ماته نتیجه معلومه شوه هغه دا وه چې دوی د شوروي اتحاد د کمونست گوند تر ډېر کنترول لاندې وو.

سلیمان لایق وایي چې زموږ پالیسي د امپریالیستي هیوادونو ضد او د سوسیالیستي هیوادونو سره د همکارۍ په رڼا کې پرمخ بیول کیدله:

په دې برخه کې زموږ سیاست د استعمار او امپریالیزم پرضد توجیه کیده چې د هغې زمانې ډېر گرم شعارونه وو د غه نو طبیعي ده چې د سوسیالستي هیوادونو سره د نزدیکت، همدردۍ او همکارۍ او د هغوی د حمایې او د تفاهم د جلبولو یو سیاست تعقیبیده لیکن په طرحو کې کومه داسې طرح هم موجوده نه وه چې هغلته باید مشخصاً څوک په موږ باندې زموږ پر گوند باندې وکولی شي دا اتهام ولگوي چې دوی گواکي په تعبدي طور سره له کوم طرف سره اختلاف او له کوم طرف سره توافق درلود. مگر طبیعي ده چې په هغه مرام کې ویل شوي وو چې د جهان تر ټولو ستر تضاد ژمونږه په وخت کې د سوسیالیزم او سرمایدارۍ ترمنځ تضاد دی نو طبیعي ده چې د سوسیالیستي مکتب حمایت شوی و او د سرمایه دارۍ د نیا سره اختلاف نظر افاده شوی ؤ په دې لحاظ ؤ چې

ځینې کسانو هم ډیره عجله وکړه چې زمونږ حزب د یو کمونستي حزب په توګه باندې مارک کړي. بدبختانه چې ډیر وختی په دغه پیشرفته غرب کې په همدغه انګلستان کې چې ستاسې راډیو له هغه ځای نه ټول جهان ته خپرونې کوي دوی کله چې په هغه زمانه کې یو څه چپ ګرایي به وشوه دخپلو ملي منافعو پر اساس به حزب یوه موضعګیري وکړه پر ضد داستعمار او خصوصاً چې به دامپریالیزم کلمات به یې پکې یاد کړل نو ددغه پیشرفته غرب دقهر او دغضب مورد به ګرځیدل او هغوی دانه زغمل چې دې حزبونو ته داو پخښني هغوی ددغه ملیتونو په بدبختی باندې هیڅ وخت ژور فکر نه کاوه چې دلته لوږه ده، دلته فقر دی دلته انسان تحقیر شوی دی، دلته یوه جامعه ده چې هغه هم غواړي چې خپله شتمني، خپل امکانات په کار واچوي نو دوی به دشوروي اتحاد سره او دغسې د سوسیالستي هیوادونو سره دنزدیکت او دهمکارۍ تفاهم په خپلو دښمنیو باندې توجیه کاوه چې دا ګویا ددوی سره دښمنی ده زمونږ حزب لکه مخکې چې مو تاسو ته وویل طبیعي ده چې په هغه ځای کې مارکسیزم لیننیزم او علمي سوسیالیزم مطالعه کیده دا دغو هیوادونو ته وغرب ته دا انتباه ورکړه چې ګوره زمونږ حزب یو کمونست حزب دی تر پایه پورې مونږ ونشو کولای چې ځان ددې اتهامه خلاص کړو چې مونږ

وروړجانه یو کمونستي ګوندنه یو بلکه مونږ داسې یو ګوند یو چې یوه

سلسله اقتصادي ریفورمونه چې هغه سوسیالیزم ته نژدې دي نسبت

سرمایه دارۍ ته دهغه طرفداري کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹

اسلامي حرکتونه

د ډېره پخوا څخه اسلامي حرکتونه موجود وو ولې منظم سیاسي شکل یې نه درلودئ یو د دې حرکتونو څخه هم ډېر وړاندې پیل شوی ؤ چې ورکې مولوي محمد یونس خالص هم شامل ؤ ولې د هغوی هدف د مدرسو جوړول او د شاګردانو روزنه وه:

زمونږ یو تنظیم په نوم د حزب التوابین باندې جوړ کړلو او هغه تنظیم کې ګهیځ صاحب دې خدای وبخښي هغه هم شامل شولو هدایت صاحب دې خدای وبخښي هغه هم زمونږ سره شامل شو لو او د هغه اصلي هدف دا

ؤ چې په عام معارف باندې سلطه پیدا کړي نه په داسې عام معارف باندې
چې هغه د حکومت په چوکاټ کې وي بلکه د هغه نه بهر مدارس جوړ کړي
او هغه هلکان وروزي یو د بل سره یې آشنا کړي چې د سیمو ځوانان سره په
خپل مینځو کې آشنا شي او د سیمو ځوانان و اسلامي رشد ته ورسیږي او
د وطن او وطنوالو د پاره د قدر وړ خدمتونه وکړای شي.

داوخت ؤ چې د افغانستان په هر گوټ کې اسلامي سیاسي خیالات را پیدا
شوي وو ، د افغانستان جمهور رئیس استاد برهان الدین رباني وایي کله چې هغوی
په بدخشان کې په متوسطه ښوونځي کې په زده کړه بوخت ؤ ورسره دا ډول افکار
پیدا شول او تل به د طاهر بدخشي سره یوځای په مطالعاتو بوخت ؤ ولې کله چې په
پغمان کې ابوحنیفه لیسې ته شامل شو د لته د یوې بلې د نیا سره مخامخ شو:

البته په دې ځای کې موږ د یوې سلسلې بلې دنیا او ډیرو کتابونو
سره مخامخ شولو په دې وخت کې په افغانستان کې چپي او کمونیستي
جنبشونه پیل شوي وو یوولسم او دوولسم صنف ته چې ورسیدو وموليدل
چې نوي شبان دي نوي ځوانان او نوي افکار وو په دې وخت کې زموږ
غوږونو ته د مارکسیزم او کمونیزم خبرې لړلړ را ورسیدې دا وخت ؤ چې
اسلامي افکار د مارکسیزم سره مخامخ شول په دې وخت کې موږ د خپلو
محدودو معلوماتو په واسطه کوښښ کاوه چې د مارکسیزم سره مقابله

وکړو په دې وخت کې تهذيب او شرعي هم په ظاهره اسلامي افکار درلودل او له موږ څخه دمخه وو چې وروسته بيا جلا شول داوخت ؤ چې موږ پټ اسلامي فعاليتونه پيل کړل، مارکسيستانو علني فعاليت کاوه ولې زموږ کار پټ ؤ کله چې دفاکولتې اول صنف ته ولاړو او استاد نيازی راغی او دڅان سره يې نوي معلومات راوړي وو موږ په دې فکر شولو چې بايد ښه منظم کارونه پيل شي.

منظم کارونه پيل شوي وو ولې دا کارونه چېي او ان داچې دافغانستان شمال ته رسيدلي وو، دافغانستان پخوانی صدراعظم انجنير گلبدين حکمتيار وايي کله چې دليسې زده کوونکی ؤ دچپي شاگردانو سره به په مناقشه بوخت ؤ:

زما په ياد دي چې زه په امام صاحب کې وم دپرچم دډلې ديوه غړي سره مې مناقشه وه او هغه مناقشې کې په ټولو قضاياؤ کې عقب نشيني کوله او په پای کې چې څه ور سره نه وو پاته ماته يې وويل چې کله ته پوهنتون ته راشې بيا به هلته وضع بدله وي او دا افکار او نظريات چې له تا سره په دې محيط کې دي دا به پرېږدې نو له ماسره دا تشويش ؤ چې شايد پوهنتون دغسې يو محيط وي چې مونږ ته هلته اوسيدل گران وي کله چې زه پوهنتون ته داخل شوم ومې ليدل چې هلته سراسر دپرديو تقليد مسلط ؤ او دا دکمال او دافتخار خبره گڼل کيده چې سړی خپلو ټولو ملي

عنعناتو ته شاکړی. په لباس کې، په کرکتر کې، په شخصیت کې، په خبرو کې به تغیر راولي بهرنی الفاظ استعمال کړي په هر څه کې باید د پردیو تقلید وشي دا کمال گڼل کیده او لیدل مې چې کمونیستي احزاب په پوهنتون کې فعال دي هغوی ځوانان دالحاد طرف ته بولي له ځان سره بله برنامه هم نه لري د اخلاقي فساد د خورولو نه پرته او دشراب او قمار د محفلونو د جوړولو نه پرته څه نه لري محدود څه ناولونه ورسره دي چې هغه په ایران کې ترجمه شوي د تودې حزب له خوا هم هغه لاس په لاس کیږي او پرته له دې چې د ملک ظروف شرایط په نظر کې ونیولی شي هغه د تو تیانو په شان زمزمه کیږي او د پوهنتون حالت داسې ؤ چې متأسفانه تردې وخته پورې یو منظم قوت چې د دغو وارداتي افکارو او تحریکونو مقابله وکړي نه ؤ جگ شوی مونږ هم هغه ځوانان چې په جومات کې مو یو بل سره پیژندل چې له دوی سره عقیده او احساس دی ددې وضعي نه متنفره دي پر نظام او حاکم حالت باندې اعتراض لري او تر اوسه پورې ملحدو چپی ډلو هم نه دي دوکه کړي یو بل سره وپیژندل او بالاخره مو تصمیم ونیوئ چې باید یو منظم کار پیل کړو. یوه ورځ د پوهنتون د فاکولتې په درسي اطاق کې سره کښیناستو یوه شپه چې باران هم اوریدئ د حمل میاشت وه او دوولس کسان وو تعهدمووکړ چې ددې نه

بعد به مونږ د اسلام په لاره کې په منظم شکل مبارزه کوو دهغو کسانو نه اوس یوولس په شهادت رسیدلي دي او زه لا له دې سعادت نه محروم دهغوی په نقش قدم روان یم.

دافغانستان پخوانی جمهور رئیس پروفیسر صبغت الله مجددي وایي چې دپوهنتون شاګردانو چې اسلامي حرکت پیل کړی ؤ ورسره دده همکاري موجوده وه:

دپوهنتون هلکانو یو څه حرکت شروع کړئ هغه هم ما تحریک کړي دي خدای شته تحریک زما داسې وو چې یو جومات ؤ یو مسجد ؤ پوهنتون ته نژدې دې ته به دجمعې په ورځ زه راتلم مونځ به مې کاوه دلته دپوهنتون هلکان راتلل ما ورته داسلام په باره کې خبرې کولې دوی ویل دا اسلام چې تاسو وایئ دا مونږ نوی اورو دا نوې خبره ده. بیا زما کورته لس لس دوولس تنه ددوی راتلل معلومات یې اخیسته ما ورته ویل چې دغه اسلام دی دغه انجنیر احمدشاه ما ته همیش راته ده ته ما کتابونه ورکول ده ته ما درسونه او په اسلام کې معلومات ورکول بیا یو صوفي قربان یې کاوه چې اوس هم دجمعیت سره دی هغه به راتلئ استاد رباني ته مې ویل چې دخدای دپاره ته راشه دا په پوهنتون کې ته درس ورکوې هلته ته کولی شې چې رهبري ددغه کسانو وکړې دا یې نه کوله. هغه وخت ما ته

دعوت راغی دلیبیا نه چې ویل یې هرڅوک چې تاسې دځان سره راولئ چې ټکټونه ورته ولیږو ماد استاد رباني نوم ورکړ اشنامې ؤ، پیژانده مې دده نوم مې ورکړ، دهغه بل رباني چې په ابوحنیفه کې ؤ دهغه نوم مې ورکړ، دغلام نبي نوشاد نوم مې ورکړ، دعشرتي نو م مې ورکړی عبدالاحد عشرتي، دنیازی غلام محمد نیازی چې دفاکولته شرعیات ؤ دهغه نوم مې ورکړ. دحکومت په سطح نه وو ټول ډاریدل فقط ماسره هغه رباني دامام ابوحنیفه ولاړ، نماینده دګهیځ ولاړ او غلام نبي نوشاد او نور نه ولاړل ټول وډار شول نو ما ویل زه باید دوی آزاد کړم چې دنیا یې وپیژنی خلک یې وپیژني دوی خو چانه پیژندل بیخي دا حرکت ما تقویه کړی دی همیش زما کورته دا هلکان راتلل همیش دوی چې بندیان کیدل دا حکمتیار بندي شو زه تللی یم خلاص کړی مې دی.

دمجددي صاحب ترڅنګ نوروهم داسلامي تحریک ملاتړ کړی دی، دحزب اسلامي مشر ګلبدین حکمتیار وایي چې داحرکتونه انفرادي ووا و تنظیم شوي نه وو:

ته ماته ووایه چې ترمانه په پوهنتون کې یوه دوره دمخه یې تا په هغو کلونو کې څه تحرک، نشاط، فعالیت داسلام په نامه لیدلی، مظاهری، اعتصاب میتهنګ، اجتماع، دکتابونو خورول، اجتماعات جوړول دعوت

ورکول څه شي دی لیدلي وو په منظم شکل. مونږ چې پوهنتون ته راغلو یو څه مونه دي لیدلي که چېرته دغسې یو تحریک وای نو مونږ دبل حزب بنسټ ایښودلو ته هم نه مجبوره کیدو منظم کاربه روان ؤ مونږ به په هغه کې برخه اخیستې وای ماته خو دغسې یو منظم صف په نظر نه دی راغلی او دچانه مې هم نه دی اوریدلي هغه څوک چې دعوی کوي ددې یو دوه نه یې شمیرنه زیاتیږي داځنګه تحریک دی چې د دې نه دمخه دې نه نشریه ولري، نه دې دهغوی فعالیت محسوس وي نه دې هغوی تظاهرات او اجتماعات ولري، نه دې نظم ولري او نه دې دیو دوودرو کسانو نه هغوی تجاوز کړی وي په دوو دروکسانو کې دې راخلاصه شي آیا دې ته هم تحریک ویل کیږي کیدای شي چې دډیروکسانو سره دا احساس ؤ په انفرادي طور له وضع ناراض وو اعتراض یې درلود غوښتل یې چې داسلام له پاره څه وکړي او دالحادي چپي ډلو مقابله وکړي، په اجتماع کې بدلون راشي، ښه دا احساس له ډیرو سره وو خودا انفرادي احساس نه باید سړی داسې تعبیر کړي چې دتحریک اساس ایښودل شوی دی کوم صف جوړ شوی دی.

که څه هم منظم سیاسي فعالیت نه ؤ ولې دځینو حرکتونو پرضد چې داسلام سره برابر نه وو پوره مخالفت کیدئ یوه هم دملایانو مظاهره وه چې دهغې

لیکنې پرضد جوړه شوې وه چې د پرچم په جریده کې د لینن د سلمې کلیزې په موقع لیکل شوې وه. پوهاند مجددي هم دې لیکنې ناراحته کړی ؤ:

بس نو ما په دا کور کې اوروا خیست ما ویل زه خو ځم خو دا خلک راټولوم او مظاهره جوړوم نو په دې کې زه راغلم ما ته چا وویل چې دا مظاهره جوړه شوې ده علما په دغه متأثره دي، علما راغلي دي مظاهره یې کړیده څه ته راغلی دي؟ شوری ته راغلی دی! ما ویل والله دا عجبه خبره وشوه اول همداسې یو توارد ؤ سره له دې خوا علماؤ شروع کړه دهغه خوا ما شروع کړه چې راغلو ګډ شوو هلته. قبله ګاه صاحب را ته وویل چې وه هلکه څه کوې؟ هلته او وه زامن مې هلته ؤ ما ویل که دا او وه زامن مې ټول قتل شي زه خو د دې نه نه تیریږم چې باید دا کمونستان جزا ته ورسیږي باید بندي شي او دا محاکمه شرعي شي نو په دی کې بیا نو همدغه ؤ چې د علماؤ سره تر آخره پورې زه ولاړوم بیا علمأ بندیان شول او ولس ته تقریباً د دوی بندیان شول. بیا عبدالولي رئیس قوای مرکز ؤ هغه سره ما شرو شور کړی دی یو نیم ساعت خبرې مي کړې دي د دوی نه مي وعده واخیسته چې اعلیحضرت د خارجه راشي، دی سفر ته تللی ؤ چې راشي دوی خلاصوم زه خپله تلم بندي خانې د همزنګ ته دوی مې د لاس نه نیولي دي خلاص کړي مې دي راویستي مې دي. چې دوی بندیان وو ما هلته

کومکونه ورته رسول نو دا خبره په دې مظاهره کې الحمدلله سرقافله وم بالکل تر آخره پورې په شوری کې اوس نماینده گان دشوری شته چې شوری ته زه ورغلم ما خبرې کولې په موټر باندې، په لارۍ باندې جگ شوم ما خبرې کولې بیا زه په نماینده گۍ دعلماؤ تللی یم شوری ته دوکیلانو سره مې خبرې کړې دي کلکې خبرې مې وکړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰

کابل پوهنتون د سیاسي فعالیتونو ډګر

کابل پوهنتون په دې دوره کې داسې یوه تعلیمي مؤسسه وه چې په سیمه کې یې سارې نه درلودې او ورکې پوره ډیموکراسي وه پوهاند عبدالحی نظیفي چې د پوهنتون استاد ؤ ورته درنه دنده سپارل شوې وه او په پوهنتون پوره خبر دی:

د پاشاه د سلطنت په آخرو وختو کې د پوهنتون ریاستونه او عمومي ریاست او د فاکولتو ریاستونه انتخابي ؤ چې په هغه جمله کې رئیس پوهنتون هم انتخابي ؤ او رئیسان د فاکولتو هم انتخابي وو او هر ځل به

دڅلورو کلويا دومره وختونو دپاره انتخابيدل. کانکور دپوهنتون چې زه يو دهغه خلکو نه وم چې په دې کې مې کار کاوه او مونږ به په ټول افغانستان کې امتحان اخيست او داامتحان به مونږ په داسې معيار سره اخيسته چې هم د تيرينکوټ دليسې نفر په دې پوهنتون کې شامليده او هم دکابل دحبيبې دليسې په دې پوهنتون کې شامليده او مونږ دا مقايسه داسې کوله چې دولاياتو نفر مو دولاياتو سره مقايسه کول او دکابل نفر مو دکابل سره مقايسه کول داسې مونږ نه کول چې دکابل نفر د ولايتونو سره مقايسه شي او دولاياتو دکابل سره مقايسه شي معنی ددې رقم مقايسې دا وه چې مونږ فکر کاوه هغه سړی چې دخپلو ملګرونه دده ذکاوت څومره زيات دی په اطرافي ليسو کې هم هغه مو انتخاباوه او هغه بيا په تجربه کې دا وښودله چې دهغه هلکانو په خوا کې چې هغوی دمکتب ټول پروګرام نسبتاً په پوره ډول تطبيق کړی دی او هغه چې نه دی کړی دواړو کولای شول چې دا د درس بار په آسانۍ سره يوسي ترهغه ځايه پورې چې زه پوه شوی يم په دې امتحانوکې هيڅا نه حکومت او نه بل چا دشخصي غرض دپاره مداخله نه کوله.

همدا وخت ؤ چې کابل پوهنتون دسياسي فعاليت مرکز وګرځيدئ توريالی اعتمادي چې دپوهنتون انتخابي رئيس ؤ وايي چې دپوهنتون ډېر مشکل وخت وه

دپوهنتون ډیرې مشکلې ورځې وې، هم دافغانستان دمعارف مشکلې ورځې وې بدبختانه ټولو خواوو چې غرض یې درلودئ په پوهنتون کې لاس واهه په افغانستان کې د سیاست ساحه دومره پراخه نه وه یوائینی ځای دکابل پوهنتون ؤ چې دسیاسي فعالیت مرکز ؤ هلته چپ و راست افراطي او غیر افراطي موجود وو هلته کار کول ډیر گران و زما په اداري تجربو کې دپوهنتون ریاست بدترینې ورځې وې کله چې په خوب کې هغه ورځې وماته رایادې شي ما پریشانه کوي.

په دې وخت کې مظاهرې جوړې وې او دمحصلانو اتحادیې ته مبارزه جاري وه او وایي چې پوهنتون دسیاسي حزبونو دفعالیت ډگر گرځیدلی ؤ په لندن کې دافغانستان پخوانی شارژدافیر تازه خان ویال چې دخلق غړی او اتحادیې ته کاندید ؤ وایي چې دخلقي ډیموکراسۍ سره یې موافقه نه لرله نو ځکه ورته حزب اجازه ورنه کړه چې کاندید پاته شي:

له تره کي کره لاړمه او تره کي وویل چې زما خوښه داسې ده چې ته زمونږ با استعداده کدریې او زمونږ نازولی کدریې. تره کی په زړه کې ډیر خوږ سړی ؤ ډیر زبردست سړی ؤ که داسې دې کړي وای چې سبا انتخابات دي دانتخاباتو وړاندې دې مونږ ته یو لیک راکړی وای چې زه دافغانستان

ډيموکراتيک گوند ته وفاداريم نو سباته په انتخاباتوکې شرکت کولای شې او که نه مو، فيصله داسې کړې ده چې ستا په ځای بل څوک معرفي کړو نو ما ورته وويل چې رفيقه محترم دا خو عجبه خبره ده چې که چيرې زه د گوند غړی يم او د دې گوند د پاره مې په دا تيرو کالونوکې داسې کارهم کړيدی چې کله کله ستا د تائيد وړهم گرځيدلی دی نو دا څنگه او س نوې معجزه را ووتله چې زه بيا خط درکوم چې تره کی صاحب زه دې گوند ته وفاداريم او که زه خط درکړم او هم وفادارونه اوسيږم خو وفادارنه يم منتها دومره په وضاحت سره درته وايم چې زه د خلقي ډيموکراسی شعارته وفادارنه يم دا دافغانستان داوسنۍ جامعې د پاره تطبيقي شعارنه بولم دافغانستان د خلق ديموکراتيک گوند يو ملي گوند بولم او ډيموکراتيک گوند يې بولم.

دا داسې وخت و چې په کابل پوهنتون کې د شعله جاويد او پرچم پوره زور ؤ او ډير استازي يې د محصلانو اتحاديې ته وټاکل شول. په دې وخت کې د چپي حزبونو ترڅنگ اسلامي حرکتونه هم په پوهنتون کې پيل شول د حزب اسلامي مشر گلبدين حکمتيار چې په دې وخت کې د پوهنتون محصل ؤ وايي چې په لومړي سر کې د هغوی شمير کم ؤ ولې وروسته يې وکولای شول چې په اتحاديه کې اکثريت تر لاسه کړي:

د پوهنتون په شرایطو کې چې کله دا تحریک ابتدا پیل شو زمونږ لومړی مظاهرې او اجتماعات داسې وو چې د پنځوس او شپیتو نه به یې تجاوز نه کاوه تاسې په خپله د دغسې صحنو شاهدیاست د پوهنتون په اوضاع باندې کمونیستي احزاب مسلط وو هغوی ترمونږ ډیر دمخه کار شروع کړی ؤ کم نه کمه څلور پنځه کاله هغوی زمونږ نه دمخه کار پیل کړی ؤ چې په علمي مؤسساتو هغوی تسلط درلودئ. رژیم دهغوی ترشا وي او لویو طاقتونو دهغوی حمایت کاوه او دا هره ډله دبهر نه تغذیه کېدله او دهغوی مرسته ورسره وه دد ې په مقابل کې بل طرف ته محدود دځوځوانانو په سطح یوه اجتماع یوه ډله چې نه بهرنۍ پشتوانه لري او نه دهغه ترشا لوی قوت ولاړ دی او غواړي چې په ملک کې تبدیلي راولي رژیم هم دغسې چې له هغو قوتونو نه احساس دخطرنه کوي بلکه هغه که دچانه احساس د خطر کوي نو همدا تحریک دی فکر کوي چې د دې ریښې په ملت کې دي او ژر ملت راپاڅولای شي ملت منظم کولای شي او دا په یو خطر بدلیدای شي دنورو ډلو مهار کول ډیر آسان دي هغه حداعظمي د روشنفکرانو په سطح کې محدود دي اما دا چې ملت دنورو اقشارو سطحی ته دې هغه نفوذ نه وي کړی او له هغه نه دې ډیر ژر یو خطر جوړ شي ددې احتمالات ورته ضعیف بریښیده او ظاهر شاه صریحاً ویل چې د

سرو بیرغونو په ځای دا شنه بیرغونه اصلي خطر تمثیلوي او ددې مخه نیول بیا ګران دي. همدا وجه ده چې تاسو لیدل په هغه وخت کې د کمونیستي احزابو یو کس هم زندان ته نه لاړو مګر د نمایش د پاره د ځو ورځو په خاطر ولې زمونږ ګڼ شمیر کسان د ظاهرشاه په وخت کې زندان ته لاړه او په مودو مودو په زندانونو کې پاته شول. حالت داسې وو چې د اسلامي تحریک د پاره خلکو شرایط سازګار نه ګڼل ولې الحمدلله د خلکو د تصور خلاف په ډیره کمه موده کې نهضت وتوانیدلای شو چې د علمي مؤسساتو اکثریت ملاتړ ترلاسه کړي. تاسو ته به په یاد وي چې په لومړیو انتخاباتو کې مونږ نه« ۹ » څوکۍ د محصلینو په اتحادیه کې ترلاسه کړې په دوهم کې دوولس څوکۍ او په دریم انتخاباتو کې مونږ دوه ثلثه څوکۍ ترلاسه کړې. دا د اسلامي تحریک روز افزون وده او نفوذ په علمي موسساتو کې ښیي.

د پوهنتون ترځنګ لیسو ته هم سیاسي فعالیت ورسیدئ عزیز نعیم چې د کابل پوهنتون استاد ؤ په ابن سینا کې د پولیسو حمله لیدلې ده چې وروسته بیا کابل پوهنتون ته ورسیدله:

هغه مظاهرې چې په ۱۳٤۸ کال په پوهنتون کې شروع شوې د ابن سینا د لیسې د اعتصاباتو څخه را پیدا شوې په ابن سینا کې چې

د پوهنتون په ځنګ کې موقعیت درلودئ شاګردانو معلمان ګروګان ونیول او تر دوو هفتو وروسته پولیسو مداخله وکړه په دغه وخت کې چې دماسپښین دوې بجې وې زه پوهنتون ته روان وم او دا حال مې په خپله ولیدی په هر حال زه پوهنتون ته ورسېدم او تدریس مې شروع کړئ او د پوهنتون محصلان د دې واقعې څخه چې ډیره تازه وه نه وو خبر نیم ساعت وروسته د ابن سینا شاګردان پوهنتون ته ورسیدل او زما صنف ته راغلل او وې ویل چې ستاسې د ورونو څه حال دی تاسې اوس هم په صنف کې یاست دلته زه په ډیر مشکل موقف کې واقع شوم محصلانو ته مې وویل چې ستاسې اختیار دی که مو درس په ګټه وي پاتې شئ او که مو مظاهره په ګټه وي ولاړ شئ په هر حال ډیر محصلان پاته شول په بله ورځ په پوهنتون کې مظاهرې جوړې شوې وروسته پولیسو مداخله وکړه او یو تعداد استادان ووهل شول د پوهنتون استادانو سخت عکس العمل وښود چې په نتیجه کې استادانو غونډه وکړه او یوه فیصله نامه صادره شوه چې ما هم امضاء کړه. په دې فیصله نامې کې د حکومت څخه وغوښتل شول چې دې موضوع ته جواب ووایي.

پوهاند محمد رحیم الهام چې د پولیسو دا حمله ولیدله چې ورکې د ده شاګردان او نور استادان ووهل شوي وو وایي چې د دې حملې د عکس العمل په نتیجه کې هغوی وکولای شول چې د استادانو انجمن جوړ کاندې:

ولاړو اتاق شورى علمي ته په شورى علمى کې کښيناستو استادان هم راغلل په هغه وخت کې خو دا جريانونه هم وو گوندونه هم وو دا اکثره د دې گوندونو مشران او دا خلک چې په پوهنتون کې وو دا ټول راغلل.

يوازې صاحب موږ انجمن جوړ کړئ تصادفاً استادان سره راغونډ شول دلومړي ځل له پاره دافغانستان داستادانو انجمن جوړ شو په دې کې چونکه دا ابتکار ما کړی وزه دعمومي مجمعې له خوا ، دټولو استادانو له خوا د دې انجمن دمنشي په حيث وټاکل شوم بيا وروسته دهر پوهنځي نه چې خلک راغلي وو دا هلته سره يو ځای شولو او موږ علي محمد زهما خپل رئيس وټاکئ او ډاکتر هاشميان هغه هم په دې هيئت رئيسه کې دی هم منشي وټاکل شو. نو موږ مبارزه شروع کړه داستادانو او دشاگردانو دحقوقو د ساتنې په خاطر باندې چې په علمي مرکز باندې تدريسي مرکز باندې بايد داسې حملې ونه شي.

جنرال عبدالحکيم کتوازی چې دژاندارم او پوليسو عمومي قوماندان ؤ او دا مظاهرې يې دنژدې څخه څارلې وايي چې د دې حرکت پيل محصلانو په خپله کړی ؤ:

حرکت هم دمظاهرې دگروپوله طرفه وشو داسې چې دوی په پوليسو حمله وکړه پوليسو چې له ځانه دفاع وکړه دوی منډه واخيسته چې دپوليسو په مقابل کې دوی تيښتې ته مجبور شول دوی پر پوهنتون حمله

وکړه، د پوهنتون شېشې يې ماتې کړې، دروازې يې ماتې کړې، بعضې نجونو ته يې اذيت ورورساوه او ددې د پاره چې دا په نام د دولت تمامه شي. داسې کله کله به د پوليسو او د مظاهره چيانو په منځ کې د ډبرو ګذارونه که به وشول د مظاهره چيانو له خوا به کيدل په پوليسو باندې يو نيم زموږ د پوليسونه چون اکثراً افراد عجمي ؤ او دا وو که به يې احساسات وتوريدل يو مظاهره چې ته که به يې يو سوک يا يو لرګی ورکړی وي دا زه ويلی نشم ولې زموږ په سويه د محاکمې د قانون د بندی ګری په سويه باندې ددوی هغه مشرانو چې د هغې جملې يو ډاکتر نجيب و له ما سرۀ دوه دری واره بندي شوی دی په اوس وخت کې په قدرت کې هم يوه ورځ سره مخامخ شولو صحبت د قانون و دې ته راغی ما په صراحت ورته وويل چې ته خوله ما سره دوه دری واري بندي شوی يې. ويل هو! ما ويل اوس هم زه حاضريم، ددې د پاره چې زه دی قانون ته يا قانوني روش ته راوبولم، نو ورته ومی ويل زه اوس هم حاضريم که کوم خلاف قانون حرکت زما له خوا يا زما په وخت کې د پوليسو له خوا د تا سره شوی وي چې زه اوس د هغه جواب ووايم ،ده راته وويل نه داسې حرکت نه دی شوی.

۲۱
آزاد مطبوعات او جريدې

د محمد ظاهر شاه د ډيموکراسۍ په لس کلنه دوره کې آزادو جريدو ته د خپرولو اجازه ورکړل شوې وه. محمدحسن اولس مل چې همدا اوس په ناروې کې د مجاهد اولس د اخبار په خپرولو لګيا دی وايي چې د محمدظاهرشاه د سلطنت په وروستي وخت کې آزادو مطبوعاتو ته د تنفس موقع په لاس ورغلې وه:

په افغانستان کې د پخوانی پاچا محمدظاهرشاه په وروستيو

لسوکلونو کې په نسبي ډول آزادو او ملي خپرونو ته د تنفس کولو موقع په لاس ورغلې وه په دې جرایدوکې یو شمیر جراید مثلاً دافغان ملت جریده وه، مساوات جریده وه ، گهیځ ۋ ، ملت ۋ ، کاروان ۋ ، پیام امروز ۋ ، دسبا په نامه یوه جریده وه، پیام وجدان ۋ افکار نوۋ ، دخلق جریده وه، د پرچم جریده وه ، دشوخک په نامه یوه جریده وه، ترجمان ۋ ، روزگار ۋ او افغان جریده وه چې زه یې په خپله مسئول چلوونکی وم او داسې نور جراید په دغه وخت کې را ووتل.

په دې جریدو کې دخلق جریده هم شامله وه چې دخلق د ډیموکراتیک گوند نشراتي اورگان او دنور محمد تره کي په مشرتوب او دبارق شفیعي په مسؤول مدیریت راوتله. د خلق جریدي ددولتي سکتور او اصلاحات اراضي طرفداري کوله. کله چې دخلق ډیموکراتیک گوند وویشل شو نو د پرچم جریده پیل شوه. په چپي جریدوکې شعله جاوید هم یوه مهمه جریده وه چې په کابل کې یې لوستونکي زښت ډیر وو. دافغان ملت مسئول مدیر قدرت الله حداد وایي چې دهغه دجریدې هدف دا ۋ چې دافغان ملت جریدې له لارې دخارجی ایډیالوژیو دطوفان مخه ونیسي:

افغان ملت په لومړنیو اخبارو کې وو چې په ۱۳٤٥ کال کې نشر شو او ددې دامتیاز خاوند ډیپلوم انجنیر غلام محمد فرهاد ۋ او مسئول مدیریې زه وم البته په ابتداء کې پنځه شمارې احمدعلي ملت یار هم مدیر

داخبارؤ بيا پنځه شمارې وروسته هغه استعفى وکړه بيا ما دا اخبار په غاړه واخيستو نو دافغان ملت هدف داؤ چې موږ داسې محسوسه کړله چې يو طوفان افغانستان ته راتلونکى دى چې هغه داخارجى ايډيالوژي ګانې يا مفکورې دي چې زياتره دشمال له خوانه اويو مقدارهم دغرب له خوانه را روانې وې نو موږ ددې دپاره چې دافغانستان خلک خپل هغه تاريخي هويت او تاريخي شخصيتونه او تاريخي اعمال ورک نه کړى نو ددې دپاره لازمه وه چې يو غږ يا يو چراغ ددې خپلو خلکو د تاريخ او دعقايدو پربنا هم بل وي په دامنځ کې زمونږ هدف داؤ چې دافغانستان خلک دا خپل مشران وپيژني په خپلو مشرانو پسې لاړ شي نه دپرديو مشرانو پسې موږ په دى معتقد وو چې اعليحضرت احمدشاه بابا دومره يوه عالي فلسفه درلوده او دومره ملي فلسفه يى درلوده چې موږ به هيچاته محتاج په دنيا کې پرې نږدي چې موږ له هغه نه څه راواخلو موږ بايد دده په حضور کې دده له ملنې نه بايد يو څه راټول کړو نه دبل چا له ملنې نه.

دافغان ملت ترڅنګ مساوات هم يوه منځ لارې جريده او دصدراعظم محمدهاشم ميوندوال دډموکرات مترقي نشراتي ارګانؤ ، ددې اخبار مسئول مدير پوهاند محمد رحيم الهام وايي چې روشنفکرانو په دې جريده او نورو چاروکې

د میوند وال سره مرسته کړې وه:

کله چې میوند وال امیدوار شو چې صدارت ته ورسیږي نو یو شمېر روښنفکران یې سره راغونډ کړل دوی ته یې وویل چې زما د پاره یوه برنامه د عمل جوړه کړئ چې زه څه وکړم په دې کې موږ کښیناستو زه فکر کوم د لومړي ځل له پاره د عمل یوه معینه برنامه جوړه شوه چې هغه برنامه بیا په مختلفو ژبو هم ترجمه شوه او د لومړي ځل له پاره د یو کتاب په شکل باندې دا برنامه جوړه شوه او بیا میوندوال دا برنامه په ملي شورى کې ولوستله او د دې برنامې په بنا باندې دې ته د اعتماد رایه ورکړه شوه، دی صدر اعظم شو موږ د غه څو تنه روښنفکران چې وو داسې موغوښتل چې په حکومت باندې د یو اخبار په واسطه فشار راشي چې خپله د غه برنامه عمل تطبیق کړي نو له دې جهته موږ د قمچینی په حیث باندې دا اخبار غوښتی چې استعمال کړو چې سرغړونې څوک په حکومت کې ونه کړي په لومړي سر کې او د غه ټوله فلسفه چې په دې کې داخلي انکشاف د افغانستان په ټولو څانګو کې د کلتورنه نیولي په اقتصادي برخو کې، په اجتماعي برخو کې او په خارجي سیاست کې دا ټول داسې په منظم شکل سره راغلي وو او موږ په عین زمان کې غوښتل چې د غه ډیموکراسي څومره چې په اساسي قانون کې منعکسه شوې وه هم هلته

دحکومت په واسطه تطبيق شي او دشاهي مشروطې خواته موږ داساسي قانون پربنا باندې په عملي توګه حرکت وکړو د همدی جهته کله کله نو ما په خپله هم دا روزنامه نګاران راپورتران دې خوا هغه خوا ليبرل او په وزارتخانو کې چې به قصې پېښېدی دا به موږ په لومړي سرکې هم په اخبار کې نشرولې يو واري وزيرانو بغاوت وکړ، بغاوت يې په دې وکړ چې ميوندوال ته يې وويل چې موږ مو وزيران کړي يو په عين زمان کې دا اخبار هم په تا پورې اړه لري نو که انتقاد هم په موږ باندې کوې په اخبار باندې ددې پرځای موږ موقوف کړه او دوی يو واري استعفی هم وکړه يعنی ددې اخبار فشار دومره ډېر ؤ چې موږ حتی په ميوندوال باندې هم کله کله انتقادونه کول نو زموږ هدف داؤ چې د ديموکراسي په ښه مترقي شکل باندې او دافغانستان دټولو اوضاعو د تشخيص پر بنا باندې دغه د مترقي ديموکراسۍ په نامه باندې يا دمترقي ديموکراسي دفلسفې په اساس باندې موږدا اخبار چلاوه. دی اخبار ورو ورو په ټولنه کې ډېر حيثيت پيدا کړ او علی الخصوص په هغه وخت کې چې بيا يوه جبهه غوندې جوړه شوه دهلمند داوبو دويشلو په برخه کې نو کله چې ميوندوال بيا په خپله دصدارت نه ولويدئ دلته دې اخبار چې داپوزيشن شکل غوره کړ په دغه وخت کې دې اخبار ډېر اهميت پيدا کړ.

محمد حسن اولسمل چې په دې وخت کې د افغان جريدې مشر او مسؤول مدير ؤ وايي چې د هغه اخبار آزاد او يوه ملي جريده وه:

د افغان جريده يوه آزاده ملي جريده وه او په هيڅ يوه ګوند پورې نه وه تړلې. افغان جريدې د اساسي قانون د پوره تطبيق ملاتړ کاوه امريکايي پروفيسور دوپري په خپل کتاب ، افغانستان، کې د دې جريدې په هکله ليکلي چې افغان جريدې په افغانستان کې پارلماني ډيموکراسي غوښتله د لته بايد ووايم چې د افغان جريدې په قلمي همکارانو کې د افغانستان پرڅوانو ليکوالانو سربيره اروا ښاد ګل پاچا الفت ، اروا ښاد پوهاند عبدالحی حبيبی ، مرحوم محمدهاشم ميوند وال، مرحوم عبدالروف بينوا ، جناب سيد شمس الدين مجروح شامل او دغه نوموړی دايمي قلمي همکاران وو نو د دې نه تاسو د دې جريدې اهميت معلومولای شئ چې مثلاً دې کې به څنګه خپرونې کيدلې همدارنګه د افغان ملي جريده په اولسي جرګه کې هم د ملت د انتخاب شوو وکيلانو د قاطع اکثريت د ملاتړ نه برخورداره وه حکومت پخوا پټ او بيا وروسته په ښکاره توګه په مطبعه کې د مسؤول مدير په نامه يو سړی کينولی ؤ نوموړي به په خپلو ذره بينی عينکو د آزاد و اخبارونو خپرونو مطالب له نشرنه د مخه د نظره تيرول او کومې خبرې به چې ډير حساسيت پيدا کاوه او يا به د حکومت په ګټه نه

وې فوراً به يې ترې حکومت خبراوه. حکومت به يا د خپرونې په مسؤول چلوونکي فشار راووست چې دا مطلب وباسه او يا به يې د نشر نه وروسته په داخل د فابريکې کې پخواله دې چې د چا لاس ته ورسيږي خپرونه مصادره کړه چې د افغان ملي جريدې ډيرې گڼې په همدغه توگه مصادره شوې دي. لکه څنگه چې ما مخکې اشاره وکړله مهم سياسي او ملي شخصيتونه د دې قلمي همکاران وو او حکومت د دې تحمل نشو کولای.

نو دې جريدې د هلمند داوبو په موضوع کې ډير سخت موقف نيولی ؤ زه په هم هغه وخت کې څلور کرته پاچا وغوښتلم لاکن ما ونه منله حکومت هم راسره تماسونه ونيول بالاخره دامير عباس هويدا دهغه وخت دايران دصدراعظم درا تگ نه دری ورځې مخکې دشپې داتو بجو په خبرونو کې زما دجريدې دمصادری اعلان وشو چې دې جريدې خلاف دقانون نشريات کول او دا به نوره نه نشريږي.

د دې مصادرې معنی دانه ده چې پوره آزادي نه وه عبدالحميد مبارز چې د باختر آژانس مشر ؤ وايي چې په هيڅ يو هيواد کې هم پوره آزادي نه ده موجود:

زه فکر نه کوم چې په جهان کې به کامله آزادي موجوده وي په نسبي ډول زمونږ د مملکت په سويه ډيموکراسي موجوده وه. د افغانستان د ملي او

ټولنیزو مصالحو په نظر کې نیولو سره په افغانستان کې یوه نسبي ډیموکراسي موجوده وه دمثال په ډول زه تاسې ته ویلی شم چې باختر آژانس به همیشه آزاد خبرونه ورکول موږ به دچا سره سلا نه کوله مګر کله چې به ډیره مهمه موضوع وه په هغه صورت کې به مو مشوره وکړه موږ به د ریوتر، اې پي، اې ایف پي، تاس او نورو خبری ایجنسیو خبرونه اخیستل او دافغانستان په مطبوعاتو کې به نشریدل زه تاسې ته ویلای شم چې په باختر آژانس کې پوره آزادي موجوده وه کله چې په شورى کې دصدر اعظم نور احمد اعتمادي دحکومت په مقابل کې دسلب اعتماد رایه ورکړله شوه نو په هغه وخت کې دحکومت دخوښې خلاف دا خبر نشر شو.

۲۲

قومي جوړښت

په افغانستان کې په وروستیو کلونو کې ځیني قومونو شکایت کاوه چې ورته حق نه دی ورکړل شوی زمونږ ملګری اسحق نګارګر چې د بلخ او سیدونکی او داوزبکو او نورو قومونو سره یوځای اوسیدلی دی دا شکایت نه مني:

په عامو خلکو کې خو دا خبره نه وه ځکه چې د دوی په منځ کې ودونه شوي دي د دوی وینې سره ګډې شوې دي مګر په روشنفکرانو، په تعلیم یافته ځوانانو کې دا خبرې وې. اما په عادي خلکو کې نه، تا سو خوپوهیږئ چې د افغانستان په روشنفکرانو باندې د چپي افکارو یو قسم

تسلط ؤ. نو په روسيه کې کله چې ستالين د بيلابيلو قومونو خبرې کولې او د هغو د پاره يې آزادي غوښتله نو په افغانستان کې هم د بيلابيلو قومونو روشنفکرانو داسې فکر کاوه چې د دوی قوم يا د دوی په خبره د دوی مليت د حاکم مليت يا د پښتنو له خوا ځپل شوی دي او په هغو باندې د پښتنو لخوا ظلم او تعدا شوې ده خو دا د کتاب له نظره کيدای شي چې صحيح خبرې وي مگر بالفعل په افغانستان کې چې گورئ مثلاً دافغانستان په شمال کې ځمکه نشته پراخ دښتونه دي چې د حکومت له خوا د لامالکې ځمکې په نوم خلکو ته ورکول کيدې مگر هلته داوبو خبره ده چې دافغانستان په شمال کې مثلاً په بلخ او په جوزجان کې اوبه نشته داوبو پر سر کله کله د بيلابيلو قومونو په منځ کې شخړې پيدا کيږي د پښتنو په منځ کې هم کله کله د دوی گټې يو له بل سره ټکر خوري او د دغسې ټکر خبره چې راشي بيا پښتانه هم په خپلو منځو کې سره وهي.

اهل تشيع چې په کابل، کندهار او دافغانستان په نورو سيمو کې ميشته شوی دي باور لري چې ورسره برابر چلند نه دی شوی. آيت الله شيخ محمد آصف محسني چې د اهل تشيع او حرکت انقلاب اسلامي مشر دی وايي چې دا طبيعي خبره ده:

طبعاً زمونږ عقيده دغه ده چې کيدئ. په قندهار کې يو وار دغسې يو

جنگ شو تر اوسه پورې د چورا پېواقعه معروف دی خلک شهیدان شول.

داجهالت دمسلمانانو په منځ کې شته دمذهب په نامه تعصب، دقام په نامه مثلاً اوس دا یویې ازبک دی، یویې تاجک دی، یویې پښتون دی یویې شیعه یویې هزاره بیا په پښتون کې تاسې خبریاست یو په قندهارکې دافلان زیې دی او دافلان زیې دی. دا ټول شیان جهالت وو اوس الحمدلله ښه شوي دي پس له انقلاب څخه اوس هغه شی نشته ښه شوي دي لاکن یو څه سیاست وو یو څه جهالت زموږ په شرق ډیر جهالت موجود دی تنها دانه دي چې دا دشیعه اوسني طبقې په منځ کې په افغانستان کې تعصب موجود وو قومي او نژادي تعصبات هم موجود وو ما تاسې ته وویل چې په پښتنو کې هم په ځای ځای کې ډیر تعصبونه موجود وو داټوله داناروا تعصبونه وو.

داهل تشیع ډیر خلک دکابینې غړي او ان داچې د پښتني ولایتونو څخه پارلمان ته رسیدلي وو یو ددې کسانو څخه هم نور محمد اکبري و چې دکندهار دښار څخه انتخاب شوی و آیت الله محسني وایي چې دهغه دانتخاب سره هم حکومت مخالف ؤ:

په دغه داکبري په موقع کې والي دقندهار ماته وویل یوه ورځ چې پام کوه چې دا اکبري ځان کاندید نه کړي دا دکندهار محیط دا تحمل نه لري

چې دی کاندید شي ما ورته وویل چې زه دا کار نه کوم چې زه ورته ووایم چې خپل ځان مه کاندیدوه زه د دې حق نه لرم دا حق زما څخه نهٔ دی به ما ته وایي چې دا یو شرعي کار دی چې ته ما ته وایې چې ته خپل ځان مه کاندیده وه که شرعي نه دی. زه ورته درواغ نه وایم او وایم یه یو شرعي کار نه دی دا یو سیاسي دستور دی هغه ما ته وایي چې زه ستا دیني دستورات منم غیر دیني دستورات نه منم، زه هغه ته نه وایم ما ته دکندهار والي وویل چې ورته ووایه چې دی خپل ځان کاندید نه کړي ته جلوګیري وکړه خو دا کار و نه شو هغه بیا کامیاب شو. دا شیان شته لاکن د دې معنی دا نه ده چې سل په سل کې تعصبات وو، جنګ و، بدبینی وه. محبت هم وٌ، لور ورکول، ازدواج و دشیعه او سني په منځ کې محبت و نه وو، تعصب نه و خو دا یوه اجتماع ده نو هر رنګه کیږي.

مولوي محمد یونس خالص چې د حزب اسلامی مشر دی وایي چې د اهل تشیع د حق خبره ایران راپورته کړې ده:

دا خبره خو د ایران د حکومت خبره ده چې د دوی د خولې نه راوځي ځکه هغه بله شپه به تاسې اوریدلي وي چې د منابعو نشراتي نه دا خبره وشو له چې د ایران حکومت غواړي چې و اهل تشیع ته یو داخله وزارت ورکړی شي او بل خارجه وزارت ورکړی شي نو د دې معنی دا ده چې په اهل تشیع

کې تحریک په خپله د اهل تشیع څخه نه دی راولاړ شوی خو لیکن دا
دایران د حکومت له خوا راولاړ شوی دی او دایران حکومت غواړي چې
دوی خو یقین لري چې په دومره اهل تسنن کې قدرت اهل تشیع ته په لاس
نه ورځي خو هغوی غواړي چې د دوی ترمنځ داسې خونریزي او داسې
جړبونه راشي چې د آینده دپاره د دوی ترمنځ توحید ناممکن وګرځوي او هر
حکومت چې راځي د هغه دپاره دلته اهل تشیع دایران دپاره یو د مزدور په
حیث کار وکړي همیشه هر حکومت چې راځي هغې دپاره د دې لاري نه
مشکلات پیدا کړي او یا به دایران د حکومت د غلامۍ حلقه په غوړو کې
ګرځوي. زما خیال دا نه دی چې اهل تشیع په خپله دا کار کوي ځکه اهل
تشیع چې په افغانستان کې دي هغوی د افغانستان حالات درک کړي دي
هغوی پوهیږي چې په افغانستان کې د دوی سره دا دوی چې یا دوي دا
مظالم ورسره نه دي شوي نه دوی چا غروته شړلي دی چې دوی په غروکې
هستوګنه وکړي او یا دې راشي په کابل کې دې مزدوري کوي دا د دوی
وطن دی دا د دوی هیواد دی په خپله باندې دوی هلته میشته شوي دي. که
تاریخ خبره ثابته کړله چې دا کسان په سمه کې چا نه پرېښودل نو بیا دا
خبره صحیح ده مګر دوی چې هلته میشته دي البته هغه ځای کې یې خپل
منافع سنجولي دي بیا چې راځي موږ یې وینو چې د کابل ټول کسبه کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول د اهل تشیع په لاس کې ؤ او مونږ لیدل چې حتی د ظاهر شاه خپل شخصي ډاکتر، ډاکتر فتاح نجم نومیدو او هغه د اهل تشیع نه وما پیژندلو او حتی زما عملیات چې په ابن سینا کې وشول عظیم اسلمي نومیدی، هغه د اهل تشیع نه ؤ زه تر اوسه تري ممنون یم چې هغه زما سره ډیره خواري کړې ده په همدې ترتیب باندې اهل تشیع خلک بیکاره پاتې نه وو په دارالعلوم کې چې علمي موسسه وه د هغې مامور هغه په خپله باندې اهل تشیع سړی ؤ زه هلته مدرس وم هغه هلته کارکولو او زه فکر کوم چې تاسې ته به معلومات وي چې په مطبوعاتو کې د اهل تشیع ډیر کسان ځای شوي ووپه هغه ځای کې مختلف پوستونه پیدا شول یعني دوی په مختلفو ځایونو کې کار کړی دی او اوس هم مونږ د دوی سره مخالف نه یو چې حکومت دوی ته کار ورکړي په حسب د لیاقت باندې مګر مونږ دا نشو قبلولی چې په نوم د اهل تشیع یا په نوم د اهل تسنن یا په نوم د ازبک، په نوم، د پښتون، په نوم د تاجک باندې په هغه ځای کې وظایف تقسیم شي چې دا اساس د تجزیې د افغانستان ګڼل کیږي له دې سره مونږ مخالف یو مونږ داسې نه وایو چې اهل تشیع زمونږ د ملت خلک نه دي یا په هغو کې باکفایته خلک نشته یا هغوی ته کار نه ورکول کیږي خلک یې غلط تعبیر وي چې مونږ د دوی داسې مخالف یو.

آیت الله فاضل چې د حزب وحدت یو مشر دی باور لري چې نه یوازې هزاره ؤ بلکه نورو اقلیتونو ته هم حق نه دی ورکړل شوی او وایي چې دا ټوله بدبختۍ ګڼي دي:

حزب وحدت په خاصه یواځې د شیعه ملیت په فکر کې نه دی دا ټولې بدبختۍ ګڼي بولي هدفونه هم مشترک بولي حزب وحدت همدا اوس د شیعه یانو او د نورستان د خلکو ترمنځ فرق نه کوي د ټولو اقلیتو ترمنځ موږ په هیڅ ډول فرق قایل نه یو هغه حقوق چې د هزاره جات او اهل تشیع د پاره غواړي هم هغه حقوق د خپل نفوس په تناسب د نورستان او ازبکو د پاره هم غواړي حزب وحدت غواړي چې په افغانستان کې یو واقعي عدالت منځ ته راشي.

غلام زرملوال چې د پښتون انجمن غړی دی وایي چې د انصاف څخه باید کار واخیستل شي هغه څه چې پښتنو تر نورو زیات لرل هغه څه وو:

راځئ له انصافه به نه تیر یږو هغه څه چې د مثال په توګه پښتنو چې زموږ د هیواد اکثریت قام دی له نورو افغاني قامونو څخه زیات لرل څه وو؟ په اصل کې که خدای ته مخ کړو بنده ته شاکړو په افغانستان کې پښتنو ته خپل حق نه ؤ رسیدلی داقتصادي خوا غریب وو، د ماشومانو د پاره یې ښوونځي نه وو او د روغتیا د پاره یې روغتون نه درلود، که تاسو

په رښتيا په حکومتي دستګاوو کې د دوی برخه وڅېړئ نو درته څرګنده به شي چې پښتنو ته خپل حق نه ؤ رسيدلی په اداره کې، په پوهنه او روزنه او کتاب کې د پښتو ژبې برخه په هيڅ شمار يدله مورږ او تاسې ټولو ته څرګنده ده چې تعليم يافته د پښتنو لکه څنګه چې په پښتو خبرې او ليکنې کولې په هغه اندازه يې په دري ژبه خبرې کولې خپله ژبه يې بلله او بولي يې مګر هغه څوک چې وايي چې په افغانستان کې پر دوی ظلم شوی دی خپل ګريوان ته دې سرټيټ کړي آيا دا ادعا کولی شي. له بلې خوا راځئ چې د پکتيا، ننګرهار، پکتيکا، کندهار او هلمند په دښتو کې وګورو چې آيا د هغو اولسونو ژوند په دښتو کې دا وسيدونکو ازبکو يا ترکمنو، هزاره ګانو او تاجکو تر ژوند ښه دی نو دا خبره چې په افغانستان کې دې په مشخصه توګه له يو قام سره ظلم شوی وي زما په نظر بې اساسه خبره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۳

د داؤدخان کودتا او جمهوریت

د محمد ظاهرشاه دسلطنت په وروستي وخت کې داسې ویره پیدا شوې وه چې حالات په خرابیدو دي دمحاذ ملي مشر پیر سیداحمد گیلاني وایي چې همدا دلیل ؤ چې په سیاست کې یې دګډون فیصله وکړه:

ما داعلیحضرت ظاهرشاه دسلطنت په اواخروکې نیت کړی ؤ چې سیاست ته داخل شم ، مرحوم موسی شفیق چې په داوخت کې صدراعظم هم ؤ او مخکې دهغه نه یې هم غټ غټ ماموریتونه درلودل زما ډیر نژدې

دوست ؤ هغوی سره ما په دې باره کې خبرې کړې وې مونږ ویل چې باید سیاست ته داخل شو او دغه ډار چې ویریدلو چې داسې یو نظام به راځي چې دافغانستان دملت مخالف وي او په زور به حکومت وکړي لکه چې داخو کاله چې مونږ ورسره جهاد وکړ مونږ ویل چې باید سیاسي جبهه ورته جوړه کړو او دسیاست له لارې نه هم ددوی مقابله وکړو لاکن متاسفانه چې داؤدخان راغی او نظام واوښت.

دافغانستان پخوانی پاچا محمدظاهرشاه وایي چې هغه پیشبینه ؤ چې په دیموکراسۍ کې داخبرې موجودې وې ولی دکودتا توقع او په خاصه بیا دخپلو څخه یې نه درلوده:

زه په بشپړه توګه پیشبین وم کله چې دیموکراسي وي، کله چې آزادي وي دا طبیعي خبرې دي نو ځکه ما دزغم څخه کار اخیسته خو څو پورې چې زما په یاد دي دا غورځنګونه دهیواد دتجزیي او بربادۍ علت نه وو خو په چاچې ما ګمان نه کاوه رابانديي یې کودتا وکړه خو زه فکر نه کوم چې زما زغم او زما پراخ نړۍ لید داوسنۍ وضعي سبب وي کـه څه هم ځینو راته دکودتا خبرې کولې خو زه له چا سره بدبیني نه لرم دا دخدای اراده وه.

دهمدې کال دسرطان دشپږویشتمې نیټې په پیل کیدو سره دسردار محمد داؤدخان په مشرتوب کودتا پیل شوه. عزیز نعیم چې دخپل اکا په پروګرام ناخبره ؤ

وايي چې په نيمه شپه کې يې د ټوپکو ډزې واوريدلې:

د سرطان په پنځه ويشتمه نيټه مريض وم او په کورکې پاته شوم په نيمه شپه کې مې د ټوپکو ډزې او د خلکو غږونه واوريدل داسې ښکاريده چې يوه نظامي عمليه په شروع کيدو ده د ډزو غږونه دوامدار شول او نور خوب رانغی وروسته مې تليفون راپورته کړ، ولې معلومه شوه چې تلفون کار نه کاوه بالاخره ما او ميرمنې مې تصميم ونيو چې د باندې راووځو چې راووتلو د جنرال عبدالولي کور محاصره دی د هغه تر کور چې تير شولو يو زرهدار تعقيب کړو موږ يې ونه پيژندلو چې څوک يو خو پر موټر دارګ رسمي نمبر پليټ ؤ ماهم موټر چابک کړ د وزير اکبر خان په واټونوکې يو عسکر لاس راکړ چې ودريږئ موږ ونه دريدو او موټر مو نور تيز کړ عسکر فير وکړ او د موټر د مخ هنداره يې راماته کړه خو موږ ونه دريدو او د شهزاده احمدشاه خان، چې د سلطنت وکيل ؤ د کور خواته روان شولو هلته چې ورسيدو عسکرو ودرولو او په خپل موټر کې يې کښينولو ترشپږو بجو يې دلته وساتلو او وروسته يې د قدير خان کورته بوتللو هلته يې د شاهي رژيم مهم منسوبين راوستلي وو د سحر په اووه بجې مرحوم سيدعبدالاله او مرحوم قديرخان راغلل او ماته يې وويل چې تاسې په اشتباه کې راوستل شوي ياست په دې وخت کې هم زه نه پوهيدم چې څه پيښه ده او کله چې

کورته راورسیدم او راډیو می ولگوله د مرحوم جمهور رئیس افتتاحیه بیانیه مې واوریدله.

په همدې سهار پوره کنترول تر لاسه شو او سردار محمد داؤد خان د راډیو افغانستان د لارې خپله لومړۍ وینا وکړه:

خوېندو او ورونو سلام! د خپل وطن د خدمت په ترڅ کې زه د خپلو ماموریتونو په وخت کې همیشه د داسې هدفونو په فکر کې وم چې د افغانستان د خلکو په خاصه د محرومو طبقو او ځوان نسل د مادي او معنوي ودې له پاره یو مثبت محیط منځ ته راشي. په دې محیط کې باید د هیواد ټولو خلکو بې له تبعیض او امتیاز څخه د وطن په انکشاف کې برخه اخیستې وای ډیر وخت تیر شو او بې حده کوښښ وشو چې په تدریج سره په دې لاره کې خنډونه لیرې کړو ما د خپل وطن د راتلونکي وخت د نیکمرغۍ له پاره بیله یوې واقعي ډیموکراسۍ چې بنسټ یې د خلکو پر اکثریت ولاړ وي بله لاره نه لیدلې او نه یې وینو.

داسې ښکاري چې د دې حرکت پلان په وروستیو وختونو کې نیول شوی وي ډاکټر محمد حسن شرق چې د سردار محمد داؤد خان نژدې ملګری ؤ وایي چې په اول کې دا خبره نه وه:

تاسې ته وایم چې د ډاکتر صاحب محمد یوسف خان په وخت کې قطعاً

(c) ketabton.com: The Digital Library

داعتمادي په وخت کې تاسې ته معلومه ده چې وضعې يو مخ بيل شکل غوره کړی ؤ اوس زه نه غواړم چې په دې برخه کې تاسې ته څه ووايم موږ په دې عقيده شولو چې بايد لنډه لاره پيدا کړو چې قدرت خلکو ته نقل شي او خلک خپل سرنوشت په خپله وټاکي نويوا ځنۍ لنډه لاره کودتا وه موږ دکودتا لاره پيدا کړه او له دې لارې موفق شولو، موږ وکولای شول چې د اردو حساسې کيلي پيدا کړو او داسې يې تنظيم کړو چې لوړ رتبه جنرالان ونه کولای شي چې حرکت وکړي. دهمدې تنظيم په اساس موږ وکولای شول چې په معين وخت کې کودتا وکړو او کاميابه شولو.

په لوړ رتبه جنرالانو کې جنرال عبدالحکيم کتوازی هم شامل ؤ چې په کابل کې ديوې مهمې فرقې قوماندان ؤ او په هم هغه شپه ونيول شو:

زه چې يې بندي کړم ماته يې وويل تا فرقې ته امر ورکړی ؤ چې حرکت وکړي زموږ پر ضد. ما فکر وکړ چې داخلک بې عقل دي يا ساده يا بې تجربې خلک دي او گستاخ خلک دي نو مې لنډ دومره ورته وويل چې زما تلفون قطع ؤ ما تلفون راپورته کړ، تلفون مې قطع ؤ دوی وويل موږ خبر يو چې تا امر ورکړی ؤ ستا قطعې حرکت هم کړی ؤ ما ورته وويل ما تلفون راپورته کړ تلفون مې قطع ؤ دوی په غصه شول چې موږ څه پوښتنه درڅخه کوو ته څه ځواب راکوې! ما ورته وويل: چې داستاسې دسوال

ځواب دغه دی چې دا زه درته وایم او که تاسې غواړئ له ما پوښتنه وکړئ چې ولې دې فرقې ته حرکت ورکړی ؤ یا دې امرورکاوه یا څرنګه وو یا دې تشبث کاوه نو داسې پوښتنه راڅخه وکړئ که دې تلفون قطع نه وای څه به دې کول؟ بیا نو دوی وروسته پوښتنه وکړه که دې تلفون قطع نه وای څه به دې کول؟ ما ویل که مې تلفون قطع نه وای نو به مې خپلې فرقې ته امر ورکاوه چې آماده واوسي ترڅو چې ما ورته څه ویلي نه وي دهیچا په امر باندې حرکت ونه کړي او زه به مشغول کیدلم معلومات به مې کول چې دا حرکت له کومه ځایه دی؟ څوک یې اداره کوي؟ لاس دچا دی؟ څومره دی؟ چیرې دی؟ نظر په هغه به می بیا خپل تصمیم نیوی او خپلې قطعې ته که مې وظیفه ورکوله بیا مې خپلې قطعې ته حرکت ورکاوه. بیا ددوی سوال دغه ؤ چې ښه که داسې هم درته معلومه شوې وای چې سردار داؤدخان په رأس دکودتا کې دی او انقلاب دی ډیموکراتیک او جمهوري انقلاب دی، بیا به دې څه کول؟ نو ما ورته وویل: هغه ساعت هغه مصلحت! دې به دوی ته لږ زور ورکاوه بیا نو دوی ویلي وو چې ده به ویل چې مورږ ته یې په ځواب کې وویل چې که قطعه او زه سره رسیدلي وای ما به په کابل کې د وینو ویالې روانې کړې وای او ما ورته وویل چې زما دغه بې عقل ځواب نه دی ما ورته ویلي دي چې هغه ساعت هغه مصلحت! نو دغه وه زمورږ دکودتا د شروع شپه.

په افغانستان کې د شاهي دولتونو سابقه اوږده او په سوونو کلونه وه پاچاګل وفادار چې د لومړي سرځخه د کودتا په پلان کې شامل ؤ وايي چې دا د سردار محمد داؤد خان خاص مهارت او پوهه وه چې شاهي نظام يې پای ته ورساوه:

داد داؤد خان خاص مهارت ؤ، دده پوهه وه، دده استعداد ؤ، دده هغه واقعي رهبري وه. يعنی د صاحب منصبانو په لحاظ زه ځکه درته وايم په دغه کودتا کې دا تياؤ کسو ځخه زيات څوک نه وو په اتياوو کسو د نظام چپه کول مګر دا خاص مهارت ؤ چې دا څنګه يې ترتيب کړي. په دغه حصه کې البته هوايي قواوو، زرهدارو کماندو او هغه صاحبمنصبانو چې په نوم د ګروپ د نيولو يا دستګيري باندې يادېده چې مهم اشخاص دستګير کړي هم رول ولوباوه. يعني په کابل کې دا پلان شو مونږ په دا مطمئن وو چې که چيرې په کابل کې قدرت ونيول شي د داؤد خان نوم اعلان شي هغه پيژندل شوی سړی ؤ نو په نور افغانستان کې دا ضرورت نه پاتې کيږي چې په نورو ولاياتو کې عسکر به دهغه نه دفاع وکړي. زه په خپله يوځای کې مسؤول دارتباطاتو دولاياتو سره وم په داخل کې دمخابرې وظيفه ما په غاړه لرله او په اوله ورځ زه خو دده ياور ومه هغه دواړې وظيفې مې په غاړه لرلې دټولو ولاياتونه د تبريکي تلګرامونه ورته راتله که واليان وو که عسکري قوماندانان وو خپله همکاري يې ورسره

اعلان کړه يعني په حقيقت کې ټول افغانستان د ده رهبري ومنله کوم

مخالفت پکې ونشو په ټول افغانستان کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲٤

د جمهوریت دوره او مخالف حرکتونه

دځینو خلکو په خیال د جمهور رئیس محمد داؤد خان سره چپي حزبونه ملګري وو خو اجمل خټک چې ورسره د نژدې پېژندګلوۍ لرله دا خبره نه مني:

هغه چې په کور ناست ؤ نو زه به چې کله افغانستان ته لاړم نو له هغه سره به مې لیدل او هغه به هم کوشش کاوه چې ما پټ یا څرګند ځان ته وغواړي او ما وویني هغه چې څنګه افغانستان جوړولو نو په ذهن کې یې هم هغه افغانستان ؤ نو هغه یو ملي ، واحد ، مترقي او په صحیح معنو

باندې مستقل په خپلو پښو ولاړ هم په سیاسي لحاظ هم په معنوي لحاظ
یعني اقتصادي لحاظ په هر لحاظ سره یو خپلواک مملکت جوړول د هغه په
ذهن کې و او ورسره داوو چې دا به په خبرونه جوړیږي ددې د پاره به
دافغانستان اقتصاد او دافغانستان اقتصادي ترقي وي ددې په بنیاد
باندې به افغانستان مضبوطوو نو هله به موږ هغه مرام ته رسو نو دهغه
ټول عمر دا گیله وه چې کومو حکومتونو هغه لیرې کړو یا په هغه وخت کې
ؤ هغه به دا گیله وه چې په هغه لورې کارنه کوي کوم لوري ته چې هغه
افغانستان بوتلل غواړي. دغه دهغه په ذهن کې داخبره وه او بیا تاسو ته
معلومه ده چې په افغانستان کې دبیدارۍ یو نهضت داسې پیدا شو، یو
نهضت راغی چې په هغې کې ډیر ځوانان چې وو هغوی پټ یا ښکاره
دخپل دهغه وخت دحکومت نه خوشحال نه وو نو دهغو ټولو دحکومت
دبدلون یوه عامه چیغه وه هغلته بیا په خصوصیت سره دا دهلمند داوېو
موضوع جوړه شوه نو په هغې باندې په ټول افغانستان کې یو قسم ته نا
آرامي پیدا شوه او یوه جبهه هغوی جوړه کړه دټولو سیاسي جماعتونو
ددې په ضد باندې جلسې او مظاهرې به یې کولې دغه اثنا کې دا اوس یوه
خبره ډیر وخت غواړي او ډیر هغه غواړي چې تاسو ته ووایم خو داوینا د
داؤدخان چې راغلی دی نو داد چا په اشاره راغلی دی یا بهرني طاقت

راوستی دی زه خپله پوره ذمه واری سره ویلی شم چې داسې نه وه دا د
افغانستان دبیدارو ویښو زلمو چې په پوج کې وو د هغو دجذباتو ، دهغو
دولولو او د داؤدخان دارمانونو یو داسې جوړښت یو داسې تړون وشو چې
دهغې په نتیجه کې هغه خپل مرام طرف ته تلو په افغانستان کې حرکت
وکړ او راغلو اختیار یې واخیستو.

عبدالحمیدمبارز وایي چې د جمهور رئیس داؤد خان سره داسې افسران
ملګري وو چې وروسته معلومه شوه چې دخلق دډیموکراتیک ګوند غړي دي:

دغه صاحب منصبان چې په شوروي اتحاد کې یې زده کړه کړې وه
وروسته معلومه شوه چې دخلق دګوند غړي وو اوس خو موږ قضاوت
کولای شو چې دا څوک دي وفادار څوک وو داټول وروسته دخلق دګوند
غړي وپیژندل شول او بیا یې د ثور په انقلاب کې برخه واخیستله البته
دسردار محمد داؤدخان په کودتاکې داسې څیرې هم وې چې دکین اړخو
سره یې هیڅ اړیکی نه درلودلې لکه غلام محی الدین دترافیکو مامور،
دفوائد عامی وزیر فایق ، دکورنیو چارو وزیر قدیر ، دادری سره کسان ما
پیژندل چې چپیان نه وو په دې معنی چې داکسان دسردار محمد داؤد خان
خپل خاص ملګري وو علاوه په دې نور کسان لکه دسالنګ قوماندان،
دقوای کار قوماندان داهم په کودتا کې وو خو دکینلاسو سره یې ارتباط نه

درلودئ خبر داده هرڅوک چې کودتاکوي داګوري چې څوک يې په ګټه تمامیږي او دکومو ځواکونو څخه ګټه کولای شي.

پاچاګل وفادار چې دجمهور رئیس داؤدخان نژدې ملګری او په کودتا کې شامل ؤ وايي چې په هغه وخت کې څوک په دې نومونو نه پیژندل کیدل:

په دې کودتا کې چې څوک شامل وو په کودتا کې یې حصه اخیستې وه د داؤدخان سره په هغه وخت کې په دغه نوم باندې چې داخلقي دی دا پرچمي دی، نه داؤد خان څوک پیژندل او نه دغو خلکو له داؤدخان سره تماس لرئ موږ اقلاً اتیا نفره صاحب منصبان وو. د داؤدخان سره خو دقوای زرهدار نه یونفر، دکماندونه یونفر، په خپله زه دهوايي نه وم دا موږ مسؤولیت درلود چې ده سره مو تماس نیوئ مګر داچې موږ شاته نور څوک ملګري لرل دوی هر وخت نشو کولای د داؤدخان سره ووینی. یا که فرضاً ددغونه کوم نفر په حزب کې ؤ په خلق کې یا په پرچم کې داؤدخان دهغونه نه ؤخبر او نه يې نوم پیژندئ. غیر د داؤدخان څخه په هغه کودتاکې چا لوی رول نه دی لوبولی په نظامي لحاظ صحیح مګر په سیاسي لحاظ کله چې داؤد خان قدرت ته ورسید خپله کابینه یې جوړه کړه قوماندانان یې بیا تعین کړل او وروسته جریانات چې بیا څه رقم شول داځینې خلک بیا داحزب ته جذب کیږي مثلاً اسلم وطنجار دی دکودتا

نه وروسته بیا د حزب ډیموکراتیک خلق غړی کېږي یعنی جناح د خلق هغې
خواته ورځي نو دده په وخت کې ده د کمونستیانو سره د چپیانو سره چې دده
تماس وي مستقیم یا غیر مستقیم هیڅ دا نا ممکنه وه.

دځینو میانه رو ګوندونو سره هم د جمهور رئیس داؤدخان اړیکې ښې نه وې پخوانی صدراعظم محمدهاشم میوندوال چې د حزب ډیموکرات مترقي مشرؤ دکودتا په تور بندي شو. ډاکټر احسان روستامل تره کی چې د میوندوال په کابینه کې وزیر او دهغه نژدې ملګری ؤ باور لري چې نوموړی د شورویانو د ګټو په مقابل کې لوی خنډؤ نوځکه په زندان کې واچول شو:

فقید میوندوال د شورویانو په نظر یوخطرناک ملي او پیاوړی
شخصیت ؤ چې د شورویانو نفوذ یې په افغانستان کې د ډیرو خنډونو سره
مخامخ کاوه. دبله طرفه سردار داؤدخان هم دده دنفوذ نه ډاریده نوځکه
دغه مبارز افغان دکودتا په تنظیم متهم شو او په جیل کې واچول شو په
جیل کې دداخلې وزیر او ځینې شوروي جاسوسانو هغه لوی ملي
شخصیت په شهادت ورساوه چې دافغانستان اکثریت خلک ددې
دردناکې حادثې نه اطلاع لري.

محمدهاشم میوندوال په حق ورسیدئ حکومت وویل چې هغه خودکشي کړې او په خپله یې ځان وژلی دی ولې دافغانستان خلکو داخبره ونه منله او وې ویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې میوندوال د دې سړی نه ؤ چې ځان په خپله ووژني د میوندوال دوستانو او ملګرو د دې مړینی مسؤولیت پر حکومت او په خاصه بیا پر امنیتي واکدارانو واړاوه ولې دهغه وخت د پولیسو او ژاندارم عمومي قوماندان عبدالصمد ازهر چې د میوندوال څخه تحقیقات کول د مجاهد اولس د اخبار سره د یوې مرکې په ترځ کې دا مسئولیت نه دی منلی او وایي چې هغه په خپله ځان وژلی دی. د میوندوال تر څنګ د اسلامي حزبونو سره هم د جمهوررئیس داؤدخان اړیکي ښې نه وې د حزب اسلامی مشر ګلبدین حکمتیار وایي چې د جمهور رئیس داؤدخان د کودتا هدف داؤ چې اسلامي تحریکونه تر فشار لاندې راولي:

مسلحانه فعالیتونه په هم هغه دورکې پیل شول. په لغمان ، کونړ ، ننګرهار په مختلفو ولسوالیو کې ، په پکتیکا کې په پنجشېر کې ، کابل کې د رژیم په خلاف موږ تحرکات کړي او وسله مو اخیستې ، مسلحانه فعالیتونه شوي او دې ته موږ رژیم مجبور کړو څکه هلته خو قدرت د کمونستانو په لاس کې ؤ او کمونستانو دا کودتا د دې د پاره کړې وه چې ویې لیدل چې ظاهرشاه د اسلامي تحریک د مخنیوي نه عاجز دی باید وضع بدله کړي که حالت په همدې شکل پاته شي کیدای شي څه موده بعد د کمونیستي احزابو تغرتیول شي کودتا وشوه د کودتا هدف داؤ چې دا اسلامي تحریک وټکوي موږ احساس د خطر وکړو مجبور شوو د رژیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مقابلې بله لیار اختیار کړو.

د افغانستان جمهور رئیس برهان الدین رباني چې په دې وخت کې د پوهنتون استاد ؤ د پولیسو تر تعقیب لاندې ؤ او په همدې وخت کې د افغانستان څخه مهاجرت ته مجبور شو:

زما او د استاد نیازي پر کور پولیسو یوه شپه حمله وکړه تقدیري په هغه شپه زه په کور کې نه وم هغه یې ونیوئ ولې زه یې دستګیر نه کړم، زه خبر شوم چې استاد نیازی یې نیولی دی نو کورته نه ولاړم دری شپې وروسته زه مجبور شوم کورته ولاړم چې باید حکومت ته ځان تسلیم کړم بل سهار د پوهنتون په موټر کې چې کښیناستم ټول استادان حیران او یو بل ته یې کتل د هغوی فکر دا ؤ چې زه بندی شوی وم په دې وخت کې زه د پولیسو تر تعقیب لاندې وم د پولیسو موټر وروسته راپسې ؤ پوهنتون ته چې ورسیدم د څلورم ټولګي د شاګردانو مونوګرافونه مې ورکړل په دې وخت کې پولیس راغلل او ماته یې وویل: چې راځه! ما وویل: ښه دی، درسره ځم په دې وخت کې دیو شاګرد چې هلته موجود ؤ په سترګو کې اوښکې راغلې راته وې ویل چې مه ځه! زما هم په زړه کې راوګرځیدل او. د تعلیم او تربیې فاکولتې په اوږده دهلیز کې مقابل طرف ته ولاړم او د څلورو زده کوونکو سره یو ځای د ګردنۍ سخي د لارې د پوهنتون څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووتو او په دې ځای کې مې کالي واغوستل ځکه چې دريشي مې په غاړه وه ما هيڅ پروګرام نه درلودئ چې چيرې ولاړ شم! چاويل شمال ته ولاړشه! ولې وروسته فيصله وشوه چې بايد جلال آباد ته ولاړشم، زه د پوليسو تر تعقيب لاندې وم، د جلال آباد په اډه کې پوليسو بندي کولم نو ځکه مو دريو شاګردانو ته وويل چې تاسې په اډه کې په سرويس کې کښينئ يکه توت ته به مو ږ د پس کوڅو د لارې په ټکسي کې ځان در ورسوو هلته موټر و دروئ تاسو د سرويس څخه راښکته شئ ستاسو پرځای به موږ کښينو هم هغسې مو وکړل درو شاګردانو په يکه توت کې موږ ته سرويس ودراوه او دهغو پرځای موږ کښيناستو او جلال آباد ته ولاړو او د جلال آباد څخه د کونړ له لارې پاکستان ته ورسيدو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵

اقتصادي پالیسي او اصلاحات اراضي

کله چې جمهور رئیس داؤد خان واک تر لاسه کړ نو د هیواد اقتصادي حالت ته یې توجه واوښته. د کتونکو په خیال د جمهوریت په پیل کیدو سره پریماني هم منځ ته راغله. جمهور رئیس داؤد خان په خپله هم د اقتصادي پرمختګ خبرې کړې او د ١٣٥٥ کال په لویه جرګه کې یې چې په کابل کې جوړه شوې وه، په دې هکله اشاره کړې ده:

د داخلي عوایدو رشد ١٤٤,٦ فیصده، د پانګې اچونې د مصارفو

رشد ٤٩٧ فیصده او د عادي مصارفو رشد ۱۰٦ فیصده تخمین شوي دي. صادرات ۸, ۷۷ فیصدو ته لوړ شوي دي او واردات ٥٥ فیصده تخمین شوي دي. صنعتي تولیدات له ٥٦, ٥ ملیارډه افغانیو څخه ۲۰, ۱۰ ملیارډه افغانیو ته زیاتیږي. زراعتی تولیدات د ۸, ۵۳ ملیارډه افغانیو څخه ۹, ۷۳ ملیارډه افغانیو ته یا په سلو کې ۳۸ لوړ شوي دي. د سړکونو اوږدوالی به له ۹۲۰۰ کیلومترو څخه ۱۱۰۰٦ کیلومترو ته ډیر شي.

د اقتصادي ماهرانو په خیال ټرانسپورټ او سړکونه د یوه هیواد په پرمختګ کې ډیر اهم دي. ډاکټر حسن شرق وایي چې لا ډیره پخوا څخه داؤدخان په دې برخه کې پوره علاقه اخیستې وه:

د تورخم -جلال آباد سړک شروع کیدئ. بلا استثنی هره ورځ د پنجشنبې په سهار په شپږو بجویې حرکت کاوه. کله به زه ورسره وم او کله به نه وم. هغوی به تلل تورخم ته د تورخم څخه به جلال آباد ته راغلل او بیا به ماهیپر ته راغلل چې ترا وسه پورې کار پرې کیده کارګران به یې لیدل او شپې ته به یې کورته ځان راورساوه. په دوهمه هفته کې یې کار داوو چې د سالنګ لار وګوري. بنایي تاسې سالنګ لیدلی وي. کله چې تونل نه ؤ دری واره د انجنیرانو سره یو ځای پراس د سالنګ په غره واوښت چې

یوه ښه لاره پیدا کړي چې د سالنګ تونل وباسي. زه باید تاسې ته ووایم چې په افغانستان کې به داسې خښته نه وي ایښودل شوې چې وربانديې د داؤد خان د لاس نخښه نه وي.

ډاکټر عبدالصمد حامد وایي چې د خبرو او عمل تر منځ فرق دی او که په پوره غور سره وکتل شي ښه نتیجه تر لاسه نه شوه:

په وروسته پاتې ممالکو کې اصلي معضله دا ده چې د خبرو او عمل تر منځ ډېر فرق وي. په خبرو کې یو شی وي او په عمل کې بل شي وي له دې لحاظه ډېر مشکل دي چې سړی یوازې قضاوت د وینا په بنا وکړي. او س چې سړی د جریان پس منظر ګوري، که دی موفق شوی وای چې په آخره کې افغانستان د کمونستانو له لاس نه خلاص کړي او لکه چې له پاکستان سره یې هم ښه روابط شروع کړي وو، له ایران سره، عربستان سعودي او حتی تر مصره پورې، عراقه پورې او هند سره یې هم لرل، یعنی که دی موفق شوی وای چې افغانستان د کمونستانو له چنګ نه خلاص کړي په دې کې شک نشته چې د ده نوم او شهرت به د افغانستان په تاریخ کې د یو لوی شخصیت په توګه معرفي کیده، اما بد بختانه دې شي باندې دی بریالی نشو او په تاریخ کې چې قضاوتونه کیږي، نتیجې ته یې ګوري، نتیجه بدبختانه خرابه وه او نتیجه داسې شوه چې د ده دوره د دې له پاره

مفیده ثابته شوه چې کمونیستانو د ده تر سیوري لاندې وده وکړه او په دوهمه مرحله کې بیا خپل قدرت تر لاسه کړي.

عزیز الله واصفی چې د داؤد خان نژدې ملګری او د کرنی وزیر ؤ وایي چې د جمهور رئیس انتخاب بنه نه ؤ او داسې کسان یې مقرر کړي وو چې دی یې د حالاتو څخه ناخبره ساتلی ؤ:

داؤد خان په خپله ډیر لوی او عالي شخصیت درلودئ او ډیر لوی سړی ؤ، ولي خو له بده مرغه درته ووایم چې د ده په ملګرو کې داسې یو سړی چې د داؤد خان په واقعي فلسفه او د داؤد خان په مقابل کې اظهار د حقایقو وکړای شي، داسې خلک داؤد خان نه لرل. پر داؤد خان باندې یوه ډله خلک را ټول شوي وو چې خپل قلبي مکنونات او احساسات یې درلودل لکه د خلق او د پرچم د ډلې خلک. بله ډله داسې خلک وو چې ده ته یې په ځینو حالاتو کې د اطلاعاتو ورکولو په خاطر قربت حاصل کړی ؤ. یوه ډله داسې خلک وو چې سردار داؤد خان د هغوی سره قدیمي اشنایی درلودی او د هغوی په تعاقب کې یې دا خلک راوستلي وو او خپل کار یې ځینې اخیستی.

د اصلاحات اراضي پروګرام په لومړي ځل په همدغه وخت کې تر لاس لاندې ونیول شو. کتونکي وایي چې په دې پروګرام کې احساسات داخل او پروخت

نه ؤ. انجنير عبدالکريم عطايي چې د کابينې غړی ؤ د دې خبرو سره موافقه نه لري:

که چيرې تاسې د ځمکو د اصلاحاتو و پلان ته ځير شئ نو ښکاره به شي چې په دې پلان کې د هيڅ ډول احساساتو څخه کار نه دی اخيستل شوی. د بلې خوا که چيرې د افغانستان د ځمکو د خاوندانو تاريخ ته وکتل شي نو يوه افغانۍ ماليه هم چا وحکومت ته نه ورکوله. په افغانستان کې داسې زمينداران وو چې په زرهاوو زرهاوو جريبه ځمکه يې لرله. د دې خانانو سره بزگران وو چې استثمار يده. د دې له پاره چې يوه داسې منځگړې لاره وموندله شي چې زميندار خپله زمينداري وکولی شي او يوازې دومره ځمکه بايد ولري چې دی گټه ځينې اخيستلی شي، نو هغه ؤ چې د ځمکو داصلاحاتو پلان وړاندې شو. تاسو ته معلومه ده چې په افغانستان کې هر کال ټولې ځمکې نه کرل کيږي. يو کال به د ځمکې يوه برخه او بل کال به د ځمکې بله برخه کرل کيده، نو هغه ؤ چې مترقي ماليه د دې ټولو له پاره د حل ښه لاره وه، چې په دې سره و حکومت ته په عدل برابره ماليه ټوله شي او د بلې خوا زميندار بايد دومره ځمکه ولري چې هغه کرلی شي او د هغې ماليه ورکولی شي، هغه ځمکه چې شاړه پاتې وي گټه يې څه وه؟ چې چا به کرلی هم نشوای زه ويلی شم چې د ځمکو د اصلاحاتو پلان ډير منظم او ښه پلان ؤ. پوهانو ښه فکر او څيړنې پر کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې او له هره پلوه مناسب پلان ؤ.

اصلاحات اراضي د کرنې د وزارت په چوکاټ کې تر لاس لاندې نیول شوي وو، عزیز الله واصفي چې د کرنې وزیر پاتې شوی دی وایي چې دا پروګرام تر هغه د مخه په تصویب رسیدلی ؤ:

د داؤد خان د اصلاحات اراضي مسئله زما تر مخه په تصویب رسیدلې وه حتی تر دې مرحلې پورې چې د اصلاحات اراضي مسئله پیاده شوې نه وه د جاپانه سره د بانک زراعتي په وسیله وزارت زراعت یو پیشنهاد کړی ؤ، یو قرارداد کړی ؤ چې دوه سوه دانې ټراکټورونه دا کوچني ټراکټورونه واخلي او دا کوچنیو زارعانو ته یې ورکړي زه چې وزیر شوم یو وخت په بانک زراعتي کې دا مجلس دایر شو دا مسئله را پورته شوله. ما ته اطلاعات راغلي وو چې په دې کې د وزارت زراعت ډیرو عمالو او د بانک زراعتي عمالو پیسې اخیستې وې په نامه د کمیشن د جاپانیانو څخه او د بلې خوا څخه ما ته دا را معلومه وه چې دا کوچني ټراکټورونه په افغانستان کې ګټور نه دي. دا مرحله د ریفورم د مځکې ډیره مشکله ده. ما ته د افغانستان د خلکو دا ذهنیت معلوم ؤ چې دا ناممکن نه دي او که ممکن وي نو ډیر ګران کار دی او په موجوده حالاتو کې مونږ پرې نه موفق کیږو. ما په هماغه مجلس کې چې بیخي ژوندی

تاریخ دی، اسناد یې موجود دي. ما په جدي توګه پر اصلاحات اراضي
باندې انتقاد وکړ چې بانک زراعتي دې ته کتلی چې دا اصلاحات
اراضي میدان ته راوتلي وای بیا به مو قرارداد کولای. تاسې د مخه تر دې
چې اوبو ته نه یئ ګډ شوي، بوټونه ولې کاږئ. ما داشی کړی ما چې په
حیث د وزیر زراعت په افغانستان کې مطالعه وکړله په افغانستان کې د
خلکو مځکو ته لاس اچول یو عاجل خطر لاره ما حکومت ته پیشنهاد کړی
ؤ چې په افغانستان کې باید نوری ویالې وکنبل شي نورې ویجاړې
ځمکې، دولتي ځمکې آبادې شي او د افغانستان خلک په هغو باندې
مصروف شي. د خلکو څخه د ځمکې اخیستل بیا و خلکو ته ورکول په
هغه مقدار باندې ډیر لږ تأثیر کاوه د افغانستان په زراعت باندې، په دې
خاطر چې په موجوده حالاتو کې که تاسې وینئ د افغانستان لوی لوی
زمیندار چې تر آبیاری لاندې ځمکه لري، ډیر محدود کسان وو دوی د
ډیرو متوسطو زمیندارانو ځمکې هم په نقشه کې راوستلې وې، یعني د
ریفورم اراضي خپل فورمول چې جوړ شوي ؤ چندان صالح فورمول نه ؤ. زه
په خپله د هغه سره مخالف وم چې یوه علامه یې داوه چې ما د بانک
انکشاف زراعتي ټراکټورونه جواب کړل او ما داؤد خان ته په رسمي توګه
پیشنهاد وکړ چې په دې مسئله کې بیړه په کار نه ده. دا باید د افغانستان

د خلکو په مشوره په یوه دقیق حساب، په ډیر ښه پلان او اصولو باندې عملي شي. په هروخت کې په واقعي توگه که ریفورم وي او خلک ورته تربیه شوي وي او ریفورم چې پر یوه میکانیزه سیستم باندې راشي ریفورم ډیر محترم او ډیر مسعود شی دی او که په داسې شکل باندې وي چې د خلکو ځمکې واخله تقسیم یې کړه، او وه جریبه یو زمیندار ته ورکړه او په اووه جریبه باندې یو فامیل ژوند کوي نوما گمان نه کاوه او س یې هم نه کوم چې دا به دافغانستان د خلکو له پاره د سعادت نخښه وي نو په دې خاطر باندې دا پلان ناکامه ؤ او ځکه ناکامه شو چې د هغه پلان شوي محتویاتو او مبادیو هم علمي مبنا نه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۶

د هلمند اوبه او پروژه

د هلمند پروژې د افغانستان د جنوب غربي سيمې ډير ميدانونه تر اوبو لاندې راوستل او داسيمه يې يو ځل بيا د پخوا په شان د غلو گدام وگرځوله. ډاکتر فاروق اعظم چې د هلمند په پروژه کې يو لوى مامور پاتې شوى دى وايي چې دا پروژه حتى امير حبيب الله خان په نظر کې نيولې وه:

دا پروژه که تاسې يې تاريخچه وگورئ نو د امير حبيب الله خان په وخت کې سردار محمد عثمان خان شروع کړې وه او نودا په ۱۹۱۰ کې دا پروژه شروع شوې وه. بيا وروسته تر هغه وزير محمد گل خان چې راغى

دپروژې کــار يې بيــا پســې شـروع کړ او پـه دويم جـهـاني جنګ کـې هم افغـانسـتـان پـه خپلو پيسـو يې له خارجي ملکو له کمک څخه دا پروژه تقريباً ۲۵ کيلومتره د بغرا کانال په خپله کښلی ؤ.

سيد قـاسم رښتيـا چې په همدې وختونو کې کابينې ته ورغلی ؤ وايي چې په سياسي لحاظ دا پروژه ډيره مهمه وه:

وا دي هلمند چې د مـحـمـد هاشم په وخت کـې شروع شـوې وه هلتـه مقصد داؤ چې انګريزانو هندوستان پريښی دی او د افغـانسـتـان په شرق کې يوه سيـاسي خلا پيدا شوې وه نو حکومت فکر کاوه چې دا خلا بايد ډکه شي. دوی کوشش درلود چې امريکايان په دې کـې دلچسپی پيـدا کړي چې د افغـانسـتـان ټول مواد خام چې لري ټول ذخاير دست نا خورده دي، کـه تاسې دلتـه سرمايه ګذاری وکړئ داخل شئ موږ ګويا استقبال کوو. ګويا په وخت د محمد هاشم کوشش وشو چې يوه امريکايي کمپني دلتـه راشي دا سنه ۱۳٤٦ هـ ش ده چې افغـانسـتـان دا قـرارداد وکړ. اول ګويا نهر بغراؤ. د هغه پيسې هم هماغه پيسې وې چې افغانستان په وخت د جنګ کـې د قـره قل له درکـه يو څـه پيسـې پـه امـريکا کـې درلودې. عبدالمجيد خان پيشنهاد وکړ چې په دغه مدرک کې دا مصرف شي. هغه پنځلس مليونه موږ مصرف کړې چې نهـر بغـرا تکميـل شو. لاکن دلتـه

خشک سالي راغله. خشک سالي چې راغله اوبه کښته وې نهر ته جاري نه شوې. یو وار مو یوه شو دا هر څومره مصرف چې مو کړی دی بیځایه دی او خلکو د امریکایانو په مقابل کې ډیر سخت عکس العمل وښود او د شاه محمود خان په حکومت کې هم بحران راغی. دلته یې د امریکایانو سره مذاکره وکړه، امریکایانو وویل چې زموږ سره هم داسې ریکارډ موجود نه ؤچې موږ پوهیدلي وای چې پس له لس کاله، پنځلس کاله داسې یوه وچ کالی راځي او داسې کیږي. که تاسې غواړئ چې مطمئن واوسئ نو دلته دوه بندونه باید جوړ شي، د کجکي او ارغنداب او کاسه بند په خپله د نهر بغرا له پاره هم جوړ شي. هغه په څو کیږي؟ هغه په ۲۵ میلیونه کیږئ؟ هغه د کوم ځایه کوو؟ امریکایانو وویل چې موږ پور در کوو. هغه پور چې دوی را کړ بندونه جوړ شول لاکن بیا بل مصیبت پیدا شو پر ځمکه چې اوبه راغلې ځمکې شوره پیدا کړه د دې له پاره باید جرکني وشي. هغه پنځلس ملیونه روپۍ په کار وې نو دلته د خلکو په نظر دا د امریکایانو یو منفي کار او د افغانستان په نقص یوه پروژه ثابته شوه. خلکو داسې فکر کاوه لاکن وروسته په سنه او یا کې دا معلومه شوه چې هغه ارزښت لري.

د ځینو کسانو له خوا د هلمند پروژه یوه ناکامه پروژه معرفي شوې وه خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر فاروق اعظم دا خبره نه مني:

د هلمند پروژه په حقیقت کې یو لوی پوهنتون دی او یوه ډیره مغلقه پروژه ده. هغه خلک چې وايي چې دا ناکامه پروژه وه زه د هغو سره اتفاق نه لرم، مثلاً د هغه په خلاف روسانو په خپل ټول طاقت د تبلیغ مشینري په کار اچولې وه کمونیستانو هر ځای په دې پسې تبلیغ کاوه. ایران د دې پروژې مخالف ؤ او هغوی نه غوښته چې د هلمند اوبه استعمال شي، د افغانستان په خاوره کې. د ایران حکومت او د هغه طرفدارانو په د ننه افغانستان کې مخالفت کاوه، خو کله چې د افغانستان حکومت فیصله وکړه، جنګ ختم شو چې موږ باید ډیرې اوبه را وګرځوو او د ایران هغه مشکلات چې آینده موږ ته خلق کیږي هغه باید موږ قابو کړو.

که څه هم د هلمند رود د افغانستان له غرونو څخه سرچینه اخیستې او د افغانستان په د ښتونو کې ختم شوی دی، خو بیا هم ایران وايي چې ورکې د هغوی حق او وربانديې کشاله موجوده وه. په وروستي ځل په ۱۹۷۳ کال کې کله چې موسی شفیق صدر اعظم ؤ د هلمند داوبو موافقه حکومت او پارلمان ومنله. عزیزالله واصفي چې په دې وخت کې د اولسي جرګې وکیل ؤ دا موافقه نه ده منلې:

نو پخوا دا د هلمند په نامه د حقابه سیستان از دریای هلمند ؤ، موږ څو واره دا مذاکره د ایران سره کړې ده اصلاً د معاهدې نوم حقابه سیستان

از دریای هلمند ؤ. تاسي پوه شوا ست. دا چي بيا دوی را ولاړيږي حدای دي وبخښي موسی شفيق حقابه - ايران در دريای هلمند. زه اوس هم د دې سره مخالف يم چې ايرانيان په هلمند کې حق نه لري. د حقابې حق بين المللی حق تثبيت شده د سيستان دی. که دا هغه معاهده په نامه د حقابه سيستان وای امکان لري زما به د دې مخالفت اندازه کمه وای ولې دوی چې وغوښتله چې حقابهٔ ايران، دا د ايران حقابه نه ده. زه اوس هم له دې سره مخالف يم او دا حقابه د سيستان ده . حق د ايران نه دی. د سيستان دا حق دی. تر اوسه پورې دافغانستان په ټول ډيپلوماتيک روش کې سيستان جزد خاوری د ايران نه دی بلل شوی. کوم پروتوکول کوم سند موږ نه ورسره لرو د ايران او افغانستان په مابين کې دا مسئله لاينحله پرته ده . په دغه معاهده کې تفتيش موجودؤ چې ايران ته يې دا حق ورکاوه چې د افغانستان په ملکيت کې دوی تصرف وکړی. مثلاً د دهراود په رود کې دوی يو ګيج د اندازه ګيری ايښی ؤ او د ايرانيانو کميسار به راتلئ او اندازه به يې اخيستله چې يعني تاسې دومره اوبه په دغه ځای کې نشئ مصرفولای چې دايرانيانو حق په دې کې موجود دی. موږ د ايرانيانو حق نه منو. د ارغنداب په رود مثلاً يا د دهراؤد په رود کې د ايران حق نه منو.

د عزيز الله واصفي تر څنګ سياسي ګوندو نو هم دا موافقه ونه منله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلیمان لایق چې د خلق د ډیموکراتیک گوند د سیاسي بیرو غړی ؤ وایي چې د هغوی وکیلانو په پارلمان کې د هلمند د اوبو موافقه یو مخ رد کړې ده:

زموږ د گوند پارلماني نمایندگانو او همداسې ټول گوند مجموعاً د هلمند د اوبو په باره کې د دولت د هغه وخت توافق د اوبو د ویشلو په باره کې ردکړ او موږ هغه تائید نه کړ موږ د هغه په مقابل کې ودریدلو. زما په یاد دي چې حتی یوه جبهه هم دا حزابو یا شبه احزابو چې په هغه زمانې کې موجود وو افغان ملتیان او دغسې د میوندوال ډیموکرات مترقي، زموږ د پارټۍ په هغه زمانې کې نور کوچني احزاب چې هم وو لکه د ډاکتر صاحب فرزان او عصمتي صاحب دوی گوند، دوی ټولو په گډه سره ډیر جدي مظاهرات وکړل او د غه زرنگار چې ورته وایي دلته یوه کوچنۍ د خاورو تپه ده زما دغسې یاد یږی لکه دا نن په دې باندې د دې پارټیو ټول رهبران را ټول شول د متحدې جبهې په توگه یې د دغو فیصلو په مقابل کې د رد اعلان وکړ.

ملي متحدې جبهې د دې موافقې پر ضد مظاهرې جوړې کړې چې یوه هم په پارک زرنگار کې جوړه شوې او ورکې پخواني صدر اعظم محمد هاشم میوندوال خبرې کړې دي. ډاکتر احسان روستا مل تره کی چې د دې غونډې منتظم ؤ او افتتاحیه وینا یې کړې وه وایي چې میوندوال ته د ډیموکراټ مترقي د گوند د مشر

په توګه د دې جبهې وعوندې ته بلنه ور کړل شوې وه:

فقيد ميوندوال د يو ملي او سياسي شخصيت په حيث او د مترقي ډيموکرات د ګروپ د رئيس په صفت دعوت شو چې په ملي متحده جبهه کې برخه واخلي. په دې جبهه کې د ميوندوال نقش او موقعيت ډير بارزا و د توجه وړ ؤ. هغه متقابل اعتراض چې په دې وخت کې د متحدې ملي جبهې له خوا د ميوندوال فقيد په شمول سره د شپږو سياسي حزبونو او د پوهنتون د محصلانو د جنبش د جريدې په نشرولو د زرنګار په پارک کې وشو، د افغانستان د هغه وخت په حکومت بد ولګيد. زه له پوهنتونه اخراج شوم او تر عدلي تعقيباتو لاندې ونيول شوم ځکه چې ما ميتينګ تنظيم کړی او تعارفي بيانيه مې ورکړې وه. بايد ذکر وشي چې د پرچم نمايندګان يعنې ببرک کارمل او خليل زمر چې د متحدې ملي جبهې عضويت درلود، په ابتدا کې د عمومي موقف څخه د هلمند په باره کې حمايت نه کاوه خو وروسته يې خپل موقف ته لږ تغيير ورکړ او تر آخره پورې يې د مشاهد او بې تفاوته په څير په جبهه کې اشتراک کاوه او د ميوند وال خبرې يې په دقت سره تعقيبولې. په دې منځ کې د فقيد ميوند وال موضع او موقعيت چې پخوانی صدر اعظم هم ؤ او ټول سوابق دوی ته معلوم وو په متحده ملي جبهه کې خاص اهميت درلود. د متحدې جبهې

جلسا تو شپږ میاشتې دوام درلود او د سردار داؤد د کودتا تروختـه پورې

یې فعالیت کاوه.

ډاکټر فاروق اعظم وايي چې دا موضوع تخنيکي او د خلکو مخالفت د افغانستان په گټه نه ؤ:

د خلکو رایه په تخنیکي مسایلو کې ډیر مدارد اعتبار نه وي داځکه چې خبره خو دحق او د تخنیک مسئله وي. ځینې وخت خلک د سیاسي پروپاگندې تر تأثیر لاندې هم ځي او ځینې وخت خلک حق په جانبه وي. د هلمند په مسئله کې هر څومره چې د هلمند مسئله لاینحله پاتې وای، هغومره زموږ په ضرر وه. علت دا دی چې د هلمند ټول رود چې د پغمان له غرو څخه شروع کیږي او بیاتر ختمه پورې دا په افغانستان کې دی، خو دغه رود زموږ سرحد تشکیلوي د ایران سره. په پخوا وختو کې د امیر دوست محمد خان په وختوکې یا د تیمور شاه او شاه زمان دوی په وختو کې په هغه منطقه کې د ایران اړخ ته ډیر کم کورونه وو، ډیرو کمو خلکو ژوند کاوه، لاکن چون په ایران کې استقرار ؤ او زموږ په وطن کې همیش ناآرامي وه متأسفانه، کرار کرار هغو خلکو د دې سیند د اوبو څخه گټې اخیستې او کلي پکښې آباد یدل او چې هر څومره کلي آبادیدل او هر څومره اوبه استعمالیدې هغوی حق د اوبو د آبیارۍ پیدا کاوه او په کرار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرار زمونږ په او بو کې د احقابه پسې ډیریده.

د هلمند لوظنامه چې د افغانستان د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په وخت کې لاسلیک شوه، اسناد یې د جمهور رئیس محمد داؤد خان له خوا منل شوي او تبادله شول. جمهور رئیس محمد داؤد خان په یوه وینا کې دې موضوع ته اشاره کړې ده:

د افغانستان د جمهوریت اړیکې د ګاونډي هیواد ایران سره په دیني او د وروروليٍ پر علایقو ولاړې دي. یوازنی اختلاف د هلمند د دلتاؤ چې څو کاله د دواړو هیوادو تر منځ د اړیکو د سوړوالي سبب ګرځیدلی ؤ، خو تر هغه قرارداد وروسته چې حکومت پیشنهاد او پارلمان تأئید او د هغه وخت د پاچا له خوا توشیح شو او وروسته یې اسناد تبادله شول، اوس کوم دلیل نه لیدل کیږي چې د اړیکو د پراختیا مخه ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۷

حزب انقلاب ملي او لويه جرگه

عزیز الله واصفی چې د دې لويې جرگې مشر توب په غاړه لاره ، وايي چې د واقعي بيعت اخيستلو او نورو لارو چارو له پاره دا جرگه را غوښتل شوې وه:

داؤد خان په دا آخر وخت کې د دې له پاره چې دی يو واقعي بيعت د خلکو په لاس کې واخلي ، هغه يو فرمان صادر کړ ، د لويې جرگې له پاره په افغانستان کې چې ډير خلک يې انتخابي وو او څه کسان انتصابي وو په دې کې شک نشته او دا انتصابونه د داؤد خان حق ؤ او هغه انتخابي هم د داؤد خان حق ؤ چې خلکو ته يې وويل چې انتخاب يې کړي هغه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو انتخاب کړل انتخاب یې کړل او چې د ه انتصاب کړل انتصاب یې کړل. دا راغلل کښیناستل. زه درته وایم چې که تاسې هغه مواد د لویې جرګې وګورئ د امان الله خان دا ولې لویې جرګې ما سوا چې ما مخکې تاسې ته اظهار وکړ چې په خپله پاچا بالمواجه د مولوي عبدالحی پنجشیري او نورو علما وو سره خبرې کوي، زه ګمان کوم چې آزاده ترینه لویه جرګه وه. په دغه ځای د داؤد خان په لویه جرګه کې یو سړی دی چې هم په حزب اسلامی کې دی، مولوی عبدالمجید د خلکو له خوا انتخاب شوی دی الآن هم په حزب اسلامی کې له حکمتیار سره دی. هلته په شورا کې هم ؤ، تاسې د هغه مباحثات وګورئ چې هغه سړی په کومه آزادۍ باندې پروزیرانو، پر حکومت، پر قوانینو باندې اعتراضونه کړي دي او زه یې مخاطب کړی یم او ما هر یوه ته داسې ځوابونه ورکړي دي چې په ځینو ځایونو کې زه د خلکو ملګری شوی یم. ما د پولیسو قانون د وزارت داخلې په مقابل کې چې پیشنهاد یې کړی ؤ د خلکو اکثریت نه وو، ورسره ما د خلکو په حمایه باندې د خلکو په نظر باندې هغه رد کړ، یعنې د دولت پیشنهاد مو رد کئ، د خلکو دا مو ومانه که نه وي دا خو دروا غ نه دي. د داؤد خان ډیره ښه لویه جرګه وه. ما درته وویل داؤد خان دښمنان خورا ډیر لرل. ارتجاع د افغانستان د داؤد خان دښمنه وه، کمونستان د افغانستان

د داؤد خان دښمنان وو، پاکستان د افغانستان دښمن ؤ، حتی امریکا د افغانستان دښمنه وه. حتی ایران نشم ویلی په دې سویه لکه پاکستان. او د بلې خوا څخه د افغانستان د خلق پارتۍ خو د داؤد خان د بیخ د کښلو له پاره یې کار کاوه، همدا کار یې وکړ. د داؤد خان سره یوه بله ډله دښمنان وو چې په سابقه حکومتو کې د داؤد خان د هغوی څخه بد راتله یا ملوث خلک وو، هغوی یې له چوکۍ څخه وغورځول هغوی په ډېره بېړه باندې د داؤد خان په مقابل کې دا مخالف قوتونه تقویه کول چې زه یې نومونه نه اخلم. چې وزیران له وزارته وغورځېدل جنرالان له جنرالۍ و غورځېدل، خانان له خانۍ وغورځېدل، دې ټولو د داؤد خان په مقابل کې حرکت شروع کئ.

د لویې جرګې جلسې چې څو ورځې روانې وې، ورکې جمهور رئیس محمد داؤد خان وینا وکړه او وکیلانو ته یې د هرکلي په ترڅ کې د هغوی د بریالیتوب غوښتنه وکړه:

د لوی او توانا خدای په نامه! د افغانستان د ملت محترمو نماینده ګانو! زمونږ د ملت په عنعناتو کې ډیموکراسي ژورې ریښې لري او لکه چې تاسې ټولو ته معلومه ده لویه جرګه زمونږ د دې ملي خصوصیاتو یوه څرګنده نمونه ده. په دې مهم او تاریخي وخت کې چې تاسو محترم

هیوادوال د ملت په وکالت سره د افغانستان د جمهوري دورې د لومړنۍ
جرګې د نماینده ګانو په حیث نن ورځ په دې تالار کې را ټول شوي یاست او
د هېواد د نوي جمهوري نظام د اساسي قانون په مسودې باندې د غور
کولو وروسته تصمیم نیسئ، خپله وظیفه بولم چې د ځان او خپلو ملګرو
اوهمکارانو له خوا کابل ته ستاسې تشریف راوړلو ته د زړه له کومې ښه
راغلاست ووایم او په دې مسوده باندې د پوره غور کولو له پاره د ګران
افغانستان په سرنوشت او را تلونکې نیمګرغۍ کې ګټوره اغیزه ولري، د
خدای له درباره ستاسې د موفقیت هیله کوم.

د ځینو خلکو په خیال د لویې جرګې ټول غړي په ډیموکراتیکه توګه نه
ووراغلي، پوهاند قیوم وردک چې په دې وخت کې د کابینې غړی و، وایي چې د
وکیلانو په راوستلو کې د حکومت د ځینو غړو لاس وهنه د امکانه لیرې نه وه:

البته په هر حکومت کې مخصوصاً په دې ممالک عقب مانده کې د
حکومت مشران لاس وهي چې څنګه اشخاص راولي، زه له دې نه انکار
نشم کولې چې ممکن زه په خپله نه اما نورو په دې حصه کې لاس درلود
چې بعضی اشخاص مطابق د خپلې آرزو لویې جرګې ته راولي.

د انتخاباتو نه علاوه ځینې نور بیا په خپله د لویې جرګې سره موافقه نه
لري خو عزیز الله واصفي وایي چې په افغانستان کې لویې جرګې واقعي او د

افغانانو د عنعنې سره برابرې دي:

زه د افغانستان ټولې لویې جرګې ډېرې واقعي لویې جرګې بولم. ځینې کسان چې د افغانستان په جامعه کې د انتقاد نظر لري، یعنی انتقادي نظر لري، هغوی دا وایي دا ډیموکراتیک سیستم نه دی. زه تا ته وایم د افغانستان په جامعه کې غربي ډیموکراسي او د افغانستان ملي ډیموکراسي ډیر تفاوت لري، ځکه چې په افغانستان کې د افغانستان ټول خطوط معینه د سیاست د اسلام په تابعیت کې را روان دي. د افغانستان زمامدار چې بایع چې خلکو بیعت ورسره کړی دی، تاسې ته معلومه ده، دی شرعاً دا حق دا صلاحیت لري چې په افغانستان کې خلک وټاکي. زه لویه جرګه اوس هم ډیره واقعي اسلامي ملي لویه جرګه بولم او داؤد خان هم عیناً داسې یو زمامدار ؤ، ولو که ده حکومت په زور نیولی وو، دا زموږ په حکم کې د شریعت یو حکم دی که چا حکومت په زور ونیوی او خلکو یې بغیه ونه کړه، د هغه اطاعت داسې واجب دی لکه د یو امیر او خلیفه چې مسلمانانو په رضا او په رغبت راوستلی وي. نو په دې خاطر باندې د افغانستان د قوانینو په مابین کې او د پښتونیت په مابین کې دا یو مزج شده یو سیستم دی او وي به، په هره لویه جرګه کې زما او ستا پلرونه نیکه ګان پکښې کې وو، په دوو لویو جرګو کې زه وم.

په دې لويه جرگه کې اساسي قانون تائيد او يو حزبي سيستم ومنل شو. د مخه تر دې چې د حزب اساسنامه جوړه شي، ځينو کسانو حزب ته جلب پيل کړی ؤ، دا جلب تر وخت د مخه ؤ. عزيز نعيم وايي چې جمهور رئيس محمد داؤد خان په دې هکله اطلاع نه درلوده:

د جمهوريت په دويم کال مې يو د ورځ د مرحوم جمهور رئيس سره د هېواد پر حالاتو خبرې کولې. هغه وويل چې په موجوده حالاتو کې بايد اجتماعي او اقتصادي حالت ته توجه وکړل شي ځکه چې سياسي ډيموکراسي بې له اقتصادي او اجتماعي ډيموکراسی څخه نشي موفق کېدلای. نو د دې مقصد له پاره بايد دولت د رهبری نقش ولري او د انارشی د مخنيوي په خاطر بايد د يوې مودی له پاره يو حزب سياسي فعاليت وکړي چې د اکثريت منافع بې په نظر کې نيولي وي. جمهور رئيس وويل چې دا د دې معنی نه لري چې نور حزبونه به نه وي ځکه بې له مخالف حزب څخه ډيموکراسي معنی نه لري. همدا دليل ؤ چې د حزب انقلاب ملي جوړېدل په نظر کې ونيول شول، ولې د مخه تر دې چې د حزب اساسنامه جوړه شي يوه سلسله کسانو د شخصي منافعو په اساس حزب ته جلبول پيل کړل زه په وزارت خارجه کې وم. يوه ورځ وزارت خارجې ته د حقوقو د پوهنځي څخه زما شاگردان راغلل چې موږ حزب انقلاب ملي ته

دعوت شوي يو ، څه وکړو ؟ ما ورته وويل: که چيرى ما څوک حزب ته دعوت کړي زه به د حزب د اساسنامې پوښتنه وکړم. که چيرې زما د افکارو سره برابره وه ورځم او که نه وي د رد ځواب ورکوم. هغوى وويل چې ستاسې خبره خو سمه ده مګر موږ په تور لست کې اچوي. بما دا موضوع مرحوم جمهور رئيس ته وويله هغه وويل چې تر اوسه پورې د حزب اساسنامه تر مطالعې لاندې ده. دحزب په شموليت کې هيڅ اجبار نشته هغه ؤ چې دا موضوع په راديو کې اعلان شوه چې د حزب شموليت اجباري نه دی.

پوهاند قيوم ورد ک چې په لومړي سر کې د حزب غړی نه ؤ ، وايي چې د حزب هدف د کدرونو روزل وو :

زه په دا حزب کې هيڅ ورسره نه وم ، اول دوى حزب جوړ کړی ؤ ، بيا په خپله ده په راديو کې اعلان وکړ چې هلته ډير ناپاک عناصر داخل شوي دي ، نو هغه يې ړنګ کړ. بيا دويم وار يې يو حزب جوړ کړ ، په هغه کې يې په کميتهٔ مرکزی کې زه هم نيولی وم. خو هر حزب چې جوړ يږی ممکن يو هدف يې داوي چې دا حکومتي چارې او د مملکت چارې د دوی حزب په لاس کې ونيسي. د دې حزب هدف هم دغه ؤ چې بايد داسې اشخاص ونيول شي او تربيه شي چې د وطن چارې په لاس کې ونيسي او دوی

کارونه مخ ته بوځي.

جمهور رئیس محمد داؤد خان چې په افغانستان کې د جمهوري نظام باني او د ډیموکراسۍ طرفدار ؤ، څنګه یو حزبي سیستم ته ترجیح ورکړې وه. پاس یوسفي چې د محمد داؤد خان سره د نږدې پیژندګلوي لرله وایي چې لوی علت منظم حزب نه وو:

لوی علت یې دغه ؤ چې دی په دې پوهیده چې بعضې ډلې نوکي منظمې ډلې دي، په افغانستان کې چې د هغو مثلاً پر قدرت باندې راتلل بیا ممکن ډیر بدعواقب ولري، یا به د مملکت او یا د ملت په نفع نه وي. نو دا ډېر احتیاط چې یې کاوه، یو حزب یې اعلانا وه هم یو علت یې دا ؤ. ما هم په دې دلیل تائیدول چې زموږ په وطن کې خو تا ته معلومه ده چې بیسواده طبقه ډیره وه او دا حزبي اخلاق کم ؤ ځینې اشخاص به د حزب په نامه راتلل مګر شخصي استفادې به یې مطلب وې. دومره صادق نه وو د خپل هدف او مرام له پاره روزل شوي هم نه وو. نو چې یوه پلا حزبی سیستم راغلی وای هغه وخت نو بیا دا خبره په خپله حلیدله. موږ هم دا خبره ورسره منله. ولې د ده ټوله افکار، که عمل ؤ که ګفتار ؤ موږ د افغانستان په نفع بلل. د ده شخصي شی نه ؤ پکښې او سن یې هم د دې مقتضي نه ؤ، چې دی د دې پس خپل د آسایش او د راحت له پاره یو پلان جوړ کړي، موږ فکر کاوه چې دا ټول شیان د وطن له پاره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸

د پښتونستان مسئله

دبرتانوی امپراتورۍ د توسعه طلبۍ په نتیجه کې د پښتونستان مسئله منځ ته راغله چې په نولسمه پیړۍ کې یې دافغانستان ډیرې سیمې دهندوستان سره یوځای کړې. عزیز الله واصفي وایي چې د پښتونستان مسئله یو واقعیت او دډیورنډ د معاهدې په ترڅ کې دا سیمه دافغانستان څخه بیله شوه:

د پښتونستان مسئله یوه ډېره طبیعي، ډیره سیاسي او ډېره حقاني مسئله وه چې دافغانستان دملت په ماحول کې یې وجود درلود. تاسې چې متعلمین واست نو ستاسې به په یادوي چې پر امیر عبدالرحمن خان باندې

دا الزام وارد ؤ دملي الزام په شکل ؤچې امیرعبدالرحمن خان د ډیورنډ
کرښه امضاء کړه نو په همدې مثال کې دا دډیورنډ په کرښه کې د پښتنو
ځینې علاقې دانګریزانو په تصرف کې پاتی شوې.
ډیر افغانان دابېلتون نه مني، سیدشمس الدین مجروح وایي چې حتی
عوام هم دې خبرې ته متوجه دي:
دجنګ استقلال نه وروسته خلکو به تبصره کوله، چابه ویل امان الله
خان غازي او ډیر ښه سړی دی. بعضې خلکو به ویل چې څه یې وکړل؟
جنګ یې وکړ خو هغه خاوره چې زموږ نه انګریز نیولې وه هغه خو یې بیرته
وانه خیسته که نه. هغه خو ټوله انګریز سره بیرته پاتې ده. یعني
دافغانستان څخه چې دا خاوره چې بیله شوی ده، دبلوچستان خوا کې
دکوټې طرف ته او دې خوا ته د پیښور خوا ته یعني دا دافغانستان دخلکو
په ذهن کې ناست وو چې دا زموږ مال ؤ انګریزان هندوستان نه ووتل او
هندوستان یی دوه تقسیمه کړ، پارټیشن (تقسیم) وشو یو پاکستان شو،
یو هندوستان شو، په دغه وخت کې هم دا غږ اوچت ؤحتی خارجي خلکو به
زموږ نه تپوس کاوه دا څنګه کوئ تاسې داخپله خاوره چې هلته په
هندوستان کې پاتې ده ددې په متعلق څه فکر کوئ؟ زموږ نه به رسمي
سوالونه کېدل. تاسی په دې کې څه فکر کوئ؟ په هغه وخت کې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سردار محمدهاشم خان صدراعظم ؤ، په افغانستان کې نه شورا وه نه آزاد اخبارونه وو لاکن دا فکر به موجود ؤ، دافغانستان دزلمو سره، دمنورینو سره به دافکرؤ چې دا بهترین وخت دی. دهندوستان نه چې انگریز وځي هرچاته خپل مال باید وسپاري. هندوته يې خپل ملک وروسپارد. مسلمان ته يې عليحده برخه ورکړه او باید افغانستان ته دافغانستان خاوره وسپاري. زما یادیږي چې په دې سلسله کې شاه محمود خان چې صدراعظم شو، دی چې په یو سفر باندې وتلی ؤ خارج ته او شاه ولی خان دده وکالت کاوه د صدارت او هغه یو څو کسه دا د افغانستان په اصطلاح روشن فکران ورته وو ایئ اهل نظر ورته وو ایئ، دا یې دشپې راوغوښتل او یو مجلس يې دایر کړ چې په دې باندې سره خبرې وکړې چې په دې جمله کې غبار هم شامل ؤ. دوی ټول یې را وغوښتل چې انگریزان ځي او موضوع د ولایات شمال مغرب دسرحد ده په دې باندې بحث ؤ چې دا دهندوستان سره پاتې شي او که دپاکستان سره په دې باندې یو ریفرنډم کیږي اوس پښتنو هغه ریفرنډم سره مقاطعه کړې ده او عبدالغفارخان دا اعلام کړی چې زه هندوستان هم نه غواړم، پاکستان هم نه غواړم، زه پښتونستان غواړم. دا آواز اول هغه اوچت کړی.

داغوښتنه په ریفرنډم کې دیوې دریمې لارې په توگه وغوښتل شوه دملي

عوامي گوند مشر خان عبدالولي خان ته داوخت وریاد دی:

کله چې فرنگیانو دافیصله وکړه چې موږ ددې ملک نه ځو او د دریم جون اعلان یې وکړ هغې کې دوی دهندوستان د تقسیم فیصله وکړه نو دهغې نه پس بیا چې وروسته دهغې تفصیلات راتلل نو دا پته ولگیده چې دلته به دوی په دې پښتونخوا زموږ یعني دې صوبه کې به دوی تپوس کوي زموږ نه دخلکو نه به تپوس کوي دلته به ریفرنډم کیږي رای عامه باندې به معلومیږي چې تاسو دپاکستان سره تلل غواړئ او که دهندوستان سره تلل غواړئ. نو موږ ددې خیز مخالفت وکړ. موږ وویل چې دامنصوبه د تقسیم هند چې موږ ورته تقسیم هندنه وایه موږ یی مخالفت کاوه ځکه چې موږورته تقسیم مسلمان وایه. د تقسیم هند دا فیصله چې کوم وخت کې کیده نو داکانگرس او مسلم لیگ دواړو دا فیصله قبوله کړې وه او موږ چونکې کانگرس سره تعلق درلود پاچا خان په خپله دکانگرس دمرکزي کمیټې ممبرؤنو دا دتقسیم فیصله منظوره شوې ده او موږ دپاکستان حصه یو دلته دریفرنډم ضرورت نشته. خو فیرنگیان په دې خبره نښتی وو او دمسلم لیگ هم په کې داغرض ؤچې دوی به څنگه تینگ پاکستان جوړ کړي ځکه چې داخو موږ منلې وه زموږ دخدایی خدمتگارو جرگه چې کښیناسته نو هغوی بیا دا فیصله وکړه چې

د پاکستان او هندوستان د تقسیم په مسئله کې خو موږ د پاکستان سره د تلو فیصله کړې ده خو دهغې باوجود هم که دوی زموږ څخه تپوس کول غواړي نو بیا موږ غواړو که حق خودارادیت دوی ورکوي نو دهغې اصول دا دي چې په هغې کې یوه دریمه فیصله دې هم موږ ته اجازت ورکړي. دا سوال چې لکه کوم نن په کشمیر کې پیښ شوی دی چې دریمه فیصله دا ده چې آیا دا پښتانه دهندوستان سره تلل غواړي، د پاکستان سره تلل غواړي او که ځان ته یو آزاد مملکت د پښتونستان جوړوي، فیصله خوشوې ده چې موږ به پاکستان سره ځو خو که تاسو دغه نه منئ نو بیا به دا مهرباني وکړئ چې موږ له به دا دریم حق هم راکړئ چې موږ دا فیصله وکړو چې آیا موږ آزاد پاتې کیدل غواړو او که نه یو مملکت سره به ځو، ددغه وخت نه شروع شوې ده.

دریم حق ورنه کړل شو، دخدایي خدمتگارو په مشر توب ډیرو پښتنو په ریفرنډم کې برخه وانه خیسته او د پښتنو سیمه د پاکستان سره یوځای شوه. په دې وخت کې افغانستان چوپ نه ؤ. سید شمس الدین مجروح وایي چې په دې برخه کې دري فکرونه موجود وو:

دعمومي طرز تفکر په لحاظ باندې دری فکره وو په افغانستان کې.

اول فکر دا ؤ چې دا دفغانستان خاور ده باید ادعا یې وشي، افغانستان

چې معاهدات لرل دانگریز سره، انگریز له منځه لاړ، هغه معاهدې نشته دي، خط د ډیورنډ نشته دی. دافغانستان خاوره دافغانستان سره باید ملحقه شي. دوهم فکر داؤچې که د پښتونستان خلق نه غواړي چې د افغانستان سره واوسیږي، هغوی به هم د یر تن کښینږدي دې ته لکه خان عبدالغفارخان دی او نور منورین او داخلک، هغوی ښایي چې خپل استقلال وغواړي نو سړی باید ددوی تائید وکاندې چې دوی څه غواړي. هم ددوی تأئید وشي. دریم فکر داؤ چې هیڅ نه کوو هغه پښتانه پوهیږي پاکستان پوهیږي او انگریزان پوهیږي. موږ او تاسې به سیل کوو آینده ته به گورو ولې ځان په مشکل کې اچوو.

وایي چې افغان حکومت اول فکر خپل کړاو دبرتانیې څخه یې دخپلې خاورې غوښتنه وکړه، خو دا غوښتنه ونه منل شوه. عزیزالله واصفي وایي چې دحکومت ترڅنگ اولسي جرگې هم داخبره پورته کړه او دډیورنډ لوزنامه یو مخ رد شوه:

دشاه محمود خان عصر دی. زه په هغه وخت کی په اتحادیهٔ محصلین کې موجود یم، او زما پلار په هغه وخت کی معین دشورا ؤچې په همدې ورځ باندې په شوری کې مجلس دایر شو چې دډیورنډ په مسئله کې بحث وشو. زما پلار دشورا ریاست اشغال کئ دده تر ریاست لاندې دا دډیورنډ

لاین فسخ شو چې مونږ د ډیورنډ لاین نه منو. نو همدا وخت ؤ چې افغانستان په دې وخت کې د پښتونستان د مسئلې لزوم پورته کړ او که یې نه وای پورته کړی نن به دا د ظاهرشاه خاندان ټول په افغانستان کې د ملي خیانت په حکم باندې تورن وای لکه عبدالرحمن خان چې په دامعاهده کې په دې حکم تورن دی نو به ظاهرشاه هم تورن وای او داخو د ظاهرشاه قدرت نه ؤ داخو دافغانستان د ملت مسئله وه.

سردار محمد داؤد خان چې د پښتونستان ملاتړی ؤ په نړیواله سطح د پښتنو خبره راپورته کړیده. کله یې چې په ۱۳۵۲ کال کې په ماسکو کې د شوروی اتحاد د جمهور رئیس لیونید برژینف سره وکتل، د خپلو خبرو په ترځ کې یې د پښتنو او بلوڅو د حق موضوع راپورته کړه:

لکه چې زمونږ دوستان خبر دي په خواشینی سره باید ووایم چې زمونږ د پښتنو او بلوڅو ورونو د سرنوشت په موضوع کې یوازې ښه والی رانغی بلکې په هغه غیر قانونی او سخت چال چلند سره چې د پاکستان زمامدارانو د وطن پالونکو او د پښتنو او بلوڅو خلکو په مقابل کې غوره کړی دی، په هغه سیمه کې یې حالات نورهم ناکراره او کړکیچن کړي دي.
که چیرې د پاکستان د مشرانو رفتار همدغه شان دوام وکړی او د خلکو د ملی هیلو او غوښتنو څخه سطحي او سرسري تیرشي، نه یوازې د بشر

دحقوقو دپرنسیپونو او عدالت په خلاف رفتار کوي بلکې ویریږو چې دآسیا په دې برخه کې به سوله او کراري له خطر سره مخامخ کړي. په هر حال په ښه نظر سره به ددې قضیې دسوله ییز حل له پاره خپلو هلوځلو ته دوام ورکړو.

دپښتونستان مسئله په سوله ییزه توګه په ملګرو ملتونو کې راپورته شوه، عبدالرحمن پژواک چې په دې وخت کې په ملګرو ملتونو کې دافغانستان استازی ؤ، دپښتنوله پاره دحق خوداراديت پیشنهاد وړاندې کړ:

بیا چې خبره راغله دپښتونستان، په دې وخت کې بیا دافغانستان داخبره چا وانه وریده. دافغانستان داپیشنهاد او پاکستان هم متأسفانه په هغه وخت کې ددغه فیصلې سره دپښتونستان په مسئله کې مخالفت کاوه، او اوس دکشمیر په مسئله کې په خپله بند پاتې دی او همدغه شی غواړي. او دا او هغه خو نقاضت لري. که دوی په کشمیر کې حق خوداراديت غواړي نو خو پښتونستان ته هم باید قایل شي حق دخوداراديت، ولې چې په کشمیر کې همدغه ترتیب دی چې هندوستانیانو ته وسپارل شو دانګریزانو مستعمراتي سیاست ؤ او په پښتونستان کی هم دانګریزانو سیاست ؤ هغوی خپل خط دډیورنډ خلق کړی ؤ او افغانان یې سره بیل کړي وو، نو هلته یوه خبره مني او دلته بله

خبره مني. خپله اوس ورته معلومیږي چې دا ددوی په نقصان هم ؤ. داسې خو نه کیږي چې سړی دوې نقیضې خبرې وکړي. یا به دوی په کشمیر کې حق لري او افغانستان به په پښتونستان کې حق درلود. یا به دوی په کشمیر کې حق نه لري لکه چې دوی وایي چې افغانستان هلته حق نه لري.

په وروستیو وختونو کې افغانی واکدارانو د پښتنو په قناعت اکتفا کړې وه. اوس د پښتنو د مشرانو او خان عبدالولي خان غوښتنه دا ده چې ددوی صوبې ته خپله نامه ورکړله شي:

موږ داوایو چې صرف دا د پښتونستان دانوم چې دی دا په کار دی چې تاسو زموږ دې صوبې ته نوم بدل کړئ. دا دشمال مغربي سرحدي صوبه څه شی دی، ښه به دا وي چې نوم ورله ورکړئ. پنجاب د پنجابیانو دی، سند دسندیانو دی، بلوچستان دبلوڅو دی. بنګال دبنګالیانو دی. نو په کار ده چې د پښتنو ددې صوبې نوم دغه شان نوم ورکئ چې د دی سره لګی چې دا د پښتنو صوبه ده. بیا دهغې دغه شکل شو. چې موږ دا خپله مطالبه بیا دغه دپښتونستان مسئله چې ده، نو دوی ویل د پښتونستان نوم ډیر بدنام شو چې دا بین الاقوامي طور موږ دپاره ډیر مشکلات پیدا کوي، افغانستان پکی داخل دی، موږ ویل ډیره ښه ده. دا یو ډیر زوړ نوم، تاریخی نوم چې د پښتنو په ادبیاتو کی او په تاریخ کې راغلی دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغوی په شاعرۍ کې راغلي دي. له احمدشاه بابا نه مخکې احمدشاه بابا په وخت کې راغلي دي، پښتونخوا دې منطقې نوم ؤ، نوځۍ چې دې صوبې له مور د پښتونخوا نوم کښېږدو. بيا په دغه ځای ودريده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۹

د افغانستان خارجي پاليسي

دافغانستان د پخواني پاچا محمدظاهرشاه په وخت کې خارجي پاليسي داسې عيار شوې وه چې دزبرځواکونو ترمنځ تعادل وساتل شي په دې هکله د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهرشاه وايي:

دا ديو شخص دتوانايي سوال نه دی، حتی ديو حکومت دتوانايي سوال هم نه دی. دا په عمومي شرايطو پورې اړه لري او ځينو حکومتونو ته دا شرايط په خپله اماده کيږي. په دې کې هيڅ شک نشته چې امريکا او

شوروي دواړو غوښتل چې موږ ځانته راجلب کړي خو موږ ته دا امکان نه ؤ
چې دامریکې یا د شوروي اتحاد غېږې ته ځان وغورځوو. که موږ د
شورویانو څخه کومه مرسته ترلاسه کوله په هماغه ترتیب سره مو
دامریکایانو څخه هم مرسته ترلاسه کوله او موازنه مو ساتله. په دې
ترتیب سره د هېواد اقتصادي بنسټ ټینګ شو او حکومت د فردي
نوښتونو هم ملاتړ کاوه او په دې ترتیب سره هرڅوک د خپل ژوند خاوند
شو.

همداوخت ؤ چې د شوروي سره اړیکې مضبوطې شوې. د جمهوررئیس
محمد داؤد خان مخالفان وایي چې د شوروي پوځي مرسته وه چې دوروستیو
بربادیو سبب وګرځېده، خو ډاکټر عبدالصمد حامد موافقه لري چې دا اړیکې له
خطره ډکې وې ولې بله چاره نه وه:

زه دې سره قناعت لرم چې د افغانستان روابط له شوروي سره پس له
دوهم عمومي جنګ نه بیا مخصوصاً د داؤد خان د صدارت نه وروسته او
مخصوصاً دا چې د عکسرو د پاره مرسته د هغې خوا نه اخیستل کیده او
د نفت و ګاز تفحصات شوروي ته ورکړل شول او څه محصلین ولیږل شول
خطرونه موجود شول او زه حاضر هم نه یم چې د دې نه او یا د شاهي دورې له
نورو اقداماتو نه دفاع وکړم. اما زه داسې فکر کوم چې د خارجي سیاست

ایجابات ددغه محدود داخلي میکانیزم په اساس قضاوت کول غیر واقعیت بینانه دي. مثال دادرته ښیم چې دغه خلکو چې پرهغې دورې باندې تریوه حده پورې دمعقولو دلایلو پر اساس تنقید کاوه، اوس دوی عملاً همهغه کار کوي. یعنی نن مجاهدین راغلي، عملاً له کمونستانو سره یوځای کار کوي. د ډیموکراسی په دوره کې چې هلته شاهي پکې کوم نقش نه درلوده دغه دشورا وکیلانو، کمونیستان، ببرک دوی، سره ددي چې حکومتونو به له شورویانو سره نژدی روابط لرل په پارلمان کې ووهل. همدغه شورا دومره دغه لرله چې دمحمود حبیبی نه یې سلب اعتماد وکړ په دې چې په اخبار کې یې یو کاریکاتور وتلی ؤ لاکن نن هغه خلک چې ځان ته دمجاهدینو مشران وایي دوی له هماغه کمونیستانو سره په یوځای کې ناست دي، دهغوی دمرستې په اساس دوی راغلي منځ ته او هغوی یې دځان سره ساتلي او دهغوی په مرسته یوبل وژني. زه اوس پردوی باندې تنقید نه کوم، زه وایم چې د منطقوي او بین المللي سیاست خصوصیت دوی مجبور کړي دي چې یا به قدرت ته رسیږي او د قدرت دپاره به قیمت تادیه کوي او قیمت همدغه شی دی چې پروني دښمن ته سړی نن وایي چې ډېرښه مسلمان دی. زه دا منم چې دډېرو بدبختیو عامل ګرځیدلي، یعني که یوازې ملي مسایل وای، باید سړي خپل اردو

دکمونیستانو دمشاورینو په لاس نه وای ورکړی، خپل منصبداران یې هلته د تحصیل د پاره نه وای لیږلي، لیکن یو وړوکی دولت په بین المللي ساختمان کې مجبور دی چې یوې خواته یا بلې خواته شي. تجربه ښیي هغه دولتونه چې شوروي ته لانه وو تللي، بلې خواته تللي وو، پر هغوی باندې هم بدبختۍ ګانې راغلې. هغوی هم سالم نه دي پاتې شوي. یعني هرې خواته داخطرونه شته اما دا درسره منم چې نوی نسل باید د هغې دورې د اشتباهګانو نه نتیجه واخلي.

د پاکستان د نیشنل عوامي پارټۍ مشر اجمل ختک چې د جمهور رئیس محمد داؤدخان سره نژدې په تماس کې ؤوایي چې سردار محمد داؤدخان د هرې خارجي مفکورې او سیاسي تسلط مخالف ؤ:

هغه د شوروي اتحاد سره دیو آزاد افغانستان، مستقل افغانستان په حیثیت سره د دوستۍ په حق کې ؤ لیکن ددې په حق کې نه ؤ چې د شوروي د نظریې یا د هغه تر نظامي او یا د هغه تر سیاسي تسلط لاندې راشي. زه په یقین سره ویلی شم چې د هرې خارجي مفکورې او سیاسي تسلط او لاس هغه مخالف ؤ او هغه د افغانستان آبادي خوشحالي، تعمیر چې مادرته ووې چې په صحیح معنو کې استقلال هغه دې ته وایه. دې د پاره بیا آخري وخت کې هغه بیا لاړو بهر دنیا ته لاړو، ایران سره یې هم خبرې اترې

وکړي نوري دنيا ته هم لاړو پاکستان ته هم لاړو ولې دهغه مطلب چې ؤهغه چا خاص چاپوري ځان تړل نه وو، ديو مستقل افغانستان، يوخپل افغانستان، خپلواک افغانستان، آباد او خوشحال افغانستان دپاره هغه له هرچا سره تعلقات جوړول.

جمهور رئيس محمد داؤد خان په وروستيو کلونو کې تلاش کاوه چې داسلامي او گاونډيو هيوادونو سره اړيکې ښې او دشوروي تاثير په افغانستان کې کم کړي. عبدالحميد مبارز وايي چې په همدې غرض هغه ايران او گاونډيو هيوادونو ته سفر ترسره کړی:

ځنگه چې سردار محمد داؤد خان ليبيا، قاهرې، تهران او سعودي عربستان ته سفر وکړ، اسنادي نشته او ځينې شخصيتونه لکه سيدوحيدعبدالله او وفی الله سميعي چې هغوی په دې خبرو کې وو له منځه تللي دي. هغوی کولای شوی چې په دې برخه کې معلومات ورکړي، ولې په کابل کې چې شايعات موجود وو، ويل کيده چې ايران او سعودی عربستان دډيرې مرستې وعده کړې وه خو په دې شرط چې له شورويانو سره اړيکې کمې کړي. همدا ډول ويل کيدل چې دمصر جمهور رئيس انور السادات په خپلو خبروکې دروسي مشاورينو د رول په هکله خبرې ورته کړې وې. سادات ورته ويلي ووچې ددغو عواملو له کبله مړو

د شوروي مشاورين د مصر څخه وويستل. کله چې سردار محمد داؤد خان دا سفر پيل کړ نو چپيان په ويره کې شول. د دې خبرې څخه داسې معلوميږي چې تردې سفر وروسته روسانو ټکان وخوړ او د داؤد خان د ليرې کولو پروژه يې چټکه کړه، نو د سردار محمد داؤد خان د حکومت په ليرې کولو کې د برژنيف د حکومت مستقيم لاس ؤ.

په نړيوالو سازمانونو کې هم افغانستان اهم رول لوبولی دی. عبدالرحمن پژواک چې په ملګرو ملتونو کې د افغانستان استازی ؤ، درې ځله د عمومي اسمبلې عمومي رئيس ټاکل شوی دی:

درې واره ما رياست کړی لاکن البته په يو کال کې. اوله موضوع شرق ميانه وه. بله موضوع د افريقا وه او ما درې واره رياست وکړ لاکن درې واره ما وويل چې بايد انتخابات وکړي ځکه چې زما مملکت داسې يو مملکت دی چې موږ طرفداري د مسلمانانو د ملل متحد کوو او اسرائيل به بيا وايي چې د دوی طرفداري يې وکړه، نو زه غواړم چې انتخابات وشي، که نه يو واري چې سړی رئيس انتخاب شي، تر آخره پورې رئيس پاته کيږي. زما په خپل پيشنهاد بيا انتخابات وشول. بيا هم په عمومي صورت سره ټولو رایه راکړه او د دې د پاره چې زه د رياست د کار د پاره کاملاً فارغ شم، ما خپل حکومت ته پيشنهاد وکړ چې ما پريږدي چې زه

فقط وظيفه د رياست ادا کړم او خپل حکومت سره دغه ونه لرم چې زه خپله بيطرفي ديو رئيس په حيث وښيم. حکومت ماسره موافقه وکړه او دافغانستان سفير چې په واشنگټن کې ؤ، مرحوم عبدالحميد خان يې راوليږه دافغانستان دهيئت درياست دپاره او زه پاتې شوم يوازې درئيس داسمبلۍ په حيث.

په همدې وخت کې چې دزبر ځواکونو ترمنځ سړه جګړه جاري وه، د دريمې نړۍ هيوادونه دناپيلتوب په غورځنګ کې يوځاى شول. افغانستان چې دناپيلو هيوادونو مؤسس غړى دى، په دې غورځنګ کې فعاله برخه اخيستې وه. يحيى معروفي چې دبهرنيو چارو دوزارت لوړ رتبه مامور ؤ، وايي چې په دې برخه کې دهغوى دفتر پوره رول لوبولى دى:

البته زموږ دفتر د دې مسايلو سره مستقيمه علاقه درلوده ځکه چې دټولو بيطرفه هيوادو کنفرانسونه په ټولو سويو باندې زموږ له خوا څخه احاطه کېدل او په دې لحاظ باندې البته چې ضرورت ؤ او په دې کنفرانسونو کې اشتراک کېدئ، زموږ له دفتره څخه په يو شکل باندې هلته هميشه نماينده ګي وه، نو ځکه زموږ دپاره څه په هغه وخت کې چې بين المللي شرايط دجنګ سرد يا د ساړه جنګ وو په دې موقع کې دبيطرفو هيوادو نقش ډير اساسي نقش ؤ او افغانستان چون يو دمؤسسو

هیوادونو څخه ؤ البته افغانستان ته په دې مورد کې خاصه توجه کېدله.

که ستاسې په یاد وي یو وخت داسې پروګرام ؤچې د غیر منسلکو هیوادونو غونډه په کابل کې کیدله او هغه چې په افغانستان کې کودتا وشوه نو هغه بیا وځنډېدله.

د هغه وخته څه در یاد دي؟:

زه د دې غونډې د انعقاد مستقیم مسؤول وم او زما آخري فعالیت هم په افغانستان کې د ملګرو ملتو د شعبې په ساحه کې د غه فعالیت ؤچې دا غونډه په کابل کې صورت ونیسي او ډېر پرمختګ هم شوي ؤ. لکه چې تاسې ته به درمعلوم وي، یوه هفته د مخه تر دې چې دا غونډه وشي، په افغانستان کې کودتا پېښه شوله او په دې لحاظ باندې وختې چې کودتا وشوه هم زما دفتر د دې مسؤل ؤچې ونورو غیر منسلکو هیوادو ته اطلاع ورکړي چې هغه شرایط چې په کابل کې راغلي وه د هغو شرایطو په اساس باندې مونږ دا غونډه باید بل چیرې انتقال کړو او په هغه حساب باندې ؤ چې رژیم په هغه وخت کې له کیوبا څخه خواهش وکړ چې دا جلسه په کیوبا کې صورت ونیسي. نو ځکه دا ډېر د تأسف ځای ؤ چې دا غونډه چې یو خاص اهمیت یې درلود او افغانستان ته یې خاص یو اهمیت ورکاوه، هغه متأسفانه د د غه اخلال په حساب باندې دا موقع زمونږ له لاسه ووتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم څپرکی

۳۰

د ثور کودتا او د جمهور رئیس محمد داؤد خان سقوط

د جمهوري دورې په ورستیو وختونو کې د حکومت اړیکې د خلکو دیموکراتیک گوند سره خرابې شوې چې په نتیجه کې خلق او پرچم یوځای شول همدا وخت ؤ چې د خلق دیموکراتیک گوند یو مشر میراکبر خیبر په کابل کې ووژل شو. سلیمان لایق چې د خیبر نژدې ملگری ؤ وایي چې د هغه دقتل پر سر پوځي قیام منځ ته راغی:

په هغه زمانه کې چې د حزب د وه فریکسونه سره یوځای شول بیا خیبر شهید شو او د خیبر په مړي کې د ډیرو باشکوهو مراسمو پر اساس باندې د هغه مړی د هغه فاتحه تجلیل شوه، د وخت حکومت د دې تحمل ونه که او زموږ د ګوند په رهبرانو یې حمله وکړه دوی یې بندیان کړل نو د هغه په عکس العمل کې یو نظامي قیام اجرا شو چې هغه دولت په دې لحاظ چې بنیادونه یې کمزوري شوي وو د خلکو اعتماد یې د لاسه ورکړی ؤ له پښو ولوېده په هغه وخت کې زیاتره هغه برخې افسرانو چې په خلقیانو نومول کیده او د تره کې صاحب ملاتړي وو هغوی عمده برخه واخیسته نور افسران چې په پرچمي برخه پورې مربوط وو که څه هم توانمنده قدرت ؤ لیکن په دې لحاظ چې قومانده یې نه وه اخیستې د دې قیام د پاره هغوی ضمني ګډون وکړ، چې کله یې ولیده چې خلقي افسرانو قیام وکړ دوی په قشلو کې د هغوی ملاتړ وکړ او سره راپاڅېدل لیکن اساساً د غه قوماندو په هغه زمان کې حفیظ الله امین او تره کي په خپل منځ کې سره پخه کړې وه په خپلو کانالونو کې یې خپلو افسرانو ته دستور ورکړ.

د خلق د ډیموکراتیک ګوند څخه څو تنه بندیان شول چې ورکي نور محمد تره کی او ببرک کارمل هم شامل وو ولې حفیظ الله امین په خپل کور کې پاتې ؤ، د حفیظ الله امین میرمن وایي چې په همدا شپه د حکومت پوځی تلاشي د هغوی د کور د لټولو په غرض ورغلي وه:

چې دا خلک یې ونیول بندیان یې کړل تلاشي له موږ کره راغله، تلاشي چې راغله نو عبدالرحمن را ناري کړې پلار ته یې ناره کړه چې پلاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

عسکر راغلل چې شا وخواته راخېژي پر دیوالونو موږ ویده وو. یوه بجه وه جګ شوو، او چته جګ شوو ده دوه مرد اسنادونه داېي ما ته راکړه چې دا ته واخله راته ویلي ؤ چې داسې خبره ده دا اسناد ته د کوټې وباسه هغه چې زه همداسې او چته جګه شوم، ده خپله دا قدیفه راکړه قدیفه مې په سر کړه دا اسناد مې په دا سینه کې داسې ونیول دا قدیفه مې دڅانه تاو کړه نو دلته عسکر راختلي صاحب منصبان هم راختلي په دهلیز کې ولاړ دي همدا چې له کوټې ووتم لاړم بلې کوټې ته دانجونې مې راویښې کړې ما ویل جګ شئ چې عسکر دي تلاشي کوي دا اسنادونه واخلئ درسته دا سینو کې کېږدئ چې ښځه نشته سړي دي سړي خو تلاشي نه کوي چې ښځه ولټوي دوی نو دا تلاشي وکړه دا کتابونه یې ځای کړل. دا یوه تفنګچه یې درلوده امین صاحب هغه یې واخیسته څو روپۍ چې وې هغه یې واخیستې خو هیڅ شي یې په کور کې پرې نښود ځای یې کړل یو یې وړل نو ده ته یې وویل چې ته دا کور کې واوسه اولادونه دې وتلای شي بیرون مکتب ته یعني لاړ شي ته نشې وتلای بیا یو یل خط و ورځخه چې دا پاتې و ورځخه په جیب کې چې امین صاحب داسې وشکاوه یو وارې دا نفرو پر حمله کړه او نارې یې کړې چې ولچک یې کړئ دا ولچک کړئ خو ده ولچک پسې ونه ګرځید ژر ژر یې وشکاوه ایسته یې واچاوه، چې وایې چاو نو دا نفر ورته وویل چې ته دلته اوسه بیرون نشې وتلای حق نلرې چې بیرون ووځې اولادونه دې تلای شي نو عسکر بیرون دروازه کې هم ودریدل دا شاوخوا هم ولاړ وو. همدا کوټه کې یې راته وویل چې کالي مې راته وو ینځه دوه جوړې کالي یې وو نور یې نه درلول ویل دا یوه جوړه نوي دي ویل یې دا راته

پریمنځه که بندي خانې ته مې بوزي چې کالي مې لږ پاک وي نوي وي نو هغه کالي مې ورته پریمنځل نو هغه کالي یې ونسوه هماغه زاړه یې ځان کې ووسبا یي دوخته ؤ زما یو زوی ؤ چې داروسانو مړ کړ له دغه زوی نه مې لوی ؤ دا انجنیر ظریف راغی هغه ته بیرون راغلی ؤ ده نو بیرون دهلکانو سره ساعت تیري کوله دا انجنیر ظریف یوبل هلک ته پنځه روپۍ ورکړې وې چې ته هغه هلک ته نارې کړه چې دلته ماته راشي دا هلک ورغی دا خوازک نومیده دا زوی مې دا ورغلی و انجنیر ظریف ته ،ده ته یې ویلی وو چې ته ورشه پلار ته دې ووایه چې انجنیر ظریف راغلی دی، دلته بیرون ولاړ دی، احوال ورکړه پلار ته دې او چې دا زما زوی دننه راغی ماته یې وویل نو ما وویل ښه ورشه پلار ته دی ووایه پلار ته یې وویل اوبیا ده بیرته خپل زوی ته وویل دا خوازک ته چې ورشه ورته ووایه چې راشه دننه که عسکر دې پریږدي نو څه خبریم چې عسکر ته به یې پیسې ورکړې وي یا څه شی به وي خو دا یې راپریښود دننه چې ده پسې بیا فقیر محمد فقیر راغی دا راغی دا یې هم راپریښود دننه بیا دا عبدالرحمن ته یې وویل چې ته یو وارې احوال واخله چې تره کې صاحب یې بندي کړی دی که نه ؟هغه بیرته په حال احوال راووړ چې هو نیولی یې دی دغه نفریې نیولي دي هغه ده ژر ژر دا نفر چې راغلل ده ژر ژر نوشته کړ دغه هغه یې نوشته کړ دا انقلاب یې چې کاوه دا شیان یې نوشته کړه دادې قوماندان وي دا دې داسې وي دا دغسې وي دا یې نوشته کړل دا هغه چې راغی انجنیر ظریف او فقیر محمد دا یې ورکړ دا یې چې ورکړ کاته مو چې بیا دا هلک

راغی وویل چې دا هغه راغلی دی دا ګلاب زوی راغلی دی، د سبلو کوم ځای یې وښود چې هلته ناست دی او ویې ویل چې زه امین صاحب سره کار لرم او هغه ته یې بیا عبدالرحمن ورولیږه چې ته دلته نشې راتلای ته هم هغلته او سه بیا عبدالرحمن ته یې کومې خبرې مبرې وې هغه یې ورکړې چې ګلاب زوی ته به یې وړې نو دا نو چې د غه سبا شپه خو دهغوی تیره شوه بندي خانه کې یوه شپه یې تېره شوه سبا یې لس بجې وې چې هر شی دوی خلاص کړل نو خدای ورته هغه ورکړه هر شی چې خلاص شول کاته موږ چې نفر راغلل او موټر یې راووست لاسونه یې ولچک کړ بویې تله امین صاحب یې وښکه له کوره نو دا دحیوانانو چیغې وې بده ورځ یې جوړه کړه ما ویل چې غلی شئ نو دا خووه دا خو پوهیدو چې همدا کار کېږي نو دا شپه تېره شوه په سبا موږ همدا سې په کور کې ناست وو چې فیرونه سره شروع شول فیرونه چې شروع شو نو دا سې موږ نه پوهیدو چې دا رقم به وي موږ ویل څه خیل څه رقم د د څه رقم شو نو په دا سبا مې دا حیوانان درست مکتب ته لاړل هیڅ ونه پوهیدم چې دوی منع کړم چې مه ځئ مکتب ته درست ولاړل دا ببری دابل دا دواړه واړه واړه وو یو یې اول صنف کې ؤ یو یې دوهم کې نو دوی پسې زه دا سې ګرده ګرځم وځم پسې چې دا هلکان راولم دا ټانکونه دي چې هغه نشي ونه ډارشي یا ژوبل نشي هغه چې لږ ذره بیرون ووتلم چې دا دواړه راغلل چې راغلل ماویل ای خوازک جانه زه تاسې پسې درتلمه چې ونه ډارشئ ویل نه مه ډاریږه ببو وړکی ؤ درست ټانک خلق نوشته دي.

د ۱۳۵۷ هـ ش کال د ثور اوومه نیټه او د پنجشنبې ورځ وه د سردار محمد

داؤد خان په مشرتوب د کابینې غونډه روانه وه چې ورکې د سرحداتو وزیر پوهاند عبدالقیوم وردک هم برخه اخیستې وه:

د پنجشنبې ورځ وه مجلس د وزیرانو په حصه دقانون دکار و کارگر کې دایر ؤ. چون ما دهغو سره ملاقات درلوده نو وزارت سرحداتو ته لاړم سفیر دشوروي هلته راغی بعضې موضوعات وو چې مونږ دهغه په باره کې خبرې وکړې بیا په لسو بجو باندې ملاقات خلاص شو زه ولاړم ارگ ته دا مجلس دایرؤ نو تقریباً یوولس بجې وې چې دغه کودتا شروع شوله په ارگ کې خونو چون په هغه وخت کې مونږ مجلس درلودئ ټول وزیران هغلته وو په استثنی د دریو یا دوو نفرو څخه نور هملته پاتې شو د ترسبا یې پورې مونږ هملته په ارگ کې وو. محدوده بمباري وشوله په هغه وخت کې جنگ تقریباً زمینی جنگ ؤ. یو څو وارې طیارې راغللې اما وروسته بیا دا ترس پیدا شو چې دوی اخطار ورکړو چې مونږ سخته بمباري کوو.

کابل راډیو او دبنار ټول مهم ځایونه دحفیظ الله امین په مشرتوب خلقي فوځیانو نیولي وو پر ارگ جگړه روانه وه او دبهر څخه دحکومت مرسته نه رسیده اسلم وطنجار چې دمځکني عملیاتو مشري پرغاړه لرله دحفیظ الله امین له خوا معرفي او په کابل راډیو کې یې یوه اعلامیه ولوستله:

دا اعلامیه اسلم وطنجار د زرهدارو د قواو جگړن اوروي: دلومړی ځل له پاره په تاریخ کې دسلطنت دظلم استبداد وروستني بقایا او دنادرخان دکورنی قدرت پای ته ورسید او ټول دولتي قدرت دولس ته لاس ورغی دولتی قدرت دعسکري انقلابي شورى په پوره واک او اختیار کې دی.

گرانو وطنوالو! ستاسو اولسي دولت چې دانقلابي شورى په لاس کې دى خبر درکوي چې هر ضد انقلابي سړى چې وغواړي چې د انقلابي شورى له هدايت او مقرراتو څخه سر وغړوي ژر ترژره ئې نظامي انقلابي مراکزو ته وسپارئ.

پوهاند قيوم ورد ګ وايي چې په همدا شپه د هغوى څخه وغوښتل شول چې ځانونه تسليم کړي:

ددوى نه يې وغوښتل چې بايد تسليم شي او قوماندان د ګارد راغى او ويې ويل چې دهيڅ خوا نه کوم کمک هم راونه رسېدنو خطر ددې وو چې دوى سخته بمباري کوي بيا تصميم په دې ونيول شو چې بايد تسليم شي او داؤدخان خپله په دې اميد ؤ چې ممکن د نورو ځايونه قوه راورسيږي دغه شى خنثى شي داحمله خنثى شي او متأسفانه تر سبا يي پورې، سبا يي پورې خونه، خو تر مابنامه پورې يې هم انتظار وايسته د کومې خوانه حمله رانه غله اما په هغه وخت کې ګارد بيا نو مقاومت کاوه نو دى په دى اميد ؤ چې ممکن دفع ددې حملې وشي. نعيم خان او نور غړي او د دوى لوراني او زامن يې دا ټول هلته په دا ګل خانه کې وو تقريباً په ګل خانه کې تيت وو په دا اطاقو کې، زه هم په خپله په ګل خانه کې وم تر سبا يي پورې يعني دسبا تر اوويجو پورې په ګل خانه کې ددوى سره يوځاى وم عبدالاله و، قدير ؤ، زه وم دوزيرانو نه چې دلته موجود وو.

ستا مطلب دا دى چې تر سهاره پورې تاسې يوازې درى وزيران دهغه سره پاتې واست؟:

تريو وخته خو ټول وزيران وو بيا نور ددې اطاق نه چې داؤدخان ؤ،

نعـيم خان ؤ نورو ځـــا يو ته لاړل فـقـط دری نفـره ورسـره پـاتې شـولـو چې عبدالاله و ، قدیر ؤ او زه وم. ما په خپله خبرې ورسره ونه کړې تنها یو شی مې ورته وویـل کـه دوی دومره وکـړي چې دغـه خپـل فـامیـل یوبـل ځـای ته انتقال کا ځکه دلته ډیر خطر موجود دی که دا نفر راځي نو ددوی دپاره ډیر خطر دی. ده وویل چې همـدا ځـای ورتـه مـحـفـوظ دی امـا ډیرې خبـرې یې دقـومـاندان دګـارد سره صـاحب جـان خان سره او څو نفـره نور عسـکري منصبدار چې ورته راتلل دهغو سره يې خبرې کولې خو داسې يو تصميم ونیـول شـو چې داؤد خان او یو تعداد نفـر او دا فـامیـل یې ووځي بیـرون ته يعني دارګ نه ووځي يوې بلې خوا تـه لاړشي اما دوی ددې موقع نه استـفـا ده وکـړه ، مـقـابل طرف ، تقـريبـاً په دووبجـو بـاندې يو تـعـداد نفـروو په داجومات کې يې موضع نيولې وه هلتـه يې ډزې وکړی په دوی باندې دوی بیـا ببرته ننوتل ګل خـانې ته او هلتـه څو نفره زخمیـان شول په شمـول دده دزوی عمر سره وزیر داخله هم په دا لاس بـاندې زخمی شوي ؤ عـمر بیـا یو څو دقـيـقـې بعد پسـې مړ شو هلتـه وروستـه داسې مـعلومـه شـوه چې په خودګارد کې هم دوی نفر درلودل له جملې دهغو نه يو هم عبدالحق علومي ؤ چې هغه ډېر نژدی ؤ ډیر اعتماد پرې باندې کېده اما په دې حمله کې ده هم کمین نیولی ؤ چې ډزې یې وکړلې.

دشپې په تېرېدو سره دجمهوري ارګ قواوې تسليم شوې ، شهنواز تنی چې په هغه وخت کې دکمـاندو قـومـاندان او دهغـه پوځـيـانو په دې حمله کې برخه اخيستې وه ، وایي چې جمهور رئيس محمد داؤد خان تسلیم نشو او کلاشنکوف يې

را واړاوه:

کله چې د ثور انقلاب ګډون کوونکو فوځیانو داؤدخان ته وویل چې وسله په ځای کېږدئ او تاسې د ثور انقلاب دقوماندې ځای ته ځان تسلیم کړئ او موږ تاسې هلته بیا یو هغه ؤ چې داؤدخان داخبره ونه منله او داؤدخان په خپله او داؤد خان سره ورسره ملګرې په خاص ډول دکابینې یو شمیر وزیرانو یو جرمنی وړوکی قاتکې کلاشنکوف هم ورسره ؤ په هغې باندې ډزې شروع کړې او بالمقابل دکماندو او دغه د ثور انقلاب ګډون کوونکو پوځیانو هم دخپل ځان نه ددفاع په خاطر ډزې وکړې په دغه ډزوکې داؤدخان او د داؤدخان سره یو شمېر کسان له منځه لاړل او امام الدین سره د یو څو افسرانو نورو دا ژوبل شول او یو دوه دری سربازان له منځه لاړل.

۳۱

د خلق حکومت او خپل منځي اختلافونه

په افغانستان کې حکومت او ګوندي غړو نوی بدلون د ثور انقلاب وباله خو عزیز نعیم وایي چې دا یوه کودتا او د شوروي په ملاتړ منځ ته راغلې وه:

د ثور د کودتا په وخت کې زه په خارج کې وم. بیا هم د پېښو سلسله ثابتوي چې دا پېښه د شوروي د مداخلې او حمایت څخه پرته ناممکنه وه. هغه کسان چې په اصطلاح په دې انقلاب کې قدرت ته ورسیدل د شوروي د هواخواهانو پېژندل شوې څېرې وې. د ثور د اوومې نېټې د کودتا نه یوه نیمه میاشت وړاندې زه د ځینو کارونو د پاره کابل ته تللی وم او په هغه

وخت کې مې د مرحوم جمهور رئیس سره وکتل. هغه د صحبت په ترځ کې راته وویل چې داسې اسناد په لاس راغلي دي چې د خلقیانو او پرچمیانو ارتباط او ځان سپارل د شوروي سره ثابتوي او عنقریب به دا اسناد دافغانستان د ملت په اطلاع ورسوو. برعلاوه د کې جې بي یو مامور ولادیمیر کوزسکین چې غرب ته پناه وړې ده، د امریکا د ټایم د مجلې سره د مرکې په ترځ کې ویلي دي چې کمونیستهان په کابل کې د اپریل په میاشت کې د مجبورۍ او پریشانۍ د حالت سره مخامخ وو او د شوروي د سفارت سره یې اړیکې ونیولې او په نتیجه کې ماسکو د کودتا کولو په هکله د هغوی ملاتړ وکړ.

سلیمان لایق وایي چې دا یو پوځي قیام او کوم نوی ابتکار نه ؤ:

زموږ په وخت کې یو نظامي قیام وشو چې دې نظامي قیام ته زموږ ځینو رهبرانو له هغې جملې نه حفیظ الله امین وویل چې دا یوه نوې تجربه ده انقلاب کې او د جهان خلک باید راشي دا مطالعه کړي او دا ووینې. په هغه وخت کې هم زه شخصاً په دې معتقدوم چې دا هیڅ نوع یو نوی ابتکار نه دی. دا یو عسکري اقدام دی. نهایت په دې فرق چې د نورو کودتاوو سره یې فرق دا دی چې په دې عسکري قیام کې قدرت یوې پارټۍ ته وسپارل شو نه یو ګروپ د جنرالانو ته، لهذا دعا دي نورمالو

عسکري قیامونو یا کودتا گانو نه یوبیل اقدام ؤ، نو په دې بنیاد تر اوسه پورې لا دا مسئله هم تر مناقشې لاندې ده چې سرې کولی شي دقیقاً د دې اقدام د پاره د یوعلمي ستنډرډ په اساس باندې دې ته یو انقلاب ووایي.

د پښتونخوا ملي عوامي پارټۍ مرستیال عبدالرحیم مندوخیل وایي چې دا یو مترقي او عام بدلون ؤ:

هغه یو عام بدلون ؤ دافغانستان. دافغانستان یو مترقي بدلون ؤ. دافغانستان یو جمهوري بدلون ؤ او په هغه زبان چې راواخی په اصطلاح. هغه داؤ چې قامي جمهوري یعني د افغان ملت استقلال، تمام هرڅه د ملت په واک کې دافغانستان شتمني دافغانستان دولتونه، ځنگلونه، غمي، دافغانستان څه چې مځکې. داکم از کم خپل ملت چې دې دومره واکداره وي چې دهغې ترقي ورکړي، او بل بیا دافغانستان داولس واک چې هلته دولس واک وي، هلته جمهوریت وي. پرمخ باندې افغانستان ته ترقي ورکړي. دا خبره وه او دا به بیا وي هرڅوک چې نن دا اوس چې سره جنگیږي رباني صاحب دی، گلبدین صاحب دی، سیاف صاحب دی، چې داټوله سره جنگیږي، چې اخر ځای راشي، څه به کیږي خو دغه خبره به کوي چې وروره بس دافغانستان آزادي او په افغانستان کې جمهوریت.

د جمهور رئیس داؤدخان دحکومت ترسقوط وروسته دخلق دډیموکراتیک

ګوند د سياسي بيرو غړي د جمهوري ارګ ترڅنګ په وزارت دفاع کې راټول شول. په دې کسانو کې عبدالکريم ميثاق هم شامل ؤ چې د سياسي بيرو غړی ؤ:

دلته بحثونه کېدل چې په آينده کې څه وکړو؟ څنګه حکومت او دولت جوړ کړو؟ په دې بحثونو کې به هميشه تره کي د کارمل، امين، قادر او وطنجار سره په يوه جلا اطاق کې چې د وزير دفاع د خوب کوټه وه جلاکيناستل خبرې به يې کولې تلل او راتلل به، په اخر کې ما امين ته وويل چې دا څه خبره ده چې ځئ او راځئ تاسې قصه سياسي بيرو ته راوړئ !هغه په جواب کې راته وويل چې زه صلاحيت نه لرم تاسې د تره کي صاحب څخه پوښتنه وکړئ! ما د تره کي صاحب څخه پوښتنه وکړه هغه راته وويل چې قادر او نور وايي چې واک بايد د نظاميانو سره پاتې شي او حزب بايد د نظاميانو تر شاوي! زه په ځواب کې وايم چې نظاميان د حزب غړي دي بايد قدرت حزب ته انتقال کړي. کارمل هم د قادر سره پُس پُس او خبرې کوي او قادر تحريکوي وروسته مو دا خبره جدي ونيوله چې موضوع بايد په مرکزي کميټې کې طرح شي دا خبره ومنل شوه او د مرکزي کميټې غونډه جوړه شوه او تره کي يو احساساتي نطق وکړ او ويې ويل چې نظاميان د حزب غړي دي دا خبره هېڅ مطرح نه ده قدرت بايد د حزب سره وي. وطنجار چې په دې وخت کې پوره واک درلود د مرکزي کميټې د نورو

غړو سره یوځای د تره کي خبره و منله فیصله وشوه چې نظامي شورا لغوه او ملکي انقلابي شوری جوړه شي او په دې هکله یوه اعلامیه په راډیو کې هم نشر شوه وروسته د حکومت او وزیرانو د انتخاب پر سر مخالفت راپورته شو کارمل د صدارت او د انقلابي شوری د معاونیت ترڅنګ خارجه وزارت هم غوښته او د کورنیو چارو وزارت یې د نوراحمد نور له پاره غوښته. حفیظ الله امین خارجه وزارت ځان ته غوښته خو په آخر کې فیصله وشوه چې نور محمد تره کی جمهور رئیس، ببرک کارمل د صدراعظم مرستیال او حفیظ الله امین خارجه وزیر او د کورنیو چارو وزارت نور احمد نور ته ورکړل شو.

د حکومت د جوړیدلو سره سم جمهور رئیس نور محمد تره کی د خپل دولت په اساسي خطوطو کې د شوروي اتحاد سره د اړیکو د پراختیا خبرې وکړې:

له خپل شمالي سترګاونډي شوروي اتحاد سره د هراړخیزو دوستانه مناسباتو تحکیم، پراختیا او توسعه.

د نور محمد تره کي په مشرتوب متحد حکومت ډیر دوام ونه کړ او ډیر ژر اختلاف راپورته شو. سلیمان لایق د دې اختلاف په ړه پر نور محمد تره کي او ببرک کارمل اړولی ده:

تاسې پوهیږئ چې د هغه وخت حکومت د حزب په لاس کې ؤ او زه

دحزب په مرکزي کميټې کې غړی وم او اساسي مسئله فقط هلته دا وه چې
د تره کي صاحب او د کارمل ترمنځ هم هغه پخوانی زوړ مخاصمت بيا
شروع شو او کارمل صاحب د تره کي صاحب له خوا د يوې ډلې نورو
پرچمي رهبرانو سره د سفيرانو په حيث خارجي هېوادو ته مقرر شول ، زه
طبيعي ده هلته پاتې شوم . ما کومه پرچمي يا خلقي موضعگيري نه
درلوده او کله چې گوند يو شو ترننه پورې زه د دې د فرکسيوني اختلافاتو
سره د يوه سره هم نه وم. ماخان ته ډير لوی شرم باله چې په دې لوبو کې
د قدرت د نيولو د پاره سرې علاقه وښيي ليکن هلته دا فکر ؤ چې زه شايد
يو پرچمي به يم علاقه مندبه يم له پرچميانو سره او د پرچميانو د تصفيې
کار شروع شوی ؤ په گوند کې د ننه نوزه يې له وزارت نه موقوفه کړم.

پخوانی صدراعظم سلطانعلي کشتمند هم بندي او وايي چې په اعدام
محکوم شو :

خلقيانو غوښتل چې په تنهايي حکومت وکړي او پرچميان بايد
وشړي چون زه هم پرچمي وم نو ځکه بندي شوم بل دليل دا ؤ چې زه
د سياسي بيرو غړی وم په حزب کې مې ډير نفوذ درلودی او د خلکو
پشتيباني راسره وه ، متأسفانه زموږ په ټولنه کې زباني او نژادي مسئلې
هم رول لري او کيدای شي نقش ولوبوي دوه ځله د نام نهاده محاکمو له خوا

په اعدام محکوم شوم او داسې شکنجې راکړل شوې دي چې ونورو ته يې تصور گران دی.

عبدالرشيد جليلی چې د خلق يو مشر او د کرنې وزير پاته شوی دی دا پړه پر پرچميانو اړولې او وايي چې پرچوکيو جنگ او کودتاگانې يې پيل کړې:

په چوکيو باندې جنگ او بل دا چې هلته کودتاگانی پيل شوې، کودتا په ضد د دولت باندې پلان شوه، البته په دې کې پخوانی شوروي اتحاد هم دخيل ؤ ځکه هغوی اول دا نه غوښتل چې مونږ قدرت ته ورسيږو او بيا وروسته چې قدرت ته ورسيدو هم د هغه اولې ورځې نه د پخواني شوروي اتحاد د حکومت د سيسې پيل شوې او يوه د هغه د سيسو نه دا وه چې کودتا وشي، همدغه کودتا کشف شوه او واقعاً دخلقيانو او پرچميانو ترمنځ يې اختلاف لاپسې شديد کړ او د غه سبب شو چې بيا وروسته تصميم دا ونيول شو چې پرچميان چې په هغه کليدي پوستونو کې وو د هغې نه لېرې کړی شي.

کشتمند په خپله وويل چې دا کودتا نه وه:

نو کشتمند په خپله په اعترافاتو کې هغه اخبارونو کې د هغې د غه به مولوستلي وي تاسې چې هغه په خپله ويل چې زه پکې شريک وم دده په خپل خط باندې ليکل شوي وو ځکه چې دده

اوازونه ثبت شوي وو هغه مستند دي کودتا يې کوله.

اجمل ختک وايي چې د اختلافونو ترڅنګ د افغانستان خلک په ذهني لحاظ دي بدلون ته چوړنه وو:

افغانستان چې دی هغه خپل يو مزاج لري يو تاريخي ملي روح لري هغه څه شی دی، هغه استقلال دی، هغه تاريخ او عنعنه ده او هغه اسلام دی، د دريو ددې نه سوا چې بهرنی هر قسم مفکوره راځي، څوک چې ورته راشي هغه افغانستان نه قبلوي او داچې انقلاب د ثور ورته وايي دا دوی خارجي مفکوره راوړه او خارجي مفکوره يې د افغانستان په خلکو باندې په زور تپله. د انقلاب په دريمه ورځ چې زه ورغلمه تره کي صاحب ناست وو راپاڅيدو يوشل قدمه ماته. ملګری مې و دوست مې ؤ مشرمې ؤ نو کښيناستو نوما ورته وويل چې انقلاب سياست نه دی راوستی وسلې راوستی دی او کوم انقلاب چې سياست رانه ولي وسله يې راولي نو دهغه کاميابيده زه نشم ويلی. هغه وويل دا تاسې دعدم تشدد خبرې کوئ. دغه شانتې پاچا خان چې ورغلو ما ورته راوستو باچاخان ورته وويل چې ګوره ته په دې ځای کې کيناستې نن حکومت ستا په لاس کې دی خو داحکومت چې کاميابيږي نو هر څنګه چې ته راغلې په هغې زه بحث نه کوم، خو دا به هله کاميابيږي چې دا افغانان داچې دي داکه په زور جنت

ته بوزې هم نه ځي او که په رضا یې دوزخ ته هم بوزې ځي ورته ویې ویل چې نو ته ماته ټول خپل وزیران او هغه چاچې انقلاب کړی دی ټول راوغواړه چې زه ورسره خبرې وکړم. بله ورځ یې راوستل هغو ته یې وویل چې بچو! په دې مه مستیږئ چې تاسې انقلاب کړی نن جرنیلان یئ نن وزیران یئ لاړشئ په اولس کې ولس پوه کړئ ولس درنه ورو ورو خپه کیږي. نو زما مطلب دادی چې دا انقلاب چې دوی ورته وایي دا دبهرنه راغلې یوه مفکوره وه چې هغې ته افغانستان بنیادي طور سره تیارنه ؤ او ثابته شوه چې تیارنه دی.

۳۲

اصلاحات اراضي

کله چې د خلق حکومت واک ته ورسیدئ سمدستي یې فرمانونه جاري کړل. عبدالکریم میثاق چې د مالیې وزیر پاته شوی دی وایي چې د افغانستان په تاریخ کې دا فرمانونه مثال نه لري:

هغه مشهوره فرمان چې د افغانستان په تاریخ کې بنایي بې مثاله وي هغه فرمان دی چې پکې د ښځو او نارینه ؤحقونه یو شان شول، په دې فرمان کې د شریعت محمدي د حکم سره سم د ښځې مهر دری سوه افغانۍ وټاکل شو مونږ ملایان راټول کړل هغوی حساب وکړ او فتوی یې ورکړه

چې مهر دې دری سوه افغانی تعیین شي. بل د سود په هکله فرمان صادر
شو چې سود او سود خوري منع دہ مثلاً یوه سړي بل ته زر افغانی په سود
ورکړې وې او د برش زره یې د کلونو په اوږدو کې سود ورڅخه اخستی ؤ نو
په دې حساب یې د خپلو پیسو لس برابره لاس ته راوستې وې نو ځکه دا
پور وبخښل شو یا که د ځمکو اصلاحات را واخلو نو داسې وه چې هغه
څوک چې په ځمکه کار کوي او کري یې ځمکه د هغه ده.

د افغانستان په ډېروسیمو کې ځمکې لږې او د ځمکو مالکان په خپله په
کر کرنه لګیا وي خو د افغانستان په غربي ولایتونو کې بیا خبره بیله ده نعیم
فراهی چې په بالا بلوک کې د ډېرو ځمکو خاوند دی د ځمکو د اصلاحاتو دا شکل
نه مني:

بدترین کار چې دوی شروع کړئ همدا اصلاحات اراضي وو
اصلاحات اراضي خو داؤد خان هم شروع کړل هغه په دې شکل شروع کړل
چې هرچا چې ځمکه زیاته درلوده مازاده ځمکې به یې د هغه سړي څخه
واخیستې و یو بل چاته چې ځمکه به یې نه درلوده هغه ته به یې په پنځه
ویشت کاله قسط ورکړه او هغه پیسې به یې بیا وهغه سړي ته چې ځمکه
یې ځینې اخیستې وه په پنځه ویشت کاله قسط ورکولې. هغه هم
اصلاحات شروع کړي وو ولې د دوی اصلاحات داسې وو چې اول به یې

دمځکې خاوند را وغوښتۍ په مځکه به یې ودروئ نژدې ترین مکتب چې به هلته وو ابتدائیه یا غیر ابتدائیه هغه هلکان به یې راټول کړل او په دې سپین ږیري باندې به یې تولعنت ویل او بیا به یې دمرګ پردغه سړي باندې یاد فیوډال په نامه یا دزمیندار په نامه باندې مرګورباندې ویل پس له هغه څخه به یې دغه سړی بندي کړئ یو تعداد نور به یې دکور هم ځینې ووژل نو مځکه به یې واخیستله په خلکو به یې تقسیم کړه زیاترو خلکو مځکې نه دي اخیستې صرف هغه کسان چې ددوی تالي څټې وو ورسره په کمیټو کې یوځای وو پر هغو باندې یې تقسیم کړه او هغه بدبختانو نه غویی درلود نه یې ټراکټور درلود او نه یې هم سره درلوده او نه یې هم دتخم غنم درلودل دامځکې ټولې شاړې پاته وې دا مځکې هیڅ کښت شوې نه دي دا ډیر لوی بدبخت پروګرام وو دا هیڅ په ګټه دافغانانو نه ؤ نه ددوی په ګټه ؤ نه دبل چا په ګټه ؤ.

عبدالرشید جلیلي چې د اصلاحات اراضي وزیرؤ وایي چې اصلاحات اراضي دضرورت له مخې ترلاس لاندې نیول شوي وو ولې دمشاورینو دبدنیتۍ له کبله دستونزو سره مخامخ شول :

اصلاحات اراضي په هغه وخت کې داسې فکر کېده چې مطابق دغوښتنو او هغه ضرورتونو دا باید سرته ورسیږي دیرش جریبه ځمکه

اعلی درجه هم هغه صاحب دځمکې ته پرېښودل کېدله او نورو بې ځمکی
خلکو ته پنځه جریبه ځمکه ورکول کېده مونږ پوهیږو چې په افغانستان
کې خلکو ببخي ځمکه نه درلودله او پنځه جریبه ځمکه که داسې یوې
اوسطې کورنۍ ته اعلی درجه ځمکه ورکول کیدله هغه یعني کمه ځمکه
نه وه بعضې خلکو ویل چې د پرمختګ مخه یې ونیوله، دغه کوپراتیفونو
دپاره هم دغه کېدل یعني هڅی کېدلې لاکن بیاهم سره ددې په دې کې یو
څه دمشاورینو رول هم ؤ چې طبعاً مونږ اوس داسې قضاوت کوو چې
امکان یې درلود د دوی نیتونه چې دېخوانه ماوویل چې نیتونه یې سم نه
وو شاید یو څه دغه بدنیتۍ هم شوې وي مونږ اوس کولای شو چې یعني
دومره زر اصلاحات اراضي ته ضرورت نه وو. او که کېدلی نو باید ښه
شرایط څېړل شوي وای او پس د هغې نه به اصلاحات اراضي منځ ته
راغلي وای اګر چې سره ددې چې دغه اصلاحات اراضي چې وشول یعنی
محصولات په هغه کال کم نه شول دمځکې حاصلات ببخي ډیر وو، ځکه
سره او ټراکټورونه هم ورکړه شول لاکن بیاهم وروستنیو پېښو داسې
وښودله چې باید ډیره عجله نه وای شوې او خصوصاً په دغسې غټو
کارونوکې باید ټولې خواوې څېړل شوې وای او بیا اقدام شوی وای.

دشرایطو ترڅنګ نورې ستونزې هم موجودې وې، عبدالرحیم هاتف

(c) ketabton.com: The Digital Library

باورلري چې په افغانستان کې دمځکو پوره اولازمي سروې نه وه شوې:

اصلاً خو داسې خبره ده چې په افغانستان کې ځمکې سروی شوی چنداني نه وې دپخوا څخه په هغه شکل باندې چې لازمه ده او دمځکو داوبو اندازه دسر کیله وپای کیله وسردانه وپای دانه چې تاسو ته درمعلومه ده دهغو سم تقسیم عادلانه نه ؤ شوی اول خوداخبره په کار وه چې باید ځمکه سروي شوې وای او اوبه یې اندازه شوې وای بل داچې دبزگر سالانه عاید کتل شوی وای چې دهغه ژوند په دې موجود عاید کې څرنگه دی، کېدلای شي که نشي کېدلای ډیر ځله دغه اندازه دمځکو چې یو بزگر ته په نظر کې نیول شوې وه دهغه دبزگری ترسهم کم عایدات یې ورکول یعني دغه جریبانه چې و بزگر ته په نظر کې نیول شوې وه پنځه جریبه یا د هغه معادل په نورو درجو کې تر دیرشو جریبو پورې دهغه عایدات ډیر ځله داسې وو چې په خپله د بزگر تر سهم کم را تلل نو په دې نسبت باندې چې دخلکو په نظر باندې دابې قیمته دیو چا ملکیت اخیستل بې عوضه څخه دا یو شکل دحرام ؤ په دې نسبت باندې دا ډیر موفق نشول، برعلاوه دبزگر قیمت خورا ډیر لوړ تللی ؤ شاوخوا دافغانستان په شاوخوا کې په خپله په افغانستان کې کارونه خورا ډیر پیدا شوي وو یو عالم عایدات غریب کارو خلکو درلودل په همسایه

مملکتو کې خصوصاً په خلیج او د ایران و خواته نو دا د بزګر د سطحې خلک

چې وو عموماً هلته یې کارونه کول او د لته د بزګر اهمیت په دننه په

افغانستان کې خورا ډېر شوی ؤ او سهم یې نسبت و پخواته چې شپږمه او

پنځمه او څلورمه ؤ ، خصوصاً په جنوب غربي افغانستان کې چې مځکې

ډېرې وې دلته تر دریم او تر نیمایي پورې سهم ورسیدئ نو هغه د بزګر ډېر

په نفع ؤ تر دې چې دولت پنځه جریبه اوله درجه مځکه دوی ته ورسپارله

او یا د هغه معادل تر دېرشو جریبو پورې په دغو مناسبتو باندې نو دا

د مځکو اصلاحات چې دوی ورته نوم ایښی ؤ دا پروګرام کامیاب نه شو.

په ډېرو ځایونو کې دراپیداشوو ستونزو له کبله مځکې ونه ویشل شوې ،

نعیم فراهي وایي چې دهغوی بزګر حاضر نه وو چې په اصلاحات اراضي کې ورکړل

شوې مځکې ومني:

زموږ مځکې ونه ویشل شوې داځکه چې موږ ډېره مځکه درلوده او

زموږ مځکه د امیر عبدالرحمن د وخته څخه بیا تردا اوسه پورې موږ

د مالیې تکټ درلود او زیاتره مو کومک د قوم او د دهاقینو سره کاوه مثلاً

په ټول افغانستان کې څلورمه حصه د مځکې د حاصل و دهقان ته ورکول

کیدله په داسې حال کې چې موږ درې حصې اخیستلې او څلور حصې مو

ودهقان ته ورکولې موږ په مځکه باندې تجارت نه دی کړی هغه ټول زموږ

قوم د هغه نه استفاده کوله څو ک حاضر شوي نه دي زمونږ و مځکې ته. زمونږ ځمکه تر آخره پورې چانه ده اخیستې. نو د غه علت وُ چې دوی سر بندونه هوار کړل او دوی ویالې او کاریزونه ټول هوار کړل صرف پرضد باندې دا ځکه چې خلکو نه اخیستله او استفاده نه ترې کېدله.

په دی اصلاحاتو کې د مځکو مالکانو ته دروند تاوان ورسیدئ عبدالرحیم هاتف وایي چې په افغانستان کې د کورنیو تر منځ مځکې ګډې او ترکه نه وه شوې:

دافغانستان مځکې د تیرونیکه ګانو په نامه باندې پاته دي او دا بیا وروسته ورثې ترکې نه دي کړې، سره ویشلې نه دي، حد بخشي یې نه دي کړې نو پر هغه نامه باندې مالیه تحویلیږي هغه که څه هم دری، څلور و پنځه نسله د مخه مړه شوي وي بیا نو د هغه نامه مځکه چې تر اصلاحاتو لاندې ونیول شي معنی یې دا ده چې د یو څو فامیلو په حقوقو باندې تجاوز دی په داسې حال کې چې هغه فامیلو نه که په خپل مینځ کې خپله مځکه شرعاً وویشي نو ددوی په مځکه کې دونه ځای نه پاته کیږي چې داوبل چاته ورورسیږي او یا د دې څخه اضافه جریبي شي وبل چاته سهم پکښې ورکړل شي نو دداؤدخان د اصلاحاتو په شکل کې یو دادی چې هغه سطح

دمځکې داصلاحاتو دپاره يې لوړه نيولې وه، دوهمه دا خبره ده چې دمځکې ماليه يې لکه په تجارت کې چې مروج دي مترقي ماليه يې نيولې وه چې اکثراً زمينداران دمترقي ماليې پر اساس باندې ودې ته آماده ووچې دامځکې ژرتر که کړي اويا ودې ته آماده وو چې که دامځکه داصلاحاتو په نتيجه کې ددوی څخه واخيستل شي چې د داماليې څخه دوی نجات پيدا کړي. مگر دغه انقلابي دولت چې راغی دوی خو دمطالعې فرصت نه دی پيدا کړی دوی خو دستي فرمان صادر کړ چې دمځکو دې اصلاحات وشي او بالاخره که ستاسې په ياد وي بيا تره کي صاحب وويل چې خلکو په لنگوټو مځکې سره وويشلې نو په لنگوټو باندې چې وېشل کېږي نو هغه خو معنی دا ده چې په ډير تلوار باندې يې دا کار کړی دی او دمطالعې فرصت يې نه دی پيدا کړی او زما په ياد دي چې اولين مړی چې په قندهار کې ددولت په خلاف چې جنگيدئ دهغه د جيبه څخه دمځکې قباله راوتلې وه دا مځکه چې دولت ورکړې وه او دوخت والي ډير په تعجب ودې ته کتل چې دا څرنگه خبره ده چې موږ وده ته مځکه ورکوواو دی زموږ سره جنگېږي معنی يې دا ده چې ددې خبری تېوله مطالعه همه جانبه نه وه شوې. نو په دې نسبت باندې داناکامه شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۳

د حکومت په مقابل کې مخالفتونه

د مخالفتونو په هکله جمهور رئیس نورمحمد تره کي خبری کړې او دا پېره یې دانقلاب پر دښمنانو اړولې ده:

زموږ دانقلاب دښمنان په موږ باندې داتور هم لګوي چې موږ دخلکو کورونه، جایدادونه ضبطوو او حتی ددوی ښځه ددوی دغاړې کالي کاږو، زه دلته دا اعلان کوم چې موږ به دهیچا شخصي ملکیت ته په بده سترګه ونه ګورو او نه به دچا کورونه او جایدادونه ضبط کړو البته دافغانستان دخلکو دښمنان له دې امره مستثنی دي. دا باید تکرار وو وایم چې تردې

ویاړلي سره بیرغ لاندې په افغانستان کې د ټولو ملیتو اتحاد او یووالی به د دوی د بېلوبېلو خصوصیتو په نظر کې نیولو سره سره د طبقاتي موقف په اساس تأمین شي. ما خپل خلقي وسله وال پوځ او خپلي خلقي ځارندويي قوې ته امر کړی دی چې دهغو ورانکارو عناصرو پر ضد لوړ اقدامات وکړي چې دافغانستان دزیار ایستونکو خلکو دانقلاب په ضد عمل کوي او په دی توگه غواړي چې ددوی مادي او معنوی گټې په خطر کې واچوي په دي ټکي ټینگار کوم چې زموږ ټول هغه گران وطنوال به چې وطنپرستانه عمل کوي او دخلقي انقلاب په مقابل کې نه خنډکیږي په بشپړه توگه خوندي او مصئون وي او یوه ویښته ته به یې هم ضرر ونه رسیږي. دغسې هیوادوال له ټولو مدني او خلقي حقوقو څخه بشپړ برخوردار ه دي. دا په ټینگه څرگندول غواړم چې زموږ خلقي گوند او خلقي دولت به دخپلو اساسي کرښو دعملي کولو دپاره هر اړخیزې مبارزې وکړي او په اخلاص او گړندیو اقداماتو سره به دافغانستان دخلکو اقتصادي، اجتماعي او سیاسي چارې دبشپړې ډیموکراسۍ په اساس په ښه توگه رواني کړي. موږ به خپله ټولنه داسې ژر او اساسي جوړوو چې څوک یې هېڅوونه پېژني او نه یوازې به زموږ زوړ نسل هغه ته حیران شي بلکه په دې ټوله منطقه او جهان کې به ټول ورته حیران وي باید ووایم چې

زموږ د ثور ستر انقلاب ته هرچا دوست وي که دښمن گوته په غاښ نیولې

ده.

دافغانستان حالاتو نه یوازې د سیمې هیوادونه بلکه لوی طاقتونه

دحیرانۍ سره مخامخ کړي وو، جگړې چې پیل شوې وې تر همدا اوسه پورې جاري

دي، حضرت پیرابوبکر چې په آغا جان سره شهرت لري وایي چې دلومړي سر څخه

یې دجهاد ترتیبات ونیول:

چې څنگه د تره کي حکومت کښیناست په دې کې ما بعضې کسانو ته

وویل چې په هغو کې خواجه محمدخان ؤ چې دعبدالعزیز خان زوی دی،

وکیل احمد جان دغو کسانو ته. خو هغه هیڅوک نه پورته کیدل چې موږ

دا جهاد کوو. آخریو بوستان نامی یو کوچی دی یو څو کورونه ددوی سره

شته هغه ما ته وویل چې آغاجانه که یې ته جهاد بولې موږ ته له حضرت

صاحبه فتوی راواخله نو دنورمحمد تره کي په دا آخرو شپو کې زه له دیره

غازي خانه ولاړم، زموږ ژمی په دیره غازي خان کې ؤ ولاړم کراچۍ ته له

حضرت والد صاحبه څخه مې هلته فتوی راواخیسته. دی نو چون کې

مریض ؤ نوشته یی په خپله نشوه کولی، دسلو یو نیم سلو کسانو ترمخ

یې اعلان دجهاد وکړ او ما ته یی وویل چې خپل سرومال به ته ټول په دی

جهاد کې صرفوې بیا نو دا جهاد شروع شو نو په دې کې ما مولوي

سیدمحمدته، کامران ته او دلته دحضرت صبغت الله مجددي دپاره کومکونه وکړل دوی سره مو کومک وکړ، دوی ته مو دفترونه ورخلاص کړل بیا په دې مابین کې حضرت صبغت الله مجددي زما څخه کومک وغوښت دپېښور دپاره ده ته مو دهغه ځای دپاره کومک ورکړئ. خونو بیا بالاخره داجهاد سره شروع شو، سو که سو که خو دلته بیا حکومت پاکستان هم دخل اندازي شروع کړه او اسلحې یې شروع کړې. بیا داخلک راغله چې آغاجانه اوس خو نو څه کومک راسره وکړه چې موږ دا اسلحې په بیه ورته واخلو په اپوزي کې بیانو دا کرنلانو (غونډ مشران) تویکان خرخول نو ما ډیرې پیسې ورواستولې دغه پیسې راغلې نو دا کومکونه شول نو اول واربیا دوی ته په بادیني کې موږ ددوی دپاره دفتر خلاص کړئ. نو ددې دپاره محب الله آخونزاده، ملا نقیب الله او ملا عبدالباري دا دری ماته راغلل دملایانو له خواچې آغاجانه اوس به څنګه کوو نو ما په سنځاوۍ کې دوی ته پروګرام ورجوړ کړئ دا خپلو خلکو ته هم، دوی ته هم، چې تاسې به ځئ د بادیني څخه به جهاد شروع کوئ یوې خواته ددوی مشر محمداکبر شو دعوامو او بلې خواته موسی کلیم طالب ؤ چې دواړه شهیدان شوي دي اوس. اوله تانه یې دقلات دولایت اعلی جرغه ونیوله، بیا یې درخت یحیی ونیوله، بیا له هغه بعد تر قلاته پورې دغه تانې ټولې

سوکه سوکه تسلیم شوې او له هغه بعد بیا جهاد یوداسې اوږ واخیست چې نن د قومندان عبدالرازق په نامه چې کوم قوماندان دی هغه هم د موسی کلیم او محمداکبر سره کارکړی دی چې د دوی مشر حافظ صاحب ؤ او ملا شیرین ؤ دا ټول لاړل د قندهار منطقې ته د غه خلک چې موسی کلیم ؤ محمد اکبر ؤ دا په قلات کې پاته شول.

وایي چې د حکومت پر ضد لومړي قیامونه په کنړونو ، بدخشان ، هلمند ، هرات او د افغانستان په نورو سیمو کې پیل شول. مخالفتونه په هر ځای کې جاري وو ډاکټر احمد جاوید وایي چې همدا وخت ؤ چې په کابل پوهنتون کې مخالفت په ډېر بدو شو:

په دې وخت کې د حکومت او چپ ګرایې پر ضد مخالفت د استادانو او محصلانو په منځ کې ډېر شو او په هرځای او هر قدم کې یې عکس العمل ښودئ مثلاً په صنفونو کې یې د حزبي استادانو څخه پېچلې او پرله پسې پوښتنې کولې پر تختو او دیوالونو او دروازو به داسې شعارونه لیکل کیدل چې د حکومت د مخالفت ښیانه وه او کله کله به کاریکاتورونه کښل شوي وو د پوهنتون د اولیه سازمانو له خوا به ډېر محصلان بندیان شول او ډېر به یې ووژل شول، د طاهر علمی د ریاست په وخت کې د ادبیاتو فاکولتې ډېر استادان ووژل شول چې د هغو په مینځ کې استاد ناصري او

دکتور شجاعي هم ووژل شول.

پوهاند علي محمد زهماچې په کابل پوهنتون کې د تاریخ استاد ؤ د پوهنتون څخه تبدیل او وروسته بندی شو:

مکتوب اکادمی ته ولاړ او زه هلته مقرر شوم هیڅ په خبر هم نه وم یوه میاشت مې معاش واخیست، په بله میاشت کې مې پنځلس ورځې نور کار وکړ هغه معاش مې هم پاتې شو چې د میاشتی اخره نه وه شوې زه ولاړم خاد ته او هلته دا عزیز د ضبط احوالات وزارت داخله دا د سروری خوریی دی که څه شی دی سهار هغه ؤ دا یوه سورمایي دریشي یې اغوستې وه یو تور براقي بوټونه په دغه ځای کې یې او سپنه وه هلته راغی چای یې وچکله بیا یو برق یې راکړ ښکنځل یې ډیرو کړل بیا چې زه راوتم ویل ووځه بیا پر دغه ځای باندې (ملا) په دغه لغته یې چې ووهلم دغه دی اوس هم مات دی.

یعنی د ملا هډوکې دی مات دی؟:

نه ستون فقرات آخر. بیا دهغه ځایه څخه چې زه ووتم بیا یې په کوټه کې واچولم، بیا ماسپښین بیا سروري دوی وغوښتم ما سروري نه پیژانده یو غټ سړی ؤ، خیټه یې غټه وه دا نکتایي باندې یې یو قوس جوړ شوی ؤ، دوه دری کسه داسې ولاړ وو. ده وویل چې د دغه اشرارو سره دې څه

کول او څه هدایتونه دې ورکول ماویل والله که هیڅ شی مې ورکړي وي والله که زه پیژنم اشرار مشرار. غټ سوک یې هم ؤ داسې یې ووهلم بیا داسې یې ووهلم بیا چپه شوم بیا یې وویل کښینه پر دغه چوکۍ باندې! چې زه یې کښینولم بیا پر دغه دوه گوتې باندې برق یې راکړ چې برق یې راکړ بیا نو زه نه وم په خبرولې چې سهار هم ما برق اخستی ؤ نن شپه هم داسې تیره شوه سبا بیا تحقیقات شروع شول داته نیمو او نهوبجو ترمنځ دغومره می درست نه دي په یاد چې شروع شول په بله کوټه کې روسان ناست وو داسې راته بریښیده چې له پارسي څخه دا ترجمه کیږي. ترجمه کوي یې وهغه روسي ته بیا روسي په روسي ورته وايي بیا دوی په پارسي داترجمان نیسي بیا دلته لیکي بیا یې ماته استوي په دغه یې ډیروخت ونیوئ سحر شو نو بیاهم څو ورځې پاته شوم هلته بیا دهغه ځایه څخه صدارت ته یې واستولم بیا په صدارت کې څوارلس یا پنځلس ورځې هم هلته پاته شوم بیا دهغه ځای څخه یې واستولم بلاک دوته تر هغو پورې چې پرچمیان راتلل بندي وم.

په ډیرو هېوادونو کې د سیاسي بندیانو سره چلند بشري وي، عبدالاحد کرزی چې په پلچرخي کې سیاسي بندي ؤ وايي چې حکومت ته دا خبره مطرح نه وه:

مشران یا سیاسي خلک زیاتره ترعادي خلکو ډیر مطرح وو، ډیره

شکنجه او تکلیف یې هغو ته ورکوئ چې ددوی په وس کیدل یعنی دوی ته
سپین ږیري یا مشر یا سیاسي سړی دا کمونیستي یا دغه زموږ
دافغانستان کمونستانو ته هیڅ معنی نه درلوده بلکه له هغو سره یې ډیره
سخته رویه کوله نو زه به یو مثال درته ووایم دا پنځه لس ورځې بعد چې به
یې موږ ته کالي دکوره راوړه دا ټوله بندیان به خوشحاله وو یوبل ته به یې
تبریک ویل چې دا دي کالي دې راغلل په کور کې دی خیریت دی. یو دوه
ډیر سپین ږیري خلک وو تقریباً دا تیا اتیا کالو خلک به وو او ډیر سپین
ږیري خلک وو په شي نه وو خبر دواړه په یوه اتاق کې وو نو دا یوه ته یې
عسکر ورغی چې راشه ستا بکس راغلی دی کالي دي راغلي دي چې
ورغی هغه خپل کالي یې تسلیم کړل راغلی. هغه خپل بل ملګري ته یې
وویل چې ستا کالي هم راغلي دي ورشه هغه چې راغی هغه ضابط ورته
وویل چې ته څنګه راغلې تا ته چا وویل هغه وویل ما ته دکوټې ملګري
وویل چې ستا کالي هم راغلي دي هغه یې هم راوغوښت هغه ته یې وویل
تا ته چا وویل چې ده ته وواېه ده وویل په کوټه کې مې انډیوال دی ما ویل
ورشه چې هغه سپاهي هم تکلیف و نه ویني خلکو پسې ګرزي هغه دی
بکس دی راغلی دی پر دغه باندې یې دواړه دغسې مرګ ته ووهل چې په
دغه ورځ دا ټولو بندیانو ورباندې وژړل هغه بالکل یو داستان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳٤
د نور محمد تره کي سقوط

دببرک کارمل تر لیرې کولو وروسته حفیظ الله امین صدر اعظم وټاکل شو او د جمهور رئیس نور محمد تره کي سره یې اړیکې ښې او یو بل ته ډیر نژدې وو خوښې اړیکې دوامداره نه وې وایي چې نور محمد تره کی شکي شو چې حفیظ الله امین غواړي چې خپل واک ډیر او هغه تحت شعاع راولي دا مخالفت ښکاره نه ؤ ، خیال محمد کتهوازی چې د اطلاعاتو او کلتور وزیر ؤ د ناپیلو هیوادونو غونډې ته د نور محمد تره کي سره یو ځای کیوباته تللی ؤ:

ماته په لارکې بیا تره کي صاحب وویل چې څه حال دی په داګوند کې

څه حال دی؟ ما ویل قراري د ده ویل یې څه شی نه احساس کوې؟ ما ویل داسې څه نشته دي هلته داسې علني څه شی نه وو ځکه د دوی دواړو په مینځ کې ظاهراً ډیر ښه تفاهم ؤ او دغه مسائل ټول په خفا کې لګیا وو پټ او دی چې هاوانا ته ولاړ هلته په تشویش کې ؤ ولې نه یې ویل منتهی دومره یې ما ته وویل چې تاسې حزب پرېښودا واړې چې ولاړشې دښاري کمیټې کار ته په خپله په غاړه واخله. دښاري کمیټې منشي اسدالله امین ؤ بیا یې ما ته وویل چې داوارې ولاړ شې دښاري کمیټې منشي به تا مقرر کړو دا مهمه چوکۍ ده هغه بیا چې راغلو په دوو ورځو کې برخوردونه او جنګونه سره راغلل او دی بیا دمنځه لاړ.

د کیوبا څخه کابل ته دراتګ په لاره نور محمد تره کی په ماسکو کې پاته شو او ویل کیږي چې دببرک کارمل او شوروي مشرانو سره یې وکتل په دې خبرو کې نور محمد تره کی یوازې ؤ او داسې آوازه وه چې د حفیظ الله امین دلیرې کیدو او ببرک کارمل دراوستلو خبره مطرح شوې وې نور محمد تره کي همدا ډول په ماسکو کې محصلینو ته وینا وکړه چې ورکې حفیظ الله امین ته غیر مستقیمه اشاره شوې وه په دې وخت کې خیال محمد کتوازی هم حاضر ؤ:

مثلاً ده چې خبرې کولې زه ورسره وم ولې هلته یې د اختلاف په باره کې څه شی نه وو ویلي منتهي یوه خبره یې وکړه چې په دې انقلاب کې

قهرمان یو نفر نه دی بلکه څو نفره دي یعنی ډیر دي قهرمانان. بیا هم څوک نه پوهیدل چې دا به چاته متوجه وي او ملاقات یې چې هم وکړئ دبرژنف سره په دې ملاقات کې تنها دی ؤ، تره کی صاحب او برژنف وو. دوی دواړو ملاقات وکړئ سره. بیا په دا سبا کې چې هغه عکس نشر شو په عکس کې دی یوازې وو هغه نور درې عکسونه ورسره وو دشوروي ددری رهبرانو. بیا دوست معاون د وزارت خارجې ؤ په هغه وخت کې بیا هغه ورته وویل چې د پروتوکول له لحاظه دغه عکس ښه نه راځي کاشکې دا ډاکټر شاه ولي یا کتوازی یا څوک درسره وای ښه وو. بیا ده وویل خیر پروا نه لري خو دا ملاقات ؤ.

نور محمد تره کی کابل ته راورسیدئ. حفیظ الله امین شکي ؤ او د تره کي درارسیدلو سره سم یې د هغه طرفداران دوزارتونو څخه لیرې کړل، عبدالکریم میثاق چې د مالیې وزیر او د سیاسي بیرو غړی ؤ وایي چې په دې ارتباط اسدالله امین د هغه کور ته ورولیږل شو:

نژدې ماښام ؤ چې اسدالله امین زموږ کورته راغی او وې ویل چې امین صاحب غواړي چې اسلم وطنجار، سید محمد گلاب زوی، شېرجان مزدوریار او اسدالله سروري دهغوی داخلاقي فساد له کبله د کابینې څخه لیرې کړي ولی تره کی صاحب موافقه نه لري چې هغوی لیرې شي. امین

صاحب غواړي چې د هغوی د خارجیدلو اعلان نن شپه د راډیو څخه وکړي ما ورته وویل چې څنګه اعلان کوي؟ اسدالله امین په جواب کې راته وویل چې دلومړي وزیر په پیشنهاد او د انقلابی شوریٰ د رئیس په منظوری دا څلور کسان د کابینې څخه لیرې شول او پر ځای یې نور کسان وټاکل شول، ما ورته وویل چې تره کی صاحب موافقه نه لري. هغه په جواب کې وویل چې بلې. ما ورته وویل چې په حقیقت کې کود تا کوئ ځکه رئیس د شوریٰ انقلابي ژوندی ناست دی او تاسې وایاست چې د هغه په موافقه په کابینې کې تبدیلي راوستل شوه، اسدالله امین په جواب کې وویل چې چاره نشته د دی څلورو کسانو څخه خلک شکایت کوي اسدالله امین دا هم وویل چې دا څلور نفره اوس د شوروي سفارت ته تللي دي امین صاحب غوښتل چې خبرې ورسره وکړي هغوی د شوروي سفارت ته پناه یوړه. د شپې چې مې راډیو ته غوږ نیولی ؤ د دې څلورو کسانو د لیرې کولو خبر مې واورید.

خیال محمد کتوازي چې د اطلاعاتو او کلتور وزیر و وایي چې دا خبر عبدالرشید جلیلی د هغه د موافقې پر ته د خبرونو مدیر او ستوډیو ته ور وړی ؤ او ده هم اطلاع نه لرله:

دوه دری دقیقې اوو بجو ته پاتې وې چې ما ته د تلویزیون نه تیلفون

راغی وزارت ته، زه په وزارت کې وم تیلفون راغی او ویې ویل چې دلته یو وزیر دوزیرانو نه ویل چې راغلی دی او یو خبر ورسره دی غواړي چې نشر یې کړي او اوبجو ته هم نو څو دقیقې پاته وې د تلویزیون خبرونه په اوبجو شروع کیدل ویل یې چې دا نشر کړي داموضوع. خوبیا ما هغه ته تیلفون وکړ بیا هغه سره مواجه نه شوم معذرت یې وغوښت په دی پسې وروسته بیا دانظامیانو ماته تیلفون وکړ دا دراډیو ساتونکو چې څوټانکونه وو هلته یې راډیو ساتله بیا هغوی تیلفون راته وکړ چې دلته یو څه ټانکونه نورهم راغلو دراډیو شاوخوا ته او په عین زمان کې موږ ته یې داسې وظیفه راکړه چې کټوازی نن سره له دې چې وزیر داطلاعات او کلتور دی مگر نن راډیو تلویزیون ته اجازه نشته چې دی داخل شي او بیا یې وویل چې ددې د پاره چې بیا ته کم رانه شي هلته مامورینو ته دې، که موږ تاته جواب درکړو چې مه راځه ته راشې او موږ دی نه پریږدو ته به کم راشې ددې د پاره چې کم رانه شې چون زموږ ملگری یې احترام درته لرو ته دلته نن مه راځه او بس زه پوه شوم چې یو څه خبره شته بیا مې د هغو څخه پوښتنه وکړه چې څوک دي چا تاسی ته دستور درکړی، ویې ویل چې موږ ته د پاس نه دستور راکړ شوی دی له وزارت دفاع نه، بیا زه پوه شوم څه قصه ده خو چې له دوی نه مې پوښتنه کوله زیاته دوی هم نه غوښتل چې

راته وواېي مسايل. تر هغه زګنال د خبرونو ووهل شو او وله خبره د غه وه
چې د اڅلور نفره وزيران ليرې شوي دي، بيا وروسته بيا ما ته جليلي صاحب
تيلفون وکړ چې زه دې په کاروم بيا هغه په راډيو کې و، دا خبر هغه وړی ؤ
بيا مې ورته وويل چې نه نو اوس پوه شوم چې دا خبر تا راوړی ؤ.

سيد محمد ګلاب زوی چې د مخابراتو وزير ؤ وايي چې هغه او د ده ملګرو په
حزب کې يکه تازي نه منله او حفيظ الله امين ته يې وړانديزونه ورکړي وو:

موږ څينې پيشنهادونه درلودل چې بايد په حزب کې يکه تازي نه وي
او په حزب کې بايد ډيموکراسي موجوده وي او په حزب کې بايد واقعاً
عدالت موجود وي متأسفانه په دغه مسايلو باندې دی زموږ سره موافق نه
ؤ لکه اسدالله امين يې ډير پورته پورته کاوه نو په دغسې مسايلو باندې
له ده سره اختلاف پيدا شو. بايد دغسې کارونه ونشي او يو تعداد خلک
يې ناحقه بدون د محکمې بدون د څارنوالی د محکمه کولو زندان ته
اچول زموږ پيشنهاد همدا ؤ چې بايد په حزب کې لکه څنګه چې زموږ په
برنامه کې زموږ په اساسنامه کې موجود دي په هغه اساس بايد برخورد
وشي د کدرو سره هم د خلکو سره چې خلک بايد ناحقه ونه ځورول شي،
خلک بې ځايه بمبارد نشي، خلک غير قانوني زندان ته وانه چول شي او د
۱۳۵۸ کال په پنځه ويشتم د سنبلې عملاً امين کودتا وکړله، پوه شولې او

هغه چې د غه کار وکړ او څلور نفره يې د حکومت نه برطرف اعلان کړل چې دي باندې نه نور محمد تره کی خبرؤ ، نه د کابينې غړي په خبر وو او نه موږ په خبر وو.

د نور محمد تره کي او حفيظ الله امين تر منځ اړيکې خرابې شوې ، وايي چې د شوروي د سفير پوزانوف له خوا دروغې جوړې هڅې پيل شوې او حفيظ الله امين ته بلنه ورکړل شوه چې د هغه په مخ کې د نور محمد تره کي سره په جمهوري ارګ کې خپل مشکلات حل کاندي، عبدالرشيد جليلي وايي چې دورتګ په وخت کې پر حفيظ الله امين ډزې وشوې:

کله چې حفيظ الله امين د تره کي د دفتر ته ورتلئ په هغه زينه کې پرې ډزې شوې وې او تړون ځای په ځای مړ شوی ؤ او د غه وزير زيرک يې ټپي راوړ بيا وروسته سبا ته د بيروی سياسی جلسه دايره شوه او د هغې نه وروسته د کميټهٔ مرکزي او د شوری انقلابی جلسه.

حفيظ الله امين د سياسي بيرو غونډه راوغوښتله او د حالاتو په هکله يې خپل ګزارش وړاندې کړ. د نورو تر څنګ عبدالکريم ميثاق هم په دې غونډه کې حاضر ؤ:

سهار موږ امين د لکشا ته وغوښتو په ارګ کې شاوخوا ټانکونه ولاړ وو امين په يو کنج کې ناست ؤ او داسې معلومېده چې ډېر خسته وي

محمود سوما هم ورسره ؤ داسې ښکاریده چې محمود سوما هم دشپې ورسره ؤ مور ته یې وویل چې څلور میاشتې کیږي چې زه تره کي صاحب ته وایم چې دا څلور کسان خود سرانه کارونه کوي، دحکومت اطاعت نه کوي ددې پر ځای چې دحکومت امر اطاعت کړي دشوروي مشاورینو اطاعت کوي، اسدالله سروري تره کي صاحب ته غلط اطلاعات ورکوي خلک بندیان کیږي او مړه کیږي زه هیڅ په خبر نه یم ټول زما په نوم تمامیږي ځکه چې زه صدر اعظم یم ولې زه په هیڅ نه یم خبر.

دسیاسي بیرو په غونډه کې دنور محمد تره کي لیرې کول او دحفیظ الله امین تاکل ومنل شول، عبدالرشید جلیلي وایي چې مرکزي کمیټې هم دا فیصله ومنله:

په کمیتهٔ مرکزی کې دبیروی سیاسي هغه پریکړه ولوستل شوه او دهغې په اطرافو خبرې وشوې، پریکړه داسې وه چې دغه عمل چې شوی دی چې په صدر اعظم باندې او منشي دکمیته مرکزي باندې ډزې شوی دي دغه خلاف داصولو دی، دغه صحیح نه دي، دغه یو تروریستي عمل ګڼل شوی ؤ نو همدغه سبب ؤ چې په دې کې په خپله تره کی صاحب هم ملامت ګڼل شوی ؤ او همدغه سبب ؤ چې دبیروی سیاسي په پریکړه کې هغه ددغه پوستونو نه لیرې شوی ؤ او پرځای یې حفیظ الله امین تاکل

شوی ؤ او دغه پریکړه د بیروی سیاسي باندې څو نفرو خبرې وکړې تائیدي، البته رایګیري پر وشوه او رایګیري ببخي په اتفاق درایو ود، دایې تائید کړه چې هغه ددغه پوستونو نه لیرې شي او پرځای یې حفیظ الله امین په دا پوستونو وټاکل شي.

۳۵

د حفیظ الله امین قدرت ته رسیدل

حفیظ الله امین جمهور رئیس وټاکل شو او د کابینې یو وزیر یې عبدالرشید جلیلي وایي چې ورته د نور محمد تره کي د ناروغی اطلاع ورکړه شوه:

وزیر وم په جلسه د وزیرانو کې یو خبر راغی چې تره کی صاحب مریض دی او تکلیف لري نو بیا وروسته طبعاً د هغه لیدل هم یو څه مشکل وو لاکن په دې پوهېږم چې په دې ټولو کې توطئه د پخواني شوروي اتحاد حتمي وه، دا یوه معمی ده چې څنګه د منځه وړل شوی دی په تلویزیون کې هغه ډرامی چې د کارمل په وخت کې په تلویزیون کې ښودل شوي دي زه

يقين لرم چې دا سل په سلو کې قطعاً صحيح نه دي دواقعيتونو سره توپير لري نو دا به وروسته وخپړل شي او وروسته به معلومه شي چې په څه ډول دی له منځه تللی دی.

وايي چې څو ورځې وروسته نور محمد تره کی په زندان کې ووژل شو، خو حکومت دهغه مړينه طبيعي او دناروغۍ له کبله وګڼله، حفيظ الله امين چې خپل مخالفان ليرې کړل دعوامو دجلب په غرض يې دمصئونيت، قانونيت او عدالت شعار خپل کړ، جنرال مصطفی چې دکورنيو چارو مرستيال وزير وايي چې په دې وخت کې هر څه مصئون شول:

يعنی مصئونيت په دې مفهوم چې ژوند مصئون دی، شتمني مصئونه ده او په عين زمان کې مخابرات او مواصلات ټول مصئون دي. عدالت په دې مفهوم چې دلته به دخلکو ارادې وي، داشخاصو ارادې به حکومت نه کوي مګر قانون به حکومت کوي او عدالت په دې مفهوم ترڅو چې محکمې حکم کړی نه وي محکمی فيصله نه وی کړی هيڅوک مجرم نه دی هيڅوک ګنهګار نه دی او هيڅوک دجزا وړ نه دی. په دغه لارکې دزندانونو نه په کابل کې او دافغانستان په ټولو ولايتونو او ټولو ولسواليو کې په سلهاؤ زندانيان چې د پخوانيو وختونو نه پاتې وو بې سرنوشته وو هغه خوشي شول او په عين زمان کې هغه اشخاص او افراد

چې د هغوی په حصه کې باید فیصلې شوې وای کمیسیونونه تعیین شول
د هغوی په حصه کې د ې کمیسونونو عمل وکړ تول اسناد یې آماده کړل او
که چیرې شوروي لښکرو پر افغانستان یرغل نه وای کړی، افغانستان نه
وای اشغال شوی او د حفیظ الله امین حکومت له منځه نه وای تللی
هیڅوک به په زندان کې پاته نه وای.

غلام رباني سیر چې د ببرک کارمل نژدې ملګری او د صدارت لوی مامور ؤ
وایي چې هیواد وال او په خاصه بیا د هغوی ملګري مصئون نه وو:

خو په عمل کې په زرهاوو تنه زموږ هیوادوال نارینه، ښځینه،
ځوانان، علماء، ملي متنفذین مړه شول، سر به نیست شول له منځه لاړل او
د هغوی نه حتی یوه فرونده چې د حراست د حقوقو د ارګانو له خواطی
مراحل شوی وی زموږ په لاس کې نشته حتی د افغانستان په آرشیف کې
وجود نه لري د مثال په ډول په بلغاریا کې هلته یو تعداد ځوانان عالي
تحصیلاتو ته ولیږل شول د هغوی له جملې څخه یو ولس تنه د پرچمیانو
ترنامه لاندې تحت الحفظ کابل ته وغوښتل شول او د کابل په هوایي ډګر
کې ناپدید شول تر اوسه پورې د هغوی کورنۍ نه پوهیږي چې د هغوی
زامن څه شول.

دا وخت ؤ چې د حفیظ الله امین د حکومت پرضد مقاومت ډیر شو.

عبدالرحیم مندوخیل وایي چې په دې کار کې د بهرنیو هیوادونو لاس او دهغوی دلچسپي وه:

زموږ تجربه شوې ده دافغان، زموږ دخپل وطن د تاریخ څخه چې د نورو لاس وهنې پکښې دي او بیا په دې کې دخلکو دلچسپۍ دي لکه مثلاً د پنجاب دلچسپي ده، پنجاب دلته چې دی دا پښتون دا محکوم افغان یې قبضه کړی دی دهغه تمام وسایل باندې قبضه ده، دهغه په اوبو یې قبضه ده، دهغه پرځنګلو نو یې قبضه ده، دهغه پر تمامه شتمني یې قبضه ده نو اوس پر مخ باندې د آزاد افغانستان هم دی قبضه کول غواړي. او دغه رنګه چې دی پارس، د پارس دلچسپۍ خو هرچا ته معلومې دي پارس دا مځکه نیول غواړي با قاعده قبضې غواړي دغه رنګه اوس مثال سعودی، په سعودي اوس هر سړی خبر دی، سعودي یولوی سامراجی ملک جوړ شوی دی سود خوري کوي سرمایه یې جمع کړې ده او با قاعده پر دا سیمه باندې خپل تأثیر غواړي اوس یې با قاعده دلته عربیان راروان کړي دي هر سړی پرې خبر دی په کنړ کې یې خپلې کالونیانې نه دی؟ هر ځای په ټول افغانستان کې یې کالونیانی نه دي؟ دا خو کالونیالست ملکونه دي ها! مذهب یې دځان دپاره یوه پرده له پاسه جوړه کړې ده په دې کې دی ښکار کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې وخت کې حفیظ الله امین د صوبه سرحد پښتنو ته توجه واړوله او په جمهوري ارګ کې یې د هغوی استازو ته په یوه وینا کې وویل چې موږ ویاړو چې ستاسې سره په کابل کې خبرې کوو:

موږ افتخار لرو چې له تاسو سره خبرې کوو، دا زموږ د ښمن پوهیږي چې دا پیل دی دا پای نه دی له دې وېرېږي چې دا ادامه لري دا په مخ ځي دا پراخیږي اوس که څو سوه دي نو زر څو میلیونو ته رسي اوس که دوی په کابل کې په مینه مینه سره استقبال کیږي نو زر به وي، چې هیڅ پرده او مانع به نه وي هرڅوک به په خپله خوښه او په خپله مینه او په خپله رضا غواړي چې په پېښور کې اوسي که په هرات کې، په قندهار کې اوسي که په بدخشان کې په بلوچستان کې اوسي که په کابل کې، د ګډې مېنې مخه هیڅوک نشي نیولای موږ د پاکستان د زیاراېستونکو ورونو د پاره هر څه چې خدمت کیدای شي هغه نه سپموو موږ هغه څه چې د ځان له پاره غواړو هغه د پاکستان د زیاراېستونکو ورونو د پاره غواړو هرڅوک چې د پاکستان د زیاراېستونکو د ښمن دی زموږ د ښمن دی تاسو ته معلومه ده عزیزانو چې په پاکستان کې هر چیرې د زیاراېستونکو جلوس وي او یا مظاهره یا میتنګ یا بله کومه غونډه چې سیاسي لاس پکې روان وي نو ضرور هغلته دا غږ پورته کیږي چې د ثور انقلاب زنده باد.

که د يوې خوا حفيظ الله امين د پاکستان پرضد لاره خپله کړې وه خو د بلې خوا د پاکستاني مامورانو سره په خبرو لګيا ؤ. خيال محمد کتوازی وايي چې دا خبرې نور محمد تره کي پيل کړې وې:

تره کي صاحب د ضياءالحق سره په هوانا کې دوه واره ملاقات وکړ يو وارې دی د ضياءالحق کورته ورغی، بيا ضياءالحق راغی ده ته. بيا ده ورته وويل چې ته څه شی غواړې زموږ نه؟ ضياءالحق ته يې وويل: ولې داخلک تربيه کوی؟ دلته په جنګ يې رالچوې. بيا ضياءالحق ورته وويل: چې موږ له تاسو نه ډاريږو داستاسو انقلاب به دې خواته راشي. بيا ده ورته وويل چې نه داسې نه کوو زموږ خپل وطن وروسته پاتې وطن دی، عقب مانده دی موږ غواړو خپل وطن آباد کړو له تاسې سره غرض نه لرو. بيا هغه په ضمن کې ورته وويل: ښه که تاسو دغه څو تضمينه راکړئ چې تاسې به زموږ په ضد دا اوس نشريات چې موشروع کړي دي دا بند کړئ او دغه حزب مو چې په پاکستان کې دی هم دلته يو فعاليت روان ؤ دغه هم بند کړئ او په ضمن کې دغه مجاهدين چې اوس په پاکستان کې دي که دغه درشي افغانستان ته دوی به ژوندي پاتې شي، دوی به څه نه ورته وايي ضمانت راکړئ که دغه مسايل تاسو راسره ومنئ موږ به دغه ټول نفر چې دلته دي له سلاحو سره به يې تاسو ته درولو بيا تره کي صاحب

ورسره ومنله.

وایي چې د پښتونستان مسئله هم په اجندا کې راوستل شوې وه ولې نور محمد تره کي ونه منله:

د پښتونستان په موضوع کې یې ورته وویل: چې تاسې پښتانه یاستئ ټول مونږ تشویش لرو. بیا تره کي صاحب ورته وویل چې د پښتونستان مسئله دا زمونږ شخصي مسئله هم نه ده دا په دولت پورې هم اړه نه لري په حکومت پورې هم اړه نه لري، دا په ما پورې هم اړه نه لري دا ملي مسئله ده دا زه نه شم در سره حل کولای په دې مسئله کې زه له تا سره هیڅ خبرې نشم کولای ځکه د ټولو خلکو ملي مسئله یو شخص نه شي حل کولای دغه مسئله بیرته له اجندانه وایستل شوه دغه نور مسایل چې نشرات به د پاکستان پر ضد باندې بند شي مثلاً فعالیت به هغې خوا ته بندشي دغه مجاهدین چې هغې خوا ته ؤ دا بیرته که افغانستان ته راشي د دوی ژوند به تضمین شي او په ضمن کې به ضیاء الحق نور مخالفین د دوی نه تربیه کوي دا ځلور پنځه مادې وې دې نتیجې ته سره ورسیدل چې صحیح ده او ضیاء الحق به راشي افغانستان ته او هلته به دوی یو قرارداد سره امضا کړي او دا به ډراماتیک کړي مخکې د دې به تبلیغات ورته وکړي دا

معینان او وزیر خارجه به یو بل ته سره ولاړشي تبلیغ به یی کړو وروسته به ضیاء الحق راشي او دا به بیا امضاء کړي او پس له هغه به سوله راشي او ضیأ الحق ورته وویل چې که یو تک هم په افغانستان کې وشو او یا جنګ وشو مسؤل یې زه یم سوله را تله بس خلاص.

خیال محمد کتوازی وایي چې حفیظ الله امین هم دا خبرې جاري وساتلې:

بیا چې امین راغلئ بیا هغه هم تماس ورسره ونیوئ د پاکستان سره، چې څنګه کوې زمونږ سره. هغو ورته وویل چې عین مسئله ده مونږ ته هغه ستاسې رهبري هغه پخواني اوسنی ټولی یو شی دي. بیا شاه محمد دوست لاړ پاکستان ته هغه چې بیا بیرته راغی هغه یی هم ښه استقبال کړی ؤ هغه چې بیرته راغی بیا نو زیاتی شورویانو عجله وکړه او په اتم تاریخ آغا شاهي راتلی او دغه مسایل دا اجندا ددې قرارداد چې ضیا ء الحق راته بیا یې له حفیظ الله امین سره امضاء کاوه دا قرارداد، ددې اجندا په اتم دجدی اعلان کیدله چې آغا شاهي راته د پاکستان دخارجې وزارت مشاور ؤ مگر هغه مخکې له دې اتم دجدی شورویانو عجله وکړه چې که پر اتم دجدی دا اجندا اعلان شي خو بیا سوله راځي نو بیا خو مونږ نشو ورتلای مخکې له دی چې پر اتم دجدی آغا شاهي راشي شورویان په شپږم دجدی راغلل او ویې ویل چې په اتم دجدی امین کودتا کوله، کودتا نه وه سوله راتلله جنګ ختمیدئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۶

پر افغانستان د روس یرغل

د حفیظ الله امین د حکومت په وروستیو ورځو کې د ببرک کارمل طرفداران فعال او نور مخالفتونه هم جاري وو ، عبدالکریم میثاق وایي چې د کودتاوو ترڅنګ روسانو هم هڅه کوله چې حفیظ الله امین را وغورځوي:

دامین پر ضد تحریک پیل شوی ؤ بالاخره په ریشخور کې یوه کودتا وشوه او ویل کیده چې دا کودتا دزرغون طرفدارانو کړې وه ، دا کودتا دشوروي دپوځي مشاورینو په مرسته وځپل شوه ، وروسته په حزب کې یولوی لست جوړ شو او ډیر خلقیان بندیان شول یو نفر دجعفر سرتیر په نوم

ؤ چې يو وخت دغزني دفرقې قوماندان ؤ او وروسته دتنيې په کودتا کې ووژل شو. هغه يوه ورځ قصه کوله چې داسدالله امين سره ناست وم چې روسي مشاورين راغلل او ويل يې هغه کسانو چې دامين پر ضد کودتا کوله بايد ټول مړه شي. ولې اسدالله امين ورته وويل چې امين صاحب وايي چې داکسان خطا وتلي دي. دبلې خوا دکارمل ډله هم فعاله وه او هره ورځ به يې تيپونه سياسي بيروته راوړل کيدل په دې ورځو کې يوه ورځ زه په وزارت کې ناست وم چې يو سړی راغی چې نوم يې سهولت شاه ميرگانوف ؤ. دا سړی تاجک ؤ او تقريباً پنځه ويشت کاله يې په افغانستان کې تېر کړي وو په پښتو او فارسي ژبو يې رواني خبرې کولې، شاوخوايې وکتل چې زما په دفتر کې څوک نشته بيايې په يوه واړه کاغذ باندې نوشته کړه چې امين دحزب ټول اصولي غړي وژني په دې جمله کې ستانوم هم دی زموږ وظيفه ده چې تاسو وساتو که ستاسو موافقه وي موږ تا دافغانستان څخه باسو. زه امين ته لاړم او دسياسي بيرو داضطراري غونډې غوښتنه مې وکړه دسياسي بيروغونډه جوړه شوه، ما د سهولت شاه خبره ټولو ته وکړه او ورته ومې ويل چې دشوروي مداخله دې حالت ته رسيدلې ده بايد پام مو وي. امين په دې فکر کې ؤ او ويل يې چې برژنيف زما طرفدار دی خو فساد دشوروي په سفير پوزانوف کې دی او هغه

پرچمي دی.

د ۱۹۷۹ عیسوي کال په وروستیو وختونو کې امریکا پر روس تور ولګاوه چې د افغانستان په شمال کې یې خپلې قواوې راټولې کړې دي څو ورځې وروسته دا تورونه ربښتیا شول او روسان په کابل کې پر جمهوري ارګ ورغلل په دې وخت کې د سیاسي بیرو غونډه جوړه شوې وه چې ورکې عبدالرشید جلیلي برخه اخیستې وه:

موږ هغه د ګوند کلیزه نمانځله په دغه ورځ نو د بیروی سیاسي د جلسې نوبت نه وو زه په هغه وخت کې د بیروی سیاسي غړی وم ما ته جواب راغی چې بیروی سیاسي غونډه لري او هلته راشئ کله چې لاړو د بیروی سیاسي جلسې ته نو په دا غونډه کې موضوعګانې تقسیم شوې چې پر یو څو عادي موضوعګانو باندې مخکې بحث وشو بیا ډوډۍ په وخت کې لاړو ډوډۍ ته نو د ډوډۍ د خوراک په وخت کې ټول مسموم شولو ، ګنګس شولو له دې نه معلومه شوه چې دغه توطئه هم د مخکې نه پلان شوې وه د شورویانو د تیرې او دغه کې طبعاً افغانان هم شامل وو . وختې چې دغه حالت منځ ته راغی جلسه نوره ختمه شوه او هغه وروستني بحث ته چې مهم بحث ؤ هغه ته موقع په لاس رانغله او وروسته بیا کورونو ته راغلو زه خو لاړم شفاخانې ته په شفاخانه کې د شپې چارا ته وویل چې دغه دي

دکارمل آواز دی چې نظام چپه شو او کارمل قدرت ته راغی لاکن بیا هم
دغه تیری خو بې جوابه نه دی پاتې شوی همدارنګه په میدان هوایي کې
ډیر سخت جنګ وشو په خپله دغه دارګ شاو خوا سخت جنګونه وشول
چې ډیر زیات تلفات وروررسیدل.

په جمهوري ارګ کې دحفیظ الله امین میرمن حاضره وه او ټول حالات یې
په خپلو سترګو لیدلي دي:

په دریم منزل کې موږ وو په دوم منزل کې دفترونه وو د پنجشنبې په
ورځ دوی جلسه درلوده خبرې یې کولې چې دا په آش کې دا دوایي اچولې
وه آش یې پوخ کړی ؤ دا دوایي په آش کې اچولې وه دا درستو وخوړه
نو یومانه وه خوړلې یو دا ببري ونه خوړه او دغه زوی مې چې خوازک
نومیده ده ونه خوړه ، دا وړوکې لور مې چې اوس دلته ده دې ونه خوړه
دانورو چې وخوړه دوی درستو ضعف وکړ امین صاحب چې وخوړه دانورو
سړیو دوی ضعف وکړ نو اول یې هغو ته ډوډۍ ورکوله وروسته یې بیا
ښځو ته دا درستو ضعف وکړ نو یو زه ښه وم څو ډاکټران راغلل سیروم یې
ورکړه پیچکاری یې کولې امین صاحب یې دلاندې راووست پاس سیروم
یې ورته کښیښنوده نو دا ښه ؤ لږ ذره بیداره شو ښه شونو دا اووه بجې
کیدې یو څو دقیقې ورته پاته وې چې داسې وتم ډیر لوی دهلیزؤ چې

داسې وويمه دا د عرب حوا ته فير ولګيده ډير عبث فير ولګيده دا چې
ولګيده زه په منډه راغلم همداسې امين صاحب ته مې ورمنډه کړه چې کاته
مې دا داسې راجګ شوی ؤ له ما څخه يې پوښتنه وکړه ويل څه شی ؤ ما
ويل داسې فير ولګيده په دا ديوالو باندې فير وشو نو هم دومره خبرې مو
چې وکړې خو هغه څوک چې وهم ډارشي که نه دا سړی بيداره کيږي نو
امين صاحب خپله دهليز ته راووت دهليز ته چې راووت پسې فيرونه شول
فيرونه شول له څلورو خوا وو فيرونه شو ل، دا نجونې همداسې را بيداره
شوې دا راووتې ده ويل په دريم منزل ډير فير دی نو ځئ دا لاندې هغه ته
دويم منزل ته لاړشئ دويم منزل ته درست ښکته شولو نو ډاکټر ښځه هم
وه، د زيرې ښځه هم وه دويم منزل ته ښکته شوې په دې دهليز کې
کښيناستو په دهليز کې چې کښيناستو نو يو څه سلاح وه دا کور کې نو د
دې تعمير درې زينې دي په يوه زينه کې عبدالرحمن ولاړ ؤ په يوه زينه کې
همدا دګريز ورور ولاړ ؤ او په دا بله زينه کې فتاح نوميده دامين صاحب
دکاکا لمسی ؤ هغه ولاړ ؤ له پاسه ما سلاح وروړه داسې تيته تلمه خاپوړو
او دوی پاس ويشتل ډزې دي نو موږ نه يو خبر چې څوک يې کوي دا چې
ښکته شوو ما امين صاحب ته وويل دا څوک دي دا فيرونه څوک کوي ده
نو دا جان داد ته وويل جان داده ته ورشه يو وارې پاس داسې پټ وروخېژه

چې ونه لګيږي ته وګوره چې دا څوک دي، څوک ډزې کوي هغه چې وخوت بيرته چې را ښکته شو ورته وويل والله امين صاحب دا لکه چې وروس دی همداسې خوماته ښکاره شول هغه ورته وويل نه. نو دا ډزی يې چې وکړې وکړې تر هغه چې سلاح وه خو يو راونه خوت زښت ډير مړه شول وروس دوی خونه پوهيده چې وروس دی چې څوک دی نو دا زينې ډکې شوې وختې چې سلاح خلاصه شوه راوختل چې راوختل ډزې يې شروع کړې چې راوختل موږ پوه شولو چې دا وروس دی. چې ورته مو کتل چې وروسان دي داچې پاس راوختل داماشينداريې داسې تاوکړل چې تاويی کړل نو هغه چې په هرچا ولګيدل داچې نژدې يې وويشتل دا ملالۍ ولګيده، ګلالۍ ولګيده، خوازک ولګيداول چې راوختل عکسونه يی په لاس کې وو دامين صاحب داسې يې نيولي ووغوتی مخې ته ورغله وايي ولې تاسې فير کوئ دلته امين صاحب دی ويل يې کوم دی همداسې يې ورته وويل چې کوم دی دباندې چې وې ليدئ چې هلته ناست دی فير يې پرې وکړ دايې وويشت دايې چې وويشت پسې دا جنکيانی زخمي شوې داهلک زخمي شو نو چې وې کاته چې نور څوک پاتې نه شو بيا ودريدل.

د روسي قواوو بل هدف کابل راډيو او تلويزيون ؤ چې د اطلاعاتو او کلتور

د وزير خيال محمد کتهوازي د دفتر څخه په څرګنده ښکاريدې:

زه په وزارت کې وم په خپل دفتر کې ناست وم روسان چې راغلل نو دوی اول په دا راډیو تلویزیون باندې حمله وکړه نو دا راډیو تلویزیون ته زما دفتر نژدې ؤ او په راډیو تلویزیون باندې حمله وشوه شاوخوا زما دفتر هم محاصره شو او راډیو تلویزیون یې ونیوئ ټانکونه یې منفجر کړل په هوا یې کړل ویې سوزل هلته ډیر صاحب منصبان او عسکر هم پکې مړه شول. د ټیلفون لین قطع و بیا وروسته څوک د راډیو تلویزیون نه راغلل چې راډیو تلویزیون وطنجار ونیول وطنجار سره د شوروي قواوې ورسره دي او راډیو تلویزیون یې ونیوئ نو وطنجار خو ما پیژانده نو ما اول دا فکر کاوه چې د بلې خوا ده بیا وروسته د کارمل بیانیه مې د دوشنبې نه واوریدله بیا زه پوه شوم چې قصه څه رقم ده ځکه چې روسان هم راغلي وو د کارمل بیانیه هم نشر شوه وطنجار هم ورسره ؤ زه پوه شوم چې دا قصه داسې ده بیا تر ګهیځه پورې بیا په دفتر کې وم ځکه چې شاوخوا محاصره وه ټانکونه وو اجازه نه وه چې څوک چیرته لاړشي بیا ګهیځ کورته لاړم.

په دې وخت کې د ببرک کارمل بیانیه نشر شوه او د افغانستان خلکو ته یې په خپله وینا کې وویل چې حفیظ الله امین د تل له پاره د ژوند د صحنې څخه لیرې شو:

رنځیدلی هیوادوالو او د افغانستان مسلمانو خلکو السلام علیکم!

دهیواد قهرمانو خلکو او ښځو ته هر څه دمخه اجازه راکړئ چې دافغانستان د دیموکراتیک جمهوریت د دولت او حکومت تر سیاسي مشې وړاندې دافغانستان دخلک دد یموکراتیک جمهوریت دمرکزي کمیټې انقلابي شوري، حکومت او ځان ببرک کارمل له خوا خپل ژور تأثرات او خواخوږي، ډېرې درناوی او تاوده درودونه ستاسې دبې پایه رنځونو او په وینو لړلیو او ښکوله کبله دحبس اوزندان، شړلو او جبري مهاجرت ته اړایستل غیر انساني او وحشیانه زورونو او رنځ زموږ دلس ګونو زرومیندو او پلرونو ورونو او خویندو او زموږ دماشومانو دشهادت او ډله ئیزې وژنې له کبله چې دمیر غضب حفیظ الله امین له خوا او دده په مستقیم دستور سرته رسیدلي دي ستاسې حضور ته وړاندې کړم. دبلې خوا اعلانیږي چې حفیظ الله امین دا د الله او امین غدار دښمن چې دخلکو او خلقیانو پر ضد وجنګیدئ دافغانستان آزادی بخشه اردوبې دداخلي او خارجي دښمنانو په ګتیه تورتیه تورتیه کړ، دی دامپریالیزم او سي آی اې جاسوس چې دخلک دد یموکراتیک ګوند دمؤسس ګران رهبر نورمحمد تره کي په ژوند او دهغه په شریفه کورنۍ یې هم رحم ونه کړ دابد له پاره دژوند دصحنې څخه لیرې شو.

۳۷

ولې روسانو پر افغانستان يرغل وکړ ؟

سلطان علی کشتمند چې د روسانو د ورتګ سره يو ځای صدراعظم وټاکل شو وايي چې دا بلنه خلقي حکومت ورکړې وه:

په دې هکله زيات نه پوهيږم زه په بندي خانه کې وم کله چې زيات سياسي بنديان د ۱۹۷۹ کال د دسامبر په مياشت کې او د جدی د مياشتې د شپږمې نيټې نه وروسته خوشي شول زه هم آزاد کړل شوم تر هغه ځايه پورې چې ما اوريدلي وو د خلقيانو د مشر تابه له خوا په تکرار سره او په ځو ځلې روسانو ته بلنه ورکړل شوې وه چې د شوروي

ځـواکـونـه د هغوی د ساتنې له پـاره و افغانستان ته داخل کړي، زه نه پوهېږم چې دا خبره څومره حقیقت لري.

عبدالرشید جلیلی چې د حفیظ الله امین په وخت کې د کابینې او سیاسي بیرو غړی ؤ دا خبره نه مني:

دا خبـره بالکل غلطه ده. هیڅـوک خپل دښمن یا داسې کسـان چې دهغه د راپرزیدو یا له منځه تلو سبب شي هغه نه دعوت کوي بلکه دا فقط هغه ډرامې دي هغه دروغ دي چې په خپله شورویانو د دې له پاره چې ځان ته برائت ورکړي یا د جهان د خلکو په سترګو کې خاورې واچوي دا دروغ یې جوړ کړي وو چې ګواکي موږ په خپله د افغانستان دحکومت له طرفه دعوت شوي وو. حال دا چې په هغه اولو ورځو کې په خپله برژنیف او نورو حکومتي اشخاصو د شوروي همدا ویل، چې زموږ جنوبي سرحدونه په خطر کې وو ځکه راغلو او داسې یې ویل چې د بعضو اصولي اشخاصو او افرادو له خوا موږ دعوت شوي یو چې هغه یې ببرک کارمل او ځینې نور هغه کسان چې د شورویانو سره په دې توطئه کې یو ځای وو هغوی یې یادول. په اول کې یې قطعاً داسې نه ویل چې موږ ګني د حکومت په واسطه دعوت شوي یو بیا وروسته کله چې د شکست سره مخامخ شول او توطیې یې شنډې شوې نو دا بهانې یې جوړې کړې او دا دروغ یې شروع

کړل چې کنې د حکومت په واسطه مورد دعوت شوي وو حال دا چې دا بیخي غلطه ده قطعاً هیڅ سند نشته هیڅ وخت دا په بیروی سیاسي کې، نه په کمیته مرکزي کې، نه په شورای انقلابي کې، نه په شورای وزیران کې داسې قطعاً مطرح شوي نه دي او دا دروغ دي.

د بي بي سي مالکم هسلټ چې د څو کلونو را په دی خوا یې د افغانستان چارې څارلې دي وایي چې د حفیظ الله امین تګلاره روسانو ته د منلو وړ نه وه:

که څه هم روسانو د افغانستان د انقلاب او د خلک دديموکراتیک ګوند ملاتړ کاوه، ولی د حفیظ الله امین په تګلاره خوښ نه وو. حفیظ الله امین د تره کي مخالفت کاوه او په آخر کې یې له منځه یوړی، تره کی روسانو ته د منلو وړ ؤ او کله چې امین هغه لیرې کړ او د نورو مخالفانو سره یې په بې رحمه رویه لاس پورې کړی نو مسکو ته دا کارونه د منلو وړ نه وو او سمدستي یې فیصله وکړه چې حفیظ الله امین لیرې کړي او پر ځای یې ببرک کارمل راولي.

پوهاند حسن کاکړ وایي چې روسیې غوښتل چې په افغانستان کې خپل لاس پوڅی حکومت منځ ته راولي او د بخارا چارې یو ځل بیا تکرار کاندې:

د دې اصلي هدف فقط همدغه ده لکه څنګه چې په بخارا کې یې هلته شپیته کاله د مخه یوه وړوکې ډله په اقتدار راوستله او وروسته یې بیا

بخارا د اتحاد شوروي يو جزء وګرځوله، په افغانستان کې هم د خلقي حکومت مخصوصاً د حفيظ الله امين په مشر تابه سره د غسې علامې ښوولې چې کاملاً د شوروي اوامرو ته غاړه نږدي او چې غاړه نږدي نو دوى په دغه موقع کې فيصله وکړه چې چون خلقي حکومت ضعيف شوى دى د افغانستان مشران او لويان پخواني له منځه تللي او هلته يوه سياسي خلا هم موجوده ده او حفيظ الله امين او خلقي حکومت په افغانستان کې مخالفان ورته ډير دي نو لهذا دغه يې موقع ده چې دوى به وکولى شي د پرچم د لارې څخه په افغانستان باندې خپل تسلط جاري ولري. او دغه حکومت چې د ببرک کارمل په مشرى جوړيږي کولى شي په افغانستان کې خپل هدفونه چې هغه پر افغانستان باندې تسلط لرل، د افغانستان د منابع طبيعى او نورو څخه يې استفاده کوله او په عين حال کې خپل هغه جمهوريتونه د آسياى مرکزي د افغانستان سره ورځرمه ګاونډې جمهوريتونه دايې محفوظ ساتل. په دغه مناسبت سره راغلل، نا ګفته نه ماند چې افغانستان يو ډير غني ملک دى غير استثمار شوي طبيعى منابع او هم زراعتى پيداوار پکې نهايت زيات دي نفوس يې هم دومره زيات نه دي او آب و هوا يې هم ډيره ښه ده او په ستراتيژيکي ډول سره د هندوستان له پاره او د ايران له پاره مهم دى يعنى پردې هيوادونو

باندې نفوذ او تاثير هم لرلای شو. نو دغه ترتيب ؤ چې دوی راغلل دا د
حکومت د تقويې له پاره نه، د پرچميانو د تقويې له پاره. او که داسې وای
منطقي دا معلوميده چې خلقي حکومت يې تقويه کړی وای په داسې حال
کې چې خلقي حکومت يې چې هغه د حفيظ الله امين په مشرۍ باندې
هغه د دوی د مسکو او امروته يې غاړه نه ايښوده د مسکو د اتحاد شوروی
سفير پوزانوف يې له افغانستان څخه وويست او داسې علايم موجود دي
او س د دوی په آرشيف کې هم واضح شوي دي چې حفيظ الله امين
غوښتل چې د غربي ممالکو سره په تماس کې شي او افغانستان د اتحاد
شوروي د کاملې اتکا څخه خلاص کړي، افغانستان په حيث د يو مملکت
له نورو مملکتونو سره هم عادي او برابر روابط ولري دا د اتحاد شوروي په
گټه نه ؤ او يا دوی په خپله گټه نه تعبيرول په هغه وخت کې يې يرغل وکړ
او ويل يې چې پر افغانستان به د پرچمي حکومت له لارې تسلط ولري.

د هند په جواهر لال نهرو پوهنتون کې د نړيوال سياست استاد پروفيسر
متين زبيري باور لري چې روسي يرغل د هغه هيواد د ستراتيژيکو گټو يوه برخه ده
او په ايران کې د امريکا د امکاني مداخلې له ويرې منځ ته راغلی دی:

زه غواړم چې په دې باره کې دوه ټکي را پورته کړم اول بايد د ايران
انقلاب د امريکا په ستراتيژيکه سناريو کې وکتل شي، په دغه وخت کې د

ایران و پاچا ته د سیمې د پولیس رول ورکړل شوی ؤ او د هغه راغورځول د امریکا په عامه افکارو کې یو شوک ؤ. بله خبره دا ده چې د ایران د پاچا تر نړیدلو وړاندې د امریکا عامه افکار د افراطي راست په لور وخوځیدل د مخه تردې چې د شورویانو ټانکونه افغانستان ته و لاړ شي د ۱۹۷۹ کال د جون په میاشت کې جمهور رئیس کارتر د فارس په خلیج، منځني ختیځ او شمالي افریقا کې د داسې قواوو اچول منظور کړل چې په چټکۍ سره ترې کار واخیستل شي. د دې خبرو څخه زما هدف دا دی چې کیدای شي شوروي اتحاد په ایران کې د امریکا امکاني نظامي مداخلې ویرولی وي او افغانستان ته یې خپلې قواوې ولیږلې چې کمونست رژیم تقویه کړي.

عبدالرحیم هاتف وایي چې د روس دا پلان زوړ او د نیمې وچې څخه د انګریزانو تر تللو وروسته نور هم پیاوړی شو:

داسې معلومیږي لکه روسانو چې د دې کار له پاره تقریباً د ۱۳۳٤ څخه یا حتی د هغه وخته څخه چې انګلیسان د افغانستان له جوارە څخه لیرې شول په دغه وخت کې دوی زمینه سازی درلودله چې یو نوع خلا د قدرت چې د انګلیسانو په عدم کې یا د انګلیسانو په جلا کیدو کې ایجاد شوې ده د هغه څخه په خپله ګټه باندې استفاده وکړي، د یوه طرفه څخه

خو دا خبره وه او له بله طرفه تخه دا وه چې افغانستان خپل سرحدي مسایل چې دانګلیس له وخته لاینحله پاته وو او وروسته تر انګلیس پاکستان منځ ته راغی دهغو سره هم په داسې شکل باندې پاتې شول چې د حل لاره یې تقریباً بنده وه او پاکستان د هغو خبرو د حل د پاره هیڅ اماده ګي نه درلوده، هغه دا چې د ډیورنډ کرښې و هغې خوا ته پښتنو او بلوڅو ته د خپل سر نوشت د ټاکلو حق ورکړي پر دغه اساس باندې پاکستان د غربي دنیا سره ډیر نژدې پاتې شو او افغانستان په یوه انزوا کې واقع شو.

ځینی مؤرخین باور لري چې د روس هدف د هند سمندر او ګرمې اوبه وې خو په پیښبور کې د مرکزي آسیا د مطالعاتو مشر ډاکتر انور خان وایي چې په همدې وخت کې روس ته د هند د سمندر ضرورت نه ؤ:

څه وخت چې روس افغانستان ته راته کنه، نو په دې وخت کې هغه ته د هند دسمندر ضرورت نه ؤ د دې ګرمو اوبو ضرورت نه ؤ دا خو یوه ډیره زړه تیوري ده. پخوا ټیک دي په نولسمه پیړۍ کې هغه کوشش کړی دی خو اوس په دې وخت کې چې دی افغانستان ته راته نو روس دومره پرمخ تللی ؤ، دده تکنالوژي او بحریه دومره قوي وه، چې ده ته د دې ضرورت نه ؤ داسې خاص. خو چونکې اوس کوم اسناد راغلي دي هغه دا ښیي چې دا د دوی یوې ایجنسۍ یوه فیصله وکړه نو پورته پولیټ بیرو کې هم په

دې باندې مخالفت ؤ ، خو يوه فيصله وشوه نو دوی راغلل داسې حالت جوړ شو چې دوی ترې وروسته کېدای نه شول او پکې ګير شول. نو زما دا خيال دی چې صرف د دغې وجهې نه چې روس راته چې ګرمو اوبو ته يا د هندبحر ته را ته تاريخي طور دې کې څه حقيقت شته او وي به. خو په دې وخت کې چې دی را ته نو داسې خاص پلان نه ؤ.

دا فيصله چې افغانستان ته روسي پوځ وليږي په يوه سلا نه وه شوې. په هغه وخت کې د شوروي د بهرنيو چارو مرستيال وزير کريبن کو وايي چې دا خبرې په يوه تنګه کړۍ کې شوې وې:

زما د معلوماتو له مخې دغه پريکړه په يوه تنګه کړۍ کې شوې وه چې پکې برژنيف، اندروپوف، استينف، ګروميکو او سوسلوف ګډون کړی ؤ اوس نه شم کولی په پوره يقين سره درته ووايم چې هلته چا څه خبره وکړه خو په يوه ټکي باندې راسره هيڅ شک نشته او هغه دا چې د پوځونو د ليږلو موضوع د اندروپوف له خوا پورته شوه. د اندروپوف تر مشرۍ لاندې د کې جي بي غړو د امين په هکله شکمن اطلاعات ورکول چې ګنې د سي آی اې سره اړيکې لري چې بيخي د امريکايانو جاسوس شوی دی او خپل هيواد هغوی ته سپارل غواړي. د اندروپوف همدې استدلال د دفاع وزير اوستينوف هم قانع کړی ؤ. د بهرنيو چارو وزير ګروميکو هم د دغې

پریکړي پلوي کړې وه ښايي هغه په اول سر کې مخالفت کړی وي خو ده داسې عادت درلود چې د سترګو په يوه رپ کې يې د يوې نظريې د مخالفت نه د هغې عامې بنې بدلون کاوه برژينف هم چې د هغه مثلث غړی ؤ بيخي باور درلوده او ځکه يې نو د هغوی د پريکړې مخالفت ونشو کولی.

۳۸

د شوروي اتحاد د قواوو پر ضد پاڅون

د ۱۹۷۹ کال د جدی په شپږم ماښام سور پوځ پر کابل وروختئ او په بل سهار یې هر څه په کنترول کې راوستل په دې سهار پوهاند حسن کاکړ د کابل په کوټه سنګی کې روسي ټانکونو د عجیب حالت سره مخامخ کړی دی:

په اتو بجو باندې چې زه له کوره راووتلم، میرویس میدان ته لاړم په میرویس میدان کې په داسې حال کې چې په هغه ورځ باندې دا ټوله ځمکه په واوره پټه وه ډیر زیات ټانکونه مې ولیدل واقعاً ماته یو ډیر عجیب او غریب حالت راغلی لکه هغه حالت چې په ۱۹٦۸ کال کې په چکسلواکیا

کې راغلئ و د چکسلواکیا ځوانانو د شوروي اتحاد د ټانکونو په مقابل کې احساسات ښکاره کول ما ته هم ژړا راتله او همدغسې مې لاس دا د شوروي ټانکونو ته نیولی ؤ چې تاسو څه کوئ ووځئ بیا خو خیر پوه شوم چې بابا دا خو وړه خبره نه ده لاړم کورته زما یو زوی کاوون کاکړ نومیده هغه مې راووست دوولس کلن هلک ؤ هغه ته مې دا وویل چې شوروي اتحاد عملاً افغانستان نیولی دی او ټانکونه یې استولي دي او دا حکومت یې چې منځ ته راوستلی دی دا په خپله د دوی یو لاس پوڅی حکومت به وي اما په دې باندې پوه شه چې دوی په افغانستان کې پاتې کیدونکي نه دي د افغانستان خلک د هغه تحمل نشي کولای په مقابل کې به یې وجنگیږي نه به یې حکومت په ځای پاته وي او نه به دوی په ځای پاتې وي او همدغه وو چې د همغې ورځې څخه زه په داسې حال کې چې تا ته معلومه ده چې ما په عملي سیاست کې په افغانستان کې هیڅ کله اشتراک نه ؤ کړی له همغې ورځې نه ما د شوروي اتحاد په مقابل کې او د پرچمي حکومت په مقابل کې یو مخالف دریځ ونیوئ تر څو چې زه بندي شوم.

د حفیظ الله امین حکومت لیرې او پر ځای یې د جمهور رئیس ببرک کارمل حکومت منځ ته راغی. د روسي پوځ په مرسته د ببرک کارمل حکومت په

کابل او ټول افغانستان کې ټینګ شو. که څه هم مقاومت جاري ؤ ولی په لومړیو ورځو کې خلک ګیچ او نه پوهیدل چې څه وکړي؟ د حوت په دریمه نیټه د «الله اکبر »په نارو سره د کابل ټول خلک سړکونو ته راووتل او ټولې حکومتي ادارې فلج شوې. ډاکټر جاوید د دې ورځې شاهد دی او دا مظاهرې یې لیدلې دي:

د حوت په دریمه نیټه مظاهرې سهار وختي د کابل په ښارکې شروع شوې ځوانانو او نجونې په منظمو صفونو کې سړکونو ته راووتل او د شوروي او کمونیزم پر ضد به یې شعارونه ورکول په دې مظاهرو کې ډیر ځوانان او نجونې د روسي او حکومتي عسکرو له خوا په شهادت ورسیدل چې یوه هم د یوسف ساعد لور ناهید وه. د حوت په دریمه نیټه په افغانانو کې داسې هیجان پیدا شوی ؤ چې د روس پر ټانکونو یې په تش لاس بې باکه حملې کولې، ابراهیم عسکر یار په دې ورځ پر روسی ټانک حمله وکړه او ځای پر ځای ووژل شو. د شپې له خوا پر بامونو خلک وختل او د الله اکبر نارې یې وهلې چې دا یو ډول مقاومت او مخالفت د شوروي د حملې او تجاوز پر ضد ؤ.

د مسلح مقاومت تر څنګ په کابل پوهنتون او نورو علمي مؤسسو کې د روس پر ضد فعالیتونه پیل شول. پوهاند حسن کاکړ وایي چې هغه له سیاست سره علاقه نلرله ولې د روسانو په موجودیت کې بې طرفي ورته نا ممکنه وه:

د دغه حادثې نه وروسته ما نشوای کولای کملاً بې طرفه پاته شم هغه دا ؤ چې په پوهنتون کې په خپلو هم فکرو ځوانانو پسې شوم په لټه کې شوم، او دلته ما پيدا کړه چې له هغه نه د مخه يو اتحاديه په نامه داتحاديه د عمومي دا ستادانو او محصلانو جوړه شوې وه. په هغه کې مې ځان داخل کړ، د نورو استادانو په شمول سره او علاوتاً د دغې اتحاديې تر شا په نامه د جبهه د ازادی خواهانو چې يو ائتلاف يې غوښته له ټولو هغو همفکرانو سره، له نورو ډلو سره چې د اتحاد شوروي په مقابل کې مخالفت کوي د پرچمي حکومت په مقابل کې مخالفت کوي او د دغو اتحاديو له لارې موږ شبنامې خپرولې، د نورو استادانو په همکارۍ او معاونت سره او زه په هغه لوړه حلقه کې وم چې په هغه حلقه کې دری څلور کسه نور محترم استادان وو. او له هغوی سره ما يو ځای فعاليت کاوه او شبنامې مو خپرولې او دا فعاليتونه مو کول دا د شاګردانو د محصلانو دا فعاليتونه مو تنظيمول کومک مو ورسره کاوه تر څو چې هغه ؤ چې زه ونيول شوم او زما سره نور دری څلور استادان هم ونيول شول او بنديان شول.

د ببرک کارمل په مشر توب حکومت هڅه کوله چې خلک راضي وساتي او د خپل راتګ سره سم يې سياسي بنديان خوشي کړل. علی ګل پيوند چې د

اطلاعاتو او کلتور معین ؤ وایي که نور سیاسي بندیان خوشي شول ولې د هغوی ځای د امین طرف دارانو ونیوی هغه وایي چې د ه کومه گناه نه لرله ولی بیا هم زنداني شو:

د خوشحال یو بیت وایم که اجازه وي زه شاعر یم هر کله د شاعرانو په وینا ؤ باندې استناد کوم هغه وایي چې:

په ناحق د اورنگ زیب په بند بندي یم — خدای خبر دی په تهمت او په بهتان
زه په ځان کې گناه نه وینم په خدای رو — ولی نور خلک خبرې که شان شان
د گناه مې سرشته نه د ه معلومه — مگر خپل هنر د ځان وینم تاوان

زه د هغه وخت د خپل گوند شاعر وم او د گوند پالیسي زما په شعرونو کې پرته له هنري برخې نه هم منعکسېدله نو طبعاً هغه څوک چې زمونږ په مقابل کې وو د هغه پر ضد مې هم شعرونه ویلي دي اگرچې هغه اوس هم زه د تور جلاد په نامه پیژنم او د هغه تور جلاد پر ضد مې ډیر شعرونه ویلي وو. او دا هغه شخصي عقده وه چې زه یې زندان ته پرې بوتلم او اته کاله او څو میاشتې یې وځنډولم، که نه زما په داسې پوستونو کې وظیفه نه وه چې څه گناه مې کړې وي او یا دې څه را سره شوي وای. خو همدغه د شعرونو گناه زه اته کاله او څو میاشتې په زندان کې واچولم او په زندان کې ما د افغان ستره تراژیدي ولیدله. هغه تراژیدي چې پیړۍ پیړۍ به یې

زمـوږ تاريخ دا پـه وينو لړلې برخـه هېـره نه کړي مـا د افـغـانـانو مـرگ پـه سترگو وليـدئ او هغه په دې ډول ؤ ببرک کـارمل چې هر اعـدام کاوه هغـه اعـدامـيـان بـه يې زمـوږ کوټو تـه راوستـل، موږ سره بـه يې اچول او بيا بـه د شپې له خوا برقونه د زندان مړه شول او پس له هغې به يې يو يو بيوئ. زما ياد دي په ۱۳۶۲ کـال کې چې کله يو لوی اعـدا م کـيدئ چې په دغـه شپـه باندې دری سوه څو شپيـتـه تنه يې اعـدا م ته بيول زموږ کوټې تـه را ننوتل عسکر او يو زنداني ته يې چې مـجاهد ؤ غږيې ورتـه وکړ چې تا قـومـانـدان صـاحب غـواړي، زنداني ورتـه وويل چې تاسو زمـا لـه مرگـه اوس هم ډاريږئ ولې نه وايـاست راته چې اعـدام ته مې بيـايي. زه له اعدامـه نـه ډاريږم دا لار زموږ د حق لاره ده دا روسان به دا وطن پريږدي او موږ به آزاد يږو.

د حکومت پر ضد جگړې او مقاومتونه لا پخوا پيل شوي وو. ولې د روسي قـواوو پـه موجـوديت کې دا جگړې نـورې هـــم زور داره شـوې. د حرکت انقـلاب اسلامي مشر مولوي محمد نبي مـحـمدي وايي چې دا جگړې نـه وې بلکـه د پرديو تجاوز گرو پر ضد مقابله او جهاد ؤ:

زموږ جنگ له روسانو سره دا جنگ نه ؤ. جهاد ؤ د جنگ او جهاد فرق دادی چې جنگ پـه اساس د خواهشات نفسي او په اساس د ماديت پرستي د جاه وجلال، قـدرت، تـصرف او استـعمار او د دغـه په منظور وي. جـهـاد

هغه جنګ دی چې د مخالف د دین مبین اسلام سره هم په صورت د تعرض د دوی کې مسلمانان جګړه شروع کړي صرف د پاره دا علاء د کلمة الله، له پاره د حاکمیت د قانون الهی چې قرآن پاک دی، له پاره د مصئونیت د دین مبین اسلام د دوی له تعرضاتو څخه. نو زموږ د غه جهاد په د غه منظور باندې شروع شوی ؤ او چې بنیه د جهاد یې هم درلوده علت داؤ چې هغه اساس او علت باعثه د دی جګړې د غه شيؤ چې خاص اعلاء د کلمة الله حاکمیت د قرآن پاک او مصئونیت د دین مبین اسلام، استقلال سیاسي، وحدت ملي، تأمین اراضي د دغه ملت مسلمه یې څوار لس سوه کلنی چې نوم یې افغانستان دی.

روسي پوځ په عصري وسلو مجهز او افغانانو ته ګرانه وه چې په مخامخ جګړو کې د سره پوځ سره مقابله وکړي چریکي جګړې یوازنۍ لاره وه چې روسان مجبور کړي چې د افغانستان څخه ووځي. د جمعیت اسلامی قوماندان او د شورای نظار مشر احمد شاه مسعود وایي چې په ګوریلایي جګړو کې هغو د تنظیم او سازماندهۍ څخه پوره استفاده کړې وه:

زما د نظره یوه د عمده مسئلو څخه چې په ګوریلایي جنګونو کې موږ ورڅخه ډیره استفاده کړې ده هغه تنظیم او سازماندهي ده دا نه یوازې په پنجشیر کې بلکې په نورو مرکزونو کې چې موږ جوړ کړي وو ګټه پورته شوې ده. دا د اراضي او سیمې څخه معقوله استفاده، د افرادو سازماندهي او نورو تاکتیکونو څخه کار اخیستل وو چې د اراضي څخه به د دښمن په تناسب ګټه اخیستل کیده د مثال په ډول موږ د پنجشیر په دره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې چې تقریباً سل کیلومتره اوږده ده او نورې درې چې په عمودي ډول ورسره یو ځای شوې دي په هره دره کې موږ قرار ګاوې درلودې او روسان به موږ په دې ترتیب پنجشېر ته د داخلېدو سره سم په جګړه کې بوخت ساتلي وو.

د افغانستان په نورو سیمو کې چې هوار میدانونه دي هم روسان د ستونزو سره مخامخ وو او ورته سخت تاوانونه ورسېدل. رسول اخوندزاده چې په هلمند کې د مجاهدینو مشر ؤ وايي چې په یوه چاودنه کې یې ډېر روسي پوځیان ووژل:

یو وخت د طیارو بمبارۍ وې موږ یو ځای ایله کوئ عقب نیشني مو کوله نو زموږ یو مجاهد راولاړ شو یو لوی قبر یې جوړ کړئ یو لوی بیلریې د باروتو او اوسپنو او د غوښانو څخه ډک کړی پټ یې کړئ قبر یې پر جوړ کړ قرار یې تناو پر غوته کړی چې یعني دا برایې زموږ یو شهید شوی دی دلته مو ښخ کړی دی نو دا ځای مو سهار ایله کړ بلې خوا ته ځینې پورته شولو نورو غونډیو ته سهار چې روسان د یخوا راغلل او دوی دلته خپل شوق پر کوی چې یاره دا واقعی مړی دی برایې یې ښخ کړی دی لکه چې دا موږ ځینې وژلی دی ما بین ته چې را پورته شول درې څلور ټانکونه به وواو شپیته او یا نفره چې دا درز سود درز سره نه سړی معلوم شو او نه ټانک ټوله یې ووژل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۹
داخلي مقاومت او په پاکستان کې د مجاهدينو مؤقت حکومت

افغان حکومت او شوروي قواوو په پوره طاقت هڅه کوله چې د مجاهدينو مقاومت له منځه يوسي په کندهار کې د مجاهدينو قوماندان ملا نقيب الله وايي چې يوه دا ډول قوه د هغوی سيمې ته ورغلې وه چې ټولو مجاهدينو يې په ګډه مقابله وکوله:

قوه چې راغله لکه هغه راډيوګانو چې تبصره پر کوله هغسې طيارې ټمان توغندياني حتی هغه لويه توغندی چې يوه توغندی دغسې روغه پاته شوې وه موږ يې دا باروت ورڅخه راوکيښل يو خروار او شل منه يې باروت

شول دا دیوې توغندي وو چې موږ د میدان څخه احصائیه واخیستله چې
شپیته زره توغندي یې استعمال کړي وو پنځه زره بمه یې په دې قوه کې
استعمال کړل او د غه خلک چې موږ دستګیره کول د اووه ویشتو ولایتو
څخه، د بیلابیلو ولایتونو څخه یې دغه خلک راوړل، د روسانو په شمول
په دې کې وزیر د دفاع روزمره د کابل څخه راتلئ د ارغنداو په ولسوالۍ
کې به راته ناست ؤ موږ د رو د په هغه غاړه وو. نو موږ دا درو دیرش
شوا روزه جنګ سره وکړ سهار به دوی پر شپږو بجو تعرض د ټانګانو د
بمانورا باندې شروع کړئ. د پیاده ؤ، هغه به موږ په فضل د الله هغو ته
ماته ورکړه پر اووه بجو به یې دا تعرض ختموئ خو دا درو دیرش شوا روزه
چې دوی تعرض کړی دی. په درو دیرش شوا روزه کې یې موږ یو ګام شاته
کړي نه یو د دوی څخه به مو هره ورځ د وه سوه دری سوه پنځه سوه نفر
دستګیرول یا به مو له بینه وړل حق تعالی دوی مات کړل.

که شوروي قواوو او دولتي پوځیانو د درنې بمبارۍ څخه کار اخیستی دی
خو مجاهدینو هم د نړۍ پر مختللې وسله ستینګر توغندي په کار اچولی وو،
دکندهار هوایي ډګر ته نژدې ملا یار محمد دا توغندي د حکومتي الوتکو پر ضد
په کار اچولي دي:

موږ به چې ستینګر راوړل په دا رقم به مو راوړل د خلکو د شپنیانو په

رقم به راغلو ميدان ته به نژدې شولو بيا به مو پر طياره باندې انداخت وکړئ نو هغوی چې خدای پاک به ولګول مونږ به مطلب بيرته د دې ځای ځخه يا د شپيانو په رقم يا مطلب د بزګرو په رقم به مو بيرته خان وکښي. دا سې خبرې د يرې راغلې دي په دې ځای کې يو ګشت دلته زد شوروي يانو ونيولو. مونږ توغوندی راوړلې دلته مو په شوروي يانو باندې انداخت وکړئ. نو هغه وخت کې شوروي يان را پسې راغلل هلته نو مونږ ځينې ولاړو يو کلي ته، مرغان کيږچې ته، د شپې شوروي يان راغلل هلته يې مونږ ونيولو. بيا يې زما ځخه پوښتنه وکړه چې دلته اشرار راغلي وو دا څه شول. ما ورته وويل چې هغه خو مونږ نه يو مونږ دلته دربدره مسکينان خلک يو نو بيا بې زه راوستم څو شپې مو دلته تيرې کړې په کندهار کې يې بندي کړي وم. هغوی چې بيا يې بيرته ايله کړم چې پر ما باندې يې شی نه کړئ پيدا مخبران نه وو په دې منطقه کې نو داؤ بيا يې زه بيرته ايله کړم. مونږ چې د ستينګر تعليم کړی دی مونږ خو بيسواده خلک يو مګر د الله پاک په قدرت سره بس دا يو چې زه درته ناست يم د غه په خپله ما جنګي طيارې تقريباً چې مونږ په دغه شاوخواکې راچولې دي نولس طيارې به مونږ راچولې وي. په دغه کې دوې جيت دي، دوې جيت طيارې دغه ميګ دری دا بارې مونږ راچولې دي او نورې ټولې ځرخي طيارې وې په دا

نولسو کې.

خو قومندان عبدالحق بیا بیله ستراتیژي غوره کړې او په فعالیت لګیا و چې په کابل کې د ننه حکومت را وغورځوي:

په داخل د ښار کې موږ بیا واړه واړه ګروپونه درلودل. مثلاً بعضې ګروپونه شپږ نفري وو، پنځه نفري به وو لس نفري به وو چې بیا دې ګروپونو به داسې یو شکل درلودئ مثلاً یو مسئول به یکې و چې هغه باید په صاحب منصبو کې ارتباط ونیسي. بل مسئول به و چې هغه به په کسبه کارانو کې ارتباط ونیسي یو نفر به و چې د هغه مسئولیت دا و چې معلومات جمع کړي، د بل مسئولیت اداري سیستم او هغه مالي چارې ورته مخکې وړلې. نو چې دا به مو یو ځای کړل یو ګروپ به ترې نه جوړ شو چې دې هر ګروپ به په هرو دوو درو هفتو کې یوه دوسیه تکمیلوله خپل د کارونو چې بیا به یې ماته رالیږله نو په دې حساب موږ همداسې پنځوس شپیته واړه واړه ګروپونه په مختلفو ځایونو کې درلودل چې بیا دا ټول موسره یو ځای کول. بیا ما یوه بله اداره ورته جوړه کړې وه چې بیا تر دې اداري لاندې کار کوي. د دې له پاره چې هغه ګروپونه یو بل ونه پېژني مثلاً که یو ګروپ افشا کیږي یا نیول کیږي نو چې هغه بل ګروپ یعنې د وهلو یا د ټکولو یا هغې ته د اذیت ورکولو په نتیجه کې دویم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګروپ افشا نه شي نو دا ارتباطات موږ مستقیم د ځان سره ساتل. نو که یو ګروپ به نیول کیدئ نورو ګروپونو ته به یې ضرر نه رسیدئ. خصوصاً د رژیم په اخرو وختونو کې داسې یوې مرحلې ته رسیدلي وو چې موږ هر وخت کولی شول چې یو فشار په دولت باندې راولو او یا داسې یو سیستم راولو چې په دولت کې د ننه کاروکړو ځکه زما سره یو فکر همیشه ؤ چې زه د دې مخالف وم چې موږ د بهرنه راکټونه ښار ته وغورځوو ما همیشه د دې پروګرام مخالفت کړی ؤ. که ستاسو په یاد وي ما د جلال آباد د پروګرام مخالفت وکړ بیا دا یو پروګرام چې جوړ شو پر کابل باندې د حملې ما یې مخالفت وکړ نو زموږ کوشش په دې ؤ چې موږ څنګه وکولی شو چې یوه رهبري د ټولو افغانانو په سطحه باندې منځ ته راشي نو که بیا دغه تغییر سړی هلته راولي نو نتیجه به ورکي.

د ګډې رهبرۍ او په بهر کې د جلا وطن حکومت پروګرام تر لاس لاندې ونیول شو. د افغانستان جمهور رئیس پوهاند رباني چې په دې حکومت کې شامل ؤ وایي چې د کار د طرز څخه راضي نه ؤ:

فکر وشو چې روسان د وتلو په مرحله کې دي باید یو بدیل یې را منځ ته شي ځینې دوستانو مشوره ورکړه چې مجلس باید تشکیل شي او هر حزب باید شپیته تنه دې مجلس ته را ولیږي که څه هم د دې کار سره لوی

حزبونه راضي نه وو. ولې په هر حال په شورا کې خلک را ټول شول او صبغت الله خان مجددي د رئيس په توګه وټاکل شو، که څه هم زه د کار د طرز څخه راضي نه وم. په هغه وخت کې ما دا خبره وکړه ولې ومې ويل چې زه به خپل کار ته دوام ورکړم ما وويل چې زه به يوائينې سړی يم چې تر پايه پورې خپل کار ته دوام ورکړم. هم هغسې هم وشول ما په هغه وخت کې وويل چې بايد يو قوي او قدرت مند حکومت منځ ته راشي، قدرت مند حزبونه او د افغانستان ټول خلک بايد په دې حکومت کې برخه واخلي.

مولوی محمد يونس خالص وايي چې استاد رباني په خپله د دې حکومت په ملاتړ کې پاتی راغلی دی:

تاسو ته معلومات دی چې هغه حکومت دوام کولی شي چې هغه څوک يې چې جوړ کړي چې هغه يې له زړه نه ومني موږ دا حکومت جوړ کړ او دې حکومت ته موږ خپل قوتونه ونه سپارل. موږ ورته خپل د تعليم او تربيې او د صحيې او دا ټول قوتونه مو ورته وسپارل مګر په دې کې نور تنظيمو نه پاتې راغلل او چې هر کله تنظيمونه خپله پادشاهي شروع کړي نو خو هغه په خپله قوت نشي پيدا کولای يعني په اوله مرحله کې خو د دې په ناکامی کې چې کار وشو يو خو دا ؤ چې دا خلک ډير ژر رخصت شول بايد چې حکومت دا خلک ډير ژر نه وای رخصت کړي، چې هغې

شورا نور کار هم کړی وای. دوهم دا چې په همهغه سبا له استاد رباني خدای«ج» دې مور او دده او ټولو ته هدایت وکړي، هغه راغی او د لته یې یو پریس کانفرس ورکړ او دا خبره یې وکړه چې په دا حکومت کې غدر شوی دی، غلطي شوې ده او دې سره موږ موافق نه یو دا سې شیان په منځ کې راغلل نو په دې نسبت باندې هغه اول دبیخ نه یو څه کمی راغی بیا وروسته وروسته نو انجنیر صاحب یو څه عقده اخیستې وه چې هغه د دې سره همکاري نه کوله.

ډیر کتونکي باور لري چې د افغاني مجاهدینو تر منځ اختلاف قصدي او د بهرنیو هیوادونو له خوا منځ ته راغلی ؤ. د پاکستان د کورنیو چارو وزیر نصیر الله بابر وایي چې د لومړي سر څخه د پاکستان مشر جنرال ضیاء الحق دا حال راوستی ؤ:

نو هغه دوی خبرې وکړې یو خو یې پر دوی باندې کومک بند کړ چې د دوی سره یې کومک بند کړ نو دوی په خپلو کې بیا تقسیم شول په دې چې په بده ورځ وو پیسه ورته نه ملاویده ټرینینګ پر بند ؤ نو دوی بیا ګرځیدل څوک کویټ ته، څوک سعودي ته، څوک چیرته نو دوی په دې وجه باندې بیا په خپلو کې تقسیم شول او دا اووه ګروپه ترې جوړ شول. نو بیا د ایران قونسل دې پیښور کې هغه ته می وویل چې شاه ایران ته تاسو میسج

ولیږئ چې دا خلک داسې دي دوی سره کومک په کار دی او ته ورسره کمک وکړه. هغه چې دوی ماته وویل دری ورځی پس جواب راځي هغه بیا زه مارشلا والا جیل ته ولیږلم چې زه بیا جیل نه را ووتم نو «می» یو کم اتیا یم ؤ هغې کې بیا د دوی هم هغه حال ؤنو بیا ما له امریکا سره تماس و نیوئ نو بیا امریکا دوی سره په «می» یوکم اتیایم کې کومک شروع کړئ هغه وخت پاکستان هم ورسره کومک نه کوئ مارشلا یا ضیا ءالحق دوی خو هغوی بیا ورسره کومک دا مستقیم شروع کړی دوی سره.

د جمعیت علما ءاسلام مشر مولوي فضل الرحمن وایي چې د جنرال ضیا ءالحق ملاتړ هغه وخت پیاوړی شو کله چې غربي هیوادونو د سوړ جنګ په ترځ کې خپله مرسته پیل کړه:

چې د روس پوځ را ننوته د دووکالو نه پس افغانستان ته نو په دغه وخت کې بیا د غرب دلچسپي پیدا شوه، د امریکا دلچسپي پیدا شوه او دوی دغه جهاد تأئید کړ. اوس ظاهره خبره ده چې د دوی پلان په افغانستان کې دا سلام له پاره نهٔ بلکې دوی دا خپل سوړ جنګ چې له روس سره ؤ دغه یې یوی نتیجې ته رسوئ او دافغانستان دغه جګړه دغه له پاره ډیره یو مؤثر او مضبوط بنیاد وګرځیدئ نو ظاهره خبره ده چې پاکستان نو په هغه وخت کې زیات اهمیت حاصل کړ په پاکستان کې

مارشلا وه او جنرال ضیاء صاحب یا د هغه مارشلا جهاد سره د کلکې مرستی اعلان وکړ او ډیرې مضبوطی سره چې د ه هغه جهاد تأئید کړ لیکن پالیسي چې څومره وه هغه به هم د دیخوا (غرب) نه تلله او هغه به هلته عملي کوله تطبیق به یې جنرال ضیاءکوئ نو ظاهره خبره ده چې د دې خلکو دا غوښته چې جنګ دې افغانی کوي، وینه دې دافغاني تویېږی خو چې نتیجه زموږ په لاس کې وی او نتیجه په هغه صورت کې د دوی په لاس کې ورتلای شوای چې په افغانیانو کې اختلاف وای. نو په دوی کې یې اووه تنظیمونه جوړ کړل او تقریباً یوو لس خو غیر رسمي وو او اووه پکې رسمي وو او دغه تقسیم با قاعده په منظمه طریقه سره وشو چې د دې طرفه به کوم پلان تلئ د پاکستان حکومت به هغه تطبیق کاوه دغه تقسیم چې کوم دی دې تقسیم نه دغه نتیجه را ووتله لکه چې نن موږ په افغانستان کې وینو چې جهادي قوتونه چې کوم دي هغوی فتح حاصله کړله لیکن په خپل منځ کې موافقه نشته او نن هغه په خپل منځ کې د یو بل وینه تویوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤٠

په حکومت او ګوند کې اختلاف

سید محمد ګلاب زوی چې د ببرک کارمل د کورنیو چارو وزیر او د کابینې غړی ؤ وا یي چې په ګوند کې اختلاف د شوروي پوځیانو او کدرونو پر سر منځ ته راغلی:

دا اختلاف مسئله شخصي مسایل نه وو مسئله پر اصولو او پرنسیپونو باندې وه. په همهغه اصولو او پرنسیپونو باندې وه. چې وطن ته د جوړولو په خاطر په وطن کې د آرامۍ په خاطر خلکو ته د خدمت په خاطر وه زموږ اولین اختلاف د شوروي پوځونو مسئله وه چې باید شوروي پوځونه

افغانستان ته نه وای راغلي او چې راغلي دي خپل کار یې چې هغه وکړ بیرته باید د افغانستان خاوره پرېږدي او خپل وطن ته لاړ شي او دا د اختلاف یوه مسئله وه دوهمه مسئله زمونږ د اختلاف د کدرونو مسئله وه چې همدا اساسي مسئله د کدرونو وه هغه کدرونه چې واقعاً بنا یسته او د کار له پاره مساعد کدرونه وو او په دوی وابسته نه وو هغه ته به یې اهمیت نه ورکاوه او مسلکي خلک چې تربیه شوی وو د ملت پیسې وربانديې مصرف شوې وې دوی کوم اهمیت نه ورکاوه. دوی ته اول ارزښت هغه درلود چې په دوی پورې وابسته شوي خلک وي ور پورې تړلي شوي اشخاص وي. دې ته یې زیات اهمیت ورکاوه. او زمونږ مسئله همدغسې یو اختلاف هم په هغه اولو ورځو کې همدا راغلی چې یو تعداد زمونږ ملګري یې زندان ته واچول غیر ناحقه چې پخوا د امین په وخت کې یا وزیران وو یا د مرکزي کمیټې غړي وو یا په لوړو پوستونو کې یې کار کړئ و. زمونږ هم په هغه باندې اختلاف ورسره پیدا شو چې دا ښه کار نه دی دا مسلکي خلک دي د ښایست وړ دي چې وطن ته خدمت وکړي او دا باید بندیان نه شي که بندیان کېږي محدود د شپږو نه تر دوولسو نفرو اضافه باید بندیان نه شي او دوی تقریباً په حدود د دری سوه څو نفره بندیان کړل او دا هم یو د اختلاف عامل ؤ.

سلیمان لایق چې په ګوند کې یو لوړ رتبه او سابقه داره غړی پاتې شوی دی

وايي چې د دې مخالفت عوامل د گوند مشرانو منځ ته راوړي وو:

زه فکر کوم د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند په داخلي مسايلو کې ټول مشران کم او زيات مسئوليت لري دا خبرې چې زموږ قضاوت ته وړاندې کيږي زموږ له پاره هم شريفانه لاره همدا ده چې وو ايو چې د گوند د ننه موږ د وحدت سره يا د پارټۍ د يو والي سره سمه مرسته ونشوای کړای او د افغانستان دخلق ديموکراتيک گوند وروسته د وطن گوند له بده مرغه په دې بد ميراث باندې يعني د تربگنيو، د اختلافاتو او د اختلافاتو د تراشلو او جوړولو په لور کې خپل عمر تير کړئ، کېدای شوای که دغومره چې د دې اختلافاتو په سرد يو د بل د محکومولو دومره فکر او کار کېده که دا د افغانستان د ښيگڼې او بهبود له پاره دومره کار شوی وای زه فکر کوم چې د ۱۳۷۱ تراژيدي به نه پېښېدله.

جمهور رئيس ببرک کارمل تېنگار کاوه چې د شوروي سره نه ماتيدونکي اړيکي وساتل شي په ماسکو کې ديوه سفر په ترڅ کې هغه افغانانو ته وويل چې وطن پرست افغان هغه دی چې افغان شوروي دوستۍ ته وفادار وي:

ملگرو په ښکاره سره بايد درته څرگنده کړم چې څوک دی او څنگه بايد هغه وپيژندلی شي وطن پال افغان څوک دی هغه آتشين وطن پرست څوک دی د نوی افغانستان هغه افغان چې نوی انسان دی هغه

څوک دي دا هغه افغان دی چې د افغان شوروي و دوستۍ ته وفادار وي.

د ببرک کارمل د دې دريځ سره افغانان او د هغه ډير ګوندي ملګري موافق نه وو په افغانستان کې د مقاومت او نړيوال فشار له کبله شوروي اتحاد مجبور شو چې کارمل ليری او پرځای يې ډاکتر نجيب الله راولي سليمان لايق وايي چې په دې وخت کې يې د ډاکتر نجيب الله سره مرسته کړې ده:

ډاکتر صاحب نجيب الله مسند د قدرت ته راغی ما د هغه سره صادقانه مرسته وکړه دا مرسته لکه ځينې خلک چې بيا وروسته په دې داخلي اختلافاتو کې داسې توجيه کوله چې ګواکې زه د خپلو شخصي ګټيو په اساس يوازې ما له نجيب الله سره مرسته وکړه داسې نه ده زه کوم ډير د زياتو صلاحيتونو او اختياراتو سړی هم نه وم ليکن کوم وظايف چې په ما باندې مربوط وو هغه ما حق نه درلود چې په هغه کې زه صادق و نه اوسم ما حق نه درلود چې هغه زه اجراء نه کړم او ما پخوا هم له پخوانيو رهبرانو سره کوم خائنانه حرکت يا کوم په اصطلاح سره تر کوم ځايه چې مې عقل کار کاوه له هغوی سره کوم غبن يا دا مانه دی کړی او البته د ډاکتر صاحب نجيب الله ما جداً ملاتړ کړی دی او د هغه سره وم.

د ډاکتر نجيب د راتګ سره سم حکومت هڅه وکړه چې د مخالفانو سره د روغې جوړې لاره خپله کړي، عبدالرحيم هاتف وايي چې دولت دې نتيجې ته

رسيدلي ؤ چې گوندي حکومت نور نه چليږي:

په افغانستان کې عموماً د غه تمايل پيدا شوی ؤ په دولت کې چې انحصاري شکل د دولتدارۍ چې د يوه حزب حکومت وي دا نه چليږي، دوام نه کوی بايد يوه ائتلافي اداره جوړه شي. د هغې خبرې له پاره په افغانستان کې لومړی اساسي قانون تصويب شو او هغه تقريباً يو نيم کال کار وربناندې وشو ډير حقوق پوهان په هغه کې وو يو کميسيون کار پکې کاوه د هغه کميسيون په رأس کې زه په خپله وم بيا هغه د يوې لويې جرگې د طرفه څخه تصويب شو. د لويې جرگې رياست يې هم زما پر غاړه ؤ. هغه اساسي قانون بې تبعيضه ؤ ټولو افغانانو ته يې يو ډول حق ورکاوه او د کوم حزب يا دکوم شخص ميراثي رهبري او غير د هغه صلاحيته څخه چې خلکو و چا ته ورکړی وي نور صلاحيتونه يې نه منل. د بشري حقوقو مطابق د هغه موازينو سره سم چې په دنيا کې ټوله خلک ورته رعايت کوي د هغو سره سم اساسي قانون په افغانستان کې نافذ شو او د دغه اساسي قانون لاندې زه د رئيس جمهور معاون شولم په اجرائيه برخه کې نه، په حقوقي برخه کې، مشورتی برخه کې او په هغه باره کې د افغانستان د کار کرده گۍ مثالونه د افغانستان اساسي قانون دی، د اساسي قانون تعديل دی، دا د قضا قانون دی، د څارنوالۍ قانون دی او نور داسې، چې زه د

خپل کاره څخه پښیمانه هم نه یم او هغه کارونه په میدان کې پراته دي پر کار باندې قضاوت کیدلای شي طبعاً زما د ماغزو محصول نه دي زما سره نور ملګری د افغانستان مشهوره حقوقدانان ملګري وو او یا زه د هغو سره ملګری وم نو هغه د افغانستان د خاورې انحصاري قدرت موږ نه یوه حزب ته نه یو چاته ورسپارلی ؤ نه یې ورسپارو او دغه احساس هر کله چې پیدا شي چې یو څوک د قدرت څخه استثنی شي او یو بل څوک پر قدرت باندې انحصاري خیتیه واچوي د دا ټولو شکلونو څخه موږ نفرت کوو او دا په دنیا کې هم اوس د دې خبرې تائید څوک نه کوی.

همدا ؤخت و چې ملي روغه جوړه اعلان شوه د حکومت هدف د روشنفکرانو جلب او همکاري وه، میرمن معصومه وردک چې یوه روشنفکره او په پارلمان او په حکومتونو کې پاتې شوې ده وایی چې تر مشورې وروسته د ښځو شورا ته ورغله:

بیا د ملي مصالحې په ارتباط تقریباً یو اته میاشتې نورې هم چې تېرې شولې فیصله شوه چې روسان وځي. بیا نو زه نه پوهیږم چې د څووم ځل له پاره زه یې وغوښتم ډاکټر نجیب را سره خبرې وکړې ما ته یې وویل چې ته راشه د ښځو شورا ته ما ورته وویل ډاکټر صاحب زه هلته څه وکړم چې راشم هلته خو بیله دنیا ده زه خو هغه نشم منلای هلته مشاوره ناسته ده هلته نور داسې کسان هلته دي چې زه یې طاقت نه لرم چې ورته وګورم

او بیا زه هم کار نشم کولای خو ډېر زیات مې ورته وویل خو په پای کې بیا مې ورته وویل چې ښه دې زه به خبرې وکړم ، بیا کورته چې راغلم ځینې روشنفکران چې په اکادمي علوم کې وو ورغلم له هغوی سره کښیناستم له دوستانو سره مې خبرې وکړې ما ورته وویل چې تاسو څه وایاست دا یوه مشوره ده موږ او تاسو باید ټوله یوه ډله شو ، که داسې فیصله وشي چې ښه پس له مصالحې څخه روشنفکران راځي او ځایونه نیسي ، زه به هم لاړ شم داځای به زه ونیسم او هغسې چې مې ورسره فیصله کړې ده بیا به زه پوهیږم کار مې . دوی ماته مشوره را کړه ټولو راته وویل چې ته باید ولاړ شې اودا لاره باید خلاصه شي د نورو روشنفکرانو له پاره او موږ داسې فکر کاوه چې په دې وخت کې هغه کسان چې په اروپا کې دي دوی هم ګامونه اخلي او موږ کولای شو چې دا روسان او یا د روسانو پلویان یا کمونستان دوی به یو یو ایسته کړو او په ځای کې به یې نور مقرر شي او کوشش به وشي چې زمینه مساعده شي د انتخاباتو له پاره . بیا پس د دوی له مشورې څخه ورغلم بیا په هغه ورځ چې ما خبرې وکړې ، چې جلسه وه ډاکټر نجیب په خپله زه معرفي کړم بیا ما ورته وویل په بیانیه کې چې تر هغه وخته پورې به زه کار وکړم چې ماته یا صحي معاذیر پیدا نه شي او یا کوم مانع او هر کله چې ما ته کوم مانع پیدا شو ، او موانع می

ورسره خبرې کړې وې که مانع را ته پیدا شو بیا زه کار نه کوم او رښتیا هم بیا دوی په خپله کوشش کاوه چې هغه قول چې یې راسره کړی ؤچې زما په کار وکې غرض ونه کړي نو په دې خاطر ما خپلې بیانیې په خپله لیکلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤١

د ژنیو لوز نامه

په افغانستان کې سخت مقاومت او بهرنی فشار روسان مجبور کړل چې د خپلو قواوو دایستلو په فکر کې شي په دې فشارونو کې د بهرنیو مطبوعاتو خپرونې هم شاملې وې د پښتو څانګې نبی مصداق وایي چې بي بي سي یوازنۍ راډیو وه چې د افغانستان حالات یې جهانیانو ته ورسول:

بي بي سي پښتو خپرونه تقریباً یو نیم کال وروسته له دې چې روسان افغانستان ته داخل شي شروع شوه او په ډېره کمه موده کې یې د زیاتو افغانانو توجه ځان ته جلب کړه ځکه په دی وخت کې سفارتونه تړل شوي

وو، خارجي ژورنالستان په داخل کې نه وو، سانسور لګيدلی ؤ نو د جنګ د خبرونو را ايستل ډير مشکل وو سره د دې هم موږ وکولای شول چې داسې پروګرامونه لکه د خپلو سترګو ليدلي کتلي جوړ کړو چې په هغه کې هر څوک چې به داخل د افغانستان نه راتلل که قومندان ؤ، که مهاجر ؤ، که خارجی ژورنالست ؤ، که ډاکتر ؤ د هغو نه به موږ ددوی د خپلو سترګو ليدلي کتلي حالت پوښتنه کوله او دوی به د منطقې په باره کې په افغانستان کې هغې منطقې ته چې تللي وو خبر به يې راکاوه او په دې رقم سره ټول افغانان به خبريدل چې د افغانستان په فلانی منطقه کې وضع څنګه ده. نو بي بي سي په دې حصه کې ډير زيات افغانان بيداره کړل. متوجه يې کړل چې په داخل د افغانستان کې څه رقم خبرې تيريږي او د بي بي سي نه په دې ترتيب سره د افغانانو او د دې جنګ د ظلمونو او د ناروا خبرونه د نړيوالو غوږونو ته ورسيدل او د اوريدونکو به ياد وي چې هر کال به په ملګرو ملتونو کې د يوسلو اولسو نه تر يوسلو دو ويشتو هيوادو پورې د شوروي مداخلې ضد رايه ورکوله.

سليمان لايق وايي چې د روسي پوځيانو د وتلو موضوع په لومړي ځل د شوروي پخواني جمهور رئيس ميخائيل ګورباچوف را پورته کړه:

په ۱۹۸۵ کال کې چې زموږ له ۱۳٦٤ کال سره سر خوري تقريباً د

عقرب په نیمایي ورځو کې د افغانستان یولوړ رتبه هیئت د ببرک کارمل تر مشرتابه لاندې مسکو ته ویلل شو په دی هیئت کې لاندني کسان غړي وو سلطان علی کشتمند چې د افغانستان د صدارت عهده یې لرله، ډاکتر صالح محمد زیری چې د افغانستان د خلق په دیموکراتیک گوند کې د منشي سمت او د سیاسي بیرو عضویت یې درلود او ډاکتر صاحب نجیب الله چې په هغه وخت کې د افغانستان د دولتي اطلاعاتو د مشرتوب په موقف کې ؤ او جنرال صاحب نظر محمد خان چې په هغه وخت کې د افغانستان د دفاع وزیر ؤ او ما هم په دې هیئت کې برخه اخیستې وه هلته د شوروي له لوري په دې مجلس کې د گورباچوف صاحب تر مشر تابه لاندې، شوردنادزې (وزیرخارجه) او د شوروي اتحاد د دفاع وزیر مارشال سکلوف او ځینې نورو تخنیکي کسانو اشتراک کړی ؤ خو هغه یو مجلس ؤ چې د لومړي ځل له پاره د افغانستان د دولت د مشرتابه کولیکتیف د شوروي اتحاد د لوري د مشرتابه د کولیکتیف سره یو ځای کښیناست. پخوا تر دې عرف داسې ؤ زموږ د دواړو خواوو د رهبرانو تر منځ چې دوه په دوه به سره کښیناستل څه به یې وویل، موږ د هغه گزارش فقط د خپلو مشرانو نه اخیسته، چې غالباً به هم په هغه باره کې کارمل صاحب فرمایل چې: «دیگه به رفیق تان اعتماد کنین دیگه» څه به یې چې لوریده یا څه

به چې لازم لیده چې وې وایي موږ ته به یې ویل په دې لحاظ هم ده چې هیڅ وخت موږ د هغو اجراءاتو مسؤلیت نه لرو چې د دې جلسې نه مخکې شوي دي. په دې جلسه کې یوه مسئله چې هغه عمده وه او مهمه وه، اساسي مسئله وه دطرحی له پاره هغه د شوروي اتحاد د قواؤ د ایستلو مسئله وه چې د گورباچوف له خوا طرح شوه او موږ ټولو له کارمل نه پرته له دې مسئلې سره توافق درلود. نو په هغه وخت کې گورباچوف پیشنهاد وکړ چې شوروي قوتو نه به ووځي او افغانستان باید خپله دفاع د هغو مداخلو په مقابل کې چې وربانديې تحمیل کیږي په خپله وکړي د خپل ځان مستقلانه دفاع وکړي. وروسته دا اصطلاح شوه په موږ کې چې، مستقلانه دفاع، البته د دې په مقابلې کې چې د هغوی له خوا نه گورباچوف غږیده دخپلو ملگرو تائید به یې وقتاً په وقتاً اخیستی مخ به یې وراړاوه او له دیخوا هم کارمل غږیده کارمل د دې طرحې په مقابل کې جدي عکس العمل وښود ویې ویل چې زه هیڅ وخت توافق نه لرم چې شوروي قوتونه له افغانستان نه ووځي. او ده چې گوتی یې ریږدیدلې او په څېره کې یې هم ډیر تغییر پیدا شوی ؤ، ډیر ډار شوی ؤ نو ویلې چې دا خو چې دا لښکر ووځي موږ به ټول په وینو کې ډوب شو، انقلاب به په وینو کې ډوب شي او ډیر په سره سینه هغه جانب مقابل لوري ورته وویل وروره

نو د دې معنی دا ده چې هغه انقلاب چې تاسې په افغانستان کې عنوان کړی دی خلک یې نه مني او تاسې یې زموږ د لښکرو په زور په خلکو منئ آیا داسې نه ده؟ په دې کې البته کارمل غلی شو، ولې گورباچوف وویل چې د روسیې او د شوروي اتحاد خلک له دې جگړې نه ډیر ناراضه دي د خپلو زامنو د استولو نه او نه غواړي چې هلته دا لښکرې نور زیاتې پاتې شي او موږ هم نشو کولای چې هغه انقلاب چې تاسې خلکو ته نه شئ تفهیم کولای او د هغو رضایت نه شئ په منلئ هغه په زوره پر خلکو تحمیل کړ. نو په هر حال په هغه مجلس کې په دې باره کې پخوا هم تفاهم موجود ؤ زموږ تر منځ، زموږ د ملگرو تر منځ، زه شخصاً او ډاکټر صاحب نجیب الله په دې مسئله کې موږ قبلي تفاهم درلود او دې نتیجې ته رسیدلي وو چې باید شوروي لښکرې له افغانستان نه ووځي.

د افغانستان د مسئلې د حل په هکله د ملگرو ملتونو خبرې د ډیره وخته جاري وې او په واشنگټن کې د شوروي د مشر گورباچوف او جمهور رئیس ریگن په سر مشریزه کې هم دا ستونزه لاینحله پاته شوه. خو د شوروي حکومت هڅه وکړه چې په ژنیو کې د یوی نړیوالې لوزنامې لاندې خپلې قواوې د افغانستان څخه وباسي. د ملگرو ملتونو په مشر توب د ژنیو خبرې د افغانستان او پاکستان تر منځ پیل شوې او ورکې امریکا او شوروي هم شامل وو په دې خبرو کې د پاکستان

دبهرنیو چارو دوزارت لوړ رتبه مامور ریاض احمد خان هم شامل ؤ:

په هر حال د پاکستان حکومت دا خبرې په هغه صورت کې ومنلې که چیرې د روسیې حکومت تیاروي چې په لږ وخت کې خپلې قواوې وباسي. پاکستان ته د دې خبرو ضرورت ؤ دا ځکه چې په روس باندې باید فشار داسې حد ته نه وای رسیدلی چې د تحمل وړ نه وای. د دې ترڅنګ د پاکستان دا خیال هم ؤ چې کله مسکو د خپلو پوځیانو وتلو ته تیار شي نو د ژنیو د مذاکرو نتیجه په هغه وخت کې کار آمد ثابتیدلای شي. مسکو تیارؤ او د دې فیصلې په کیدلو یې څو کلونه ووتل د دې فیصلې عوامل په بنیادي ډول په شوروي کې هغه تبدیلۍ وې چې د ګورباچوف صاحب په وخت کې منځ ته راغلې په لومړي ځل په ۱۹۸۷ کال کې شوروي اتحاد کوشش وکړ چې د کابل د حکومت او مجاهدینو ترمنځ دجوړې او پخلا کیدلو خبرې پیل شي. ولې په دې وخت کې دمجاهدینو موقف مضبوط ؤ او د کابل سره خبرو ته نه ؤ تیار، همدا وخت ؤ چې شوروي اتحاد د خپلو پوځیانو مختصر تقسیم اوقات وړاندې کړ او د دې معاهدې په کیدلو سره شوروي ته دا ګټه ورسیده چې د یوې نړیوالې لوزنامې له مخې خپل پوځیان له افغانستان څخه وباسي. په دې موافقه کې اول د شوروي پوځیانو وتل، دوهم بهرنۍ مداخلې پای ته رسیدل،

دریم د دې لوزنامې تضمین او څلورم د افغاني مهاجرینو ستنیدل شامل وو.

د ژنیو د لوزنامې تر لاس لیک وروسته د شوروي اتحاد د بهرنیو چارو وزیر ادوارډ شیوردنازې وویل چې د نن موافقه د شوروي د نوې تګلارې نتیجه ده چې په بهر کې خپلې ستونزې حل کړي:

د نن ورځې د موافقې لاس لیک د شوروي اتحاد د هغو فیصلو نتیجه وه چې په بهر کې خپلې سختې ستونزې له سیاسي لارې حل کاندې. دا کار د شوروي اتحاد د نوو خیالاتو برخه ده، دا موافقه د ښه نیت او روغې جوړې په نتیجه کې منځ ته راغلې ده.

د شوروي قواوې د افغانستان څخه ووتلې حکومت د روغې جوړې پروسه نوره هم مضبوطه کړه او حکومت ته یې داسې وزیران راوستل چې حزبي سابقه یې نه لرله، یو د دې وزیرانو څخه هم ډاکټر وډیر صافي ؤ چې د ملي هوا نوردۍ وزیر وټاکل شو:

ما هم وزارت د هوا نوردۍ ملکي د صدر اعظم په بلنه ومنئ علت دا دی چې مونږ یو ځای د ځو روشنفکرانو د کابل د افغانستان، د استادانو د پوهنتون د کابل او حتی ځینو مجاهدینو د ګروپونو د قومندانانو او

مشرانو سره چې موږ سره يې نژدې اړيکې درلودې يا خپلوي يا قومي روابط درلودل ورسره مشوره وکړه. وضع ملي او بين المللي موږ داسې تحليل کړې وه چې دا چې هميشه نجيب وايي چې يو څوک دې حاضر شي رادې شي د خبرو د لياري نه به موږ قدرت ورکوو. موږ چون بې له هغه هم په داخل د کابل کې په افغانستان کې بيا خصوصاً په کابل پوهنتون کې د څوارلسو کالو را هيسې په حيث د استاد د حقوقو او سياسي علومو د پوهنځی ما کار کړی ؤ بيا رئيس د پوهنځي د حقوقو او علوم سياسي وم. نو همدا فيصله شوه چې دې خبری ته عملي بڼه ورکوو په دې خاطر به کابينې ته ورننوزو دا قدرت به له دوی نه تقسيم کړو او دا چې يو وزارت هم د حزبيانو د حزب ديموکراتيک خلق د يو غړي دلاس نه کمېږي او د ملت د يو نفر لاس ته لوېږي هغه د ملت په ګټه ترې نه کار اخلي دا لوی دستآورد ؤ، مثبت اړخونه لري او دهغه مقام او بودجې او ځای څخه د وطن له پاره، د آينده سالم جريان د افغانستان په ګټه کار کوو، هلې ځلې کوو، تر څو چې د مجاهدينو يو صحيح حکومت د دوی ټولو په موافقه راشي بيا هغو ته د دې پر ځای چې حزب ديموکراتيک خلق يې ور انتقال کړي موږ به دا قدرت ورانتقال کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤٢
د تنې کودتا

ډاکټر نجیب الله ژنیو ته تر یوه سفر وروسته وویل چې د مخالفو ډلو د ځینو مشرانو سره یې لید لی او د قدرت انحصار نه غواړي:

د افغانستان جمهوري دولت د سوله غوښتونکو مخالفانو سره د خبرو، تفاهم او هر اړخیزې همکارۍ غوښتونکی او د هر ډول هلوځلو هر کلی کوي چې په هیواد کې د سولې د تأمین سبب وګرځي موږ د قدرت د مسئلې سره انحصارګرانه برخورد نه لرو او د ټولو قوتو د متناسبې او عادلانه سهم ګیرۍ سره په مرکزي او محلي حکومتونو کې موافقه لرو. په

هیواد کې مهمه سوله ده او د آزادو انتخاباتو د لارې باید هر څوک د خلکو د محک له لیارې راشي او ورته معلوم شي چې په کوم ځای کې باید موقف ولري. ما چې د خپل سفر په ترځ کې په ژنیو کې د مخالفو دځینو مشرانو سره وکتل د هر څه د مخه مې پر وحدت ملي، دیموکراسۍ او انتخاباتو تأکید وکړ چې په هیواد کې د جګړې د بندیدلو یوائینۍ لاره ده.

په هیواد کې د ننه هم مخالفو سازمانانو ته د فعالیت اجازه ورکړل شوه یو د دی سازمانونو څخه هم د ملی ژغورنې سازمان ؤ چې مشر توب یې د پوهاند اصغر خان پرغاړه ؤ:

د هغه د مرستیال عبدالرحیم هاتف په ذریعه له زمونږ سره دا ژمنه وشوه چې مداخله نه کوو. نو د دې امله چې مونږ دا وازمیویوه اعلامیه مو خپره کړله. هغوی زمونږ دا اعلامیه په دریو ژبو دري، پښتو او انګریزي باندې د راډیو او تلویزیون له لیارې خپره کړه. هغوی وویل که څه هم په دې اعلامیه کې ځینې موضوعګانې زمونږ د حکومت د سیاست څخه مخالفی دی خو څرنګه چې مونږ له تاسو سره ژمنه کړې ده نو د خپریدو اجازه ورکوو. د همدې څخه څو میاشتې وروسته مونږ د پلوشې په ورځپاڼه کې یو پرانستی لیک خپور کړ په نوموړي لیک کې مو په څرګندو ول سره د

مجاهدینو تر مینځ د هم آهنګۍ د نشتوالي او هم د دولت د وضعې په هکله
انتقادونه وکړل. په تدریجي ډول سره خبریالانو زموږ سره اړیکې ټینګې
کړې او موږ خپلو انتقادونو ته دوام ورکړ، موږ داولې ورځې څخه خپل
هدف اعلام کړی ؤ چې موږ د واک د تر لاسه کولو له پاره کار نه کوو او
زموږ هدف یواځې او یواځې په هیواد کې د سولې راوستل او د غم لړلې او
ناوړه حالت څخه د اولس ژغورنه ده.

په حکومت کې د ننه د واک پر سر مخالفت روان ؤ او ان دا چې خبره کود تا
او پاڅون ته ورسیده. جنرال شهنواز تنی چې د ملي دفاع وزیرؤ د ډاکټر نجیب الله
پر ضد را پورته شو. سلیمان لایق وایي چې ډاکټر نجیب الله په دې پاڅون خبر او
د جنرال تنی سره په خبرو لګیاؤ:

ډاکټر صاحب نجیب الله په خپله له تني صاحب سره پرله پسې
ملاقاتونه کول ځکه چې هغه ته اطلاعات رسیدل چې داسې ځینې علامې
وې مثلاً د دفاع دوزارت په شاوخوا کې ټانکونه په ځمکه کې ښخیدل د
هغو سنګر بندۍ روانې وې او ډاکټر صاحب نجیب الله تاسې پوهیږئ چې
هغه د افغانستان د ټولو وسله والو قوتونو سر قوماندان اعلی هم ؤ. نو دا
اطلاعات ورته رسیدل او هغه د تني سره مینه لرله فکر یې کاوه چې دی یو
شجاع سړی دی، باید ضایع نه شي که نه هغه ته خو لاره اسانه وه چې یو

فرمان یو مکتوب د ده په عنوان صادر کړي او پیشنهاد وکړي هغه سر قوماندانی اعلی ته چې دی یې رئیس ؤ نو هغه به یې سبکدوشه کړی ؤ د حزب موافقه به یې هم اخیستې وای ځکه چې په حزب کې هم د اکثریت حمایه ورسره وه. نو په دې بنیاد باندې هغه ډیرې هلې ځلې وکړې او تني هم شخصاً هغه ته اطمینان ورکاوه چې زه کود تا نه کوم لیکن زه فکر کوم چې پر تني صاحب به ځینې داسې فشارونه وو چې هغه یې مجبور اوه دې ته چې په ده کې بدگوماني او په ده کې د آینده له پاره تشویش او په ده کې چې د ده پر ضد به کومه توطئه وشي که دی له دې قصې نه را سوړ شي نو پسې ورتود یې کړ تر څو چې کودتا ته یې مجبور کړ.

ډاکټر نجیب الله وایي چې د ده هڅه کوله چې د دې کودتا مخه ونیسي او جنرال تني ته یې په خپل کور کې پر آشک میلمستیا ورکړې وه:

په کاله کې زما د کډې پښې خوړېږي، په لاره حرکت نه شي کولی دا را پورته شوه وايي چې تا تني را غوښتی دی د پښتنو کور ته راغلی دی. زه ورته پورته کیږم آشک ورته پخوم. او آشک یې ورته پوخ کړ. زه او وطن جارور سره ناست یو او خبرې ورته کوو چې څه کوې په کومه لاره روان یې او ملګری تني په کومه لاره روان یې. اول خو په دې حادثه کې څوک ژوندي، نه پاتې کیږي بیا تا وګټله. دا تا چې وګټله دڅومره ورځو

له پاره یې ساتلې شې څکه که په یوازې ځان مو کولای خو بیا دا خبرې ضرور نه وې، سوله د څه شي له پاره ده، مصالحه د څه شي له پاره ده د دې خاطره نور قوتونه راغواړو وایو چې د انحصار د قدرت نه تیر، چوکې زموږ که شل دی دوې دې وي، درې دې وي او څلور دې وی نیمې دې وي خو دا نور دې هم راشي سره.

جنــــرال تنی وایي چې دا خبره صحیح ده ولې ورکې هدف بیل ؤ:

دا صحیح خبره ده آشک خو ده خلکو ته ورکاوه، ده خو ډیر کوشش کاوه چې خلک منحرف کړي نه یوائې آشک بلکې خپل جنرالان او گوندي مشران یې منحرف کول نو ده خو حتی پوځیانو او گوندي مشرانو ته پیسې ورکولې، تطمیع کول یې ځان ته یې تسلیمول. ده په دې شکل یعنی د کې جې بي د خادیستی میتود په واسطه سره ده غوښتل چې افغانستان اداره کړي په هیچا باندې یې اعتماد نه کاوه او په هیچا باندې یې باور نه کاوه هر چا ته په چل کی ؤ.

جنرال تنی وایي چې د ډاکټر نجیب الله حکومت پر پردو متکی ؤنو ځکه خپل گوند او ملت ته د منلو نه و:

د نجیب حکومت په ځان باندې تکیه نه لرله او پر پردیو متکي ؤ، نوله دې امله خپل گوند او ملت ته د منلو وړ نه ؤ برسیره پر دې په هغه وخت کې

په رژیم کې بې بند و باري اوج ته رسیدلې وه او دولتي دستګاه خپله اداره له لاسه ورکړې وه سیاسي مشرتوب په ګوند او دولت کې د انحرافاتو د مخ نیوي او پاک کارۍ توان نه درلود. ګوند د انشعاب خوا ته روان ؤ. روس او نجیب دواړو په ګډه د مسکو د سیاسي او مادي ګټو په خاطر د اردو تشکیلاتی جوړښت او قوت تړتپی کړ او د اردو ملي نظامي ساختار یې په شخصي، قومي او د کې جې بې په خادستي تشکیلاتو بدل کړ او موږ نه غوښتل چې پوځ د ملت په خلاف و جنګیږي او موږ دا غوښتل چې داولس په خوښه دولت جوړ شي ولې نجیب د قدرت نه لاس نه اخیست او په دې ډول یې د ګوند او د ملت غوښتنو ته غاړه نه ایښوده نو ځکه موږ پاڅون وکړ او موږ د ملت په خاطر دخپلو ګټو نه تیر شولو موږ دا غوښتل چې په ملک کې جګړه، وروږ وژنه بس شي په ملت باندې د زور حکومت ونه شي او پوځ د ملت په خلاف ونه جنګیږي موږ غوښتل چې د لنډوخت له پاره یوه مؤقته اداره جوړه شي. دا به د یوه داسې جمهوري سیستم نه دفاع کوي چې هغه په پارلماني مبارزه باندې متکي وي او په آزادو، سري او په پټیو انتخاباتو کې هر څوک چې اکثریت وګټي هغه به پارلمان او حکومت جوړوي او د اقلیت ځښتن به د اپوزیسون ځای نیسي تر څو چې داولس، د ملت په خوښه منتخب حکومت جوړ شي او افغانستان آباد شي په دې

خاطر موږ پاڅون وکړ.

ځینې خلک وایي چې دا کودتا تحمیلي او جنرال تني بله لاره نلرله. ولې سلیمان لایق دا خبره نه مني:

ما هم اوریدلې دي له ځینې پخوانیو ګوندي ملګرو نه چې د دې کود تا سره چې بیا وروسته ملګري شول او د حزب تصفیه شول له هغوی نه ما داسې واوریدل چې ګواکې تني صاحب دې کود تا ته مجبور شوی دی او پرې تحمیل شوې ده. زه فکر کوم چې دا خبره په یوه معنی سمه ده او په یوه معنی غلطه ده، غلطه خو په دې معنی ده چې ده د جمهور رئیس په مقابل کې کودتا وکړه که دا کودتا ډاکټر صاحب نجیب الله لکه چې د تنې صاحب ځینې مدافعین وایی چې پر ده یې تحمیل کړې وه نو زه فکر کوم چې یو سړی چې هم رئیس جمهور وي، صدر اعظم وي او هم د ټولو وسله والو قوتونو رئیس وي او سر قومندان اعلی وي هغه باید د کوم هدف له پاره خپل د دفاع دوزیر په مقابل کې کودتا کوي. دا خو منطق نه لري په ټوله دنیا کې تاسو وګورئ د قدرت د اخیستلو له پاره کودتا کیږي دا قدرت خو هغه نقد درلود او دا صلاحیت یې هم درلود چې که یې وزیر دفاع نه غوښتی د هغه استعفی لزوماً برطرفي دا خو په داسې هیوادو نو کې چې د جنګ په حال کې وي دا بیا ډیر ساده کار دی. په دې لحاظ دا غلطه ده. او

صحیح هم ده په دې معنی صحیح ده چې پر تني صاحب باندې دا کود تا تحمیل شوه چې جنرال شهنواز تني د ځینې داسې حزبي جاه طلبو عناصرو تر نفوذ لاندې ؤ چې هغوی د ځینې سیاسي تغییراتو په وجه چې خپل مقامونه یې د لاسه ورکړي وو په تني یې فشار اچاوۍ او همدغسې هغو پر ځینو قوماندانانو چې په سیاست کې د دوی تر نفوذ لاندې وو په هغو یې فشار اچوۍ چې باید په نجیب باندې دوی سترګې سرې کړي او نجیب مجبور کړي دې ته چې دوی هغو پخوانیو مقاماتو ته راولي او که یې نه راولي نو باید دی د نظامي قوتونو د اعمال په وسیله باندې له قدرت نه وغورځول شي.

خیال محمد کتوازی وایي چې پوځي جنرالان د کود تا په خطر پوه او ورته یې د منځګړتوب بلنه ورکړې وه:

د تني ملګرو چې په رهبرۍ کې ورسره وو دوی وویل چې موږ ځینې د رهبرۍ ملګرو ته مخ کې وویل چې تاسو د دې مخه ونیسئ سوله وکړئ په مینځ کې، تا ته هم وایو ته په مینځ کې کښینه مصالحه وکړه سره جوړ مو کړه. بیا ما ورته وویل په دواړو سترګو البته په دې کې آصف شور او ختیګر او ځینی کسان چې په رهبرۍ کې وو هغوی راغلل زما کور ته بیا ما وویل ښه دی بیا دوی په کور کې راته ناست وو ما ته یې وویل چې ته

دنجیب سره که امکان د دې وی چې یو تماس ورسره ونیسې موږ به ورسره ووینو تول. ما بیا تیلفون وکړ کوشش مې وکړ له نجیب سره می ارتباط پیدا کړ. بیا هغه وویل چې په دې خبره کې خو زه راضی یم او زه خو سوله غواړم. سمه ده ما له هغه سره بیا ولیدل او هغه را ته وویل چې دوی حاضر دی سولی ته زه خو سل واری حاضر یم سره کښېنو خبرې به سره وکړو که زه ملامت وم دا دی ته په مینځ کې کښېنه ما ته وو ایه که دوی ملامت وو دوی هم البته ما ته ویلي وو چې ته په مینځ کې کښېنه د منځګړي په حیث باندې بیا هغه وویل چې صحیح دهٔ سره له دې چې ته د دوی لخوا یې بیا هم زه حاضر یم. ښه زه بیر ته راغلم دوی ته مې وویل دوی و منل ټولو. خبره په دې کې راغله چې بیا سبا په نهو بجو باندې دوی سره کښېنی خبرې ورسره وکړي دغه کسان چې د تنی په شاوخوا کې دا شپږ اووه نفره دوی را تلل د نجیب سره یې سبا پر نهو بجو باندې کتل او سوله یې سره کوله پر نهو بجو ما تیلفون وکړ دوی ټول راغلي وو وزارت دفاع ته. ټولو هغه تشریفاتي دریشی کړې وې چې باید نجیب سره ووینې. د رئیس دفتر په اطاق کې ټول را جمع شوي وو بیا یې وویل چې موږ حاضر یو پر نهو بجو راځو. پر نهو بجو نجیب هم ورته وقت تعیین کړی ؤ. نور پروګرامونه یې لغوه کړي وو بیا تقریباً نهو بجو ته څو دقیقې پاتې وې چې ما ته یې بیر ته تیلفون

وکړ دا جعفر سرتېر هغه راته تيلفون وکړ چې زمونږ کار خراب شو مونږ نشو درتلای، دوې دقيقې او که درې دقيقې پاتې وې نهـۀ بجو ته، ما وويل ولې دوی وويل: چې مونږ دوزير صاحب دفاع په دفتر کې ټول سره جمع شوي يو او وزير صاحب دفاع اجازه نه را کوي البته دغه ليدنه دوی د تنې په غياب کې کوله د نجيب سره او ويې ويل چې مونږ په غياب کې دا کار کاوه او دا دی وزير صاحب دفاع خبر شوی دی مونږ يې خپل دفتر ته راوغوښتلو دغه دي دی حاضر دی او دی راته وايي چې زه اجازه نه درکوم چې د نجيب سره ووينئ ځکه چې زه نه غواړم چې ورسره جوړ شم او مونږ غواړو چې بايد هغه له منځه ليرې کړو. بيا ما بيرته نجيب ته تيلفون وکړ هغه کيسه مې په هغه شان ورته وکړه بيا نجيب وويل چې دا دی بيا ونه وايې چې ته ملامت يې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤٣

د ملگرو ملتونو د سولې د پروسې ناکامي او د ډاکټر نجیب الله سقوط

که څه هم د ډاکټر نجیب الله حکومت وکولای شول چې د تنې کود تا نا کامه کړي. ولی د افغانستان په شرقي ښارونو کې د سخت فشار سره مخامخ ؤ خو سلیمان لایق دا خبره نه مني او وایي چې مجاهدینو په خپل زور ونشو کړای چې د هغوی حکومت را وغورځوی:

زه باور لرم چې مجاهدین به له مانه په دې خبره نه خپه کیږي که زه ووایم چې دوی په زور باندې امکانات نه لرل چې د افغانستان جمهوري نسکوره کړي، البته زموږ په گوند او دولت کې د ننه جدي اختلافات چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما تاسو ته وویل چې هغه هم د ځینې خارجي د سایسو او لسون په اساس رامینځ ته شول وضع داسې شوه چې د قوت توازن نور د افغانستان د جمهوري دولت د ساتلو په گټه نه و. یعنی ز مور خپل قوتونه لکه مثلاً د شمال قوتونه هغو زیاتي د مرکز اطاعت خوشي کړ، هغوی د جمعیت له سازمانه سره، هغوی د وحدت د سازمانه سره، هغوی د احمد شاه مسعود سره په پنجشیر کې ائتلاف وکړ دوستم صاحب او د غسی سید منصور آقا، د غسې مومن په حیرتانو کې، د غسې مثلاً جنرال هلال د مزار شریف په هوایي میدان کې را پاڅیدل لهذا دا ډیره مشکله وه چې هلته په شمال کې له خپلو قوتونو سره اخته شي او دلته له ټولو مجاهدینو سره چې د کابل په جنوب کې، شرق کې او په غرب کې را ټول شوي وو له دوی سره هم اخته شي.

رحیم الله یوسفزی وایي چې د شوروي ستونزې او د افغانستان د حکومت اقتصادي مشکلات هم بې څه نه وو.

په شوروي کې یو بدلون راغی او هلته چې کومی د هغوی مجبوری وې د هغو اقتصادي مجبوریو په وجه باندې له هغو سره دا توان نه ؤچې نور کومکونه وکړي، د افغانستان سره هم د وسلې او هم د پیسو او هم د نورو خوراکي موادو، نو د دې په وجه باندې د افغانستان ټول دارمدار،

ټول تجارت هغه په روس باندې او په شوروي باندې و نو چې هغه کومکونه لږ کم شول یا بندل شول نو د هغه په وجه باندې د افغانستان د حکومت مشکلات زیات شول او زه همدا خبره کوم چې اقتصادي مشکلات چې وو د پیسې د کمی، د تیلو کمی او د خوراکي موادو کمی په وجه باندې د ډاکټر نجیب الله حکومت ډېر کمزوری شو او داسې یو وخت راغی چې د هغوی سره تیل نه وو چې هغوی الوتکې والوزوي نو دا ډېر غټ مشکلات وو.

د ملګرو ملتونو په مشرتوب هڅې روانې وې چې یو انتقالي حکومت جوړ شي او د ډاکټر نجیب الله څخه واک ترلاسه کړي د حزب اسلامی مشر انجنیر ګلبدین حکمتیار وايي چې هغوی په داسې یوه طرحه موافقه کړې وه چې ورکې داسې کسان شامل وي چې وربانديې اختلاف نه وي:

زموږ طرحه داوه چې باید یو موقت حکومت د غیر متنازع فیها شخصیتونو نه چې ټولو تنظیمونو ته د منلو وړ وي او د هغوی پر سابقه باندې اعتراض نه وي، له دغسې شخصیتونو نه جوړ شي، قدرت د نجیب د حکومت څخه د قید و شرط نه پرته په کامل طورديې اداري ته انتقال شي او بیا په شپږو میاشتو کې انتخابات ترسره شي د دی له پاره چې نه مو

غوښتل چې په کابل کې وينه توی شي، کابل وران شي د اقتدار په سر مسلحانه برخورد او کشمکشونه پيل شي. ملل متحد هم دې ته ورته يو ه طرح وړاندې کړه، تنظيمونو په خپلو منځونو کې په دې توافق وکړ، په افرادو بحث وشو، لست ترتيب شو نژدې ؤ چې په دې باندې عملاً کار پيل شي ولې متأسفانه جمعيت د دې مخالفت وکړ هغه چې په کابل کې د ځينو جنرالانو په مرسته يوازې قدرت ته د رسيدلو هڅه کوله پس له دې چې په لست باندې توافق راغلی ؤ د دې پروسې مخالفت يې وکړاو پرې يې نښودل چې داسې يو حکومت جوړ شي او قدرت هغه ته انتقال شي.

د افغانستان جمهور رئيس پوهاند برهان الدين رباني وايي چې دا د مجاهدينو ستراتيژي وه او هر څوک چې ورته تسليم شوي وای د عمومي عفوې له مخې ورته ځای موجود ؤ:

دا زموږ يوه هميشه گي ستراتيژي او پاليسی ده، د دولت هر يو قوماندان، هر گروپ که مليشه وی او که پوځي سړی وي کله چې غواړي چې د مجاهدينو خوا ته تسليم شي موږ هميشه د عفوې عمومی اعلان کړی او دوی ته موږ همېشه بلنه ورکړې له دې کبله په همدې اساس هغه کسان چې غوښتي يې دي چې مجاهدينو ته تسليم شي مجاهدينو قبول کړي دي، له دې کبله موږ د غه دوستم او د کيان او نور هر څوک چې غواړي چې

مجاهدینو ته نژدې شي البته زموږ لخوا هیڅ ممانعت نشته.

مولوي محمد یونس خالص وايي چې یوازنۍ لاره اسلامي حکومت ده او نور څه ورته د منلو نه وو:

موږ دا دومره جهاد چې کړی دی د دې له پاره مو کړی دی چې موږ ته دا معلومه شوې ده چې یعني په افغانستان کی یوائې نه بلکه په ټولو اسلامي ممالکو کې په هغه ځای کې واقعاً ملت ودانیدی شي او قوم ودانیدی شي او هغه حکومت مخ په وړاندې تللی شي چې هغلته د حکومت او د ملت ملاتړ له یو بل سره موجود وي کله چې په کوم ملت کې دوې رهبرۍ موجودې وي هغه مخ په وړاندې تللی نه شي مثلاً په افغانستان کې یو حاکم ظاهر شاه ؤ او بل حاکم علما وو، علما وو به یو څه کول ده به بل څه کول نو خلکو د ده سره ملاتړ نه درلود نو زموږ په نظر باندې باید حکومت اسلامی هغسې حکومت اسلامی وی چې د هغه په سر کې خلک هم پر اسلامی فکر باندې دا جامعه روانه کړي. بیا به ور سره علما متحد وي او هغه به په یوه رهبري باندې روان وي خلک به ورسره متحد وي، بیا د اقتصاد له پاره هم کار کولی شي، مصانع هم جوړولی شي، په هغه ځای کې زراعت هم پیشرفت کوي، په هغه ځای کې سیاسي لاره هم یوه وي، ټول شیونه دا کار کولا شي د دغه له پاره موږ پوهیدلو

چې بين الملل دلته موږ ته که کومه رهبري راولي هغه رهبري به داسې رهبري نه وی چې دهغې سره اسلامي اوبل د دې ملت فکر وي او په اسلامي فکر باندی رهبري وکړی ځکه د هغه سره موږ موافقه ونه لرله او اوس هم خلک د بين الملل چيغی وهي خو موږ باور لرو چې تر څو پورې چې هلته اسلامي حکومت قايم نه شي په منطقه کې امنيت راوستل د محالاتو نه دي.

د افغانستان له پاره د ملگرو ملتونو خاص استازي بنين سوان د سولې پروسه په مخه اخيستې وه او تر ډيرې سلا مشورې وروسته ډاکټر نجيب الله موافقه وکړه چې يو انتقالی حکومت ته واک ور وسپاری:

ما همدا اوس د ملگرو ملتونو د عمومي منشي د خاص استازي آقای بينن سوان سره د خبرو يوه جدي دوره سرته رسولې ده دا خبرې د هغو کوششونو په هکله وې چې په افغانستان کې د حل يوه لاره را مينځ ته شي. ما د ملگروملتونو د عمومي منشي دهغو هلو ځلو چې يوه افغاني تولنه يې پيشنهاد کړې ده د افغانستان د حکومت له خوا د ملاتړ ډاډ ورکړی دی. ما همدا ډول ژمنه کړې چې د ملگروملتونو په پيشنهاد شوې افغاني گرد همآيی کې چې عمومي منشي يې کوربه توب پر غاړه لري د گډون اصرار نه کوم، ما موافقه کړی ده چې د ملگرو ملتونو د سولې د

پروسې په ترڅ کې چې په کابل کې یو انتقالي حکومت جوړ کړي نو موږ به ټول اجرائیوي واک د دې حکومت د جوړېدو سره سم په هم هغه ورځ ورسپارو څنګه چې آقای بطروس غالي ویلي دي انتقالي حکومت باید د پوره واک درلودونکی وي او باید د افغانانو امنیت، مصئونیت او د افغانستان وحدت او ارضي تمامیت وساتي.

د ډاکټر نجیب الله استعفی ء د هغه ستونزې نورې زیاتی کړې، په دې وخت کې د بي بي سي خبریال کرسباور په کابل کې حاضر ؤ او وایي چې د ډاکټر نجیب الله تر رالویدلو یوه شپه وړاندې یې د ګوندی مشرانو سره خبرې کړې وې:

د حکومت تر چپه کیدلو یوه شپه وړاندې د حزب یو لوړ رتبه کس چې د ډاکټر نجیب الله نژدې ملګری ؤ او ور څخه لیرې کیده ماته وویل چې شپږ سوه ازبک ملیشیا او یوه سلسله الوتکې مو د شمال څخه راوستلې دي نجیب د یوې یا دوو الوتکو اجازه ورکړې وه، ولې لس الوتکی را ښکته شوې دا کسان د لوګر له پاره راوستل شوي وو حکومت د حکمتیار د حملې څخه په بیره کې ؤ ولې دا ملیشیا په هوایي ډګر کې پاته شول. ملګري ملتونه د پنځلسو کسانو په انتظار کی وو چې موقتي اداره جوړه کړي زما له معلوماتو سره سم د کابل له خوا څخه نهه کسان ور معرفي

شوی وو او وربانديې موافـقـه شـوي وه ، د مـجـاهـدينو له خـوا څخـه ملګرو ملتونو شپږو نورو کسانو ته ضرورت درلود ، ملګری ملتونه پر پاکستان متکي وو چې پر مجاهدينو فشار راولي چې شپږ کسان ورته معرفي کړي په پای کې د دې نومونو هيڅ درک نه وو ، بنين سوان چې په دې وخت کې د کابل او اسلام آباد ترمنځ په تګ او راتګ لګيا ؤ کابل ته د شپې ناوخته را ورسيد او ويې ويل چې پروسه ناکامه شوه او هڅه يې وکړه چې ډاکټر نجيب الله د کابل څخه وباسي. نجيب الله وارخطا شو ، او د جنرال عظيمي څخه يې چې د کابل د ګارنيزيون قوماندان ؤ ، د شپې نوم تر لاسه کړ او د جمهوري رياست څخه تر هوايي ډګر پورې چې بنين سوان هم ورسره ملګری ؤ تر شپږو پوستو تير شو ولې په هوايي ډګر کې د وروستۍ پوستې له خوا چې ورکې ازبک مليشيا اچول شوي وو راوګرزول شو او ډاکټر نجيب الله بير ته د ملګرو ملتونو دفتر ته راغی او په کابل کې پناهنده شو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښلوني

د نومونو پیژندګلوي

کال شمیرنه

تاریخي سندونه

د امیر امان الله خان لومړنی وینا

پادشاهی فرمان

د افغانستان د جمهوریت اعلام

د بریتانیې او افغانستان ترمنځ د دوستۍ معاهده

قوانین

د افغانستان د لوړ دولت اساسی نظامنامه

د افغانستان د دولت اساسی اصولنامه

د ۱۳۴۳ کال اساسی قانون

د افغانستان د جمهوری دولت اساسی قانون

د افغانستان د جمهوریت اساسی قانون

د متن نوم ښود

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نومونو پېژندګلوي

اعتمادي، توريالی:

دغلام حيدر خان زوی او د سردار عبدالقدوس اعتماد الدوله لمسی دی. په ۱۹۲۳ کال کې په کابل کې زېږېدلی، لومړنی زده کړې يې د استقلال په ليسه او لوړې زده کړې يې د کابل پوهنتون د علومو په پوهنځي کې سر ته رسولې او ماستري يې په فيزيولوجی کې له امريکې څخه تر لاسه کړې ده. نوموړي د علومو د پوهنځي د رئيس او بيا د کابل پوهنتون د رئيس په توګه دندې سر ته رسولې دي. د داؤد خان په مشرۍ د جمهوري نظام په رامنځ ته کيدو سره، څه موده بيکار او وروسته بيا په پاريس کې په يونسکو کې مقرر شو.

اعظم، داکتر غلام فاروق:

داختر محمد زوی په ۱۹٤٥ کال په کندهار کې زېږېدلی دی. ثانوی زده کړې يې د کندهار په ميرويس ليسه کې کړې دي. د کابل پوهنتون د اقتصاد پوهنځی

تر فراغت وروسته يې دامريکا څخه په زراعتي اقتصاد کې دوکتورا اخيستې ده. په وادي هيرمند کې دکرنې دپراختيا مديرؤ او دخلق په حکومت کې زندان ته واچول شو. تر خوشې کيدلو وروسته پاکستان ته مهاجر شو او په ملي محاذ کې مرستيال وټاکل شو. دمجاهدينو په مؤقت حکومت کې دتعليم او تربيې او دنجيب تر سقوط وروسته دمهاجرو وزير شو. اوس په پيښور کې ژوند کوي.

الهام، پوهاند محمدرحيم:

الهام دفضل الدين زوی او په ۱۹۳۲ کال کې دکابل ولايت دچهاردهی په ريشخور کې زيږيدلی دی. دکابل په غازي ليسه او دکابل پوهنتون دژبو او ادبياتو په پوهنځی کې يې لومړنۍ او لوړې زده کړې بشپړې کړې دي. دماسترۍ دوره يې په متحده ايالاتو کې لوستې او په ژبپوهنه کې يې دنوموړې دورې ديپلومه ترلاسه کړه. نوموړی دکابل پوهنتون د استاد او دمترقي ديموکراتانو داوونيزې جريدې مساوات دمسوول مدير په توګه دندې سرته رسولې دي. دپښتو او فارسي ژبو له نامتو ليکوالو او شاعرانو څخه دی. اوس په پيښور کې اوسيږي.

امين، حفيظ الله:

دحبيب الله خان زوی او په ۱۹۲۹ ميلادي کال کې په پغمان کې وزيږيد. ابتدايي زده کړه يې په پغمان کې وکړه او وروسته دکابل دارالمعلمين ته ولاړ. دکابل پوهنتون دساينس دپوهنځي څخه يې په فزيک او رياضي کښې دليسانس درجه ترلاسه کړه او وروسته دعالي تحصيلاتو له پاره امريکا ته ولاړ او په تعليم

وتربیه کی یی ماستری واخیستله. د کابل دارالمعلمین او ابن سینا مدیریتونه یې کړي دي او وروسته په اولسی جرګه کی د پغمان وکیل ؤ. کله چی د خلق ګوند حکومت ونیوی دوزیر خارجه او دصدراعظم مرستیال شو. په ۱۹۷۹ کې یې نور محمد تره کی د قدرت څخه لیرې کړ او په خپله د دولت رئیس شو. څلور میاشتي وروسته کله چې روسان افغانستان ته ولاړل حفیظ الله امین یې وواژه.

امین، رسول:

د محمد امین زوی او په ۱۹۳۸ کال کی د کونړ په وټه پور کی زیږیدلی دی. په ۱۹٤۷ کال یې کورنۍ مزارشریف ته تبعید شوه. دلیسانس او ماسترۍ درجه یې په سیاسي علومو کې د پیښور د اسلامیه کالج څخه واخیستله، د کابل په پوهنتون کی استاد ؤ چې په ۱۹۷۹ کال کې بندي او په ۱۹۸۰ کال تر خوشي کیدلو وروسته پاکستان ته مهاجر شو. په پیښور کی یې د لیکوالو اتحادیه جوړه کړه چې تر اوسه پورې یې د هغې د ریاست دنده پرغاړه ده.

بدخشی، طاهر:

د وکیل ظاهر زوی او په بدخشان کی زیږیدلی دئ. د حبیبې لیسه او د کابل په پوهنتون کی یې د اقتصاد پوهنځی ویلی دی. د خلق د دیموکراتیک ګوند د مؤسسی کنګرې او د مرکزي کمیټې غړی ؤ. د خلق د ګوند تر انشعاب وروسته د کارمل سره یو ځای شو چی وروسته یې د پښتنو ضد ستم ملي ګوند جوړ کړی او د حفیظ الله امین په حکومت کې ووژل شو.

بینوا، عبدالرؤف:

دمولوي عبدالله زوی او په ۱۹۱۳ کال کې په کندهار کی زیږیدلی دئ. دشاه محمودخان په صدارت کی د ویښو زلمیانو غړی ؤ. د پښتو ژبې شاعر او لیکوال ؤ. دکابل راډیو رئیس او دمیوندوال په صدارت کې لږ وخت داطلاعاتو او کلتور وزیر ؤ. دببرک کارمل په وخت کې په لیبیا کې سفیر شو چی وروسته امریکا ته مهاجر او هلته په ۱۹۸٤ کال په حق ورسیدئ.

تره کی، نور محمد:

په ۱۹۱۷ کال کی دغزني ولایت په ناوه کی زیږیدلی دی. ابتدايي زده کړه یې دناوې په اولسوالۍ کی سرته رسولې او په ۱۹۳۲ کال کې دکندهار په پښتون شرکت کې ورته کار پیدا شو. وروسته د پښتون شرکت له خوا بمبیي ته ولیږل شو چی په همدې وخت کی یې دشپې لیسه تر لسم ټولګي پورې ولوستله. په ۱۹۳۷ کال کی افغانستان ته راغی او دعبدالمجید زابلی دقلم مخصوص مدیر وټاکل شو. وروسته په باختر آژانس او کابل راډیو کې مامور شو. دشاه محمودخان په وخت کی د ویښو زلمیانو غړی او دشاه محمودخان دحکومت په آخر وخت کې په واشنګټن کې مطبوعاتی آتشه وټاکل شو. دسردار داؤدخان دصدارت په پیل کې راوغوښتل شو او کار ورنکړل شو. په ۱۹٦٥ کال کې یې دجنوري پر اوله نیټه دخلق دیموکراتیک ګوند تاسیس کړ او په لومړۍ کنګره کې یې عمومي منشي وټاکل شو. د ۱۹۷۸ کال دثور په کودتا کې دافغانستان ددولت رئیس وټاکل شو. په ۱۹۷۹ کال کې دسپتمبر پر شپاړسمه نیټه دقدرت څخه لیرې

کړای شو او د اکتوبر پرنهم تاریخ ووژل شو.

پژواک، عبدالرحمن:

د قاضي عبدالله زوی او په ۱۹۱۹ کال کې د مارچ په اوومه نیټه په غزني کې وزیږید. د ننګرهار د سرخ رود د باغوانیو او سیدونکی ؤ. ثانوی زده کړه یې د کابل په حبیبیې لیسه کې پوره کړې ده. اسلامی قانون او فارسي ادبیات یې په شخصي توګه ویلي دي. د دري او پښتو ژبې ښه شاعر او لیکوال ؤ. په ۱۹۳۹ کال کې د اصلاح مسئوول مدیر مقرر شو چې دوه کاله وروسته د پښتو ټولنې عمومي مدیر وټاکل شو. په ۱۹٤٦ کال کې په لندن کې مطبوعاتی آتشه وټاکل شو چې یو کال وروسته واشنګټن ته تبدیل شو. په ۱۹۵۵ کال کې د بهرنیو چارو په وزارت کې د سیاسي چارو عمومي مدیر مقرر شو. په ۱۹۵۸ کال کې په ملګرو ملتونو کې د افغانستان دایمي نماینده شو چې د عمومې اسمبلۍ ریاست ته هم ورسید. په ۱۹۷۳ کال کې په ډیلي کې د افغانستان سفیر شو. په ۷۸-۱۹۷٦ کلونو کې په لندن کې د افغانستان سفیر ؤ چې په افغانستان کې کودتا وشوه. په ۱۹۸۲ کال کې د کابل څخه ووت او په پاکستان کې مهاجر شو. په ۱۹۹۵ کال کې په پیښور کې په حق ورسیدئ.

پیوند، علی ګل:

په کونړ کې زیږیدلی او ثانوی زده کړه یې په کابل دارالمعلمین کې کړې ده. د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي لیسانس او د خلق د دیموکراتیک ګوند غړی دی. په ۱۹۷۹ کال کې د خلق تر کودتا وروسته د مطبوعاتو د وزارت معین وټاکل شو. د ببرک کارمل په حکومت کې بندي شو او اوس په آلمان کې ژوند

کوي.

جاوید، عبدالاحمد:

دحاجی عـزت زوی دی په ۱۹۲۵ کـال کی په کـابـل کی زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یی په حبیبیې لیسه کی کړې ده او لیسانس یې دکابل پوهنتون دحقوقو او سیاسی علومو څخه اخیستی دی. په فارسي ادبیاتو کې یې دتهران دپوهنتون څخه ماستري او دوکتورا اخیستې ده. په ۱۹۷۲ کال کې دکابل پوهنتون رئیس شو. په ۱۹۸۰ کـال کې دعلومو داکاډمی په دري ډیپارټمنت کې مقرر شو او د آکاډمیسن رتبې ته ورسید. اوس په لندن کې مهاجر دی.

جلیلی، عبدالرشید:

دعبدالجلیل زوی او په ۱۹۳۹ کال په کونړ کی زیږیدلی دی. په افغانستان کی تر زده کړې وروسته یې دامریکا څخه ماستري او دشوروي اتحاد څخه دوکتورا واخیستله. دکابل پوهنتون دکرنې په پوهنځي کې استاد ؤ او دثور تر کودتا وروسته دکابل پوهنتون رئیس وټاکل شو. په ۱۹۷۹ کال کې دښوونې او روزنې وزیر شو چې وروسته بیا دکرنې او اصلاحات اراضي وزیر مقرر شو. حفیظ الله امین ته نژدې ؤ او په ۱۹۸۰ کال کی دببرک کارمل له خوا بندي شو چې د ډاکتر نجیب الله په حکومت کې خوشی شو.

حکمتیار، گلبدین:

دعبدالقادر زوی او په ۱۹۵۰ کال کې دقندز په امام صاحب کې زیږیدلی

دی. لومړنۍ زده کړه يې د امام صاحب په ليسه کې کړې او وروسته په کابل پوهنتون کې په انجنيري پوهنځي کې داخل شو. په دې وخت کې چې په کابل پوهنتون کې سياسي فعاليت خپل اوج ته رسيدلی ؤ د نورو ترڅنګ يې اسلامي فعاليت پيل کړ. د محصلانو په اتحاديه کې هم فعال غړی ؤ او په ۱۹۷۲ کال کې د سياسي فعاليت له کبله بندي شو. د جمهور رئيس محمد داؤد خان په وخت کې د کودتا تور ورباندې ولګول شو او د بندي کيدلو هڅه يې وشوه. په دې وخت کې په پاکستان کې مهاجر شو. د حزب اسلامي مشر او په ۱۹۹۳ کال کې د مجاهدينو په حکومت کې صدراعظم وټاکل شو.

خالص، مولوی محمد يونس:

د مولوي عبدالاکبر زوی او په ۱۹۱۹ کال د خوګيانو په ګندمک کښې زيږيدلی دی. اسلامي علوم يې لوستي او د پښتو ليکوال او شاعر دی. په کابل راډيو کې د اسلامي ښوونو ښوونکی او د ګهيځ د جريدې سره يې فعاله مرسته کوله. په ۱۹۷۳ کال کې يې د جمهور رئيس داؤد خان د حکومت له خوا د بندي کيدلو هڅه وشوه ولې پاکستان ته مهاجر شو. د حزب اسلامي غړی ؤ چې وروسته يې د حزب اسلامي خالص په نوم خپل حزب جوړ کړ.

خټک، اجمل:

په ۱۹۲۵ کال کې د صوبه سرحد په نوښار کې زيږيدلی دی. د پښتونستان د مسئلې مخکښ ملاتړی او د ۱۹۶۰ او ۱۹۷۰ کلونو په لسيزه کې په افغانستان کې مهاجرؤ. د پښتو ژبې لوی شاعر او ليکوال دی او په کابل کې يې

د ببرک کارمل د حکومت پوره ملاتړ کاوه. په ۱۹۹۱ کال کې پاکستان ته راغلی او اوس د عوامي نیشنل ګوند مشر او د پاکستان د سنا غړی دی.

رباني، برهان الدین:

د محمد یوسف زوی او په ۱۹٤۰ کال په فیض آباد کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې د کابل په دارالعلوم کې پوره کړه. د کابل پوهنتون د شرعیاتو د پوهنځی څخه په ۱۹٦۳ کال کې راووت او سمدستي په همدې پوهنځي کې استاد مقرر شو. د مصر الازهر پوهنتون ته د لوړو زده کړو له پاره ولیږل شو او په ۱۹٦٥ کال کې یې ماستیري واخیستله. د مصر څخه تر راګرځیدلو وروسته د کابل پوهنتون په شرعیاتو پوهنځی کې د فلسفې استاد او د ریسرچ د ډیپارټمنټ غړی ؤ. د لومړي سر څخه د اسلامي تحریک غړی او په کابل پوهنتون کی په سیاسی فعالیت بوخت ؤ. په ۱۹۷٤ کال کې په پاکستان کی مهاجر شو. د افغانستان د جمعیت اسلامي مشر او د ۱۹۹۲ کال څخه را وروسته د افغانستان د دولت رئیس دی.

رشاد، پوهاند عبدالشکور:

د عبدالغفار زوی او په ۱۹۲۱ کال کې په کندهار کې زیږیدلی دی. زده کړه یې په شخصی توګه کړې ده په ۱۹۳٥-٤۲ کلونو کې په کندهار کې ښوونکی ؤ. په ۱۹٤۷ کال کې د کندهار د ښاروال مرستیال او د ٥٥-۱۹٤۸ کلونو ترمنځ په هند کې وکیل تجار او په ۱۹٥٦ کال کې د پښتو ټولنې مرستیال و ټاکل شو. په

۶۴-۱۹۶۲ کلونو کې په لیننګراډ کې د پښتو ژبې استاد ؤ. د ۱۹۶۵ کال څخه راوروسته په کابل پوهنتون کی د پښتو ژبی استاد ؤ. دشاه محمود خان په لومړۍ ډیموکراسۍ کی دویښو زلمیانو فعال غړی او په ۱۹۶۶ کال کې د مساوات دجریدې چی دډیموکرات مترقي ګوند نشراتي ارګان ؤ دامتیاز خاوند ؤ. ښه شاعر او لیکوال دی چې ډیر کتابونه یې چاپ شوي دی. او داکاډیمسن علمي رتبی ته رسیدلی دی.

رشتیا، سیدقاسم:

دسید حبیب زوی او په ۱۹۱۳ کال کی زیږیدلی دی. په کابل کې یې داستقلال لیسه او داقتصاد انستیتوت ویلی دی.

په ۳۸-۱۹۳٤ کلونو کی دکابل دمجلې مدیر و اؤ په ۱۹٤۱ کال کې دمطبوعاتو مستقل رئیس شو. په چکوسلواکیا، مصر او جاپان کې دافغانستان سفیر پاته شوی دی. په ۱۹۶۳ کال کې دمطبوعاتو وزیر وټاکل شو. ښه لیکوال او مؤرخ دی چې ډیر تاریخي کتابونه یې لیکلي دي.

روستا مل، محمد احسان تره کی:

دمحمد زمان تره کی زوی او په ۱۹۳۳ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. ثانوی زده کړه یې په استقلال لیسه کی سرته رسولې او په ۱۹۵۷ کال کې یې دکابل پوهنتون دحقوقو او سیاسي علومو دپوهنځي څخه لیسانس واخیست او په همدې رشته کی فرانسې ته ولیږل شو چې په ۱۹۶۵ کال کې یې دفرانسې څخه دوکتورا واخیستله. په کابل پوهنتون کې دحقوقو پوهنځي استاد ؤ او په

۱۹۶۶ کال کې دعدليې وزير وټاکل شو. په ۸۳-۱۹۷۸ کلونو کې په اندونيزيا کې دافغانستان سفير ؤ. اوس په فرانسه کې دخپلې کورنۍ سره يوځای ژوند کوی.

زهما، علي محمد:

دجان محمد زوی او په ۱۹۲۸ کال په کندهار کی زيږيدلی دی. په کندهار کې يې داحمدشاه بابا ليسه ترلسم ټولګي پورې لوستې ده او دحبيبيې ليسې څخه فارغ شوی دی. په ۱۹۵۰ کال کی دکابل پوهنتون د ادبياتو د پوهنځي څخه فارغ شو. دلندن پوهنتون څخه يې دافغانستان په تاريخ کې ماستري اخيستې ده. په کابل پوهنتون کې دادبياتو پوهنځي استاد ؤ. په ۱۹۷۹ کال کی بندی شو او په ۱۹۸۰ کال کې دزندان څخه تر خوشي کيدلو وروسته دعلومو په اکاډمی کی ؤ، اوس په آستريا کې دخپلی کورنۍ سره يوځای اوسي.

شاه محمود خان:

شاه محمودخان دسردار محمديوسف خان کشر زوی او د پخواني پاچا محمدظاهر شاه اکا ؤ. په ۱۸۸۶ کال کې زيږيدلی او دامير حبيب الله خان په زمانه کې يې دډګرمنۍ رتبه ترلاسه کړه. دهيواد دخپلواکۍ دجګړې په جنوبی جبهه کې يې دانګريزانو پرضد په جګړه کې برخه واخيسته. په ۱۹۲۵ کال کې هغه مهال چې اعليحضرت امان الله دهيواد ټولواک ؤ دی په قطغن او بدخشان کې د پوځي ځواکونو مشرؤ. له خپل ورور غازی محمدنادرشاه سره يوځای دسقاو دزوی په مقابل کښې وجنګيد. دنادرشاه دواکمنۍ په دوره کې دی دملي دفاع

وزیر وټاکل شو. په هغه ورځ چې نادرشاه ووژل شو دی هم هلته حاضر ؤ. د محمدظاهر شاه په واکمن کیدو کې د ده لوی لاس و. په ۱۹۴۶-۱۹۵۳ کلونو کې دی دافغانستان صدر اعظم ؤ. دی لومړنی صدر اعظم ؤ چې د دیموکراسۍ پرمخ یې دهیواد دروازې پرانستې او په افغانستان کې یې آزادو مطبوعاتو ته اجازه ورکړه.

شرق، ډاکتر محمد حسن:

په ۱۹۲۵ کال کې په فراه کې زیږیدلی دی. په کابل کې یې په حربي پوهنځي کې زده کړه کړې او د طب د پوهنځي څخه فارغ شوی دی.

په ۱۹۴۸-۵۹ کلونو کې چې په کابل پوهنتون کې د محصلانو د اتحادیې فعالیتونه جاري وو د سردار محمد داود خان ملاتړی ؤ. د سردار محمد داؤد خان د صدارت په وخت کې د صدراعظم د قلم مخصوص مدیر ؤ. کله چې سردار محمد داؤد خان مستعفي شو دی هم بیکاره شو او وروسته د بیمې په شرکت کې ډاکتر شو. د سردار محمد داؤد خان په کودتا کې فعال کس ؤ چې د مرکزي کمیتې غړی او د صدراعظم مرستیال وټاکل شو. په ۱۹۷۷-۷۸ کلونو کی په جاپان کښی سفیر شو. د ببرک کارمل د حکومت په وخت کی په هند کې سفیر ؤ چې وروسته صدراعظم وټاکل شو. اوس په امریکا کی ژوند کوي.

عبدالرحیم زی، ډاکتر احمد:

د عبدالرحیم زوی او د عبدالملک خان عبدالرحیمزی کشر ورور دی. د کابل پوهنتون د حقوقو او سیاسی علومو پوهنځي یې لوستی، بیا د لوړو زده کړو په

خاطر ویانا ته ولیږل شو، هلته یې دوکتورا ترلاسه کړه، دخپل ورور عبدالملک خان عبدالرحیمزی له بندي کیدو وروسته په ویانا کې پاتې شو چې تراوسه هم هلته په اطریش کې ژوند کوي.

عبدالحق، قوماندان:

عبدالحق په ۱۹۵۷ کال د ننگرهار ولایت د سره رود اولسوالۍ د عربانو په کلي کې زیږیدلي دی. دی له خپلې کورنۍ سره په ۱۹۷۵ کال د داؤدخان دحکومت له لاسه پاکستان ته رامهاجر شو او له خپلو ورونو او ملگرو سره یې د داؤد خان دحکومت پرضد فعالیت پیل کړ. په ۱۹۷۷ کال کې په داسې حال کې چې له خپلو ملگرو سره یې دحکومت پرضد دیوې کودتا پر پلان کار کاوه دحکومت له خوا ونیول شو، دی لا په زندان کښې ؤ چې دثور کودتا وشوه. ترکودتا څه موده وروسته له زندان نه خوشې شو چې بیرته یې پاکستان ته هجرت وکړ. ده دمولوی خالص داسلامی حزب په لیکو کښې لومړی په پکتیا او ننگرهار کښې جهاد پیل کړ. دکابل په ښار او شاوخوا کې یې یوه پیاوړې جبهه جوړه کړه او دیوه وتلی قوماندان په توگه و پیژندل شو.

عطایی، عبدالکریم:

دمیرزا شاه محمود زوی او په ۱۹۲۹ کال په کابل کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې په نجات لیسه کې پوره کړه او دانجنیرۍ په شق کې جرمنی ته ولیږل شو. په راډیو افغانستان کې تخنیکی مامور شو او په ۱۹۶۲ کال کی دراډیو افغانستان تخنیکی رئیس وټاکل شو. په ۱۹۷۳ کال کی دکابل راډیو رئیس شو

په ۱۹۷۵ کال کې د مخابراتو وزیر شو او په ۱۹۷۸-۱۹۸۰ کلونو کې بندي شو. اوس په سویس کې ژوند کوي.

عصمتي، معصومه:

په ۱۹۳۰ میلادي کال کې په کابل کې زیږېدلې ده. د ملالۍ د لیسې څخه بکلوریا او د ادبیاتو د فاکولتې څخه یې دلیسانس درجه اخیستې ده. په امریکا کې یې د تعلیم او تربیې زده کړه وکړه. په ۱۹٦٤ کال کې د کندهار د معروف څخه داولسي جرګې وکیله شوه او د ډاکتر نجیب الله په وخت کې د ښوونې او روزنې وزیره وه. اوس په فرانسه کې د خپلې کورنۍ سره یوځای اوسي.

فرهاد، غلام محمد

د سید احمد خان زوی دی، د میدان په ابراهیم خیلو کې زیږېدلی. په ۱۹۲۱ کال کې د حبیبې لیسې د لومړنۍ دورې زده کوونکو په ډله کې د لوړو زده کړو له پاره جرمني ته ولیږل شو. په مونشن کې یې د برېښنا د انجنیرۍ په برخه کې زده کړې وکړې او په ۱۹۲۸ کال کې بیرته هیواد ته راستون شو. د کابل د ښاروال او په دوولسمه دوره کې یې دولتي جرګې غړي په توګه دندې تر سره کړې دي.

فرهاد د افغان ملت د ګوند بنسټ ایښوونکی او د پښتنو د حق خودارادیت پلوی و. د خلقیانو په حکومت کې څه وخت بندي ؤ او بیا په کابل کې وفات شو.

فیض محمد خان «تورن»:

په ۱۹٤۰ کال کې په وزیرستان کې زیږېدلی دی. لومړنۍ او لوړې زده کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې په حربي ښوونځي او حربي پوهنتون کې سرته رسولې دی. په ۱۹۶۳ کال کې ددويم بريدمن په توګه په پوځ کې مقرر شو. په ۱۹۶۹ کال کې شوروی اتحاد ته دکوماندويي زده کړو له پاره واستول شو. په ۱۹۷۳ کال کې يې د سردار محمد داؤد خان په کودتا کې برخه واخيسته او بيا دکورنيو چارو دوزارت وزير شو، وروسته د سرحدونو دچارو وزير او بيا ليرې کړل شو. په ۱۹۸۰ کال کې هغه وخت چې شوروی يرغل پر افغانستان وشو او ببرک کارمل يې له ځان سره راووست نوموړی هم دګوند دمرکزي کميټې او انقلابي شورا غړی شو. په همدغه کال کارمل دی دمجاهدينو دتابع کولو په خاطر پکتيا ته وليږه او هم هلته دمجاهدينو له خوا ووژل شو.

کارمل، ببرک:

ببرک کارمل دجنرال محمد حسين زوی او په ۱۹۲۹ کال کی په کندهار کی زيږيدلی دی. په کابل کی دنجات له ليسې څخه فارغ او دکابل پوهنتون دحقوقو د پوهنځی څخه يې ليسانس اخيستی دی. دشاه محمود خان په وخت کې په لومړۍ ډيموکراسۍ کی فعال کس وڅې وروسته بندی شو. د پوهنی په وزارت او پلان په وزارت کی يې ماموريتونه کړي دي او په ۱۹۶۵ کال کې له کابل څخه اولسی جرګې ته انتخاب شو. دخلق دډيموکراتيک ګوند مؤسس غړی او دګوند په لومړۍ کنګره کی ددی ګوند دوهم منشی وټاکل شو. وروسته دده او نورمحمد تره کی تر منځ اختلاف پيدا شو او دخلق د ډيموکراتيک ګوند دبلې برخې چی ورته پرچم ويل کيده مشر شو. په ۱۹۷۸ کال کی د ثور تر کودتا وروسته دجمهور رئيس نورمحمد تره کی مرستيال شو چی وروسته په چکوسلواکيا کې سفير

وټاکل شو. د ۸۶ - ۱۹۸۰ کلونو ترمنځ د دولت رئيس او د خلق د دیموکراتیک ګوند عمومي منشي ؤ.

کاکړ، محمد حسن:

په ۱۹۳۲ کال کې په لغمان کې زېږېدلی دی. ثانوي زده کړه يې په لغمان کې کړې دی. په ۴۷-۱۹۴۶ کلونو کې لومړی په کندهار کې د احمدشاه بابا په ليسه کې ښوونکی ؤ چې وروسته د غازي لیسې ته د ښوونکي په توګه تبديل شو. وروسته يې د کابل په پوهنتون کې د ادبیاتو پوهنځی ووایه او د لندن د پوهنتون څخه يې مافوق ماستري او دوکتورا واخیستل. د کابل پوهنتون د تاریخ استاد ؤ او په ۱۹۸۳ کال کې د حکومت او شوروي پوځ پر ضد د فعالیت له کبله بندي شو. تر پنځه کاله بند وروسته خوشي شو او اوس په امریکا کې مهاجر دی.

کاکړ، محمد هاشم:

په ۱۸۸۲ کال کې د هند په د هریدون کې زېږېدلی دی. ابتدایي زده کړه يې په دهریدون کې کړې او د حبیبیې لیسې څخه فارغ شو. په ۱۹۰۸ کې یې پوځي زده کړه پای ته ورسوله او په حربي ښوونځي کې قوماندان مقرر شو. بیا په دریم شاهي غونډ کې په ۱۹۲۱ کال قوماندان مقرر شو. په ۱۹۲٤ کال کې د غنډ مشر رتبې ته ورسید او یو کال وروسته د ګوډ ملا د پاڅون د قرارولو له پاره خوست ته ولیږل شو. په ۱۹۲۷ کال کې د پارلمان د رئیس مرستیال وټاکل شو. په ۱۹۲۸ کال کې د پولیسو د ښوونځي قوماندان شو او په همدې کال يې حبیب الله

کلکاني ته ماتي ورکړه. دحبیب الله خان کلکاني په مقابل کې یې د سردار شاه ولیخان او شاه محمود خان سره مرسته وکړه او دوزارت دفاع مرستیال وټاکل شو. په ۱۹۸۳ کال کې پاکستان ته ولاړ او، اوس په امریکا کې مهاجر دی.

کاکړ، محمد یعقوب:

د عبدالشکور خان کاکړ زوی او په کندهار کې زیږیدلی. زده کړه یې په کندهار کې کړې ده او د عالي تحصیلاتو له پاره لندن ته تللی ؤ. په افغانستان بانک کې مامور ؤ چې په لندن کې د افغانستان بانک مدیر وټاکل شو. اوس د بي بي سي په پښتو څانگه کې کار کوي.

کتوازی، خیال محمد:

د عبدالغفار زوی او په ۱۹٤۸ کال کې د پکتیا په ښرنه کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې د رحمان بابا په لیسه کې پوره کړې ده او د کابل پوهنتون څخه یې په ژورنالیزم کې لیسانس اخیستی دی. د خلق دډیموکراتیک گوند غړی ؤ او د ثور تر کودتا وروسته د راډیو تیلویژن دوزارت مرستیال وټاکل شو چې وروسته بیا د اطلاعاتو او کلتور وزیر شو. په ۱۹۸۰ کال کې بندي شو. وروسته د بنده خوشي شو او په لیبا کې سفیر وټاکل شو. اوس په هالنډ کې مهاجر دی.

کتوازی، عبدالحکیم:

د حاجي پهلوان زوی او پوځی زده کړه یې په هند او ترکیه کې کړې ده. په قوای مرکز کې پوځی افسر ؤ او په ۱۹٦٥ کال کې د کورنیو چارو په وزارت کې

دژاندارمو او پولیسو عمومي قومندان وټاکل شو. په ۱۹۷۳ کال کې بندي شو. په ۱۹۹۵ کال کې په پېښور کې ووژل شو.

کرزی، عبدالاحد:

دخیر محمد کرزي زوی او په ۱۹۲۵ کال کې د کندهار په کرز کې زېږېدلی دی. تر خپل پلار وروسته د پوپلزو دقوم مشر شو. په کندهار کې اولسوال ؤ او څه وخت په کندهار کې د اطاق تجارت رئیس وټاکل شو. دوې دورې د کندهار څخه اولسی جرګې ته وکیل شوی دی. او په وروستۍ دوره کې د اولسي جرګې د رئیس مرستیال ؤ. د ثور تر کودتا وروسته بندی شو او د بند څخه تر خوشي کېدلو وروسته په پاکستان کې مهاجر شو.

کشتمند، سلطان علی:

دحاجی نجف زوی او په ۱۹۳۵ کال کې زېږېدلی دی. په کابل پوهنتون کې یې د اقتصاد پوهنځی ویلی دی. د خلق دډیموکراتیک ګوند د مؤسسی کنګرې غړی او په مرکزي کمیټه کی پاتې شوی دی. د کانو او صنایعو په وزارت کی داقتصادي څانګې مدیر ؤ. د ثور ترکودتا وروسته د پلان وزیر شو. وروسته دکودتا په تور بندی شو او په ۱۹۸۰ کال کې چې د حفیظ الله امین حکومت روسانو راوغورځاوه صدراعظم شو. وروسته د صدراعظمی څخه لیرې شو. اوس په برطانیه کې مهاجر دی.

ګلاب زوی، سیدمحمد:

د ګلاب شاه زوی او په ۱۹٤٥ کال کې د پکتیا په ولایت کې زیږیدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې په خپل ولایت او نادرشاه کوټ کې سرته رسولې دي. د هوايي ځواکونو د کورسونو له پای ته رسولو وروسته په ۱۹٦٦ کال کې په مزارشریف کې پوځي افسر شو. په ۱۹۷۳ کال کې یې د سردار محمد داؤد په کودتا کې برخه واخیسته. بیا د خلق دیموکراتیک ګوند غړی شو. د ثور تر کودتا وروسته یې د نورمحمد تره کي د یاور او د مخابراتو دوزیر په توګه دندې سرته رسولې. د حفیظ الله امین له خوا لیرې کړل شو. د شوروي ځواکونو تر یرغل وروسته د ببرک کارمل دواکمنۍ او حکومت په دوره کې د کورنیو چارو وزارت ورکړ شو. د ډاکتر نجیب الله په دوره کې له نوموړي وزارت څخه لیرې او په مسکو کې د سفیر په توګه مقرر شو.

ګهیځ، منهاج الدین:

د قاضي برهان الدین زوی دی. په ۱۹۲۲ کال په کوهدامن کې زیږیدلی دی. کورنۍ یې له خوګیانیو څخه د کندوز ولایت د خان آباد ولسوالۍ ته لیږدیدلې او هلته اوسیږي. د کابل له دارالمعلمین څخه فارغ شوی دی او د کابل په غازي لیسه کې یې د ښوونکي په توګه دنده ترسره کړې ده. نوموړی په کابل کې د اخوان المسلمین له پلویانو نه ؤ. د ګهیځ داوونیزې مسوول مدیر او د کمونستانو پرضد یې فعالیت کاوه. په ۱۹۷۱ کال کې په کابل کې ووژل شو.

ګيلاني، پير سيد احمد:

د سيدحسن ګيلاني زوی او د بغداد د شيخ عبدالقادر ګيلاني له اولادې څخه دی. په ۱۹۳۲ کال په کابل کې زيږيدلی، لومړنی زده کړې يې د کابل په ابوحنيفه مدرسې کې او لوړې زده کړې يې د کابل پوهنتون د شرعياتو په پوهنځي کې بشپړې کړې دي. نوموړي ته په افغانستان کې د قادر يې طريقې مشري له خپل مشر ورور سيدعلي شيرآغا جان څخه وريا تې شوې ده. نوموړی د افغانستان د مشرانو جرګې غړی ؤ. د ثور د کودتا له کيدو سره سم له افغانستان څخه ووت او پاکستان ته لاړ. هلته يې د ملي محاذ ګوند جوړ کړ چې تراوسه هم د نوموړي ګوند مشر دی.

لايق، سليمان:

د مولوی عبدالغنی زوی او په ۱۹۳۰ کال کی په پکتيا کی زيږيدلی دی. ثانوي زده کړه يې د پغمان په ابوحنيفه ليسه کې کړې ده. په کابل پوهنتون کې د شرعياتو پوهنځی ته داخل شو چې وروسته وايستل شو. بيا د ادبياتو پوهنځي ته داخل شو او په ۱۹۵۷ کال کې فارغ شو. په کابل راډيو او د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې يې ماموريتونه کړي دي. د خلق د ديموکراتيک ګوند د مؤسسي کنګرې غړی او د مرکزي کميټې او سياسي بيرو غړی پاتې شوی دی. د خلق او پرچم د جريدو مسؤل مديرؤ. د ثور تر کودتا وروسته د اطلاعاتو او کلتور وزير شو. په ۱۹۷۹ کال کې وروسته بندي شو. په ۱۹۸۰ کال چې ببرک کارمل واک ته ورسيد د علومو د اکاډمی مشر او د سرحداتو وزير وټاکل شو. د پښتو او دری ژبو ښه شاعر دی او ډير کتابونه يې چاپ شوي دي. اوس په المان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ژوند کوي.

مبارز، عبدالحميد:

په ۱۹۲۷ کـال کې په کـابل کې زيږيدلی دی. لوړه زده کړه يې تر مـاسترۍ پورې کړې او د کـابل پوهنتون څخه يې په حقوقو کنبې ليسـانس اخيستی دی. په لومړۍ ډيموکراسۍ کې د محصلانو داتحاد يې فعال غړی و. د ماموريت ډير وخت يې د اطلاعـاتو او کلتور په وزارت کې تير شوی دی. د باختر آژانس رئيس وچې وروسته د پروان والي مقرر شو. په ۱۹۸۵ کـال کې د ښوونې او روزنې د وزارت مرستيال ؤ خو د گوند غړی نه ؤ.

مجددي، صبغت الله:

د محمد معصوم مجددي زوی او په ۱۹۲۵ کال کې په کابل کې زيږيدلی دی. د حبيبيې ليسې فارغ التحصيل او لوړه زده کړه يې په شرعي علومو کې د مصر په الازهر پوهنتون کې کړې ده. په حبيبيه، استقلال او نجات ليسو کې د شرعي علومو استـاد ؤ. په ۱۹۵۹ کـال کې کله چې د شوروي صدراعظم نيکتيـا خروسچوف کـابل ته راغی د هغه د ترور په تور پنځه کاله بندي شو. امريکا او يورپ ته يې سفر وکړ او په ۷۸-۱۹۷٤ کلونو کې په کوپنهاگن کې د اسلامي مرکز مشر ؤ. د ملي نجات د جبهې مشر او په پاکستان کې د افغانستان د مؤقت حکومت مشر ؤ. په ۱۹۹۳ کال کې چې مجاهدينو د افغانستان حکومت ونيو د افغانستان د اسلامي دولت لومړنی رئيس ؤ.

مجروح، سید شمس الدین:

د سید حضرت شاه زوی او په ۱۹۰٤ کال کې په کونړ کې زیږیدلی دی. په ۱۹۳٤-۳۸ کلونو کې د مشرانو جرګې غړی. په ۱۹۳۸-٤۹ کال په افغانستان بانک کې د حکومت نماینده، په ۱۹٤۹-٦۳ کال کې د قبایلو لوی رئیس او په ۱۹٦۳-٦۵ کلونو کې د عدلیې وزیر. په ۱۹٦۵ کال کې د صدراعظم مرستیال شو. په ۱۹٦٦ کال کې په مصر کې د افغانستان سفیر شو. په ۱۹٦۹ کال کې د کونړ څخه سناتور وټاکل شو. کله چې روسان افغانستان ته راغلل پاکستان ته مهاجر شو او د مجاهدینو سره ملګری شو. اوس په امریکا کې مهاجر دی.

محمد اصغر، پوهاند:

د محمد افضل برکی زوی او په ۱۹۱٤ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. په کابل کې د حبیبیې لیسې څخه تر فراغت وروسته امریکا ته ولاړ او تر دوکتورا پورې یې تولې شهادتنامې په امریکا کې اخیستې دي. په ۱۹٤٦ کال کې په کابل دارالمعلمین کې ښوونکی مقرر شو او وروسته د کندهار د پوهنې مدیر شو. وروسته پوهنتون ته ولاړ او د حقوقو د پوهنځی رئیس وټاکل شو. په ۱۹۵٤-۱۹٦۰ کلونو کې د کابل پوهنتون رئیس ؤ بیا د کابل ښاروال او وروسته د عدلیې وزیر وټاکل شو. د داکتر نجیب الله د حکومت په وخت کې د ملي ژغورنې د ډلې مشر ؤ چې مرحوم کتوازي ورسره د نژدې همکاری کوله.

محمد انورخان، داکتر:

د پیښور په نوتیه کې په ۱۹۳۲ کال کې زیږیدلی دئ، عالي تحصیلات یې

د پېښور په پوهنتون کې سرته رسولې او دوکتورا يې په کاناډا کې اخيستې ده. په پېښور پوهنتون کې د تاريخ استاد و او وروسته د دې پوهنتون رئيس وټاکل شو، يو کتاب او تقريباً عملي مقالي يې ليکلې دي.

محمد داؤد خان، سردار:

د سردار محمد عزيز خان زوی او په ۱۹۰۹ کال کې زيږيدلی دی. ثانوي زده کړه يې په اماني ليسه کې پوره کړې ده او د نورو تحصيلاتو له پاره فرانسې ته وليږل شو. په ۱۹۳۰ کال کې کابل ته راستون شو او تر يو کال پوځي زده کړې وروسته په مشرقي کې فرقه مشر شو. په ۱۹۳۴ کال کې د مشرقي ولايت رئيس تنظيمه شو چې ملکي او پوځي چارې يې دواړې پرغاړه وې. په ۱۹۳۵ کال کې په کندهار کې چې فراه او هلمند هم د کندهار برخه وه رئيس تنظيمه شو. په ۱۹۳۹-۴۷ کلونو کې د قوای مرکز قومندان ؤ چې وروسته د ملي دفاع د وزارت وزير شو. په ۱۹۴۹ او ۱۹۵۰ کلونو کې د کورنيو چارو وزير ؤ او په ۱۹۵۳-۱۹۶۳ کلونو کې د افغانستان صدر اعظم ؤ. د پښتونستان د مسئلې ملاتړی او د ښځو د نهضت بانی ؤ. په ۱۹۶۳ کال کې مستعفی شو او وايي چې د ۱۹۶۳ کال د اساسي قانون د څلوريشتمې مادې سره يې موافقه نه لرله. په ۱۹۷۳ کال کې يې په يوه سپينه کودتا کې شاهي نظام پای ته ورساوه او د جمهوريت اعلان يې وکړ. په ۱۹۷۸ کال کې د اپريل پر اووه ويشتمه نيټه د خلقيانو په کودتا کې ووژل شو.

محمد ظاهر شاه:

د محمد نادرشاه زوی او په ۱۹۱٤ کال کې د اکتوبر په پنځلسمه نیټه زیږیدلی دی. په کابل کې یې د حبیبیې او استقلال په لیسو کې زده کړه کړې او په ۱۹۲٤ کال کی د خپل پلار سره یوځای فرانسی ته ولاړ، په فرانسه کی تر تحصیل وروسته په ۱۹۳۰ کال کې افغانستان ته راستون شو او یو کال یې په کابل کې پوځي زده کړه وکړه. په ۱۹۳۲ کال کی د دفاعی چارو دوزارت مرستیال وټاکل شو او یو کال وروسته د نورو کارونو تر څنګ د ښوونې او روزنې دوزارت چارې هم ورکړل شوې. د پلار تر مرګ څو ساعته وروسته په ۱۹۳۳ کال کې د نومبر پر اتمه نیټه د افغانستان پاچا شو او د المتوکل علی الله محمد ظاهر شاه لقب یې غوره کی. کله چې په ۱۹۷۳ کال کی د ایطالیې په سفر تللی ؤ د سردار محمد داؤد خان له خوا په یوه کودتاه کی د قدرت څخه لیرې شو.

محمد فاضل خان، پوهاند:

په ۱۹۲۲ کال کی د پروان په ده قاضی کی زیږیدلی دی. د جنرال محمد صدیق خان زوی چې پلار یې د حبیب الله خان کلکاني د دفاعي چارو وزیر ؤ. لیسانس یې په کابل پوهنتون کی د ادبیاتو له پوهنځی څخه ترلاسه کړی او ماستری یې په امریکا کې اخیستې ده. د بدخشان په ولایت کې د پوهنې عمومی مدیر ؤ چې وروسته په کابل پوهنتون کې د ښوونې او روزنی د موسسې رئیس شو. په ۱۹۷۰ کال کې د ښوونې او روزنې په وزارت کې دوهم مرستیال او د کابل پوهنتون استاد ؤ.

محمدي، مولوي محمد نبي:

دحاجي عبدالوهاب زوی او په ۱۹۲۱ کال کی په لوګر کی زیږیدلی دی. په لوګر، میمنه او جوزجان کې په دیني مدرسو کې په تدریس لګیا ؤ. په ۱۹۶۳ کال کی دلوګر څخه اولسی جرګې ته وکیل وټاکل شو. دوکالت تر دورې وروسته یې دهلمند په ولایت کې مدرسه جوړه کړه او ددیني علومو په تدریس بوخت شو. دجمهور رئیس محمد داؤد خان په وخت کې په پاکستان کې مهاجر شو. دحرکت انقلاب اسلامي مشر او دمجاهدینو په مؤقت حکومت کې ددفاعي چارو وزیر وټاکل شو.

معروفي، محمد يحيى:

په کندهار کی زیږیدلی دی او ثانوي زده کړه یې په کندهار کې کړې ده. دلیسانس درجه یې دکابل پوهنتون دحقوقو دپوهنځي څخه واخیستله او وروسته دبهرنیو چارو په وزارت کې مامور وټاکل شو. د ۱۹۷۸ کال څخه را وروسته په ژنیوا کې ژوند کوي او دملګرو ملتونو مامور دی.

میثاق، عبدالکریم:

دصفر علي زوی او په ۱۹۳۷ کال کې دغزني په جغتو کې زیږیدلی دی. دکرنې په وزارت کې مامور او وروسته دکورنیو چارو دوزارت داحصائیی په ریاست کی مامور شو خو لږ وخت وروسته دکار څخه لیری شو. نور ماموریتونه یې هم کړي دي. دخلق دډیموکراتیک ګوند دموسسې کنګرې غړی او دمرکزي کمیټې او سیاسي بیرو غړی پاتې شوی دی. دثور تر کودتا وروسته دمالیې وزیر

وټاکل شو او په ۱۹۸۰ کال کې د ببرک کارمل په حکومت کښې بندي شو چې وروسته خوشې شو او د کابل ښاروال وټاکل شو د ناروغۍ په پلمه يورپ ته ولاړ او اوس په لندن کې مهاجر دی.

نجيب الله، ډاکتر:

داختر محمد زوی او په ۱۹٤۷ کال کې په کابل کې زيږيدلی دی. په ۱۹٦٤ کال کې د حبيبيې ليسې څخه فارغ شو او د کابل پوهنتون د طب په پوهنځی کې شامل شو. يو کال وروسته د پرچم غړی شو او په ۱۹٦۹ کال کې د سياسي فعاليت له کبله بندي شو. په ۱۹۷۵ کال کې د پوهنتون څخه فارغ شو. د ۱۹۷۷ کال را وروسته د مرکزی کميټې غړی ؤ او د خلقيانو تر کودتا وروسته په تهران کې سفير وټاکل شو. په ۱۹۸۰ کال کې د خاد رئيس ؤ. په ۱۹۸۱ کال کې د خلق د ديموکراتيک گوند د سياسي بيرو غړی شو. په ۱۹۸٦ کال کی د ببرک کارمل پر ځای د دولت رئيس وټاکل شو. په ۱۹۹۳ کال کړي يې د ملګرو ملتونو په غوښتنه استعفی ورکړه چې قدرت مجاهدينو ته نقل کی. د کابل څخه د وتلو په وخت کی ونيول شو او اوس په کابل کی د ملګرو ملتونو په دفتر کې بند پاتي ؤ او هغه وخت مړ کړی شو چې طالبانو کابل ونيو.

نګارګر، محمد اسحق:

په ۱۹٤۰ کال کې په بلخ کی زيږيدلی او ثانوی زده کړې يې په مزار شريف کی کړې دی. د کابل پوهنتون د ادبياتو د پوهنځي څخه يې په فارسي ادبياتو کې ليسانس اخيستی دی. تر فراغت وروسته په ادبياتو پوهنځي کې استاد مقرر

شو. کله چې استاد ؤ دژوند طریقه یې ډیره ساده او دوطن په درد دردمن ؤ. په ۱۹۶۸ کال کې بندی شو چې پنځه کاله په زندان کې پاتې شو. په ۱۹۸۰ کال کې دببرک کارمل دحکومت په وخت کې یوځل بیا بندي شو او تر خوشې کیدلو وروسته پاکستان ته واوښت. اوس په برطانیه کې ژوند کوي.

ننګ، فاتح الملک یوسفزی:

دافتنوش خان زوی او په ۱۹۳۲ کال کې زیږیدلی دی. ثانوی زده کړې یې سرته رسولی او په افغانستان کې یې ډیر مطبوعاتي خدمتونه کړي دي. دډرامې لیکلو په ډګر کې دلوی نوم خاونددی. دسرحداتو او دمطبوعاتو په وزارتونو کې یې لوی ماموریتونه په لاس کې وو. دشاهي دورې داولسي جرګې په وروستۍ دوره کې ددشت ارچي وکیل و.

وردک، عبدالقیوم:

دمحمد ابراهیم زوی او په ۱۹۲۳ کال کې په وردګو کې زیږیدلی دی. په ریاضي او فزیک کې یې دامریکا څخه لیسانس او د ماسترۍ شهادتنامې اخیستې دي. په ۱۹۵۵ کال کې افغانستان ته راستون شو او دکابل په حربي پوهنتون کې دفزیک استاد مقرر شو. په ۱۹۶۰ کال کې دکابل پوهنتون دساینس په پوهنځي کې استاد شو چې وروسته بیا دساینس فاکولتې رئیس ؤ. په ۱۹۷۵-۱۹۷۳ کلونو کې دجمهور رئیس محمد داؤدخان په حکومت کې دمعدن او صنایع وزیر ؤ چې وروسته دښوونې او روزنې او قبایلي چارو وزیر مقرر شو. اوس له خپلې کورنۍ سره په فرانسه کې ژوند کوي.

وفادار، پاچا ګل:

په ۱۹۴۳ کال کې د پکتیا په ځدرانو کې زېږېدلی دی. په ۱۹۵۵ کال کې په حربي ښوونځي کې داخل شو او په ۱۹۶۳ کال کې فارغ شو. د شوروي اتحاد څخه یې په ۱۹۶۹ کال کې د انجنیرۍ لیسانس ترلاسه کړ. د دفاعي چارو په وزارت کې په هوايي قواوو کې افسر مقرر شو او په ۱۹۷۳ کال کې یې د داؤد خان په کودتا کې برخه واخیسته او د سرحدونو وزیر وټاکل شو. په بلغاریه، لیبیا او هند کې سفیر پاتې شوی دی. د ډاکتر نجیب الله په حکومت کې یو ځل بیا وزیر شو او س په المان کې مهاجر دی.

ولس مل، محمد حسن:

د محمد قاسم زوی او په ۱۹۴۰ کال کې د ننګرهار په کامه کې زېږېدلی دی. په کابل کې یې ثانوي زده کړه د کرنې په لیسه کې کړې ده. په ۱۹۶۲ کال کې د ادبیاتو له پوهنځي څخه فارغ او سمدستي په کابل راډیو کې مقرر شو. وروسته د کورنیو چارو وزارت ته تبدیل شو او د افغانستان په مختلفو سیمو کې اولسوال پاتې شوی دی. په ۱۹۶۷ کال کې یې استعفی وکړه. په ۱۹۷۲-۱۹۶۹ کلونو کې د افغان جریدې د امتیاز خاوند او مسئوول مدیر ؤ. په ۱۹۷۸ کال کې بندي شو او په ۱۹۸۰ کال کې په پاکستان کې مهاجر شو. او س په ناروې کې ژوند کوي او د مجاهد ولس د جریدې د امتیاز خاوند او مسؤول مدیر دی.

هاتف، عبدالرحيم:

په ۱۹۲٦ کال په کندهار کې زيږيدلی دی. ثانوي زده کړه يې د کندهار داحمدشاه بابا په ليسه او د کابل په حبيبيه ليسه کې کړې ده. په کابل پوهنتون کې يې د ادبياتو پوهنځی ويلی دی. په کندهار کې د ميرويس نيکه دليسې معاون ؤ چې تر هغه وخته پورې په کندهاريانو کې د معاون صاحب په نوم ياديږي. وروسته يې استعفی ورکړه او په سوداګرۍ بوخت شو. په ۱۳٤۲ کال کې د کندهار د ښار څخه د اولسي جرګې وکيل وټاکل شو. په ۱۹۸۵ کال کې دلويې جرګې رئيس وټاکل شو چې وروسته د جمهور رئيس لومړی مرستيال شو. اوس په هند کې په مهاجرت کې ژوند کوي.

ملا يار محمد اخوند:

د کندهار د دامان په اولسوالۍ کې زيږيدلی دی. ديني زده کړه يې په خپل کلي کې کړې ده. کله چې د ثور کودتا وشوه او روسان افغانستان ته ننوتل نو په کندهار کې له حکومت او روسانو سره سخت وجنګيده. د ستينګر توغنديو په استعمال کې يې پوره مهارت درلود او وايي څلير ويشت الوتکې يې راغورځولې دي. اوس د طالبانو د رهبري شورا غړی او د هرات والي دی.

مالکم هسلټ

په ۱۹٤٥ کال کې په ايرلنډ کې زيږيدلی دی ، ثانوي زده کړې يې په شمالي ايرلنډ او لوړې زده کړې يې د کيمريج په پوهنتون کې پوره کړې دي. د ۱۹۷۱ څخه راوروسته د بي بي سي د نړيوالو خپرونو په څانګه کي ليکوال او اډيتر دی.

يوسفزى، رحيم الله:

د حاجي آدم خان خان زوى او په ١٩٥٤ كال كى د صوبه سرحد په مردان ضلع په شموزو كلي زيږيدلى دى. ثانوي زده كړه يې په خپل كلي او پېښور او جهلم كې كړې او ليسانس او ماسترى يې د كراچۍ له پوهنتون څخه ترلاسه كړې ده. د تعليم سره سره يې په ورځپاڼو كې هم كار كاوه. له ١٩٨٣ څخه تر ١٩٨٥ كال پورې په اسلام آباد كې د سيمه ايزو مطالعاتو په مركز كې د ريسرچ او مطالعاتو آمر ؤ. اوس په پېښور كې د نيوز ورځپاڼې د بيرو مشر او د بي بي سي خبريال دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال ښود

۱۸۹۳ د ډیورنډ معاهده د امیر عبدالرحمن خان او برتانیې تر منځ لاس لیک شوه.

۱۹۰۱ کې امیر حبیب الله پاچا شو.

۱۹۰٤ کې برتانوي هیئت د ډین په مشرتوب کابل ته راغی.

۱۹۱٦ کې د المان هیئت کابل ته ورسیدی چې امیر حبیب الله خان تشویق کړي چې د برتانیې پر ضد په لومړۍ نړیواله جګړه کې برخه واخلي.

۱۹۱۹

۲۰ فبروري: سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان په لغمان کې شهید شو.

۲۵ فبروري سردار امان الله خان په کابل کې د پاچهۍ اعلان وکړ.

۳ می: دافغان او انګلیس دریم جنګ پیل شو.

۲۱ می: جنرال محمد نادرخان دافغان او هند د سرحد نه تیر شو او پر تل یې یرغل وکړ.

۳۰جون : اوربند اعلان شو .

اګست : دراولپنډۍ دسولې په کنفرانس کې پریکړه لیک لاسلیک شوه .

سپتامبر : دشوروی نماینده کابل ته راغی .

۱۹۲۰

۱۷ اپریل: دمیسوری کنفرانس پیل شو . محمود طرزی دافغانستان له خوا نماینده او هنری ډابز دبرتانیې دنماینده په حیث ګډون پکې وکړ .

۱۸اپریل: میسوری کنفرانس پای ته ورسید .

۱۹۲۱

۲۰جنوری: دکابل کنفرانس دافغانستان او برتانیا ترمنځ پیل شو .

۲۸ فبروری: دافغانستان او روس ترمنځ ددوستۍ تړون لاسلیک شو .

۳ جون: دافغانستان او ایتالیا تر منځ ددوستۍ تړون لاسلیک شو .

۲۲ جون: دافغانستان او ایران ترمنځ ددوستۍ تړون لاسلیک شو .

۲دسامبر: دکابل کنفرانس پای ته ورسید ، برتانیا دافغانستان داخلي او خارجي آزادي په رسمیت وپیژندله او ددواړو مملکتونو ترمنځ سیاسي اړیکې پیل شوې.

۱۹۲۲

۲۸اپریل: دافغانستان او فرانسې ترمنځ سیاسي او تجارتي پریکړه لیک لاسلیک شو .

۱۹۲۳

۱۰اپریل: اساسي قانون په عمل کې پلی شو .

۵جون: له برتانیا سره تجارتي پریکړه لیک لاسلیک شو .

١٩٢٤

جنوری د ښځو او کوچنیانو لومړنی روغتون پرانستل شو.

د می په میاشت کې په خوست کې د ګوډ ملا (ملا عبدالله) اړدوړ.

١٩٢٥

جنوری: د خوست شورش پای ته ورسید.

١٩٢٦

٣ می له المان سره د دوستۍ تړون لاسلیک شو.

٣١ د اګست: له شوروی سره د بیطرفۍ او نه تیری تړون لاسلیک شو.

١٩٢٧

دسامبر: اعلیحضرت امان الله خان د هند، مصر، ایران او اروپا په سفر ووت.

١٩٢٨

٢٥ می: له ترکیې سره د دوستۍ او ملګرتوب تړون لاسلیک شو.

جولای: امان الله خان له سفره راوګرځیدی د بدلون او اصلاح اعلان یې وکړ.

نوامبر: شینوارو بغاوت وکړ.

دسامبر: حبیب الله کلکانی په کوهستان کې قیام وکړ.

١٩٢٩

١٤ جنوری: امان الله خان د سلطنت له مقام نه استعفی ورکړه او ورور یې سردار عنایت الله خان د دریو ورځو له پاره پاچا شو.

۱۸جنوري: حبیب الله خان د پاچهۍ اعلان وکړ.

۱۷ اکتوبر: نادرخان د پاچهۍ اعلان وکړ.

۳نوامبر: حبیب الله خان او ملګري یې په دار وځړول.

۱۹۳۰

۲۰ سپتامبر: دعالی شورئ غړي وټاکل شول.

۱۹۳۱

۲٤جون: له شوروي سره د دوستۍ او نه تیري تړون لاسلیک شو.

جولای: د کابل ادبي انجمن تاسیس شو.

جولای: نادرخان د شوری مجلس پرانیست.

۳۱اکتوبر: اساسي قانون تصویب شو.

۱۹۳۲

۵ می: له سعودي عربستان سره د دوستۍ تړون لاسلیک شو.

۱۸ نوامبر: غلام نبي خان څرخي یې له منځه یووړ.

۱۹۳۳

٦جون: په برلین کې د افغانستان سفیر سردار محمد عزیز خان ووژل شو.

۸نوامبر: نادرشاه ووژل شو او پرځای یې زوی محمد ظاهر شاه پاچا شو او سردار محمد هاشم خان صدراعظم وټاکل شو.

۱۹۳٤

می: د افغانستان او ایران ترمنځ سرحدي لانجه د ترکیې په منځګړ توب حل شوه.

۸جون: د شورئ مجلس پرانستل شو.

۲۵سپتامبر: افغانستان د ملګرو ملتونو غړی شو.

۱۹۳۶

مارچ: پښتو د رسمي ژبې په توګه اعلان شوه.

مارچ: له شوروي سره د تجارت تړون او نه تیري تړون لاسلیک شو.

۲٦مارچ: له امریکا سره د دوستۍ تړون لاسلیک شو.

۱۹۳۷

۷جولای: د افغانستان، ایران او ترکیې ترمنځ د دوستۍ تړون د تهران په سعدآباد کې لاسلیک شو.

۱۹۳۸

د هوايي قوت د پیاوړتیا په خاطر له ایتالیې او برتانیې نه الوتکې واخیستل شوې، دزده کړې له پاره پیلوټان برتانیې، شوروي او ایتالیې ته ولیږل شول.

۳سپتمامبر: دویم نړیوال جنګ پیل شو. افغانستان خپلو عسکري قوا وو ته د تیار سئ امر ورکړ.

۱۹٤٠

۱۷اګست: افغانستان په دوهم نړیوال جنګ کې خپله بیطرفي اعلان کړه.

۱۹٤٦

د طب پوهنځی د حقوقو او سیاسي علومو د پوهنځي له یو ځای کیدونه د کابل پوهنتون بنیاد کښېنودل شو.

۹مې: محمد هاشم خان له صدارت نه لیرې شو.

۱۹ نوامبر: عبدالحسین عزیز په ملګرو ملتو کې دافغانستان سفیر او نماینده وټاکل شو.

۱۹٤۷

۱۳جون: دسرنوشت دټاکلو دحق په باره کې دسرحدي کرښې دهاخوا خلکو په باب هند ته یو لیک واستول شو.

۲٦جولای: شاه محمود خان لندن ته راغی.

۳ اګست: شاه محمود خان نیویارک ته ولاړ.

۱۸سپتامبر: ایران دهلمند داوبو خبره رامنځ ته کړه.

۳ سپتامبر: افغانستان په ملګرو ملتو کې دپاکستان دغړي کیدلو پر خلاف رایه ورکړه.

۳۰جون: دملي شورۍ اوومه دوره پرانستل شوه.

۱۹۵۰

٤جنوري: له هند سره دسولې او دوستۍ تړون لاسلیک شو.

۱۳جنوري: افغانستان دچین جمهوریت په رسمیت وپیژاند.

۸مارچ: محمد ظاهر شاه داروپا په سفر ولاړ.

۲۲جون: ملګرو ملتونو مرستې پیل شوې.

۱۸ جولای: څلورکلن تجارتي تړون له شوروي سره لاسلیک شو.

۱۹۵۱

٦سپتامبر: دشاه محمود د استعفی اعلان وشو.

۲۰ سردار محمد داؤد خپله کابینه اعلان کړه.

۲٦اکتوبر: محمد هاشم خان چې له ۱۹۲۹ نه تر ۱۹٤٦ پورې

صدر اعظم و، وفات شو.

نوامبر: دامریکا د صادراتو او وارداتو بانک د هلمند پروژې ته اتلس نیم ملیونه ډالره پور ورکړ.

١٥٤

شوروی د دوو ژرندو او دووسیلوګانو دجوړولو په خاطر درې نیم ملیونه ډالره پور ورکړ.

١٩٥٥

١٤جولای: افغانستان د نړیوال وجهی صندوق د غړی په توګه ومنل شو.

٢٠نوامبر: دقواوو دانډول او دامریکا له خوا د پاکستان دقواوو قوی کیدل دافغانستان په مجلس کې وغندل شول.

١٥دسامبر: بولګانین او خروسچف کابل ته راغلل.

١٩٥٦

١٨ دفبروری: د تخنیکی مرستو قرار دادونه له امریکا او شوروی سره لاسلیک شول.

٢٧جون: دملکی هوایی پرمختیا له پاره دامریکا سره څوارلس ملیونی قرارداد لاسلیک شو.

٢٥اګست: له شوروی او چکوسلواکیانه دوسلې داخیستو قراردادونه لاسلیک شول.

١٩٥٧

٣٠جون: دنژدې شپږ ملیونو قرض قرارداد د هلمند دوادی له پاره او

دنژدې درې ملیونو قرض دجادو دجوړولو او دکدرونو د روزلو په خاطر له امریکا سره لاسلیک شول.

۳۱اګست: شوروی د پنځه ویشت ملیونو ډالرو معادل نظامي کومک وکړ.

۱۹۵۸

۸جون: شوروی دنفت او ګاز په څېړنه پیل وکړ.

۲۶جون: له امریکا سره فرهنګي قراردادونه لاس لیک شول.

۳۰جون: سردار محمد داؤد امریکا ته لاړ او امریکا موافقه وکړه چې دکابل سپین بولدک شاهراه به جوړه کړي.

۱۹۵۹

۱۲جنوري: امریکا پنځوس زره ټنه غنم له افغانستان سره مرسته وکړه.

۱۸مې: له شوروی سره دقندهار، هرات دلارې دجوړولو قرارداد وشو.

۹دسامبر: ایزن هاور کابل ته راغی او دمرستې وعده یې وکړه.

۱۹۶۰

۲مارچ: خروسچف کابل ته راغی.

۶مارچ: شوروی د پنځوس زره ټنو غنمو د مرستو وعده منظوره کړه.

۲۶اپریل: اعلیحضرت امان الله خان په سویس کې وفات شو.

۱۵جولای: دشوروی دڅېړنو هیئت په شمال کې دنفت او ګاز دذخیرو اعلان وکړ.

١٩٦١

١٥ فبروري: له هند سره تجارتي قرارداد لاسليک شو.

١٩ مي: افغانستان دا خبره رد کړه چې ګني افغاني عسکر د سرحد په اړدوړ کې ګډون لري.

٦ جون: سردار محمد داؤد پر افغانستان باندې د پاکستان بمبارد وغانده او د يوزرو دوه سوو پښتونستاني بنديانو يادونه يې وکړه.

٨ جون: پاچا د شورئ مجلس پرانست او عبدالظاهر د شورئ رئيس وټاکل شو.

٢٦ جون: داود خان په لندن کې د ملکي حضور ته ورغی.

٢٢ جولای: محمدهاشم خان له کنيدي سره د ملاقات په ترڅ کې له پاکستان نه ګيله وکړه چې د پښتونستانيانو پرضد يې وسله کارولې ده.

٢٣ اګست: د افغانستان دوکيل تجار دفتر او قونسلګرۍ په پاکستان کې وتړل شول، افغانستان د پاکستان له خوا د اړيکو پريکول سخت وغندل.

١٣٠ اګست: داود خان د بيطرفو هيوادونو په کنفرانس کې د ګډون په نيت بلګراد ته لاړ.

٣ سپتمبر: افغانستان سرحد ونه له پاکستان سره او تړل و د مالونو راکړه ورکړه وځنډيده.

٦ سپتمبر: افغانستان له پاکستان سره ډيپلوماتيکې اړيکې وشلولې.

٢٩ سپتمبر: کنيدي ديوه پيام په ترڅ کې ظاهرشاه ته وړانديز وکړ چې

امریکا حاضره ده ددوو ملکونو داړیکو دښه کولو منځګړتوب وکړي.

۱۶اکتوبر: دشوروی او افغانستان تر منځ د تخنیکی او اقتصادی مرستو قرارداد لاسلیک شو.

۲نوامبر: د کنیدي دخاص نماینده مارچینت هلې ځلې دافغانستان او پاکستان په لانجه کې ناکامې شوې.

۱۹۶۲

۱۴اپریل: سردار محمد داؤد خان دویم پنځه کلن پلان اعلان کړ.

۲۰اپریل: له ایران سره د پنځو کالود تجارت قرارداد وشو.

۱جولای: پاکستان په روانه لانجه کې د ایران دشاه د منځګړتوب وړاندیز ومانه.

۱۲جولای: افغانستان د ایران د پاچا له منځګړتوب سره موافقه وکړه.

۱۹۶۳

۵فبروری: د ننګرهار دطب پوهنځی پرانستل شو.

۱۲فبروری: امریکې د ایران له لارې خپلې مرستې راولیږلی.

۱۰مارچ: سردار محمد داود استعفی ورکړه.

۱۴مارچ: ډاکټر یوسف د کابینې د تشکیل مامور شو.

۲۸می: د ایران دشاه په منځګړتوب له پاکستان سره د ډیپلوماتیکي اړیکي ټینګی شوې.

۲۵جولای: وروسته له دوه ویشتو میاشتو سرحدونه بیا پرانیستل شول.

۱۲اکتوبر: بریژنیف د پولی تخنیک دبنیاد ډبره کېښوده

١٩٦٤

٣١ مي: د پوهنتون مرکزي ودانۍ د امريکې په مرسته جوړه شوه.

٢١ جولای: پاچا لويه جرگه پرانيسته.

١٩ سپتمبر: اساسي قانون تصويب شو.

١٩٦٥

جنوري: د خلق د موکراتيک گوند تاسيس شو.

١٢ جنوري: امريکې له اووه ملېونو ډالرونه زياتې مرستې د هرات او اسلام کلا د ١٢١ کيلو متره لارې د جوړولو له پاره وکړې.

١٨ اپريل: له انگلستان سره کلتوري قرارداد لاسليک شو.

٢٤ جولای: شوروي موافقه وکړه چې د شبرغان د گاز له ساحې نه به د شوروي تر سرحد پورې ٩٧ کيلو متره پايپ لاين وغځوي، او همدارنگه به د بلخ د برېښنا او کيمياوي سرې ترڅايه ٨٨ کيلو متره پايپ لاين وغځوي.

١٩٦٦

١-٢ جنوري: د پاکستان جمهور رئيس ايوب خان د تاشکند پر لاره په کابل کې تم شو.

١-١٠ فبروري: صدراعظم محمد هاشم ميوندوال شوروي اتحاد ته سفر وکړ.

٢٠ سپتمبر: په ملگرو ملتونو کې د افغانستان استازی عبدالرحمن پژواک د ملگرو ملتونو د عمومي اسمبلۍ رئيس وټاکل شو.

۱۹٦۷

۲۵ اپریل : صدراعظم محمد هاشم میوندوال امریکاته سفر وکړ .

۳۰ می : دشوروی مشر نیکولای پودگورني افغانستان ته سفر وکړ .

۱۱ اکتوبر : صدراعظم میوندوال استعفی وکړه او عبدالله یفتلی دصدراعظم کفیل مقرر شو .

۱۵ اکتوبر : ظاهر شاه ستره محکمه افتتاح کړه او ډاکتر عبدالحکیم ضیایی قاضی القضات وټاکل شو .

۱ نومبر : نوراحمد اعتمادی صدراعظم وټاکل شو .

۱۹٦۸

۳۱ جنوری : دشوروی اتحاد صدراعظم کابل ته ولاړ او پراقتصادی موضوع گانوېې خبري وکړی .

۲۱ اپریل : دشبرغان دگاز پروژه دشوروی اتحاد دمرستیال صدراعظم له خوا په رسمي توگه پرانیستل شوه .

۱۱۹٦۹

۲۵ می : دامریکا دبهرنیو چارو وزیر کابل ته سفروکړ او دحکومتي مشرانو سره یې خبری وکړې .

۱۰ جون : دهند دصدراعظمی میرمن اندراگاندی پنځه ورځنی سفر پای ته ورسید .

۲۵ ډیسمبر : دشوروی اتحاد فوځی هئیت ددفاعي چارو دوزیر گریچکو په مشرتوب کابل ته ورسید .

۱۹۷۰

۲۱ جنوري : افغانستان دشوروی اتحاد سره دطبيعي گازددوه نيم بيبونه مترمکعب دصادرولو قرارداد لاسلک کړ .

۲۶ جنوری: ددفاعی چارو وزير خان محمد خان په يوه رسمي سفر امريکا ته وخوځيد .

۱۹۷۱

۱۷ می: صدراعظم نوراحمد اعتمادي استعفی وکړه .

۸ جون: ډاکتر عبد الظاهر صدراعظم وټاکل شو او خپله کابينه يې جوړه کړه .

۲۲ اگست : راپور ورکړل شو چې په افغانستان کی داسي وچ کالي راغلی ده چې په ډيرو کلونو کې نه وه ليدل شوی .

۱۹۷۲

۱۱ جنوری : دپاکستان صدراعظم ذالفقار علي بوټو کابل ته په يوه رسمی سفر لاړ .

۳ اپريل : دهند دبهرنيو چارو وزير سورن سنگ داقتصادی موضوع په هکله دافغان حکومت سره دری ورځنی خبری پای ته ورسولی .

۱۶ می : کابل راډيو په يوه خپرونه کی دپاکستان څخه دپښتونستان دآزادۍ غوښتنه وکړه .

۲۵ سپتمبر: ډاکتر عبد الظاهر دصدارت څخه استعفی وکړه ولی دپاچاله خواونه منل شوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ډیسمبر: دډاکتر ظاهر استعفی ومنل شوه .

۹ ډیسمبر : محمد موسی شفیق صدراعظم وټاکل شو .

۱۹۷۳

۱۳ مارچ: دافغانستان صدراعظم موسی شفیق او دایران صدراعظم عباس هویدا دهلمند داوبو په هکله رسمی موافقه لاس لیک کړه .

۱۱ می: دپاکستان سر دوی هفتی سرحد وتړل شو او علت یی اداري مسایل وښودل شول .

۸ جولای : دافغانستان پاچا محمد ظاهرشاه ایتالیې ته په رخصتی ولاړ.

۱۷ جولای : سردار محمد داود خان کودتاه وکړه پاچایی لیری کړ او دجمهوریت اعلان یی وکړ.

۱۹ جولای : شوروی اتحاد او هند افغانستان په رسمیت وپیژاند.

۲٤ اگست : ظاهر شاه استعفی وکړه .

۲۳ سپتمبر : دیوی توطیی اعلان وشو چی غوښتل یی حکومت راوغورځوی په دی تور ډیر فوځی افسران بندیان شول .

۱۹۷٤

۱٦ فبروری : دایران سره دسوداگری موافقه لاسلیک شوه .

۷ جولای : دهند سره دسوداگری پروتو کول لاسلیک شو.

۲٤ جولای : ایران دافغانستان سره دهلمند په وادی کې دگډی همکاری یو پروتو کول لاسلیک کړ.

١ نومبر: دامریکا دبهرنیو چارو وزیر هنری کیسنجر افغانستان ته سفر وکړ او دجمهوررئیس داود خان سره یې خبرې وکړې.

١٩٧٥

١٣ مارچ: جمهور رئیس محمد داود خان دهند رسمي سفر پای ته ورساوه.

١ مې: حکومت بانکونه ملي کړل.

٢٨ جولای: حکومت په پنجشیر کې تروریستي ډله ونیوله او پرپاکستان یې تورولګاوه چې وسلې یې ورکړې دي.

١٩٧٦

٧-٨ جون: دپاکستان جمهوررئیس ذالفقار علي بوټو کابل ته سفر وکړ او دجمهور رئیس داود خان سره یې خبرې وکړې.

٤ جولای: دهند صدراعظمه میرمن اندراګاندي کابل ته په یوه درې ورځنی سفر ورسیده.

١٨ اګست: دامریکا دبهرنیو چارو وزیر هنری کیسنجر په کابل کې دجمهوررئیس داود خان سره غونډه وکړه.

١٩٧٧

٣٠ جنوري: جمهور رئیس داودخان لویه جرګه جوړ کړه چې پر نوی اساسي قانون غور وکړي.

١٤ فبروري: نوی اساسي قانون دلویې جرګې له خوا تائید شو.

١٥ فبروري: محمد داود خان ته دلویې جرګې له خوا لوړه ورکړل شوه او

لویه جرگه منحل شوه .

۲٤ فبروري: جمهور رئیس داود خان نوی اساسي قانون نافذ کړ.

۱۱ اکتوبر: د پاکستان فوځي مشر جنرال ضیاالحق په جمهوري ارگ کې د جمهور رئیس داود خان سره وکتل .

۱۹۷۸

۱۹ فبروري: سید عبد الالله د جمهور رئیس مرستیال وټاکل شو .

۲۱ فبروري: جمهور رئیس داود خان یو گوسلاویا ته په رسمي سفر وخوځیده .

٤ مارچ: جمهور رئیس داود خان په نوي ډهلي کې د هند د صدراعظم مورارجي ډیسای سره وکتل .

۱۷ اپریل: د خلق د ډیمو کراتیک گوند یو موسس میراکبر خیبر په کابل کې ووژل شو .

۲۷ اپر یل: د خلق دیموکراتیک گوند د جمهور رئیس داود خان پر ضد کودتاه وکړه او نور محمد تره کی جمهور رئیس شو .

۲۳ اگست: سلطان علي کشمتند او د پرچم د برخي نور مشران د کودتاه په تور بند یان شول .

۹ سپتمبر: د پاکستان فوځي مشر جنرال ضیاالحق په پغمان کې د جمهور رئیس تره کی سره وکتل .

۳ ډیسمبر: جهمور رئیس تره کی مسکو ته په یوه رسمي سفر وخوځید.

۱۹۷۹

۲۸ جنوري : دافغانستان په شرقي سيمو کې چريکي جګړې پيل شوې .

١٤ سپتمبر : دامريکا سفير په کابل کې ووژل شو .

٢٢ فبروري : دامريکا جمهور رئيس جيمي کارتر دافغانتسان سره کومکونه لږ کړل .

١٦ مارچ : په هرات کې دحکومت پرضد پاځون وشو .

٢٧ مارچ: حفيظ الله امين صدراعظم وټاکل شو .

١٦ سپتمبر : جهمور رئيس تره کی ليرې شو او حفيظ الله امين يې ځای ونيو .

١٩ اکتوبر: کابل راډيو وويل چې نورمحمد تره کې مړ شو .

٢١ ډيسمبر: امريکايي مامورانو وويل چې روسي فوځونه دافغانستان سرحد ته نژدې شوي دي .

٢٧ ډيسمبر : شوروي فوځيانو پرافغانستان يرغل وکړ ، حفيظ الله امين ووژل شو ، ببرک کارمل واک ته ورسيد .

۱۹۸۰

۵ جنوري :دامنيت شورې دافغانستان په هکله خبرې پيل کړې .

١٤ جنوري : دملګرو ملتونو عمومي اسمبلې د ١٠٤ رايو په اکثريت په افغانستان کې دشوروي مداخله وغندله .

٢٧جنوري : په اسلام اباد کې دافغانستان په هکله د اسلامي هيوادونو دبهرنيو چارو دوزيرانو کنفرانس جوړ شو .

۱٤فبروری : دملگرو ملتونو دبشر دحقوقو کمیسیون په افغانستان کې دشوروی مداخله وغندله.

۲٤ می : په کابل کی دشوروی فوځیانو پرضد مظاهره وشوه .

۸جون : دحفیظ الله امین دکابینی دری وزیران اعدام شول .

۱٤سپتمبر: دداخلی وزیر فیض محمد په پکتیا کی ووژل شو .

۱۵نومبر: جمهور رئیس کارمل له نورو لوړ وتبه مامورانو سره مسکوته ولاړ.

۱۹۸۱

۱۸ فبروری : جمهور رئیس کارمل دشوروی مشرانو سره دخبرو په غرض مسکوته ورسید.

۹ مارچ : دامریکا جمهور رئیس رونالد ریگن وویل که مجاهدین دامریکا څخه وسله وغواړی نو دی به غور پریوکړی .

۷اپریل :سعودی عربستان له افغانستان سره دډیپلوماتیکی اړیکې وشلولی.

۱۱ می : سلطانعلی کشتمند صدراعظم شو .

۲۲ اگست : دافغانستان د مجاهدینو پنځو ډلو اتحاد وکړاو پنځه نفری مشورتی شوری یی جوړه کړه .

۱۸ نومبر : ملگرو ملتونو په ۱۱٦رایو اکثریت دافغانستان څخه دشوروی فوځیانو دوتلو غوښتنه وکړه .

۱۹۸۲

٦جنوري : دامريکا فوځي ځيړونکو وويل چې په افغانستان کې دشوروي فوځيانو شمير يو لک شلوزرو ته جګ شوی دی .

۱٦جون: په ژنيو کې دملګرو ملتو استازی دافغانستان او پاکستان دبهرنيو چارو له وزيرانو سره په جلا جلا توګه وکتل .

۱۹۸۳

۱۹ جنوري : دملګرو ملتونو دعمومي منشي مرستيال سکرتر ډيګو کار دويز ژنيو تهران او اسلام اباد ته سفر پيل کړ چې دافغانستان ستونزی ته دحل لاره پيدا کړي .

۱٦ فبروري : دملګرو ملتونو دبشر دحقوقو کميسيون دافغانستان څخه دشوروی فوځيانو دسمدستي ويستلو غوښتنه وکړه .

۱٥ جون : دافغانستان او پاکستان دبهرنيو چارو وزيران د دريمې دوری خبرو په غرض ژنيو ته ورسيدل .

۲۳نومبر: دملګرو ملتونو عمومي اسمبلې په ۱۱٦رايو دافغانستان څخه دشوروی فوځيانو دسمدستي ويستلو غوښتنه وکړه .

۱۹۸٤

۱۷ مې : دامريکا مرستيال جمهور رئيس جارج بوش دخيبر دری ته ولاړ او پرافغانستان يې دشوروی يرغل وغندو .

۲۷ اګست: دافغانستان او پاکستان دبهرنيو چارو وزيرانو په ژنيو کې دملګرو ملتونو دمنځګړي سره جلا جلا وکتل . دری ورځې وروسته

خبری بې نتیجی پای ته ورسیدې .

۳۱ اگست: د کابل په هوايي ډگر کې يو بم وچاودیده .

٤ نومبر: دهوايي ډگر د بم دچاودني په تور نه کسه اعدام شول .

۱۹۸۵

۱۸ جنوری : امریکا اعلان وکړ چې په همدې کال کې به له مجاهد ینو سره مرسته ۲۸۰ ملیونو ډالرو ته لوړه کړی.

۲۳ اپریل : جمهوررئیس ببرک کارمل په کابل کې لویه جرگه پرانیستله چې دحکومت له پاره دخلکو ملاتړ ترلاسه کړي.

۱۷ جون : دامریکا او شوروی ماموړانو دافغانستان په هکله په واشنگتن کې غونډه وکړه.

۲٤ جون : دافغانستان او پاکستان ترمنځ خبری چې مخامخ نه وې بې نتیجې پای ته ورسیدې .

۱۹۸٦

۱۱ جنوری : جمهوررئیس ببرک کارمل دامریکاوړاند یزرد کړ چې د سوله ییز حل تضمین وکړي.

۲ اپریل : امریکا موافقه وکړه چې مجاهد ینو ته ستینگر توغندي ورکړی.

٤ می: ببرک کارمل دخلق د دیموکراتیک گوند دعمومی منشي په توگه دخپلی وظیفی څخه استعفی ورکړه او پر ځای یی ډاکتر نجیب الله و ټاکل شو .

۲۸ می : ډاکټر نجیب الله اعلان وکړ چې په څو میاشتو کی به د آزادو انتخاباتو په ترڅ کی پارلمان جوړ شی .

۱۶ جون جمهور رئیس ریګن په امریکا کې د افغاني مجاهدینو د مشرانو سره وکتل .

۱۹۸۷

۲۳ فبروری: د پاکستان د بهرنیو چارو وزیر صاحب زاده یعقوب خان د افغانستان په هکله په مسکو کې د شوروی د بهرنیو چارو د وزیر اډوارډ شیورنتزا سره وکتل

۲۵ فبروری: د افغانستان په هکله د ژنیو د خبرو لسمه دوره بې نتیجې پای ته ورسیده .

۲۰ جولای : جمهور رئیس نجیب الله د شوروی اتحاد د جمهوررئیس میخایل گورباچوف سره وکتل .

۱۸ اکتوبر : مولوی محمد یونس خالص د مجاهدینو داوو گوندونو ویاند وټاکل شو .

۲۹ نومبر : لویه جرگه راوغوښتل شوه چې نوی اساسی قانون تائید کړی.

۱۰ ډیسمبر : د ملگرو ملتونو استازی ډیگوکاردوویز د راپوررونو له مخی د پخواني پاچا او مجاهدینو د مشرانو سره د انتقالی حکومت په هکله خبری وکړي.

۱۹۸۸

۴جون : دشوروی اتحاد دبهرنیو چارو وزیر اډوارډ شیورنتزا کابل ته په یوه رسمی سفر ورسید .

۱۲ جون: دپاکستان جمهوررئیس ضیاالحق وویل چې دشوروی فوځیانو تر وتلو وروسته مسکو پلوه خلکو ته باید اجازه ورکړل شی چې په حکومت کی برخه واخلی .

۲۳ فبروری : دمجاهدینو ائتلاف مؤقت حکومت جوړ کړ .

۱۴ اپریل : افغانستان ، پاکستان ، شوروی اتحاد او امریکا په ژنیو کې لوزنامه لاس لیک کړه چې شوروی فوځیان به په نهومیاشتو کی له افغانستان څخه ووځی .

۲۶ می : محمد حسن شرق دسلطانعلی کشتمند پر ځای صدراعظم وټاکل شو .

۲۵ ډیسمبر : دشوروی دبهرنیو چارو مرستیال وزیر یولي وارنسوف په روم کې دپخواني پاچاسره وکتل .

۱۹۸۹

۲۷جنوری: برتانیی ، فرانسې ، جاپان او ایتالیې په کابل کې خپل سفارتونه وتړل .

۱۴ فبروری : دشوروی اتحاد وروستي عسکر دافغانستان څخه ووتل .

۲۰فبروری : حسن شرق دصدارت څخه استعفی ورکړه او پرځای یې سلطانعلی کشتمند صدراعظم وټاکل شو .

٢٣ فبروري: صبغت الله مجددي د موقت حکومت جمهور رئيس او پوهاند عبدالرب رسول سياف يې صدراعظم وټاکل شو .

١٩٩٠

٦ مارچ: شهنواز تني د ډاکټر نجيب الله پر ضد کودتا وکړه .

٢١ اپريل: فضل الحق خالقيار نوی صدراعظم وټاکل شو او خپله کابينه يې جوړه کړه .

٣ سپتمبر: ډاکټر نجيب الله په پاريس کې د ملګرو ملتونو په کنفرانس کې ګډون وکړ .

١٩ نومبر: ډاکټر نجيب الله د افغاني اشخاصو سره د خبرو په غرض سويس ته ورسيد .

١٩٩١

٢٣ جنوري: پوهاند رباني په خرطوم کې د مجاهدينو سفارت پرانيست .

٣١ مارچ: خوست د قومندان حقاني په مشرتوب مجاهدينو ونيو .

٢٠ اپريل: د کونړ په اسداباد کی د وهابيانو په مرکزې په يوه چاودنه کې د جميل الرحمان په شمول ډير کسان مړه شول .

سپتمبر: امريکا او شوروی اتحاد فيصله وکړه چی په افغانستان کې پر دواړه خواوو د نوی کال د پيل څخه وسلې بندی کړی .

١٩٩٢

١ جنوري: په افغانستان کې د جګړې پر دواړو خواوو د امريکا او شوروی

وسلې بندي شوی .

مارچ: ډاکټر نجیب الله موافقه وکړه چې یوه موقت حکومت ته واک وسپاري .

۱۰ اپریل : د ملګرو ملتونو عمومي منشي اعلان وکړ چې دواک تر سپارلو وړاندي یوه شوری جوړه شي .

۱٤ اپریل: مجاهدینو د بګرام هوايي ډګر ونیو .

۱۵ اپریل : ډاکټر نجیب د قدرت څخه لیری شو او په کابل کې د ملګرو ملتونو په دفتر کې یې پناه واخیستله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخی سندونه

د امیر امان الله خان لومړنۍ وینا

د لوی خدای په نامه چې بخښونکی او مهربان دی

اې د لوړې روحيې ملته او اې زړه وراردو!

تاسی ته د فرمانونو او اطلاعیو له لارې اوړده معلومات او اطلاع درکړل شوې ده چې څه پیښ شول. اوس د خوښۍ خبرونه دا دي چې زموږ د حکومت زړور پوځ په جلال آباد کې د عزت او زړورتوب د احساس څرګندونه وکړه چې ټولې خپلې دندې سرته ورسوي.

د ۱۳۳۷ هـ قمری کال د جمادي اول په پنځمه ویشتمه نیټه د پنجشنبې په ورځ ټول هغو افسران او پوځیان چې زما د شهید پلار خدای بخښلی اعلیحضرت سره یو ځای وو د جلال آباد په تعلیمی میدان کې راټول شول او په سوګند خوړلو یې زما بیعت وکړ. په دې وخت خوشحالي وشوه او د باجه خانې د ږغولو په ترڅ کې د سلامۍ په توګه د توپونو ډزې وشوې، وروسته دوی ټول هغه کسان ونیول او

بنديان يې کړل چې د اعليحضرت شهيد د حفاظت دنده يې پر غاړه وه او د قتل په وخت کې يې په شاهي خوب ځای کې خاصه وظيفه لرله. هغوی وغوښتل چې دې کسانو بايد جواب ويلی وای او زما اکا ورته جزا ورکړې وای. هغه بيله کوم مذهبي روايښت او د نړيوالو حقوقو پر خلاف د يوه غاصب په توگه عمل وکړ او ځان يې امير اعلان کړ ځنگه چې هيڅوک نشي کولای چې په غير قانوني توگه د امارت ادعا وکړي نو زما اکا چې هم هيڅ حق نه درلودی په خپله رضا د امارت څخه استعفی وکړه او زه يې د امير په توگه وپيژندلم زما د ورونو هريوه سردار عنايت الله خان او حيات الله خان او د شاهي کورنۍ د نورو غړو د بيعت سندونه ماته را رسيدلي دي، د دې سندونو نقل ستاسي د معلوماتو له پاره دا دی وړاندې کوم.

اې د افغانستان با احساسه ملته! راځئ چې د خدای تعالی شکر ادا کړو کوم ذات چې زوال نه لري او د جنتونو او مځکې خالق دی. زموږ د سوځلی زړه او د اوښکو ډکو سترگو په ترخ کې يې زموږ حکومت د بربادۍ او گډوډۍ څخه وژغوره او زموږ اسلامي حکومت ته يې د قوت او آزادۍ نور ځواک ورو باخښه.

لطفاً يوه لحظه هم داسي فکر مه کوئ چې ستاسې پاچا د تاج و تخت په گټلو کې نا شکري کوي، زه د لوی خدای شکر گزار يم چې تاسې او زما محبوب هيواد ته يې سوله او سوکالي راوستله او زما مسلمان لوی ملت او افغانستان يې په داسي خطرناک وخت کې د ستونزو او بدبختيو څخه وژغورل او موږ ته يې نوی ژوندرا په برخه کړ.

د افغان حکومت زړه ور پوځه! زه د لوی خدای څخه په زرونو ځله شکر گزار يم چې ستاسی وژونکې گولۍ او زړه ځيرونکې فولادي برچې چې زموږ د ملت او هيواد د عزت د ساتنې له پاره تيارې وې د لوی خدای په مهربانی زموږ د ځانی

بربادۍ او یو د بل په مقابل کې د استعمال څخه وژغورل شوې. ښه پوه شئ چې د لوی خدای لویه مهربانی او د هغه د پیغمبر برکت ؤ چې زموږ پر ملت او حکومت را نازل شو. دا د نه بدلیدونکي خالق ازلي رضا وه. د هغه شان دې لوړ وي او ټولې سختۍ او ظلمونه دې ستاسې د ملت د سر څخه لیرې وي افغانستان دې د دین او هیواد د دښمنانو د د سیسو څخه په امن وي.

اې و یاړلی ملته!

او زړ ور پوځه!

په داسې حال کې چې زما ملت شاهي تاج زما پر سر ږدي زه تاسې ته په لوړ آواز اعلان کوم چې زه به تاج و تخت یوازې په دې شرط ومنم چې تاسي زما په افکارو او نظریاتو کې زما سره مرسته وکړئ. چې په لاندې ډول دي:

۱ - افغانستان به داخلی او بهرنۍ ازادي لري او هغه دا چې د حکومتونو ټول حقوق چې د نړۍ آزاد هیوادونه لري افغانستان باید هغه ټول ولري.

۲ - تاسې باید په خپل ټول طاقت سره زما سره یو ځای شئ چې زما د پلار د قتل غچ واخلئ چې ستاسې ټولو روحانی پلار ؤ.

۳ - ملت باید ازاد وي! هغه دا چې پر هیڅ انفرادي کس د بل چا له خوا ظلم ونشي. خو د محمدي شرعي، د ملکی او پوځي قانون اطاعت چې په ډېر احترام يې درناوی کیږی، د افغانستان ملت وجیبه ده چې اطاعت یې وکړي او په دې هکله افغان ملت پوره شهرت لري.

زه به ستاسې تاج تر هغه وخت پورې ونه منم تر څو تاسې دا شرطونه نه وي منلي. تاسې ټول چې د دې ملت تکړه غړي یاست په ډېره جذبه مو دا شرطونه ومنل نو زه هم په ډېر درناوي دا ستر تاج پر خپل سر ږدم. او په کلکه اراده د امارت

او امامت درانه بار ته اوږه ورکوم. زه امیدوار یم چې زما ملت به لوی خدای ته دوعا وکړی چې ماته ځواک راکړي چې ستاسې د سوکالی او خیر ښیګڼې په لاره کې خدمت وکړم، او تاسې به په مردانګۍ زما سره مرسته وکړئ چې زه خپل افکار او نظریات عملی کړم. ای هیوادوالو همدا اوس زه په هیواد کې د بیګار سیستم لغوه کوم تر دې وروسته په هیچا په زوره کار نشی کیدای چې سړکونه جوړ کړي او یا په عامو ځایونو کې کار وکړي او یاوني پړي کړي. د خدای تعالی په مهربانۍ ستاسی حکومت به داسې لارې چارې تر لاس لاندې ونیسي چې هیواد او ملت ته به ګټورې وي او په دې توګه به افغانستان په پرمختللې نړۍ کې نوم وکړي او د نړۍ د پرمختللو قدرتونو په منځ کې به ځای ونیسي.

نور نو زه لوی خدای ته درخواست کوم چې ستاسی مسلمانانو او ټولو انسانانو په خیر ښیګڼه او سوکالي کې مرسته وکړي.

زما د خواهشاتو په پوره کولو کې زه د لوی خدای څخه د رهنمایۍ غوښتنه کوم.

د امیر امان الله لاس لیک

(c) ketabton.com: The Digital Library

پادشاهی فرمان

ځرنګه چې د لوی خدای په مهربانۍ او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دین په تأیید د دین د مخرب امان الله په خلع کولو چې زموږ او تاسو ټولو هیله وه، بریالی شوم، پر تخت باندې د کښیناستو له پیله مې دده نامشروعې کړنې منع کړې چې تاسو د حضرت سید الانام د دین غیرت لرونکو ته یې په لاندې ډول لیکم:

۱ - سلام چې مسنونه طریقه ده او د خولې په اشاره یې اړولی و ، د سنت مطابق مې امر ورکړ.

۲ - دستار یې چې د آنحضرت طریقه او سنت دی او د لمانځه ادا پرې بشپړېږي موقوف کړی ؤ ، حکم مې ورکړ چې دستار دې بیخي دود وي.

۳ - اسلامي لباس چې پرهېښود ل شوی ؤ بېرته مې برحال کړ او له کافرانو سره ورته لباس مې منع کړ.

۴ - دستر پرهېښودلو حکم یې چې کړی ؤ ، بېرته مې مسترد کړ.

۵ - دولي له اجازې پرته مې (له کوره) د ښځو او بالغو نجونو راوتل او د مستوراتو ښوونځي موقوف کړل.

٦- دړیرې او برېتو خرېيل مې موقوف کړل.

٧- انګریزي، فسرانوي او جرمني ښوونځي مې موقوف کړل.

٨- ځوانې يې چې له هېواده بهر لېږلې وې ځرنګه چې د ملت بې ناموسي وه، روامې ونه بلل، هغوی مې بېرته راوغوښتې نور مې بهرته لېږل بيخي منع کړل.

٩- هغه ځه مې چې له ديني ملاحظو پرته يې د دوې ورځنۍ دنيا له پاره هڅه کوله او له هغه نه ديني زيان پېښېده، منع کړل.

١٠- د علم او علماؤ سپکاوی يې کاوه خو د هغه برخلاف احترام يې شرعاً واجب دی.

١١- هغه بې اتفاقي يې چې د مذهب په پرېښودلو او د خپلې عقيدې د خرابۍ له امله په اسلام کښې اچولې وه، لرې مې کړه نو ځکه مې ټوله رويه د حنفي مذهب له مخې کړه.

١٢- حساب، هندسه او انګريزی يې چې رواج کړي وو موقوف مې کړل.

١٣- قمري کال يې چې په شمسي اړولی ؤ، موقوف مې کړ.

١٤- د جمعې ورځ يې چې په پنجشنبې اړولې وه، ترک مې کړه.

١٥- د بيت المال حقوق يې د خپلو نفساني غوښتنو له مخې لګولی او د جوماتونو د ملا او مؤذن لګښتونه يې قطع کړي وو، بېرته مې جاري کړل.

١٦- د امر معروف او نهی عن المنکر مخه يې چې نيولې وه، بېرته مې رواج کړه.

١٧- مجددی حضرات يې چې د مسلمانانو پيشوايان دي، بنديان کړي وو، بېرته مې راخلاص کړل چې ديني لارښوونې وکړي.

١٨- شراب خوري يې چې رواج کړې وه، بيخي مې بنده کړه.

۱۹ - دجنوبي ملا عبدالله خان مرحوم يې چې د دين د سربښندنې په لاره کښې وژلی ؤ ، امر مې ورکړ چې مرقديې سم او ودان کړای شي.

پورتنی ۱۹ فقرې مې تاسو ته ورسولې چې خبر اوسئ او پرپورتنيو فقرو سربېره د دی نورو فقرو مراعات له خلکو نه غواړم:

۱ - دهغو تېولو باقياتو بخښل چې د ۱۳٤٧ کال تر پايه پورې د ماليې په بڼه پر رعيت او ملکانو باندې پاتې وي.

۲ - عسکري ملازمت په خپله خوښه دی چې د مياشتې به شل روپۍ معاش ، ځلور منه غله او د کال دوه جوړه دريشۍ او يو جوړه بوټ ورکول کېږي.

۳ - د اضافي ماليو لکه د طرقي ، سرک پلي او نورو تېولو بخښل.

دا تېول له شرعي خلاف تکليفونه مې منع کړل ، حقه اسلامي ماليه مې چې شارع حکم ورکړی منظوره کړه او د خپل رعيت د حال په هوسايۍ کښې لکه څنګه چې ښايي کوښښ مې کړی او کوم يې او تېول هېوادنيّ اجراآت مې د روښانه شرعي له جواز سره سم کړی او سموم يې. له تاسو نه هيله لرم چې د خپلو قومونو بيعتونه واخلئ ، له مخورو ، سپين ږيرو ، ساداتو ، علماؤ ، خوانينو او ملکانو سره زما لوړ حضور ته راحاضر شئ چې علماؤ او ساداتو ته ښه مکافاتونه ورکړل شي او زما حضور له تاسو نه خوښ شي. او هم مې د ساداتو او خوانينو وظيفه او مستمري د امير شهيد د سلطنت د بست له مخې منظوره کړه.

مهر

(امير حبيب الله خادم دين رسول الله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د جمهوریت اعلام او د جمهور رئیس محمد داؤد خان وینا

د ۱۳۵۲ د چنګاښ ۲۶

بسم الله الرحمن الرحیم

ګرانو خوېندو او ورونو، سلام!

خپل وطن ته په خدمت کښې د بېلو بېلو مسئولیتونو د یوې مودې په اوږدو کښې همیشه د یوه هدف په لټه کې وم چې د افغانستان د خلکو په تېره بیا د محرومو طبقو او زمونږ د مملکت د زلمي نسل د پاره یو مثبت او واقعي محیط مادي او معنوي وده مینځ ته راشي او په هغه کې زمونږ د وطن ټول وګړي بې له توپیر او امتیاز نه د خپل وطن د آبادۍ او سرلوړۍ په لاره کې برخه واخلي او مسئولیت احساس کړي. وختونه تېر شول او زیات کوښښ وشو هغه عوامل چې په بېلو بېلو شکلونو سره د تجربو له مخې د غسې هدف ته د رسېدو خنډ کېدل ورو ورو له مینځ نه یو سو او په تېره بیا په مملکت کې د اعتبار وړ امنیت ټینګ کړو چې

اقتصادی او اجتماعی مثبت تحول ته په سالم ډول اجازه ورکړي، زلمي نسل ته د مسئوولیت احساس روښانه کړي. او د خرافي او ارتجاعي نشو و نما مخه ونیسي د دغو مر حلوله تېرېدونه وروسته بل علت مونه لیدو چې زمونږ په وطن کې د دغه مقصد ته د رسېدو له پاره نوي پانه وانوړي. ما د خپل وطن د راتلونکې نیکمرغی له پاره د یوې واقعي او معقولې دیموکراسۍ د ټینګېدونه پر ته چې اساس یی د افغانستان داولس اکثریت ته په خدمت کې ټینګ وي بله لاره نه درلوده او نه یې لرم ،دبنده په نظر د یو دغسې اجتماعي حالت اصلي بنسټ د خلکو د حقوقو پوره تأمین او د ملي حاکمیت په اصل باندې پوره اعتراف دی چې نه باید په دغو دوو اصلو کې ښکاره یا پټ کوم خلل وارد شي.

دامقدسه هیله وه چې زه یې مجبور کړم لس کاله د مخه ما او زما ملګرو د شاه حضور ته خپل وروستۍ پیشنهاد وړاندې او د افغانستان د ملت د خیر او نیکمرغۍ د پاره د هغه د تطبیق هیله وکړو ، هغه مقدسه هیله ولې د مملکت د دغسې بې سرو سامانۍ سبب شوه ؟ او ولې هغه ضعیف النفس ملګری له اصلي مقصدنه واوړېدل او غلطه او خطا لاره یې تعقیب کړه.

داستان دی ډیر اوږد چې تفصیل یی په د غه لنډ وخت کې ګنجایش نه لري او په مساعد وخت کی به د ګرانو وطنوالو د خبرتیا د پاره وړاندې شي.

په هر صورت نتیجه دا شوه چه نور هغه پخوانی امیدونه او هغه ښې هیلې په یوه داسې دیموکراسۍ بدلې شی چې له لومړي سرنه د هغې بنسټ په شخصي او طبقاتي عقدو او ګټو، په تقلب او دسیسو ، په دروغو او ریا او د خلکو په غولولو باندې ولاړ وي خو د دغو تیولو تبلیغاتو په همدې لسو کلو کی ونشو کړای هغه ترخه حقایق چې د اقتصادی حالت د مطلقي ورشکستګی او د مملکت د اداري،

اجتماعي او سياسي حالت دانحطاطونو څخه عبارت دي دافغانستان دملت او د خارجي نړۍ له سترګونه پټ کاندې، لنډه داچې د يموکراسي يعني دخلکو حکومت په يوانرشيزم او دمشروطه سلطنت رژيم په يو مطلق العناني رژيم بدل شو او د دغو قدرتونو هر يو، دبل غاړې او دخلکو غاړې ته ورولويد او تفرقه واچوه او حکمراني وکړه فورمولونو يې په ټول مملکت کې اوربل کړ ترڅو چې وکړای شي د دغه ملوثه او ناوړه اوله بدبختي، فقر او فلاکت نه ډکې فضا په سيوري کې خپل شوم مادي او ممکن سياسي مقصدونه حاصل کړي.

د مملکت په هر ګوټ کې وطن پالونکي چې وو دخپل وطن دغو سختو او ناوړو حالاتو ته په ډيرې خواشينۍ او غمجنۍ سره کتل او دخپل وطن داحوال څارنه يې کوله په تيره بيا اردو دغه درد تر ټولو زيات احساساوه او په دغه اميد چې نن او سبا به دغه فاسده او ويجاړه دستګاه په پای کی دملت له بدمرغه حالت نه خبر او دخپلې اصلاح لپاره به زيار وباسی زيات صبر او حوصله يې وکړه خو نتيجې ثابته کړه چې دغه اميدونه بيخي بيځايه وو او د دولت رژيم او دستګاه دومره فاسده شوه چه نورنو دهغه داصلاح لپاره اميد او انتظار پاتې نشو همدا وجه وه چې ټولو وطن پالونکو په تيره بيا دافغانستان وطن پرسته اردو تصميم ونيو چې نور دغه فاسد نظام پای ته ورسوی او وطن د دغی بدبختۍ نه خلاص کاندې.

ګرانو وطنوالو!

بايد تاسو ته خبر در کړم چې نور دغه نظام له منځه لاړ او هغه نوي نظام چې دجمهوريت دنظام نه عبارت دی او داسلام دحقيقي روحيې سره موافق دی دهغه ځای ونيو زما ملګري او زه د زړه له کومي تاسو ته دګران افغانستان ددغه لوړي جمهوريت مبارکي وايم او هغه دافغانستان او دافغانستان دملت دسر لوړۍ او

نیکمرغی د پاره غواړو.

د افغانستان فدا کاره اردو هر چېرې او د مملکت په هر گوټ کې چې یاست د د غه برې په مناسبت تاسو ټولو ته تبریک وایم یقین لرم چې خپلو وظیفو ته به چې د افغانستان د ملي حاکمیت د ساتنې او د امنیت له تأمین نه عبارت دي همدا شان متوجه اوسئ.

نوی نظام طبعاً د ځان سره بنیادي ریفورمونه لري چې تفصیل یې په دغه لنډ وخت کې امکان نه لري او په راتلونکي نژدې وخت کې به د گرانو وطنوالو د خبرتیا د پاره وړاندې شي.

د افغانستان باندنی سیاست به د بیطرفی، په پوځي ډلو ټپلو کې د برخې نه اخیستو او په خپله د افغانستان د خلکو په آزاد قضاوت ولاړ وي.

د افغانستان بین المللی سیاست زموږ د خلکو د مادي او معنوي ژوندانه د پاره د هېواد د ملي هیلو په اساس طرحه شویدی.

زموږ له ملي کوښښ او هیلو څخه په ډاگه څرگندېږي چه زموږ د هیلو تر سره کېدل تر ټولو زیات د نړۍ سولې ته اړ دي. هېڅ یو هېواد د نړۍ د سولې له رڼا نه پرته نشي کولی چې په خپلو ملي هیلو کې بریالی شي.

څنگه چې موږ له هر چا نه زیات ځان د خپل هیواد د پرمختیا په لاره کې زیار ته اړ بولو تر هر چا زیات د نړۍ سوله او سلامت غواړو نو همدا وجه ده چې د افغانستان د سیاست لومړۍ ستنه د سولې غوښتنه او د نړۍ له ټولو خلکو او ملتونو سره دوستي کول دی.

پدغه هیله کښې له موږ سره د هېڅ یوه هېواد یا اولس که کوچنی وي که لوی، لیرې وي که نژدی هېڅ ډول توپیر نشته. دغه مستقله اراده د افغانستان د خلکو له هیلو څخه سرچینه اخلی. هغه عنصر چې د افغانستان عنعنوي بیطرفه سیاست ته

امتیاز ورکوي دهغه څرګند صراحت او صمیمیت دی چې دافغانستان دملي ارادې دخپلواکۍ نمایندګي کوي.

پدې اساس له متحابه دولتونو سره دافغانستان ددوستۍ روابطو خپله تزلزل نه منونکې ستنه ټینګه ساتلې ده او دهغو په زیاته پراختیا کې به دډیپلوماسۍ، شخصي تماسونو او بین المللي همکارۍ دمینځ ته راتلو او جلبولو له لارې زیار وویستل شي او زمونږ هیله داده چې له هغه نه مثبتې او عملي نتیجې واخیستلې شي.

دغه نظام دملګرو ملتو دمنشور اساسات چې مقصد یې دبشري نړۍ نېکمرغي او آرامي ده ملحوظ او محترم ګڼي.

له پاکستان سره زمونږ په روابطو کې چې یوازنی هېواد دی چه دپښتونستان دقضیې په باب له هغه سره سیاسي اختلاف لرو او تر اوسه پورې دهغه په حل نه یو بریالي شوي، دپښتونستان دقضیې دحل دلارې دپیدا کولو دپاره به زمونږ دائمي کوښښ دوام وکړي.

په پای کې یوځل بیا له دغه ستر ملي برې نه خپلو ګرانو وطنوالو ته مبارکي وایم او له ټولو وطن پالونکو په تېره بیا دافغانستان له فدا کاره اردو نه چې له هېڅ ډول خالصانه سعې او کوښښ نه یې ځان نه دی سپمولی دزړه له کومي تشکر کوم او خپل امتنان وړاندې کوم.

څرنګه چې زمونږ سعی او کوښښ نشي کولی دانجام نقطه ولري دهېواد دټولو افرادو په تېره بیا دزلمي طبقې دهمکارۍ دوام زمونږ دټولو دزړه له کومي هیلې دي او دهغو په لاس ته راوړلو پوره امید لرو.

ژوند دې وي افغانستان

تل دې وي جمهوریت

دافغانستان او روس تر منځ تړون

(نیته د ۱۹۲۱ دفبروری ۲۸، د ۱۲۹۹ دکب له نهم سره سم)

دافغانستان او روس تر منځ د دوستانه اړیکو د ټینګښت او دافغانستان دحقیقي استقلال دساتنی له پاره، دافغانستان لوړ دولت له یوی خوا او دروسیې سوسیالستي فدراتیف شوروي جمهوري دولت له بلې خوا ددې تړون کول و ټاکل او ددې مطلب د ترلاسه کولو له پاره یې خپل واکمن وکیلان په لاندې ډول و ټاکل:

دافغانستان دلوړ دولت له خوا:

محمد ولي خان

میرزا محمد خان

غلام صدیق خان

او دروسیې دسوسیالستی فیدراتیف شوروي جمهوري دولت له خوا:

ګیورکي واسیلوویچ چیچرین

او میخائیلوویچ قاراخان

نومـوړو وکیـلانو یویل ته دخپلو وکـالت نامو تر وړاندې کـولو او له دواړو خواؤنه د دې تکي په تصدیق کولو سره چې دا وکالت نامې د ترتیب له مخې سمې او په قاعده برابرې لیکلې شوې دي، لاندینی فقرې یې په اتفاق سره ومنلې.

لومړی فقره:

لوړ تړون کوونکي اړخونه یو د بل استقلال مني او ژمنه کوي چې د هغو د رناوي به کوي او تر خپل مینځ به روغ سیاسي اړیکې ټینګوي.

دوهمه فقره:

لوړ تړون کـوونکي اړخـونه ژمنه کـوي چې له دریمګړي دولت سره به داسې نظامي یا سیاسي تړون چې یوه تړون کوونکي اړخ ته زیان رسوي، نه کوي.

دریمه فقره:

د دواړو تړون کوونکو اړخونو سفارتونه او قونسلګرۍ له نړیوال دود سره سم سره برابر او متبادل سیاسي امتیازات لري.

لومړي څرګندونه: په دې ډله کښې:

الف- د دولت بیرغ ځړولو حق.

ب- د سفارتونو او قونسلګریو د فهرست شویو غړیو مصؤونیت.

د- په تلیفون، بې سیم، تلګراف او سیم لرونکي تلګراف د سیاسي نمایندګانو له حقوقو سره سم د خبرو کولو حق.

هـ- د دواړو تړون کوونکو اړخونو د سفارتونو او قونسلګریو ودانۍ تر هیواد

بهر امتياز لري خو د هغو کسانو له پاره چې محلي حکومتونه يې رسماً د خپل مملکت پر قوانينو باندې تيری کوونکي وګڼي، د پناه او تېښتې ځای نشي کېدلای.

دوهمه څرګندونه:

د دواړو تړون کوونکو اړخونو سفارتونه په متبادل ډول د نظامي آتشه لرونکي دي.

څلورمه فقره:

دواړه تړون کوونکي اړخونه دافغانستان په خاوره کښې د روسيې د سوسياليستي فدراتيف شوروي جمهوريت د پنځو قونسلګريو او د روسيې په خاوره کښې دافغانستان د اوو قونسلګريو چې پنځه قونسلګرۍ به يې د روسيې په منځنۍ آسيا کښې وي له پرانستلو سره دوه اړخيزه موافقه کوي.

څرګندونه: په يادو شويو قونسلګريو سره بېره د روس د دولت او د افغانستان د دولت له خوا په راتلونکي کښې په هر ځانګړي ځای کښې د قونسلګريو پرانستل او ځای ټاکل د دواړو تړون کوونکو اړخونو ترمنځ د ځانګړې موافقې له مخې کېږي.

پنځمه فقره:

د روسيې قونسلګرۍ د هرات، مزار شريف، کندهار، غزنی او ميمنی په ښارونو کښې پرانستلې کېږي او دافغانستان د لوړ دولت جنرال قونسلګري په تاشکند او قونسلګرۍ په پترو ګراد، قازان، خوقند، ثمرقند، مرو او کراسناو

د سک کښې جوړېږي.

څرګندونه: په روسیه کښې د افغانستان د قونسلګریو او په افغانستان کښې د روسیې د قونسلګریو د پرانیستلو حقیقي وخت د ځانګړې موافقې له مخې تاکل کېږي.

شپږمه فقره:

روسیه مني چې افغانستان که هر څومره مالونه له روسیې نه واخلي یا یې له بهرنه رانیسي د روسیې له خاورې نه یې د آزاد او بې محصول ترانزیت په ډول تېرولای شي.

اوومه فقره:

دواړه تړون کوونکي اړخونه د شرقي ملتونو آزادي د خپلواکۍ او د هغوی د هر ملت له غوښتنې سره سم مني.

اتمه فقره:

د دې تړون د اوومې فقرې د اثبات له پاره دواړه تړون کوونکي اړخونه د بخارا او خیوې د دولتونو حقیقي خپلواکي او استقلال د هر ډول حکومت په درلودلو سره یې چې غواړي او د دوی د ملتونو له خوښې سره سم وي، مني.

نهمه فقره:

د روسیې د سوسیالستي فدراتیف شوروي جمهوریت د هغې ژمنې د ترسره

کولو له پاره چې د روسیې د رئیس جناب لینن له خوا د افغانستان وزیر مختار ته ورکړل شوې ده، قبلوي چې په پوله پرتې هغه ځمکې چې په تیره پېړۍ کښې له افغانستان سره تړلې وې بېرته افغانستان ته وسپاري. په دې شرط چې د عدل او انصاف مراتب او د هغې ځای د خلکو غوښتنې پرځای شي. د هغه ځای د دایمي اوسېدونکو د رضا خرګندول او د رایو معلومول د دواړو هیوادونو ترمنځ د ځانګړې موافقې له مخې د دواړو خواؤ د وکیلانو په وسیله ترسره کېږي.

لسمه فقره:

د دواړو تړون کوونکو لوړو اړخونو ترمنځ د دوستانه اړیکو د پیاوړتیا له پاره د روسیې د سوسیالیستي فدراتیف شوروي جمهوریت حکومت منی چې د افغانستان له دولت سره نغده او نوره مادي مرسته وکړي.

یوولسمه فقره:

دا تړون په فارسي او روسي ژبو ولیکل شو او دواړه متنونه مساوي ارزښت لري.

دوولسمه فقره:

دا تړون د دواړو اړخونو د حکومتونو تر قبولۍ وروسته قانوني بنه تر لاسه کوي او تصدیق لیکونه یې په کابل کښې تبادله کېږي او د دې مطلب د ثابتولو له پاره د دواړو خواوو واکمنو وکیلانو دا تړون لاسلیک کړ او خپل مهرونه یې پرې ولګول.

په مسکو کې د نولس سوه یوویشتم کال د فرورۍ د میاشتې په ۲۸ نیټه چې د

۱۲۹۹ هجری شمی کال د کب له لسمی نیټې سره سمه ده، ولیکل شو.

محمد ولی، مختار وزیر

میرزا محمد خان

غلام صدیق خان

گ، و. چیچرن

ل.م. قارا خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبرتانيې او افغانستان ترمنځ د دوستۍ معاهده

سريزه:

دبرتانيې حکومت او دافغانستان حکومت په خپل منځ کې د ګاونډيتوب داړيکو دقايمولو په نظر کې نيولو پر لاندې ليکل شوو مادو موافقه کړې ده او په دې مقصد لاندې لاس ليک شوي او ورباندې دواړو خواوو مهر لګولى او په مناسب وخت کې به عملي شي.

۱. دبرتانيې او افغانستان حکومتونه په ګډه د دواړو هيوادونو داخلي او بهرنۍ آزادي تصديقوي او درناوى يې کوي.

۲. دواړې لوړ رتبه خواوى په ګډه دهند او افغانستان سرحدونه مني چې د راولپنډۍ په معاهده کې په پنځمه ماده کې منل شوي دي چې د ۱۹۱۹ کال داګست پر اتمه ورباندې موافقه وشوه. او همدا ډول هغه سرحد چې دخيبر په لويديځ کې دبرتانوي کميسيون لخوا داګست او سپتمبر په مياشتو کې د پورتنۍ مادې په تعقيب وکنبل شو او په نقشه کې چې د همدې معاهدې سره يوځاى ده په تورو ټکو سره ښوول شوى دى او دليکى بيا برابرولو ته ضرورت لري چې په لومړۍ ضميمه کې راغلى دى او ورباندې موافقه شوې ده چې د تورخم نومي ځاى

دافغانستان په سرحد کې راوستل شي. همدا ډول د کابل سیند د شلمان خولې بند او پلوسې دافغانستان په سرحد کې راوستل شي چې په ذکر شوې نقشه کې د سروټکو په لیکه ښودل شوي دي. دبرتانیې حکومت موافقه کوي چې دافغانستان حکومت کولای شي چې په معینه اندازه او به په یوه نل کې چې دبرتانیې حکومت به یې ورته ورکړي دلنډی کوتل څخه تورخم ته دافغانانو دضرورت له پاره وغزوي او دافغانستان حکومت موافقه کوي چې برتانوي افسران او قبایل چې د سرحد په برتانوي لور کې اوشي بیله اجازې او خنډونو کولای شي چې د کابل د سیند څخه د کښتۍ چلولو کار واخلي او دبرتانیې اتباع کولای شي چې د ذکر شوی سند د دې برخې څخه داوبو لګولو ټول روان موجوده حقوق ولري.

۳. دبرتانیې حکومت موافقه کوی چې دافغانستان دجلالتمآب امیر، وزیرمختار دلندن په شاهي دربار کې، دټولو نورو قدرتونو داستازو په څېر ومني او په لندن کې دافغانستان دسفارت جوړیدلو ته اجازه ورکړي.

دافغانستان حکومت همدا شان موافقه کوی چې په کابل کی دبرتانیې دپاچا او هند دامپراطور وزیرمختار ومنی او په کابل کی دبرتانیې دسفارت جوړیدلو ته اجازه ورکی.

دواړې خواوې به حق ولری چې په خپلو سفارتونو کی نظامی آتشه مقرر کړي.

٤. دافغانستان حکومت موافقه کوي چې په کندهار او جلال آباد کې دبرتانیې قونسلگری جوړې شی او دبرتانیې حکومت دهند دحکومت په مرکز کی دافغانستان جنرال قونسلگرۍ او په کلکته، کراچۍ او بمبیی کې د ددرو قونسلگریو جوړیدلو ته اجازه ورکړي. هر وخت چې دافغانستان حکومت وغواړي

چې دهند نه پرته د برتانيې په نورو مځکو کې د قونسلګرۍ افسران مقرر کړی جلا موافقه به د دې دوو دولتو په منځ کې وي، له کوم ځای نه چې کاروي چې دبرتانيې حکومت يې تائيد کړي، وکړل شي.

۵. لوړ تړون کوونکي اړخونه په خپلو هيوادونو کې يو د بل د استازو تحفظ کوي او ورسره احترامانه چلند کوي چې ورکې به وزير مختار، قونسل جنرال او قونسلان شامل وي. دواړې خواوې موافقه کوي چې پورتني استازي د خپلو دندو تر سره کولو تابع وي. د دې دندو مواد به د دې لوزنامې په دوهمه ضميمه کې ښوول کيږي. دبرتانيې حکومت نوره موافقه کوي چې د افغانستان وزير مختار، قونسل جنرال او قونسلان په هغو حدودو کې چې ورته داوسيدلو يا کار اجازه ورکړل شوې ده د پورتنۍ ضميمې مطابق د ټولو هغو حقوقو او امتيازاتو څخه او يا چې وروسته منظور يږي د نورو هيوادونو او حکومتونو د وزير مختارانو، قونسل جنرالانو او قونسلانو په شان چيرې چې مقيم دي برخوردار ه دي. د افغانستان حکومت همدا دول موافقه کوي چې دبرتانيې وزير مختار او قونسلان د خپلې هستوګنې او کار په سيمه کې د ضميمې د موادو مطابق هم هغسې حقوق او امتيازات لري او يا وروسته منظور شي د نورو هيوادونو او حکومتونو د وزيرمختارانو او قونسلانو په شان چيرې چې د برتانيې وزير مختار او قونسلان ځای پرځای دي استفاده کولای شي.

څنګه چې دبرتانيې او افغانستان د حکومتونو په ګټه ده چې افغانستان يو قوي او ودان هيواد وي نو دبرتانيې حکومت موافقه کوي چې هر څومره مواد چې د افغانستان د خير ښېګنې او قوي کيدلو له پاره په کار وي، لکه د فابريکو ماشينونه، انجنونه او د ټيلګراف او ټيلفون مواد افغانستان کولای شي په برتانوي

قلمرو او یا دنړۍ په نورو هیوادونو کې واخلي او په عادي توګه یې دبرتانیې او برتانوي هند دبندرونو څخه بیله کومو ستونزو افغانستان ته وارد کړي. همدا ډول دافغانستان حکومت موافقه کوی چې هر ډول مالونه، دکومو صادرول چې دافغانستان دداخلي قانون خلاف نه وي او دافغانستان دحکومت په انده دافغانستان تر کورني ضرورت ډېر وي او ورته دبرتانیې حکومت ضرورت ولري رانیولای شي او دافغانستان دحکومت داجازې سره سم هند ته صادریدلای شي. د وسلو او ګوله باروتو په هکله دبرتانیې حکومت موافقه لري چې دا یقیني شي چې دافغانستان دحکومت نیت دوستانه دی او سمدستي هند ته خطره نشته چې دا ډول وسلې افغانستان واردې کړي، نو بیله کومو خنډونو به ورته د واردولو اجازه ورکړل شي. په هر حال که تردې وروسته دوسلو دوړلو راوړلو په هکله دنړۍ دلویو قدرتونو لخوا کنوانسیون تصویب شي او تراجرا لاندې ونیول سشي نو دافغانستان دحکومت لخوا دوسلو دواردولو حق به ددې کنوانسیون تابع وي او دافغانستان حکومت وړاندې باید دوسلو دوړلو راوړلو کنوانسیون لاس لیک کړی وي او دا ډول واردات به تنها ددې کنوانسیون دمادو مطابق کیدلای شي. که چیرې د وسلو دوړلو راوړلو کنوانسیون تصویب نه شي او یا پای ته ورسیږي، دافغانستان حکومت له پورتني تضمین سره سم وخت په وخت افغانستان ته وشیلي څنګه چې وړاندې ذکر شول دبرتانیې او برتانوي هند دبندرونو څخه واردولای شي.

۷. دبرتانوی هند په بندرونو کی به دشپږمې مادې په اساس پر هغو مالونو چې دافغانستان په نماینده ګۍ سمدستي افغانستان ته وړل کیږي ګمرکي محصول نه لګول کیږي. ددې مالونو سره باید داسې یو تصدیق وي چې دافغانستان حکومت

يا يې استازي لاس ليک کړی وي چې د دواړو حکومتونو لخوا وړباندې وخت په وخت فيصله کيږي. دا سندونه بايد د واردولو په وخت کې په بندر کې د گمرکونو لوی افسر ته وښوول شي چې ورکی واضح وي چې دا مالونه دافغانستان د حکومت مال دی او دهغوی دامر له مخې افغانستان ته وړل کيږي. په دې اسنادو کې بايد واضح شوی وي چې دا مالونه څه شی دی؟ څومره دی؟ او قيمت يې څومره دی؟ چې ورکې د محصول د معافۍ غوښتنه کيږي. دوهم دا چې دامالونه په افغانستان کې د عمومي خيرښېگنې له پاره دي او دا مالونه د دولتي انحصار او دولتي سوداگرۍ له پاره نه دي. دريم دا مالونه بايد په څرگنده سره وپيژندل شي چې د هند د لارې په مهر لاک شوي دول يوړل شي او د هند په خاوره کې بايد خلاص نشي او ونه ويشل شي.

دبرتانيې حکومت همدا ډول موافقه کوي چې دبرتانوي بندرونو د لارې ټولو مالونو ته اجازه ورکوي چې افغانستان ته دوړلو له پاره هندوستان ته وارد شي او دهغو لارو څخه يوړل شي چې د دواړو حکومتونو ترمينځ وړباندې موافقه وشي او د دې مالونو گمرکي محصول به دصادرولو په ځای کې په پوره ډول بيا تاديه سی، په دې شرط چې دامالونه په مهرو لاک توگه د هندوستان څخه ووزی او د هندوستان څخه تروتلو وړاندې خلاص نه شي او ونه ويشل شي. همدا ډول دبرتانيې حکومت اوس نيت نه لري چې پر مالونو او څارويو چې دافغانستان وي د مځکې او سندونو د لارې هند ته وارد شي او يا دنړۍ نورو هيوادونو ته دهند د لارې يوړل شي کوم چې د قانون په اساس منع نه وي، گمرکي محصول نه لگوي. که چيرې دبرتانيې حکومت په راتلونکي وخت کې فيصله وکی چې پر مالونو او څارويو چې هند ته دوچې يا سيندونو د لارې د گاونډيو هيوادونو څخه وارديږي محصول ولگوي که

ضروري وي نو دافغانستان پر وارداتو به هم محصول ولګوي. ولې په داسې حالت کې به دا محصول دنورو ګاونډيو هيوادونو څخه لوړنه وي. دا ماده به دخيبر د محصول يا دهند دنورو ښارونو چې ورکې بيا محصول لګول کيږي مخه ونه نيشي خو دخيبر موجوده محصول به لوړنه وي.

۸. دبرتانيې حکومت موافقه کوي چې دافغانستان دحکومت دسوداګرۍ نمايندګي په پيښور، کوټه او پاراچنار کې جوړې شي خو په دې شرط چې ددې نماينده ګيو کارکوونکي او ملکيت دبرتانيې دقانون او حکمونو تر عمليا تو لاندې وي او دبرتانيې دعدالت په ساحه کې داخل وي. دبرتانيې حکومت به هغوی ته دخاص امتياز موقف ورنه کړي.

۹. دسوداګرۍ مالونه به چې داوومې مادې په اساس ديورپ او نورو هيوادونو څخه افغانستان ته واردېږي دجمرود، کورمی او چمن داورګاډو په ستيشن کې پرانيستل شي او بيا به د حيواناتو دتوان په اندازه بارونه ترې جوړېږي دا کار به دګمرکي محصولاتو سبب نه کيږي، ددې معاملې په هکله به دسوداګرۍ استازي چې په دوولسمه ماده کې يې ذکر شوی دی خبري وکړي.

۱۰. دواړې لوړ رتبه تړون کوونکې ډلې موافقه کوي چې د دواړو هيوادونو تر منځ هر ډول پوستی اسانتياوې برابرې کړي په دې شرط چې دواړه هيوادونه به نشي کولای چې يو دبل په خاوره کې پوسته خانې جوړې کړي. ددې مادې دعملي کولو له پاره به دپوستي بېل کنوانسيون جوړ شي او دتياری له پاره به دافغانستان حکومت يو شمير ماموران وټاکي او دبرتانوي افسرانو سره به وګوري او ورسره به سلا مشوره وکړي.

۱۱. دواړو لوړ رتبه خواوو په ګډه يو دبل پر ښه نيت قناعت کړی په خاصه بيا

د هغو قبايلو په هکله چې د هرې خوا سرحدونو ته نژدې اوشي او تر دې وروسته لوز کوي چې د مهمو فوځي عملياتو په وخت کې ورته خبر ورکړي. دا ډول عمليات به په هغو سيمو کې کيږي چې د دوی د تأثير علاقه وي چې په سرحدي قبايلو کې نظم راولي.

۱۲. دواړې لوړ رتبه تړون کوونکې ډلې موافقه کوي چې د افغانستان دحکومت او د برتانيې دحکومت استازي به انتخابيږي چې د سوداګرۍ دکنوانسيون د پای ته رسيدلو خبری وکړي. کنوانسيون به لومړی د هغو چارو له پاره وي چې په نهمه ماده کې خبرې شوی دي. هغوی به د سوداګرۍ د چارو ترتيب ونيسي چې اوس په دې لوز نامه کې وړاندې خبرې نه دي شوې او داسې ښکاري چې د دواړو حکومتونو له پاره به ګټورې وي. د سوداګرۍ اړيکې به د دواړو حکومتونو تر مينځ تر هغه وخته جاري وي ترڅو د سوداګرۍ کنوانسيون چې پورته يې خبرې وشوې، عملي شي.

۱۳. دواړې لوړ رتبه تړون کوونکې خواوې موافقه کوي چې لومړۍ او دوهمه ضميمه چې د دې تړون سره يوځای ده بايد همداسې د عملي کولو قوت ولري چې د دې لوزنامې د موادو په شان به وي.

۱٤. د دې لوزنامې محتوا به تر لاس ليک وروسته عملي شي او د همدې تاريخ څخه به درې کاله اعتبار ولري. که چېرې دواړو لوړ رتبه د تړون خواؤ د تړون تر ختميدلو دوولس مياشتې وړاندې د فسخه کيدلو نيت وکړ نو دا به د هغې ورځې څخه چې يوه لوړ رتبه خوا دا تړون فسخه کړي د يو کال تر پوره کيدلو پورې عملي پاتې شي. دا لوزنامه به د دواړو هيئتونو تر لاس ليک وروسته عملي شي او د تړون دواړه لاس ليک شوي نقلونه به په کابل کې په دوه نيمو مياشتو کې تر لاس ليک

وروسته تبادله شي.

هنري آرسي ډابز
په کابل کې د برتانوي
هيئت مشر او د برتانيې
فوق العاده استازی

د محمود طرزي لاس ليک
د افغاني هيئت مشر
د سه شنبې ورځ د ۱۳۰۰ هجري شمسي کال
د عقرب ۳۰ نيټه
(د ۱۹۲۱ ميلادي کال د نومبر ۲۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوانین:

دافغانستان دلوړ دولت
اساسي نظامنامه

(۱۳۰۱ هـ ش - ۱۹۲۳ م)

دافغانستان دلوړ دولت اساسي نظامنامه اساساً په ۱۳۰۱ کال په پښتو ژبه جوړه شوی وه چی ددری متن په باب کی دا ټکی یاد شوی هم دی خو پښتو متن یې له دې کبله چی دهغه وخت پښتو نثر روان نه ؤ ګډوډی درلودې له دې کبله دامتن له دری ژباړې نه بیرته په پښتو واړول شو.

۱- دافغانستان لوړ دولت په بشپړه خپلواکۍ سره دخپلو کورنیو او بهرنیو چارو واک لري، دهېواد ټولې سیمې او برخې دیوه واحد وجود په توګه دملوکانه اداري تر او امرو لاندې تشکیلېږی او په هېڅ راز دهېواد په برخو کښې بېلوالی نه کېږی.

۲- دافغانستان دین داسلام

مقدس دین او رسمي او عمومي مذهب يې حنفي مــذهب دی. نور اديان لکه اهل هنود او يهود چې دلته دي د جزيې په ورکولو او دېلوونکي نخښې په درلودلو سره تابع دي او په دې شرط چې عامه هوسايي او امن اخلال نه کړي تر امن لاندې هم نيول کېږي.

۳ - دافغانستان دهېواد پايتخت دکابل ښار دی او دافغانستان دهېواد ټول اوسېدونکي دحکومت په وړاندې مساوي دي چې دکابل ښار ښاريان دافغاني خاورې او هېواد پر نورو ښارونو، کليو او سيمو هېڅ امتياز نه لري.

٤ - د اعليحضرت همايوني دهغو لويو او فوق العاده خدمتونو له کبله چې دافغاني ملت دپرمختگ، لوړوالي او خپلواکۍ په لاره کښې يې کړي دافغانستان نجيب ملت ژمنه کوي چې دافغانستان واکمني به د افغانانو ددې ترقي غوښتونکي پاچا اولاد ته داولاديت داصولو له مخې چې داعليحضرت او خلکو له خوا به خوښېږي، ورلېږدي او ملوکانه ذات به دسلطنت پر تخت دکښېناستو پروخت داشرافو او خلکو په وړاندې ژمنه کوي چې له شريفې شرعې او ددې اساسي نظامنامې له حکمونو سره سم به دحکومت چارې اجرا کوي، دافغانستان خپلواکي به ساتي او دخپل هېواد او ملت له پاره به له صداقت څخه کار اخلي.

۵ - دپادشاه لوړ ذات داسلام دروښانه دين خدمتگار او ساتندوی او دافغانستان دټولو اوسېدونکو واکمن او پاچا دی.

٦ - دهېواد چارې د دولت دوزيرانو په وسيله (چې دپاچا په ټاکنه او خوښونه کېږي) اداره کېږي او هر يو وزير دخپلو ورسپارل شوو چارو مسؤول گڼل کېږي نو له دې امله همايوني ذات غير مسؤول دی.

٧- په خطبو کښې د پاچا نوم اخيستل او سکه د پاچا په نامه وهل کېږي. د ځانګړو قوانينو له مخې درتبو او منصبونو ټاکل، د نښانو نوور کول، د صدر اعظم او دوزيرانو دهيأت د نورو غړو ټاکل او دهغوی بدلول او عزلول، د عمومي نظامنانو ښکلول او اجرا اعلانول، د شرعي او نظامي احکامو اجرا کول، د عسکري ځواکونو عمومي قومانده لرل، دجګړې او سولې اعلانول او په عامه توګه د معاهدو کول، د عفوې او قانوني جزاګانو کمول په عمومي يا خصوصي توګه له لويو پاچايي حقوقو څخه ګڼل کېږي.

دافغانستان داوسېدونکو عام حقونه

٨- ټول هغه کسان چې دافغانستان په هېواد کښې استوګن دي بی له ديني او مذهبي توپيره دافغانستان تبعه ګڼل کېږي، دافغاني تابعيت صفت د ځانګړې نظامنامې له مخې ورکول کېږي او يا ترې اخېستل کېږي.

٩- دافغانستان ټول اوسېدونکي د ديني او مذهبي چارو او دخپل دولت د سياسي نظامونو پابند دي او دخپلو شخصي حقوقو په برخه کښې آزادي لري.

١٠- شخصي آزادي له هر ډول تعرض او لاسوهنې نه خوندي ده، هېڅوک بې له شرعي امر او بې له قانوني نظامنامو څخه نه بندي کېږي او جزانه ورکوله کېږي. په افغانستان کښې داسارت اصول بيخي موقوف دي او ښځه يا نارينه هېڅوک هم داسارت په توګه نه شي استخدامولای.

١١- کورني مطبوعات او اخبارونه د ځانګړې نظامنامې له مخې آزاد دي، داخبار خپرول يوازې او

یوازې د حکومت یا د افغانستان د تبعه ؤ حق دی. د بهرنیو مطبوعاتو په برخه کښې د افغانستان لوړ دولت ځینې شرایط او بندیزونه اېښودلای شي.

۱۲ - د افغانستان تبعه د منل شویو نظامنامو له مخې د سوداګرۍ، صنعت او کرنې له پاره هر ډول شرکت کولای شي.

۱۳ - د افغانستان تبعه که د دولت له مامورینو یا بل چانه د شریعت یا د دولتي نظامنامو خلاف حرکت یا کړه وویني په انفرادي یا ډله ایز ډول کولای شي د دولت دایروته عرض وکړي او که دا دایرې یې د عرض باز خواست ونه کړي په ترتیب سره تر هغه لوړې ادارې ته استغاثه کوي، که هیچا هم پوښتنه ونه کړه مخامخ د پاچا لوړ حضور ته عرض کولای شي.

۱٤ - د تدریس چارې بیخي آزادې دي. د عمومي پوهنې له نصاب سره سم د افغانستان تابع هر فرد عموماً په عمومي او خصوصي توګه د تدریسا تو له پاره اجازه لري خو پردي کسان تر هغو کسانو پرته چې د تدریس له پاره استخدا مېږي، په افغانستان کښې د ننه د ښوونځیو د پرانستلو او اداره کولو اجازه نه لري.

۱۵ - د افغانستان ټول ښوونځي د حکومت تر څارنه او پلټنه لاندې دي، حکومت هغه ټول وسایل او تدبیرونه چې د انتظام او اتحاد له مخې د افغانستان د ټولو تبعه ؤ د علمي او ملي روزنې له پاره وي تر دقت لاندې نیسي، خو هغه تعلیمي اصول چې د اهل ذمه او مستأمنه خلکو له عقیدې سره اړه لري، نه اخلال کېږي.

۱٦ - د افغانستان ټول تبعه د روښانه شریعت او د دولت د نظامنامو په وړاندې د هیواد په حقوقو او وظایفو کښې مساوي حق لري.

۱۷ - د افغانستان ټول تبعه د هغوی د قابلیت او اهلیت له مخې په

ټولو ماموریتونو کښې د دولت له اړتیا سره سم، نیول کېږي.

۱۸ - مالیې او محصولونه د ځانګړیو نظامنامو له مخې د افغانستان د تبعهؤ له پاره د دوی د شتو او وس په اساس ټاکل کېږي.

۱۹ - په افغانستان کښې د هر چا هغه مال او ملکیت چې په لاس کښې یې وي په امن دی. که یو ملکیت د عمومي ګټو له پاره د دولت په کار شي د هغې د ځانګړې نظامنامې له مخې لومړی یې څښتن ته بیه ورکوله کېږی او بیا ملک ترې تصرف کېږي.

۲۰ - د افغانستان د هر تبعه استوګنځی له هر ډول تېري نه خوندي دی او هېڅوک د حکومت یا بل چا له خوا د نظامنامو تر حکم پرته د چا کور ته په زور او بې اجازې ننوتلای نه شي.

۲۱ - په عدلیه محکمو کښې د ټولو عرض و داد له شریعت او د حقوقیه او جزائیه محکمو له اصولو سره سم فیصله کېږی.

۲۲ - مصادره او بېګار بېخي منع دی خو هغه کار او تکلیف چې د محاربې په وخت کښې پېښ شي د ځانګړې نظامنامې له مخې، له دې قاعدې نه بهر دی.

۲۳ - د دولت له نظامنامو نه بهر له هېچا نه هېڅ څیز نه اخېستل کېږي.

۲۴ - د شکنجې او ځورولو ټول ډولونه موقوف دي او د شرعې او دولت د نظامنامو - چې له شرعي احکامو سره سمې جوړې شوې - له حکم نه پرته هېچا ته جزا نه ورکوله کېږي.

وزیران

۲۵ - په افغانستان کښې د حکومت د اداري دنده د وزیرانو او ځانګړو ادارو هیأت ته سپارله شوې، د وزیرانو د هیأت د غونډې په وخت کښې د مجلس ریاست ملوکانه ذات کوي او که شاهانه ذات تشریف و نه

لري، صدر اعظم د رياست دنده ترسره کوي که صدر اعظم هم نهٔ د وزيرانو له ډلې نه د لومړی وزارت وزير د رياست وظيفه سرته رسوي.

٢٦- کوم وکيل چې د کوم وزير په غياب کښې ټاکل کېږي کټ مټ د هماغه وزير حقوق او اختيارات لري.

٢٧- هر کال د خپلواکۍ تر عمومي جشن وړاندې په يوه ټاکلې ورځ چې د شاهانه ذات له خوا ټاکله کېږي، د ګران ټولواک ترسيوري لاندې يو لوی دربار جوړېږي، په دې دربار کښې د دولت مامورين، اکابر او اشراف چې د شاهانه ذات له خوا ټاکل شوي برخه اخلي. د هغوی په وړاندې به هر وزير او مستقل مدير خپل يو کلن اجراآت او خدمتونه په علني توګه وايي او توضيح به ورکوي.

٢٨- صدر اعظم او نور وزيران د اعليحضرت پادشاه له خوا غوره کېږي.

٢٩- د وزيرانو مجلس د دولت د مهمو کورنيو او بهرنيو چارو مرجع دی. د وزيرانو د مجلس پريکړې او هغه تړونونه چې تصديق غواړي د هما يوني اعليحضرت تر لاسليک وروسته د اجرا وړ ګرځي.

٣٠- وزيران له خپل وزارت سره اړوندې چارې تر کومه ځايه چې د ده په صلاحيت کښې دي اجرا کوي او تر هغې لوړې کومې چې مستقيماً د اعليحضرت حضور ته وړاندې کېږي، د اعليحضرت حضورته وروړي او هغه چې د وزيرانو د مجلس له لايحي سره سم له دې مجلس سره اړه لري د وزيرانو لوړ مجلس ته وړاندې کوي. د وزيرانو مجلس په وړاندې کړو موادو بحث کوي او خپل حل، فصل او رايې لاسليک کوي.

٣١- هر يو وزير د دولت په عمومي سياست کښې په ګډه او د خپل وزارت په چارو کښې په ځانګړي ډول د ګران

ټولواک په وړاندې مسؤول ګڼل کېږي.

۳۲- په کومو چارو کښې چې کوم وزیر یا بل مامور ته د شاهانه حضور له خوا شفاهي امر وشي لیکلي احکام یې دې د همایوني پاچا په لاسلیک ترلاسه کړي.

۳۳- د دولت کوم وزیر که د ماموریت د وظیفې له مخې تر محاکمې لاندې ونیول شي، محاکمه یې عالي دیوان ته راجع کېږي او د محاکمې اصول یې د مخصوصې نظامنامې له مخې حل او فصل کېږي او د وزیرانو نورې شخصي دعواګانې چې د ماموریت له وظیفې نه یې بهروي، د نورو رعایاؤ غوندې عدلیه محکموته وړاندې کېږي.

۳٤- کوم وزیر چې د عالي دیوان له خوا تر تور لاندې راځي د محاکمې تر نتیجې او برائت پورې یې د وزارت له وظیفې نه ګوښه کېږي.

۳۵. د وزارتونو او د دایرو د تشکیلاتو او د ندو اندازه د اساسي تشکیلاتو په نظامنامه کښې څرګند شوي دي.

مامورین

۳٦- په عام ډول مامورین له هغو موادو سره سم چې په ځانګړیو نظامنامو کښې راغلي په هغو ماموریتونو چې ورسره وړوي ټاکل کېږي او هېڅ یو مامور تر هغې وخته چې له خپلې وظیفې نه مستعفی نه شي یا د بد چلن له امله عزل نه شي او یا د دولت له خوا د کوم ضروري کار له مخې د تبدیل او موقوفۍ وړ نه وي، اصلالړې کېدای او موقوفېدای نه شي او هغه مامورین چې ښه کار او په خدمت کښې استقامت وښیي د رتبې او ماموریت د لوړتیا او د مستمرۍ وړ ګرځي.

۳۷- د مامورینو دندې په ځانګړو نظامنامو کښې ټاکلې او سره بېلې شوې دي. هر مامور له خپلې ځانګړې

نظامنامې سره سم دور سپارل شويو وظيفو مسؤول ګڼل کېږي.

۳۸- ټول مامورين له خپلو رتبو سره سم د دولت د نظامنامو له مخې دخپل لوړ آمر په اطاعت کولو مکلف دي او که دلوړ آمر له خوا د دولت دنظامنامو خلاف ټينګار ورته وشي، ترلاس لاندی مامورين دې د وزارت مرکز ته خبر ورکړي او که دمرکز له خبر تيا پرته يې دقانون خلاف امرونه اجرا کړل هغوی هم ورسره مسؤول ګڼل کېږي.

دمشورې مجلسونه او ددولت شوری

۳۹- دهېواد په مرکز کښې ددولت دشوری يو هيأت او په نائب الحکومګيو، اعلی حکومتونو او لومړی، دوهمه، دريمه درجه حکومتونو او علاقداريو کښې يو-يو دمشورې مجلس موجود دی.

٤۰- دمشورې دمجلسونو او د دولت د شوری غړي له طبعي غړو او منتخبو غړو څخه جوړ شوي دي.

٤۱- د مشورې د مجلسونو طبيعي غړي له هغو مامورينو څخه چې داساسی تشکيلاتو په نظامنامه کښې توضيح شوي، تشکيلېږي او د دولت دشوری طبيعي غړي دشوری دانتخابي غړو له شمېر سره سم داعليحضرت همايوني له خوا ټاکل کېږي، منتخب غړي يې ټول دخلکو له خوا ټاکل کېږي. ددوی د ټاکنې په برخه کښې داساسي تشکيلاتو په نظامنامه کښې ځانګړې مادې موجودې دي.

٤۲- دمشورې مجلسونه او ددولت شوری سربېره پر هغو دندو چې داساسي تشکيلاتو په نظامنامه کښې ښودلې شوې دا لاندې دندې هم لري:

الف: دصناعت، سوداګری، کرنې او پوهنې په برخه کښې هغه ټولې ربړې

چې لازمي وويني دولت ته وړاندې کوي.

ب: د ماليو، محصولونو او دحکومت د نورو چارو په باب که دنظامنامو د اصولو مخالف ورته ښکاره شي دداسې چارو دسمون په غرض حکومت ته عرض او وړانديز کولای شي.

ج: که په هغو حقوقو کښې چې نظامنامې خلکو ته ورکړي له کومې خوانه اخلال يا تر پښو لاندې کول وليدل شي، دحکومت په وړاندې دعرض او غور غوښتنې حق لری.

٤٣- هغه فقرې چې دولايتونو او سيمو دمشورې مجلسونه يې دنائب الحکومه گانو او حاکمانو حضورته عرض او وړاندې کوي، تر کومه چې دنائب الحکومه گانو او حاکمانو په واک کښې وي په خپله يې اجرا کوي او تر هغه لوړې دهماغه څانگې اړوند وزارت ته راجع کوي، دنومړي وزارت له خوا که دا جرا وړ وي اجرا کوي يې او که نه د (٣٠) مادې له مخې عمل کوي، که مسأله له قانوني موادو سره وي ددې نظامنامې د ٤٦ مادې له مخې دې کړن وکړي.

٤٤- په هغو فقرو کښې چې دمشورې دمجلسونو له خوا نائب الحکومه گانو او حاکمانو ته عرض کېږي که ددوی له خوا تر يوې مياشتې پورې نتيجه او ځواب ورنه کړ شو، دمشورې مجلسونه صلاحيت لري چې د دولت شورى ته خپلې اړتياوې وړاندې کړي.

٤٥- د دولت شورى دهغو فقرو په باب چې دمشورې مجلسونه يې دشکايت په ډول ورته ليکي، خپله رايه ورکوي او اړوند وزارت ته دهمهغې فقرې اطلاع ورکوي، که دهغې په اړه دوزارت له خوا معطلى راشي، د دولت شورى دا فقره همايوني حضورته وړاندې کولای شي.

٤٦ – د دولت نظامنامې د دولت د شورى له خوا څېړل کېږي او د وزيرانو د مجلس تر تصويب او د شاهانه حضور تر منظورۍ وروسته د اجرا وړ گرځي.

٤٧ – د دولت د شورى پر دايمي طبيعي غړو سربېره هغه ملکي مامورين له نائب الحکومه تر حاکمانو او په عسکري منصبدارانو کښې تر لوا مشر پورې چې له ماموريت نه گوښه شوي وي په دې شرط چې تر محاکمه لاندې نه وي، په موقت ډول د دوی د ماموريت د ټاکلو تر وخته د دولت د شورى د طبيعي غړو په توگه منل کېدای شي.

٤٨ – هغه کلنۍ بودجه چې د ماليې په وزارت کښې ترتيب او تنظيمېږي د عمومي بودجې له نظامنامې سره سم د دولت په شورى کښې څېړله کېږي.

٤٩ – هغه مقاولې او تړونونه چې له پرديو سره کېږي، د دولت په شورى کښې خبرې پرې کېږي او څېړل کېږي.

محکمې

٥٠ – په عدليه محکمو کښې هر ډول محاکمې په علني توگه اجرا کېږي ځينې هغه فقرې چې د محکمو په ځانگړو نظامنامو کښې ښودلې شوې محاکمه يې قاضي په پټه اجرا کولی شي.

٥١ – د محکمو په وړاندې هر څوک د خپلو حقوقو د ساتنې له پاره د ټولو مشروعو وسايطو وړانديز کولای شي.

٥٢ – عدليه محکمې د هغو دعواگانو د کتلو او پريکړو په باب چې د دوی د دندې په دايره کښې دي، ځنډ او ځنډنه شي پښولای.

٥٣ – ټولې محکمې له هر راز لاسوهنې نه آزادې دي.

٥٤ – د محکمو صنفونه، درجې او صلاحيتونه د اساسي تشکيلاتو په نظامنامه کښې څرگند شوي دي.

٥٥ – هېڅوک د ځينې ځانگړو

فقرو د پربکړې له پاره له عدليه محکمونه بهر فوق العاده محکمه نه شي تشکيلولای.

عالي ديوان

٥٦ - عالي ديوان په ځانګړې توګه د دولت دوزيرانو د محاکمې له پاره له غوښتنې سره سم په مؤقت ډول تشکيلېږي او دورسپارل شوي کار ترسرته رسېدو وروسته له منځه ځي.

٥٧ - د عالي ديوان د جوړېدو بنه او په هغې کښې د محاکمې اصول د هغه د ځانګړې نظامنامې له مخې اجرا کېږي.

د ماليې چارې

٥٨ - د دولت ټول محصولونه د هغه د ځانګړي قانون له مخې اخيستل کېږي.

٥٩ - هر کال د دولت د وارداتو او لګښتونو له پاره يوه بودجه جوړېږي او دا بودجه د دولت د وارداتو او لګښتونو له پاره اساس دی چې ټول واردات او لګښتونه د هغې له مخې اخيسته او لګول کېږي.

٦٠ - د کلنۍ بودجې تر تطبيق او اجراء وروسته يوه قطعي محاسبه کېږي چې دا قطعي محاسبه د دې کال حقيقي واردات او لګښتونه په ګوته کوي.

٦١ - د دې خبرې د څېړنې او ځيرنې (تحقيق او تدقيق) له پاره چې: «آيا د دولت واردات او لګښتونه رښتيا هم د بودجې له نظامنامې سره سم شوی که نه» يو د سنجش ديوان تشکيلېږي (د سنجش د ديوان په اړوند ځانګړې نظامنامه موجوده ده).

٦٢ - د قطعي محاسبې او د بودجې د تنظيم، تطبيق او د هغې د اجرا له پاره ځانګړې نظامنامه موجوده ده.

دولایاتو اداره

٦٣- دولایاتو د اداري اصول په دریو اساسي قاعدو ولاړ دي: لومړی دمأذونیت پراختیا، ٢- د دندو بېلوالی، ٣- دمسؤولیت ټاکل. دیادو شوو قواعدو له مخې دولایاتو دمامورینو تول وظایف دوضع شویو نظامنامو له مخې ټاکلي او سره بېل شوي دي او دمامورینو اختیارات هم دځانګړیو نظامنامو له مخې محدود دی، او هر مامور په خپله دنده کښې دمرتبو له مخې مسؤول ګڼل کېږي.

٦٤- په ولایاتو کښې دوزارتونو دهرې څانګې مامورین بېل-بېل ټاکل شوي دي، داهالیو کسان دې دخپلو کارونو داجرا او اړتیاؤ درفع کولو له پاره لومړی ددی شعبو مامورینو ته ورځي.

٦٥- که دخلکو کار په ماموریتونو کښې تر سره نه شو، یا ددوی په باره کښې مامورین ددولت دنظامنامو خلاف کړن وکړي نو خلک دخپل کار دځنډېدو او ناوړه رویې له امله دهغوی لوړ آمر او داړتیا په وخت کښې نائب الحکومه ګانو او اعلی حاکمانو ته خپل عرض رسولای شي.

٦٦- دښاروالي د دایرو جوړول او دهغوی دندې په ځانګړې نظامنامه کښې څرګندې شوې دي.

٦٧- کله چې دهېواد په یوه برخه کښې دسرغړونې او بغاوت داسې نښې چې عمومي امنیت ګډوډوي، ولیدلې شي، دولت عسکري حکومت اعلانوي او عسکري اداره جوړېږي.

متفرقه مواد

٦٨- دافغانستان دتبعهؤ له پاره لومړنۍ زده کړې حتمي او جبري دی چې درجې او جزئیات یې په یوه ځانګړې نظامنامه کښې ټاکل شوي چې دهغې له مخې عملي کېږي.

٦٩- ددې اساسي نظامنامې یوه

مــاده هم په هېڅ ســبب او علت نه ځنډېږي او نه یې د اجــرا کــولو حکم ساقطېږي.

۷۰- کـه د ایجـاب لـه مـخـې د دې اساسي نظامنامې د ځینې موادو بدلول لازم وګــڼل شي نو د دولت د شــورى د دوو ثلثــو رایو لـه مــخــې او د وزیرانو د عـــالي مـــجلس په تصــویب داعلیحضرت همـایوني حضـورته عــرض کـېـږي او د شـاهانـه حضــورتر منظورۍ وروسته یې تغییـر او بدلون ممکن دی.

۷۱- کـه د دې اساسي نظامنامې یا د دولت د نورو نظامنامو د کومې مادې تشریح او تفسیـر ته اړه پېښـه شي، د دولت شـورى ته سپـارلـه کـېـږي او د دولت د شورى تر تصحیح او توضیح او د وزیرانو د عـالي مجلس تر تصویب وروسته طبع او خپرېږي.

۷۲- د نظامنامو د جوړولو په وخت د خلکو معـاملې، د وخت غـوښتنې او مخصوصاً شرعي احکام په دقت سره تر نظر لاندې نیول کېږي.

۷۳- د لیکونو مصؤونیت د خلکو یو حق دی او د خلکو ټول هغه لیکونه او مـراسلې چې د مـحصـول په بدل کـښـې پوستې ته سپـارل کـېږي، که د کومې مـحکمې له خوا د کتلو حکم ورنه کړل شي په هېڅ پوسـتـه خـانه یا بل ځـای کـښـې نه پرانسـتـل کـېږي او همـداسې سرتړلې مرسل الیه ته سپارل کېږي.

د دې اساسي نظامنامې مـواد چې د دولت د وزیرانو او د مـشـرقي د لویې جــرګـــې د ټولو وکــیـــلانو لـه خــوا د افغانستان د لوړ دولت د اساس له پاره د رایو په اتفـاق منل شوي او د نـومـوړي مـجلس اته سوه دوه اویا تنو (۸۷۲) اعـیـانو لـه هغې سره په موافـقت کـښـې لاسلیکونـه او مـهـرونـه کـړي، منظـور دي، د دولت په نظامنامـو کـښـې یې د داخلیدو او د مـوادو د احکـامـو د اجـرا کولو امر او اراده کوم!

دا دري ژباړه د پښتو اساسي نظامنامې له اصل سره سمه ده.

مهر:

په دې دې کړن وسي

امير امان الله

۱۳۰۱

داساسي نظامنامې ضميمه

(د ۱۳۰۷ کال دلويې جرگې پريکړې)

۱- د دولت شورى په ملي شورى بدله شوه، ملي شورى دخپل ځانگړي قانون له مخې خپلې دندې ترسره کوي.

۲- په افغانستان کښې داستقلال تر حربي نښان پرته نور ټول نښانونه لغو دي. يوازې هغو کسانو ته چې دافغانستان په جگړو کښې خدمت وکړي دحربي استقلال نښان دهغه دمخصوص قانون له مخې ورکول کېدای شي. لغو شوي نښانونه دیادگار په توگه ساتل کېدای شي خو تر دې وروسته يې ځړولای نه شي.

۳- ځرنگه چې په افغانستان کښې (داستقلال تر حربي نښان پرته) ټول نښانونه لغو دي تر دې وروسته دافغانستان يو تبعه هم دبهرنيو هېوادونو نښانونه نه شي اخيستلای او له پخوا نه چې له چا سره وي د يادگار په توگه يې ساتلی شي.

٤- افغانستان رسمي لباس نه لري، ملکي مامورين دې په رسمي وخت کښې دشپې فراک او دورځې فراکوټ، واغوندي.

٥- په افغانستان کښې ملکي رتبې له بېخه لغو دي، په راتلونکي کښې هېچا ته رتبه نه ور کوله کېږي.

٦- په افغانستان کښې دسردار، جلالتمآب، معظم، صاحب، محترم، عاليشان او نور القاب لغو دي، په رسمي ليکونو کښې ټولو لويو او وړو مامورينو ته يوازې دهغه نوم چې خان

پرې ورزیا تېږي او د ماموریت صفت یې لیکل کېږي او شاهانه حضورته اعلیحضرت گران پاچا لیکل کېږي، په خصوصي لیکونو کښې دې د مخاطب له نامه سره گرانه ولیکل شي.

٧- په افغانستان کښې د سلطنت ولیعهد د پاچا له نارینه اولادنه چې موریې ملکه وي، منل کېږي، ملکه هغه مېرمن ده چې پاچا د خپل سلطنت په پیل کښې رسماً خپله ملکه معرفي کړې وي.

تبصره: د ۱۳۰۷ کال لویې جرگې دوړې په ۹ نیټه د اعلیحضرت غازي امان الله خان په معرفي او د لویې جرگې په منلو سره شهزاده رحمت الله خان د ملکې ثریا زوی په ولیعهدۍ او ملکه ثریا د افغانستان په ملکگۍ ومنل.

٨- د افغانستان بیرغ په لاندې ډول بدل او وټاکل شو:

لومړی- د بیرغ رنگ تور، سور او زرغون.

دوهم- د بیرغ نښان غرونه چې د افغانستان د غرني هېواد نخښه ده او د دې غرونو پرسر د لمر راختل چې د افغانستان ختیځتوب او د افغانانو د بخت راختل ښیي او ستوری، پری د پاسه د الله او محمد پاک نومونه.

دریم- د نښان شا او خوا د غنمو وږی چې د احمدشاه بابا د جغې تاریخي نخښه ده.

(جمعه د تلې شپږم ۱۳۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانستان ددولت اساسی اصولنامه

بسم الله الرحمن الرحیم

اصل:

۱- دافغانستان دین داسلام مقدس دین او رسمی او عمومی مذهب یې منیف حنفی (رح) مذهب دی. دافغانستان پاچا باید په همدې مذهب وي. نور دینونه لکه اهل هنود او یهودي چې په افغانستان کښې شته، په دې شرط چې عمومي آداب او هوسایي ګډوډ نه کړي، هم ترتأمین لاندې نیول کېږي.

۲- دافغانستان لوړ دولت دخپلو کورنیو او بهرنیو چارو اداره په بشپړه خپلواکۍ په لاس کښې لري ، دهېواد ټولې سیمې او برخې ترملوکانه ارادې لاندې دیوه واحد تن په توګه تشکیلېږي او په هېڅ توګه دهېواد په برخو کښې توپیر نه کېږي.

۳- دافغانستان پایتخت کابل ښار دی او دهېواد ټول اوسېدونکي دحکومت په وړاندې برابر دي چې کابل ښاریان دهېواد دنورو ښارونو او کلیو پر اوسېدونکو بروالی نه لري.

۴- دافغانستان رسمی بیرغ تور ، سور او زرغون رنګونه لري او په منځ

کښې یې دغنمو وږی، محراب او منبر دي.

د پاچا حقوق

٥ – دهغو سربښندنو او خدمتونو په لمانځنه کښې چې غازي اعلیحضرت (محمد نادرشاه افغان) دافغانستان داستقلال او هېواد دنجات او دظلم او استبداد دجرړو ایستلو له پاره کړي دافغانستان ټول ملت دده شاهانه ذات دخپل هېواد سم او وړ پاچا ګڼي او په ډېر درناوي او لمانځنه یې منلی او مني یې او همایوني ذات دافغانستان دسلطنت پرخپلواکه تخت دکښېناستلو پروخت دافغانستان دټولو خلکو دوکیلانو او اشرافو په مخ کښې دژمنه کړې ده چې دنبوی صلعم دشریفې شرعې دمفتی بها او امرو، دحنفي مهذب مذهب او دهېواد داساسي اصولو له مخې به دخپل شاهانه حکومت چارې ترسره کوي، دافغانستان داستقلال ساتنه او پالنه به خپله مهمه دنده ګڼي. ملت او وطن ته به صداقت کوي او دپورتنیو شرایطو له عملي کولو نه به غاړه نه غړوي. نو له دې کبله دافغانستان نجیب ملت ژمنه کوي چې دافغانستان سلطنت دده دې ترقي غوښتونکي پاچا کورنۍ ته داعلیحضرت پاچا او دافغانستان دملت دوګړو په ټاکنه، لېږدول کېږي.

تبصره

کورنۍ له لوی نارینه اولاد او ورونو څخه عبارت ده.

٦ – دافغانستان پاچا باید پرتخت ترکښېناستو وړاندې لاندې سوګند نامه په ملي شورى کښې دوکیلانو په وړاندې څرګنده او لاسلیک کړي:

«په لوی خدای او قرآن کریم ژمنه کوم چې په خپلو کړو وړو کښې به لوی خدای جل جلاله حاضر او ناظر ګڼم او داسلام دمبین دین او دافغانستان داستقلال په ساتنه، دخلکو دحقوقو په

خوندي کولو او دهېواد دساتنې، ترقۍ او نیکمرغۍ له پاره به دروښانه محمدي (ص) شرعې او دهیواد داساسي اصولوله مقرراتو سره سم سلطنت کوم او دسپېڅلو اولیای کرامو دروحانیت په برکت ځان ته مرسته غواړم!».

۸- په خطبو کښې دپاچا نوم اخیستل، سکې دپاچا په نامه وهل، درتبو او منصبونو تاکل، دنښانونو ورکول، دصدراعظم ټاکل او دوزیرانو منل- عزل او تبدیلول، دملي شوراله خوا دتصویب شویو اصولو تصدیقول او دهغو دمنلو او اجرا اعلانول، دشرعیه او اصولیه احکامو اجرا کول، دافغانستان دټولو قوا ؤ عمومي قوماندانی او دحرب اعلانول او دسولې کول او په عامه توګه له شرعې سره سم دعفوې کول او تعزیري مجازاتو سپکول له لویو پاچایی حقوقو څخه ګڼل کېږي.

۸- دپاچا یې لګښت پیسې باید دهېواد په بودجه کښې ټاکلې وي.

دافغانستان دعمومی تبعهؤ حقوق

۹- ټول هغه کسان چې دافغانستان په هېواد کښې وي بې له دیني او مذهبي توپیره دافغانستان تبعه ګڼل کېږي دافغانی تابعیت صفت دتابعیت له اصولنامې سره سم ترلاسه یا اخیستل کېږي.

۱۰- دافغانستان ټول تبعه په خپلو دیني او مذهبي چارو او دخپل متبوعه دولت په سیاسي اصولو مکلف او مقید دي او دخپلو مشروعو حقوقو آزادي لري.

۱۱- شخصي آزادي له هر ډول بلوسې نه په امن ده، هېڅوک بې له شرعي امر او له وضع شویو اصولنامو پرته بندي یا مجازات کېدلای نه شي. په افغانستان کښې داسارت اصول منع دي، ښځه او نارینه یو هم بل څوک

داسارت په توګه استخدامولای نه شي.

١٢- دافغانستان تبعه دسوداګرۍ، صنعت او کرنې په چارو کښې، دټاکل شویو اصولنامو له مخې آزاد دي.

١٣- دافغانستان ټول اتباع د غرا شریعت او د دولت دټاکلیو اصولو په وړاندې دهېواد په حقوقو او وظایفو کښې برابر حق لري.

١٤- دافغانستان ټول اتباع دقابلیت او اهلیت له مخې دحکومت له اړتیا سره سم استخدامېږي.

١٥- په افغانستان کښې دهر چا مال او ملک خوندي دی که کوم ملکیت دعمومي ګټوله پاره ددولت په کار شي له شریفې شرعې او ځانګړې اصولنامې سره سم یې لومړی بیه مالک ته ورکوله کېږي، بیا ملکیت ترې نیول کېږي.

١٦- دافغانستان داتباعو دهر فرد کور او استوګنځی له هر ډول تیری نه خوندي دي، هېڅوک دحکومت له خوا یا نور بې له شرعې او ټاکل شویو اصولنامو پرته دچا کورته بې له اجازې نه شي ننوتلای.

١٧- دخلکو دمالونو او ملکیتونو ضبطول منع دي پرته له هغه کسانو چې له هېواده بهر اوسېږي او دافغانستان دحکومت پرضد تحریکونه او خپرونې کوي.

١٨- مصادره او بېګار منع دی خو هغه کارونه او تکلیفونه چې دجګړې پروخت پېښ شي له دې قاعدې نه بهر دي.

١٩- شکنجه او دځورولو نور ډولونه ټول موقوف دي او دشرعي شریفې او د دولت د اصولنامو له احکامونه بهر هېڅ ډول جزا نه ورکوله کېږي.

٢٠- لومړنۍ زده کړې دافغانستان دتبعهٔ ماشومانو له پاره

واجبې او حتمي دي.

۲۱ - په افغانستان کښې داسلامیه علومو تدریس آزاد دی، دافغانستان هر تبعه کس په عمومي او خصوصي توګه داسلامیه علومو د تدریساتو له پاره اجازه لري خو بهرنیانو تر هغو کسانو پرته چې دفنونو، صنایعو او د پردیو ژبو د زده کړې له پاره استخدامېږي، په افغانستان کښې دننه د مدرسو د پرانستلو او جوړولو اجازه نه لري.

۲۲ - دافغانستان ټول ښوونځي دحکومت تر څارنه او پلټنه لاندې دي خو ددوی دښوونې او روزنې چارې داسلامي عقایدو او مصطلحاتو خلاف نه وي او له علمي، فني او صنعتي ګټو سره موافق وي خو هغه تعلیمی اصول چې داهل ذمه له اعتقادي او مذهبي چارو سره اړه لري، نه اخلالېږي.

۲۳ - کورنۍ خپرونې او اخبارونه چې د مذهب خلاف نه وي، دهغه له مخصوصې اصولنامې سره آزاد دی، داخبار خپرول یوازې دحکومت او افغاني تبعه ؤ حق دی، هغه خارجي مطبوعات او جراید چې دافغانستان د لوړ دولت مذهب او سیاست ته اخلال پېښ نه کړي، افغانستان ته یې راتلل آزاد دي.

۲۴ - دشخصي شخړو او دهېواد د تبعه ؤ دنورو چارو پرېکړې چې له عدلیه محکمو او رسمي دایرو سره اړه لري، که ددي دایرو پرېکړه یې قناعت حاصل نه کړي کولای شي چې تر هغې لوړو مقامونو ته تر اړوند وزارت او دقناعت نه کولو په صورت کښې دعظمی صدارت مقام او شاهانه حضورته عرض او نیاو غوښتنه وکړي.

۲۵ - ټاکل شوې مالیې او محصولونه دڅانګړ اصولنامو له مخې اخېستل کېږي.

۲۶ - د دولت له اصولنامونه بهر له هېچانه څه نه اخېستل کېږي.

ملي شورى

(د مجلس تشکیلات)

۲۷- د ملي شورى مجلس دهمايوني اعليحضرت په عزم او اراده او د ۱۳۰۹ کال دولويې جرگې چې په کابل کښې جوړه شوې وه، په تصويب داير او تأسيس شوى دى.

۲۸- دا مجلس سر تر پايه له هغو کسانو نه جوړ دى چې د افغانستان په معاشي او سياسي چارو کښې گډون لري يعني د ټول هېواد د خلکو نماينده دى.

۲۹- د ملي شورى رغاونه او جوړښت له هغو استازو نه شوى چې له کابل او نورو ولاياتو، حکومتونو او علاقداريو څخه ټاکل کېږي او دراټولېدو ځاى يې په پايتخت کښې دى.

۳۰- د ملي شورى د وکيلانو شمېر دانتخاباتو په تصويب شوې اصولنامه کښې درج او ټاکلى دى.

۳۱- د دې مجلس د ټاکلو موده په ټولو وختونو کښې درى کاله ده او داعتبار د لومړى دورې پيل د ملي شورى دافتتاح له ورځې څخه دى او ټاکل شوې چې دهرو دريو کلونو تر پوره کېدو وروسته وکيلان له سره وټاکل شي، انتخابونکي که وغواړي خپل پخواني وکيلان يوځل بيا وټاکي درضايت په صورت کښې واک او اختيار لري.

۳۲- د ملي شورى درخصتى او کارکولو وختونه به د مجلس په داخلي اصولنامه کښې وټاکل شي. درخصتى په وخت کښې که حکومت د کومې اصولنامې جوړولو ته اړه پيدا کړي دا اصولنامه په مؤقت ډول د حکومت له خوا تصويب او د پاچاهي فرمان له مخې عملي کېږي، د کار په پيل سره که دا مؤقتي اصول د ملي شورى له خوا ومنل شول د دايمى اصولو په ډله کښې ځاى مومي او که نه د دې مجلس له خوا

تعدیل یارد ېږي.

۳۳ - دملي شورى مجلس دمهمو مسألو دخېړنې او پرېکړې له پاره درخصتۍ په وخت کښې هم دا یرېدلای شي خو که دبحث وړ موضوع دله لاسه تللو له وېرې دټولو دراټولولو فرصت نه وي یوازي دمرکز او لنډو ځایونو دوکیلانو په را رسېدو مجلس جوړېدلای شي.

۳۴ - خبرې هغه وخت شروع کېدلای شي چې لږ تر لږه دمجلس نیم غړي موجود وي او دمقرراتو پرېکړې دغړو داکثریت رایو په اتفاق کېږي.

۳۵ - دملي شورى مجلس دخپلې هرې دورې په پیل کښې دپاچا په وړاندې خپله خطابه عرض او بیانوي او دهمایوني اعلیحضرت له خوا ځواب ورکول کېږي.

۳۶ - په پیل کښې دمجلس غړي په لاندې ډول سوگند اخلي او سوگند پاڼه لاسلیک کوي:

سوگندنامه:

۳۷ - موږ لاندې لاسلیک کوونکي دهغې باور له مخې چې ملت او حکومت پر موږ کړی په لوی خدای او سپیڅلي قرآن سوگند پورته کوو چې خپل ملت او حکومت ته به رښتیني اوسو.

۳۸ - دملي شورى دمجلس غړي دشورى په مجلس کښې دوکیلانو په وړاندې دخپل نظر په ورکولو کښې آزاد او له هر راز اعتراض نه مصؤون دي.

۳۹ - دملي شورى دمجلس دغونډو ټولې خبرې له دی امله چې نتیجه یې دعمل ډگرته راوزي علني دي. دجریدو نمایندگان او کتونکي دمجلس دداخلي اصولنامې تر بندیزونو لاندې یوازې دمذاکرو اورېدلو حق لري.

دندې:

۴۰ - دملي شورى مجلس خپلې

داخلي چارې لکه د لومړي او دوهم رئيس، د مذاکرو د ليکوالي ډلې او نورو څانگو ټاکل د خپلې داخلي اصولنامې له مخې کوي.

۴۱ - ټولې هغه اصولنامې او ضابطې چې د مملکت د چارو او د حکومت د انتظام له پاره يې جوړول لازم وي د ملي شورى د مجلس له خوا تصويبيږي.

۴۲ - د مالي چارو برابرول، د عوارضو منل يا ردول او هم د دولت له خوا د نويو ميزونو رامنځ ته کول د مجلس له تصويب سره اړه لري.

۴۳ - د هېواد د بودجې تدقيق او تصويب، چې د ماليې وزارت له خوا ترتيب او وړاندې کېږي، د ملي شورى له دندو څخه دي.

۴۴ - د نويو اصولنامو جوړول يا د ټاکل شويو قوانينو بدلون او فسخ کول د ملي شورا په تصويب کېږي.

عام له دې که لزوم يې د مجلس له خوا شوى يا د وزيرانو د مجلس له خوا څرگند شوى وي.

۴۵ - د عمومي شرکتونو او کمپنيو د جوړولو او امتياز تصويب به، هر ډول او په هر نامه چې وي، د ملي شورى له خوا کېږي.

۴۶ - د مقاولو او تړونونو کول، د سوداگرى، صنعت، کرنې او نورو امتيازاتو (انحصار) ورکول که د داخله له خوا دي يا خارجه، د ملي شورى په تصويب کېږي.

۴۷ - دولتي پورونه که د داخله يا خارجه له خوا په هر نوم او بڼه وي د ملي شورا په خبرتيا او تصويب کېږي.

۴۸ - داورگاډي د پټلۍ او سړکونو غځول که د دولت په لگښت يا د کورنيو او بهرنيو شرکتو او کمپنيو په وسيله وي ټول د ملي شورى د مجلس له تصويب سره تړلي دي.

۴۹ - د ملي شورى مجلس حق لري چې په لازمو وختونو کښې همايوني

حضورته عریضه وړاندې کړي. خو دا عریضه به په هر حال د یوه هیأت په وسیله وړاندې کېږي یو رئیس او شپږ تنه غړي چې نورو طبقو له خپل منځ نه خوښ کړي وي، ولري. د حضور د شرفیابۍ وخت به هم لومړی د دربار دوزارت له لارې غوښتل کېږي.

۵۰ - وزیران د ملي شورئ د مجلس په غونډو کښې د مذاکرو داورېدو له پاره راتلای شي او هم حق لري د لزوم په صورت کښې د مجلس د رئیس په اجازه د چارو دځیرنې او څېړنې له پاره توضیحات ورکړي. په مجلس کښې دوزیرانو دراتلو له پاره ځانګړی ځای ټاکل شوی دی.

۵۱ - هر راز نوي قانونونه چې جوړولو ته یې اړه ولیده شي دوزیرانو یا صدراعظم له خوا د ملي شورئ مجلس ته ښودل کېږي او د مجلس تر تصویب وروسته د پاچا په لاسلیک ښکلي کېږي او د عمل وړ ګرځي.

۵۲ - د لزوم د یدله مخې د مجلس رئیس کولای شي چې په خپله یا د مجلس دلسو تنو غړو یا کوم وزیر په وړاندیز، د جریدو له نمایندګانو او کتونکو پرته سري غونډه جوړه کړي او هم کولای شي یوه جرګګۍ د مجلس له یو شمېر منتخبو غړیو نه چې د مجلس نور غړي دورتلو حق نه لري، غونډه جوړه کړي، خو د جرګګۍ یا پټې غونډې نتیجه به هغه وخت داجرا وړوي چې په دواړو صورتونو کښې تر بحث لاندې راغلې موضوع له څلورونه د دریو برخو منتخبو وکیلانو تر خبرو لاندې راغلې او درایو په اکثریت منل شوې وي. که کله مطلب په سري غونډه کښې ونه منل شي، په مجلس کښې نه مطرح کېږي او پټه خوله پاتې کېږي.

۵۳ - کله که پټه غونډه درئیس په غوښتنه جوړه شوې وي که په مناسبه اندازه خبري یې عمومو ته ووایي، واک لري خو که دغونډې جوړېدل د کوم وزیر

په غوښتنه وي په هغه صورت کښې به دخبرو څرګندول هم د نوموړي وزير له اجازې سره تړلي وي.

٥٤ - وزيران خپل وړاندې کړی مطلب ولو که هر څومره بحث پرې شوی وي هم، بېرته له غونډې نه اخيستلای شي خو که دده څرګندونې د مجلس په غوښتنه وي نو د مطلب د بېرته اخيستلو له پاره د مجلس موافقت هم شرط دی.

٥٥ - که لايحې ښوده چې کوم وزير دې مجلس ونه مني له خپلو ملاحظاتو سره به يې راوغواړي. دا لايحه به هغه وخت مجلس ته بيا څرګنده شي چې وزير د مجلس ملاحظات رد يا ومني.

٥٦ - د مجلس د غړو له خوا ديوه مطلب د رد يا منلو له پاره رايه په څرګند او ښکاره ډول ورکوله کېږي او هېڅوک نه شي کولای دوی درايې ورکولو ته وهڅوي او يا يې تهديد کړي، د مجلس د غړو رد يا منل په ظاهري نخښو لکه تورو او سپينو پاڼو کېږي چې د جريدو نمايندګان او کتونکي يې وليدلای شي.

د مجلس له خوا د طلب وړاندې کول:

٥٧ - هر هغه مطلب چې د مجلس د غړو له خوا وړاندې کېږي هغه وخت به د مذاکرې وړ وي چې لږ تر لږه د غړو څلورمه برخه په نوموړي مطلب مذاکره تصويب کړي، په دې ترتيب د نوموړی مطلب عنوان په ليکلي ډول د مجلس رئيس ته ورکول کېږي او که د مجلس رئيس دا لايحه د تحقيق د جرګګۍ دايروته يوسي، کولای شي.

٥٨ - د ملي شورى يو شمېر هغه کسان چې د نورو غړو په خوښونه او د شورى د رئيس په تصويب د تحقيق د جرګګۍ په نامه بېل او ټاکل کېږي شوراته دراغلو مسألو لومړنی سنجش

بـه پـه دقت کـوي لـه هغې ډلې نـه بـه پـه مجلس کښې د یادولو وړ مواد لـه خپلې لیکلې نظر یې سره د مجلس رئیس ته وړاندې کوي او د رئیس پـه اجـازه تر خبرو لاندې نیول کېږي او هغـه مـواد چې دبشپړېدو اړه لري یاد مجلس بحث ته اړه ونه لري درئیس لـه خـوا لـه دلایلو سره یې اړوند وزارت ته ورلېږل کېږي. د تحقیق د جرګګۍ غړی باید لږ تر لږه لس تنه وي.

۵۹ - هغـه مطلبونـه چې د (۵۷) اصل لـه مخې مجلس تـه وړاندې کېږي کـه لـه کـوم یوه وزیر سـره اړونـد وي دنومـوړې لایحې د تدقیق یا پر هغـه د مـذاکـرې پـه وخت کـه د تحـقـیق پـه جرګګۍ کښې وي یا پـه مجلس کښې، اړوند وزیر ته یې دې خبرورکړل شي چې پـه خپله راشي یا خپل معین را ولېږي او د لایحې یا ضمایمو یو نقل یې باید مجلس دوزیر یا معین تر راغوښتلو لس تر پنځلس ورځـو وړاندې د دوی د خبر تیا لـه پاره ور ولېږي. ضروري مطالب لـه دې قیده مستثنی دي.

۶۰ - کـه وزیر د کوم مصلحت لـه مخې د مجلس لـه خوا لـه وړاندې شوي مطلب سره مـوافقـه ونه کړای شي لازم دي خپل مـعـذرتونه مخامخ څرګند او مجلس قانع کړي.

۶۱ - کـوم وزیر چې ملي شـوری توضیحات ترې وغواړي د ځواب پـه ورکولو مکلف او مسؤول دی او لـه منلو وړ عـذر او غوښتنې پرته دځـواب دځنډولو حق هم نـه لري. خـو کله کـه مطالب محـرمـانـه او پـه یو وخت پټ ساتلو کښې یې د ملت او دولت ګټه وي خـو د دې وخت تر تېریدو وروسـتـه د مجلس پـه وړاندې د نوموړي مطلب پـه څرګندولو مکلف دی.

۶۲ - لـه افغاني تبعـهٔ څخه د یوه تن شخصي عرض چې پـه رسمي ادارو کښې د مربوط وزارت تر مرکز پورې غور پرې ونه شي پـه شوری کښې دخپل

محلي وکيل له لارې خپل عرض شورى ته رسولاى شي چې شورى دا ډول عريضې د غور او تحقيق له پاره دصدارت مقام ته لېږي.

٦٣- د پاچا د مړينې په وخت کښې که د ملي شورى مجلس رخصت وي حتماً به راغونډېږي او د مجلس جوړېدل بايد د پاچا تر مړينې وروسته ترشل ورځو زيات ونه ځنډېږي.

٦٤- که د پاچا تر مړينې وړاندې دوکيلانو دوکالت دوره سرته رسېدلې وي او د مړينې په وخت لانور وکيلان نه وي ټاکل شوي مجلس د پخوانۍ دورې دوکيلانو په راغونېتلو جوړېږي.

٦٥- هغه مواد چې د ملي شورا په مجلس کښې تصويبېږي بايد د اسلام له سپيڅلي دين او د مملکت له سياست سره مخالفت ونه لري.

٦٦- د شورى د مجلس تصويبونه او پريکړې په عمومي توګه د شاهانه ذات تر لاسليک وروسته د اجرا وړ ګرځي.

د اعيانو مجلس

٦٧- د اعيانو مجلس له هغو مجربو او سترګورو کسانو نه جوړ دى چې مستقيماً د پاچا له خوا ټاکل کېږي، د راغونډېدو ځاى يې کابل دى.

٦٨- د جوړو شويو اصولنامو تصويب د دواړو مجلسونو: ملي شورا او اعيانو له خوا کېږي، کوم وړانديزونه چې د وزيرانو د هيأت له خوا دې مجلس ته کېږي تر غور او خبرو وروسته په اکثريت تصديق او د تصويب له پاره ملي شورى ته استول کېږي او د دې پرعکس د ملي شورى له خوا تصويب شوي مواد د اعيانو په مجلس کښې کتل او تصويب کېږي.

٦٩- د ملي شورى د پرانستلو پروخت که د اعيانو مجلس نه وي راغونډ شوى د ملي شورى پرېکړې نه ځنډېږى او د همايوني پاچا په لاسليک

تر اجرا لاندې نيولې کيږي.

۷۰- هغه مطالب چې داعيانو په مجلس کښې تصويب او دملي شورى مجلس ته استول کيږي که دملي شورى په مجلس کښې ونه منل شي دمطلب داهميت په نظر کښي نيولو سره يو بل مجلس چې د دواړو مجلسونو غړي پکښې وي ورته جوړيږي، ددې مجلس غړي چې سره برابر نيول کيږي لږ تر لږه بايد ۲۰ تنه وي. ټاکلی مجلس په اختلافي موضوع څيړنه او ځيرنه کوي او خپله رايه دملي شورى مجلس ته وړاندې کوي که دټاکلی مجلس له رايې سره دشورى مجلس موافقه ونه کړه ملوکانه حضورته عرض کيږي او دده په اراده فيصله کيږي.

دولايتونو دمشورې مجلسونه

۷۱- دنائب الحکومگيو، اعلى او لويو حکومتونو په مرکز کښې د مشورې يو - يو مجلس جوړيږي.

۷۲- د دې مجلس دغړو د شمېر او وظيفو ټاکل دهغه په ځانګړې اصولنامه کښې څرګند او بيان شوي دي.

دوزيرانو وظيفې او حقوق

۷۳- دمملکت اجرايي چارې د دولت دوزيرانو په وسيله چې دصدر اعظم له خوا خوښ شوي او دملوکانه حضور له خوا ټاکل شوي دي، اداره کيږي.

۷٤- دوزيرانو دهيأت رياست دصدر اعظم په غاړه دی او دصدر اعظم د غياب په صورت کښې لومړی وزير درياست چارې پرمخ بيايي.

۷۵- هيڅوک دوزارت څوکۍ نه شي نيولای څو چې مسلمان او دافغانستان تبعه نه وي.

۷٦- هر وزير د دولت په عمومي سياست کښې په ګډه او دخپل وزارت په چارو کښې په ځانګړې ډول ملي

شوري ته مسؤول دی نو ځکه شاهانه ذات غیر مسؤول دی.

۷۷- دوزیرانو مسؤولیت او هغه سیاست (روش) چې ورسره کېږي اصولنامه ټاکي.

۷۸- وزیران ورسره اړوندې چارې دخپل واک په اندازه اجرا کوي او تر هغه لوړې یې صدراعظم ته وروړي، صدراعظم دخپل واک په اندازه چارې تر سره کوي او تر هغه لوړې یې ملوکانه حضور ته عرضوي او هدایت اخلي.

۷۹- کله که د دولت کوم وزیر دخپلې وظیفې په حدودو کښې دخلاف ورزۍ په جرم تورن شی دمحاکمې ځای یې عالی دیوان ګڼل کېږي، دوزیرانو نورې شخصي دعواوې چې دماموریت له دندې نه یې بهر وي لکه دنورو رعیتی کسانو غوندې عدلیه محکمو ته راجع کېږي.

۸۰- کوم وزیر چې تورن کېږي دمحکمې تر نتیجې او دبرائت تر وخته له رسمي دندې نه لرې کېږي.

۸۱- دوزیر په غیاب کښې دوزارت معین یا وکیل چې له لزوم سره سم مقرر شي دوزیر ټول واکونه لري.

۸۲- دوزیرانو او مامورینو دعمومي احوال د تفتیش له پاره دشاهانه حضور په اجازه دملي شوری له خوا له ځانګړې لایحي سره سم دپلټنې هیأت ټاکل کېږي.

۸۳- دوزارتونو شمېر، د دایرو تشکیل او وظیفې یې داساسي تشکیلاتو په اصولنامه کښې څرګند شوي دي.

دمامورینو حقوق

۸٤- مامورین په عمومی توګه دهغو موادو له مخې چې په ځانګړو اصولنامو کښې راغلي پر هغو ماموریتونو چې ورسره وړ او مناسب وي ټاکل کېږی او هېڅ یو مامور تر څو

چې له خپلې وظيفې نه مستعفي نه شي يا د دولت له خوا د يوه ضروري کار له مخې د تبديلۍ يا موقوفۍ ورنه وي په هېڅ ډول نه موقوفېږي او هغه مامورين چې ښه رويه او په خدمت کښې استقامت وښيي د ځانګړو اصولنامو له مخې د رتبې او ماموريت د لوړتيا او مستمري معاش حق لري.

۸۵- ټول مامورين له خپلې رتبې سره سم د ټاکل شويو اصولنامو له مخې د خپل لوړ آمر په اطاعت مکلف دي او لاندې مامورين هېڅ امر د هغې په خلاف نه شي اجرا کولای. کله که دلوړو مامورينو له خوا په لاندنيو مامورينو د اصولو خلاف د کوم کار داجرا کولو امر وشي لاندينې ماموران دې د دې امر تر اجرا کولو وړاندې د مرکز وزارت يا صدارت عظمی ته خبر ورکړي.

۸۶- د مامورينو دندې په ځانګړو اصولنامو کښې ټاکل شوې او سره ښکاره شوي دي، هر مامور له ټاکل شويو اصولنامو سره سم د خپلو ورسپارل شويو وظيفو مسؤول دی.

محکمې

۸۷- عدليه محکمې د عمومي شرعي دعواګانو دور تلو ځای دی.

۸۸- په شرعي محکمو کښې د مهذب حنفی (رح) مذهب له مقرراتو سره سم فيصله کېږي.

۸۹- ټولې محکمې له هر ډول لاسوهنې نه خوندی دی.

۹۰- په عدليه محکمو کښې دعواګانې په څرګند ډول فيصله کېږي تر هغې مسألو پرته چې شارع يې فيصله کول په پټ ډول ښودلي وي.

۹۱- د محکمو په وړاندې هر څوک د خپلو حقوقو د ساتنې له پاره د هر ډول مشروعو وسايطو وړاندېز کولای شي.

۹۲- عدليه محکمی د دعواګانو

دوړاندې کولو او فيصله کولو په برخه کښې له شرعي امر پرته ځنډنه شي کولای.

۹۳- هېڅوک له محکمو بهر دځينې خاصو فقرو دفيصلې له پاره فوق العاده محکمه نه شي تشکيلولای.

۹٤- دمحکمو صنفونه، درجې او صلاحيتونه داساسي تشکيلاتو په اصولنامه کښې څرګند شوي دي.

عالي ديوان

۹۵- عالي ديوان ددولت دوزيرانو دمحاکمې له پاره له غوښتنې سره سم په مؤقت ډول جوړېږي او دورسپارل شويو چارو تر پای ته رسولو وروسته ړنګېږي.

۹٦- دعالي ديوان دجوړېدو او په هغه کښې د محاکمې ډول دځانګړې اصولنامې له مخې اجرا کېږي.

دماليې چارې

۹۷- د دولت ټول محصولونه دهغه دځانګړې اصولنامې له مخې اخيستل کېږي او لګول کېږي.

۹۸-هر کال د دولت دوارداتو او لګښتونو له پاره د ٤۳ اصل له مخې يوه بودجه جوړېږي. دا بودجه د دولت دوارداتو له پاره موازنه او د لګښتونو له پاره اساس ده. ټول لګښتونه د هغې له مخې اخيستل کېږي او لګول کېږي.

۹۹- دکلنۍ بودجې تر تطبيق او اجرا وروسته يوه قطعي محاسبه تنظيمېږي، دا قطعي محاسبه ددې کال دوارداتو او لګښتونو حقيقي اندازه په ګوته کوي.

۱۰۰- دقطعي محاسبې دتنظيم او دبودجې دتنظيم او دهغې دتطبيق او اجراء د ډول له پاره ځانګړې اصولنامه موجوده ده.

۱۰۱- دماليو تحقيق يا معافي

دهغه دځانګړې اصولنامې له مخې اجرا کېږي.

دولایاتو اداره

۱۰۲ - دولایتونو داداره کولو اصول په دریو اساسي قاعدو ولاړ دي:

دمادونیت توسیع، دوظیفو تفریق او دمسؤولیت ټاکل. دیادو شو قاعدو له مخې دولایاتو دټولو مامورینو وظیفې دټاکل شویو اصولنامو له مخې ټاکل شوې او سره بېل شوي دي او دمامورینو واکونه هم دټاکل شویو اصولوله مخې حدبندي شوي او هر مامور په خپلو چارو کښې رتبه په رتبه خپل لوړ آمر ته مسؤول دی.

۱۰۳ - په ولایاتو کښې له هر وزارت سره اړوند ځانګړي مامورین ټاکل شوي، دخلکو افراد دخپل کار داجراء او دخپلو اړتیاؤ دلیرې کولو له پاره اړوندو څانګوته مراجعه کوي.

۱۰٤ - که هر وخت دهېواد په کومه برخه کښې دسرغړونې او عصیان امنیت ګډوډوونکې نخښې ولیدلې شي حکومت دبغاوت ددفع کولو او امنیت دټینګولو له پاره لازم تدبیرونه کولای شي.

۱۰۵ - دښاروالي ددایرو جوړېدل او دهغه وظایف دځانګړې اصولنامې له مخې اجرا کېږي.

عسکر

۱۰٦ - دعسکرو دنیولو ډول دځانګړې اصولنامې له مخې اجرا او دعسکري وظایف او حقوق او دمنصبونو لوړېدل داصولو له مخې کېږي.

۱۰۷ - دهېڅ یو عسکري فرد حقوق او منصبونه له اصولو پرته نه سلبېږي.

۱۰۸ - خارجي اتباع په عسکري مسلک کښې تر ډاکټرۍ او حربي معلمۍ پرته، نه منل کېږي.

متفرق اصول

۱۰۹ - دليكونو خوندیتوب دخلکو يو حق دی، دخلکو ټول محصول شوي ليكونه او ليكنې چې پوستې ته سپارل كېږي كه د كومې محكمې له خوا يې د پلټلو حكم نه وي وركړل شوی، په هېڅ پوسته خانه يا بل ځای كښې نه سپړل كېږی او همداسې سر تړلي مرسل اليه ته سپارل كېږي.

۱۱۰ - په كومو چارو كښې چې دشاهانه حضور يا صدر اعظم له خوا كوم وزير يا كوم بل مامور ته شفاهی امر وشی بايد ليكلي احكام يې دهمايوني پاچا يا صدراعظم په لاسليک ترلاسه كړي.

ددي اصولنامې دموادو او احكامو تعميل او اجرا امر او اراده كوو. دليكلو نيټه د ۱۳۱۰ دلړم اتمه چې د ۱۳۵۰ دجمادی الثانی له ۱۹ سره سم ده.

(دپاچا مهر)

(عليحضرت محمد نادرشاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۳٤۳ کال اساسی قانون

د افغانستان د باچا ښکلل

موږ المتوکل علی الله محمد ظاهر شاه د افغانستان باچا د افغانستان د نوی اساسی قانون مسوده چې د هغې لویې جرگې له خوا تصویب شوې کومه چې د ۱۳٤۳ هـ ش کال د سنبلې د میاشتې د اتلسمې ورځې څخه یې د دولت په ټولو سیمو کې د افغانستان د اساسې قانون په حیث نافذ اعلاموو.

سر له نن ورځې د افغانستان هغه اساسی قانون چې د ۱۳۰۹ هـ ش کال د لویې جرگې له خوا تصویب شوی او تر ننه پورې په هیواد کې نافذ ؤ د هغه د ټولو ضمایمو سره لغو شوی اعلاموو.

محمد ظاهر شاه

دافغانستان پادشاه

د گلخانی مانۍ

۹ میزان ۱۳٤۳

لومړی فصل
دولت

۱ ماده: افغانستان یو مشروطه باچایي، خپلواک، یو موټی او نه بېلېدونکی دولت دی.

ملي حاکمیت په افغانستان کې په ملت پورې تعلق لري. د افغانستان ملت ټول هغه افراد دي چې د قانون له حکمه سره سم د افغانستان د دولت تابعیت لري. د دې افرادو په هر یو فرد باندې د افغان د کلمې اطلاق کېږي.

۲ ماده: د افغانستان دین د اسلام سپیڅلی دین دی، دیني شعایر د دولت له خوا د حنفي مذهب د حکمونو سره سم پر ځای کېږي.

د ملت هغه کسان چې مسلمانان نه دي په هغو حدودو کې د ننه چې د چال چلند او عامې هوساینې په باب قوانین یې ښیي، آزاد دي چې خپل مذهبي مراسم په ځای کړي.

۳ ماده: د افغانستان د ژبو له جملې څخه پښتو او دري ژبې رسمي ژبې دي.

٤ماده: د افغانستان بیرغ له درېو ټوټو جوړ دی چې رنگونه یې تور، سور او شین دي او یو هومره ولاړې څنگ په څنگ د کیڼې خوا نه په ښي لور تللي دي. د هر رنگ ساره یې د اوږدو د نیمایې هومره دی. په منځ کې یې په سپین رنگ د محراب او منبر نښان لگېدلی دی چې دواړه خوا ؤته یې دوه بیرغونه ولاړ دي او له دواړو غاړو یې د غنمو دوه وږي چاپیر دي.

۵ماده: د افغانستان پایتخت د کابل ښار دی.

دوهم فصل
باچا

٦ماده: په افغانستان کې باچا د ملي حاکمیت ښکارندوی دی.

۷ماده: باچا د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو ساتنوال، د افغانستان

د خپلواکۍ او د سيمي د تمامیت ساتونکی، د اساسي قانون ساتندوی او د ملي يو والي مرکز دئ.

۸ماده: باچا بايد د افغانستان له اتباعو، مسلمان او په حنفي مذهب وي.

۹ماده: د باچا وظيفې او حقونه دادي:

۱- د افغانستان د اردو لويه مشري.

۲- د جنگ او اوربند اعلان.

۳- د لويې جرگې دائرول او پرانستل.

٤- د شورا د عادي غونډې پرانستل.

٥- د شورا د فوق العاده غونډي دائرول او پرانستل.

٦- د شورا ړنگول او د نوو انتخاباتو د فرمان ويستل.

۷- د قوانينو ښکولل او د هغو د جاري کولو اعلام.

نوی انتخابات د شورا د انحلال د تاريخ نه په دري مياشتو کې د ننه د ننه سرته رسيږي.

۸- د تقنيني فرمانونو ويستل.

۹- د قانون د حکمونو سره سم د بين الدول معاهدو د تړون د پاره اعتبار ليک ورکول.

۱۰- د بين الدول معاهدو ښکولل.

۱۱- د صدر اعظم ټاکل، د هغه استعفأ منل، د صدر اعظم په پيشنهاد د وزيرانو ټاکل او د وزيرانو استعفأ منل.

۱۲- د مشرانو جرگې د غير انتخابي غړو ټاکل او د دغې جرگې د غړو له منځ نه د رئيس ټاکل.

۱۳- د قاضي القضات او ستري محکمي د غړو ټاکل.

۱٤- د قانون د حکمونو سره سم د قاضيانو او عاليرتبه مامورينو او منصبدارانو ټاکل او متقاعد کول.

۱۵ - په بهرنیو ملکونو کې د افغانستان د سیاسي نمایندګیو د مشرانو ټاکل، په بین المللي مؤسسو کې د افغانستان د دایمي نمایندګانو ټاکل او د بهرنو ملکونو د سیاسي نمایندګانو باورلیک منل.

۱٦ - د اضطرار د حالت اعلامول او ختمول.

۱۷ - د جزا کمول او بخښل.

۱۰ ماده: سیکه د باچا په نامه وهله کېږي.

۱۱ ماده: په خطبو کې د باچا نوم اخیستل کېږي.

۱۲ ماده: نښان د قانون د حکمونو سره سم د باچا له خوا ورکول کېږي. د نښان په ورکړه پورې هېڅ ډول مادي ښیګړه تړلې نه وي.

۱۳ ماده: د باچایي دربار لګښت د باچایي لګښتونو د قانون سره سم د دولت په بودجه کې ټاکل کېږي.

۱٤ ماده: په دې فصل کې چې هر څو مره صلاحیتونه راغلي دي له هغو نه په هغو حدودو کې د ننه استفاده کېږي چې د دې اساسي قانون حکمونو ښودلي دي.

۱۵ ماده: باچا نه پوښتېدونی دی او لمانځنه یې واجب ده او دی د باچایی کورنۍ او د حکومت او سترې محکمې د غړو په مخکښې د شورا د دواړو جرګو د مشترکې غونډې په وړاندې داسې لوړه کوي:

﴿بسم الله الرحمن الرحیم﴾

د لوی خدای په نامه لوړه کوم چې په خپلو ټولو چارو کې به خدای جل جلاله حاضر ګڼم، د اسلام د سپیڅلي دین د اساساتو ساتنه او د اساسي قانون حمایت به کوم، دهېواد خپلواکي او د سیمې تمامیت، د دولت قوانین او دخلکو حقونه به ساتم او د لوی خدای له درباره د مرستې په غوښتو به د افغانستان د اساسي قانون د حکمونو سره سم باچایي کوم

او خپل ټول کوښښ به د افغانستان د ملت د لوړتیا او سوکالی په لاره کې په کار اچوم.

۱۶ ماده: د افغانستان باچايي د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمه د اعلیحضرت محمد نادرشاه شهید په کورنۍ کې له یو نه بل ته پاتې کېږي.

۱۷ ماده: که چېرې باچا د استعفا تکل وکاندې نو د اولسي جرګې له مشر، د مشرانو جرګې له مشر، صدر اعظم، قاضي القضات او باچايي دربار له وزیر نه جوړ مجلس ته خبر ورکوي. بیا په اوو ورځو کې د ننه د لويه جرګه دایروي او خپله استعفا پخپله یا د دربار د وزیر په لاس جرګې ته وړاندې کوي. که لويه جرګه تصدیق وکړي چې باچا په خپله خوښه استعفاء کړې ده نو د دغې جرګې د تصدیق له تاریخ نه د باچا استعفاء نافذه ګڼل کېږي.

۱۸ ماده: د باچا د استعفاء یا مړینې په وخت کې باچايي د هغه مشر زوی ته پاتې کېږي. که چېرې د باچا په مشر زوی کې هغه شرطونه پوره نه وو چې په دې اساسي قانون کې ښودل شوي دي نو بیا یې د هغه دویم زوی او همداسې ورپسې نورو زامنو ته پاتې کېږي.

۱۹ ماده: که چېرې باچا مړ شي یا استعفاء وکړي او د باچايي په شرطونو برابر زوی ونه لري، نو باچايي د باچا په ورونو کې تر ټولو مشر ورور ته پاتې کېږي.

که چیری د باچا په مشر ورور کې د باچايي شرطونه پوره نه وي نو ده ته چې کوم یو ورور د عمر په لحاظ زیات نژدې وي باچايي هغه ته پاتې کېږي او همدغسې تر اخره درومي.

که چېرې د باچايي په شرطونو برابر یو ورور هم ونه لري نو پر ځای ناست به یې د اعلیحضرت محمد نادر شاه شهید «رح» د نارینه اولاد له ټیره غوره

کېږي. په داسې حالت کې د باچا انتخاب د لویې جرگې، د سترې محکمې له غړو او د حکومت نه د یو جوړ شوي مجلس له خوا کېږي. که چېرې باچا مړ ؤ نو دا مجلس به د مړینې د ورځې له تاریخه په پنځلسو ورځو کې د ننه او که استعفاء یې کړې وه نو د هغې د نافذ کېدو د تاریخ نه پس په اوو ورځو کې د ننه د صدر اعظم له خوا جوړېږي.

په دې مجلس کې فیصله د حاضرو غړو له خوا د رایو په اکثریت کېږي او فیصله د هغه چا له منبت نه پس چې د باچا په حیث غوره شوی دی، نافذه گڼل کېږي.

د باچا د مړینې یاد استعفاء د نافذ کیدو له نیتې نه د هغه د پر ځای ناست تر غوره کېدو پورې د دربار وزیر د باچا نائب گڼل کېږي.

۲۰ ماده: کله چې باچا د هیواد نه د باندې د سفر تکل وکړي نو یو یا څو کسه د خپل وکیل په توگه ټاکي.

د غه کس یا کسان د باچا په غیاب کې د هغه واک اختیار په حدودو کې د ننه چې باچا ورته ورکړی دی، باچایي چارې د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمې د باچا په وکالت پر ځای کوي.

د غه کسان د وکیل په توگه نشي ټاکل کیدی:

۱ - صدر اعظم.

۲ - داولسي جرگې مشر.

۳ - د مشرانو جرگې مشر

٤ - قاضي القضات.

۲۱ ماده: کله چې باچا مړ شي او د هغه پر ځای ناست لا د خپل عمر شل کاله پوره کړي نه وي، نو ترڅو پورې چې د غه عمر ته رسېږي، ملکه د باچایي د چارو نیابت په غاړه اخلي. که چېرې ملکه نه وي نو هغه مجلس چې په نولسمه ماده: کې یاد شوی دی، د اعلیحضرت محمد نادرشاه

شهید «رح» د نارینه اولاد له تېره یو کس د باچا د نائب په توګه غوره کوي.

۲۲ ماده: کله چې باچا استعفاء وکړي او د هغه پر ځای ناست د خپل عمر شل کاله نه وي پوره کړي، نو تر ځو پورې چې دی د غه عمر ته رسیږي هغه مجلس چې په نولسمه ماده کې یاد شوی دی، د اعلیحضرت محمد نادرشاه شهید «رح» د نارینه اولاد له تېره یو کس د باچا د نائب په توګه غوره کوې.

۲۳ ماده: د باچا نائب او وکیل باید هغه شرطونه ولري چې په اتمه ماده کې راغلي دي.

د باچا نائب باچایي چارې د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمې په ځای کوي.

که د باچا نیابت د ملکې په غاړه وی. ملکه د هغه صلاحیت نه چې د نهمې مادې په دویمه فقره کې یاد شوی دی، د حکومت په مشوره استفاده کوي. د باچا نائب چې څو پورې دا عهده په غاړه لري په بل شغل باندې بوختېدلی نه شي.

هغه څوک چې د دې اساسي قانون د یوویشتمې او دوه ویشتمې مادې د حکمونو له مخه د باچا د نائب په توګه ټاکل کېږي هیڅکله د افغانستان د باچا په توګه انتخابېدلی نه شي.

د باچایي د نیابت په دوره کې د دې اساسي قانون د باچا د فصل هغه مادې چې پر ځای ناست پورې تعلق لري، تعدیل کېدلی نه شي.

۲۴ ماده: د باچا زوی، لور، ورور، خور او د دوی ښځې او مېړونه او زامن او لونې او د باچا تره او د تره زامن باچایي کورنۍ ده.

د دولت په رسمي تشریفاتو کې باچایي کورنۍ په باچا او ملکې پسې جوخت ځای نیسي.

د باچایي کورنۍ لګښت د باچایي لګښتونو په بودجه کې ټاکل کېږي.

لقبونه یوازې د باچايي کورنۍ د پاره دي او د قانون د حکمونو سره سم تاکل کېږي.

د باچايي کورنۍ غړي په سیاسي گوندونو کې گډون نه کوي او د دغه وظیفې په غاړه نه اخلي:

۱-صدارت عظمی یا وزارت.

۲- دشورا غړیتوب.

۳- د سترې محکمې غړیتوب.

د باچايي کورنۍ غړي به خپل حیثیت د باچايي کورنۍ د غړو په صفت تر څو چې ژوندي وي ساتي.

دريم فصل

د خلکو اساسي حقونه او وظیفې

۲۵ماده: د افغانستان ټول خلک بې له هېڅ قسم تبعیض او امتیازه د قانون په وړاندې یو شان حقونه او وظیفې لري.

۲۶ماده: آزادي د انسان خدای ورکړی حق دی. دا حق بې د نورو له آزادۍ او عمومي ښېگړو نه، چې قانون ښودلې دي، نورې پولې نه لري.

د انسان آزادي او کرامت د بلوسې نه په امن دي او بېلتون نه قبلوي.

دولت مکلف دی چې د انسان آزادي او کرامت ته په درناوي وگوري او حمایت یې وکړي.

هېڅ کړه جرم نه گڼل کېږي، مگر هله چې د یو داسې قانون په موجب جرم وبلل شي چې د دغه کار له کولو نه مخکښې نافذ شوی وي.

هېچا ته سزا نه شي ورکوله کېدای، مگر هله چې یوې واکمنې محکمې پرې د ښکاره او حضوري محاکمې نه پس حکم صادر کړی وي.

هیچا ته جزا نه شي ورکول کیدی، مگر د هغه قانون د حکم سره سم چې د دغه تهمتي کار له کولو نه ړومبی نافذ شوی وي.

هېڅوک بې د قانون له حکمه تعقیب کیدلی یا نیول کیدلی نه شي.

هېڅوک توقیف کېدلی نه شي،

مگر د واکمنې محکمې د حکم او د قانون د حکمونو سره سم.

د غاړې خلاصون اصلي حالت دی- څو څو پورې چې تورن د محکمې له خوا په قطعي پرېکړه محکوم علیه نه شي بېگناه گڼل کېږي.

جرم د هر چا خپل ځانب شي دی. د تورن تعقیب، نیول، توقیف او سرا ورکول بل هیچا ته نه ورغځېږي.

د انسان کړول جواز نه لري. هېڅوک نه شي کولی چې حتی له چانه د حقایقو د څرگندولو په غرض هم هغه وکړوي او یا یې د کړولو امر ورکړي. که څه هم دغه سړی د تعقیب لاندې وي یا نیول شوی یا توقیف شوی یا پرې د سزا حکم ختلی وي.

له انساني کرامت نه مخالفه سزا ټاکل جواز نه لري. هغه اظهار چې له تورن یا بل سړي نه په اکراه واخیستی شي اتبار نه لري.

په جرم باندې اقرار کول هغه اعتراف ته وایې چې تورن یې په روغ عقل او په خپله خوښه د هغه جرم په کولو باندې چې د قانون له مخه په ده پورې تړل شوی وی د یوی واکمنې محکمې په وړاندې وکړي.

هر څوک حق لري چې د هغه تور د لرې کولو په غرض چې د قانون له مخې پری تړل شوی وي د ځان د دفاع د پاره وکیل ونیسي.

د یو چا پور ورې کېدل د پوروړي د آزادۍ د سلبېدو یا کمېدو سبب کېدی نه شي. د پور وېستلو لارې چارې د قانون له خوا ښودلې کېږي.

هر افغان حق لري چې د خپل دولت د سیمې هر ځای ته ولاړ شي او هلته استوگنه غوره کړي، مگر بې له هغو ځایو څخه چې قانون منع کړي وي.

همدارنگه هر افغان حق لري چې د قانون د حکمونو سره سم د افغانستان نه د باندې سفر وکړي او بېرته افغانستان ته راشي. هېڅ افغان په

افغانستان کې د ننه او د افغانستان د باندې په شړلو محکومولی نه شي.

۲۷ ماده: هیڅ افغان د یو جرم په تور بهرني دولت ته سپارل کېدلی نه شي.

۲۸ ماده: :د هر چا ټاټوبی د بلوسې نه په امن دی، هیڅوک حتی دولت هم د اوسېدونکي د اجازې یا د یوې واکمنې محکمې له حکمه پرته او بې د هغو حالاتو او لارو چارو نه چې په قانون کې څرګندی ښودل شوې دي، د چا ټاټوبي ته ننوتلی او هغه لټولی نه شي.

د څرګند جرم په وخت کې مسؤول مامور د یو چا ټاټوبی ته بی د هغه یا د محکمې له مخکنۍ اجازې څخه په خپل مسؤولیت ننوتی شي او هغه لټولی شي خو دغه مامور په دې مکلف دی چې د ورننوتلو یا لټولو نه پس د قانون د خوا په ښودلې موده کې د ننه د محکمې فیصله لاس ته راوړي.

۲۹ ماده: ملکیت د بلوسی نه په امن دی.

د هېچا ملکیت د قانون د حکم او د یوې واکمنې محکمې د فیصلې نه پرته مصادره کېدی نه شي.

د یو چا د ملکیت استملاک یوازې د عمومي ښېګړو د پاره د عادلانه پیشکي عوض په بدل کې د قانون د حکمونو سره سم جواز لري.

هېڅوک بې له قانون نه د ملکیت له اخیستو او تصرف څخه منع کیدی نه شي. د ملکیت د استعمال لاره د عامو ښېګړو د تأمین د پاره د قانون له پلوه تنظیم او ښودل کېږي.

د چا د شتمنۍ پلټنه او د هغې اعلان یوازې د قانون په حکم کیدی شي.

باندني دولتونه او اتباع په افغانستان کې د عقاري مالونو د ملکیت حق نه لري، د بهرنو ملکونو په سیاسي نمایندګیو باندې د بالمثل چال

چلند په اساس او په هغو بین المللي مؤسسو باندې چې افغانستان پکې غړیتوب لري، د حکومت په خوښه عقاري مالونه پلورل کېدی شي.

۳۰ ماده: د هر چا د مخابرې آزادي او پټوالی د بلوسی نه په امن دي. دا مخابره په لیک وي، که په ټیلفون، که په ټیلگراف او که په کومه بله وسیله.

دولت د چا د مخابرې د لټون حق نه لري، مگر د یوې واکمنې محکمې د فیصلې او د قانون د حکمونو سره سم.

په سملاسي حالاتو کې چې قانون ښودلي دي، مسؤول مامور بې له دې چې لومړی د محکمې نه اجازه واخلي په خپل مسؤولیت کولی شي، چې مخابرې ولټوي. دغه مامور په دې مکلف دی چې د پلټنې څخه وروسته په هغه موده کې چې قانون ښودلې ده د محکمې فیصله حاصله کاندې.

۳۱ ماده: د فکر او بیان آزادي د بلوسې نه په امن ده. هر افغان حق لری چې د قانون د حکمونو سره سم په وینا، لیکنه، تصویر او یا داسې نورو وسیلو خپل فکر څرگند کړي.

هر افغان حق لری چې مطالب د قانون د حکمونو سره سم بې له دې چې لومړی یې دولتي مقامونو ته وښیي، چاپ او نشر کاندې.

د عمومي چاپخانو د تأسیس او د مطبوعاتو خپرولو اجازه او امتیاز د قانون د حکمونو سره سم یوازې د افغانستان اتباعو او دولت ته ورکول کېږي.

د راډیو او تلویزیون د عامو خپروونکو کارځیو تأسیس او چلول یوازې په دولت پورې اړه لري.

۳۲ ماده: د افغانستان اتباع حق لري چې د روا او سوله ناکو مقصدونو پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم د دولت د مخکینۍ اجازې نه پرته بې وسلې ټولنه وکاندې.

د افغانستان اتباع حق لري چې د

مادي يا معنوي مقصدونو د پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم ټولني جوړي کړي.

د افغانستان اتباع حق لري چې د قانون په حکمونو برابر سياسي گوندونه جوړ کړي خو په دې شرط چې:

۱ - د گوند هدف، فعاليت او هغه مفکورې چې د گوندونو تشکيلات پرې بنا شوي وي د دې اساسي قانون له ارزښتونو سره تناقض ونه لري.

۲ - د گوند تشکيلات او مالي درکونه په ډاگه وي. هغه گوند چې د قانون په حکم برابر جوړ شوی وي، د قانوني موجباتو او ستري محکمې له حکمه پرته ړنگيدلی نه شي.

۳۳ ماده: هر چا ته چې د اداري له پلوه بې موجبه تاوان واوړي د تاوان د اخيستلو حق لري او کولی شي چې د تاوان اخيستلو د پاره په محکمه کې دعوا راولاړه کړي.

دولت د هغو حالاتو نه پرته چې قانون يې څرگندوي بې د واکمني محکمې له حکمه د خپلو حقونو د تحصيل اقدام نه شي کولی.

۳۴ ماده: تعليم د افغانستان د ټولو وگړو حق دی او د افغانستان د دولت او اتباعو له خوا وړيا برابرېږي.

په دې برخه کې د دولت هدف يوې ساسي مرحلې ته رسېدل دي چې د افغانستان د ټولو وگړو د پاره پکې د قانون د حکمونو سره سم د ښوونې او روزنې مناسبې اسانتياوې را غونډې شي. دولت مکلف دی چې په ټول افغانستان کې د پوهنې د متوازن تعميم د پاره مؤثر پروگرام وضع او تطبيق کړي.

د ښوونې او روزنې لارښودنه او څارنه د دولت وظيفه ده.

لومړنۍ ښوونې د ټولو ماشومانو د پاره په هغو ځايونو کې چې وسيلې يې د دولت له خوا برابرې شوي وي، حتمي دي.

د لوړو او عمومي تعليم د مؤسسو جوړول او چلول يوازې د دولت حق او وظيفه ده. د دې نه ور اخوا د افغانستان اتباع حق لري چې اختصاصي يا د ليک لوست د ښودو د پاره ښوونځي جوړ کړي. د داسي ښوونځيو د جوړونې شرطونه، تعليمي نصاب او پکې د زده کړې شرائط د قانون له پلوه ښودل کېږي.

حکومت کولی شي چې د قانون د حکمونو سره سم خارجي کسانو ته د خصوصي ښوونځيو د جوړولو اجازه ورکړي. د داسي ښوونځيو نه يوازې خارجي کسان فايده اخستی شي.

۳۵ ماده: دولت مؤظف دی چې د ملي ژبې پښتو د انکشاف او تقويې د پاره مؤثر پروگرام جوړ او تطبيق کړي.

۳۶ ماده: دولت مؤظف دی چې تر خپله وسله د ټولو افغانانو د پاره په متوازن ډول د ناروغيو د مخنيوي او علاج وسيلې برابرې کړي.

په دې برخه کې د دولت هدف يو داسې پړاو ته رسېدل دي چې د روغتيا مناسبي اسانۍ پکې د افغانستان د ټولو وگړو د پاره برابرې شي.

۳۷ ماده: کار د هر افغان حق او د غاړې فرض دی چې د کولو وس يې لري.

د کار د تنظيم د پاره چې کوم قوانين جوړ يږي د هغوی لوی هدف يوی داسي مرحلی ته رسيدل دی چې د کاريگرو د بېلو بېلو ډلو حقونه او ښيگړې پکې خوندي شي، د کار مناسب حالات را پيدا شي او د کاريگرو او کار فرمايانو ترمنځ روابط په عادلانه او پرمختللي ډول تنظيم شي. د افغانستان اتباع د اهليت له مخې او د قانون د حکمونو سره سم د دولت د خدمت د پاره منل کېږي د کار او کسب غوره کول په هغو شرطونو کې د ننه چې قانون ټاکلي آزاد دي.

بيگار که د دولت د پاره هم وي

ناروا دي. د بیګار بندیز د هغو قوانینو د عملي کولو په لاره کې چې د عمومی ښیګړو په نیت د یو ځایي کار د سمښت د پاره جوړېږي، کوم خنډ نه را پورته کوي.

۳۸ماده: هر افغان مکلف دی چې دولت ته مالیه او محصول ورکړي.

هېڅ قسم مالیه او محصول بې د قانون له حکمه نه شي تړل کېدی، د مالیې او محصول اندازه او د ورکولو لارې چارې یې د اجتماعي عدالت سره سم د قانون له خوا ښودلې کېږي. دا حکم په خارجي اشخاصو باندې هم چلېږي.

۳۹ماده: د هیواد څخه دفاع د افغانستان د ټولو اتباعو سپېڅلې وظیفه ده. د افغانستان ټول اتباع د قانون د حکمونو سره سم د عسکري خدمت په کولو مکلف دي.

٤۰ماده: د اساسي قانون په حکمونو سم چلېدل، د باچا سره وفاداري او د هغه درناوی کول، قوانینو ته غاړه ایښودل، د عمومي نظم او امن خیال لرل، د هېواد د ښیګړو ساتل او په ملي ژوند کې ګډون کول د افغانستان د ټولو خلکو وظیفه ده.

څلورم فصل
شورا

٤۱ماده: شورا د افغانستان د خلکو د ارادې څرګندویه ده او د ټول ملت نمایندګي کوی د افغانستان خلک د شورا له لارې د مملکت په سیاسي ژوند کې برخه اخلي.

د شورا هر غړی که څه هم له یوې ټاکلي سیمې څخه غوره شوی، د رایې د څرګندولو په وخت کې د افغانستان عامې ښېګړې په نظر کې نیسي.

٤۲ماده: شورا دوې ټولنې لري: اولسي جرګه او مشرانو جرګه.

٤۳ماده: د اولسي جرګې غړي د آزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو په ذریعه د قانون د حکمونو

سره سم د افغانستان د خلکو له خوا
غوره کېږي.

د دې مقصد د پاره افغانستان په انتخاباتي ونډونو وېشل کېږي. د ونډونو شمار او سیمه د قانون له مخې ټاکل کېږي.

د هرې ونډې یو وکیل غوره کېږي.

د وکالت د پاره هر ملاتړلی چې په ونډه کې د قانون د حکمونو سره سم تر ټولو زیاتې رایې وګټي، وکیل بلل کېږي.

٤٤ ماده: د اولسي جرګې غړي د څلورو کلونو د پاره، چې یوه تقنیني دوره ده، غوره کېږي.

که چېرې شورا د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمه رنګه شي نو نوې اولسي جرګه د یوې تقنیني دورې د پاره غوره کېږي، خو د پای ته رسیدلو نیټه به یې په داسې ډول تیارېږي چې ورپسې اولسي جرګه جوخته په هغه نیټه پرانستله شي چې په نهه پنځوسمه ماده کې ټاکل شوې ده.

٤٥ ماده: د مشرانو جرګې غړي په دې طریق ټاکل کېږي او غوره کېږي:

١ - دریمه برخه غړي د پوهو او ازمېښتوالو کسانو له منځه د باچا له خوا د پنځو کلونو د پاره ټاکل کېږي.

٢ - پاتې دوې برخې غړي په دې شان غوره کېږي:

الف - د هر ولایت جرګه د خپلو غړو له منځه یو تن د درې کالو د پاره د مشرانو جرګې په غړیتوب غوره کوي.

ب - د هر ولایت استوګني د آزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو په لار یو کس د څلورو کلونو د پاره د مشرانو جرګې په غړیتوب غوره کوي.

٤٦ ماده: د انتخاب کوونکو شرطونه د انتخاباتو په قانون کې ښودل کېږي.

هغه کسان چې د شورا په غړیتوب ټاکل کېږي یا غوره کېږي په کار دي چې د انتخاب کوونکو په شرطونو

سربېره د غه صفتونه هم ولري:

۱-د شورا په غړيتوب باندې د ټاکل کېدو او يا غوره کېدو نه لومړی به يې لږ تر لږه لس کاله پخوا د افغانستان د دولت تابعيت حاصل کړی وي.

۲- د دې اساسي قانون د نافذ کېدو نه وروسته به د محکمې له خوا د سياسي حقوقو څخه په محرومی محکوم شوی نه وي.

۳- په ليک لوست به پوهېږي.

٤۷ماده: د اولسي جرگې غړو به د انتخاب په وخت کې د خپل عمر پنځه ويشتم او د مشرانو جرگې غړو به د ټاکل کېدو په وخت کې د خپل عمر دېرشم کال پوره کړی وي.

٤۸ماده: د حکومت مشر او غړي، قاضيان، د اردو منصبداران او افراد، مامورين او نور اداري کار کوونکي د خپلو وظيفو د چلولو په وخت کې د شورا په غړيتوب ټاکل کيدی يا غوره کيدی نه شي.

هيڅوک په يو وخت کې د دواړو جرگو غړی کيدی نه شي.

٤۹ماده: د دې اساسي قانون د حکمونو له رعايت سره انتخابات د قانون د حکمونو سره سم کېږي.

د اولسي جرگې د تقنيني دورې په وروستيو دوو کلونو کې د انتخاباتو د قانون د تعديل پيشنهاد د هېڅ يوې جرگې د کار په فهرست کې نه شي داخليدی.

۵۰ماده: د هرې جرگې د غړيتوب وثيقې په همغه جرگه کې د کره کتنې لاندې نيولې کېږي.

د وثيقو د کره کتنې لارې چارې د هرې جرگې د داخلي وظيفو په اصولو کې ښودل کېږي.

۵۱ماده: د شورا هېڅ يو غړی د هغې نظريې له کبله چې د خپلې وظيفې د پرځای کولو په وخت کې يې د ننه په شورا کې يا د باندې ښکاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي د عدلي تعقیب لاندې نه راځي. که چېرې د شورا په یو غړي باندې د یو جرم تور پورې شي نو مسؤول مامور د دغې پیښې خبر هغې جرگې ته ورکوي چې دی پکې غړیتوب لري او پس له هغه چې د جرگې دوه برخې غړي اجازه ورکاندې تورن د عدلي تعقیب لاندې راځي.

جرگه کولی شي چې خپله اجازه د دوو برخو غړو په اکثریت بېرته واخلي.

د څرگند جرم په باب مسؤل مامور کولی شي چې تورن بې د هغې جرگې د اجازې نه چې دی یې غړی دی د تعقیب لاندې راولي او وېې نیسي. که چېرې عدلي تعقیب د قانون له مخې د توقیف غوښتنه کوله نو مسؤول مامور مکلف دی چې سملاسي هغې جرگې ته خبر ورکړي چې دی یې غړی دی او که نوموړې جرگه اجازه ورکړي نو تورن توقیف کېدلی شي.

که چېري تور په داسې وخت کې پېښ شي چې جرگه خوره شوې وي نو د توقیف اجازه د جرگې د اداري هیئت نه غوښتل کېږي او د هیئت فیصله د جرگې لومړۍ راتلونکې غونډې ته د پریکړې د پاره وړاندې کېږي.

۵۲ ماده: دشورا غړی په بله چاره بوختېدلای نه شي کرنه او نورې آزادې چارې د دی حکم لاندې نه راځي.

۵۳ ماده: د شورا د غړو د پاره د قانون د حکم سره سم مناسب معاش ټاکل کېږي.

۵۴ ماده: د شورا هر یو غړی حق لري چې په خپله جرگه کې د هغې موضوع په باب چې خبرې پرې روانې وي خپله نظریه د داخلي وظایفو په اصولو برابره څرگنده کړي.

۵۵ ماده: دواړه جرگې په یو وخت کې بېلې بېلې غونډې کوي.

مشرانو جرگه کولی شي چې د دولتي بودجې د پیشنهاد د کتنې د پاره د اولسې جرگې د رخصتې په

مـوده کـې خـپله فـوق العـاده غـونډه وکاندې.

کله چې تقنیني دوره یا کلنی غونډه دباچا له پلوه پرانستله کېږي، دواړه جرگې شریکه غونډه کوي.

٥٦ ماده: حکومت کولی شي چې د هرې یوې جرگې په غونډه کې شریک شي.

هره جرگه کولی شي چې خپلې غونډې ته صدر اعظم یا د حکومت غړې راوغواړي.

٥٧ ماده: د دواړو جرگو مباحثه به ښکاره وي. مگر هله نه چې د حکومت مشر، د جرگې مشر یا لږ تر لږه د جرگې لس تنه غړي دا غوښتنه وکړي چې جرگه دې په پټه وشي او جرگه دا غوښتنه ومني.

جرگه کولی شي چې د دوه برخو غړو په اکثریت هغه مباحثه چې پټه شروع شوې وي بیرته ښکاره کاندې.

د هرې جرگې د مباحثې جریان به ثبتېږي.

هیڅوک په سرزوري د شورا دېره ځای ته ننوتلای نه شي او که څوک د دی حکم مخالفت وکړي د قانون د حکمونو له مخې سزا ورکوله شي.

٥٨ ماده: بې له هغو حالاتو چې حکم یې په دی اساسي قانون کې څرگند ذکر دی د هرې جرگې فیصله د حاضرو غړو د رایو په اکثریت کېږي.

٥٩ ماده: هره جرگه په هر کال کې یوه عادي غونډه کوي چې د میزان په دوهم نیټه شروع کېږي.

د کلنیو غونډو شمار د قانون له پلوه زیاتیدلی شي او په دی صورت کې د غونډې د شروع نیټه او د غونډې موده د قانون له خوا ښودله کېږي.

د هرې جرگې د کار موده په کال کې اووه میاشتې ده.

د کار د غوښتنې په صورت کې هره جرگه کولی شي چې دا موده نوره هم اوږده کړي.

د رخصتۍ په وخت کې د باچا په امر، د حکومت یا د دواړو جرګو څخه د یوې د مشر یا د یوې جرګې د پنځمې برخې غړو په غوښتنه د شورا فوق العاده غونډه دایریدلی شي.

فوق العاده غونډه د هغه باچایي فرمان په ذریعه ختمیږي چې د دواړو جرګو د مشرانو سره له سلا نه وروسته راووځي.

۶۰ ماده: د مشرانو جرګې مشر د دغه جرګې د غړو له منځه د باچا له خوا ټاکل کیږي.

اولسي جرګه د خپلو غړو له منځه یو کس د مشر په توګه غوره کوي. هره جرګه د خپلو غړو له منځه د مشر لومړی نایب، یو دوهم نایب، یو منشي او یو د منشي نایب غوره کوي.

د غه پورتني کسان د جرګې اداري هیئت دی. د اولسي جرګې اداري هیئت د تقنیني دورې په اول سر کې غوره کیږي.

د مشرانو جرګې د مشر نایبان، منشي او نایب منشي د هر کال د غونډو په سر کې د یو کال د پاره غوره کیږي.

د هرې جرګې مشر د جرګې مباحثه اداره کوي او د جرګې په دېره ځای کې د نظم او قلارۍ ساتلو د پاره ضروري انتظام کوي.

د مشر نورې وظیفې د داخلي وظیفو په اصولو کې ښودل کیږي.

د مشر په غیاب کې اول نایب او که هغه نه وي دوهم نایب د مشر وظیفه چلوي.

د هرې جرګې منشي د جرګې مباحثې ثبتوي او د جرګې د دارالانشاء د چارو انتظام کوي.

د منشي په غیاب کې نایب د هغه وظیفه چلوي.

۶۱ ماده: هره جرګه د بحث لاندې موضوعاتو د پراخې او کره کتنې د پاره د داخلي وظیفو د اصول په

حکمونو برابر تولګی جوړوي.

٦٢ ماده: هره جرګه د خپلو داخلي وظایفو اصول جوړوي.

٦٣ ماده: شورا د باچا په امر ماتېدلی شي.

په یوسل او یوویشتمه ماده کې د بیان شوي حالت له مخه د شورا ماتیدل هرو مرو دي. د شورا په ماتېدو کې د مشرانو جرګې غیر انتخابي غړي هم شامل دي.

٦٤ ماده: شورا د افغانستان د حیاتي چارو د تنظیم د پاره د دی اساسي قانون په حکمونو برابر قوانین جوړوي. هیڅ قانون نه شي کولی چې د اسلام د سپېڅلي دین له اساساتو او د نورو هغو ارزښتونو مناقض وي چې په دې اساسي قانون کې راغلي دي.

د بین الدول معاهدو تصدیقول، خارج ته د افغانستان د اردو د ټولګیو لېږل، د پیسو خپرولو او پور اخیستلو اجازه ورکول او داسې امتیازونه ورکول چې په ملي اقتصاد کې اهمیت لري او انحصار هم پکې شامل دی، د شورا په واک اختیار کې دي. هغه امتیازات چې ورکول یې د شورا په صلاحیت کې دي د قانون له پلوه ښودل کېږي.

٦٥ ماده: حکومت اولسي جرګې ته مسؤل دی.

٦٦ ماده: د اولسی جرګې غړي کولی شي چې د حکومت نه څرګندتیا وغواړي. د حکومت د ورکړې څرګندتیا په باب مباحثه د جرګې په فیصلې پورې اړه لري.

٦٧ ماده: د شورا غړي کولی شي چې د صدراعظم یا وزیرانو څخه په ټاکلو موضوعګانو کې پوښتنې وکړي.

له چا نه چې پوښتنه شوې وي هغوی د خولی یا لیکلي ځواب په ورکولو مکلف دي. دا ځواب د بحث لاندې نه شي راتلای.

٦٨ ماده: اولسي جرګه واک لري چې د خپلو دریمه برخه غړو په پېشنهاد د حکومت د چارو او د اداري د اجراآتو د کتنې او څېړنې د پاره د څېړنې ټولګۍ وټاکي.

د څېړونکي ټولګي جوړېدنه او د هغه تګ لاره د داخلي وظيفو په اصولو کې ښودل کېږي.

٦٩ ماده: د هغو حالاتو نه پرته چې په دې اساسي قانون کې د هغو د پاره د عمل خاصې لارې چارې ښودلې شوې دي، قانون هغې مصوبې ته وایي چې دواړو جرګو په ګډه منلې وي او باچا ښکوللې وي.

په کومه برخه کې چې داسې مصوبه نه وي هلته قانون د اسلامي شریعت د حنفي فقهې حکمونو ته وایي.

٧٠ ماده: د قانون جوړولو پېشنهاد د حکومت یا د شورا د غړو له خوا کېږي او د قضایي چارو د سمون په برخه کې د سترې محکمې له خوا کېدی شي. د بودجې او مالي چارو په باب د قانون جوړولو پېشنهاد یوازې حکومت کولی شي.

٧١ ماده: د قانون جوړولو پېشنهاد د حکومت یا سترې محکمې له خوا په دواړو جرګو کې هرې یوې ته وړاندې کېدی شي.

٧٢ ماده: که چېرې د قانون د وضع کولو پیشنهاد د دواړو جرګو نه د یوې جرګې د غړو له خوا وشي او د همدغې جرګې لس تنه غړي یې مرسته وکړي نو پس له هغه د کار په فهرست کې نیول کېږي.

که چېرې د قانون جوړولو په پیشنهاد کې د نوې بودجې یا د دولت په عایداتو کې د کمی راوستلو سپارښتنه شوې وي نو په دې شرط د کار په فهرست کې راتلای شي چې د پیشنهاد په متن کې ددغه تاوان د پوره کولو لارې چارې ښودل شوې وي.

د سترې محکمې له خوا د قانون

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړولو پیشنهاد د دې حکم لاندې نه راځي.

۷۳ ماده: کله چې د قانون جوړولو پیشنهاد د یوې جرګې د کار په فهرست کې واخیستل شي نو لومړی خپلې جرګه ګۍ ته سپارل کېږي او پس له هغه چې جرګه ګۍ خپله نظریه څرګنده کړي دغه پیشنهاد او د جرګه ګۍ نظریه د جرګې په وړاندې لوستل کېږي او مباحثه پرې کېږي وروسته د هرې مادې په باب رایې غوښتلې کېږي او بیا پیشنهاد په دوهم وار لوستلی شي او په یو ځایي ډول د هغه د منلو یا نه منلو په باب رایې اخیستلی شي.

۷٤ ماده: که چېرې د یوې جرګې تصویب د بلې جرګې له پلوه ونه منل شي نو د دغه اختلاف د لرې کولو د پاره د قانون په حکمونو سم د دواړو جرګو د غړو نه په برابر شمېر یو ګډ هیأت جوړېږي د هیأت فیصله د باچا له ښکللو وروسته نافذه ګڼل کېږي.

خو که دغه هیأت ونه کولای شو چې اختلاف لرې کړي نو تصویب نا منلی بلل کېږي او که چېرې داسې وي چې تصویب د اولسي جرګې له خوا شوی وي نو د اولسي جرګې نوې تقنیني دوره کولی شي چې هغه د غړو د رایو په اکثریت بیا ومني. دا تصویب بې له دې چې د مشرانو جرګې ته وړاندې شي د باچا په ښکوللو نافذ ګڼل کېږي.

که چېرې د دواړو جرګو ترمنځ اختلاف د مالي قوانینو د پیشنهاد په سروي نو که ګډ هیأت د دغه اختلاف په لرې کولو بریالی نه شي، اولسي جرګه کولی شي چې دغه پیشنهاد پخپله راتلونکي غونډه کې د غړو د رایو په اکثریت بیا ومني. پیشنهاد بې له دې چې د مشرانو جرګې ته وښودل شي د باچا په ښکوللو نافذ ګڼل کېږي.

۷۵ ماده: د دولت بودجه د مشرانو جرګې له لارې د دغې جرګې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشورتي نظريې سره يو ځای اولسي جرګې ته وړاندې کېږي. د جرګې مشر بودجه او د مشرانو جرګې نظريات خپلې جرګه ګۍ ته سپاري. پس له هغه ور باندې په اولسي جرګه کې غور او فيصله کېږي.

دا فيصله بې له دې چې مشرانو جرګې ته وښودل شي د باچا په ښکوللو نافذه کېږي. د حکومت د انکشافي پلان په باب د اولسي جرګې خبرې اترې هم د دې حکم لاندې راځي.

کله که د ځينو سببونو له کبله د بودجې تصويب د نوي مالي کال د شروع کېدو نه مخکې ونه شو نو د کالنۍ بودجې تر تصويب پورې د زاړه کال د بودجې په شان چلند کېږي.

حکومت په دې مکلف دی چې د بودجې د پېشنهاد وړاندې کولو نه لږ تر لږه يوه مياشت مخکې د تېر کال د بودجې غوڅ پرېکړې حساب اولسي جرګې ته وړاندې کړي.

۷۶ ماده: که چېرې د مشرانو جرګه د ولسي جرګې د يوې مصوبې په باب د رسېدو نه وروسته په شپږو مياشتو کې خپله فيصله ونه کړي نو دغه مصوبه منل شوې ګڼل کېږي، د رخصت دوره د دغې مودې په حساب کې نه راځي.

۷۷ ماده: د شورا د رخصت يا انحلال په وخت کې حکومت کولی شي چې د څلور شپېتمې مادې د اولې فقرې په ساحه کې د عاجلو چارو په لارې کولو د پاره تقنيني فرمانونه وباسي. دا فرمانونه د باچا له ښکوللو وروسته د قانون حکم اخلي.

په کار دي چې دغه فرمانونه د شورا لومړنۍ غونډې له تاريخ نه په ديرشو ورځو کې د ننه د شورا ته وړاندې شي او که شورا يې ونه منې نو بيا اعتبار نه لري.

پنځم فصل

لویه جرګه

۷۸ماده: لویه جرګه د شورا له غړو او ولایاتو د جرګو له مشرانو څخه جوړیږي.

د شورا د ماتیدو په حالت کې د هغې غړي د لویې جرګې د غړو په توګه خپل حیثیت د نوې شورا تر دایریدو پورې ساتي.

۷۹ماده: د نولسمې، یوویشتمې او دوه ویشتمې مادې د حکمونو د رعایت سره لویه جرګه په باچایي فرمان دایریږي.

۸۰ماده: چې لویه جرګه روانه وي په غړو یې د یو پنځوسمې مادې حکم چلیږي.

۸۱ماده: د لویې جرګې مباحثه به ښکاره وي، مګر هله نه چې حکومت یا د جرګې شل تنه غړي وغواړي چې جرګه دې پټه وي او لویه جرګه دا غوښتنه ومني.

۸۲ماده: د اولسي جرګې مشر او د هغه په غیاب کې د مشرانو جرګې مشر د لویې جرګې ریاست په غاړه لري.

لویه جرګه په لومړۍ غونډه کې د خپلو غړو له منځه یو کس د منشي په توګه ټاکي.

۸۳ماده: د هغه حالت نه پرته چې په دې اساسي قانون کې څرګند یاد شوی دی د لویې جرګې فیصله د حاضرو غړو د رایو په اکثریت کیږي.

د دې اساسي قانون د حکمونو د رعایت سره سم د لویې جرګې تګ لار د قانون له خوا ښودل کیږي.

۸۴ماده: لویه جرګه هغه واک اختیار لري چې په دې اساسي قانون کې ټاکل شوی دی.

شپږم فصل

حکومت

۸۵ماده: د افغانستان حکومت له صدر اعظم او وزیرانو څخه جوړ دی. صدر اعظم دحکومت مشر او وزیران

یې غړي دي.

د وزیرانو شمېر او د هغوی وظیفې په قانون کې ښودل کېږي.

۸۶ماده: هر هغه څوک چې د دې اساسي قانون د حکمونو له مخې د اولسي جرګې په غړیتوب باندې د غوره کېدو د پاره جوګه وي هغه د حکومت د مشر یا غړي په توګه ټاکل کېدی شي.

د حکومت مشر به افغان زیږېدلی وي. د حکومت مشر او غړي یې د شورا له غړو او له شورا نه بهر ټاکل کېدی شي.

د شورا هر غړی چې د حکومت د مشر یا غړي په توګه وټاکل شي په شورا کې خپله څوکۍ له لاسه ورکوي.

۸۷ماده: صدر اعظم او وزیران د خپلو وظیفو چلولو په موده کې په نورو چارو نه شي بوختېدلی.

۸۸ماده: د حکومت د مشر او غړو د پاره مناسب معاش د قانون له مخې ټاکل کېږي.

۸۹ماده: حکومت د هغه چا له خوا چې د باچا له پلوه د صدر اعظم په توګه موظف شوی وي، جوړېږي.

د حکومت غړي او تګ لاره د صدر اعظم لخوا اولسي جرګې ته وړاندې کېږي او جرګه د مباحثې نه پس په حکومت باندې د باور په باب خپله فیصله کوي.

د باور د رایې د ورکولو په حال کې د حکومت د مشر او غړو د ټاکلو په باب باچایي فرمان راوځي.

وروسته صدر اعظم د خپل حکومت تګ لاره د مشرانو جرګې ته وړاندې کوي.

۹۰ماده: کله که حکومت د صدر اعظم د مړینې یا استعفا له کبله په داسې وخت کې له منځه لاړ شي چې شورا ماته وي نو په باچایي فرمان نوی حکومت جوړېږي. د نوې تقنیني دورې په لومړي سر کې صدر اعظم د خپل

حکومت تګ لاره او د حکومت غړي اولسي جرګې ته ورپيژني او د باور د رايې غوښتنه کوي.

۹۱ ماده: حکومت په دې حالتونو کې له منځه ځي:

۱ - چې صدر اعظم استعفا وکړي يا ومري.

۲ - چې اولسي جرګه د حکومت نه خپل باور بېرته واخلي.

۳ - چې د حکومت په مشر يا د حکومت په اکثرو غړو باندې د درې نوي يمې مادې د حکم سره سم د ملي خيانت تور پورې شي.

٤ - چې شورا ماته شي.

٥ - چې د شورا تقنيني دوره سرته ورسيږي.

په وروستو دوو حالتونو کې حکومت جوخت د نوې اولسي جرګې د لومړۍ غونډې سره سم له منځه ځي.

د استعفا په صورت کې حکومت هلته له منځه ځي چې باچا يې استعفا ومني.

چې صدر اعظم ومري نو د وزيرانو له ډلې يو تن د باچا په امر د صدر اعظم وظيفه د نوي حکومت تر جوړېدو پورې په غاړه اخلي.

په هغه صورت کې چې حکومت د درې نوي يمې مادې د حکم سره سم د ملي خيانت په تور له منځه ولاړ شي نو هر څوک چې د باچا له پلوه د صدر اعظم په توګه وټاکل شي هغه د نومړي تور په باب د لويې جرګې د فيصلې نه پس د اولسي جرګې تر لومړۍ غونډې پورې د باور د رايې حاصلولو نه مخکې د صدر اعظم وظيفې په ځای کوي. په نورو حالتونو کې له منځه تللي حکومت د نوي حکومت تر جوړېدو پورې خپل کار جاري ساتي.

۹۲ ماده: له حکومت نه د باور بېرته اخيستلو رايه بايد څرګنده او سماسمه وي. دا رايه د هغو حکومتونو

په باب چې د دې اساسي قانون له نافذ کېدو وروسته د لومړيو دوه تقنيني دورو په موده کې منځ ته راځي د رايو د دوه ثلثو په اکثريت او د وروسته حکومتونو په باب د اولسي جرګې د غړو د رايو په اکثريت صادرېږي.

۹۳ ماده: که چېرې د دريمې برخې نه د اولسي جرګې زيات غړي د ملي خيانت په تور د صدر اعظم يا د حکومت د ټولو يا د زياتو غړو د محاکمه کېدو غوښتنه وکړي او اولسي جرګه دا غوښتنه د دوو برخو غړو د رايو په اکثريت ومني نو حکومت له منځه ځي او لويه جرګه د څېړونکي هيأت د ټاکلو له پاره جوړېږي. که چېرې لويې جرګې د هيأت د راپور له کتنې نه وروسته د دوو ثلثو غړو د رايو په اکثريت د محاکمې اجرا لازمه وګڼله نو د اولسي جرګې يو غړي ته وظيفه ورکوي چې په تورن باندې په ستره محکمه کې د عوه سوره کاندې.

د پورتنۍ فقرې حکم په هغه حالت کې هم چلېږي چې د ملي خيانت تور په يوه يا څو تنو وزيرانو چې شمېر يې د حکومت د غړو له نيمايي څخه زيات نه وي پورې شوی وي. د دې تور په نتيجه کې د تورن لاس له کاره ويستل کېږي مګر حکومت له منځه نه ځي.

۹۴ ماده: د دې اساسي قانون او نورو قوانينو د حکمونو عملي کول، د محکمو د قطعي پريکړو عملي کول، د عمومي نظم او امن ساتلو د پاره ضروري انتظام کول، د دولت د مالي حالت سمون او عامه شتمني ساتل، د خلکو اجتماعي-ثقافتي او اقتصادي حالت ښه کول، د خپلواکۍ حفاظت، د سيمې له تماميت څخه دفاع او په بين المللي ټولنه کې د افغانستان د ښېګړو او حيثيت ساتنه د حکومت وظيفه ده.

حکومت د خپلو وظيفو د سمون د پاره د قانون پر بنياد مقررات جوړوي. دا مقررات بايد چې د هيڅ قانون د

عبارت او روح سره تناقض ونه لري.

۹۵ ماده: د وزیرانو ټولنه د حکومت د سیاست لویې لیکې ټاکي او هغه مقررات تصویبوي چې حکومت یې د جوړولو واک اختیار لري. صدر اعظم د وزیرانو د ټولنې مشرتوب کوي، د حکومت د فعالیت اداره او لار ښودنه کوي او په اجرا آتو کې یې یورنګي راولي.

د باچا او شورا سره د حکومت د رابطې ساتل هم د صدر اعظم وظیفه ده.

وزیران خپلې وظیفې د اداري «یوکونو» د مشرانو او د حکومت د غړو په توګه د صدر اعظم دامر او لارښودنې لاندې په هغه چوکاټ کې د ننه په ځای کوي چې دې اساسي قانون او قوانینو ټاکلي دي.

۹۶ ماده: صدر اعظم او وزیران د حکومت د عمومي سیاست له کبله په شریکه او د خپلو ځانګړو وظیفو له بابته ځانله او لسي جرګې ته مسؤل دي.

صدر اعظم او وزیران د حکومت د هغو چارو په باب هم مسؤول دي چې د هغو د پاره د دې اساسي قانون د حکمونو مطابق باچایي فرمان اخلي.

اووم فصل

قضأ

۹۷ ماده: قضائیه قوه د دولت یو خپلواک رکن دی او خپلې وظیفې د تقنینیه او اجرائیه قوو په لړ کې په ځای کوي.

۹۸ ماده: قضائیه قوه د یوې سترې محکمې او نورو محکمو نه جوړیږي چې شمار یې په قانون کې ښودل کیږي.

د قضائیه قوې په واک اختیار کې په هغو دعوو غورسي پرته ده چې پکې حقیقي یا حکمي اشخاص که څه هم دولت وي د مدعي یا مدعي علیه حیثیت لري او د قضا په وړاندې د

قانون د حکمونو سره سم دائري شي.

هيڅ قانون په هيڅ حالت کې دا نه شي کولای چې يوه قضيه يا يوه ساحه د دولت د قضايي قوی د واک اختيار له کرښې څخه په هغه ډول چې په دی فصل کې يې بريدونه معلوم شوي دي وباسي او بل مقام ته يې وسپاری.

دا حکم د عسکري محکمو د جوړيدو مخه نه نيسي. خو دا محکمي به يوازې د هغو جرمونو له پاره وي چې د افغانستان د اردو سره اړه لري. د عسکري محکمو تشکيل او واک اختيار په قانون کې ښودل کيږي.

۹۹ ماده: قاضيان د قاضي القضات په پيشنهاد د باچا له خوا ټاکل کيږي.

که چيري يو قاضي يو جرم وکړي نو ستره محکمه د ده په حال غور کوي او د ده د دفاع له اوريدو نه پس باچا ته د ده د عزل پيشنهاد وړاندی کولی شي.

هر کله چې د باچا له خوا د دغه پيشنهاد ملاتړ وشي نو قاضي د خپلې وظيفې نه معزوليږي. د قاضيانو بدلول، او چتول، پوښتيدل او د تقاعد پيشنهاد يې د قانون د حکمونو سره سم د ستري محکمې په واک اختيار کې دي.

د قاضيانو د پاره د قانون له پلوه مناسب معاش ټاکل کيږي.

قاضيان نه شي کولای چې د خپلو وظيفو په وخت کې په نورو چارو بوخت شي.

۱۰۰ ماده: د افغانستان په محکمو کې محاکمه په ښکاره ډول کيږي او د قانون د حکمونو سره سم هر څوک دور تلو حق لري.

محکمه کولای شي چې په هغه گوښو حالاتو کې چې قانون ښودلي دي پټې غونډې وکړي خو د حکم اورول به هرومرو ښکاره وي. محکمې مکلفې دي چې د خپل ورکړي حکم سره يو ځای به په فيصله کې د حکم

سببونه هم څرګندوي.

۱۰۱ ماده: د محکمو د ټولو قطعي پريکړو عملي کول واجب دي. خو د چا د مرګ د حکم په حالت کې د تعميل د پاره د باچا ښکولل شرط دي.

۱۰۲ ماده: محکمې چې پر کومو پېښو باندې غور رسي کوي په هغو کې د دې اساسي قانون او د دولت د قوانينو حکمونه پر ځای کوي.

که د غور رسی لاندي پېښو د يوې پېښې په باب په اساسي قانون او د دولت په قوانينو کې کوم حکم نه وي نو محکمې د اسلامي شريعت د حنفي مذهب د کلي اساسونو له مخه په هغه چوکاټ کې د ننه چې دې اساسي قانون ښودلي دي، په دغه باب يو داسي حکم راباسي چې د دوی په نظر کې څومره چې ممکنه وي عدالت تر ټولو په ښه توګه لاس ته راوړي.

۱۰۳ ماده: د جرمونو څېړنه د قانون د حکمونو سره سم د مدعي العموم له خوا چې د دولت په اجرائيه قوه پوري تړلې دې کېږي.

۱۰٤ ماده: د دې اساسي قانون د حکمونو د رعايت سره هغه قاعدې چې د محکمو د اجرا آتو او تشکيلاتو او د قاضيانو له چارو سره اړه لري د قانون له پلوه سمېږي.

د دې قوانينو لوی هدف دا دی چې په قضايي مرافقو تشکيلاتو، واک اختيار او د محاکمې د عمل په لارو کې يووالی راشي.

۱۰۵ ماده: ستره محکمه له نهو غړو جوړېږي، چې ټول د باچا له پلوه ټاکل کېږي.

باچا د سترې محکمې غړي د داسې خلکو له منځه غوره کوي چې دغه صفتونه ولري:

۱- د عمر پنځه ديرش کاله يې پوره کړي وي.

۲- د شپږ څلويښتمې مادې په حکم برابر د شورا په غړيتوب باندې د

غوره کیدو جوګه وي.

۳-د حقوقو په علم- ملي هدفونو او د افغانستان په حقوقي نظام باندي په پوره اندازه پوه وي.

باچا د ستري محکمی يو غړی چې عمر يې تر ځلويښتو کم او له شپيتو زيات نه وي د قاضي القضات په حيث ټاکي. باچا کولی شي چې د قاضي القضات او ستري محکمی د غړو په مقرری باندي د مقرري له وخته هر لس کاله پس نوی نظر وکړي. د دی حکم او د يوسل او شپږمي مادی د حکم نه پرته په بل هيڅ ډول قاضي القضات او د ستري محکمی غړي له خپلو وظيفو نه ويستل کيدی نه شي.

د هغه حالت نه غير چې په يو سل او شپږمه ماده کې بيان شوی دی، قاضي القضات او د ستري محکمی غړي د خدمت د دوری له ختميدو نه وروسته تر عمره پوری د خدمت د دوری د تولو مالي ښيګړو نه فايده اخلي.

د خدمت د دوری د ختميدو نه وروسته قاضي القضات او د ستري محکمی غړی د حکومت مشر توب يا غړيتوب او د دولت ماموريت نه شي کولی.

قاضي القضات او د ستري محکمی غړي نه شي کولی چې د وظيفي د چلولو په موده کې يا تر هغی وروسته په سياسي ګوندونو کې ګډون وکړي.

۱۰۶ ماده: که چېري د اولسي جرګې د دريمي برخي نه زيات غړي د وظيفي د اجرا نه د راپور ته شوي جرم په تور د قاضي القضات يا ستري محکمی د يوه يا څو تنو غړو د محکمی غوښتنه وکړي او جرګه د دوو ثلثو غړو د رايو په اکثريت دا غوښتنه ومنی نو د تورن لاس له کاره ويستل کېږي او د څېړونکی ډلګی د ټاکلو له پاره لويه جرګه جوړيږي. که چېري لويه جرګه د ډلګی د راپور له کتنی وروسته

د دوو ثلثو غړو د رايو په اکثريت د تورن محاکمه لازمه وبولي نو يو غړی په تورن باندی د دعوا سورولو او د اتو تنو يو ډلگی د محکمی د چلولو د پاره ټاکي.

دا ډلگی د مشرانو جرگې د مشر په مشرتوب د هغی جزايي محکمی د تگ لاری سره سم تورن محاکمه کوي چي په ستره محکمه کې پری عمل کېږي او که چېري په تورن باندي جرم ثابت شي نو دی د وظيفی نه معزولوي او سزا ورکوي.

۱۰۷ ماده: ستره محکمه د افغانستان نهايي قضايي مرجع ده.

ستره محکمه د دی اساسي قانون او قوانينو د حکمونو سره سم د محکمو اجراآت او تشکيلات او د دولت قضايي چاري سموي.

ستره محکمه د محکمو د اداري چارو د سمون د پاره ضروري لاری چاری برابروي.

د قضايي قوی بودجه د قاضي القضات له خوا د حکومت په سلا جوړېږي او د ستری محکمی له منلو وروسته د دولت د بودجی د يوی برخی په څېر د حکومت په لاس شورا ته وړاندی کېږي.

د قضايي قوی د بودجی د لگولو واک اختيار د ستری محکمی په لاس کې دی.

د قضايي قوی د مامورينو او نورو اداري کار کوونکو په باب د دولت د مامورينو او نورو اداري کار کوونکو د قوانينو حکمونه نافذ دي، خو د دوی ټاکل، او چتول، عزل، پوښتيدل او تقاعد ورکول د قانون سره سم د ستری محکمی له پلوه کېږي.

اتم فصل

اداره

۱۰۸ ماده: د افغانستان اداره د دی فصل د حکمونو سره سم د مرکزيت په اساس ولاړه ده.

مرکزي اداره د قانون له مخې په يو شمير اداری «يوکونو» باندی ويشله کېږي چې د هر يوه مشري د يو وزير په لاس کې ده.

د سيمه ايزی اداری يوک ولايت دی د ولايتونو شمير، سيمه، برخی او تشکيلات د قانون له مخی ښودل کېږي.

۱۰۹ ماده: په هر ولايت کې يوه د ولايت جرګه جوړيږي. د ولايت جرګې غړي د ازادو او عامو، سماسمو او پټو انتخاباتو له لاری د ولايت د خلکو له خوا غوره کېږي.

ولايت جرګه د خپلو غړو له منځه يو تن د مشر په توګه غوره کوي.

ولايت جرګه لکه چې په قانون کې ښودل کېږي د دولت د انکشافی هدفونو په پوره کولو کې برخه اخلي او هم دا جرګه د ولايت د چارو د ښه کيدو او د ولايت د عمومي اوضاعو د انکشاف د پاره د ولايت حکومت ته سلا ورکوي.

ولايت جرګه خپلی وظيفی د ولايت د حکومت په ملګرتيا سرته رسوي.

د ولايت جرګې د غړو د پاره دقانون له پلوه مناسب معاش ټاکل کېږي.

۱۱۰ ماده: د سيمه ايزی اداری د سمون د پاره داسی قوانين جوړيږي چې په هغو کې د دی فصل د حکمونو رعايت کېږي.

د دی قوانينو په مقصدونو کې يو دا هم دی چې دا قسم جرګې تر کليو پوری وغځيږی او په سيمه ايزه اداره کې د دوی د ورځ په ورځ زياتيدونکی ګډون مطلب پوره شي.

۱۱۱ ماده: د ښاري چارو د اداری د پاره ښاروالي جوړيږي.

د ښاروالیو ټولنی دازادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو له لاری جوړيږي.

د دی فصل د حکمونو د رعايت

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره په ښاروالیو پوری تړلی چاری د قانون له پلوه سمیږي.

۱۱۲ ماده: اداري وظیفی د اداري مامورینو او نورو کار کوونکو په لاس په ځای کیږي.

د مامورینو او نورو اداري کار کوونکو د پاره د قانون له مخه مناسب معاش ټاکل کیږي.

د مامور ینو او نورو اداري کار کوونکو حقونه او وظیفی په قانون کې ښودل کیږي.

نهم فصل
د اضطرار حالت

۱۱۳ ماده: که چیري د جنګ، د جنګ دخطر، د سختی الي ګولي یا بل دغسی حالت له کبله چې مملکت ته خطره راپورته کړي او د خپلواک او ملي ژوند ساتنه په هغه لار چې دی اساسي قانون ښودلی ده ناممکنه شی نو د باچا له خوا د اضطرار حالت اعلامیږي.

که د اضطرار حالت له دری میاشتو نه اوږد شي نو د هغه د جاري ساتلو له پاره د لویی جرګې منته شرط ده.

۱۱۴ ماده: د اضطرار په حالت کې باچا اختیار لري چې د شورا ټول یا ځیني واکونه د حکومت په لاس کې ورکړي.

۱۱۵ ماده: داضطرار په حالت کې حکومت کولی شي چې د ستري محکمی د موافقی اخستلو نه وروسته داساسي قانون د لاندنیو حکمونو چلند د تقنیني فرمانونو له مخه یا وځندوي او یاپری قیدونه ولګوي:

۱ - داته ویشمی مادی دلومړی فقری حکم.

۲ - د نهه ویشمي مادی د دریمی فقری حکم.

۳ - د دیرشمی مادی د دوهمی فقری حکم.

۴ - د دیرشمي مادی د دوهمی فقری حکم.

۵ - ددري دیرشمي مادی دلومړی فقری حکم .

۱۱۶ ماده: داضطرار په حالت کې یاچا پایتخت د کابل دښار نه بل ځای ته موقتاً لیږدولی شي .

۱۱۷ ماده: که جیري داولسي جرگې تقنیني دوره یاد مشرانو جرگې دځینو غړو د خدمت دوره داضطرار دحالت په موده کې ختمه شي باچا کولی شي چې نوي انتخابات وځنډوي او داولسي جرگې تقنیني دوره یا د مشرانو جرگې دنوموړو غړو دخدمت دوره داضطرار دحالت ترپایه اوږده کاندي .

نوي انتخابات داضطرار دحالت په ختم پسی سملاسي اجرا کیږي .

۱۱۸ ماده: داضطرار په حالت کې اساسي قانون نه تعدیلیږي .

۱۱۹ : داضطرار دحالت دختمیدو سره جوخت ټول هغه اقدامات چې دیوسل پنځلسمي مادی له مخه شوی وی له اعتباره پریوځی.

هغه اقدامات چې دیوسل څورلسمي مادی له مخه شوي وی داضطرار د حالت دختمیدو وروسته دشورا دلومړی غونډی دنیټې نه په یوه میاشت کې دننه دننه شورا ته وړاندې کیږي .

او که چیری شورا هغه ونه مني نو له اعتباره غورځیږي.

که چیري داضطرار په حالت کې داسي یو حکومت جوړشوی وی چې دیوسل څلولسمي مادي له مخي ئې داولسي جرگې دباور رایه نه وی اخستې نو د اضطرار دحالت په ختمیدو پسې سملاسي په حکومت باندی دباور درایی موضوع په اولسی جرگه کې تر بحث لاندی راځی او فیصله وربانذی کیږي.

لسم فصل

تعدیل

۱۲۰ ماده: د دی اساسي قانون د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکمونو سره سم د اسلام د پیروۍ اصل او د مشروطه باچایي اساس او په اتمه ماده کې راغلي ارزښتونه تعدیل کیدلی نه شي.

د اساسي قانون نورې برخې د وزیرانو د ټولنې یا د اولسي جرگې یا د مشرانو جرگې د دریمې برخې غړو په پیشنهاد د دې فصل د حکمونو سره سم تعدیل کیدی شي.

۱۲۱ ماده: د تعدیل پیشنهاد لویه جرگه گوري او که چېرې د لویې جرگې د غړو اکثریت د تعدیل ضرورت ومني نو د خپلو غړو له منځه یوه ډلگۍ د تعدیل د طرحې د تیارولو د پاره ټاکي. دا ډلگۍ د وزیرانو د ټولنې او سترې محکمې په سلا طرح جوړوي او لویې جرگې ته یې وړاندې کوي.

که چېرې لویه جرگه د غړو په اکثریت د تعدیل طرحې ومني نو طرح باچا ته وړاندې کېږي، باچا شورا ماتوي، د تعدیل د طرحې نه ټول اولس خبروي او د نوو انتخاباتو تاریخ اعلانوي. د شورا د ماتیدو نه وروسته د څلورو میاشتو په موده کې د ننه دننه نوي انتخابات کېږي.

۱۲۲ ماده: د شورا په پرانستلو او د حکومت جوړیدو پسې سم باچا لویه جرگه راغواړي. لویه جرگه د تعدیل طرح گوري او متن یې مني یا نه مني.

د لویې جرگې تصویب په دې باب د غړو د دوو برخو په اکثریت کېږي او د باچا په ښکوللو نافذ کېږي.

یوولسم فصل

انتقالي حکمونه

۱۲۳ ماده: د دې فصل د محتویاتو له رعایت سره د دې اساسي قانون حکمونه له هغې تاریخ نه نافذ کېږي چې د باچا له پلوه ښکوللي او اعلام شي.

۱۲۴ ماده: د باچا له پلوه د دې اساسي قانون د اعلامیدو نه وروسته د ملي شورا او د اعیانو مجلسونه

ړنګیدلي ګڼل کېږي.

۱۲۵ ماده: نوی شورا د ۱۳۴۴ هجري شمسي کال د میزان په دوه ویشتمه ورځ پرانستله کېږي.

د دی اساسي قانون د اعلامیدو او د نوی شورا د پرانستلو تر منځ دوره دانتقال دوره ګڼل کېږي.

د انتقال په دوره کې د شورا واک اختیار حکومت ته سپارل کېږي.

هغه تقنیني فرمانونه چې د انتقال په دوره کې د دی فصل په حکمونو برابر راوځي داووه او یایمي مادی د حکم سره سم شورا ته ښودل کېږي.

که چېری د انتقالي دوری په موده کې یو داسی حالت پیداشي چې د دی اساسي قانون د حکمونو سره سم د لویي جرګې دائریدل غواړي نو د شورا او اعیانو ړنګ شوي مجلسونه را بلل کېږي او د اته اویایمی مادی سره سم لویه جرګه جوړیږي. څرنګه چې د نوموړي حالت د راپیدا کیدو په وخت کې لا د ولایتو جرګې نه دي جوړی شوی نو ځکه لویه جرګه بې د ولایتو د جرګو له مشرانو څخه جوړیږي.

۱۲۶ ماده: په انتقالي دوره کې د حکومت په وظایفو کې دا چاری شاملې دی:

۱ - چې د انتخاباتو، اساسی تشکیلاتو، مطبوعاتو او د قضایی واک اختیار او تشکیلاتو په باب تقنیني فرمانونه جوړ او د ښکوللو له پاره یې باچا ته وړاندې کړی.

۲ - چې د سیاسي ګوندونو او ولایتی جرګو د قوانینو مسودې تیارې او هغې شورا ته یې وړاندې کړی چې د انتقالي دورې نه وروسته جوړیږی.

۳ - چې د دې اساسي قانون د حکمونو د عملی کولو له پاره ضروری اقدامات وکړي.

۱۲۷ ماده: ستره محکمه د ۱۳۴۶ هجري شمسې کال د میزان په دوه ویشتمه نېټه جوړیږي.

که چیري د انتقالي دورې په موده کې د دې اساسي قانون د پنځلسمی، اووه لسمی، نولسمی، یوویشتمې، دوه ویشتمې او یوسل پنځلسمې مادې د عملي کولو ضرورت پیښ شي نو د دغو مادو حکمونه د سترې محکمې یا قاضي القضات د ګډون نه پرته عملي کیږي.

د دې اساسي قانون د نافذ کیدو او د سترې محکمې د جوړېدو تر منځ موده کې باچا صلاحیت لري چې د سترې محکمې د وظیفې د اجرا د تأمین د پاره ضروري تدبېرونه برابر کړي.

۱۲۸ ماده: ټول هغه قوانین چې د دې اساسي قانون د نافذ کیدو نه مخکې منځ ته راوتلي دي په دې شرط نافذ ګڼل کیږي چې د دې اساسي قانون له حکمونو سره تناقض ونه لري او نویو قوانینو لغوه کړي نه وي.

دافغانستان دجمهوري دولت اساسي قانون

بسم الله الرحمن الرحیم

دافغانستان دجمهور رئیس ښکولل

دلوی خدای په نامه او دافغانستان دنجیبو خلکو دنیکمرغی په هیله زه محمد داؤد دافغانستان لومړنی جمهور رئیس دهغې وظیفې په اساس چې دجمهوری دولت د لومړنۍ لویې جرگې نماینده گانو د ۱۳۵۵ هجري لمریز کال دسلواغې دمیاشتې دپنځه ویشتمې نیټې دمصوبې په استناد درایو په اتفاق ماته راسپارلې ده نن دپنجشنبی په ورځ د ۱۳۵۵ هجری لمریز کال دکب دمیاشتی په پنځمه نیټه د افغانستان په مرکز کابل کې دا اساسي قانون توشیح کوم او انفاذ یې اعلاموم.

دافغانستان دجمهوری دولت لومړنی جمهور رئیس محمد داؤد

۱۳۵۵ کال دکب پنځمه

سریزه

له هغه ځایه څخه چې ملتونه او ټولنې د تاریخ په اوږدو کې تل د تحول او تکامل په حال کې دي او له هغه ځایه چې دا واقعیت زموږ په تاریخي ژوند کې د یو ملت او د بشري ټولنې د یو جز په حیث ښکاره شویدی، له دی کبله:

دیو داسې پتمن ژوند د تأمینولو د پاره چې د عدالت او کفایت په متینو بنسټونو ولاړ وي او د نیکمرغۍ او هوسایۍ او اطمینان څخه ډک وي.

د ۱۳۵۲ کال د چنګاښ د شپږ ویشتمې نیټې د ملي، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی او فرهنګی سپیڅلو ارمانونو د تامینولو د پاره،

د ملي یووالي دورځ په ورځ زیاتیدونکي ټینګښت او پیاوړتیا تضامن او تساند او داجتماعي عدالت د تأمینولو او زمونږ په ټولنه باندې د حاکمو عیني او ذهني شرایطو، ملي فرهنګ او تاریخي واقعیتونو سره سم په مترقي او مثبته توګه د تضادونو د محوه کولو د پاره، زموږ د هیواد د خلکو د پرتمینې ماضي او برمیال تاریخ ته د ژوري درناوۍ او د هیواد د خپلواکۍ او ملي هویت د ساتنې په لاره کې د دوی پرله پسې مبارزې او د دوی د تاریخي او انساني رسالت د پرځای کولو د پاره.

په لوی خدای (جل جلاله) باندې د ایمان در لودلو او د اسلام د سپیڅلې دین د اساسونو په پیروی او په پای کې د دی ټولو هدفونو او مقصدونو د تحقق د پاره.

مونږ د افغانستان خلکو د عصر د غوښتنو او شرایطو په درک کولو سره تصمیم نیولی دی چې خپل ملي ژوند د آزادۍ، ترقۍ، حق، عدالت او سولې پر بنسټ دوروز ګلوۍ او سمسمی د اصولو سره سم او د ژوند فلسفه او

دهیواد د ننیو او سبا ورځې د نسلونو سرنوشت دافغانستان د ۱۳۵۲ کال دچنګاښ دشپږویشتمې نیټې دملي او مترقي انقلاب داساسي او اقتصادي هدفونو پربنا ټینګ کړو.

ددې حقایقو په درک کولو سره مو دغه ملي وثیقه دجمهوري دولت داساسي قانون په حیث دافغانستان دنجیبو خلکو دمادي اومعنوي نیکمرغۍ هوساینې او پرمختګ دپاره دخپل ځان او راتلونکو نسلونو دلار ښودنې دپاره وضع کړه.

لومړی فصل

اساسي هدفونه

لومړۍ ماده:

دخپلواکۍ، ملي حاکمیت او د خاوري دتمامیت څخه دفاع کول.

دوهمه ماده:

دقدرت اجرا کول دخلکو له خوا چې اکثریې بزګران، کارګران، منورین او ځوانان دي.

دریمه ماده:

دفکر او عمل تر منځ دیووالي ټینګښت دخلکو د پوره ونډې اخیستلو په تکل دهیواد دمادي او معنوي جوړښت او پراختیا دپاره.

څلورمه ماده:

دیوې داسې دموکراسۍ تأمین چې په اجتماعي عدالت او دخلکو په ګټو ولاړه وي.

پنځمه ماده:

د آزادۍ او انساني کرامت درناوی او دهر رنګه کړاو او توپیر دمنځه وړل.

شپږمه ماده:

دجمهوري نظام ورځ په ورځ زیاتیدونکی ټینګښت او پیاوړتوب.

اوومه ماده:

دافغانستان دخلکو داکثریت په ګټه ددې اساسي قانون دارزښتونو اوبنسټونو سره سم دژورو، بنیادي او پرله پسې اقتصادي او اجتماعي

او ښتونونو منځ ته راوستل.

اتمه ماده:

د هر ډول استثمار له منځه وړل.

نهمه ماده:

د کار د حق تضمینول

لسمه ماده:

د خلکو د خدمت د پاره په اجباري توگه د لومړنیو ښوونو تأمین او تعمیم او د علمي او فني کادرونو د روزنې او بشپړتیا په منظور په وړیا ډول د ثانوي عمومي، مسلکي او عالي زده کړو پراختیا او پرمختیا.

یوولسمه ماده:

د عامې روغتیا د ښه والي او ساتنې د پاره د وقایوي او معالجوي طب پراختیا.

دوولسمه ماده:

د ملگرو ملتونو د منشور د اساسونو او د بشر د حقوقو د جهاني اعلامیې د رناوې او د عادلانه سولې ملاتړ.

په نتیجه کې د یوې هوسا او پرمختللې ټولنې جوړول چې د وروري، سمسمي، مرستې او د انساني کرامت د ساتنې په بنسټ ولاړه وي.

دوهم فصل

اقتصادي بنسټونه

دیارلسمه ماده:

منابع لکه کانونه، ځنگلونه او انرژي، لوی صنایع، مخابرات، د هوایي او ځمکني ترانسپورت مهم تأسیسات، بندرونه، بیمې، بانکونه، د خوراکي موادو د برابرولو مهم تأسیسات، لرغوني او تاریخي آثار د قانون د حکمونو سره سم د ملت شتمني ده او اداره یې په دولت پورې اړه لري.

څوارلسمه ماده:

د زراعتي ملکیت لوړه اندازه د ځمکو د اصلاحاتو د قانون له پلوه تثبیت او ټاکل کیږي.

پنځلسمه ماده:

ځانګړي ملکیتونه او تشبثات داستثمار د منځه وړلو داصل په ملاتړ دقانون په وسیله تنظیمیږي.

شپاړسمه ماده:

حکومت دلګښت او پیدا ینبت تعاوني شرکتونه او کوپراتیفونه دخلکو په ګډون او دخلکو داکثریت په ګټه دقانون دحکمونو سره سم تشویقوي، ملاتړ یې کوي او لار ښوونه ورته کوي.

اوولسمه ماده:

د منځنیو، وړو او لاسي صنایعو په ساحه کې ځانګړي تشبثونه او پانګې اچول دقانون دحکمونو سره سم تشویق کیږي، ملاتړ یې کیږي او لارښوونه ورته کیږي.

اتلسمه ماده:

دهیواد سوداګري دلارښود ل شوې سوداګرۍ په اساس چې د خلکو داکثریت په ګټو ولاړه ده دقانون دحکمونو سره سم تنظیمیږي.

نولسمه ماده:

مالیه داجتماعي عدالت په بنسټ دقانون دحکمونو سره سمه اخیستل کیږي.

دریم فصل

دولت

شلمه ماده:

افغانستان یو جمهوري، دموکراتیک، خپلواک، یو موټی اونه بیلیدونکی دولت دی.

یوویشتمه ماده:

ملي حاکمیت په افغانستان کې په خلکو پورې اړه لري.

دافغانستان ملت ټول هغه افراد دي چې دقانون له حکمونو سره سم دافغانستان ددولت تابعیت لري.

دافغانستان دملت دافرادو په هر یو فرد باندې دافغان دکلمې اطلاق کیږي.

دوه ويشتمه ماده:

دافغانستان دين داسلام مقدس دين دی.

دملت هغه کسان چې مسلمانان نه دي په هغو حدودو کې دننه چې د آدابو او عامې هوساينې په هکله يې قوانين ټاکي آزاد دي چې خپل مذهبي مراسم په ځای کړي.

درويشتمه ماده:

دافغانستان دژبو له جملې څخه پښتو او دري رسمي ژبې دي.

څليرويشتمه ماده:

دافغانستان دبيرغ رنگ تور، سور او زرغون دی، چې دارنگونه په افقي ډول په ټاکل شوو اندازو له پورته مخ په ښکته واقع دي او دکيڼې خوا په پاسنۍ برخه کې يې ددولت ملي نښان لگيدلی دی. دبيرغ او ملي نښان تعريف او اندازه دقانون له خوا ښودل کېږي.

پنځه ويشتمه ماده:

دافغانستان دجمهوري دولت وسله والې قواوې چې دملي انقلاب هدفونو ته وفا دارې او په خپلو ملي عنعناتو ټينگې ولاړې دي دخلکو دخدمت له پاره دحکومت داوامرو تابع دي.

دافغانستان دقلمرو نه دفاع دوسله والو قواوو په غاړه ده او دوسله والو قواوو دعالي شورا دلارې په ملي فعاليتونو کې برخه اخلي.

شپږويشتمه ماده:

دافغانستان اداره دقانون د حکمونو سره سم دمرکزيت په اصل ولاړه ده.

دافغانستان مرکز دکابل ښار دی.

څلورم فصل

دخلکو حقونه اووجيبې

اووه ويشتمه ماده:

دافغانستان ټول خلک ښځې وي که نر بې له تبعيض او امتياز دقانون په وړاندې يو شان حقونه او وجيبې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتمه ماده:

آزادي دانسان طبیعي حق دی پرته له هغو حالاتو چې دنورو آزادي، شرافت یا عمومی ښیګړو امنیت او ملي مصلحتونو ته ډکه یازیان ورسوي. داحق دقانون له خوا ښودل کېږي.

نهه ویشتمه ماده:

هر افغان چه دعمر اتلس کاله یې پوره کړي وي دقانون دحکمونو سره سم درای ورکولو حق لري.

دېرشمه ماده:

دذمې برائت اصلي حالت دی. تر څو پورې چې تورن دواکمنې محکمې له خوا په قطعي حکم سره په جزا محکوم نه شي بی ګناه ګڼل کېږی.

هېڅ عمل بې دقانون له حکمه جرم نه ګڼل کېږي. هېڅ ته جزا نه شي ورکول کیدای مګر د واکمنې محکمې دحکمه سره سم.

هېڅ ته جزا نه شي ورکول کیدی مګر دیو داسې قانون دحکمه سره سم چې دد غه تهمتی کارله کولو نه ړومبی نافذ شوی وی.

هېڅوک تعقیب کیدلی، نیول کیدلی یا توقیف کیدلی نه شي مګر دقانون دحکمونو سره سم.

یو دېرشمه ماده:

جرم دهرچا خپل ځانې شی دی.

دتورن تعقیبول، نیول، توقیفول او سزاورکول بل هیچا ته نه ورغځېږي.

کړول او له انسانی کرامت نه مخالفه سزا تاکل نا روا دي.

هرڅوک حق لري چې دهغه تور دلرې کولو په غرض چې دقانون له مخې پرې لګول شوی وي دځان د دفاع دپاره وکیل ونیسي.

دوه دېرشمه ماده:

دچا پوروړي کېدل دپوروړي دآزادۍ دسلبیدو یا کمیدو سبب کیدای نه شي.

دپور ویستلو لاری، چارې د قانون

له خوا ښودلې کېږي.

دري دیرشمه ماده:

هر افغان حق لري چې د خپل هیواد د سیمې هر ځای ته ولاړ شي او هلته استوګنه غوره کړي پرته له هغو ځایو څخه چې قانون منع کړي وي.

همدا رنګه هر افغان حق لري چې د قانون د حکمونو سره سم د افغانستان نه دباندې سفر وکړي او بېرته افغانستان ته راشي.

څلور دیرشمه ماده:

هېڅ افغان په افغانستان کې د ننه او یا د افغانستان نه دباندې په شړلو محکومېدلی نه شي.

هېڅوک په یوه ځای کې له میشته کېدلو او یا د هغه ځای نه بل ځای ته د لېږدېدلو څخه منع کیدای نه شي مګر په داسې حالاتو کې چې قانون د امنیت او عامه ګټو د تأمین په منظور اجازه ورکړې وي.

هېڅ افغان د یو جرم په تور بهرني دولت ته سپارل کېدای نه شي.

پنځه دیرشمه ماده:

د هر چا کور د بلوسې نه په امن دی، هېڅوک حتی دولت هم د اوسیدونکي د اجازې یاد یوې واکمنې محکمې له حکمه پرته او یې د هغو حالاتو او لارو چارو چې په قانون کې څرګندې ښودل شوې دي د چا کور ته ننوتلی او هغه لټولی نه شي.

د مشهود جرم په وخت کې مسؤول مامور د یو چا کور ته بې د هغه د اجازې یا د محکمې د مخکېنۍ اجازې څخه په خپل مسؤولیت ننوتلی شي او هغه لټولی شي خو دغه مامور په دې مکلف دی چې د ننوتلو او لټولو نه وروسته د قانون د خوا په ښودل شوې مودې کې د ننه د محکمې حکم ترلاسه کړي.

شپږ دیرشمه ماده:

ملکیت د بلوسې نه په امن دی.

د هیچا ملکیت د قانون د حکم او د یوې واکمنې محکمې د فیصلې نه پرته

مصادره کیدلای نه شي، د خصوصي ملکیت استملاک یوازې د عمومي ښیګړو د پاره د عادلانه عوض په بدل کې د قانون د حکمونو سره سم جواز لري.

هېڅوک د ملکیت له لاس ته راوړلو او تصرف څخه منع کیدای نه شي مګر د قانون په پولو کې.

د ملکیت د استعمال لارې چارې د عامو ښیګړو د پاره د قانون د پلوه تنظیم او ښودل کېږي.

اووه د یرشمه ماده:

د هر چا د مخابرې آزادي او پټوالی په لیک سره وي که په تیلفون که په تیلګراف او یا په کومه بله وسیله د بلوسې نه په امن دی.

دولت د چا د مخابرې د پلټنې حق نه لري مګر د قانون د حکمونو سره سم. په سملاسي حالاتو کې چې قانون ښودلي دي مسوول مامور بې له دې چې لومړی له محکمې څخه اجازه واخلي په خپل مسؤولیت سره کولی شي چې مخابری وپلټي.

دغه مامور په دې مکلف دی چې د پلټنې څخه وروسته په هغه موده کې چې قانون ښودلې ده د محکمې حکم ترلاسه کړي.

اته د یرشمه ماده:

د فکر او بیان آزادي د بلوسې نه په امن ده.

هر افغان حق لري چې د قانون د حکمونو سره سم په وینا، لیکنه، تصویر او یاداسې نورو وسیلو سره خپل فکر ښرګند کړي.

د چاپخانو د تأسیس او د مطبوعاتو د خپرولو اجازه او امتیاز د قانون د حکمونو سره سم یوازې د افغانستان اتباعو ته ورکول کېږي. د لویو چاپخانو، د رادیو او تلویزیون، د عامو خپروونکو کارځیو تأسیس او چلول یوازې په دولت پورې اړه لري.

نهه د یرشمه ماده:

دافغانستان اتباع حق لري چې دروا او سوله ناکو مقصدونو دپوره کولو دپاره دقانون دحکمونو سره سم بې وسلې ټولنه وکاندې.

ځلوېښتمه ماده:

دافغانستان دخلکو دسياسي روزنې او اجتماعي غوښتنو دخرګندولو په منظور تر هغه وخته چې دا آرزو ترسره کېږي او طبيعي ودې ته رسېږي په هيواد کې دملي انقلاب دګوند په لارښود نه کوم چې دافغانستان دخلکو د ۱۳۵۲ - کال دچنګاښ دشپږويشتمې نيټې دمترقي او اولسي انقلاب بنسټ اېښودونکی او مخکښې ګوندی يوازی يو ګوند يز سيستم ټينګ وی.

يوځلوېښتمه ماده:

کار دهر افغان چې دکولو وس يې ولري حق، شرف او دغاړې فرض دی.

دکار دتنظيم دپاره چې کوم قوانين جوړېږي دهغوی لوی هدف يوې داسې مرحلې ته رسېدل دي چې په هغې کې دټولو زيارکښانو، کروندګرو، کاريګرو او اصنافو حقونه او ښيګړې وساتلې شي، دکار مناسب حالات راپيدا شي او دکاريګرو او کارفرمايانو تر مينځ روابط په عادلانه او پر مختللي ډول تنظيم شي.

دکسب او کار غوره کول په هغو شرايطو کې دننه چې قانون ټاکلي دي آزاد دي.

دوه ځلوېښتمه ماده:

دافغانستان اتباع داهليت له مخې او دقانون دحکمونو سره سم ددولت دخدمت دپاره منل کېږي.

دری ځلوېښتمه ماده:

بيګار که ددولت له پاره هم وي ناروا دی.

دبيګار بنديز دهغو قوا نينود عملي کولو په لاره کې چې دعمومي ښيګړو په نيت ديو ځايي کار دسمبنت دپاره جوړېږي کوم خنډ نه راپورته

کوي.

څلورڅلویښتمه ماده:

هر افغان مکلف دی چې دولت ته مالیه او محصول ورکړي.

هېڅ راز مالیه او محصول بې دقانون له حکمه نه شي ترل کیدای.

دمالیې او محصول اندازه او دهغو دور کولو لارې چارې یې داجتماعي عدالت سره سم دقانون له خوا ښودلې کېږي.

داحکم په خارجي اشخاصو باندې هم چلېږي.

پنځه څلویښتمه ماده:

دهیواد څخه دفاع دافغانستان دټولو اتباعو سپیڅلې وظیفه ده. دافغانستان ټول اتباع دقانون دحکمونو سره سم دعسکري خدمت په کولو مکلف دي.

شپږڅلویښتمه ماده:

داساسي قانون له حکمونو سره سم چلېدل، دجمهوري نظام او د ۱۳۵۲ کال دچنګاښ دشپږویشتمې نیتې دانقلاب دهدفونو سره وفاداري، دجمهور رئیس درناوی کول، قوانینو ته غاړه ایښودل، عمومي نظم او امن ته پاملرنه، دهیواد دښیګړو ساتل او په ملي ژوندکې ګډون کول دافغانستان دټولو خلکو وظیفه ده.

اووه څلویښتمه ماده:

هېڅوک نه شي کولی چې ددې اساسي قانون دمندرجه حقونو او آزادیو څخه په استفادې سره ملي خپلواکي، دخاورې تمامیت، ملي وحدت او هغو غوښتنو ته چې دخلکو داکثریت په ښیګړو ولاړې وي او یا د ۱۳۵۲ کال دچنګاښ دشپږویشتمې نیتې دانقلاب نورو هدفونو ته ډکه او زیان ورسوی.

پنځم فصل
ملي جرګه

اته څلویښتمه ماده:

ملي جرګه دافغانستان دخلکو دارادې څرګندویه ده او دټول ملت

شخه نمایندګي کوي.

نهه څلویښتمه ماده:

د ملي جرګې غړي چې پنځوس په سلو کې یې کروندګر او کاریګر تشکیلوي د ګوند له پلوه پیشنهاد او د آزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو د لارې د قانون د حکمونو سره سم د یوې څلور کلنې مودې د پاره د خلکو له خوا غوره کېږي.

د دې مقصد د پاره افغانستان په انتخابي ونډونو ویشل کېږي.

د ونډونو شمیر او سیمه د قانون له مخې ټاکل کېږي.

پنځو سمه ماده:

د ملي جرګې د وکیلانو د غوره کیدو لارې چارې، شرطونه او د دوی وظیفې به د قانون د حکمونو سره سمې تنظیمېږي.

د یوو کیل د انتخاب په قانوني والي باندې د اعتراض او د ده د غړیتوب د وثیقې کره کتنه د ملي جرګې د داخلي وظایفو د اصولو سره سم تر اجرا لاندې نیول کېږي.

یو پنځوسمه ماده:

د وکیل شخه د وکالت د امتیاز سلبول د ملي جرګې د غړو دری برخو شخه د دوو برخو په موافقې سره کیدی شي.

دوه پنځوسمه ماده:

د انتخاب کوونکو شرطونه د انتخاباتو په قانون کې ښودل کېږي.

هغه څوک چې د ملي جرګې د غړیتوب د پاره غوره کیږي په کار دي چې د انتخاب کوونکو په شرطونو سربیره د غه صفتونه هم ولري:

۱ - باید د ملي جرګې په غړیتوب باندې د غوره کیدونه لومړی یې لږ تر لږه لس کاله پخوا د افغانستان د دولت تابعیت حاصل کړی وي.

۲ - د محکمې له خوا د سیاسي حقونو شخه په محرومې محکوم شوی نه وي.

۳ - د انتخاب په وخت کې یې د خپل عمر پنځه ویشتم کال پوره کړی وي.

دری پنځوسمه ماده:

د ملي جرګې هر یو غړی حق لري چې د جرګې د ننه د هغه موضوع په باب چې خبرې پرې رواني وي خپله نظریه د داخلي وظایفو په اصولو، برابره ښکاره کړي.

څلور پنځوسمه ماده:

د ملي جرګې هیڅ یو غړی د هغې نظریې له کبله چې د خپلې وظیفې د پرځای کولو په وخت کې یې ښکاره کوي د عدلي تعقیب لاندې نه راځی.

که چیرې د ملي جرګې په یو غړي باندې تور پورې شي نو مسؤول مامور د دغې پیښې خبر ملي جرګې ته ورکوي او پس له هغه چې د جرګې غړي په اکثریت سره اجازه ورکاندې تورن د عدلي تعقیب لاندې راځي.

د ښکاره جرم په باب مسؤول مامور کولی شي چې تورن بې د جرګې د اجازې نه د عدلي تعقیب لاندې راولي او وېې نیسي.

که چیرې عدلي تعقیب د قانون له مخې د توقیف غوښتنه کوله نو مسؤول مامور مکلف دی چې سملاسي جرګې ته خبر ورکړي.

که چیرې تور په داسې وخت کې پیښ شوی وي چې جرګه تعطیل وي نو د توقیف خبر د جرګې اداري هیات ته ورکول کیږي.

اداري هیأت مکلف دی چې ملي جرګه دراتلونکي اجلاس په لومړۍ غونډه کې د موضوع څخه خبره کړي.

پنځه پنځوسمه ماده:

حکومت کولی شي چې د ملي جرګې په غونډو کې ګډون وکړي.

ملي جرګه کولی شي چې د حکومت غړي خپلې غونډې ته وغواړي او د هغوی نه څرګندتیا وغواړي.

په غونډو کې به د ملي جرګې

مباحثې ښکاره وي مګر کله چې جمهور رئیس د غونډې پټوالی اعلام کړي، همدارنګه کله چې د ملي جرګې مشراو یا د حکومت هر غړی او یا لږ تر لږه د ملي جرګې لس تنه غړي داغوښتنه وکړي چې جرګه دې پټه وشي او جرګه داغوښتنه ومني.

هېڅوک په سر زوری سره د ملي جرګې دیره ځای ته ننوتلای نه شي او که څوک د دې حکم نه مخالفت وکړي د قانون د حکمونو له مخې به سزاوار کول کېږي.

شپږپنځوسمه ماده:

بې له هغو حالاتو چې حکم یې په دی اساسي قانون کې په صراحت ښودل شوی دی د ملي جرګې فیصله د حاضرو غړو د رایو په اکثریت کېږي.

اووه پنځوسمه ماده:

ملي جرګه په هر کال کې څلور میاشتې پرله پسې عادي غونډه چې د لیندۍ په اوله نیټه پیل کېږي دایروي.

اته پنځوسمه ماده:

ملي جرګه د تقنیني دورې په اول وخت کې د خپلو غړو له منځه یو کس د مشر په توګه غوره کوي.

جرګه د خپلو غړو له منځه دوه تنه دلومړي نایب او دوهم نایب په حیث او دوه تنه نور د منشي او د منشي د نایب په حیث د کلنۍ غونډې په اول سر کې د یو کال د پاره غوره کوي.

دغه پورتني کسان، د جرګې اداري هیأت تشکیلوي او په اعظمي ډول د غونډې د پیل کېدو نه وروسته د پنځلس ورځو په موده کې غوره کېږي.

نهه پنځوسمه ماده:

ملي جرګه د بحث لاندې موضوعاتو باندې د کره او پراخې کتنې د پاره د داخلي وظیفو د اصولو د حکمونو سره سمې جرګه ګۍ جوړوي.

شپېتمه ماده:

ملي جرګه دخپلو داخلي وظايفو اصول جوړوي.

يو شپېتمه ماده:

دملي جرګې دغړو دپاره دقانون دحکم سره سم مناسب معاش تاکل کېږي.

دوه شپېتمه ماده:

ملي جرګه دافغانستان دحياتي چارو دسمون دپاره ددې اساسي قانون په حکمونو برابر د قوانينو په هغو مسودو باندې چې دحکومت او يا قضاييه قوې له خوا ور ته پيشنهاد شوي وي وروسته دمطالعې او غورنه لازم تصميم نيسي.

په بودجې باندې تصميم نيول، دبين الدول معاهدو تصديقول، خارج ته دافغانستان دجمهوري دولت دوسله والو قواوو دټولګيو لېږل دملي جرګې په واک کې دي.

دملي جرګې دتعطيل يا انحلال په وخت کې حکومت کولی شي د عاجلو چارو دسمون دپاره تقنيني فرمانونه تسويد او ترتيب کړي. دا فرمانونه دجمهور رئيس دښکللو او اعلامولو څخه وروسته نافذ ګڼل کېږي.

دغه فرمانونه دملي جرګې د لومړنۍ غونډې له نېټې نه تر دير شو ورځو پورې ملي جرګې ته دتصميم نيولو دپاره وړاندې کېږي.

دري شپېتمه ماده:

قانون هغې مصوبې ته وايي چې ملي جرګې منلی او جمهور رئيس ښکللی وي.

څلورشپېتمه ماده:

هېڅ قانون نه شي کولی چې داسلام دسپيڅلي دين له اساسونو، جمهوري نظام او نورو هغو ارزښتونو څخه مناقض وي چې په دې اساسي قانون کې راغلي دي.

شپږم فصل

لويه جرګه

پنځه شپېتمه ماده:

په افغانستان کې لويه جرگه دافغانستان دخلکو دستر قدرت، واک، او ارادې ښکارندويه ده.

لويه جرگه ددې لاندې کسانو څخه جوړه ده:

- دملي جرگې غړي.
- دگوند دمرکزي شورا غړي.
- دحکومت او وسله والو قواوو دعالي شورا غړي.
- دسترې محکمې غړي.
- دهر ولايت دپنځوتنو څخه تر اتو تنو پورې نماينده گان.
- دهرش تنه غړي چې دفرمان په وسيله دجمهور رئيس له خوا ټاکل کېږي.

شپږ شپېتمه ماده:

لويه جرگه ددې اساسي قانون دحکمونو سره سم په جمهوري فرمان دايرېږي.

جمهور رئيس دلويې جرگې رئيس دی.

دجمهور رئيس دمړينې يا استعفی په صورت کې لويه جرگه دمړينې يا استعفا دورځې له تاريخ نه په شلو ورځو کې دننه دجمهوري رياست دمقام له خوا دايرېږي.

اووه شپېتمه ماده:

لويه جرگه دلاندې مقصدونو او حالاتو دپاره دجمهور رئيس او يا دلويې جرگې دنايب رئيس په مشرۍ دايرېږي:

١- داساسي قانون تعديل.

٢- دجمهور رئيس انتخابول او يا دهغه داستعفی منل.

٣- دجنگ او اوربند داعلان تصويبول.

٤- دبلې هرې مهمې پيښې په مقصد چې دلويې جرگې دتصويب غوښتنه وکړي.

اته شپېتمه ماده:

په داسې حالت کې چې لويه جرگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دایره وي دهغی دغـړو په هکله ددې اساسي قـانون دڅلور پنځوسمې مادې حکم عملي کېږي.

نهه شپېتمه ماده:

دلویې جرگې مباحثې به ښکاره وي مگر کله چې دحکومت د دوو برخـو نه زیات غړي یا دگوند مرکزي شورا او یا جـرگې دیرش تنه غـړي وغـواړي چې غـونډه دې پټـه وي او لویه جـرگـه دا غوښتنه ومني.

اویاومه ماده:

لویه جرگه دپرانیستلو وروسته په لومړنۍ غونډه کې دخپلو غړوله مینځه یو تن درئیس دنایب په توگه او دوه تنه دمنشیانو په توگه دخپلو غړو درایو په اکثریت سره غوره کوي.

یو اویاومه ماده:

پرته له هغو حالاتو څخه چې احکام یې په دې اساسي قانون کې په څرگند ډول راغلي دي دلویې جرگې تصـمیم دهغـې دحاضـرو غړو په اکثریت سره نیول کېږي.

دوه اویاومه ماده:

ددې اساسي قـانون دحکمونو سره سم دلو یې جـرگې تگلاره د قـانون له خوا ښودل کېږي.

دری اویاومه ماده:

لویه جرگه هغـه واکونه لري چې په دې اساسي قانون کی تاکل شوي دي.

څلور اویاومه ماده:

دملي جرگې دړنگیدو په حالت کې دهغې غړي دلویې جرگې دغړو په توگه خـپل حـیثـیت دنوې ملي جـرگـې تر دایریدو پورې ساتي.

په داســې حــالت کــې چې دلویې جرگـې غـونډې رواني وي دهغــې ټول غــړي پرته لــه دې چې مــقــام، رتبــه او وظـیـفــه یې په نظر کــې ونیــول شي مساوی حقونه لري.

اووم فصل

جمهور رئیس

پنځه اویاومه ماده:

جمهور رئیس دافغانستان ددولت مشر دی او داجراییه قوې او ګوند وظیفې ددې اساسي قانون او دګوند داساسنامې له حکمونو سره سم په مستقیمه توګه په غاړه لري او د مربوطو اورګانونو دلارې یې اداره او لارښودنه کوي.

شپږ اویاومه ماده:

جمهور رئیس لومړی دګوند له خوا نومول کېږي او دیوې شپږکلنې مودی له پاره دلویې جرګې له خوا دهغې دغړو ددریو برخو څخه ددوو برخو درایو په اکثریت انتخابېږي.

اووه اویاومه ماده:

جمهور رئیس باید دافغانستان داتباعو څخه وي، مسلمان وي او هغه او همسریې دافغاني مور او افغان پلاره زیږیدلي وي او دمدني او سیاسي حقونو څخه ګټه من او عمر یې دڅلویښتو کالو څخه کم نه وي.

اته اویاومه ماده:

دجمهور رئیس صلاحیتونه او وظیفې دادي:

١ - دافغانستان دوسله والو قواوو لویه مشري.

٢ - دلویې جرګې په سلا د جنګ او اوربند اعلان.

جمهور رئیس کولی شي چې د سملاسي او څرګند خطر په حالت کې چې خپلواکي او دخاوری تمامیت تهدید کړي او یا په نورو سملاسی حالاتو کی استثنایی تصمیم ونیسی او لویه جرګه دایره کړي.

٣ - داضطرار دحالت اعلامول او ختمول.

٤ - دلویې جرګې دایرول او پرانیستل.

٥ - دملي جرګې دعادی غونډې پرانیستل او دهغې دفوق العاده

غونډۍ دایرول او پرانیستل.

٦- د ملي جرګې رنګول او د نوو انتخاباتو د فرمان ایستل. نوي انتخابات د ملي جرګې د رنګولو د نیټې نه په دریو میاشتو کې د ننه سرته رسېږي.

٧- د ملي یووالي ټینګښت او د افغانستان د خلکو د ښېګړو ملاتړ.

٨- د دې اساسي قانون د حکمونو سره سم د هیواد د کورني او بهرني سیاست لارښودنه او یو شان کول.

٩- د جزا کمول او بخښل.

١٠- د قانون د حکمونو سره سم د نښان ورکول.

١١- د ګوند د غړو څخه د جمهوري ریاست د مرستیال یا مرستیالانو او د ګوند د غړو او له ګونده بهر کسانو څخه د وزیرانو ټاکل، معزولول او د هغوی د استعفا منل.

١٢- د سترې محکمې د غړو او د قاضي القضات ټاکل.

١٣- د قانون د حکمونو سره سم د قاضیانو، د وسله والو قواوو د منصبدارانو او عالیرتبه مامورینو ټاکل، متقاعد کول، معزولول او د هغوی د استعفا منل.

١٤- په بهرنیو ملکونو کې د افغانستان د سیاسي نماینده ګیو د مشرانو او په بین المللي مؤسسو کې د افغانستان د دایمي نماینده ګانو ټاکل او د بهرنیو ملکونو سیاسي نماینده ګانو باورلیک منل.

١٥- د قوانینو او تقنیني فرمانونو ښکلول او د هغو د جاري کولو اعلام. د بین الدول معاهدو ښکلول او د قانون د حکمونو سره سم د بین الدول معاهدو د تړون د پاره د اعتبار لیک ورکول.

نه اویا یمه ماده:

جمهور رئیس کولای شي چې په مهمو ملي مسایلو کې د افغانستان د خلکو عمومي رایو ته مراجعه وکړي.

اتیا یمه ماده:

جمهور رئیس په وظیفی د بوختیدو نه د مخه د لویې جرګې په وړاندې داسې لوړه په ځای کوي:

ستاسې د افغانستان د ملت د نماینده ګانو په وړاندې زه .... د لوی خدای په نامه لوړه کوم چې د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو ملاتړ به کوم دې اساسي قانون او د افغانستان نورو قوانینو ته به په درنه سترګه ګورم، او هغوی ته به غاړه ږدم، د ملي خپلواکۍ او د سیمې د تمامیت ښار نه به کوم او خپل ټول قوت او طاقت به د افغانستان د خلکو د حقوقو او ښیګړو د ، ۱۳۵۲ کال د چنګاښ د شپږویشتمې نیټې د انقلاب د هدفونو او جمهوریت د ملاتړ په لار کې وقفوم.

یو اتیاومه ماده:

پرته له هغو حالاتو چې د دې اساسي قانون په شپږ دیرشمه ماده کې څرګند شوي دي جمهور رئیس د خپلې وظیفې د چلولو په موده کې د دولت سره د هیڅ راز ګټې وټې معامله نه شي کولی.

دوه اتیاومه ماده:

جمهور رئیس د ناروغۍ او د سفر په وخت کې د جمهوري ریاست مرستیال او یا مرستیالانو ته وظیفه ورکوي چې د هغو لار ښودنو سره سم چې دوی ته یې صادرې کړې دده په عوض کار وکاندي.

دری اتیاومه ماده:

د جمهور رئیس معاش او لګښت د قانون له خوا ټاکل کیږي.

څلور اتیاومه ماده:

د جمهور رئیس د انتخابولو د پاره د جمهوري ریاست د دورې د پای ته رسیدو نه پنځه څلویښت ورځې وړاندې باید د دې اساسي قانون او د ګوند د اساسنامې د حکمونو سره سم لازم چلند وکړی شي.

پنځه اتیاومه ماده:

که چېرې جمهور رئیس د استعفا

تکل وکړي لويه جرگه دا يروي او خپل استعفا ليک مستقيماً هغې ته وړاندې کوي.

په داسې حالت کې چې لويه جرگه دا استعفا قبوله کړي د نوي جمهور رئيس انتخاب د دې اساسي قانون د شپږ اتياومې مادې سره سم صورت نيسي.

شپږ اتياومه ماده:

که چېرې جمهور رئيس مړشي او يا استعفا وکړي د جمهوري رياست وظيفه په مؤقتي ډول د ملي جرگې رئيس ته سپارله کېږي په دې حالت کې د ملي جرگې رئيس په انتخاباتو کې د جمهوري رياست د نوموړي په توگه ټاکل کيداى نه شي.

په دغه موده کې چې د ملي جرگې رئيس د جمهوري رياست وظيفه په مؤقتي ډول چلوي دا اساسي قانون تعديليدى نه شي.

نوى جمهور رئيس د جمهوري رياست د کرسۍ د تشيدنې له ورځې څخه په ديرشو ورځو کې د دننه د قانون د حکمونو سره سم انتخابيږي.

دهغو عاجلو او ملي مهمو پېښو دړابر سېره کيدو په حالت کې چې مؤقتي جمهور رئيس دى ته اړ کړي چې د دى اساسي قانون په اته اوياومه ماده کې دراغلو صلاحيتونو څخه کار واخلي مؤقتي جمهور رئيس کولاى شي چې د دغې مادې د حکمونو په رعايت د حکومت او د گوند د مرکزي شورا د غړو د موافقې سره سم د دې اساسي قانون دا ته اوياومې مادې د مندرجو صلاحيتونو څخه استفاده وکړي.

اووه اتياومه ماده:

په جمهور رئيس باندې د ملي خيانت تور د ملي جرگې د دريو برخو څخه د دوو برخو غړو د رايو په اکثريت لگول کيدى شي دا غوښتنه د گوند د مرکزي شورا د دريو برخو څخه د دوو

برخو غړو دراېو داکثريت د منلو وروسته لويې جرګې ته وړاندې کېږي.

په دې حالت کې جمهور رئيس مکلف دی چې لويه جرګه دايره کړي.

د ملي جرګې رئيس د لويې جرګې د غونډو مشري کوي، کله چې لويه جرګه لګول شوی تور دوړاندی شوو دلايلو سره سره د دريو برخو شخه دخپلو دوو برخو غړو دراېو په اکثريت تصويب کړي د جمهور رئيس لاس دکاره ايستل کېږي.

د محکمې جوړښت او د محاکمې لارې چارې په بېل ډول دخاص قانون له پلوه ښودل کېږي.

په دې حالت کې د جمهوري رياست چارې په مؤقتي توګه د ملي جرګې رئيس ته سپارلې کېږي.

مؤقت جمهور رئيس د دې اساسي قانون دشپږاتياومې مادې دحکمونو تابع دی.

اتم فصل

حکومت

اته اتياومه ماده:

حکومت د دولت ستر اداري او اجرائيوي اورګان دی چې د جمهوري رياست د مرستيال يا مرستيالانو او وزيرانو شخه جوړ دی او د جمهور رئيس تر مشرۍ لاندې خپله وظيفه سرته رسوي.

نه اتياومه ماده:

د جمهوري رياست مرستيال يا مرستيالان او وزيران بايد د افغانستان له اتباعو شخه وي هغوی او همسران يې دافغاني مور او افغاني پلاره زيږيدلي وي، ټول مدني او سياسي حقونه يې په ځای وي.

نوي يمه ماده:

د جمهوري رياست مرستيال يا مرستيالان او وزيران په وظيفو دبوختيدو نه مخکې د جمهور رئيس په وړاندې داسې لوړه کوي:

دلوی خدای (ج) په نامه لوړه کوم

چې د افغانستان اساسي قانون او نورو قـوانینو ته به په درنه سترګه ګورم او هغوی ته به غاړه ږدم او خپل ټول قوت او طاقت به د ملي ښیګړو او حـقـونو د ملاتړ په لار کې وقفوم، او د ۱۳۵۲ کـال د چنګاښ د شپږویشتمې نیتې د انقـلاب د هدفـونو او د افـغـانسـتـان د جمهوریت ساتنه به کوم.

یو نوي یمه ماده:

حکـومـت دا لانـدې واکـــونـه او وظیفې لري:

۱- د قـانون د حکـمـونـو او د ګـوند د اساسونو سره سم د هیواد د کورني او بهرني سیاست په ځای کول.

۲- د مربوطه وزارتونو د دایرو او په هغوی پورې د متعلقو مؤسسو د چارو اداره او څـارنه او د هغـوی د اجرا آتو یو شانته کول.

۳- په اجرائیوي او اداري چارو کې د قوانینو او جمهوري فرمانونو سره سم تصمیم نیول او د هغو د عملي کیدو څارنه.

٤- د قـوانینو د مسودو جوړول او د مقرراتو وضع کول.

۵- د دولت د بودجې د سمښت او جوړښت او د اقتصادي، مالي او پولي سیستم د ټینګښت د پاره د لارو چارو پیدا کول.

٦- د دولت د پرمختیا یي پلانونو طرح او د هغو د عملي کیدو او اجرا آتو د پاره د لارو چارو سنجول.

۷- د بهـرنیـو او کـورنیـو پورونو د راکړې ورکړې په هکله مفاهمه او خبری.

۸- د عمـومي نظم او امن د ساتلو د پاره د لارو چارو سنجول.

۹- د هر ډول اداری فساد د منځه وړلو د پاره د قـانون د حکمونو سره سم لازم او اغیزه ناکه تدبیرونه غوره کول.

۱۰- د بهـــرنـیـــو هیــــوادو او مؤسسو سره د قانون د حکمونو سره سم د قراردادونو تړون.

۱۱ - د ټولو هغو وظيفو په ځای کړه چې دی اساسي قانون او نورو قوانينو حکومت ته سپارلې وي.

دوه نوي يمه ماده:

حکومت د خپلو وظيفو د سمون د پاره د قانون پر بنياد مقررات جوړوي.

دا مقررات بايد چې د هيڅ قانون د عبارت او روح سره تناقض ونه لري.

دری نوي يمه ماده:

د هغو حالاتو پر ته چې د دې اساسي قانون په شپږ د يرشمه ماده کې څرگند شوي دي د جمهوری رياست مرستيال يا مرستيالان او وزيران د وظيفو د اجرا کولو په وخت کې د گټې و ټې هيڅ ډول معامله د دولت سره نه شي کولی.

څلور نوي يمه ماده:

د جمهوري رياست د مرستيال يا مرستيالان او وزيران د خپلو اجراآتو له بابته جمهور رئيس، د گوند مرکزي شورا او ملي جرگې ته مسؤول دي.

پنځه نوي يمه ماده:

د جمهوري رياست مرستيال يا مرستيالانو او د حکومت د هر يو غړي په هکله د گناه تړلو تور د ملي جرگې د غړو د دريمې برخې په غوښتنه کيدی شي.

ملي جرگه دا غوښتنه د خپلو دوو برخو غړو د رايو په اکثريت تصويبوي.

تورن غړی د ملي جرگې د پريکړې وروسته سملاسي د خپلې وظيفې څخه ليرې کېږي.

د تورن غړي محاکمه د يوې خاصې محکمې په وړاندې دا يرېږي.

د محکمې جوړښت او د کار لارې چارې يې او همدا رنگه د حکومت د تورنو غړو سزاگانې په ځانگړي ډول د يو خاص قانون له پلوه څرگندېږي.

نهم فصل

قضا

شپږ نوي يمه ماده:

قضاييه قوه د دولت يو رکن دی چې د يوې سترې محکمې او نورو محکمو

څخه جوړېږي چې شميريې په قانون کې ښودل کېږي.

د دې قوانينو لوی هدف د قضايي مرافقو يووالی د محاکمو د تشکيلاتو واک او د محاکمې د تګلارې تنظيمول دي.

اووه نوي يمه ماده:

د قضاء واک او اختيار د ټولو هغو دعوو غور او پريکړې ته غځېږي چې په هغې کې حقيقي يا حکمي اشخاص که څه هم دولت وي د مدعي يا مدعي عليه حيثيت لري او د قضا په وړاندې د قانون د حکمونو سره سم دايرې شي.

اته نوي يمه ماده:

پرته د جنګ له حالته بل هيڅ يو حالت نه شي کولی چې يوه قضيه يا يوه ساحه د دولت د قضايي قوې د واک او اختيار له دايرې څخه په هغه ډول چې په دې فصل کې يې بريدونه ښودل شوي دي وباسي او بل مقام ته يې وسپاري.

د احکم د عسکري محکمو د جوړيدو مخه نه نيسي خو دا محکمې به يوازې د هغو جرمونو په ساحه کې وی چې د افغانستان د وسله والو قوا وو پورې اړه لري.

د عسکری محکمو د تشکيل واک او اختيسار په قانون کې ښودل کېږي.

نه نوي يمه ماده:

محکمې چې په کومو پېښو باندې غور کوي په هغوی کې د دې اساسي قانون او د دولت د نورو قوانينو حکمونه پر ځای کوي.

که د غور لاندې پېښو څخه د يوې پېښې په باب په اساسي قانون او د دولت په قوانينو کې کوم حکم نه وي نو محکمې د اسلامي شريعت د حنفي مذهب د کلي اساسونو له مخه په هغه چوکاټ کې د ننه چې دې اساسی قانون ښودلی دی په دې حالاتو کې يو داسې حکم راباسي چې د دوی په نظر کې څومره چې ممکنه وي عدالت تر ټولو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه توگه ترسره کړي.

سلمه ماده:

قاضیان د قاضی القضات په غوښتنه د جمهور رئیس په منظوري تقاعد کيږي.

یوسلو یوومه ماده:

د قاضیانو عزل د قاضی د جرم د کولو په حالت کې د سترې محکمې په غوښتنه او د جمهور رئیس په منظوري صورت نیسي.

که چیرې په قاضي باندې د جرم کولو تور ولگول شي ستره محکمه د قانون د حکمونو سره سم دده په حال غور کوي او د تورن د دفاع د اوریدو څخه وروسته که ستره محکمه په قاضي باندې لگول شوی تور وارد وگڼي د تورن قاضي د عزل پیشنهاد جمهور رئیس ته وړاندې کوي هر کله چې د جمهور رئیس له خوا د غه غوښتنه ومنل شي قاضي د وظیفې څخه معزولیږي او د قانون د حکمونو سره سم په سزا رسیږي.

یوسلو دویمه ماده:

د قاضیانو ترفیع، بدلول، تقاعد، استعفاء او د هغوی مؤاخذه د قانون د حکمونو سره سم د سترې محکمې له پلوه سرته رسیږي.

یوسلو دریمه ماده:

د قاضیانو د پاره د قانون له پلوه مناسب معاش تاکل کیږي.

یوسلو څلورمه ماده:

پرته له هغو حالاتو چې د دې اساسي قانون په شپږ دیرشمه ماده کې څرگند شوي دي د سترې محکمې غړي او قاضي القضات د خپلو وظیفو د دوام په موده کې د گټې وټې هیڅ ډول معامله د دولت سره نه شي کولی.

یوسلو پنځمه ماده:

د افغانستان په محکمو کې محاکمه په ښکاره ډول کیږي او د قانون د حکمونو سره سم هر څوک د ورتلو حق لري.

دمـحکمـو دټولو قطعي پریکړو عـملي کـول واجب دي خو دچا دمـرگ دحکم په حالت کې دآخرنۍ محکمې د پریکړې دعـملي کـولو دپاره دجمـهـور رئیس ښکولل شرط دی.

مـحکمـه کـولی شي چې په هغـه گـوښـو حـالاتو کـې چې قـانون څرگند کړي دي پټـه غـونډه وکړي ولې دحکم اورول به هرو مرو ښکاره وي.

محکمې مکلفې دي چې دور کړي حکم سره یو ځای په خپلو پریکړو کې دحکم سببو نه څرگند کړي.

یوسلو شپږمه ماده:

دجرمونو کشف دپولیسو له خوا او دجرمونو تحقیق، تعقیب او د دعـوی سـورول دقـانون دحکمـونو سـره سم دخارنوال له خوا چې د دولت په اجراییه قوې پورې تړلی دی کېږي.

دهغـو جرمونو کشف او تحقیق چې دافغانستـان په وسله والو قواوو پورې اړه لري دخــاص قـــانون له خـــوا تنظیمېږي.

یوسلو اوومه ماده:

ستره محکمـه نهـه غړي لري چې دجمهور رئیس له خوا ټاکل کېږي.

دسـتـري مـحکمـې غـړي بـاید دالاندې صفتونه ولري:

۱ - دعـمـر پنځـه دیرش کـالـه یې پوره کړي وي.

۲ - دټاکل کـیـدو دنیـټـې څـخـه مخکې یې باید لږ تر لږه لس کاله پخوا دافـغـانسـتـان د دولت تـابعیت حـاصل کړی وي.

۳ - دمـحکمې له خـوا دسـیـاسي حقونو څخه په محرومۍ محکوم شوي نه وي.

٤ - دحقـوقـو په علم، ملي هدفونو او دافغـانسـتـان په حقـوقي نظام باندې په پوره اندازه پوه وي.

جمـهـور رئیس دستـرې محکمې د غړو له جملې څخه یو غړی چې عمر یې له څلویښتـو کـالو څـخـه کم نه وي

دقاضي القضات په توګه ټاکي.

جمهوررئيس کولی شي چې دستري محکمې په غړو او دقاضي القضات په مقررۍ باندې دټاکنې له وخته هر پنځه کاله وروسته نوې کتنه وکړي.

ددې حکم او ددې اساسي قانون ديو سلو يوولسمې مادې دحکم څخه پرته په بل هيڅ ډول دستري محکمې غړي او قاضي القضات د خپلو وظيفو څخه لرې کيدلی نه شي.

يوسلو اتمه ماده:

دستري محکمې غړي او قاضي القضات په وظيفو دبوختيدو څخه مخکې دجمهور رئيس په وړاندې داسې لوړه په ځای کوي:

«دلوی خدای (جل جلاله) په نامه لوړه کوم چې دقضا وظيفه به په پوره امانت او شرافت سره په ځای کوم، حق او عدالت به داسلام دسپيڅلي دين داساساتو او د اساسي قانون دنورو حکمونو، ارزښتونو او دافغانستان د جمهوري دولت دقوانينو په نظر کې نيولو سره سم تأمينوم او په خپلو ټولو اجرآتو کې به خدای جل جلاله حاضر ګنيم او دعدالت په ګټه به دهيواد او دخلکو دحقونو ساتنه کوم».

يوسلو نهمه ماده:

دهغه حالت نه پرته چې ددې اساسي قانون په يو سلو يوولسمه ماده کې ښودل شوی دی دستري محکمې غړي او قاضي القضات په قانوني ډول دخدمت د دورې له ختميدو نه وروسته دپاتې عمر ټوله موده دخدمت د دورې له ټولو مالي ښيګړو نه ګټه اخلي.

دخدمت د دورې له ختميدو نه وروسته دستري محکمې غړي او قاضي القضات دملي جرګې او حکومت، غړيتوب او د دولت ماموريت نه شي کولای.

يوسلو لسمه ماده:

دستري محکمې هر غړی او قاضي

(c) ketabton.com: The Digital Library

القضات کولی شي د قانون د حکمونو سره سم د خپلې وظیفې څخه استعفا وکړي.

د سترې محکمې د غړو او د قاضي القضات استعفا د جمهور رئیس د منلو له نیټې وروسته نافذېږي.

مستعفي غړي او قاضي القضات د هغو مالي ښېګړو څخه چې په یو سلو نهمه ماده کې راغلي دي استفاده نه شي کولای.

ټول هغه قیود چې د یو سلو نهمې مادې په آخري فقرو کې راغلي دي په مستعفي غړي او قاضي القضات باندې تطبیقېږي.

یو سلو یوولسمه ماده:

که چیرې د ملي جرګې دریمه برخه غړي د وظیفې له اجرانه د راپور ته شوي جرم په تور د قاضي القضات یا د سترې محکمې د یوه یا څو تنو غړو د محاکمې غوښتنه وکړي او ملي جرګه له درېو برخو څخه د دوو برخو غړو د رایو په اکثریت دا غوښتنه ومني نو د تورن لاس د کاره ایستل کېږي.

ملي جرګه د غړو له منځه یو غړی د دعوی د سورولو او د اتو غړو څخه جوړه یوه ډلګی د محاکمې چلولو د پاره ټاکي.

دا ډلګی د ملي جرګې د رئیس په مشرۍ د جزایي محکمې د تګ لارې سره سم تورن محاکمه کوي او که چیرې په تورن باندې جرم ثابت شي نو دی د وظیفې نه معزولېږي او سزا ورکوي.

یو سلو دوولسمه ماده:

ستره محکمه د دې اساسي قانون او نورو قوانینو د حکمونو سره سم د محکمو اجراآت، تشکیلات او د دولت قضایي چارې سموي.

پرته له هغو مواردو څخه چې په دې اساسي قانون کې څرګند شوي دي د سترې محکمې اداري او قضایي صلاحیتونه د قانون له پلوه ښودل

کېږي.

ستره محکمه د محکمو داداري چارو د سمون د پاره ضروري لارې چارې برابروي.

د قضايي قوې بودجه د قاضي-القضات له خوا د حکومت په سلا جوړېږي او د دولت د بودجې ديوې برخې په ځېر د حکومت له خوا ملي جرګې ته وړاندې کېږي.

د قضاء د بودجې د لګولو واک د سترې محکمې په لاس کې دی.

ستره محکمه کولی شي د قضايي چارو د سمون په برخه کې د قوانينو مسودې جوړې او د دې اساسي قانون د دوه شپېتمې مادې د حکم سره سم يې ملي جرګې ته وړاندې کړي.

يو سلو ديارلسمه ماده:

د قضايي قوې د مامورينو او ټولو اداري کار کوونکو په هکله د دولت د مامورينو او ټولو اداري کار کوونکو د قوانينو حکمونه نافذ دي خو د دوی تاکل، ترفيع، استعفاء منل، مواخذه او هغوی ته تقاعد ورکول د قانون سره سم د سترې محکمې له پلوه سرته رسېږي.

لسم فصل
اضطرار

يوسلو څوارلسمه ماده:

که چېرې د جنګ، د جنګ د خطر، دالي ګولې يا بل د غسې حالت له کبله چې هېواد د خطره سره مخامخ کړي او د خپلواکۍ، امنيت او ملي ژوند ساتنه په هغه لار چې د اساسي قانون ښودلې ده ناممکنه شي، نو د جمهور رئيس له خوا د اضطرار حالت اعلامېږي.

که د اضطرار حالت د څلورو مياشتو نه زيات دوام وکړي، نو د هغې داوږدوالي د پاره د ملي جرګې منته شرط ده.

يوسلو پنځلسمه ماده:

د اضطرار په حالت کې جمهور

رئيس كولی شي چې د ملي جرگې ټول يا ځيني واكونه د حكومت په لاس كې وركړي.

يوسلو شپاړلسمه ماده:

د اضطرار په حالت كې جمهور رئيس كولی شي چې د دې اساسي قانون د اته نوي يمې مادی د حكم په نظر كې نيولو سره د قضاء ځيني واكونه عسكري محاكموته په لاس كې وركړي.

يوسلو اووه لسمه ماده:

د اضطرار په حالت كی حكومت كولی شي چې د دسترې محكمې په موافقې د اساسي قانون د لاندنيو حكمونو چلند د جمهوري فرمانونو له مخې وځنډوي او يا پری بنديزونه ولگوي:

۱ – د ديرشمې مادی د پنځمې فقرې حكم.

۲ – د پنځه د يرشمې مادې دلومړۍ فقرې حكم.

۳ – د شپږ د يرشمې مادې د دريمې او شلورمې فقرې حكم.

٤ – د اووه د يرشمې مادې د دوهمې فقرې حكم.

۵ – د نهه د يرشمې مادې حكم.

يو سلو اتلسمه ماده:

د اضطرار په حالت كې جمهور رئيس كولی شي د افغانستان مركز د كابل د ښارنه بل ځای ته ولیږدوي.

يوسلونو لسمه ماده:

كه چيرې د ملي جرگې د غړو د وكالت دوره د اضطرار د حالت په موده كې سرته ورسيږي جمهور رئيس كولی شي چې نوي انتخابات وځنډوي او د ملي جرگې د غړو د وكالت دوره د اضطرار د حالت تر پايه پورې اوږده كاندې.

نوي انتخابات د اضطرار د حالت په ختم پسې سملاسي اجرا كيږي.

يوسلو شلمه ماده:

د اضطرار په حالت كې اساسي

قانون نه تعديلېږي.

يوولسم فصل

تعديل

يوسلو يوويشتمه ماده:

ددې اساسي قانون دحکمونو سره سم داسلام دا ساسونو د پيروی اصل او جمهوري نظام تعديل کيدلی نه شي.

داساسي قانون نورې برخې دتجربو او دعصر دايجاباتو په اساس دحکومت يا دگوند دمرکزي شورا يا دملي جرگې د دريمې برخې غړو په پشنهاد ددې فصل دحکمونو سره سم تعديل کيدای شي.

يوسلو دوه ويشتمه ماده:

دتعديل پر پيشنهاد لويه جرگه غور کوي او که چيرې دلويې جرگې دغړو اکثريت دتعديل ضرورت ومني نو دخپلو غړو له منځه يوه ډلگۍ دتعديل دطرحي دتيارولو دپاره ټاکي.

دا ډلگۍ دحکومت او سترې محکمې په سلا دتعديل طرحه جوړوي او لويې جرگې ته يې وړاندې کوي.

که چيرې لويه جرگه دغړو په اکثريت دتعديل طرحه ومني نو دجمهور رئيس دتېکللو او اعلامولو وروسته نافذه گڼل کېږي.

دوولسم فصل

انتقالي حکمونه

يوسلو درويشتمه ماده:

ددې اساسي قانون دنفاذ سره سم جمهور رئيس دحکومت دړنگولو فرمان صادروي او نوي حکومت دجمهوري دولت ددې اساسي قانون دروحيې سره سم تشکيلوي.

يوسلو څليرويشتمه ماد:

ددی اساسی قانون دحکمونو سره سم ملي جرگه د ۱۳۵۸ هجري لمريز کال دليندۍ دمياشتې په لومړۍ ورځ دجمهور رئيس له خوا پرانستله کېږي.

ددې اساسي قانون دنفاذ او ملي جرگې دپرانستلو تر مينځ موده

د انتقال دوره ګڼل کېږي.

د انتقال په دوره کې د ملي جرګې واک اختیار په حکومت پورې اړه نیسي.

یوسلو پنځه ویشتمه ماده:

که چیرې د انتقالي دورې په موده کې یو داسې حالت را برسېره شي چې د دې اساسي قانون د اووه شپیتمې مادې د حکمونو سره سم د لویې جرګې دایرېدل وغواړي جمهور رئیس دلویې جرګې د دایریدو اعلامیه صادروي.

په دې حالاتو کې جمهور رئیس دلویې جرګې د دایریدو تر وخته پورې دلویې جرګې د ټولو واکونو څخه استفاده کوي. جمهور رئیس دلویې جرګې د پرانستلو وروسته بې له ځنډه هغه اجراآت چې د دې مادې د حکم سره سم یې په ځای کړي وي دلویې جرګې په استحضار رسوي او لویه جرګه دهغې په هکله تصمیم نیسي.

که د نو موړو حالاتو دراپیدا کیدو په وخت کې لا د ګوند مرکزي شورا یا دوسله والو قواوو عالي شورا یا ستره محکمه د دې اساسي قانون د حکمونو سره سم نه وي جوړې شوې لویه جرګه دهغوی د جوړیدو پرته په عنعنوي ډول دایرېږي.

یوسلو شپږ ویشتمه ماده:

د دې اساسي قانون د یوسلو اوومې مادې د حکم سره سم ستره محکمه د ۱۳۵۷ هجري لمریز کال د چنګاښ د میاشتې په لومړۍ ورځ د جمهور رئیس له خوا اعلامېږي.

د دې اساسی قانون د نافذ کیدو او سترې محکمې د جوړیدو تر منځ موده کې جمهور رئیس صلاحیت لري چې د سترې محکمې د وظیفو د اجراء د تامین د پاره لازم تدبیرونه غوره کړي.

یوسلو اووه ویشتمه ماده:

هغه تقنیني فرمانونه چې د انتقال په دوره کې نافذ شوي وي د ملي جرګې

د پرانستلو نه وروسته دهغې په لومړنی اجلاس کې د دیرشو ورځو په موده کې دننه ملي جرگې ته د تصمیم نیولو د پاره وړاندې کېږي.

یوسلو اته ویشتمه ماده:

په انتقالی دوره کې حکومت موظف دی چې:

د ملي جرگې دانتخاباتو، مطبوعاتو، اجتماعاتو او د دولت داساسي تشکیلاتو تقنیني فرمانونه جوړ او د جمهور رئیس په منظوري یې ورسوي.

یوسلو نهه ویشتمه ماده:

په انتقالي دوره کې حکومت داجراآتو دیو شانته والي او د دولت د کړنلارو د عملي کېدو او تطبیق په منظور د دې اساسي قانون د حکمونو سره سم لازمې لارې چارې غوره کوي.

یوسلو دیرشمه ماده:

په انتقالی دوره کې د دی اساسی قانون د شلو یښتمی مادی د حکمه سره سم د ملی انقلاب د گوند اساسنامه چې د افغانستان د خلکو د ۱۳۵۲ کال د چنگاښ د شپږویشتمی نیتی د مترقی او اولسی انقلاب بنسټ ایښودونکی او مخکښ گوند دی د لومړنی گوند په توگه د جمهور رئیس له خوا نافذ او علامیږی.

یوسلو یو دېرشمه ماده:

په انتقالي دوره کې د وسله والو قواؤ عالی شوری د جمهور رئیس له خوا تأسیس او علامیږي.

یوسلو دوه دیرشمه ماده:

دانتقال په دوره کی جمهور رئیس وا ک لري چې دده دوفات په حالت کی دجمهوری ریاست دوظایفو د په ځای کولو د پاره دجمهوری ریاست یوه مؤقته شورا دفرمان په وسیله په نظر کې ونیسي.

دجمهوری ریاست مؤقته شورا مکلفه ده چې دوفات دنیتې څخه دلسو ورځو په موده کې دنوي جمهور

رئیس دانتخابولو دپاره لویه جرگه په عنعنوي توگه دایره کړي.

دیارلسم فصل

عمومی حکمونه

یوسلو دری دیرشمه ماده:

دجمهوری نظام لومړنی لویه جرگه به چی د ۱۳۵۵ هجري لمریز کال دسلواغې دمیاشتې په لسمه نیټه دکابل په ښار کې چې دافغانستان مرکز دی دایریږي دافغانستان دجمهوري دولت لومړنی جمهور رئیس به دخپلو غړو د دوو ثلثو درایو په اکثریت سره دیوې شپږ کلنې مودې دپاره انتخابوي.

یوسلو څلور دیرشمه ماده:

دوسله والو قواوو صاحب منصبان، پولیس او دبهرنیو چارو دوزارت مامورین خپله او همسران یې باید د افغانی مور او افغاني پلاره زیږیدلي وي.

یوسلو پنځه دیرشمه ماده:

ددې اساسي قانون دتفسیر واکداره مرجع ستره محکمه ده.

یوسلو شپږ دیرشمه ماده:

ددې اساسي قانون دنافذ کیدو سره سم پخوانی اساسي قانون او د ۱۳۵۲ هجري لمریز کال دزمري د میاشتې دڅلورمې نیټې، لومړۍ گڼه، دوهمه گڼه او دریمه گڼه جمهوري فرمانونه لغو گڼل کیږي.

دټولو هغو قوانینو احکام چې ددې اساسي قانون دنافذ کیدو نه مخکې صادر شوي دي په دې شرط نافذ گڼل کیږي چې ددې اساسي قانون دحکمونو او ارزښتونو سره تناقض ونه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د جمهوریت اساسی قانون

کابل
د ۱۳٦٦ کال د لیندۍ نهمه نیټه
د افغانستان د جمهوریت
د جمهور رئیس فرمان
لومړۍ ګڼه د کابل ښار
د ۱۳٦٦ کال د لیندۍ نهمه نیټه

د افغانستان د جمهوریت د اساسی قانون د توشیح او اعلام په باب

د قوس د میاشتې د اتمې او نهمې نیټې تاریخي لویه جرګه چې د کابل په ښار کې جوړه شوه، د افغانستان د جمهوریت اساسي قانون یې په دیارلسو فصلو نو او یو سلو نهه څلویښتو مادو کې د تر ټولو مهمې ملي وثیقې په توګه تصویب کړ.

د هغه واک سره سم چې اساسي قانون را ته راسپارلی دی. د ا.ج اساسي قانون چې د تصویب له نیټې څخه نافذ شوی دی، د سولې او هوساینې د تأمین، د ملي روغې جوړې د پوره تحقق، د خلکو د نیکمرغۍ او د ګران افغانستان د پرمختګ په خاطر توشیح او اعلاموم.

دوکتور نجیب الله د افغانستان جمهور رئیس

بسم الله الرحمن الرحيم

زمونږ ګرانه يواد افغانستان د آزادۍ، خپلواکۍ، ملي حاکميت، دموکراسۍ او ټولنيزې ترقۍ په خاطر زمونږ د زړه ورو خلکو له اتلو الومبارزو څخه ډل او وياړلی تاريخ لري.

هغه بدلونه چې دورو ستيو کلونو په ترځ کې زمونږ په هيواد کې را منځته شويدي، د وطن د پرمختګ او د خلکو د نيکمرغۍ لوړو هدفونو ته د رسيدو له پاره يې غوره شرايط برابر کړل.

په اوسني پړاو کې د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند د ملي روغې جوړې د ټکلارې د طرح کوونکي او سازمان ورکوونکي په توګه لهڼورو ملي او دموکراتيک سياسي ځواکونو سره يو ځای د غه انسان دوستانه تګ لاره په فعاله توګه پرمخ بيايي، نو له همدغه امله:

د خپلواکۍ او ملي حاکميت د ټينګښت او د هيواد د ځمکنۍ بشپړتيا د دفاع، د عيني واقعيتونو او د خلکو د غوره عنعناتو او دودونو په پام کې نيولو سره ملي روغې جوړې او يووالي ته د رسيدو او ټينګښت د ټولنيز عدالت او برابرۍ د تامين، د ملي اقتصاد دودې او د خلکو د ژوندانه د سطحې د لوړ تيا، په بين المللی ډګر کې زمونږ د ګران هيواد افغانستان د نقش او اعتبار د لوړتيا په منظور.

موږ په لويه جرګه کې د افغانستان د خلکو استازو د هغو تاريخي بدلونونو په درک سره چې زمونږ په هيواد او معاصره نړۍ کې پيښيږي او د اسلام د مبين دين د اساساتو په پيروۍ، د هيواد د مشروطيت د غورځنګ د ميراثونو د ساتنې او شتمن کولو په خاطر، د ملکرو ملتونو د سازمان د منشور او د بشر د حقوقو نړيوالې اعلاميې ته د درناوي په څرګندولو سره، د غه اساسي قانون د ډيرې مهمې ملي وثيقې په توګه د (۱۳۶۶) کال د ليندۍ په (۹) نيټه په (۱۳) فصلونو او (۱۴۹) مادو کې تصويب کړ.

لومړی فصل

د سیاسی نظام اساسونه

لومړۍ ماده:

دافغانسان جمهوریت خپلواک، واحد اونه تجزیه کیدونکی دولت او پر خپل ټول قلمرو باندې د حاکمیت لرونکی دی.

د افغانستان په جمهوریت کې ملي حاکمیت په خلکو پورې اړه لري.

خلک ملي حاکمیت د لويې جرګې، ملي شورا او سیمه ییزو شوراګانو په واسطه تعمیلوي.

دویمه ماده:

دافغانستان دین د اسلام سپیڅلی دین دی.

د افغانستان په جمهوریت کې هیڅ قانون نه شي کولای چې د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو او د دغه اساسي قانون د نورو مندرجو ارزښتونو مناقض وي.

دریمه ماده:

د افغانستان جمهوریت نا پېیلی هیواد دی، په پوځي ډلو ټپلو کې نه شاملیږي او په خپل قلمرو کې د بهرنیو پوځي اډو جوړیدو ته اجازه نه ورکوي.

څلورمه ماده:

له خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ بشپړ تیا څخه دفاع د دولت د اساسي دندو له جملې څخه ده.

دولت د هیواد امنیت او دفاعي قابلیت تامینوي او وسله وال پوځ سمبالوي.

پنځمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د سیاسي ګوندونو جوړېدل مجاز دي، پدې شرط چې مرامنامه، اساسنامه او فعالیت یې د هیواد داساسي قانون او نورو قوانینو د مندرجو حکمونو مغایر نه وي.

هغه ګوند چې د قانون د حکمونو سره سم جوړیږي، له قانوني موجبه

پر ته رنګبدلای نه شي.

شپږمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت ملي جبهه د تر ټولو پراخ ټولنیز-سیاسي سازمان په توګه په خپلو لیکو کې شامل سیاسي ګوندونه، ټولنیز سازمانونه او منفرد غړي په ټولنیزو، سیاسي او دولتي برخو کې د هغو د فعالې برخې اخیستنې په خاطر د ګډې کړنلارې پر اساس سره یو کوي.

اوومه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د صنفي اتحادیو او ټولنیزو سازمانونو جوړول د قانون سره سم مجاز دي.

دولت د هېواد د ټولنیز، سیاسي، اقتصادي او فرهنګي ژوندانه په ټولو برخو کې د صنفي اتحادیو، بزګري کوپراتیفونو، د ځوانانو او ښځو د سازمانونو او نورو ټولنیزو سازمانونو د نقش په لوړ تیا کې مرسته کوي او له هغوی سره د دولتي اورګانونو همکاري او متقابلې اړیکې تأمینوي.

اتمه ماده:

د هېواد د ملي ژبو له جملې څخه پښتو او دري رسمي ژبې دي.

نهمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت دولتي نښان د غنمو دوږو په منځ کې پرزرغون متن باندې د راختونکي لمر، د محراب او منبر د تصویر، ګرارۍ او درې رنګه تورې، سرې او زرغونې پټۍ لرونکی دی.

لسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت دولتي بیرغ درې رنګه لرې چې د تورو، سرو او زرغونو ټوټو په بڼه له پورته نه ښکته ته په افقي توګه په برابره اندازه واقع شوي دي.

د بیرغ ددواړو مخونو د پورتنۍ برخې په ربع کې د هغه د لرګي خواته د افغانستان د جمهوریت دولتي نښان ته ځای ورکړی شوی دی.

د بیرغ اوږدوالی د هغه د سور په نسبت دوه برابره دی.

یوولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت پایتخت د کابل ښار دی.

دوولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت ملي سرود داولسي جرگې له خوا تصویبیږي.

دویم فصل

د ټولنیز-اقتصادي نظام اساسونه

دیارلسمه ماده:

د افغانستان جمهوریت کثیر الملیت هیواد دی.

دولت د سیاسي، اقتصادي، ټولنیزې او فرهنگي برابرۍ او له ټولنیز، اقتصادي او فرهنگي پلوه د وروسته پاتو سیمو د گړندۍ ودې او پرمختگ د تأمین په منظور د هیواد د ټولو ملیتونو، قومونو او قبایلو تر مینځ د تفاهم، دوستۍ او همکارۍ د هراړخیزې ودې سیاست تعقیبوي.

دولت په تدریج سره د ملي ځانگړتیاوو پر بنسټ د اداري واحدونو د جوړولو زمینه برابروي.

څوارلسمه ماده:

دولت د خلکو د فرهنگ، ژبې او ادبیاتو د ودې په منظور لازم تدبیرونه نیسي. د ټولو ملیتونو، قومونو او قبایلو د فرهنگ، د ودونو، ژبې، ادبیاتو او فولکلور غوره میراث ساتي او پراختیا ورکوي.

پنځلسمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې کورنۍ د ټولنې اساسي رکن جوړوي.

دولت د مور او ماشوم د روغتیا د ساتنې او د ماشومانو د روزنې د پاره لازم تدبیرونه نیسي.

شپاړسمه ماده:

دولت ځوان نسل ته دایمي پاملرنه کوي، د هغوی د ښوونې او روزنې، د کار، تفریح، استراحت او د معنوي او

جـسمي روزنې د تأمـين لازم شـرايط برابر وي او د نويو ځوانانو او ځوانانو د استعداد دودې په لاره کې مرسته کوي.

اوولسمه ماده:

دولت د اســـتوګنې د دولتي او کوپراتيفی کورونو د جوړولو په مقصد د ودانولو چارو ته پراختيا ورکوي او د شخصي کورونو د جوړولو په کار کې مرسته کوي.

اتلسمه ماده:

دولت داسې اقتصادي سياست چې هدف يې د بيـرته پاتيـوالی د لـيرې کـولو، د خلکو د ژوندانـه د سطحـې د لوړ تيا او د ټولنې د ټولنيز - اقتصادي جوړ ښت د بشپړتيا په خاطر د هيواد د ټولو منابعو تنظيمول او په کار اچول دي، عـملي کـوي او په دغـه مـقـصـد د ټولنيزې او اقـتـصـادي پرمـختـيـا پلانونه تنظيموي او تطبيقوي.

نولسمه ماده:

د افـغـانـسـتـان په جـمـهـوريت کې ملکيت د دولتي، مختلط کوپراتيفي، او قـافـو، خـصـوصـي، شـخـصي او د سـيـاسي او ټولنيـزو سـازمـانونو د ملکيت په بڼو شته دی.

دولت د قـــانوني ملکيت د ټولو ډولونو حمايت کوي.

شلمه ماده:

ترځمکې لاندې منابع، ځنګلونه، څړځايونه او نورې طبيعي شتمنۍ، د انرژۍ اســـاسي زيرمـــې، تاريخي آبدات، بانکونه، د بيمې مؤسسې، د مخابراتو وسايل، دراډيو او تلويزيون تأسيسات، سـتربندونه، بندرونه، په درندو صنايعو کـې د توليـد عـمـده وسايل، مواصلاتي کرښې او هوايي ترانسپورت د دولت ملکيت دی.

دولت د اقـتـصـاد دولتي سکتور ته پراختيا او ټينګښت ورکوي.

يوويشتمه ماده:

دولت د کوپراتيفونو د پياوړ تيا او

پراختیا په کار کې مرسته کوي او په هغو کې د خلکو د خپلې خوښې برخه اخیستنه هڅوي.

دوه ویشتمه ماده:

دولت د کسبگرو انفرادي فعالیتونه او په صنفي اتحادیو او کوپراتیفو نو کې د هغوی د خپلې خوښې برخه اخیستنه هڅوي او حمایت یې کوي، د کسبگرو د حرفوي مهارت د سطحې دلوړتیا، د کار د وسایلو، د اومو موادو د تأمین او د هغوی د محصولاتو د خرڅلاو په کار کې هراړخیزې مرستې کوي.

درویشتمه ماده:

دولت پر ځمکه باندې د کروند گرو او ځمکه والو د مالکیت حق د قانون سره سم تضمینوي.

دولت په کرنه کې د دموکراتیکو بدلونو د را مینځ ته کولو په مقصد د کروندگرو او ځمکه والو د گټو په پام کې نیولو سره لازم تدبیرونه نیسي.

د ولت د کرنې د سترو او میکانیزه دولتی، مختلطو او خصوصي فارمونو جوړول هڅوي او د نویو او شاړو ځمکو د آبادۍ په چاره کې مرسته کوي.

څلیرویشتمه ماده:

دولت د کوچیانو او مالدارانو د پاره له څړ ځایونو څخه د استفادې امکان د قانون سره سم تضمینوي، د مال دارۍ دودې، د محصولاتو د خرڅلاو او د هغوی د اقتصادي، ټولنیزو او معیشتي شرایطو د ښه کولو د پاره د مساعدو شرایطو د برابرولو په مقصد مرسته کوي.

پنځه ویشتمه ماده:

دولت د ملي اقتصاد د پرمختیا په مقصد د خصوصي پانگې اچونې مصوونیت تضمینوي، د صنایعو، سوداگرۍ، ودانۍ، ترانسپورت، کرنې او د خدمتونو د برخو په پرمختیا کې د ملي پانگه والو برخه اخیستنه د قانون سره سم هڅوي او حمایت یې

کوي.

دولت د خصوصي متشبثانو سره ګټور او هراړخيز اړيکي پراخوي او د بهرنۍ پانګې سره په سيالۍ کې د خصوصي سکتور ملاتړ کوي او د مالي، کريدتي، ګمرکي او د بيو د سياست د تنظيم په وخت کې د خصوصي سکتور ګټې د قانون سره سمې په پام کې نيسي.

شپږو يشتمه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې کورنۍ او بهرنۍ تجارت د خلکو د ګټو په پام کې نيولو سره د دولت له خوا تنظيمېږي.

دولت په دغه مقصد د مالونو دواردا تو او صادراتو د پراختيا او د عمده او پرچون تجارت د پرمختيا په کار کې د ملي پانګه والو فعاليت هڅوي. د بيو تاکل او کنترول په غاړه اخلي.

دولت د توليداتو زياتوالی او د صادراتي مالونو د کيفيت لوړتيا هڅوي او د بهرنۍ پانګې او انحصاراتو د سيالۍ په وړاندې د هغوی ملاتړ کوي.

اووه ويشتمه ماده:

دولت د ملي اقتصاد د ودې په مقصد د افغانستان په جمهوريت کې بهرنۍ پانګې اچونې ته اجازه ورکوي او د قانون سره سم يې تنظيموي.

اته ويشتمه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې بهرني اشخاص د عقاري ملکيت حق نه لري.

پر سياسي نمايندګيو او بهرنيو دولتونو باندې د عقار پلورل د بالمثل چلند پر اساس او پر هغو بين المللي مؤسسو باندې چې د افغانستان جمهوريت د هغو غړی وي، د حکومت له موافقې وروسته مجاز دي.

نه ويشتمه ماده:

د ملکيت د وراثت حق د اسلام د

شریعت سره سم د قانون په واسطه تضمینیږي.

دیرشمه ماده:

استملاک یوازې د عامه ګټو د تأمین په مقصد د عادلانه او مخکیني عوض په بدل کې د قانون سره سم کیږي.

د ملکیت مصادره د قانون له حکمه او د محکمې له پریکړې پرته جایزه نه ده.

یودیرشمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د قانون او ټولنیز عدالت پر اساس د مالیې او محصول معیارونه، اندازه او ډولونه ټاکل کیږي.

دوه دیرشمه ماده:

دولت د طبیعت، طبیعي شتمنیو د ساتنې او له طبیعي زیرمو څخه د معقولې استفادې، د ژوندانه د چاپیریال د ښه کولو، د اوبو او هوا د ککړیدو د مخنیوي او د ځارویو او بوټو د نړۍ د ساتنې او پاینښت په مقصد لازم تدبیرونه نیسي او عملي کوي یې.

دریم فصل

د اتباعو تابعیت، اساسي حقوق، آزادي او مکلفیتونه

دري دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت تابعیت د ټولو اتباعو د پاره برابر او یو شان دی.

د تابعیت تر لاسه کول او له لاسه ورکول او د هغه نورې مربوطې مسألې د قانون سره سمې تنظیمیږي.

هر شخص چې د قانون سره سم د افغانستان د جمهوریت تابعیت لري، افغان بلل کیږي.

څلور دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت له اتباعو څخه هیڅوک په هیواد کې د ننه او یا له هیواده بهر ته نه تبعیدیږي.

پنځه دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت له اتباعو څخه هيڅوک بهرني دولت ته نه ورتسليمول کيږي.

شپږ د يرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع له هيواده بهر د دولت تر حمايت لاندې دي.

دولت د هغوی له قانوني حقونو او ګټو څخه دفاع کوي. په بهر کې د ميشته افغانانو اړيکي د هيواد سره ټينګوي او هيواد ته د هغوی د راستنيدو په مقصد مرسته کوي.

اووه د يرشمه ماده:

د افغانستان جمهوريت په هيواد کې د ميشتو بهرنيو اتباعو او بې تابعيته اشخاصو حقوق او آزادي د قانون سره سم تضمينوي. هغوی مکلف دي چې د افغانستان د جمهوريت اساسي قانون او قوانين رعايت کړي.

اته د يرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع، ښځه وي که نر د مليت، نژاد، ژبې، قبيلې، دين، مذهب، سياسي عقيدې، زده کړې، شغل، نسب، ټولنيز دريځ، د اوسيدو او اقامت د ځای له تعلقاتو پرته د قانون په وړاندې برابر حقوق او مکلفيتونه لري.

د اتباعو د حقوقو او مکلفيتونو په نسبت د هر ډول غير قانوني امتياز ټاکل او يا توپير ممنوع دی.

نهه د يرشمه ماده:

ژوند د انسان طبيعي حق دی.

هيڅوک له قانوني مجوزه پرته له دغه حق څخه نه بې برخې کيږي.

څلوېښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې د ټولو مسلمانانو د پاره د ديني او مذهبي مناسکو د ترسره کولو آزادي تضمينيږي.

د نورو اديانو پيروان د خپلو مذهبي مراسمو په ترسره کولو کې آزاد

دي.

هیڅوک نه شي کولای چې د ملي ضد او وګړنیز ضد تبلیغاتو، د ښمنۍ د رامنځ ته کولو او د افغانستان د جمهوریت د ګټو پر خلاف د نورو اعمالو د ارتکاب په مقصد د دین څخه ناوړه استفاده وکړي.

یو څلویښتمه ماده:

آزادي د انسان طبیعي حق دی. دغه حق د نورو له آزادۍ او له عامه ګټو پر ته چې د قانون په وسیله تنظیمیږي، حدود نه لري.

آزادي او انساني کرامت له تعرض څخه مصئوون دی دولت د هغو درناوی او ملاتړ کوي.

د ذمې برائت اصلي حالت دی.

تورن تر هغه وخته پورې چې د محکمې په قطعي حکم محکوم شوی نه وي، بې ګناه ګڼل کیږي.

هیڅ عمل جرم نه شي بلل کېدای مګر د قانون د حکمونو سره سم.

هېڅوک د جرم په کولو نه شي تورن کېدلای، مګر د قانون د حکمونو سره سم.

هېڅوک نیول کېدای او توقیفیدای نه شي، مګر د قانون د حکمونو سره سم.

هېڅوک مجازات کېدلای نه شي، مګر د محکمې په حکم، د قانون د حکمونو سره سم او د هغه جرم په تناسب چې کړی یې دی.

جرم یو شخصي عمل دی او په کولو سره یې بل څوک نه مجازات کیږي.

تورن حق لري چې په خپله او یا د مدافع وکیل په واسطه له ځانه دفاع وکړي.

دوه څلویښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې له انساني کرامت څخه مخالفه جزا، شکنجه او تعذیب جواز نه لري.

د اکراه او ګواښ په وسیله له تورن

او یا بل چا شخه د اقرار، شهادت او یا ثرگندونې اخیستل منع دي.

هغه ثرگندونه یا شهادت چې له تورن یا بل چا شخه د اکراه په وسیله واخیستل شي اعتبار نه لري.

که چېرې د عامه خدمتونو مؤظف، تورن یا بل څوک د شهادت، ثرگندونې او یا اقرار د اخیستلو په مقصد شکنجه کړي او یا د شکنجې په تعمیل امر وکړي، د قانون سره سم مجازات کېږي.

د لوړو مقاماتو په امر باندې استناد، مرتکب ته د قانون نه د مخالفو اعمالو له ارتکاب څخه برائت نه ورکوي.

دري څلویښتمه ماده:

د شخص پوروړتوب د هغه د آزادۍ د سلبیدو موجب کیدلای نه شي.

د پور د تحصیل لارې او وسایل د قانون په واسطه تنظیمېږي.

څلور څلویښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د کور مصؤونیت تضمینېږي هیڅوک د دولت د استازی په شمول نه شي کولای چې د اوسیدونکي له اجازې او له هغو حالاتو او طرز څخه پرته چې په قانون کې تصریح شوي وي، د چا کورته ورننوزي او یا هغه وپلټي.

پنځه څلویښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د مراسلاتو، د تیلفوني خبرو، تیلگرافي مخابراتو او د مخابراتو د نورو ډولونو محرمیت تضمینېږي.

هېڅوک د دولت د استازي په شمول نه شي کولای چې د قانون له حکمه پرته د تیلفوني خبرو، مراسلاتو او مخابراتو پلټنه وکړي.

شپږ څلویښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع چې د دولتي ارگانونو ټولنیزو سازمانونو او د چارو د مسؤولینو له خوا د دندې د

ترسره کولو په وخت کې په غیر قانوني توگه زیانمن کېږي، د زیان د جبران حق لري. د زیان د جبران شرایط او څرنگوالی د قانون په واسطه تنظیمېږي.

اووه څلوېښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع حق لري چې د دولت په ټولنیز - سیاسي ژوندا و د چارو په اداره کې په مستقیمه توگه او یا د خپلو استازیو له لارې برخه واخلي.

اته څلوېښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د انتخابولو او انتخابیدلو حق لري. له دغه حق څخه د استفادې شرایط او طرز د قانون په واسطه تنظیمېږي.

نهه څلوېښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د فکر او بیان د آزادۍ حق لري.

اتباع کولای شي چې له دغه حق څخه په ښکاره، شفاهي او لیکلي توگه د قانون سره سمه استفاده وکړي.

له خپرېدو څخه مخکې د مطبوعاتو سانسور جواز نه لري.

پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د قانون سره سم د سوله ییزو غونډو، تظاهراتو او اعتصاب حق لري.

یو پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د انفرادي او ډله ییز شکایت، انتقاد او غوښتنې حق لري.

دولتي ارگانونه، ټولنیز سازمانونه او د چارو مسؤولین موظف دي چې شکایتونه، غوښتنې او انتقادونه په هغه موده کې چې قانون ټاکلې ده وڅېړي او لازم اجراآت وکړي.

د انتقاد په خاطر تعقیب ممنوع دی.

دوه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د کار او د برابر کار په وړاندې د برابر مزد د لاس ته راوړلو حق لري.

دولت د کار د عادلانه او پر مختللو قوانینو دوضع کولو او تطبیق له لارې له دغه حق څخه د اتباعو د استفادې د پاره لازم شرایط برابروي.

دري پنځوسمه ماده:

د اجباري کار تحمیل منع دی. د جنگ، طبیعي آفتونو په حالت او په نورو هغو حالاتو کې چې عامه ژوند او هوساینه تهدید کړي، د اجباري کار سرته رسول له دغه امر څخه مستثنی دي.

څلور پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د تولنې دا ړ تیا په پام کې نیولو سره د تخصصي ځانګې له مخې د دولتي دندو د ترلاسه کولو او د شغل د انتخاب حق لري.

پنځه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د استراحت حق لري.

دولت د کار د ساعتونو او له مزد سره د نوبتي رخصتۍ تاکل او د رخصتیو، جشنونو او اخترونو په ورځو کې د کار د شرایطو څرنګوالي تنظیموي او د استراحت، د فرهنگي، هنري موسسو د شبکو د پراختیا او د بدني روزنې، ورزش او سالمو تفریحاتو د پاره شرایط برابروي.

شپږ پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع دوړیازده کړې حق لري. دولت د بیسوادۍ له منځه وړلو، په مورنۍ ژبې د زده کړې، د متوازنې ښوونې او روزنې د تعمیم، د اجباري لومړنیو زده کړو د تأمین، د تخنیکي، حرفوي او مسلکي عمومي زده کړو د تدریجي پراختیا او د ملي کادرونو د روزنې د پاره د لوړو زده کړو د سیستم د ودې په مقصد لازم تدبیرونه نیسي.

د افغانستان په جمهوریت کې بهرنیو اشخاصو ته د ښوونځیو د جوړولو اجازه د قانون سره سمه ورکول

کيدای شي، له دغو ښوونځيو څخه يوازې بهرني اشخاص استفاده کولای شي.

اووه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع د روغتيا او ټولنيزو تأميناتو حق لري.

دولت د ملي سرا سري طبي خدمتونو د سيستم د هراړخيزې او متوازنې پراختيا دروغتيايي مرکزونو او روغتونونو د پراختيا د طب د دکتورانو او طبي خدمتونو د کارمندانو د روزنې، د عمومي ناروغيو د مخنيوي، دوړ يا روغتيايي خدمتونو د پراختيا، د خصوصي طبي خدمتونو د تنظيم او هڅونې او د زړو کسانو، د جګړې او کار د معلولينو او د شهيدانو د پاتې کسانو د پاره د مادي تامينأتو د ښه کولو له لارې لازم تدبيرونه نيسي.

اته پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع د علمي، تخنيکي او هنري فعاليتونو د آزادۍ حق لري.

دولت د علم او د علمي کادرونو د روزنې منظم پرمختګ تأمينوي، د مؤلفانو او مخترعانو حقوق ساتي، په ټولو برخو کې د علمي څېړنو هڅونه او ملاتړ کوي او د علمي څېړنو له نتايجو څخه اغيزمنه استفاده تعميموي.

نهه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع په هيواد کې د مسافرت او داوسيدنې او اقامت د ځای د آزاد انتخاب حق لري.

دولت کولای شي چې د عامه امنيت او نظم د ساتنې، د ناروغيو د خپريدو د مخنيوي او د اشخاصو د حقوقو او آزاديو د ساتنې په مقصد د هېواد په ځينو سيمو کې مسافرت، اوسېدنه او اقامت په موقتي توګه منع کړي.

شپېتمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع حق

لري چې د قانون سره سم له هیواد څخه بهر ته مسافرت وکړي او وطن ته راستانه شي.

یو شپېتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت هر تبعه مکلف دی چې د افغانستان د جمهوریت اساسي قانون او قوانین رعایت کړي.

د قانون له حکمونو څخه بې خبري عذر نه ګڼل کیږي.

دوه شپیتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع او بهرني وګړي مکلف دي چې دولت ته د قانون سره سمه مالیه او محصول ورکړي.

دري شپیتمه ماده:

له هیواد، خپلواکۍ، ملي حاکمیت او د هیواد له ځمکنۍ بشپړ تیا څخه دفاع د افغانستان د جمهوریت د اتباعو له ویاړه ډک مکلفیت دی.

په وسله وال پوځ کې د خدمت شرایط د قانون د حکمونو سره سم تنظیمیږي.

څلورشپېتمه ماده:

دولت د اتباعو له اساسي حقوقو او آزادیو څخه د استفادې او د مکلفیتونو د ترسره کولو د پاره لازم شرایط برابروي.

هېڅوک حق نه لري چې په قانون کې له مندرجو حقوقو او آزادیو څخه د عامه ګټو پر خلاف او د نورو اتباعو د حقوقو او آزادیو په زیان استفاده وکړي.

څلورم فصل

لویه جرګه

پنځه شپېتمه ماده:

لویه جرګه د ملي او تاریخي دودونو له مخې، د افغانستان د خلکو د ارادې تر ټولو لوړه ښکارندویه ده.

شپږ شپېتمه ماده:

لویه جرګه له دغو کسانو څخه جوړه ده:

۱ - د ملي شورا غړي.

۲ - له هر ولایت او د هغه له معادل واحد څخه د خلکو په انتخاب لس تنه.

۳ - والیان او کابل ښاروال.

٤ - صدر اعظم، د صدر اعظم مرستیالان او د وزیرانو د شورا غړي.

۵ - قاضي القضات، د سترې محکمې مرستیالان او غړي.

٦ - لوی څارنوال او د هغه مرستیالان.

۷ - د اساسي قانون د شورا رئیس او غړي.

۸ - د ملي جبهې د اجرائیه هیأت غړي.

۱۰ - د سیاسي، علمي، ټولنیزو او روحاني غوره شخصیتونو له جملې څخه حداکثر (۵۰) تنه چې د ملي جبهې د دارالانشاء د پېشنهاد پر اساس د جمهور رئیس په واسطه ټاکل کیږي.

اووه شپېتمه ماده:

لویه جرگه دغه واکونه لري:

۱ - د اساسي قانون تصویب او تعدیل.

۲ - د جمهور رئیس انتخاب او د هغه د استعفاء منل.

۳ - د جگړې او متارکې له اعلان سره موافقت.

٤ - د هغو خورا مهمو مسألو په باره کې د تصمیم نیول چې د هېواد په برخلیک پورې اړه لري.

اته شپېتمه ماده:

له هغو حالاتو پرته چې په دغه اساسي قانون کې بل ډول اټکل شوي وي، لویه جرگه د جمهور رئیس په واسطه را بلل کیږي. پرانیستل کیږي او د هغې غونډې د جمهور رئیس او یا بل هغه چا تر ریاست لاندې چې جمهور رئیس یې د خپل نایب په توگه وټاکي، جوړیږي.

د لویې جرگې نصاب د هغې د ټولو غړیو د دوو ثلثو په حضور بشپړیږي.

د لويې جرګې تصميمونه د هغې د ټولو غړيو درايو په اکثريت نيول کيږي.

نهه شپيتمه ماده:

د اولسي جرګې د ړنګيدو په حالت کې د هغې غړي د نوې اولسي جرګې تر انتخابه پورې خپل غړيتوب د لويې جرګې د غړيو په توګه ساتي.

اويايمه ماده:

د لويې جرګې انتخاب د قانون او کړنلاره يې په خپله د لويې جرګې په واسطه تنظيميږي.

پنځم فصل

جمهور رئيس

يو اويايمه ماده:

جمهور رئيس د دولت مشر دی، خپل واکونه په تقنينيه، اجرائيه او قضائيه برخو کې د دغه اساسي قانون او د افغانستان د جمهوريت د قوانينو له حکمونو سره سم تعميل وي.

دوه اويايمه ماده:

جمهور رئيس د لويې جرګې د غړيو درايو په اکثريت د اوو کلونو د مودې د پاره انتخابيږي.

يو شخص نه شي کيدلای له دوو ځلو نه زيات د جمهور رئيس په توګه انتخاب شي.

جمهور رئيس لويې جرګې ته مسؤول او په راپور ورکولو مکلف دی.

دنوي جمهور رئيس د انتخاب په مقصد لويه جرګه د جمهور رئيس د واک د دورې له پای ته رسيدو څخه مخکې د دېرشو ورځو په موده کې را بلل کيږي.

دری اويايمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت هر مسلمان تبعه چې د څلويښت کلنی عمر يې بشپړ کړی وي، په خپله او همسريې له افغان مور او پلار څخه زيږيدلي او له مدني او سياسي حقوقو څخه برخمن وي. د جمهور رئيس په توګه انتخابېدلای شي.

ځلور اویایمه ماده:

جمهور رئیس په لویه جرگه کې له انتخابیدلو وروسته په لاندې ډول لوړه کوي:

«د لوی خدای په نامه لوړه کوم چې د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو حمایت، د اساسي قانون رعایت او دهغه د تطبیق څارنه او د افغانستان د خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ بشپړ تیا ساتنه وکړم. د اتباعو اساسي حقوق او آزادۍ وساتم او خپلې ټولې هلې ځلې د ټولنیز عدالت، د خلکو د نیکمرغۍ، د سولې د ټینگښت او د هیواد د پرمختگ د تأمین په خاطر په کار واچوم.»

پنځه اویایمه ماده:

جمهور رئیس د دغه اساسي قانون پر نورو مندرجو واکونو برسیره دغه واکونه لري:

۱- د وسله وال پوځ لوړ قیادت.

۲- د قوانینو او د ملي شورا د مصوبو توشیح.

۳- د حکومت په جوړولو باندې د موظف صدر اعظم ټاکل.

٤- داولسي جرگې له خواد باور د رایې له لاس ته وروړلو وروسته د حکومت د رئیس او غړیو منظوری او د هغوی د استعفا منل.

۵- د لزوم په وخت کې د وزیرانو د شورا د غونډو تدویر او مشري.

٦- د قانون د حکمونو سره سم د قاضیانو، د لوړرتبه کار مندانو او د وسله وال پوځ دافسرانو د تقرر، ترفیع او تقاعد منظوري.

۷- د سیاسي، ټولنیزو او اقتصادي سترو مسألو په باب د عمومي نظر غوښتنې یا عامه رایې ته د مراجعې (ریفراندم) په باره کې د تصمیم نیول.

۸- د مجازاتو بخښل او کمول.

۹- په بهرنیو دولتونو او بین المللی سازمانونو کې د افغانستان

دجمهوريت د ديپلوماتيکو نماينده ګيو د رئيسانو ټاکل.

۱۰- د افغانستان په جمهوريت کې دبهرنيو دولتونو د ديپلوماتيکو نماينده ګيو درئيسانو د باورليکو نو منل.

۱۱- د اضطرار د حالت، د عمومي او قسمي سفر برۍ اعلان او پای ته رسول يې.

۱۲-د لويې جرګې په موافقه د جګړې او متارکې اعلان.

۱۳- د پيسو د خپرولو اجازه.

۱۴- د قانون سره سم د تابعيت او پناه ورکړه.

۱۵- د قانون سره سم د نښانونو، مډالونو او افتخاري لقبونو ورکړه.

۱۶- د قانون سره سم د نورو واکونو عملي کول.

شپږ اويايمه ماده:

جمهوررئيس د صعب العلاجې او اوږدې ناروغۍ او يا استعفأ له حالاتو پر ته دواک د دورې تر پايه خپلو دندو ته دوام ورکوي. په ټولو هغو حالاتو کې چې جمهور رئيس ونه شي کړای خپلې دندې سرته ورسوي دغه دندې د جمهوررئيس د لومړي مرستيال له خوا تر سره کيږي.

د جمهور رئيس په دايمی توګه د کار دوړ تيا له لاسه ورکولو، مړينې او يااستعفأ په صورت کې جرګه د هغه د لومړي مرستيال په واسطه د نوي جمهور رئيس دانتخاب په مقصد د يوې مياشتې د مودې په ترڅ کې رابلل کيږي.

د استعفأ په حالت کې جمهور رئيس خپله استعفا په مستقيمه توګه لويې جرګې ته وړاندې کوي.

شپږم فصل

ملي شورا

اووه اويايمه ماده:

ملي شورا د افغانستان د

جمهوریت تر ټولو لوړ تقنیني ارګان دی.

اته اویایمه ماده:

ملي شورا د ولسي جرګې او سنا له دوو مجلسونو څخه جوړه ده.

نهه اویایمه ماده:

دولسي جرګې وکیلان د انتخاباتي حوزو له لارې د نفوسو د برابر شمیر په اساس د یوې پنځه کلنې تقنینیه دورې د پاره انتخابېږي.

د سنا د مجلس غړي (سناتوران) په لاندې توګه انتخاب او ټاکل کېږي:

۱- له هر ولایت او دهغه له معادلو واحدونو څخه دوه تنه د پنځو کلونو د پاره.

۲- د هر ولایت او د هغه معادل د شورا د غړیو له جملې څخه دوه تنه د دریو کلونو د پاره د مربوطې شورا په انتخاب.

۳- پاتې دریمه برخه د خبیرو، پوهو او باوري افرادو او ملي شخصیتونو له ډلې څخه د څلورو کلونو د پاره د جمهور رئیس له خوا ټاکل کېږي.

اتیایمه ماده:

د ملي شورا د غړیو شمېر، شرایط، د انتخاب او انتصاب طرز د قانون سره سم تنظیمېږي.

یو اتیایمه ماده:

ملي شورا د دغه اساسي قانون پر نورو مندرجو واکونو بر سیره د دغه واکونه لري:

۱- د قوانینو او تقنیني فرمانونو تصویب، تعدیل او لغوه کول او جمهور رئیس ته یې د توشیح په غرض وړاندې کول.

۲- د قوانینو تفسیر.

۳- د بین المللی تړونو نو تصویب او فسخ.

٤- د اقتصادي- ټولنیزې پرمختیا د پلانونو تصویب او د هغو د ترسره کولو په باب د حکومت د راپور

تأیید.

۵- د دولتي بودجې تصویب او د هغې د اجرا په باب د راپور څېړنه.

۶- د اداري واحدونو جوړول او تعدیل یې.

۷- د وزارتونو او د هغو د معادلو مرکزي ارگانونو جوړول او لغوه کول.

۸- د جمهور رئیس د ورپېژندنې او غوښتنې له مخې د جمهور رئیس د مرستیالانو د ټاکلو او عزل په باب د تصمیم نیول.

۹- دولت ته د پور اخیستلو اجازه او د انحصار دور کړې په شمول په ملي اقتصاد کې د اساسي اهمیت لرونکي امتیاز ورکړه.

ځلور اتیا یمه ماده:

اولسي جرگه د خپلو غړیو له جملې څخه د اولې تقنینیه دورې د پاره په لومړني اجلاس کې د رئیس، د دوو مرستیالانو او دوو منشیانو په ترکیب اداري هیأت انتخابوي.

سنا د خپلو غړیو څخه د پنځو کلونو د پاره د رئیس او د یوه کال د پاره د دوو مرستیالانو او دوو منشیانو په ترکیب اداري هیأت انتخابوي.

د ملی شورا د مجلسو نور رئیسان د مربوطو غونډو لاربښوونه او د نظم تامین په غاړه لري. د رئیسانو په غیاب کې یو تن مرستیال د هغوی دندې سرته رسوي.

پنځه اتیا یمه ماده:

د ملي شورا عادي اجلاس په کال کې دوه ځله د سنبلې د میاشتې په لومړۍ اوونۍ او د حوت د میاشتې په لومړۍ اوونۍ کې جوړېږي.

د ملي شورا د هر عادي اجلاس موده د رې میاشتی ده. که چیرې د ملی شورا په اجلاس کې کلنۍ بودجه او یا پرمختیایی پلان مطرح وي د ملي شورا د اجلاس موده د هغو له تصویب څخه پخوا پای ته رسیدلای شي.

که چیرې بودجه د مالي کال له پیل

ثخه پخوا ، تصویب نه شي ، د تېر کال بودجه د نوي کال د بودجې د تصویب تر وخته پورې تطبيقېږي.

د ملي شورا فوق العاده اجلاس د جمهور رئيس د تصميم ، د مجلسو نو د هريوه رئيس د غوښتنې او يا د هر يوه مجلس د غړيو د پنځمې برخې د غوښتنې له مخې جوړيدلای شي.

شپږ اتيايمه ماده:

د ملي شورا مجلسونه په ځانګړې يا ګډه توګه غونډې کوي.

د ملي شورا د مجلسونو د ګډو غونډو لارښوونه په وار سره د هغو د رئيسانو له خوا کيږي.

د ملي شورا اجلاس د جمهور رئيس له خوا پرانيستل کيږي او پای ته رسول کيږي.

د ملي شورا د تقنينيه دوری لومړنی اجلاس د جمهور رئيس په وسيله داولسي جرګې د انتخاباتو له پای ته رسيدو وروسته د برشو ورځو د مودې په ترڅ کې رابلل کيږي.

اووه اتيايمه ماده:

د ملي شورا د هر مجلس نصاب د هغه د غړيو د دوو دريمو برخو په حضور بشپړيږي.

د هر مجلس تصميم د هغه د ټولو غړيو د رايو په اکثريت نيول کيږي.

اته اتيايمه ماده:

د ملي شورا د مجلسونو جلاو ګډې غونډې علني دي ، مګر دا چې مجلس د هغو د سري والي په باب تصميم ونيسي.

د دواړو مجلسونو د بحثونو جريان ثبتيږي.

نهه اتيايمه ماده:

د ملي شورا هر مجلس له خپلو غړيو څخه د هر مجلس په واک کې د ننه مسألو د لومړنی څېړنې او چمتو کولو ، د قوانينو او د هر مجلس د تصميمونو د عملي کولو څخه د څارنې په مقصد دايمي کميسيونونه

انتخابوي.

نوي يمه ماده:

د ملي شـورا هر مـجلس واک لري چې د لزوم پـه صورت کې د څـيړنې او پلټنې کـمـيسـيـونونه او نور مـوقـتي کميسيونونه جوړ کړي.

د څيړنې او پلټنې د کميسيونونو دندې او کـړنلاره د ملي شـورا د هر يوه مجلس له خوا تنظيميږي.

يو نوي يمه ماده:

دولسي جرگې غړي حق لري چې د استيضاح په غونډه کې صدر اعظم او يا د حکومت هر يو غړی تر استيضاح لاندې ونيسي. د استيضاح ځواب په ليکلي يا شفاهي توگه وړاندې کېږي.

اولسي جرگـه کـولای شي چې دور کـړ شـوي ځـواب لـه مـخې لـه حکومت څخـه د باور د سلب موضوع وڅيړي. کـه چيـرې حکومت د باور د سلب سره مـخـامخ شي د وزيرانو د نوی شـورا تر جـوړيدو پوري خـپـلو دندو تـه دوام ورکوي

دوه نوي يمه ماده:

د وزيرانو د شورا غـړي کولای شي چې په مشورتي رايې سره د ملي شورا په غونډو کې برخه واخلي.

دری نوي يمه ماده:

د ملي شـورا غـړي پـه جـلا او گـډ اجـلاس کې د رايې او نـظر د څرگندولو حق لري.

د ملي شورا هېڅ غړی د ملي شـورا پـه د ننه او يا بهـر کـې د رايي يا نـظر د څـرگندولو پـه خـاطر تر عـدلي تعـقـيب لاندې نه نيول کېږي.

د ملي شورا غړی د مربوط مجلس لـه مـوافـقي پرتـه او د ملي شـورا د دوو اجـلاسـونو تر مـينـځـه د هغـې د اداری هيئت لـه مـوافـقې پرتـه د څرگند جرم د حـالاتو پـه استـثـنـأ نـيـول کـېـدلای او توقيفېدلای نه شي او تر عدلي تعـقيب لاندې نه نيول کېږی.

کـه چيـرې د ملي شـورا غـړی د

ثرګند جرم په حالت کې ونيول شي بايد د مربوط مجلس اداري هيأت ته خبر ورکړ شي.

ثلورنوي يمه ماده:

د غه مقامات د ملي شورا هر يوه مجلس ته د قانون د وضع کولو، تعديلولو او لغوه کولو د پيشنهاد حق لري:

١ - جمهور رئيس.

٢ - د ملي شورا دد واړو مجلسونو دايمي کميسيونو نه.

٣ - د هر مجلس د غړيو لږ تر لږه لسمه برخه.

٤ - د وزيرانو شورا.

٥ - ستره محکمه.

٦ - لويه ثارنوالي.

٧ - د ملي جبهې اجرائيه هيأت.

٨ - د عالمانو او روحانيونو شورا.

پنځه نوي يمه ماده:

له هغوی حالاتو پرته چې په دغه اساسي قانون کې په بل ډول اټکل شوي دي د دغه اساسي قانون د (٨١) مادې د مندرجو واکونو په باب د يوه مجلس تصميمونه، بل مجلس ته استول کېږي.

که چېرې د يوه مجلس تصويب د بل مجلس له خوا رد شي، توافق ته د رسېدو په مقصد د دواړو مجلسونو له غړيو څخه په برابر شمير ګډ هيئت جوړيږي.

د ګډ هيئت موافق تصميم د جمهور رئيس له توشيح وروسته نافذګڼل کېږي.

که چيرې ګډ هيأت د نظر د اختلاف په ليرې کولو بريالی نه شي، موضوع د ملي شورا په ګډه غونډه کې څېړل کېږي او د هغې په باب تصميم د ګډې غونډې د غړيو درايو په اکثريت نيول کېږي.

شپږنوي يمه ماده:

د ملي شورا تصميمونه د جمهور رئيس له توشيح وروسته نافذ يږي.

که چېرې جمهور رئیس د ملي شورا د تصمیم سره موافقه ونه لري، کولای شي چې هغه دوړاندې کیدو له نیټې څخه د دېرشو ورځو په ترڅ کې د دلایلو په څرګندولو سره ملي شورا ته مسترد کړي، د دیرشو ورځو د مودې په تیرویدو سره او همدغه شان که چېرې ملي شورا په راتلونکي اجلاس کې هغه بیا د غړیودرایو په دوو دریمو برخو تصویب کړي، تصمیم نافذ ګڼل کیږي او جمهور رئیس هغه توشیح کوي.

اووه نوي یمه ماده:

جمهور رئیس کولای شي چې دولسي جرګې او سنا له رئیسانو، د وزیرانو د شورا له رئیس او قاضي القضات سره له سلا وروسته د موجبه دلایلو په څرګندلو سره دولسې جرګې رنګیدل اعلان کړي.

نوي انتخابات د ولسي جرګې له رنګیدو وروسته د دیرشو ورځو په موده کې کیږي.

نوې ولسي جرګه له نویو انتخاباتو وروسته تر یوه کاله پورې رنګیدلای نشي. ولسی جرګه د جمهور رئیس دواک د دورې د وروستیو شپږو میاشتو په موده کې رنګیدونکې نه ده.

اته نوي یمه ماده:

قوانین او د ملي شورا مصوبې په پښتو او دري ژبو خپریږي او کیدای شي چې هغه د هیواد د نورو ملیتونو په ژبو هم خپرې شي.

نهه نوي یمه ماده:

د ملي شورا د هر مجلس او د هغه د دایمي کمیسونونو د فعالیت طرز د ملي شورا په وسیله تنظیمیږي.

اووم فصل

د وزیرانو شورا

سلمه ماده:

د وزیرا نو شورا (حکومت) د

افغانستان د جمهوریت د دولتي قدرت ډېر لوړ اجرائیوي او اداري ارگان دی.

د وزیرانو شورا له دغو کسانو څخه جوړه ده:

- صدر اعظم.
- د صدر اعظم مرستیالان.
- وزیران او د وزارت د معادلو مرکزي ارگانونو رئیسان.

یوسلو یوه یمه ماده:

موظف صدر عظم د تقنینیه دورې په لومړني اجلاس کې د کورني او بهرني سیاست تگ لاره او د حکرمت ترکیب د باور درایې د اخیستلو په مقصد ولسي جرگې ته وړاندې او معرفي کوي.

صدر اعظم د باور د رایې او د جمهور رئیس د منظورۍ له اخیستلو وروسته د کورني او بهرني سیاست تگلاره او د حکومت غړي سنا ته وړاندې او معرفي کوي.

یوسلو دویمه ماده:

د وزیرانو شورا ولسي جرگې او جمهور رئیس ته مسووله او د راپور په ورکولو مکلفه ده.

یوسلو دریمه ماده:

دوزیرانو شورا دغه دندې او واکونه لري:

۱- د کورني او بهرني سیاست د تگ لارې طرح او تطبیق.

۲- د ملی اقتصاد د چارو د اجرا کولو تأمین، د اقتصادي او ټولنیزې پرمختیا د پلانونو طرح کول، د دولتي بودجې ترتیب، د پلانونو او بودجې تطبیق او ملی شورا ته د هغو د اجرا کولو په باب د راپور وړاندې کول.

۳- د دولت د گتو دقانوني ملکیت د ټولو ډولونو د حمایت، د عامه نظم او امنیت د تأمین او د اتباعو د حقوقو او آزاد یو دساتنې په مقصد د تدبیرونو نیول.

۴- د قانون د حکمونو سره سم د

بهرنيو اړيکو عمومي لاربښوونه، د بهرنيو دولتونو او بين المللي موسسو سره د ديپلوماتيکو اړيکو ټينګول او د موافقت ليکونو لاسليک کول.

۵- د وزيرانو په شورا پورې د تړليو ادارو او ارګانونو جوړول.

٦- د قانون د حکمونو سره سم نور واکونه.

د افغانستان د جمهوريت د وزيرانو شورا د خپلوواکونو په حدودو کې مقرره او اساسنامه تصويبوي.

يو سلو څلورمه ماده:

د ملي شورا د تعطيل او يا دولسي جرګې د رنګيدو په وخت کې د وزيرانو شورا د عاجلې اړتيا په صورت کې کولاى شي چې په بودجې او مالي چارو پورې له مربوطو مسألو پرته د ملي شورا په واک کې د شاملو مسئلو په باب تقنيني فرمانونه وضع کړي، تقنيني فرمانونه د جمهور رئيس له توشيح وروسته نافذ ګڼل کيږي.

دوزيرانو شورا هغه تقنيني فرمانونه چې د اساسي قانون د دغې مادې د حکم سره سم وضع شوي دي د ملي شورا لومړني اجلاس ته د منظورۍ په غرض وړاندې کوي. که چېرې تقنيني فرمانونه د ملی شورا له خوا ردشي، د ملي شورا د تصميم له نيټې څخه له اعتباره لويږي.

جمهور رئيس کولاى شي چې د ملي شورا د دوو اجلاسو تر مينځ موده او يا دولسي جرګې د رنګيدو په جريان کې د صدر اعظم د پيشنهاد له مخې د حکومت ځينې غړي ګوښه او يا نوی غړي وټاکي.

دغه موضوع دولسي جرګې لومړني اجلاس ته د تصميم نيولو په مقصد وړاندې کيږي.

يو سلو پنځمه ماده:

د وزيرانو د شورا دواک دوره د تقنينه دورې په پای ته رسيدو سره پای ته رسيږي. هغه حکومت چې دواک

دوره یې پای ته رسیدلې ده دوزیرا نو د نوې شورا تر جوړیدو پورې خپلې دندې سرته رسوي.

یو سلو شپږمه ماده:

د وزیرانو د شورا تشکیل، ترکیب او د فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

اتم فصل

قضا

یوسلو اوومه ماده:

قضا د دولت یو خپلواک رکن دی.

یو سلو اتمه ماده:

قضاوت د افغانستان په جمهوریت کې یوازې د محکمې له خوا د قانون د حکمونو سره سم کیږي محکمې د افغانستان په جمهوریت کې له:

سترې محکمې، دولایتونو، لویو ولسوالیو، ولسوالیو، علاقداریو، ښارونو او ناحیو له محکمو او د وسله وال پوځ له محکمو څخه عبارت دي.

یو سلو نهمه ماده:

ستره محکمه د ترټولو لوړ قضایي ارګان په توګه د هیواد د قضایي واحد سیستم په سرکې ده او د قاضي القضات، د قاضي القضات له مرستیالانو او غړیو څخه مرکبه ده.

ستره محکمه د قانون د حکمونو سره سم د محکمو فعالیتونه څاري او د محکمو په فعالیتونو کې د قانون یو شان تطبیق تامینوي.

یو سلو لسمه ماده:

قاضي القضات، د سترې محکمې مرستیالان او غړي د شپږو کلونو د پاره د جمهور رئیس له خوا ټاکل کیږي.

ستره محکمه جمهور رئیس ته مسؤوله او په راپور ورکولو مکلفه ده.

یوسلو یوو لسمه ماده:

محکمې په خپل قضاوت کې خپلواکې او یوازې د قانون تابع دي.

د محکمو له خوا غور او د حکم صادرول د قانون او محکمې په

وړاندې د دواړو خواوو د برابرۍ د اصل پر اساس کیږي.

یوسلو دوولسمه ماده:

قاضیان د قضیو د څیړنې په وخت کې د افغانستان د جمهوریت اساسي قانون او قوانین تطبیقوي.

په هغو حالاتو کې چې قانون صراحت ونه لري محکمه قضیې د اسلام د شریعت د حکمونو له مخې په داسې توګه حل او فصل کوي چې عدالت په ډیره ښه ممکنه وجه تامین کړي.

یوسلو دیارلسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت په محکمو کې محاکمه په علني توګه کیږي هغه حالات چې پر قضیو باندې په سري غونډو کې غور کیږي د قانون په واسطه ټاکل کیږي.

د محکمې د حکم ابلاغ په ټولو حالاتو کې علني دی.

یوسلو څوارلسمه ماده:

په محکمو کې د قضیو غور او حل او فصل په پښتو او دري ژبو او یا د سیمې داوسیدو نکو د اکثریت په ژبه کیږي.

که چیرې د دعوې لوری په هغه ژبه باندې چې محاکمه پرې کیږي ونه پوهیږي، د ترجمان په مرسته د قضیې د موادو او اسناد وسره د اشنایي حق او په مورنۍ ژبه باندې په محکمه کې د خبرو حق ورته تضمینیږي.

یوسلو پنځلسمه ماده:

د محکمو پریکړې باید مدللې وي او د حکم سببونه پکې ذکر شي.

د محکمو قطعي پریکړې واجب التعمیل دي، د اعدام له حکمه پرته چې د جمهور رئیس له منظورۍ وروسته عملي کیږي.

یوسلو شپاړسمه ماده:

د محکمو تشکیل، ترکیب، واک او د فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

نهم فصل
ښارنوالي

یوسلو اوولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت ښارنوالي د مرکزیت د اصل پر بنسټ واحد سیستم دی او له لویې ښارنوالۍ، د ولایتونو، لویوولسوالیو، ولسوالیو، علاقه داریو، ښارونو او ناحیو له ښارنوالیو او د وسله وال پوځ له ښارنوالۍ څخه جوړ دی.

یو سلو اتلسمه ماده:

لوی ښارنوال د هیواد د ښارنوالۍ د ارگانونو د فعالیت لارښوونه کوي.

د ښارنوالۍ ارگانونه په خپلو اجراآتو کې خپلواک دي. یوازې د قانون او لوی ښارنوال تابع دي.

یوسلو نولسمه ماده:

لوی ښارنوال او د هغه مرستیالان د جمهوررئیس له خوا د شپږو کلونو د پاره ټاکل کیږي.

لوی ښارنوال جمهور رئیس ته مسوول او د راپور په ورکولو مکلف دی.

یوسلو شلمه ماده:

د ټولو وزارتونو او د دولتي اداري دنورو مرکزي ارگانونو، د سیمه ییز وشورا گانو د اجرائیوي کمیټو، د دولتي، مختلطو او خصوصي موسسو، ادارو، کوپراتیفونو، سیاسي گوندونو او ټولنیزو سازمانونو، د چارو د مسوولینو او اتباعو له خوا د قوانینو پریو شان تطبیق او رعایت باندې لوړه څارنه دلوی ښارنوال او د هغه تر لاس لاندې ښارنوالانو په غاړه ده.

یوسلو یو ویشتمه ماده:

د ښارنوالۍ تشکیل، ترکیب، واک او د فعالیت څرنگوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

لسم فصل
د اساسي قانون شورا

یو سلو دوه ویشتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت د اساسي قانون شورا د اساسي قانون سره د قوانینو، نورو تقنیني اسنادو او بین المللي تړونونو د سمون لړلو د څارنې په مقصد جوړیږي.

یوسلو درویشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا دغه واکونه لري:

۱ - د اساسي قانون سره د قوانینو، تقنیني فرمانونو او د بین المللي تړونونو د سمون لړلو څېړل.

۲ - جمهور رئیس ته له اساسي قانون څخه د راولاړ و شویو مسئلو په باب د حقوقي او قضایي مشورو ورکول.

یوسلو څلیرویشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا د خپلو واکونو د تعمیل په مقصد حق لري:

۱ - هغه تقنیني اسناد چې د توشیح په غرض جمهوررئیس ته وړاندې کیږي، مطالعه او د اساسي قانون سره د هغو د سمون لړلو په باب نظر څرګند کړي.

۲ - جمهور رئیس ته د قانون جوړولو د چارو د پرمختیا په مقصد د تدبیرونو د نیولو په برخه کې چې اساسي قانون حکم کوي، مشخص پیشنهاد ونه وړاندې کوي.

یوسلو پنځمه ویشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا له رئیس او (۸) غړیو څخه جوړه ده چې د جمهور رئیس له خوا د (۶) کلونو د پاره ټاکل کیږي.

یوسلو شپږ ویشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا جمهور رئیس ته مسئوله او د راپور په ورکولو مکلفه ده.

یوسلو اووه ویشتمه ماده:

د اساسي قانون د شورا تشکیل او د فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

یو ولسم فصل

سیمه ییزې شوراګانې

یوسلو اته ویشتمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د سیمه ییزې ادارې له پلوه د ولایتونو، لویو ولسوالیو، ولسوالو، علاقداریو، کلیو، ښارونو او ناحیو په اداري واحدونو باندې ویشل کیږي. په اداري واحدونو کې د دولتي قدرت ارګانونه د هغو سیمه ییزې شوراګانې دي.

د سیمه ییزو شوراګانو اجرایوي ارګانونه له اجرائیوي کمیټو څخه عبارت دي چې د خلکو د وکیلانو د سیمه ییزو شوراګانو د اجرائیوي کمیټو په سرکې په ترتیب سره والیان، لوی ولسوالان، ولسوالان، علاقداران، د کلیو ملکان، ښاروالان او د ناحیو آمران واقع دي.

یوسلو نهه ویشتمه ماد:

د دولتي قدرت او اداري سیمه ییز ارګانونه د سیمې په اداري پورې تړلې مربوطې چارې د هبواد د عامه ګټو په پام کې نیولو سره سرته رسوي.

تولې مربوطې سیمه ییزې موسسې، سازمانونه او اداري د سیمه ییزو شوراګانو او د هغو د اجرائیوي کمیټو د تصمیمونو په عملي کولو مکلفې دي.

یوسلو دیرشمه ماده:

د سیمه ییزو شوراګانو د واک دوره درې کاله ده.

یوسلو یو دیرشمه ماده:

د سیمه ییزو شوراګانو تشکیل، دندې، واکونه او د انتخاب او فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

دوولسم فصل

بهرنی سیاست

یوسلو دوه دیرشمه ماده:

دافغانستان د جمهوریت بهرنی سیاست د ملي ګټو د تامین، د خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشپړتیا ټینګښت، د نړیوالی سولی او امنیت او د سوله ییز ګډ ژوند د ساتلو، د حقوقو د برابرۍ او د بین المللی همکارۍ د هراړخیزې پرمختیا پر بنسټ ولاړ دي.

یوسلو دري دیرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د ملګرو ملتونو د سازمان د منشور، د بشر د حقوقو د نړیوالې اعلامیې او د بین المللی حقوقو د نورو منل شویو اصولو او موازینو درناوی او رعایت کوي.

یوسلو څلور دیرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت دنا پیيلتوب سیاست د دولت د بهرني سیاست د مهم اصل په توګه تعقیبوي او د ناپیيلتوب د غورځنګ د یوه بنسټ ایښودونکي په توګه د هغه هدفونو ته د رسیدلو په لاره کې هلې ځلې کوي.

یو سلو پنځه دیرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د ټولو هیوادونو، په تیره بیا د ګاونډیو او اسلامي هیوادونو سره د هغو د سیاسي، ټولنیز او اقتصادي نظام په پام کې له نیولو پرته، د حقوقو د برابرۍ، خپلواکۍ، ملی حاکمیت او ځمکنۍ بشپړتیا ته د متقابل درناوي، د یو بل په کورنیو چارو کې د لاس نه وهلو، زور، ګواښ او یا قوې ته د لاس نه اچولو، د لاس وهنې او تیري د ټولو ډولونو دغندلو او د بین المللی حقوقو د منل شویو اصولو او موازینو سره سم د بین المللي ژمنو درښتیاني ترسره کولو د اصولو پر بنسټ د دوستانه اړیکو د رامنځ ته کولو او ټینګښت غوښتونکی دي.

یو سلو شپږ دیرشمه ماده:

د افغانستان جموریت د سولې، ملي خپلواکۍ، دموکراسۍ، ټولنیزې ترقۍ او د برخلیک په ټاکلو کې د ملتونو د حق په خاطر د خلکو او ملتونو د مبارزې ملاتړ کوي، د

استعمار، نوي استعمار، امپریالیزم، صهیونیز، ، راسیزم، اپارتاید او فاشیزم پر ضد مبارزه کوي.

یو سلو اووه دیرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د پوره بې وسلې کولو، په ځمکه او فضا کې دوسله ییزو سیالیو د بندولو، د هسته یي، کیمیاوي او د ډله ییزې وژنې دوسلې د نورو ډولونو د نه پراختیا او له منځه وړلو، د بهرنیو پوځي اډو له منځه وړلو، د بین المللي کړکیچو نو د لیرې کولو او د بین المللي اقتصادي او اطلاعاتي نوي او عادلانه نظم د ټینګولو په خاطر د مبارزې ملاتړ کوي.

یو سلو اته دیرشمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د جګړې تبلیغ منعه دی.

دیارلسم فصل

متفرقه حکمونه

یوسلو نهه دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اساسی قانون تر ټولو لوړ حقوقي اعتبار لري، قوانین او نور تقنیني اسناد له هغه سره سم وضعه کیږي.

یو سلو څلویښتمه ماده:

دولت او د هغه ټول ارګانونه د افغانستان د جمهوریت د اساسي قانون او قوانینو پر اساس فعالیت کوي، حقوقي نظم، د ټولنې ګټې او د اتباعو قانوني حقوق او ګټې تأمینوي.

دولتي، کوپراتیفي، مختلطې او خصوصي موسسې، سیاسي ګوندونه، ټولنیز سازمانونه، د چارو مسوولین او اتباع د افغانستان د جمهوریت د اساسي قانون او قوانینو په رعایت مکلف دي.

یوسلو یو څلویښتمه ماده:

د اساسي قانون تعدیل په مستقیمه توګه د لویې جرګې په واسطه کیږي.

همدغه شان د اساسي قانون د

تعدیل په باب تصمیم د جمهور رئیس په پیشنهاد او یا د ملي شورا د غړیو د یوه ثلث په پیشنهاد او د دوو ثلثو په تأیید هم نیول کیږي. په دې حالت کې جمهور رئیس لویه جرگه جوړوي، که چیرې لویه جرگه د تعدیل پیشنهاد په ځای وبولي، اساسي قانون تعدیلوي او که نه، د تعدیل پیشنهاد ردوي. د اضطرار په حالت کې د اساسي قانون تعدیل جواز نه لري.

یو سلو دوه څلویښتمه ماده:

د جمهور رئیس، د جمهور رئیس د مرستیالانو، د ملی شورا د غړیو، صدر اعظم، د حکومت د غړیو، قاضي القضات، د سترې محکمې د قاضیانو، د اساسي قانون د شورا د غړیو، لوی څارنوال او د هغه د مرستیالانو د پاره د قانون سره سم معاش ټاکل کیږي.

یوسلو درې څلویښتمه ماده:

که چیرې د جگړې، د جگړې د خطر، بحران او یا ورته حالاتو په علت له هغو لارو څخه چې د قانون په واسطه ټاکل شوي دي د خپلواکی، ملی حاکمیت او ځمکنۍ بشپړتیا او یا د کورني امنیت ساتل نا ممکن شي، جمهور رئیس کولای شي چې د اضطرار حالت اعلان کړي.

که چیرې د اضطرار حالت له دریو میاشتو څخه زیات دوام وکړي، د هغه د اوږدولو د پاره د لویې جرگې موافقه شرط ده.

یوسلو څلور څلویښتمه ماده:

د اضطرار د حالت په موده کې جمهور رئیس دغه واکونه لري:

۱ - د ملی شورا د واک د دورې اوږدول.

۲ - د وزیرانو شورا ته د ملي شورا د ځینو واکونو ورسپارل.

۳ - اختصاصي محکمو او دوسله وال پوځ محکمو ته د محکمو د ځینو واکونو ورکول.

۴- د اساسي قانون د (۳۰-۴۴-۴۵-۴۹-۵۰ مادو، د ۵۱ مادې د دوروستنۍ فقرې، د ۵۳ او ۶۰ مادو) د اعتبار تطبیق او یا تحدید.

۵- د قانون سره سم د نورو واکونو عملي کول.

یو سلو پنځه څلویښتمه ماده:

که چیرې هغه بین المللي تړونو نه یا میثاقونه چې د افغانستان جمهوریت هغه لاسلیک کړي او یا ورسره یو ځای شوې وي د افغانستان د جمهوریت د قوانینو د حکمونو مغایر وي نو بین المللي تړون او میثاق ته رحجان ورکول کیږي.

یو سلو شپږ څلویښتمه ماده:

د دغه اساسي قانون په انفاذ او د جمهور رئیس په انتخاب سره د انقلابي شورا رئیسه هیأت ړنګیږي او انقلابي شورا د ملی شورا تر جوړیدو پورې د اساسي قانون د (۶) فصل د مندرجو واکونو په لرلو سره خپلې دندې ته دوام ورکوي.

ملی شورا د اساسي قانون د تصویب له نیتې څخه د شپږو میاشتو په ترځ کې جوړیږي.

د وزیرانو شورا د اساسي قانون د (۷) فصل د مندرجو واکونو په لرلو سره د نوي حکومت تر جوړیدو پورې چې د اساسي قانون د حکمونو سره سم دولسي جرګې له خوا د باور رایه اخلي، خپلې دندې ته دوام ورکوي.

جمهور رئیس د اساسي قانون د تصویب له نیتې څخه د شپږو میاشتو د مودې په ترځ کې د قضا او څارنوالۍ اورګانونو ته د دغه اساسي قانون د حکمونو سره سم د واحد سیستم پر اساس نوی سازمان ورکوي او د اساسي قانون شورا جوړوي.

یو سلو اووه څلویښتمه ماده:

لومړنی جمهور رئیس د هغې لویې جرګې له خوا چې د دغه اساسي قانون

تصویبوي، انتخابیږي.

یوسلو اته څلویښتمه ماده:

د دغه اساسي قانون په انفاذ سره د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت اساسی اصول له اعتباره لویږي. هغه قوانین او نور تقنیني اسناد چې د دغه اساسي قانون د انفاذ له نیټی څخه پخوا صادر شوي دي، په دې شرط نافذ ګڼل کیږي چې د دغه اساسي قانون د حکمونو سره متناقض نه وي.

یوسلو نهه څلویښتمه ماده:

دغه اساسي قانون د لویې جرګې د تصویب له نیټې څخه نافذ او د جمهور رئیس له خوا توشیح او اعلامیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمتن نوم بنود

ابن سینا ،لیسه ۱٦۸

ابوبکر ، پیر ۲۷۹

ابو حنیفه ،لیسه ۱۵۵

اتحادیه محصلین ۱۵٤

احسان الله ، سردار ۲۵ ،۳۳

احمد شاه بابا ۲٤۰

ازبک ۱۵۸،۱۸٦

اسلامی حرکتونه ۱۵٤

اصلاحات اراضی:

۲۰۹، ۲۱۱، ۲۷۰، ۲۷۲

عجله وشوه ۲۷۲

مطالعه نه وه شوې ۲۷٦

اعتمادي ،نور احمد ۱۷٦

افغانستان :

آلماني او ایتالیي متخصصان ترکیې

ته ورسول شول ۷۹

دوهمه نړیواله جګړه کې بیطرفي ۷۳

دسفربرۍ اعلان ۱٦

افغان ملت جریده ۱۷۳

اکسرپاورز (محوري قدرتونه) ۷٦

دالله اکبر نارې ۳۲۲، ۳۲۳

المان:

۷، ۷۳، ۷٤، ۷۵، ۷٦

الماني متخصصين ۷۸

امان الله خان :

دپاچهي اعلان ۱۳

داستقلال جګړه ۱۲، ۱٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهندوایسرای ته لیک ۱٤

ورته دوایسرای لیک ۱٥

لویه جرگه ۲۲، ۲۳

دجنبش جوانان تاثیر ۲٦

ریفورمونه ۲۷، ۲۸

امین، اسد الله ۲۸٦، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۹۰

امین، حفیظ الله :

دکودتا امر ۲٥٤

بندي کیدل ۲٥۳، ۲٥۸، ۲۹۰

وزیر خارجه ۲٦٤

دتره کي سره اختلاف اووربانډی

ډزی ۲۹۱

سیاسی بیروته دحالاتو بیان ۲۹۱

قدرت نیول ۲۹٤

دقانونیت او عدالت شعار ۲۹٥

دپاکستان سره خبري ۳۰۱

پرضد مقاومت ۲۹۷، ۳۰٤

وربانډي دروسانو حمله او وژل ۳۰۹

انتقالی دوره ۱۲۱، ۱۲۳، ۱۲٤

اندروپوف ۳۱۹

انگار، جریده ۸۳

انگار، فیض محمد ۸۳

انگلیس :

تاړاکونه ۳

په تیل او وانه کي عقب نیشنی ۱۷

معاهدي ٥

دامان الله خان هرکلی ۳۱

افغانانو ته خپله خاوره ورکړه ۲۳۲

اولسی جرگه :

داعتماد رایه ۱۲۷

انتخابات ۱۳۸

بی نظمي ۱٤۳

دعسکرو داخلیدل ۱۲٦

اهل تشیع ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸٤، ۱۸٥

ایپي، فقیر ۷٥، ۷٦، ۷۷

ایران ۱۸٦، ۱۸۳، ۲۱٦، ۲٤٦

بابر، نصیر الله ۳۳٥

برتانوي حکومت :

دالوتکو بمباري ۱۸

دافغانستان سره اړیکي ٥٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاچالیک ۵۷
ستونزی ۵، ۷
برتانوی هند ۷۷
بغر ،انهر ۲۱۶
بلدیې (ښاراوالۍ) انتخابات
۸۴، ۸۵، ۸۷
بینن سیوان ۳۶۹
پاکستان:
دافغانستان سره قطع مناسبات
۱۱۳، ۲۴۶
دافغانستان سره دمسایلو حل ته
تیار نه ؤ ۲۱۸
دافغانستان سره سره جگړه ۱۱۴
پرچم:
جریده ۱۶۱، ۱۶۶
غړي دحساسو چوکیو څخه لیری
شول ۲۶۶
په کابل کی فعال و ۲۶۶
پژواک، عبدالرحمن:
دعمومې اسمبلې رئیس ۲۴۶
په ملگرو ملتونو کې دپښتونستان
مسئله راپورته کړه ۲۳۸
پښتو انجمن ۱۸۶
پښتون نخواه ملی عوامی پارټی ۲۶۲
پښتونستان مسئله:
عبدالغفارخان لومړی آواز اوچت
کړ ۲۳۲
افغانستان په ملگرو ملتونو کې
پورته کړه ۲۳۸
برتانوی امپراتورۍ دتوسعه طلبۍ
نتیجه ۲۳۱
دداود خان ملاتړ ۲۳۷
نورمحمد تره کي دضیاالحق سره په
اجنډا کې و نه نیول ۳۰۰
پنجشری، مولوی عبدالحمید ۲۲
پوپل. علی احمد ۱۱۵
پوزانوف ۲۹۱
پوهنتون، تاسیس ۵۷
تاجک ۱۸۵
تره کی، ډاکتر احسان روستامل:

پوهنتون نه اخراج ۲۲۰
متحدی جبهې ته لومړی وینا ۲۲۰
تره کی، نورمحمد:
دخلق د تاسیس په لومړۍ کنکره
کی عمومی منشی وټاکل شو ۱٤٦
دکارمل سره اختلاف
۲۸۵،۱٤۸
بندی کیدل ۲۵٤
ددولت داساسی خطوطو اعلان ۲٦٤
دپاچاخان سره خبری ۲٦۷
دکیوبا سفر ۲۸٦
په هواناکې دضیاالق سره خبری
۲۹۹
دحفیظ الله امین سره اختلاف ۲۸۵
دواک نه لیری کیدل ۲۹۲
مړینه ۲۹۵
تنی، شهنواز ۳۵۸
ثورانقلاب:
دحفیظ الله امین له خوا دپاخون
هدایت ۲۵٤
دحکومت پر جوړیدو اختلاف ۲٦۳
سلیمان لایق وایی چې دایو فوځی
قیام و ۲٦۱
دمندوخیل په قول عام بدلون ۲٦۲
اجمل ختک دافغانستان خلک
تیارنه وو ۲٦۸
جاپان ۷٦
جلاوطن حکومت ۳۳۳
جمهوری انقلاب ۱۹۵
جمیعت اسلامی ۳۲۷
جهاد:
اعلان ۲۷۹
فتوا ۲۷۹
حامد، داکتر عبد الصمد ۱۲٤
حبیب الله امیر:
پاچاکیدل ۳،٤،۵،٦
دحبیبیی دمکتب تاسیس ٤، ۲۱
دهلمند دپروژی شروع ۲۱٤
دمشروطه خواهانو اخطار ۷
دهندوایسرای لیک ۷

د ترکیې د سلطان پیغام ۸
ترکیې سلطان ته لیک ۸
وژل کیدل ۹، ۲۱
جنازه ۳۱، ۱۵
جبیب الله، کلکانی :
بغاوت ۲۹
قدرت ۳۷
په پکتیاکی پرضد لښکر ۴۷
دارګ دشمالي دروازې څخه
تیښته ۴۸
اعدام ۵۲
حبیبی . عبدالحی ۸۳، ۱۷۷
حبیبی، محمود ۱۰۶، ۱۵۲
حزب التوبین ۱۵٤
حزب انقلاب ملی :
هدف ۲۲۹
شمولیت ۲۲۹
حزب وحدت ۱۸٦
حکمتیار ، انجنیر گلبدین :
کابل پوهنتون ۱٦۰
د تحریک پیل ۱٦۰
مسلحانه فعالیت ۳۰۲
پرغیر متنازع فیه کسانو
ترنجیب وروسته موافقه ۳٦٦
حوت دریمه ۳۲۳
حیات الله ، سردار ۱۵، ۳۰
خاد ۲۸۲
خالص، مولوی محمد یونس
۱۹۸، ۲٦۷
ختک ، اجمل ۱۹۸، ۲٤٤، ۲٦۷
خروسچوف ۱۰۹
خسته ،خال محمد ۸۳
خلق ، جریده ۱۷۳
خلق ،دیموکراتیک گوند :
مؤسسه کنگره ۱٤۵
نورمحمد تره کی عمومی منشی
ببرک کارمل دوهم منشی وتاکل
شو ۱٤۷
مرام ۱٤٦
ایدیالوجی ۱٤۸

پالیسی ۱۵۱
دخلق او پرچم انشعاب ۱۵۸
دخلق او پرچم اتحاد ۲۵۱
درهبرانو بندی کیدل ۲۵۲
واک نیول ۲۵٦
دپرچم اوخلق اختلاف ۳٤۰
خلقی انقلاب ۲۷۸
خلقی دولت ۲۷۸
خلیلی ، استاد خلیل الله ٦۹
خیبر ، میراکبر :
وژل کیدل ۲۵۱
جنازه ۲۵۲
چرخی ، غلام نبی ٦۰، ٦۱
چریکي جګړې ۳۲۷
چکنور ، ملا ٦، ۱٦، ۱۷، ۲٤
چکنوری ، غلام نبی ٦، ۱۷، ۲٤
دارالامان ۲۳
داودخان (سردار محمد داود)
۲۲، ۹٤
دصدرات هڅه ۹٤
شاه محمود خان ته ستونزی ۹۹
صدارا عظم شو ۹۹
دامریکا څخه دمرستي غوښتنه
۱۰۱
دپلان ګزارۍ دسیستم پیل
۱۰۱، ۱۰۳، ۱۰٤
دصدارت څخه استعفی ۱۱۱، ۱۱۷
په کور کی غونډې
۱۱۵، ۱۲۱، ۱۲۲
کودتا ۱۹۱
لومړۍ وینا او دجهموریت اعلان
۱۹۳
چپي حزبونه
۱۹۸، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۳
لویه جرګه کې دپرمختګ وینا ۲۰٦
دپاکستان سره ښې اړیکی ۲۰۸
دایران سره داړیکو خبری ۲۲۲
دکابینی وروستۍ غونډه ۲۵٦
وژل کیدل ۲۵۹
دیکتاتوری ٦۸

دوهمه نړیواله جګړه :
د افغانستان بیطرفي ۷۳، ۷۷
د الماني اتباعو تضمین ۷۸
دیموکرات مترقي ګوند ۱۷٤
دیموکراسي ۸۳
دیموکراسۍ له پاره په کابل کې
مظاهره ۹٤
ډین لویس ډبلیو ٤، ٥
ډیورنډ کرښه ۲۳٦
ډیورنډ معاهده ۳، ٤
رباني ، پوهاند برهان الدین :
ابوحنیفه لیسه کې زده کړه
۱٥٥، ۳٦۷
پر کور د پولیسو حمله ۲۰۳
پر جلاوطن حکومت نیوکه ۳۳۳
رشاد ، پوهاند عبدالشکور ۸۸
رشتیا ، سید قاسم :
د نادر شاه سره ملاقات ٥۸
د مطبوعات د آزادۍ پیشنهاد ۸٤
رضاشاه ۲٦

روسان :
تاړاکونه ۱۰
پر جمهوري قصر یرغل ۳۰٦
د امین وژل ۳۰۹
د ثور انقلاب ملاتړ ۳۱٤
هدف د بخارا په شان
حکومت ۳۱٤
د هند سمندر ۳۱۸
پر جهاد فشار ۳۲٦
زابلي ، عبدالمجید ۲۱٥
ژنیو ، لوزنامه ۳٥۰، ۳٥۱، ۳٥۲
سالنګ ۲۰۷
ستینګر توغندي ۲۳۰، ۲۳۱
سراج الاخبار ۸
سربستان ۷
سرطان شپږ ویشتمه ۱۹۱
سقاوي انقلاب ٤۱
سوړ جنګ ۲٤٦
سیاسي بیرو مسمومیدل ۳۰٦
سید احمد خان ، مشاور ٦۸

شاه محمود خان :
صدراعظم شو ۸۱
بندیان خوشی شول ۸۲
دامریکا سفر ۸۲،۸٤،۸۶
دیموکراسی ۸۲،۸۸،۹٤
په حکومت کې بحران ۲۱۶
استعفی ۹۶، ۱۰۰
شرق ، محمد حسن ۹۳،۱۹۳
شعله جاوید ۱۶۶
شورای نظار ۳۲۷
شوروی اتحاد :
په افغانستان کې نفوذ ۱۰۷
ورسره دخطره ډکې اړیکې ۲٤۲
پر افغانستان حمله دکارمل راوستل ۳۰۶
دفوځیانو دوتلو تقسیم اوقات ۳۵۱
دفوځیانودوتلو په هکله په ژنیو کې دلوزنامی لاس لیک ۳۵۲
د ښځو حقونه:
ښځو آزادي ۲۲
مکتبونه ۵۹
حق درایو ۷۱
چادریو لیری کیدل ۷۱، ۱۱۰
ښځو شورا ۳۳۳
صافیانو جنګ ۶۹
صالح محمد ، سپه سالار ۱۶، ۱۷
ضیاء الحق ،جنرال ۲۲۹، ۳۰۱، ۳۳۵، ۳۳۳
طرزي ، محمود ۸، ۹
ظاهر شاه (محمدطاهرشاه) :
په مخ کې مي پلار ووژل سو ۶۱
پاچاسو ۶۶
په لومړی سرکې دواک کمی ۷۰
دنفوذ ډیریدل ۹۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديموکراسی سره علاقه ۱۱۲
دمطبوعاتو آزادي ۱۷۳
وروستی وخت ۱۹۰
دحالاتو په هکله پيش بين ۱۹۱
پرداود خان باور ۱۹۱
عبدالخالق ٦۱
عبدالرحمن (امير) ۳، ٤، ٥، ۱۳
عبدالرحيمزی، عبدالملک ۸٦، ۱۰٤، ۱۰٥
عبدالغفار خان:
دنور محمد تره کي سره خبری ۲٦۷
وزيرانو او جنرالانو ته خبري ۲٦۸
عبدالوکيل، جنرال ۳۳
عبدالقدوس خان ۱٦
عبدالولی، جنرال، ۱٦۱، ۱۹۳
عبدالولی خان ۲۳٤
عزيز نعيم، سردار ۱۲
عقرب دريمه ۱۲۷، ۱۲۸
عنايت الله خان، سردار ۱۳، ۳۷
غبار، ميرغلام محمد
۸۳، ۸٥، ۸۷، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹٤
فاضل، آيت الله ۱۸٦
فاضل خان ٥۳
فرانسه ۷
فرمانونه:
دښځو او نارينه وحقونه ۲٦۹
دسود منع ۲۷۰
دځمکو اصلاحات
فرهاد، غلام محمد ۸٥
فضل الرحمن، مولوي ۳۳٦
قانون اساسی (ظاهر شاه):

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سید شمس الدین مجروح په
مشرتوب کمیته ١١٦
تصویب ١٢٤
دافغانی ثقافت مطابق ١٢٤
په لویه جرگه کي په اکثریت
تائید ١٢٥
دډیموکراسی تضمین ١٢٩
دسردار داود خان دفعالیت
مخنیوی ١٣٣
دپاچا صلاحیت ١٣٥
یوځو نقیصی ١٤٣
قانون اساسي (نجیب الله):
دعبدالرحیم هاتف په مشرتوب
جوړشو ٣٤٢
قوی توازن ٧٧، ٧٨

کابل پوهنتون:
(دډیموکراسی لسیزه)
دسیاسی فعالیت ډگر ١٦٥
سختی ورځي ١٦٥
دمحصلینو اتحادیه ١٦٦
داستادانو انجمن ١٧٠
په پوهنتون دپولیسو حمله ١٦٩
مظاهري ١٦٨
(دخلق دوره)
استادان ووژل سول ٢٨١
دحکومت پرضد مخالفت
٢٨١، ٣٢٣
دروس پرضد داستادانو اتحادیه
٣٢٤
شبنامی ٣٢٤

کارمل ،ببرک:
دخلق د دیموکراتیک گوند
دوهم منشی ۱٤۷
دصدراعظم مرستیال ۲٦٤
لیری کیدل ۲٦٥
دطرفدارانو فعالیت ۳۰٤
په راډیو کي وینا ۳۱۰
دحفیظ الله امین دمرگ اعلان ۳۱۱
دبندیانو خوشی کول ۳۲٤
مسکو ته سفر ۳٤۸
دروسی فوځیانو دوتلو سره مخالفت
۳٤۹
استعفی ۳٤۱
کاکړ، پوهاند محمد حسن:
۲٤، ۳۰، ۳۱۲

داستادانو په اتحادیه کي فعالیت
۳۲٤
بندي کیدل ۳۲٤
کاکړ، جنرال محمد هاشم ۳۲
کتوازی، خیال محمد
۲۸۱، ۲۸۸، ۲۸۹، ۳٦۱
کتوازی، عبدالحکیم، ۱۷۰، ۱۹٤
کشتمند، سلطانعلي ۲٦٥، ۳۱۲
کله گوش ۹
کندهار:
دعبدالقدوس په مشري دانگریزانو
فوځ مقابله ۱٦
دسقاویانو پرضدجنگ ٤۱، ۱۱۰
کونړ:
دمیرزمان خان په مشري دانگریز

مقابله ۱۸
کوهدامن ٤١
گلاب زوی، سید محمد ۲۸۷، ۲۹۰، ۳۳۸
گوربه چوف :
دافغانستان څخه دروسي فوځیانو
موضوع پورته کړه ۳٤۹
دکارمل سره خبري ۳٤۸
گوریلایي جگړې ۱۹۰
گیلاني، پیر سید احمد ۱۹۰
لایق سیلمان :
په گوند کی داختلاف خبری ۳٤۰
دډاکتر نجیب الله ملاتړ ۳٤۱
لنډي کوتل ۱٦
مبارز، عبدالحمید ۸۵
متحده جبهه:
دهلمند دلوزنامې ردول ۲۱۹
مظاهرې ۲۱۹
دمیوند وال وینا ۲۱۹
دکارمل موقف ۲۲۰
دجلسو دوام ۲۲۱
مجاهدین ۳۲۹
مجددي ،صبغت الله :
بندي کیدل ۱۰۹
دلیبیا سفر ۱۵۹
دملایانو مظاهره ۱٦۱
دجلاوطن حکومت جمهور رئیس
۳۳٤
مجروح، سید شمس الدین
۳، ۹، ۲۰، ۲۹، ۷۱، ۱۷۷
محمد اصغر، پوهاند ۳۵۵

محمد صدیق خان ۲۹
محمد عزیزخان ۶۱
محمد یوسف ،ډاکتر:
صدراعظم ۱۲۲ ، ۱۲۳
داعتماد رایه یی وګټیله ۱۲۶
دکمونیستانو پرضد فعالیت ۱۲۶
دحکومت سقوط ۱۲۷
محمدی ،مولوي محمد نبي ۳۲۶
محمودي ،عبدالرحمن
۸۳، ۸۵، ۸۷، ۹۱، ۹۳، ۴
مستوفی ، سید حبیب ۵۸
مشروطه خواهان ۶، ۷
مشروطه شاهي ۸۳ ، ۱۷۶
مطبوعات ۱۷۲ ، ۱۷۸
ملګري ملتونه:
پخواک دعمومی اسملبې رئیس
۲۴۶
دانتقالی حکومت دجوړیدو هڅې
۳۶۶
دنجیب څخه دواک انتقال ۳۶۶
دسولي پروسه ۳۶۹
ملی روغه جوړه ۳۴۳
موسولوني ۵۸
میکناکي ۵۷
میوندوال ، محمد هاشم ۲۰۲،۲۰۳
ناپیلتوب غورځنګ :
افغانستان مؤسس غړی ۲۴۷
په کابل کي دغونډي پروګرام ۲۴۸
نادرخان:
په پکتیا کې ۴۶ ، ۴۷

داامان الله خان په نوم فعالیت
٥٠
د اداري تېنګېدل ٥٤
په خارجي او داخلي چاروکې
اقدامات ٥٤
د پوهنتون تاسیس ٥٧
د برطانوي حکومت لیک ٥٦
برطانوي حکومت ته لیک ٥٧
د ښځو مکتبونه ٥٩
وژل کیدل ٦١، ٦٤
ناهید ٣٢٣
نجیب الله ډاکتر:
د ملي روغي جوړې پالیسی
٣٤١، ٣٤٣، ٣٤٤
د روسي فوځیانو د وتلو ملاتړ
٣٥٠
مخالفانو ته د فعالیت اجازه
٣٥٥
په حکومت کی مخالفت ٣٥٦
د جنرال تني سره خبرې ٣٥٧
د تني کودتا ٣٥٦
پرضد د دوستم پاڅون ٣٦٥
انتقالي حکومت ته واک سپارل
٣٦٩
د ملګرو ملتونو په دفتر کې
پناهندګی ٣٧١
ندای خلق ،جریده ٨٣، ٨٥، ٩١
نصرالله خان ،سردار:
٥، ٩، ١٢
ورته بیعت ورکول ١٣

و امان الله خان ته بيعت
او استعفی ١٤
واصف ، محمد سرور ٦
واصفي ،عزيز الله :
د هلمند داوبو دلوزنامې
مخالفت ٢١٨
د داود خان دلويې جرگې رياست
٢٣٣
وطن ، جريده ٨٣
وطن ،گوند ٣٤٠
وطنجار ،محمد اسلم ٢٠١، ٢٥٦، ٣١٠
ويښ زلميان ٨٨، ٨٩، ٩٠، ٩١
هاتف ، عبدالرحيم ١٣٧، ٣٤٢
هاشم خان، سردار:
په ننگرهار کی لويه جرگه ٤٣
د صدراعظمی اوږده دوره ٦٧، ٦٨
ديکتاتوري حکومت ٦
استعفی ٨٠
هزاره ١٨٦
هلمند اوبه ١٩٩
هلمند پروژه ٢١٤، ٢١٥
هلمند پروژي مخالفت ٢١٧

PROPERTY OF ACKU
7139

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندی خاطرې د بي بي سي د پښتو
څانګې د شفاهي تاريخ د درې څلويښت
پروګرامونو مجموعه ده چې په ۱۹۹۴ او
۱۹۹۵ کلونو کې د پښتو څانګې له خوا
خپاره شول . د راډيويي پروګرام د متن
ترڅنګ نور ارزښتناک تاريخي اسناد او
قوانين هم د کتاب په پای کې چاپ شوي
دي چې د افغانستان د معاصر تاريخ په
روښانه کولو کې ډير ګټور دي .
د لوستونکو د آسانتيا له پاره تروسه
پورې هڅه شوې ده چې
د خيرو او اشخاصو پيژندګلوي او کال
ښودنه هم روښانه شي .

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library